

การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา

สฤร กิจเพ็ชร

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางวิทยาการปัญญา
วิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา มหาวิทยาลัยบูรพา
พฤษภาคม 2563
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

คณะกรรมการควบคุมคุณวุฒินิพนธ์และคณะกรรมการสอบคุณวุฒินิพนธ์ ได้พิจารณา
คุณวุฒินิพนธ์ของ สติร กิจเพ็ชร ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางวิทยาการปัญญา ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

คณะกรรมการควบคุมคุณวุฒินิพนธ์

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทราวดี มากมี)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ดร.ปริญญา เรืองทิพย์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ดร.กนก พานทอง)

คณะกรรมการสอบคุณวุฒินิพนธ์

.....ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชนะศึก นิชานนท์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทราวดี มากมี)

.....กรรมการ
(ดร.ปริญญา เรืองทิพย์)

.....กรรมการ
(ดร.กนก พานทอง)

.....กรรมการ
(ดร.ประวิทย์ ทองไชย)

วิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญาอนุมัติให้รับคุณวุฒินิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางวิทยาการปัญญา
ของมหาวิทยาลัยบูรพา

.....คณบดีวิทยาลัยวิทยาการวิจัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทราวดี มากมี) และวิทยาการปัญญา

วันที่ 29 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2563

ประกาศคุณูปการ

ดุชนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวดี มากมี อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ที่ให้คำปรึกษา ชี้แนะและแนะนำแนวทางที่ถูกต้อง ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความละเอียด ถี่ถ้วน รอบคอบ เอาใจใส่ด้วยดีเสมอมา ให้ความเมตตา ห่วงใย ปลอดภัย เคี่ยวเข็ญ เพื่อให้ศิษย์ได้รับความรู้อย่างถูกต้อง กระจ่างตามหลักการวิชาการอย่างสมศักดิ์ศรี ผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์เป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ ดร.ปริญญา เรืองทิพย์ และ ดร.กนก พานทอง อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ให้คำปรึกษา ชี้แนะและแนะนำแนวทางที่ถูกต้อง ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่อง ส่งเสริมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในศาสตร์และศิลป์ทางการวิจัยเชิงคุณภาพจนประสบความสำเร็จ

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่คอยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ที่มีคุณค่ายิ่งต่อการทำวิจัยและใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต คอยอบรมศีลธรรมจรรยา ชัดเกล้า เพื่อให้ศิษย์สามารถรับใช้สังคมและประเทศชาติได้อย่างมีคุณภาพและภาคภูมิใจ

ขอบพระคุณ ดร.สิริกรานต์ จันทเปรมจิตต์ ดร.ปิยะทิพย์ ประดุงพรม ดร.จงกล เสงสุวรรณ นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ และนายธนศ สนธิ ที่กรุณาเสียสละเวลาตรวจสอบคุณภาพแนวทางสัมภาษณ์เชิงลึก และให้คำชี้แนะที่มีประโยชน์และคุณค่ายิ่ง

ขอบพระคุณผู้เข้าร่วมวิจัยทั้ง 17 คน ที่เสียสละเวลาและให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล และให้เอกสารที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณและสำนึกในบุญคุณของนายหิรัญ กิจเพชร ผู้เป็นบิดา และนางอัมพร กิจเพชร ผู้เป็นมารดา ที่เป็นแรงบันดาลใจ ให้ความอดทน พร้อมฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ อย่างเข้มแข็ง เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต เอาใจใส่ ให้ความรักความอบอุ่น ให้โอกาสและพร้อมสนับสนุนในทุก ๆ ด้านเพื่อให้บรรลุความสำเร็จในการศึกษา รวมถึงพี่น้อง เพื่อน และกัลยาณมิตรที่มีได้กล่าวนามอีกหลายท่านที่ช่วยเหลือเกื้อกูลให้ดุชนิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

สถียร กิจเพชร

55810035: สาขาวิชา: การวิจัยและสถิติทางวิทยาการปัญญา;

ปร.ด. (การวิจัยและสถิติทางวิทยาการปัญญา)

คำสำคัญ: การสงวนมรดกภูมิปัญญา/ วัฒนธรรมไทย/ เมรุลอยอยุธยา

สถิตกร กิจเพ็ชร: การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา

(RESERVATION OF THAI CULTURAL HERITAGE: MERU LOI AYUTTHAYA) คณะกรรมการ
ควบคุมดัชนีพนธ์: ภัทราวดี มากมี, ค.ด., ปริญญา เรื่องทิพย์, ปร.ด., กนก พานทอง, ปร.ด. 409
หน้า, ปี พ.ศ. 2563

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา
และการพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง การ
เคารพ ความตระหนัก แนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วย
การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยฝังตัวอยู่ในพื้นที่จริงไม่ต่ำกว่า 6 เดือน วิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทาง
ทฤษฎีฐานรากเพื่อนำเสนอทฤษฎีในลักษณะเรื่องเล่าเชิงบรรยาย เลือกตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน
17 คน ตามเทคนิคเดลฟาย ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาเกิดจากรูปแบบเมรุลอย
ชั่วคราวที่สร้างโดยพระสงฆ์ที่มีความรู้ทางช่างร่วมกับช่างฝีมือพื้นบ้านเพื่อใช้ในงานศพของบุคคล
สำคัญ จนกลายเป็นต้นแบบของเมรุลอยอยุธยาที่มีการพัฒนาและสืบทอดจนถึงปัจจุบัน

ก่อนปี พ.ศ. 2475 เป็นยุคที่การทำพิธีศพจะคำนึงถึงศักดิ์นา สถานที่เผาศพชาวบ้านจะใช้
กองฟอน เสิงตะกอน หรือเมรุประจำ ปี พ.ศ. 2475-2520 ยุคผ่อนปรนศักดิ์นา เกิดเมรุลอยอยุธยาทรง
บุษบก ฐาน 2 ชั้น ตกแต่งด้วยแผงไม้ไผ่สาน ใช้เรือในการขนย้าย ใช้กับศพชาวบ้านและพระสงฆ์
ลวดลายเริ่มต้นใช้สีเขียว ประกอบด้วยสีแดง เหลือง น้ำเงิน ขาว มีฉัตร และพัดเป็นเครื่องตกแต่ง
เป็นต้น และหลังปี พ.ศ. 2520 ถึงปัจจุบัน มีการสร้างรูปแบบและลักษณะที่หลากหลาย มักใช้กับงาน
ศพพระสงฆ์ คหบดี ผู้มีฐานะทางสังคม และมีการใช้ไม้อัดแทนการใช้แผงไม้ไผ่สาน

เมรุลอยอยุธยาเป็นภูมิปัญญาวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าที่เสี่ยงต่อการสูญหาย มีการสั่งสมและ
ถ่ายทอดความรู้ระหว่างบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อชุมชน และชุมชนต่อชุมชน โดยผู้ถ่ายทอดจะมี
ความรู้ ประสบการณ์ ส่วนผู้รับถ่ายทอดเป็นผู้สนใจเรื่องเมรุลอยอยุธยาหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาเป็นภูมิปัญญางานช่างฝีมือดั้งเดิมของคนรุ่นเก่า ควร
ค่าแก่การการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาทั้งในด้านการปกป้องคุ้มครอง ด้านการเคารพ ด้าน
ความตระหนัก และด้านแนวทางการร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ ภาครัฐโดยเฉพาะการ
ปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องเป็นแกนนำและให้การสนับสนุน

55810035: MAJOR: RESEARCH AND STATISTICS IN COGNITIVE SCIENCE;
Ph.D. (RESEARCH AND STATISTICS IN COGNITIVE SCIENCE)

KEYWORDS: RESERVATION/ CULTURAL WISDOM/ MERU LOI AYUTTHAYA

SATHIRA KITPETCH: CONSERVATION OF THAI CULTURAL HERITAGE: MERU
LOI AYUTTHAYA. ADVISORY COMMITTEE: PATTRAWADEE MAKMEE, Ph.D., PARINYA
RUANTI, Ph.D., KANOK PANTONG, Ph.D., 409 P., 2020.

The purposes of this research were to study the history, the wisdom transfer process, and the development of a model for preserving “Meru Loi Ayutthaya” wisdom in the context of protection, respect, and awareness, as well as in matters of cooperation and assistance requests, by conducting qualitative research based on in-depth interviews. The researcher was embedded in the research location and analyzed the data according to grounded theory. The 17 participants were selected by application of the specific model according to the Delphi technique. The research showed that the wisdom of the Meru Loi Ayutthaya originated from a form of temporary crematoriums created by monks who had crafting skills, and also from local craftsmen, for use in the funerals of important people, and became a prototype of the Meru Loi Ayutthaya that has been developed and inherited to the present day.

The era of “Meru Loi Ayutthaya” can be divided into three periods. Firstly, before 2475 B.E., the funeral was held according to feudalism. A simple method of burning was used for villagers’ bodies. Secondly, between 2475 B.E. and 2520 B.E., Meru Loi Ayutthaya was in a throne shape with beautifully decorated materials. Thirdly, after 2520 B.E. until now, a variety of forms and styles were created.

“Meru Loi Ayutthaya” is invaluable cultural wisdom that is now at risk of being lost. The accumulation and transfer of knowledge is made between individuals within a community, extending from communities to other communities. The transferors must have requisite knowledge and experience, while the recipients must have an interest in local wisdom.

“Meru Loi Ayutthaya” is also invaluable craftsmanship wisdom. In aspects of protection, respect, awareness, cooperation and assistance requests, the government must act as the leader and also support other relevant sectors.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฐ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	9
ขอบเขตของการวิจัย.....	9
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	10
2 บริบทพื้นที่ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	14
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมของจังหวัด พระนครศรีอยุธยา.....	14
ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมของอำเภอเสนา.....	28
ตอนที่ 3 ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมของตำบลหัวเวียง.....	31
3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	34
ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับมรดกโลก.....	34
ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ.....	56
ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้อง กับการตาย.....	72
ตอนที่ 4 องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการทางทฤษฎีฐานราก.....	81
ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม.....	98
ตอนที่ 6 แนวคิดเกี่ยวกับเมรุลอย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	114
4 วิธีดำเนินการวิจัย.....	131
ขั้นตอนการออกแบบการวิจัย.....	131
ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	134
ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล.....	138
5 ผลการวิจัย.....	144
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมวิจัย.....	144
ตอนที่ 2 การศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา.....	153

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ตอนที่ 3 การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา.....	290
ตอนที่ 4 การพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้าน การป้องกันคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและ การขอความช่วยเหลือ.....	304
ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย.....	333
6 สรุปและอภิปรายผล.....	335
สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล.....	335
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้	367
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป.....	367
บรรณานุกรม.....	369
ภาคผนวก.....	374
ภาคผนวก ก เครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	376
ภาคผนวก ข ตัวอย่างเอกสารสำคัญ.....	391
ภาคผนวก ค แบบบันทึกที่ใช้ในการวิจัย.....	396
ภาคผนวก ง ตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูล.....	403
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	409

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2-1	จำนวนประชากรของตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามหมู่.....	32
5-1	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามเพศ.....	144
5-2	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามช่วงเวลาในการสัมภาษณ์.....	145
5-3	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามสถานภาพ.....	145
5-4	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามช่วงอายุ.....	146
5-5	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามภูมิลำเนา.....	146
5-6	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามที่อยู่ปัจจุบัน.....	147
5-7	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุด.....	147
5-8	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว.....	148
5-9	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามจำนวนบุตรและเพศของบุตร.....	148
5-10	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามผลงานหรือรางวัลที่ได้รับ.....	149
5-11	สิ่งประดิษฐ์หรือนวัตกรรมที่คิดค้นหรือต่อยอดของผู้เข้าร่วมวิจัย.....	149
5-12	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามลักษณะงาน.....	150
5-13	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามประสบการณ์ในงานเมรุลอยอยุธยา.....	150
5-14	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์จำแนกตามปี พ.ศ. เริ่มต้นของประสบการณ์ในงานเมรุลอยอยุธยา.....	151
5-15	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์จำแนกตามจำนวนการครอบครองเมรุลอยอยุธยา.....	151
5-16	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามรูปแบบเมรุลอยอยุธยากรณีเป็นเจ้าของกิจการ.....	152
5-17	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามรูปแบบการได้มาซึ่งเมรุลอยอยุธยากรณีเป็นเจ้าของกิจการ.....	152
5-18	ฝีมือช่างเมรุลอยอยุธยาจำแนกตามประเภทฝีมือช่างดั้งเดิม.....	245
5-19	ส่วนประกอบของเมรุลอยอยุธยาที่เลิกใช้ไปและโอกาสในการนำกลับมาใช้ใหม่.....	256
5-20	การถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของครอบครัวและชุมชนในอดีตและปัจจุบัน...	296

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1-1	กรอบแนวทางการวิจัยเรื่องการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอย อยุธยา..... 8
2-1	เมืองกรุงเก่า หลังจากเสียกรุงครั้งที่ 2 เมื่อครั้งย้ายราชธานีใหม่ไปยังกรุงธนบุรี 15
2-2	แผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 16
2-3	(ซ้าย) ภาพขณะดินเผายุคก่อนประวัติศาสตร์ นักประดาน้ำงมได้จากแม่น้ำน้อย อำเภอส เสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานห วัดเชิงท่า เมืองลพบุรี (ขวา) ขวานหินขัดยุคก่อนประวัติศาสตร์ นักประดาน้ำงมได้ จากแม่น้ำน้อย อำเภอสเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานห วัดเชิงท่า เมืองลพบุรี)..... 35
2-4	เมรุลอยอยุธยาแบบทรงบุษบกผสมจัตุรมุข (ปี พ.ศ. 2561) แบบ 3 ชั้น 9 ยอด 33
3-1	รูปเครื่องหมายสัญลักษณ์มรดกโลก..... 43
3-2	ขั้นตอนการขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ..... 62
3-3	กระบวนการออกแบบเชิงระบบของทฤษฎีฐานราก (Systematic Design)..... 84
3-4	กระบวนการออกแบบเชิงปรากฏการณ์เกิดใหม่ (Emerging Design)..... 87
3-5	กระบวนการออกแบบเชิงสร้างขึ้นมาใหม่ (Constructivist Design)..... 89
3-6	กระบวนการทัศน์ “6C” สำหรับปรับข้อมูลให้เป็นปัจจุบันทันเวลา..... 91
3-7	กระบวนการวิจัยทฤษฎีฐานราก โดยวิธีการสร้างขึ้นมาใหม่..... 92
3-8	องค์ประกอบการประเมินคุณภาพงานวิจัยการสร้างทฤษฎีฐานราก..... 96
3-9	โมเดลปลาทุ..... 104
3-10	เมรุลอยอยุธยางานศพนายห้วง แฉล้มภักดี วัดห้วยโรง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัด เมื่อปี พ.ศ. 2510 (1)..... 117
3-11	เมรุลอยอยุธยางานศพนายห้วง แฉล้มภักดี วัดห้วยโรง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัด อ่างทอง เมื่อปี พ.ศ. 2510 (2)..... 118
3-12	เมรุลอยที่ติดตั้งบนแพกลางน้ำ ที่วัดลาดชะโด อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณปี พ.ศ. 2510-2515 (1)..... 119
3-13	เมรุลอยที่ติดตั้งบนแพกลางน้ำ ที่วัดลาดชะโด อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณปี พ.ศ.2510-2515 (2)..... 119
3-14	เมรุลอยที่ติดตั้งบนแพกลางน้ำ ที่วัดลาดชะโด อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณปี พ.ศ. 2510-2515 (3)..... 120
3-15	เมรุลอยอยุธยาแบบ 4 ชั้น ยอดเดี่ยว ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพ็ชร) เมื่อครั้ง ออกเมรุลอย ณ วัดบันไดช้าง ตำบลหัวเวียง อำเภอสเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ ประมาณปี พ.ศ. 2520-2524..... 121

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3-16 เมรุเมืองเพชรบุรี (1).....	123
3-17 เมรุเมืองเพชรบุรี (2).....	123
4-1 กระบวนการดำเนินการวิจัยอย่างเป็นองค์รวมเพื่อศึกษาการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา.....	143
5-1 การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านเมรุลอยอยุธยา	153
5-2 เมรุลอยอยุธยาแบบยอดเดี่ยว ฐาน 2 ชั้น ของนายเผือด กิจชนม์.....	155
5-3 เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกแบบ 9 ยอด 5 ชั้น ที่ขนาดใหญ่ที่สุดในขณะนั้นที่ นายสาคร อรรถจรรยาให้เป็ยกเมรุลอย (นายยังยุทธ์ พวงลำเจียก) หลังจากปี พ.ศ. 2520 โดยมีเอกสารสัญญา.....	156
5-4 หนังสือสัญญาซื้อขายเมรุระหว่างสาครเมรุลอย (นายสาคร อรรถจรรยา) กับเป็ยกเมรุลอย (นายยังยุทธ์ ทรงลำเจียก) เพื่อมาดำเนินงานต่อ เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2533.....	156
5-5 เมรุลอยอยุธยาทรงมุข แบบ 5 ยอด 4 ชั้น เรือนกลางเป็นทรงพลับพลา เรือนบริวารเป็นทรงมุขเสา 4 ของเมรุลอยนายสงว วงศ์อนันต์ (หลังจากปี พ.ศ. 2520).....	157
5-6 เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกผสมมุข แบบ 9 ยอด 5 ชั้น เรือนกลางเป็นทรงบุษบก หลังคาแฝงसान เรือนบริวารเป็นทรงมุขเสา 8 หลังคาไม้อัด ของราชาเมรุลอย (นายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง) (หลังจากปี พ.ศ. 2520).....	158
5-7 เมรุลอยอยุธยาทรงจตุรมุข แบบ 5 ยอด 4 ชั้น ส่วนตกแต่งใช้ไม้อัดทั้งหมด ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพ็ชร) (หลังจากปี พ.ศ. 2520).....	158
5-8 เมรุลอยอยุธยาทรงมุข แบบ 9 ยอด 4 ชั้น เรือนกลางเป็นพลับพلامุขเสา 8 ของเมรุลอยครุอาบ (นายอาบ สุขชาสุณี) (หลังจากปี พ.ศ. 2520).....	159
5-9 เมรุลอยอยุธยาในยุคที่นำไม้อัดมาใช้เป็นส่วนตกแต่งแทนแฝงसान แบบ 9 ยอด 5 ชั้น ของเมรุลอยลุงชัย (นายวิชัย บุญพยัคฆ์)	160
5-10 เมรุลอยอยุธยาแบบบุษบกผสมมุขที่ใช้งานไม้อัดทำส่วนตกแต่งทั้งหมด แบบ 9 ยอด 5 ชั้น ของเมรุลอยครุอาบ (นายอาบ สุขชาสุณี).....	160
5-11 ภาพเขียนเมรุสมัยกรุงศรีอยุธยา ในแฟ้มสะสมภาพของนายวินัย กิจสุทธิ	169
5-12 พระเมรุมาศทรงบุษบกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ต้นแบบพระเมรุมาศนับตั้งแต่รัชกาลที่ 6 จนถึงรัชกาลที่ 9.....	169
5-13 ภาพเมรุลอยอยุธยาทรงบุษบก 2 ชั้น ยอดเดี่ยวของนายสาคร อรรถจรรยา.....	173
5-14 พระสุวรรณวิมลศีล (หลวงพ่อลับ).....	176

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
5-15	177
5-16	178
5-17	180
5-18	184
5-19	184
5-20	185
5-21	185
5-22	186
5-23	186
5-24	187
5-25	189
5-26	190
5-27	191

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
5-28	192
<p>เกริ่นบันไดพญานาคของเมรุลอยอยุธยาแบบ 2 ยอดเดี่ยว ทรงบุษบก แผงसान ของเมรุลอยครุอาบ (นายอาบ สุขขาสุณี) ในงานฉาปนกิจศพบิดาของนายอาบ สุขขาสุณี เมื่อปี พ.ศ. 2511.....</p>	192
5-29	193
<p>เกริ่นบันไดพญานาค และราชรถ ฉัตร ธง พัดโบก พัดตาลปัตร ของเมรุลอยอยุธยา ทรงบุษบกยอดเดี่ยว 4 ชั้นของราชาเมรุลอย (นายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง) .....</p>	193
5-30	195
<p>เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกแบบ 5 ยอด 3 ชั้น ที่เป็ยกเมรุลอย ซื่อต่อจากนายอนันต์ วงศ์อนันต์ (เมรุลอยแอบดั่งในปัจจุบัน) เพื่อมาดำเนินกิจการต่อ.....</p>	195
5-31	196
<p>เป็ยกเมรุลอย ปรับปรุงเมรุลอยอยุธยาที่ซื่อต่อจากนายอนันต์ วงศ์อนันต์ ไปเป็นเมรุแบบ 9 ยอด 4 ชั้น ในงานพระราชทานเพลิงศพกำนันสวิง รุจิโมระ ในวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2543.....</p>	196
5-32	196
<p>เป็ยกเมรุลอย มีการประยุกต์จากเมรุที่ซื่อมาสองหลังเป็นเมรุ 5 ยอด 3 ชั้น ตามความต้องการของเจ้าภาพ โดยใช้ฐานเป็นของเมรุนายอนันต์ วงศ์อนันต์ และเอายอดของนายสาคร อรรถจรูญ เนื่องในงานฉาปนกิจศพคุณแม่ถ้วน จันทร์คุ้ม เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2545.....</p>	196
5-33	197
<p>เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกแบบ 9 ยอด 5 ชั้น ของเมรุลอยลุงไสว (นายไสว สนธิ) ยุคที่บุตรชายจบการศึกษาทางด้านศิลปกรรม จึงมีการคิดสร้างรูปแบบทำซุ้มทางขึ้นเพื่อพัฒนาเมรุลอยอยุธยาให้โดดเด่นจากจากคนอื่น ปัจจุบันซุ้มดังกล่าวถูกเลิกใช้เนื่องจากข้อจำกัดบางประการ.....</p>	197
5-34	197
<p>เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกผสมมุขแบบ 5 ยอด 4 ชั้น ของเมรุลอยลุงแถม (นายแถม ฤกษ์อุโฆษ) ที่แยกตัวมาจากการหั้นและดำเนินการสร้างเป็นของตนเอง โดยมีนายวินัย กิจสุทธิ เป็นผู้ออกแบบลวดลายเรือนกลาง.....</p>	197
5-35	198
<p>เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกแบบ 5 ยอด 4 ชั้น ของเมรุลอยลุงไสว (นายไสว สนธิ) ที่แยกตัวมาดำเนินกิจการเอง ใช้ไม้อัดเป็นวัสดุตกแต่งทั้งหมด.....</p>	198
5-36	198
<p>เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกแบบ 9 ยอด 5 ชั้น ที่เมรุลอยผู้ใหญ่สุเทพ (นายสุเทพ ควรแท้) ซื่อต่อจากนายสมศรี คนวัดตากู โดยสร้างเพิ่มจากยอดเดี่ยว.....</p>	198
5-37	199
<p>เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกแบบ 5 ยอด 3 ชั้น ของเมรุลอยผู้ใหญ่เมี้ยน (นายเมี้ยนแดงใหญ่) สร้างใหม่หมดทั้งหลัง ติดตั้งที่วัดประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2543 .....</p>	199
5-38	199
<p>เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกแบบ 9 ยอด 4 ชั้น ของเมรุลอยผู้ใหญ่เมี้ยน (นายเมี้ยนแดงใหญ่) ปรับปรุงเพิ่มจากเมรุ 5 ยอด 3 ชั้น .....</p>	199

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
5-39 การทำบุญเมรุลอยยุธยาของเจ้าของเมรุ ของเปี้ยกเมรุลอย (นายยงยุทธ์ พวงลำเจียก) ที่เป็นผู้ดูแลกิจการเมรุลอยยุธยาจำนวน 2 หลัง โดยนิมนต์พระเจิม ยอดเพื่อความเป็นสิริมงคล แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของเมรุลอยยุธยาในสมัย นั้น.....	200
5-40 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อครั้งเสด็จเป็นองค์ประธานในงานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ) (ไม่ทราบชื่อผู้ตาย) ช่วงปี พ.ศ. 2540-2550 ณ เมรุลอยยุธยา ของเมรุจุ่งแถม (นายแถม ฤกษ์อุโฆษ).....	201
5-41 เมรุลอยเพชบุรี แบบ 9 ยอด (เมรุวัดทะเล) เมื่อครั้งมาติดตั้งที่วัดพญางิ้วเขียว เมื่อวันที่ 14-16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2551	203
5-42 เมรุลอยยุธยาทรงมุข แบบ 9 ยอด 4 ชั้น ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพ็ชร) ที่ปรับเปลี่ยนจากทรงบุษบกยอดเดียวมาเป็นแบบมุข 5 ยอดและ 9 ยอด ตามลำดับ.....	203
5-43 เมรุลอยยุธยาทรงมุข แบบ 5 ยอด 4 ชั้น ติดตั้งในงานฌาปนกิจศพนายเหรียญ กิจสุทธิ เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2531 ที่วัดบางกะทิง อำเภอเสนา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา.....	204
5-44 เมรุลอยยุธยาทรงบุษบก แบบ 9 ยอด 5 ชั้น หลังแรกของนายอาบ สุขชาสุณี และของบ้านหัวเวียง ที่ขายไปให้กับวัดทางอำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง.....	205
5-45 เมรุลอยยุธยาทรงมุขของนายเหรียญ กิจสุทธิ แบบ 5 ยอด 4 ชั้น ตั้งศพลูกหีบขาว มอญที่พระประแดงเมื่อปี พ.ศ. 2528.....	206
5-46 เมรุลอยยุธยาทรงบุษบกผสมจตุรมุขของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพ็ชร) แบบ 5 ยอด 4 ชั้น เรือนกลางเป็นทรงบุษบกแฝงसान เรือนบริวารแบบจตุรมุขงานไม้อัด.....	206
5-47 การใช้ไม้อัดตัด สาทิ ปิดลาย ลงเงา กับส่วนประกอบตกแต่งในเมรุลอยยุธยา.....	208
5-48 เมรุลอยยุธยาทรงบุษบก แบบ 5 ยอด 5 ชั้น ของเปี้ยกเมรุลอย (นายยงยุทธ์ พวงลำเจียก) หลังจากที่ยื้อต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2533 ก็ยังคงมีการใช้เกรินอยู่แต่ไม่นานก็เลิกใช้ไปจนกระทั่งปัจจุบัน.....	209
5-49 การแบ่งช่วงยุคของเมรุลอยยุธยา.....	210
5-50 เมรุลอยยุธยาทรงบุษบก แบบยอดเดียว 2 ชั้น แบบดั้งเดิม.....	212
5-51 ลายชุดไม้สำโรง ทาสีแดง รोजนแห้ง ก่อนทากาวลาเท็กซ์และปิดด้วยกระดาษทอง ใช้มีดเซาะให้เป็นร่องลาย กัดด้วยผ้าชุบน้ำหมาด ๆ รोजนแห้งแล้วเคลือบเงา 2-3 รอบ.....	213

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
5-52	214
5-53	214
5-54	215
5-55	215
5-56	216
5-57	216
5-58	217
5-59	218
5-60	220
5-61	220
5-62	221
5-63	222
5-64	222
5-65	223
5-66	225

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
5-67	226
5-68	227
5-69	229
5-70	229
5-71	230
5-72	232
5-73	237
5-74	237
5-75	239
5-76	240
5-77	241
5-78	241
5-79	242
5-80	242
5-81	243
5-82	243
5-83	249
5-84	250
5-85	251
5-86	253
5-87	254

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
5-88	261
5-89	266
5-90	267
5-91	267
5-92	268
5-93	268
5-94	269
5-95	269
5-96	270
5-97	270
5-98	271
5-99	272
5-100	272
5-101	273
5-102	274
5-103	274
5-104	275
5-105	276
5-106	282
5-107	287
5-108	293
5-109	303
5-110	317
5-111	332
6-1	337

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
6-2	ความเชื่อของชาวล้านนา ตั้งแต่อดีตกาลจวบจนปัจจุบัน นิยมสร้างปราสาทนักษัตร ลึงค์ เพื่อบรรจุพระศพของกษัตริย์ เจ้านายฝ่ายเหนือ รวมถึงครุฑพระมหาเอระชั้น ผู้ใหญ่ที่มรณภาพเพื่อให้พิธีศพสง่างาม สมฐานะบารมี และเป็นการส่งดวงวิญญาณ ไปสู่ชาติสรวงสวรรค์ชั้นพรหมโลก.....	338
6-3	เมรุณกษัตริย์ลึงค์ อาชญาท่านธรรมบาล (ผุย ธมมปาโล) หลักคำเมืองอุบลราชธานี วัดมณีวนาราม วัดป่าน้อย พ.ศ.2464.....	338
6-4	จิตรกรรมฝาผนังงานพระบรมศพพระพุทธเจ้า วางจิตกาธานในอาคารพระเมรุมาศ ทรงบุษบก วัดชนะสงคราม.....	339
6-5	เมรุประรำเผาศพนายทอง กิจสุทธิ ฌ วัดสุวรรณเจดีย์ ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	339
6-6	การแบ่งช่วงยุคของเมรุลอยอยุธยาตามหลักความเชื่อ.....	348
6-7	กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาตามแนวทางของ Quinn, Anderson, and Finkelstein	355
6-8	รูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา (I ² COVER Model)	366

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ก่อนที่จะมีอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ สถานการณ์ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในโลกตกอยู่ในภาวะได้รับการคุกคามโดยสาเหตุที่มากมาจากการเสื่อมโทรมลงตามธรรมชาติและ การเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้มีการทำลายและสร้างความเสื่อมโทรมต่อมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ความเสื่อมดังกล่าวก่อให้เกิดการสูญเสียที่เป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อมรดกของมวลมนุษยชาติ

หลายครั้งที่การดำเนินงานคุ้มครองป้องกันมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติในระดับชาติ ไม่สามารถกระทำได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ เนื่องจากมีความต้องการใช้ทรัพยากรในขอบเขตที่กว้างขวางและหลากหลาย รวมทั้งขาดแคลนทรัพยากรทางเศรษฐกิจวิทยาศาสตร์และวิทยาการของดินแดนอันเป็นที่ตั้งของมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติเหล่านั้น ดังตัวอย่างเช่นกรณีของอนุสรณ์สถานแห่งนูเบีย (Monument of Nubia) ซึ่งจะต้องจมอยู่ใต้น้ำเมื่อรัฐบาลอียิปต์ตัดสินใจสร้างเขื่อน Aswan High Dam ในปี พ.ศ. 2497 (ค.ศ. 1954) แต่ด้วยความช่วยเหลือของรัฐบาลอิสราเอลภายใต้โครงการความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อรักษาโบราณวัตถุในนูเบียหลายประเทศจึงได้ช่วยดำเนินการขุดค้นและบันทึกแหล่งโบราณสถานนับร้อยแห่ง มีการค้นพบโบราณวัตถุนับพันชิ้น โครงการเหล่านี้ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายวิหารที่มีความสำคัญเป็นจำนวนมากไปยังพื้นที่ที่สูงกว่า โดยวิหารที่มีความสำคัญมากที่สุดได้แก่ The Temple Complexes of Abu Simbel and Philae โครงการนี้สิ้นสุดเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2523 ถือว่าเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จอย่างมากภายใต้โครงการความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยองค์การยูเนสโกเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการประสานงานระหว่างรัฐผู้บริจาค กับรัฐบาลของอียิปต์ และซูดาน และสนับสนุนให้รัฐบาลของทั้งสองประเทศดำเนินการทุกวิถีทางในการรักษาแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมแห่งนูเบีย (The Cultural Heritage of Nubia) (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2556)

เพื่อให้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติยังคงสามารถดำรงรักษาเอกลักษณ์ไว้ได้อย่างยั่งยืน องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือองค์การยูเนสโก จึงได้อาศัยธรรมนูญยูเนสโกภายใต้ข้อบัญญัติที่ให้องค์การฯ มีภารกิจหน้าที่ในการบำรุงรักษา เพิ่มพูน และเผยแพร่ความรู้ในการอนุรักษ์และคุ้มครองป้องกันมรดกโลก โดยการเสนอแนะให้ประชาคมนานาชาติร่วมมือกันจัดทำอนุสัญญาระหว่างประเทศได้ ตามความจำเป็นในการประชุมใหญ่ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติสมัยสามัญ (UNESCO) ครั้งที่ 17 ณ กรุงปารีส ที่ประชุมเห็นสมควรให้ก่อตั้งระบบการดำเนินงานในรูปแบบของอนุสัญญาระหว่างประเทศ และมีมติรับรอง อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (The World Heritage Convention) เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) โดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการคุ้มครองและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ให้ดำรงคุณค่าความโดดเด่นเป็นมรดกของมวลมนุษยชาติทั้งในปัจจุบัน และในอนาคตตลอดไป ด้วยเหตุนี้อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการปกป้อง คุ้มครอง และรักษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ อันทรงคุณค่า ที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก โดยอาศัยกลไกสำคัญในการคัดเลือกแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของรัฐสมาชิกเพื่อนำไปสู่การขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2556)

มรดกโลกสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) มรดกโลกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) หมายถึง ทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลทางวัฒนธรรม โดยเป็นสถานที่ที่เกิดจากมนุษย์สร้างขึ้น หรือเกิดจากการสร้างขึ้นโดยมนุษย์และธรรมชาติ ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลในทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา และมีผลงานทางสถาปัตยกรรม ผลงานด้านประติมากรรมและจิตรกรรมที่สร้างสรรค์ ตัวอย่างเช่น โบราณสถาน (Monuments) กลุ่มอาคาร (Groups of Buildings) และ แหล่ง (Sites) 2) มรดกโลกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) หมายถึง ทรัพย์สินทางธรรมชาติที่มีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลทางธรรมชาติ โดยมีสภาพทางธรรมชาติที่ประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพ และชีวภาพ หรือกลุ่มของสภาพธรรมชาติ ดังกล่าว ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลในทางสุนทรียศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ มีสภาพองค์ประกอบทางธรณีวิทยา หรือธรณีสิ่งแวดล้อม หรือบริเวณที่พิสูจน์ทราบอย่างชัดเจนว่าเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสายพันธุ์สัตว์และพืชที่กำลังได้รับการคุกคาม ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลในทางวิทยาศาสตร์หรือการอนุรักษ์หรือมีความงามตามธรรมชาติ และ 3) มรดกโลกแบบผสม (Mixed Site) หมายถึง มรดกโลกที่คุณค่าทางด้านวัฒนธรรมและคุณค่าทางธรรมชาติ ผสมผสานกันในส่วนหรือทั้งหมด (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2556)

จากข้อมูลในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2561 พบว่ามีมรดกโลกทั้งหมด 1092 แห่ง ใน 167 ประเทศทั่วโลก ซึ่งแบ่งเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม 845 แห่ง มรดกโลกทางธรรมชาติ 209 แห่ง และอีก 38 แห่งเป็นแบบผสมทั้งสองประเภท โดยอิตาลีเป็นประเทศที่มีจำนวนมรดกโลกมากที่สุด คือ 54 แห่ง แม้ว่ายูเนสโกจะอ้างอิงถึงมรดกโลกแต่ละแห่งด้วยหมายเลข แต่การขึ้นทะเบียนในหลายครั้งก็จะผนวกเอามรดกโลกที่ได้ขึ้นทะเบียนไปแล้วเข้าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกโลกที่มีพื้นที่มากขึ้น ดังนั้นจึงมีหมายเลขมรดกโลกเกิน 1,200 แม้ว่าจะมีจำนวนมรดกโลกน้อยกว่าก็ตาม (วิกิพีเดีย, 2561) จะเห็นได้ว่าการขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกส่วนใหญ่จะเป็นจะเป็นการขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 77.38 สำหรับมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) นั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ 1) Tangible Cultural Heritage คือ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ 2) Intangible Cultural Heritage คือ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ภูมิปัญญา ทรัพย์สินทางปัญญา ระบบคุณค่า ความเชื่อ พฤติกรรมและ วิถีชีวิต (รวมเรียกว่าวิถีชน) ที่แสดงถึงการค้นคว้าสร้างสรรค์ทางสติปัญญาและความหลากหลายทางภูมิปัญญา วัฒนธรรมที่ส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น อันควรถูกยกย่องและส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและสืบทอดมรดกนี้สู่รุ่นต่อไป (UNESCO, 2003)

ที่ผ่านมากรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ดำเนินนโยบายเพื่อการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยกิจกรรมสำคัญประการหนึ่งคือ การประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ที่เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 รายการมรดกภูมิปัญญาต่าง ๆ เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้สั่งสมและสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาอันมีคุณค่าควรแก่การรักษาสืบทอดให้เป็นมรดกวัฒนธรรมเพื่ออนุชนรุ่นหลังได้นำมาศึกษาต่อไป

แนวทางในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาแนวทางหนึ่งที่สำคัญก็คือ การประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติเพื่อบันทึกเป็นหลักฐานสำคัญของคนไทยที่จะประกาศความเป็นเจ้าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ การประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติจำเป็นต้องมีการเสนอรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจากชุมชนแหล่งปฏิบัติที่มีประวัติศาสตร์ของการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง ในการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม โดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้กำหนดสาขาไว้ 7 สาขาได้แก่ 1) สาขาศิลปะการแสดง 2) สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม 3) สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน 4) สาขาภูมิปัญญาไทย 5) สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล 6) สาขาความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และ 7) สาขาภาษา (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2558)

การพิจารณาขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติจะพิจารณาข้อมูลที่ได้มีการจัดเก็บและสำรวจจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดต่าง ๆ และการพิจารณาคัดเลือกกลั่นกรองของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามกระบวนการขั้นตอนและหลักเกณฑ์การพิจารณาขึ้นทะเบียนของแต่ละสาขา ทั้งนี้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจะอยู่ในลักษณะใด ลักษณะหนึ่งคือ 1) รายการที่มีลักษณะเฉพาะในชุมชน ท้องถิ่น ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย โกล้ขาดผู้สืบทอด เช่น ภาษาของ การสักยา คชศาสตร์ชาวกูย เป็นต้น 2) รายการที่มีลักษณะเฉพาะในชุมชน ท้องถิ่น ที่ยังมีผู้สืบทอดและปฏิบัติอยู่ เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ตำนานพญากงพญาพาน เป็นต้น และ 3) รายการที่มีอัตลักษณ์ชัดเจนและมีการปฏิบัติ สืบทอดโดยทั่วไปหรืออย่างกว้างขวาง เช่น งานแกะสลักผักผลไม้ ราโพน ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2558)

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หนึ่งในจังหวัดของภาคกลางที่เป็นเขตเศรษฐกิจสำคัญ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน มีชื่อเสียงในฐานะเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญ เป็นจังหวัดที่ไม่มีอำเภอเมือง โดยมีอำเภอพระนครศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ ชาวบ้านโดยทั่วไปนิยมเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “กรุงเก่า” หรือ “เมืองกรุงเก่า” เดิมจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเคยเป็นราชธานีของอาณาจักรอยุธยาหรืออาณาจักรสยาม ตั้งแต่ พ.ศ. 1893 กระทั่งเสียกรุงแก่พม่า เมื่อ พ.ศ. 2310 รวมระยะเวลา 417 ปี หากนับเนื่องถึงปัจจุบันก็เป็นเวลากว่า 667 ปี ในปี พ.ศ. 2478 กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานหลายแห่งในเกาะรอบเมืองพระนครศรีอยุธยาเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ รวม 69 แห่ง ต่อมาในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีได้มีนโยบายบูรณะโบราณสถานภายในเมืองอยุธยา เพื่อเป็นการฉลองยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ และในปี พ.ศ. 2519 ได้มีการจัดทำโครงการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาขึ้น กระทั่งองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) มีมติให้ประกาศขึ้นทะเบียนอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็น “เมืองมรดกโลก” (UNESCO World Heritage Sites)

เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2534 มีพื้นที่ครอบคลุมบริเวณโบราณสถานเมืองอยุธยา รวมพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 3,000 ไร่ ภายใต้ชื่อ “นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร” ด้วยข้อกำหนดและหลักเกณฑ์พิจารณาให้เป็นมรดกโลกว่าเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว นอกเหนือจากมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จังหวัดพระนครศรีอยุธยายังมี “เมรุลอยอยุธยา” ซึ่งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่เป็น ภูมิปัญญา ทรัพย์สินทางปัญญา ระบบคุณค่า ความเชื่อ พฤติกรรมและ วิถีชีวิตที่ควรค่าแก่การเรียนรู้และบันทึกไว้ให้เป็นรูปธรรมเพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติในเชิงสงวนรักษา (กรมศิลปากร, 2534)

“เมรุลอยอยุธยา” คือ เมรุเผาศพชั่วคราวแบบเคลื่อนย้ายได้ สร้างขึ้นเพื่อเผาศพของบุคคลสำคัญ ที่ทำคุณงามความดีต่อประเทศชาติ สังคม ชุมชน พระพุทธศาสนา เช่น พระเถระผู้ซึ่งถือครองพระวินัย และสร้างคุณประโยชน์ต่อพระศาสนาในระดับชั้นพระครูสัญญาบัตร หรือเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด ฯลฯ ขุนนางในสมัยก่อน ผู้นำชุมชนที่สร้างคุณประโยชน์ต่อแผ่นดิน ข้าราชการระดับสูงๆ เป็นต้น สำหรับรูปแบบของเมรุลอยนั้นเป็นสถาปัตยกรรมแบบมณฑปทั่วไป ตามลักษณะนิยมทางสถาปัตยกรรม และศิลปะประยุกต์ มีความโดดเด่นในโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม มีเค้าของสถาปัตยกรรมมาจากพระเมรุมาศแต่มีรูปแบบของลวดลายเรียบง่ายกว่า มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายไทยที่วิจิตรบรรจง มีความงดงามละเอียดในงานประณีตศิลป์ ที่ทรงคุณค่าแก่การสงวนไว้ให้เป็นมรดกของชาติ นำความภาคภูมิใจสู่ชุมชน กลุ่มคน และปัจเจกบุคคลควรค่าแก่การสืบสานเพื่อเป็นมรดกทางศิลปกรรมดั้งเดิมของไทย ชิ้นส่วนของเมรุลอยทุกชิ้นสามารถถอดประกอบได้ และยึดติดให้แน่นด้วยน็อต สลัก เกลียว ล็อกต่าง ๆ มีการกำกับด้วยตัวเลขเพื่อให้ง่ายต่อการประกอบติดตั้ง โดยจะใช้ระยะเวลาในการติดตั้ง 1-3 วันขึ้นกับขนาด ลักษณะของตัวเมรุลอยและความยากง่ายของรูปแบบเมรุลอย ลวดลายสมัยดั้งเดิมจะใช้งานเขียนสี แกะสลัก ปิดกระดาษทอง ร่องของลวดลายอาจมีการประดับด้วยกระจกสีขาว เขียว น้ำเงิน แดง เพื่อให้สะท้อนแสงและเกิดความสวยงาม โทนสีที่ใช้จะเน้นสีแดง ขาว และทอง เป็นหลัก มีการผสมผสานงานช่างฝีมือดั้งเดิม ด้วยการประยุกต์เครื่องจักรสาน เครื่องรัก เครื่องไม้ และงานศิลปกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น (ประพัฒน์ วรทรัพย์, 2544)

ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าการสร้างเมรุลอยเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อใด เพียงแต่มีข้อมูลจากคำบอกเล่าของกลุ่มผู้ทำเมรุลอยในยุคแรกว่า เมรุลอยมีการสร้างครั้งแรกก่อนปี พ.ศ. 2480 ในชุมชนบ้านหัวเวียง ซึ่งก็คือตำบลหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีเมรุวัดซึ่งเป็นเมรุปูนแบบถาวร โดยผู้ออกแบบและควบคุมการสร้างส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุที่มีความสามารถด้านงานช่าง มีฝีมือหลายด้าน โดยเฉพาะงานก่อสร้าง ช่างไม้ และมีประสบการณ์จากการได้รับชมพระเมรุมาศที่สร้างเพื่องานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระศพของพระมหากษัตริย์ ข้อมูลจากการบอกเล่าพบว่าเมื่อวัดมีเมรุปูนแบบมาตรฐาน หลายแห่งจึงเลิกใช้เมรุลอยในการเผาศพ (ประพัฒน์ วรทรัพย์, 2544)

จากการค้นหาหลักฐานในปัจจุบันไม่พบร่องรอยของเอกสารให้ศึกษา ในช่วงเริ่มต้นของการสร้างเมรุลอยนั้น มีรากฐานของความคิดในการจัดการงานศพให้กับบุคคลอันเป็นที่รัก บุพการี บุคคลที่ทำประโยชน์ต่อชุมชน ผู้นำชุมชน แทนการใช้กองฟอน เชิงตะกอน หรือเมรุประจำ การสร้าง

เมรุลอยในสมัยเริ่มต้นจะอาศัยความร่วมมือและความสามัคคีของคนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจ โดยมี พระสงฆ์และช่างท้องถิ่นเป็นแกนนำ มีการประยุกต์วัสดุท้องถิ่นที่หาได้ง่าย ผนวกเข้ากับความรู้ ความสามารถทางการช่างหลายแขนงเพื่อให้เกิดเมรุลอยที่มีรูปทรงสวยงาม ประดับประดาตกแต่งด้วย ลวดลายไทย การเขียนสี ทาสี และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามภูมิปัญญาของคนในสมัยนั้น การเก็บรักษาเมรุลอยในอดีตมักจะเก็บไว้ในเรือขนาดใหญ่ เรียกว่าเรือต่อ หรือเรือบรรทุทุกข้าว โดยใส่ เรือนำมาจอดที่วัดใดวัดหนึ่ง เพื่อรอการขนส่งผ่านทางน้ำหากมีการขอหีบยืมเมรุลอยไปใช้ คนใน ชุมชนนั้น ๆ ก็จะช่วยกันประกอบติดตั้งเมรุลอยจนแล้วเสร็จ ในช่วงเริ่มแรกเมรุลอยจะมีการใช้อยู่แต่ ในเขตใกล้เคียงภายในตำบล อำเภอหรือจังหวัดเท่านั้น (ประพัฒน์ วรทรัพย์, 2544)

เมื่อมีการสร้างเมรุปูนถาวรขึ้นในหลาย ๆ วัดในเขตพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมรุ ลอยจึงขาดการดูแลรักษา เนื่องจากการใช้เมรุปูนของวัดมีความสะดวกมากกว่า เมื่อเมรุลอยที่เก็บ รักษาในวัดขาดการดูแลรักษาชาวบ้านจึงนำเมรุลอยมาปรับปรุง ซ่อมแซมลวดลายใหม่เพื่อให้เข้า สำหรับใช้ในพิธีศพ โดยมีการพัฒนารูปแบบที่มีความซับซ้อนของลวดลาย และมีขนาดใหญ่ขึ้น มีการ ใช้เทคนิควิธีการที่เป็นภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาคุณค่าของภูมิปัญญา เช่น การแกะลายไม้ การปิดกระดาษ ทอง การพัฒนาวิธีการเผา การตกแต่ง การใช้เกรินพญานาคในการนำหีบศพขึ้นสู่ชั้นบนสุดของเมรุ ลอยด้วยลอกมือ เป็นต้น นับว่าในขณะนั้นเมรุลอยอยุธยาได้รับความนิยมและประสบความสำเร็จใน ระดับหนึ่ง ทั้งนี้เพราะความเชื่อและความศรัทธาจากความรักที่มีต่อบุคคลอันเป็นที่รักจึงจัดงานอย่าง ดีเมื่อถึงวาระสุดท้ายของชีวิต เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณงามความดีที่ผู้วายชนม์ได้ทำคุณประโยชน์ ต่อประเทศชาติ สังคม และครอบครัว อย่างดีที่สุดเท่าที่กำลังทรัพย์จะเอื้ออำนวย คนบางคนอยู่ด้วยความ ยึดมั่นในตัวเองไม่สนใจใคร ตลอดชีวิตเมื่อเสียชีวิตลง ญาติไว้ศพเพียงวันเดียวแล้วเผา จะเห็นได้ ว่าจุดจบในการจากเหมือนกันแต่การรักการอาลัยในการจากได้บ่งบอกสัจธรรมแก่คนที่อยู่ข้างหลัง บ่ง บอกลึกถึงคุณประโยชน์ของผู้วายชนม์ว่ามีคนรักเพราะเขาได้มีความรักให้กับคนที่ยังอยู่มาก่อน (เศรษฐ มันตร์ กาญจนกุล, 2554) ด้วยคำว่าจ้างในสมัยนั้นใช้เงินไม่สูงมากนัก เนื่องจากใช้การขนส่งทางเรือ ต้นทุนต่าง ๆ ยังไม่สูงเมื่อเทียบกับในปัจจุบัน จึงมีผู้สนใจทำเมรุลอยเพิ่มขึ้น จากการสร้างเมรุลอยให้ เข้าเป็นอาชีพเสริมจึงกลายมาเป็นอาชีพหลัก ที่นำรายได้มาสู่ครอบครัว คนในชุมชนตำบลหัวเวียง จนถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลากว่า 80 ปีแล้ว

หากสืบค้นข้อมูลทางวิชาการในเชิงลึกเกี่ยวกับเมรุลอยอยุธยาจากสื่อออนไลน์ เอกสาร ตำราเรียน บทความวิชาการ ฯลฯ จะพบข้อมูลอยู่น้อยมาก ทั้งนี้เพราะการศึกษาค้นคว้าวิจัยในเรื่อง ดังกล่าวมีอยู่ไม่มากและไม่แพร่หลายเท่าที่ควร ทั้งที่ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาคือศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การสงวนรักษา ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาจัดอยู่ในประเภทวัฒนธรรมที่จับต้อง ไม่ได้ ที่ทรงคุณค่าและมีลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาอันดีงามจากรุ่นสู่รุ่น เป็นนวัตกรรมทางด้าน งานศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและโดดเด่นทั้งในแง่ศิลปกรรม จิตรกรรม และทัศนศิลป์ ดังนั้นหาก เราในฐานะของคนไทยผู้ซึ่งเป็นเจ้าของมรดกอันล้ำค่ายังคงนิ่งดูดาย มองข้าม และขาดความตระหนัก ถึงความสำคัญฯ เชื่อว่าสักวันภูมิปัญญาอันดีงามเหล่านี้ที่บรรพบุรุษได้ร่วมแรงร่วมใจคิดสร้างด้วย ความรู้ความสามารถ ด้วยหัวใจปัญญา ด้วยความรักสามัคคี คงจะสูญหายได้ในที่สุด ประกอบกับเมรุ ลอยอยุธยาที่เราอาจจะเคยพบเห็น เคยร่วมงานหรือมีประสบการณ์ได้รับรู้ไม่ว่าจะทางใดก็ตามใน ปัจจุบัน มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย เข้ากับสถานะทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้

เอกลักษณ์บางอย่างต้องถูกปรับเปลี่ยนไปเพื่อให้เหมาะสมต่อการดำเนินงานและการขนส่งเคลื่อนย้ายมากขึ้น อาทิ การใช้งานทาสีปิดกระตาศของอังกฤษแทนการใช้งานปิดกระตาศของโบราณและระดับกระจก การใช้ลายแปะแทนลายชุด การยกเลิกการใช้เกรินบันไดพญานาค เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นมูลเหตุนำมาซึ่งการสูญหายขององค์ความรู้ทางภูมิปัญญาอันล้ำค่าและเป็นสมบัติของชาติทั้งสิ้น

ด้วยคุณค่าของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความสำคัญในการร่วมกันสงวนรักษามรดกไทย ด้วยการจรรโลงภูมิปัญญาเมรุลอยให้เป็นรูปธรรมที่ประจักษ์ชัดต่อสายตาของคนทั่วโลก ผ่านกระบวนการศึกษาค้นคว้าวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างถูกต้อง ครบถ้วน และสมบูรณ์ เพื่อมุ่งศึกษาความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา และแนวทางในการพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาทั้งในด้านการปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ เพื่อปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการฟื้นฟูกลับมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม มีการพัฒนาริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร มีการถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ด้วยการส่งเสริมกิจกรรมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เกิดการเผยแพร่แลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ด้วยสื่อและวิธีการต่าง ๆ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ส่งเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริม และสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ ตลอดจนมีการนำผลการวิจัยที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ไปเป็นข้อมูลที่สำคัญในการขอขึ้นทะเบียนเมรุลอยอยุธยาให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

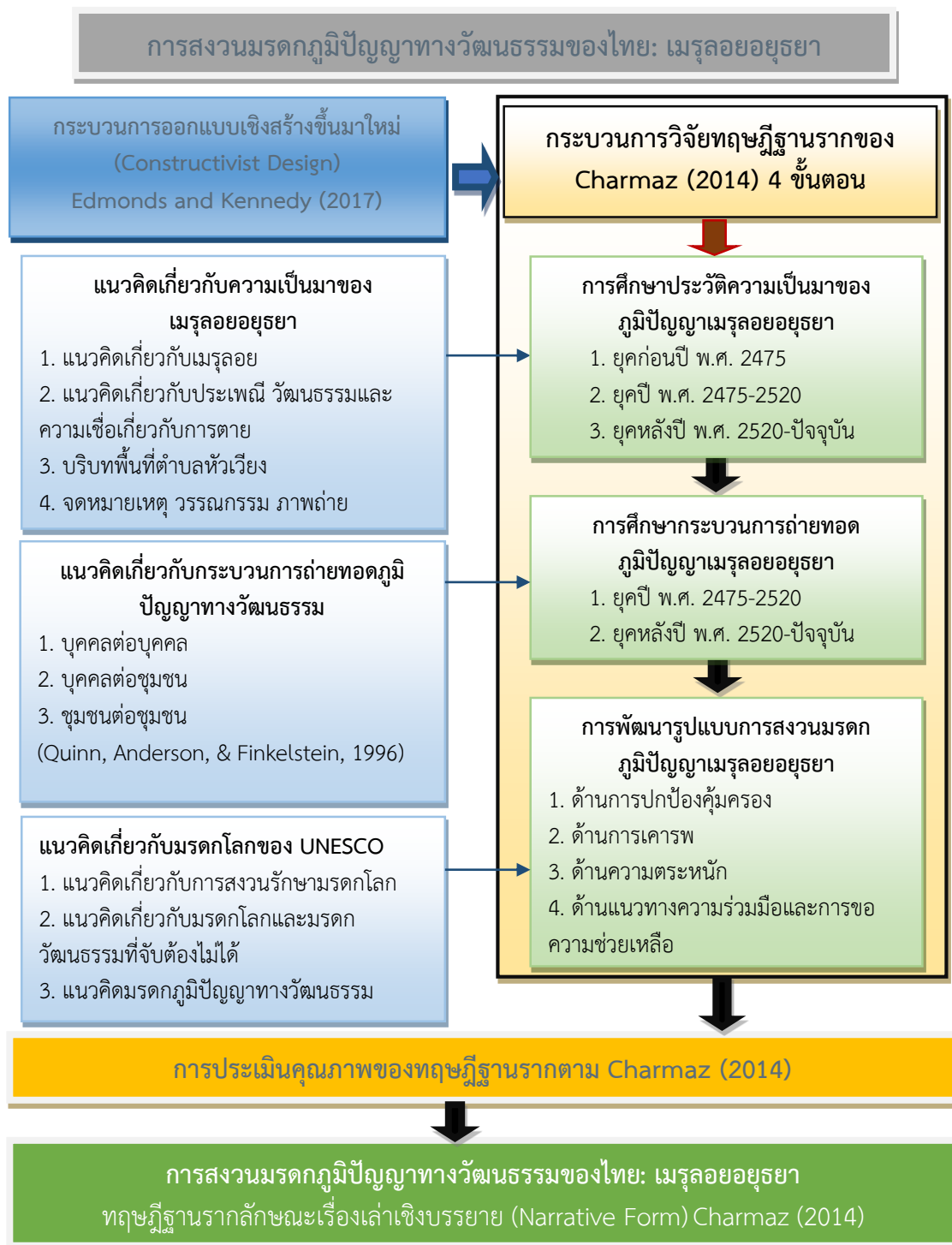
1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา
2. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้าน การปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา เป็นการวิจัยเพื่อการสงวนรักษาด้วยการออกแบบและดำเนินการวิจัยแบบบูรณาการแนวคิดต่าง ๆ ร่วมกัน มีกระบวนการในการดำเนินการเริ่มจากการศึกษาบริบทพื้นที่ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มผู้ดำเนินกิจการเมรุลอยอยุธยาจำนวนทั้งสิ้น 11 กิจการ ถือเป็นแหล่งเมรุลอยอยุธยาแหล่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และมีประวัติความเป็นมานับร้อยปี โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเอง และแหล่งข้อมูลออนไลน์ที่มีความน่าเชื่อถือ หลังจากนั้นทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการสงวนมรดกโลก มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตามแนวทางของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของ UNESCO รวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อเกี่ยวกับการตาย วิธีการทางทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Approach) ของ Charmaz (2014) กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับเมรุลอยอยุธยาจากข้อมูลเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลออนไลน์ที่มีความน่าเชื่อถือ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา ในแง่ของประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา และการพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้าน การปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกภาคสนามเพื่อสังเกตการณ์มีส่วนร่วม การวิเคราะห์เอกสาร และการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ อ้างอิงตามแนวทางของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของ UNESCO เพื่อให้เกิดความถูกต้องและความเชื่อถือได้ของข้อมูล จนนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางในการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา ให้กับหน่วยงานราชการหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องได้เห็นถึงความสำคัญของเมรุลอยอยุธยาที่เป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติ จัดทำทะเบียนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของเมรุลอยอยุธยา การกำหนดนโยบายที่มุ่งส่งเสริมบทบาทของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของเมรุลอยอยุธยา การจัดตั้งองค์กรเพื่อสงวนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของเมรุลอยอยุธยา การสนับสนุนให้เกิดการศึกษาวิจัยเพื่อสงวนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย และกำหนดใช้มาตรการที่เหมาะสมทางกฎหมายทางเทคนิคทางการบริหาร และทางการเงิน เพื่อการสนับสนุนการสร้างสรรค์การเพิ่มศักยภาพบุคคล การถ่ายทอด การจัดแสดงผลงาน การประกันการเข้าถึงการเคารพต่อจารีตธรรมเนียมในการเข้าถึง และการบันทึกข้อมูล

หลักการและแนวคิดดังกล่าว นำมาสรุปและสังเคราะห์การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา ดังภาพที่ 1-1

ภาพที่ 1-1 กรอบแนวทางการวิจัยเรื่องการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา จะก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

1. มีการบันทึกประวัติความเป็นมาของเมรุลอยอยุธยาให้เป็นหลักฐานทางวิชาการที่ผ่านกระบวนการศึกษา ค้นคว้า วิจัยอย่างเป็นระบบ มีความเชื่อถือได้ขององค์ความรู้ก่อนนำไปสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านั้นให้กับคนรุ่นต่อ ๆ ไปเพื่อพัฒนาต่อยอด
2. ทราบถึงกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำเมรุลอยอยุธยา จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ก่อนนำความรู้ที่ได้จากกระบวนการถ่ายทอดเหล่านั้นมากำหนดแนวทางในการสร้างกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล
3. ได้รูปแบบการสงวนเมรุลอยอยุธยาในแง่ของการปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก แนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับชาติ เพื่อร่วมกันกำหนดนโยบายหรือมาตรการทางกฎหมายไว้เป็นเกราะป้องกันการสูญหาย และธำรงรักษาไว้ซึ่งมรดกวัฒนธรรมอันดีงามให้คงอยู่คู่ประเทศไทยชาติต่อไป
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการขอขึ้นทะเบียนเมรุลอยอยุธยาให้เป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เพิ่มความภาคภูมิใจให้กับคนอยุธยาและคนไทยทั้งชาติ

ขอบเขตของการวิจัย

การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร
การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพื้นที่หลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจากเป็นตำบลเดียวที่มีการประกอบกิจการเมรุลอยอยุธยา และถือเป็นแหล่งรวบรวมเมรุลอยที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทย โดยมีจำนวนผู้ประกอบการทั้งสิ้น 11 ราย คือ 1) จรรย์เมรุลอย 2) เปี้ยกเมรุลอย 3) ไสวเมรุลอย 4) เมรุลอยลุงแถม 5) เมรุลอยแอบดั่ง 6) ลุงชัยเมรุลอย 7) เมรุลอยผู้ใหญ่เมี้ยน 8) สาครเมรุลอย 9) สุเทพเมรุลอย 10) ประสิทธิ์เมรุลอย และ 11) เมรุลอยครุอาบ เขตตำบลหัวเวียงประกอบด้วย 13 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 4,161 คน 1,085 ครัวเรือน มีพื้นที่ 22.25 ตารางกิโลเมตร (เทศบาลตำบลหัวเวียง, 2556)
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา
ขอบเขตด้านเนื้อหาของการศึกษาการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา ประกอบด้วย
  - 2.1 บริบทพื้นที่ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
  - 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการสงวนมรดกโลก มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตามแนวทางของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของ UNESCO รวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการตาย ทฤษฎีฐานราก กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และข้อมูลเชิงลึก

เกี่ยวกับเมรุลอยอยุธยาจากข้อมูลเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลออนไลน์ที่มีความน่าเชื่อถือ โดยใช้ทฤษฎีกระบวนการออกแบบเชิงสร้างขึ้นมาใหม่ (Constructivist Design) ของ Edmonds & Kennedy (2017) เป็นแนวทางในการวิจัย และใช้กระบวนการวิจัยทฤษฎีฐานรากของ Charmaz (2014) เพื่อหาคำตอบของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ มีการประเมินคุณภาพของทฤษฎีฐานรากโดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีของ Charmaz (2014) เพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากลักษณะเรื่องเล่าเชิงบรรยาย (Narrative Form) การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา ตามแนวทางทฤษฎีของ Charmaz (2014)

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการทฤษฎีฐานราก มีวัตถุประสงค์ในการสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีว่าด้วยการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) ผู้วิจัยเข้าสนามจริงไปฝังตัวอยู่ในพื้นที่ตำบลหัวเวียง โดยมีแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการวิจัย

2.4 การเสนอแนวทางในการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา ภายใต้กรอบแนวคิดของการวิจัยที่อ้างอิงจากอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของ UNESCO เพื่อให้หน่วยงานราชการ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องเห็นถึงความสำคัญของเมรุลอยอยุธยาที่เป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติ เสนอแนะแนวทางในการจัดทำทะเบียนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของเมรุลอยอยุธยา การกำหนดนโยบายที่มุ่งส่งเสริมบทบาทของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของเมรุลอยอยุธยา การจัดตั้งองค์กรเพื่อสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของเมรุลอยอยุธยา การสนับสนุนให้เกิดการศึกษาวิจัยเพื่อสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย และกำหนดใช้มาตรการที่เหมาะสมทางกฎหมายทางเทคนิค ทางการบริหาร และทางการเงิน เพื่อการสนับสนุนการสร้างสรรค การเพิ่มศักยภาพบุคคล การถ่ายทอด การจัดแสดงผลงานการประกันการเข้าถึงการเคารพต่อจารีตธรรมเนียมในการเข้าถึง และการบันทึกข้อมูล

3. ระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่วันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2562 ถึง วันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2563 รวมระยะเวลา 182 วัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

การสงวน (Conservation) หมายถึง การกระทำหรือกระบวนการใช้มาตรการต่าง ๆ ที่เหมาะสม เพื่อจะดำรงรักษาสภาพของเมรุลอยอยุธยาในแง่ของแนวทางในการปกป้องคุ้มครอง การเคารพมรดกทางวัฒนธรรม ความตระหนักในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ และแนวทางการขอความร่วมมือ และความช่วยเหลือทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ ทั้งนี้โดยการรักษาไว้ซึ่งองค์ประกอบที่ละเอียดประณีตหรือเป็นศิลปะสถาปัตยกรรมให้คงรูปแบบเดิมไว้ด้วยวัสดุก่อสร้างแบบเดิม และวิธีการสร้างอย่างเดิมเช่นที่เคยทำมาในอดีต เช่น การวางฐานของเมรุลอยด้วยไม้เนื้อแข็ง การใช้ฝีมือช่างดั้งเดิมเพื่อสร้างสรรค์เมรุลอยให้มีความสวยงาม เป็นต้น โดยวิธีการปฏิบัติงานแบบนี้อาจมีการ

เสริมสร้างความมั่นคงของฐานหรือส่วนต่าง ๆ ในเบื้องต้นเท่าที่จำเป็น เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ โดยการอนุรักษ์นี้ต้องมีของเดิมร้อยละ 70-80 และอาจเพิ่มเติมเพียงร้อยละ 20-30 เท่านั้น

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage) หมายถึง ความรู้ การแสดงออก การประเพณีปฏิบัติ หรือทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชนยอมรับ และรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน

มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) หมายถึง การปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นผลจากสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งเป็นสิ่งซึ่งชุมชน และกลุ่มชนสร้างขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขามีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความรู้สึกร่วมกัน และความต่อเนื่อง ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์

งานช่างฝีมือดั้งเดิม (Traditional Craftsmen) หมายถึง ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน ประกอบด้วยเครื่องจักรสาน เครื่องรัก เครื่องไม้ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์อย่างอื่น

งานศิลปกรรมพื้นบ้าน (Folk Art Work) หมายถึง งานที่มีการแสดงอารมณ์สะท้อนออกทางฝีมือการช่างให้เห็นประจักษ์เป็นรูปธรรมเพื่อตอบสนองต่อการยังชีพและความต้องการด้านคุณค่าความงาม เช่น งานเขียน งานปั้น งานแกะสลัก งานหล่อ เป็นต้น

เครื่องจักรสาน (Wicker) หมายถึง ภาชนะเครื่องใช้ประจำบ้านที่ทำจากวัสดุทอในท้องถิ่น เช่น ไม้ หวาย กระจูด ลำเจียก โดยนำมาจักและสาน จึงเรียกว่าเครื่องจักสาน กลวิธีในการทำเครื่องจักสาน ได้แก่ การจัก ผูก มัด รัต ร้อย โดยใช้ดอก หวาย เพื่อให้เครื่องจักสานคงทน และคงรูปอยู่ได้ตามต้องการ

เครื่องรัก (Gild) หมายถึง หัตถกรรมที่ใช้รักเป็นวัสดุสำคัญในการสร้างผลงาน เช่น ปิดทองรดน้ำ ภาพกำมะลอ ประดับมุก ประดับกระจกลี ปั้นกระแหนะ และเขิน รักหรือยารัก มีคุณลักษณะเป็นยางเหนียว สามารถเกาะจับพื้นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ประสงค์จะทำ หรือถมทับหรือเคลือบผิวได้ดี ทำให้เป็นผิวมันภายหลังรักแห้งสนิท มีคุณภาพคงทนต่อความร้อน ความชื้น กรดต่างอ่อน ๆ และยังเป็นวัสดุที่ใช้เชื่อมสีหมึกหรือสีเข้าด้วยกัน

เครื่องไม้ (Wood Crafts) หมายถึง งานฝีมือช่างที่ทำจากไม้ หรือไม้แปรรูปเป็นท่อน เป็นแผ่น เพื่อใช้ในงานช่างประเภทเครื่องสับ เครื่องเรือน เครื่องบูชา เครื่องตั้ง เครื่องประดับ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องศาสตรา เครื่องดนตรี เครื่องเล่น และยานพาหนะ โดยอาศัยเทคนิควิธีการแกะ สลัก ขุด เจาะ กลึง ถาก ขุด และขัด

ผลิตภัณฑ์อย่างอื่น (Other Technicians) หมายถึง งานช่างฝีมือดั้งเดิมที่ไม่สามารถจัดอยู่ใน 9 ประเภทแรกได้ อาจเป็นงานช่างฝีมือที่ประดิษฐ์ หรือผลิตขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่น หรือจากวัสดุเหลือใช้ เป็นต้น

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (Department of Culture) หมายถึง หน่วยงานของกระทรวงวัฒนธรรม ที่รับผิดชอบการคัดเลือกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับประเทศ เพื่อนำผลการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ เสนอต่อ UNESCO เพื่อขึ้นทะเบียนมรดกโลก

เมอร์ลอยอยุธยา (Meru Loi Ayutthaya) หมายถึง ที่เผาศพชั่วคราวแบบเคลื่อนย้ายได้ สร้างขึ้นเพื่อเผาศพของบุคคลสำคัญ ที่ทำคุณงามความดีต่อประเทศชาติ สังคม ชุมชน พระพุทธศาสนา เช่น พระเถระผู้ซึ่งถือครองพระวินัย และสร้างคุณประโยชน์ต่อพระศาสนาในระดับชั้นพระครูสัญญาบัตร หรือเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เป็นต้น ขุนนางในสมัยก่อน ผู้นำชุมชนที่สร้างคุณประโยชน์ต่อแผ่นดิน ข้าราชการระดับสูงๆ เป็นต้น โดยรูปแบบของเมอร์ลอยนั้นเป็นสถาปัตยกรรมแบบมณฑลทั่วไป ตามลักษณะนิยมทางสถาปัตยกรรม และศิลปะประยุกต์ มีความโดดเด่นในโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม มีเค้าของสถาปัตยกรรมมาจากพระเมรุมาศ แต่มีรูปแบบของลวดลายเรียบง่ายกว่า มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายไทยที่จิตรบรรจง มีความงดงามละเอียดในงานประณีตศิลป์

ครูช่างเมอร์ลอย (Meru Loi teacher) หมายถึง ผู้มีความรอบรู้ และมีประสบการณ์ในการทำเมอร์ลอยอยุธยาอย่างยาวนานมากพอที่จะถ่ายทอดความรู้เหล่านั้น เพื่อสืบต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเมอร์ลอยอยุธยา จากรุ่นสู่รุ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

ช่างเมอร์ลอย (Meru Loi Technician) หมายถึง ผู้ทำหน้าที่เป็นช่างประกอบเมอร์ลอยอยุธยา

สัปปะหรือเมอร์ลอยอยุธยา (Meru Loi Crematorium) หมายถึง ผู้ทำหน้าที่เผาศพและดำเนินกิจกรรมการเผาศพประจำเมอร์ลอยอยุธยาตั้งแต่ต้นจนได้แก่กระดูกมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่อไป

บริบทพื้นที่ของการวิจัย (Context of Research Areas) หมายถึง การบรรยายลักษณะของพื้นที่ในการวิจัยเฉพาะข้อมูลทั่วไปและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมเท่านั้น

การปกป้องคุ้มครอง (Protected) หมายถึง รูปแบบการคุ้มกัน รูปแบบการคุ้มครอง รูปแบบการป้องกัน รูปแบบการรักษา และรูปแบบการระแวดระวังมรดกเมอร์ลอยอยุธยาไม่ให้ถูกภัยคุกคาม สงวนไว้ซึ่งภูมิปัญญาเมอร์ลอยอยุธยาให้คงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การศึกษา ค้นคว้า และถ่ายทอดความรู้ สืบต่อไป

การเคารพ (Respected) หมายถึง รูปแบบการแสดงอาการทางกาย ทางวาจา และแม้จิตใจ ทิภัยย่อง นับถือ เอื้อเฟื้อ เอาใจใส่ และให้เกียรติต่อมรดกเมอร์ลอยอยุธยาซึ่งมีความสำคัญควรแก่การยกย่อง ให้ถูกต้องเหมาะสม

ความตระหนัก (Awareness of the Importance) หมายถึง รูปแบบการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึก เห็น ความสำนึก ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้โดยอาศัย ระยะเวลา เหตุการณ์ ประสบการณ์ หรือสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยทำให้คนเกิดความตระหนักต่อความสำคัญของมรดกเมอร์ลอยอยุธยา

แนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ (Co-operation and Assistance) หมายถึง รูปแบบของความร่วมมือและการให้ความช่วยเหลือจากบุคคลทั้งในและนอกกิจการ องค์กร ส่วนราชการ องค์กรความร่วมมือด้านวัฒนธรรมระหว่างประเทศ ด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันคือ การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมอร์ลอยอยุธยา

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา (The process of transferring wisdom to the Meru Loi Ayutthaya) หมายถึง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาให้เป็นระบบ เพื่อให้มีความเหมาะสมต่อการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวไปสู่คนรุ่นหลัง โดยอาศัยรูปแบบการถ่ายทอด คือ 1) การถ่ายทอดความรู้แบบควบคุมชี้แนะ (Directing) 2) การถ่ายทอดความรู้แบบอำนวยความสะดวก (Facilitating) และ 3) การถ่ายทอดความรู้แบบร่วมมือกัน (Collaborating)

พัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา (The development of a form for preserving Meru Loi Ayutthaya) หมายถึง การศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปเชิงทฤษฎีฐานรากในลักษณะเป็นเรื่องราวเชิงบรรยาย (Narrative Form)

การถ่ายทอดความรู้แบบควบคุมชี้แนะ (Directing) หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาผ่านวิธีการจัดการของผู้บริหาร หรือผู้มีอำนาจในการสั่งการตามหน้าที่ความรับผิดชอบ ชี้แนะ บุคคล และการติดตามผล เพื่อให้งานดำเนินไปตามแผน หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้

การถ่ายทอดความรู้แบบอำนวยความสะดวก (Facilitating) หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วมของผู้รับ การถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้แบบร่วมมือกัน (Collaborating) หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาภายใต้สภาวะการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น เพื่ออาศัยความสามารถอันหลากหลายของคนเป็นหมู่คณะในการสร้างสรรค์งานให้สำเร็จลุล่วงและบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

เรื่องราวเชิงบรรยาย (Narrative Form) หมายถึง รูปแบบของข้อสรุปที่ได้รับจากงานวิจัยครั้งนี้จากการเก็บข้อมูลหลัก คือ การเล่าเรื่องร่วมกับการเก็บข้อมูลแบบอื่นด้วย แล้วใช้ข้อมูลและการวิเคราะห์เรื่องเล่าในการตอบคำถามวิจัย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการวิจัยแบบใช้เรื่องเล่าจากประสบการณ์ของบุคคล

บทที่ 2

บริบทพื้นที่ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การศึกษาบริบทพื้นที่ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้ ทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งจากสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็น ปัจจุบันมากที่สุด โดยผู้วิจัยจะแบ่งหัวข้อการอธิบายโดยเริ่มจากระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับ ตำบล ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการอธิบายถึงข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมที่สำคัญเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและเห็นถึงความสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้

ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมของอำเภอเสนา เป็นการอธิบายถึง ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านวัฒนธรรมที่สำคัญของอำเภอเสนา เพื่อประโยชน์ในการเชื่อมโยงถึง รากเหง้าและความเป็นมาของการพัฒนาภูมิปัญญามรดกมรดกอยุธยา ทั้งในแง่ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศาสนา สังคมและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงของอำเภอ และการนำไป ประยุกต์ใช้

ตอนที่ 3 ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมของตำบลหัวเวียง เป็นการอธิบายถึง ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านวัฒนธรรมที่สำคัญของตำบลหัวเวียงโดยเฉพาะมรดกอยุธยา เพื่อให้ เข้าใจในบริบทต่าง ๆ ของพื้นที่การวิจัยให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

สำหรับรายละเอียดที่สำคัญของแต่ละตอน สามารถอธิบายได้ตามลำดับดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2562) ได้นำเสนอข้อมูลที่สำคัญของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไว้ว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอดีตราชธานีของไทย มีหลักฐานของการเป็นเมืองในลุ่มแม่น้ำ เจ้าพระยา ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-18 โดยมีร่องรอยของที่ตั้งเมือง โบราณสถาน โบราณวัตถุ และเรื่องราวเหตุการณ์ในลักษณะตำนานพงศาวดาร ไปจนถึงหลักฐานจารึก ซึ่งถือว่าเป็น หลักฐานร่วมสมัยที่ใกล้เคียงเหตุการณ์มากที่สุด ซึ่งเมืองอโยธยาหรืออโยธยาศรีรามเทพนคร หรือ เมืองพระรามมีที่ตั้งอยู่บริเวณด้านตะวันออกของเกาะเมืองอยุธยา มีบ้านเมืองที่มีความเจริญทางการ เมือง การปกครอง และมีวัฒนธรรมที่รุ่งเรืองแห่งหนึ่ง มีการใช้กฎหมายในการปกครองบ้านเมืองรวม ทั้งสิ้น 3 ฉบับ คือ 1) พระอัยการลักษณะเบ็ดเสร็จ 2) พระอัยการลักษณะทาส และ 3) พระอัยการ ลักษณะกษัตริย์ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือ พระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อปี พ.ศ. 1893 ทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางของประเทศสยามสืบต่อมายาวนานถึง 417 ปี มี พระมหากษัตริย์ปกครองทั้งสิ้น 33 พระองค์จากราชวงศ์ 5 ราชวงศ์ ได้แก่

1. ราชวงศ์อู่ทอง
2. ราชวงศ์สุพรรณภูมิ

3. ราชวงศ์สุโขทัย
4. ราชวงศ์ปราสาททอง
5. ราชวงศ์บ้านพลูหลวง

กรุงศรีอยุธยาได้สูญเสียเอกราชแก่พม่า 2 ครั้งด้วยกัน โดยครั้งแรกเสียกรุงเมื่อปี พ.ศ. 2112 ในครั้งนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นผู้กอบกู้เอกราชคืนมาได้สำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 2127 และเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2310 ในครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชได้ในช่วงปลายปีเดียวกันแล้วทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่ โดยกวาดต้อนผู้คนจากกรุงศรีอยุธยาไปยังกรุงธนบุรีเพื่อสร้างเมืองใหม่ แต่กรุงศรีอยุธยาไม่ได้กลายเป็นเมืองร้างยังคงมีคนรักถิ่นฐานบ้านเดิมอาศัยอยู่ และราษฎรที่หลบหนีไปได้กลับเข้ามาอยู่รวมกัน ต่อมาได้รับการยกย่องเป็นเมืองจัตวาเรียก "เมืองกรุงเก่า" ดังภาพที่ 2-1

ภาพที่ 2-1 เมืองกรุงเก่า หลังจากเสียกรุงครั้งที่ 2 เมื่อครั้งย้ายราชธานีใหม่ไปยังกรุงธนบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2562)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงครองราชย์ พระองค์ทรงยกเมืองกรุงเก่าขึ้นเป็นหัวเมืองจัตวาเช่นเดิม ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้จัดการปฏิรูปการปกครองทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยการปกครองส่วนภูมิภาคนั้นโปรดให้จัดการปกครองแบบเทศาภิบาลขึ้นโดยให้รวมเมืองที่ใกล้เคียงกัน 3-4 เมือง ขึ้นเป็นมณฑล มีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้ปกครอง โดยในปี พ.ศ. 2438 ทรงโปรดให้จัดตั้งมณฑลกรุงเก่าขึ้น ประกอบด้วยหัวเมืองต่าง ๆ คือกรุงเก่าหรือ อยุธยา อ่างทอง สระบุรี ลพบุรี พรหมบุรี อินทร์บุรี และสิงห์บุรี ต่อมาโปรดให้รวมเมืองอินทร์ และเมืองพรหมเข้ากับเมืองสิงห์บุรี ตั้งที่ว่าการมณฑลที่อยุธยา และในปี พ.ศ. 2469 เปลี่ยนชื่อจากมณฑลกรุงเก่าเป็นมณฑลอยุธยา ซึ่งผลของการจัดตั้งมณฑลอยุธยามีผลทำให้อยุธยามีความสำคัญทางการบริหาร การปกครองมากขึ้น การสร้างสิ่งสาธารณูปโภคหลายอย่างมีผลต่อการพัฒนาเมืองอยุธยาในเวลาต่อมา จนเมื่อยกเลิกการปกครองระบบเทศาภิบาล ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อยุธยาจึงเปลี่ยนฐานะเป็นจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีได้มีนโยบายบูรณะโบราณสถานภายในเมืองอยุธยาเพื่อเป็นการฉลองยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ ประกอบกับในปี พ.ศ. 2498 นายกรัฐมนตรีประเทศพม่าเดินทางมาเยือนประเทศไทย และมอบเงินจำนวน 200,000 บาท เพื่อปฏิสังขรณ์วัด และองค์พระมงคลบพิตร เป็นการเริ่มต้นการบูรณะโบราณสถานในอยุธยาอย่างจริงจัง ซึ่งในเวลาต่อมากรมศิลปากรเป็นหน่วยงานสำคัญในการดำเนินการ จนองค์การศึกษา

วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก มีมติให้ประกาศขึ้นทะเบียนนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็น "มรดกโลก" เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2534 โดยมีพื้นที่ครอบคลุมในบริเวณโบราณสถานเมืองอยุธยา

ที่ตั้งและอาณาเขตของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยู่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างของประเทศห่างจากกรุงเทพมหานคร ทางถนนสายเอเชีย 75 กิโลเมตร ทางรถไฟ 72 กิโลเมตร และทางเรือ 103 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 2,556.64 ตารางกิโลเมตรหรือ 1,597,900 ไร่ นับว่าเป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 63 ของประเทศไทย และเป็นอันดับที่ 11 ของจังหวัดในภาคกลาง มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดลพบุรี
- ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัดสระบุรี
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดสุพรรณบุรี ดังภาพที่ 2-2

ภาพที่ 2-2 แผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2562)

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทุ่งนา ไม่มีภูเขา ไม่มีป่าไม้ มีแม่น้ำไหลผ่าน 4 สายได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำน้อย รวมความยาวประมาณ 200 กิโลเมตร มีลำคลองใหญ่น้อย 1,254 คลอง เชื่อมต่อกับแม่น้ำเกือบทั่วบริเวณพื้นที่

ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีลักษณะภูมิอากาศร้อนชื้น อยู่ภายใต้ อิทธิพลของลมมรสุม 2 ชนิด คือ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในฤดูหนาว และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ในฤดูฝน ทำให้อากาศค่อนข้างร้อน ปี พ.ศ. 2561 อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี 29 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุด 42.10 องศาเซลเซียส และต่ำสุด 10 องศาเซลเซียส ฤดูร้อนอยู่ในช่วงประมาณเดือน กุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน อากาศร้อนอบอ้าว ส่วนฤดูฝนเริ่มประมาณเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยทั้งจังหวัดประมาณ 1,009.40 มิลลิเมตรต่อปี น้ำที่หลากมาตามแม่น้ำลำคลอง จะท่วมตามที่ลุ่มต่าง ๆ ดังนั้นบ้านเรือนของชุมชนริมน้ำในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงมักจะสร้าง เป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง ส่วนฤดูหนาวนั้นจะเริ่มประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม แต่อากาศ จะไม่หนาวมากนัก

ข้อมูลการปกครอง และประชากร จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 16 อำเภอ 209 ตำบล 1,459 หมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 4 แห่ง เทศบาลตำบล 31 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 121 แห่ง

ประชากรของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2560 มีจำนวนทั้งสิ้น 813,852 คน (311,329 คริวเรือน) เป็นชาย 392,083 คน เป็นหญิง 421,769 คน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอพระนครศรีอยุธยาจำนวน 140,857 คน และอำเภอที่มีประชากรน้อยที่สุด ได้แก่ อำเภอ บ้านแพรกจำนวน 9,146 คน

แผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจะมีเส้นทางคมนาคม และโลจิสติกส์ที่หลากหลาย ได้แก่ เส้นทางถนน ทางราง ทางลำนํ้า และเป็นศูนย์กลางการเดินทางสู่ ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีประชากรอยู่ในอันดับที่ 29 ของประเทศ มีแหล่งท่องเที่ยว สำคัญที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ซึ่งมีจำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละปีประมาณ 7,631,557 คน (อันดับ 8 ของประเทศ) และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังเป็นฐานการลงทุน ภาคอุตสาหกรรมที่สำคัญ โดยมีจำนวนนิคมอุตสาหกรรม และสวนอุตสาหกรรมจำนวน 5 แห่ง มูลค่า 618,423.48 ล้านบาท ส่งผลให้เมืองมีการขยายตัว และเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในพื้นที่เขต อุตสาหกรรม พื้นที่เกาะเมือง หรือแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ พื้นที่ชุมชนหนาแน่น ซึ่งมักพบปัญหาด้าน การคมนาคมที่ยังขาดการพัฒนาให้รองรับต่อการเติบโตของเมือง เช่น ปัญหาการจราจรติดขัดบริเวณ แหล่งท่องเที่ยว หรือบริเวณแหล่งนิคมโรงงาน ปัญหาผิวทางชำรุดจากการขนส่งสินค้าและโลจิสติกส์ ทางถนน ปัญหาอุบัติเหตุจากการคมนาคม และการขนส่งทางน้ำ (เรือชนตอม่อสะพาน) เป็นต้น

สินค้าที่สำคัญของจังหวัด จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีผู้ประกอบการสินค้า OTOP จำนวน 1,015 ราย ในทุกอำเภอ มีจำนวนผลิตภัณฑ์ทั้งสิ้น 2,053 ชนิด แบ่งเป็นผลิตภัณฑ์อาหาร 953 ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ของใช้ 640 ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร 238 ผลิตภัณฑ์ เครื่องดื่ม 113 ผลิตภัณฑ์ และผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย 109 ผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้มีการสนับสนุนการผลิตสินค้า OTOP เพื่อเป็นการสร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับประชาชน โดยในปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 ที่ผ่านมามียอดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ OTOP ทั้งสิ้น จำนวน 3,693,480,267 บาท นอกจากนี้จังหวัดพระนครศรีอยุธยายังได้ดำเนินการคัดสรรสุดยอด หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทยทุกรอบ 3 ปี โดยล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2559 ได้รับการพิจารณาจำนวน 200

ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ระดับ 5 ดาว 34 ผลิตภัณฑ์ ระดับ 4 ดาว 64 ผลิตภัณฑ์ ระดับ 3 ดาว 70 ผลิตภัณฑ์ ระดับ 2 ดาว 26 ผลิตภัณฑ์ และระดับ 1 ดาว 6 ผลิตภัณฑ์

ผลการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในช่วงที่ผ่านมาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้รับการจัดสรรงบประมาณตามแผนปฏิบัติการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 จำนวน 259,768,300 บาท สำหรับดำเนินโครงการ จำนวน 14 โครงการ และได้รับจัดสรรค่าใช้จ่ายในการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ 1 รายการ จำนวน 9,000,000 บาท เพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ทั้ง 3 ประเด็นยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวและบริการสู่มาตรฐานสากล เป้าประสงค์เพื่อเพิ่มมูลค่าด้านการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก โดยในปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 มีโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 1 จำนวน 3 โครงการ ได้รับจัดสรรงบประมาณ จำนวน 79,667,100 บาท มีผลการดำเนินงานตามโครงการและกิจกรรมที่สำคัญ ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 ประกอบด้วย

1. โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 ประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งมีการขับเคลื่อนในลักษณะปฏิทินการท่องเที่ยวตลอดปี อาทิเช่น กิจกรรม “ยอยศยิ่งฟ้า ออยุธยา มรดกโลก” ประจำปี 2560 เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองที่องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประกาศขึ้นทะเบียนอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี 2534 เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดรวมทั้งเพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก การแสดง จำหน่ายสินค้า ผลิตภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวนกว่า 1,196 หน่วยงาน/ร้านค้า ซึ่งจำแนกเป็นร้านค้าเดิม 664 ร้านค้า (ร้อยละ 56) และเป็นร้านค้าใหม่กว่า 532 ร้าน (ร้อยละ 44) ซึ่งนับว่าเป็นโอกาสอันดีที่ประชาชนสัมพันธ์สินค้าผลิตภัณฑ์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาแก่ผู้ร่วมงาน ซึ่งตลอดระยะเวลาการจัดกิจกรรมจำนวน 10 วัน มีผู้เข้าร่วมงานประมาณ 309,736 คน มีเงินสะพัดภายในพื้นที่ประมาณ 240 ล้านบาท โดยแบ่งเป็นเงินสะพัดภายในพื้นที่จัดงานประมาณ 73 ล้านบาท และบริเวณรอบพื้นที่จัดงานประมาณ 167 ล้านบาท ซึ่งถือว่าเกิดการใช้จ่ายและสร้างความสะพัดทางเศรษฐกิจในช่วงฤดูท่องเที่ยว (HIGH SEASON) ได้เป็นอย่างมาก กิจกรรม “วันไหว้ครูมวยไทยนายขนมต้ม” ซึ่งเป็นกิจกรรมเพื่อให้นักมวยรำลึกถึงครูมวยไทยและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมการต่อสู้ของชาติ โดยมีกิจกรรมการแข่งขัน TOP KING WORLD SERIES การแข่งขันมวยไทยนานาชาติชิงเข็มขัดนายขนมต้ม การประกวดรำรำไหว้ครูมวยไทย การออกร้านขายสินค้า ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมกว่า 3,867 คน มีการสะพัดทางเศรษฐกิจกว่า 4,196,800 บาท กิจกรรม “ไหว้พระรับพร ชมละคร นอนอยุธยา” และกิจกรรม “ท่องเที่ยวศรีอยุธยา” ซึ่งเป็นกิจกรรมภาคกลางคืน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวนครประวัติศาสตร์ในช่วงกลางคืนเพื่อสร้างการพักค้างของนักท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจังหวัดพระนครศรีอยุธยาร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ เปิดไฟส่องสว่างโบราณสถานและเส้นทางท่องเที่ยว การออกร้านขายสินค้าโดยผู้ประกอบการในพื้นที่ การแสดงศิลปวัฒนธรรม และรณรงค์บริการนำชมความงามของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาในยามค่ำคืน มีผู้เข้าร่วมงานตลอดระยะเวลา 7 วัน ประมาณ 34,936 คนมีรายได้สะพัดในช่วงเวลาดังกล่าวประมาณ 4,000,000 บาท นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมซึ่งดำเนินการโดยส่วน

ราชการ และที่เป็นความต้องการของประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ อาทิ กิจกรรม “แข่งขันเรือยาว ประเพณีชิงถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” กิจกรรม “แห่เทียนพรรษาทางน้ำ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ และเผยแพร่วิถีชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำประวัติศาสตร์ของชาวพระนครศรีอยุธยา และกิจกรรมการแสดงดนตรีในสวนเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ “กรุงเก่าเล่าขานตำนานเพลง” เป็นต้น

2. โครงการพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในบริเวณศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา การพัฒนา และประชาสัมพันธ์ศูนย์ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และคุณค่าของเมืองมรดกโลกด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ

3. การดำเนินการด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อาทิ เช่น การผลิตและเผยแพร่ภาพยนตร์สารคดีเพื่อการเรียนรู้เมืองมรดกโลก ในชุด “พระแสงขรรค์ชัยศรี เถลิงพระเกียรติและตำนานกรูสมบัติแห่งชาติ” และชุด “ภูมิรัฐศาสตร์กรุงศรีอยุธยา” ซึ่งในภาพรวมของผลการดำเนินงานในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 ปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 ภายใต้แนวคิดการทำให้เมืองประวัติศาสตร์มีชีวิต กระตุ้นการใช้จ่ายและการพักค้างในพื้นที่ สร้างภาพลักษณ์ที่สวยงามแก่เมืองมรดกโลก กระจายรายได้สู่ผู้ประกอบการ และประชาชน ตลอดจนการเผยแพร่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่งผลให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีจำนวนนักท่องเที่ยวเป็นลำดับที่ 8 ของประเทศ (นักท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2560 จำนวน 7,631,557 คน) เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2559 ร้อยละ 4.70 และมีรายได้จากการท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2560 จำนวน 16,640.8 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2559 ร้อยละ 8.64

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาเมืองและชุมชนให้น่าอยู่ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2558 - 2560 จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีจำนวนประชากรแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2560 มีประชากรรวม 813,852 คน เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2559 เท่ากับร้อยละ 0.44 ทั้งนี้โครงสร้างประชากรเป็นสังคมผู้สูงอายุมากขึ้น ซึ่งในปี พ.ศ. 2560 ประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีจำนวนเท่ากับ 137,559 คน คิดเป็นร้อยละ 16.90 จากประชากรทั้งหมด ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2558 และมีสัดส่วนคนอายุยืน ตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป เท่ากับ ร้อยละ 2.93 (ลำดับที่ 12 ของประเทศ) สำหรับด้านความมั่นคง จากสถิติพบว่าเมื่ออัตราการเกิดคืออาชญากรรมต่อประชากรแสนคน เท่ากับ 160 คดีต่อประชากรแสนคน (ลำดับที่ 71 ของประเทศ) ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ จำนวนคดีอาญาที่รับแจ้ง (รวมคดีประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกาย เพศและต่อทรัพย์สิน) ในปี พ.ศ. 2559 เท่ากับ 1,299 คดี และมีสัดส่วนคดีที่จับกุมได้ต่อคดีที่รับแจ้ง เท่ากับ ร้อยละ 48.65 (ลำดับที่ 67 ของประเทศ) ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ ส่วนด้านทรัพยากรธรรมชาติ ในปี พ.ศ. 2560 มีการร้องเรียนปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นจังหวัดนำร่องการกำจัดขยะตามนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติและกระทรวงมหาดไทย ซึ่งจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมด 185 แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 4 แห่ง เทศบาลตำบล 31 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 121 แห่ง และมีการรวมกลุ่ม พื้นที่ในการจัดการขยะมูลฝอย (Clusters) จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทำให้สัดส่วนของขยะมูลฝอยชุมชนที่ได้รับการ

จัดการอย่างถูกต้อง มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น เป็นร้อยละ 78.71 (ลำดับที่ 21 ของประเทศ) ซึ่งในปี พ.ศ. 2558 มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 16.65 ส่งผลให้ลำดับของจังหวัดที่มีการจัดการขยะมูลฝอยอย่างถูกต้อง จากลำดับที่ 61 เป็นลำดับที่ 21 ดังนั้นจังหวัดควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุ เสริมสร้างความมั่นคง ความปลอดภัยในสังคม และช่วยกันจัดการปัญหา ขยะมูลฝอย เพื่อให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองที่น่าอยู่

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาการผลิตภาคเกษตร อุตสาหกรรม การค้าและบริการโดยใช้ นวัตกรรมและภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์ พื้นที่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์ทาง การเกษตรสูงถึง 1,178,345 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 73.74 ของพื้นที่ทั้งหมด มีสัดส่วนมูลค่าผลิตภัณฑ์มวล รวมจังหวัดภาคเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดทั้งหมด เท่ากับร้อยละ 1.37 ทั้งนี้มีอัตราเพิ่มเฉลี่ย ของผลผลิตสินค้าเกษตรสำคัญเฉลี่ยต่อไร่ (พืช) เท่ากับร้อยละ 5.17 (ลำดับที่ 36 ของประเทศ) ส่วน ด้านอุตสาหกรรม พบว่า มีสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมสาขาอุตสาหกรรมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งหมด อยู่ลำดับที่ 3 ของประเทศ (ร้อยละ 71.86) มีอัตราการขยายตัวเฉลี่ย เท่ากับ 4.69 เนื่องจากจังหวัด พระนครศรีอยุธยา มีนิคมอุตสาหกรรม จำนวน 3 แห่ง และเขตประกอบการอุตสาหกรรม 2 แห่ง นอกจากนี้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) ของจังหวัดเท่ากับ 40,808 ราย จำแนกตาม ขนาด ดังนี้วิสาหกิจขนาดเล็ก (SE) จำนวน 40,346 ราย คิดเป็นร้อยละ 98.87 ของจำนวนวิสาหกิจ ทั้งหมด วิสาหกิจขนาดกลาง (ME) จำนวน 309 ราย คิดเป็นร้อยละ 0.76 ของจำนวนวิสาหกิจ ทั้งหมดและวิสาหกิจขนาดใหญ่ (LE) จำนวน 309 ราย คิดเป็นร้อยละ 0.37 ของจำนวนวิสาหกิจ ทั้งหมด ทั้งนี้ในปี พ.ศ. 2560 มีอัตราการขยายตัวของจำนวนวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) เท่ากับร้อยละ 1.44 ดังนั้นจังหวัดจึงให้ความสำคัญในการพัฒนาภาคเกษตร อุตสาหกรรม การค้าและบริการเป็นลำดับที่สาม

2. ข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีความหลากหลายทางด้าน ศิลปวัฒนธรรมโดยสรุปประเพณีสำคัญที่ควรค่าแก่การร่วมสืบสานและอนุรักษ์ไว้ดังนี้

1. ประเพณีงานลอยกระทงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดเป็นประจำทุกปี ในเดือน พฤศจิกายน ของทุกปี โดยแบ่งสถานที่จัดงานสำคัญ 2 แห่งคือ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทรฯ และพระบรม ราชาอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ทุ่งภูเขาทอง)

2. งานประเพณีแห่หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปทางน้ำ เป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณีโดยกำหนดจัดงานในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี ณ วัดกระโถงทอง ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอ เสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. งานยอยยี่งฟ้าอยุธยามรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความโดดเด่นทั้งในด้าน ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สืบต่อกันมายาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กำหนดจัดงานในช่วง เดือนธันวาคมของทุกปี ณ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

4. งานตรุษจีนกรุงเก่าอยุธยาหมามงคล จะจัดขึ้นในช่วงเทศกาลตรุษจีน โดยใช้พื้นที่ถนน นเรศวรด้านหน้าสำนักงานเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา ยาวไปถึงบริเวณแยกตลาดเจ้าพรหม

5. งานไหว้ครุมวยไทยนายขนมต้ม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจะจัดงานไหว้ครุมวยไทย นายขนมต้ม ช่วงวันที่ 17 มีนาคม ของทุกปี ณ สนามกีฬาากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

6. ประเพณีสงกรานต์กรุงเก่าอยุธยา จัดขึ้นในวันที่ 13 เมษายนของทุกปี ณ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

7. ประเพณีห่มผ้าเจดีย์วัดสามปลื้ม ชาวชุมชนวัดสามปลื้มได้ยึดถือปฏิบัติต่อเนื่องมากกว่า 30 ปีจะทำพิธีหลังจากวันสงกรานต์ การจัดงานจะมี 2 วัน

8. ประเพณีกวนข้าวทิพย์ จะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ณ วัดพนัญเชิงวรวิหาร พระนครศรีอยุธยา ราชอาณาจักรไทยในอดีตที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานมี ความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านการเมือง ศาสนา สังคม และวรรณกรรม ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏไว้เป็นหลักฐานให้คนรุ่นหลัง มีสาระสำคัญที่กรมศิลปากร (2543) ได้รวบรวมข้อมูลที่ควรค่าแก่การศึกษาโดยสรุปเป็นประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยา

กรุงศรีอยุธยา ราชอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ของชาติไทยนั้น ปัจจุบันมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งตั้งอยู่ในเขตที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างของประเทศไทยซึ่งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือประมาณ 76 กิโลเมตร ตัวเกาะเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางของศรีอยุธยาในอดีตถูกล้อมรอบด้วยแม่น้ำสายสำคัญ 3 สาย คือ แม่น้ำลพบุรีด้านทิศเหนือ แม่น้ำป่าสักด้านทิศตะวันออก และแม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศใต้และทิศตะวันตก สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานีขึ้นในปี พ.ศ. 1893 โดยมีศูนย์กลางของกรุงศรีอยุธยาอยู่ที่ตัวเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน เป็นที่ตั้งของพระราชวังที่ประทับ พระอาราม และสถานที่สำคัญของเมือง รวมทั้งเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนข้าราชการบริพารในสมัยกรุงศรีอยุธยา จากการดำเนินการขุดค้น ขุดแต่งทางโบราณคดีในพื้นที่โดยรอบเกาะเมืองทางด้าน ทิศเหนือ ทิศตะวันออก (อโยธยา) และทิศใต้โดยกรมศิลปากร ปรากฏร่องรอยของชุมชนโบราณที่มีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานและสร้างศาสนสถานมาแต่สมัยอยุธยาตอนต้น และสืบเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย กรุงศรีอยุธยาดำรงความเป็นราชธานีอันยิ่งใหญ่สืบเนื่องมารวมระยะเวลา 417 ปี (ตั้งแต่ พ.ศ. 1893-พ.ศ. 2310) มีพระมหากษัตริย์ปกครองสืบต่อมาทั้งสิ้นรวม 33 พระองค์ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวกรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านการเมือง ศาสนา สังคม และวรรณกรรม และมีสภาพตกต่ำจนต้องเสียเอกราชถึง 2 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2112 และ พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาแบ่งช่วงยุคออกเป็น 3 สมัย ก่อนที่จะเปลี่ยนราชธานีเป็นกรุงธนบุรี ดังนี้

1.1 สมัยอยุธยาตอนต้น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทอง (พ.ศ. 1893-พ.ศ. 1912) ปฐมกษัตริย์ ผู้ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นในปี พ.ศ. 1893 โดยการรวบรวมเมืองที่มีความสัมพันธ์ทางด้านเครือญาติเข้าด้วยกัน ทรงขยายขอบเขตทางการเมืองขึ้นไปสู่ยังเมืองต่าง ๆ และทรงวางรากฐานด้านการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดอยู่ที่เมืองหลวง ส่วนเมืองลูกหลวงต่าง ๆ จะมีการแต่งตั้งเจ้าเมืองไปปกครองในลักษณะเครือญาติ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991-พ.ศ. 2031) ทรงรวบรวมบรรดาหัวเมืองสำคัญที่แต่เดิมอยู่ในการปกครองของสุโขทัยให้กลับมาอยู่ในการปกครองของอยุธยาได้ และมีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองครั้งสำคัญอันเป็นรากฐานการปกครองใหม่ ซึ่งถูกใช้เป็นรากฐานในการปกครองในระยะต่อ ๆ มา และถูกรวบรวมเป็นตำรากฎหมาย เรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชอันเป็นแบบฉบับของกฎหมายไทยในปัจจุบัน

1.2 สมัยอยุธยาตอนกลาง สมเด็จพระมหินทราธิราช (พ.ศ. 2111-พ.ศ. 2112) ในสมัยนี้ กรุงศรีอยุธยาต้องพ่ายแพ้สงครามแก่พม่าเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2112 และตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า เป็นระยะเวลานานถึง 15 ปี สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133-พ.ศ. 2148) ทรงเป็นกษัตริย์นักรบที่สามารถกู้อิสรภาพของกรุงศรีอยุธยาคืนจากพม่าได้ในปี พ.ศ. 2127 การรบชนะครั้งสำคัญในสงครามขยาย อาณาเขต ส่งผลให้เกิดความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยทางการเมืองแก่กรุงศรีอยุธยาในรัชกาลต่อ ๆ มา

1.3 สมัยอยุธยาตอนปลาย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199-พ.ศ. 2231) ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับชาวต่างชาติที่เข้ามาสู่กรุงศรีอยุธยาเพื่อประโยชน์ทางการค้า ศาสนา และการเมืองทำให้รับเอาวิทยาการสมัยใหม่จากชาวต่างชาติเข้ามาใช้ ซึ่งวิทยาการที่สำคัญ ได้แก่ รูปแบบและเทคนิคในการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ซึ่งเห็นได้จากสถาปัตยกรรมของรูปทรงตึกสมัยอยุธยาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดลพบุรี สมเด็จพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ หรือพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. 2301-พ.ศ. 2310) ทรงเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายที่ปกครองกรุงศรีอยุธยา เพราะในรัชกาลนี้ต้องเสียกรุงให้แก่พม่าเป็นครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2310 ซึ่งส่งผลให้กรุงศรีอยุธยาต้องล่มสลายในที่สุด หลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้บ้านเมือง ขับไล่ทัพพม่า และประกาศอิสรภาพ ได้โปรดย้ายเมืองหลวงจากกรุงศรีอยุธยามาตั้งอยู่ที่กรุงธนบุรี แล้วโปรดให้อพยพชาวอยุธยาไปเป็นกำลังสำคัญอยู่ที่กรุงธนบุรี ต่อมาเมื่อสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี และสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นในปี พ.ศ. 2325 กรุงศรีอยุธยาถูกทิ้งร้างไป จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้บูรณะโบราณสถานต่าง ๆ ในอยุธยา ซึ่งนับเป็นการริเริ่มกลับมาให้ความสำคัญแก่กรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง และได้รับการพัฒนามาเป็นจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจนทุกวันนี้

2. ลักษณะทางกายภาพของพระนครศรีอยุธยา

ศูนย์กลางของเมืองอยุธยา คือส่วนที่เป็นเกาะซึ่งมีแม่น้ำ และกำแพงเมืองล้อมรอบเมื่อพระเจ้าอู่ทองทรงสร้างเมืองนั้นกำแพงเมืองสร้างด้วยดิน ต่อมาเปลี่ยนเป็นกำแพงอิฐในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. 2091-พ.ศ. 2111) กำแพงเมืองมีความยาว 12.5 กิโลเมตร หนา 5 เมตร สูง 6 เมตร มีป้อมปืนประจำอยู่โดยรอบจำนวน 16 ป้อม มีประตูเมือง 18 ประตู ประตูช่องกุด (ประตูเล็ก) 61 ประตู และประตูน้ำ 20 ประตู รวมมีประตูทั้งสิ้น 99 ประตู อยุธยาถูกออกแบบให้เป็นเมืองน้ำ การสร้างเมืองของชาวอยุธยา จึงได้รักษาแม่น้ำลำคลองของเดิมเอาไว้ และขุดคูคลองเพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแนวเหนือ-ใต้ให้เป็นแนวตรงเชื่อมต่อกับแม่น้ำลำคลองของเดิม ในตัวเมืองนั้นคูคลองสายหลักมากกว่า 10 สายถูกขุดขึ้นใหม่ทั้งในแนวเหนือ-ใต้ และตะวันออก-ตะวันตก แบ่งพื้นที่ออกเป็นแปลงสี่เหลี่ยมขนาดเล็กจำนวนมาก ซึ่งแต่ละแปลงใช้เป็นเขตวัด เขตวัง และที่อยู่อาศัยอย่างเป็นระบบ สิ่งก่อสร้างที่ขนานไปกับแนวคูคลองคือถนนซึ่งสร้างเป็นถนนดิน และถนนอิฐ สะพานที่ทอดข้ามคลองมีทั้งสะพานไม้ สะพานก่ออิฐ สะพานก่อด้วยศิลาแดง และสะพานสายโซ่ ซึ่งเป็นสะพานยกได้อีกแบบหนึ่ง รวมทั้งสิ้นกว่า 30 สะพาน นอกตัวเมืองอยุธยาเป็นใช้เป็นพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมมีแม่น้ำลำคลอง นำน้ำเข้าไปหล่อเลี้ยงอย่างทั่วถึง สองฝั่งแม่น้ำเหล่านั้นเป็นที่อยู่อาศัยของชาวอยุธยา ซึ่งจะปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม ๆ สลับไปกับวัดวาอาราม เบื้องหลังของหมู่บ้านคือทุ่งกว้าง สำหรับการเกษตรกรรม

3. ความเป็นเมืองมรดกโลกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เนื่องจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่น ดั่งนั้น องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก: UNESCO) จึงมีมติ ณ กรุงคาร์เธจประเทศตูนิเซีย เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ให้ขึ้นทะเบียนไว้ในบัญชีมรดกโลก ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, หน้า 7)

3.1 อยุธยามีความเป็นเยี่ยมในการเลือกสรรทำเลที่ตั้งเมืองในตำแหน่งที่ชุมชนของแม่น้ำมีการออกแบบผังเมืองอย่างซับซ้อนเหมาะสมกับชุมชนที่อาศัย การสัญจรทางน้ำเป็นหลักอันเป็นธรรมชาติของการตั้งถิ่นฐานแบบไทย ๆ ลักษณะดังกล่าวเอื้ออำนวยต่อการรักษาพระนคร การป้องกันการรุกรานของข้าศึกศัตรู และการจัดระบบสาธารณูปการได้อย่างเหมาะสมกับสังคมเมืองจนสามารถพัฒนาการสู่ความรุ่งเรืองในยามสงบสุข

3.2 อยุธยาเป็นแม่แบบในการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ โดยได้ถ่ายทอดความงาม ความรุ่งเรืองของอยุธยาไว้ในทุกแห่งทุกมุม ไม่ว่าจะเป็นระเบียบผังเมือง การจัดวางอาคาร ชื่อสถานที่ต่าง ๆ ลักษณะสถาปัตยกรรม อาคารบ้านเรือน ตลอดจนวิถีชีวิต

3.3 นครประวัติศาสตร์แห่งนี้มีเอกลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพด้านประวัติศาสตร์ และด้านอารยธรรม ซึ่งจะหานครโบราณใดเทียบได้ในเอเชียหรือในโลกเป็นไม่มี

3.4 อาคารโบราณสถานแต่ละหลังในนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นในภาคพื้นเอเชีย ลักษณะของสิ่งก่อสร้างหลายอย่าง เช่น เจดีย์ ปราสาท และปราสาท มีความเป็นพิเศษไม่สามารถพบเห็นในที่อื่น ๆ แม้สิ่งก่อสร้างเหล่านี้จะมีกำเนิดมาก่อนที่กรุงศรีอยุธยาจะเรืองอำนาจ แต่ได้แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องและวิวัฒนาการด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมมาสู่ลักษณะที่เป็นไทยแท้ และไม่สามารถสร้างทดแทนได้ในปัจจุบัน นอกจากสถาปัตยกรรมแล้ว จิตรกรรม และศิลปวัตถุต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องก็มีความเป็นเอกลักษณ์ในด้านรูปแบบ การออกแบบ ฝีมือช่าง การคัดเลือกวัสดุ การผสมผสาน และเป็นสิ่งหายาก สิ่งเหล่านี้เป็นตัวแทนที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิด ความเชื่อ และความสามารถเชิงสร้างสรรค์ของชาวไทยในสมัยอยุธยาที่เผยแพร่อิทธิพลทางวัฒนธรรมไปยังประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียง เช่น ลาว และกัมพูชา เป็นต้น

4. โบราณสถานสำคัญทั้งใน และนอกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

ปัจจุบันจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นภาพในอดีตของกรุงศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี ดังปรากฏเป็นหลักฐานทางโบราณสถานประเภทปราสาท ราชวัง กำแพงเมือง และวัดวาอารามต่าง ๆ จำนวนมากอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของบรรพชนไทย แต่ปัจจุบันโบราณสถานดังกล่าวกำลังประสบปัญหาการบุกรุก และถูกทำลายอย่างรวดเร็วไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาบ้านเมือง โครงการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาจึงได้ตั้งเป้าหมายดำเนินการสำรวจแหล่งโบราณสถานที่เหลืออยู่ทั้งหมดในปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ และกำหนดขอบเขตโบราณสถานต่อไป คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ระยะที่ 1 มาตั้งแต่วันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2536 และมีการแบ่งพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็น 7 พื้นที่ดังนี้

4.1 พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระราชวังโบราณ เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เดิมอยู่ในบริเวณที่เป็น วัดพระศรีสรรเพชญ์ ต่อมาเมื่อถึงสมัยพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ. 1991 โปรดให้ย้ายพระราชวังขึ้นไปสร้างใหม่ทางเหนือริมแม่น้ำลพบุรี และอุทิศพระราชวังให้เป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์เพื่อประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ มีลักษณะแผนผังแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ 1) เขตพระราชฐานชั้นนอก 2) เขตพระราชฐานชั้นกลาง และ 3) เขตพระราชฐานชั้นใน ประกอบด้วยพระที่นั่งต่าง ๆ ดังนี้

พระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ สมเด็จพระนารายณ์ฯ โปรดให้สร้างบนพระที่นั่งเบญจรัตนปราสาทที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้สร้างขึ้น เดิมเรียกว่า “พระที่นั่งสุริยามรินทร์” ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมโกศให้เปลี่ยนชื่อเป็น “พระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์”

พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โปรดให้สร้างขึ้นเป็นที่ประทับในการเสด็จออกว่าราชการและรับแขกเมือง

พระที่นั่งวิหารสมเด็จ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2186 ตรงพระที่นั่งมิ่งมงคลภิเษกซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงสร้างแล้วถูกเพลิงไหม้ไป

พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2175 พระราชทานนามว่า “พระที่นั่งศิริโยธธรมหาพิमानบรรยงค์” ใช้เป็นที่ประทับทอดพระเนตรการฝึกทหาร ประลองอาวุธและชวบนแห่ทางสถลมารค

พระที่นั่งบรรยงค์รัตนาสน์หรือพระที่นั่งท้ายสระ สมเด็จพระเพทราชาโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2231 เพื่อเป็นที่ประทับฝ่ายใน

พระที่นั่งตรีมุข ไม่ปรากฏว่าสร้างในรัชสมัยใด เมื่อปี พ.ศ. 2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างพลับพลาขึ้นบริเวณที่สร้างพระที่นั่งตรีมุขเดิม เพื่อประกอบพิธีบวงสรวงอดีตบูรพกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ครบ 40 ปี

พระที่นั่งทรงปืน ไม่ปรากฏว่าสร้างในรัชสมัยใด เมื่อสมเด็จพระเพทราชาทรงสร้างพระที่นั่งบรรยงค์รัตนาสน์ โปรดให้สร้างพระที่นั่งทรงปืนเป็นท้องพระโรงเสด็จออกขุนนาง

วัดพระศรีสรรเพชญ์ เดิมเป็นพระราชวังที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสร้างขึ้น ต่อมาสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงอุทิศให้เป็นวัดสำหรับประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 1991 ภายในวัดประกอบด้วยเจดีย์บรรจุพระบรมอัฐิธาตุของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 พระวิหารพระศรีสรรเพชญ์ ที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2035 และ พ.ศ. 2042 ตามลำดับ โดยภายในพระวิหารหลวงประดิษฐาน “พระศรีสรรเพชญ์” ซึ่งพระองค์โปรดให้หล่อขึ้นในปี พ.ศ. 2043 ส่วนพระเจดีย์อีกองค์หนึ่งนั้นได้รับการสร้างขึ้นในสมัยพระบรมราชาธิราชที่ 4 พระราชโอรสของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 เพื่อบรรจุพระบรมอัฐิของพระราชบิดา

วัดมหาธาตุ เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) โปรดให้สถาปนาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1917 พระปรารภองค์ประธานได้พังทลายลงมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนเหลือแต่ที่เห็นในปัจจุบัน

วัดราชบูรณะ เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) โปรดให้สถาปนาขึ้นใน ปี พ.ศ. 1967 บริเวณที่ถวายพระเพลิงพระศพเจ้าอ้ายพระยาและเจ้ายี่พระยา พระเชษฐาของพระองค์ซึ่งสิ้นพระชนม์เนื่องจากการรบแย่งชิงราชสมบัติ

วัดพระราม เป็นวัดที่สมเด็จพระรามเมศวร โปรดให้สถาปนาขึ้นบริเวณที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระรามธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ในปี พ.ศ. 1912 ต่อมาได้รับการปฏิสังขรณ์ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

วิหารพระมงคลบพิตร พระมงคลบพิตรเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยอยุธยาตอนต้น เพราะมีลักษณะศิลปะอู่ทองผสมกับศิลปะสุโขทัย แต่เดิมประดิษฐานอยู่ในมณฑป จนกระทั่งปี พ.ศ. 2285 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจึงได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์โดยเปลี่ยนหลังคาซึ่งเป็นมณฑปมาเป็นวิหาร ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2310 วิหารพระมงคลบพิตรถูกไฟไหม้ เครื่องบนหักพังลงมา พระเมหาฬี และพระกรข้างขวาพระมงคลบพิตรหักไป พระยาโบราณราชธานินทร์ (พระเดชะคุปต์) ครั้นดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลอยุธยาได้ทำการบูรณะไว้ด้วยปูนปั้น ส่วนพระวิหารได้รับการบูรณะใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2499 สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และในปี พ.ศ. 2535 จึงได้มีการลงรักปิดทององค์พระมงคลบพิตรใหม่ทั้งองค์ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

เจดีย์ศรีสุริโยทัย สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ในบริเวณที่พระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระศรีสุริโยทัย ณ วัดสวนหลวงสบสวรรค์ เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานถวายแด่สมเด็จพระศรีสุริโยทัย ซึ่งทรงเป็นวีรสตรีของกรุงศรีอยุธยา

4.2 พื้นที่ในเกาะเมืองนอกเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระราชวังจันทน์เกษม พระราชวังจันทน์เกษม หรือวังหน้าสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชโปรดให้สร้างขึ้นราว พ.ศ. 2120 เพื่อให้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในขณะที่พระองค์ยังเป็น พระยุพราชครองเมืองพิษณุโลก และใช้เป็นที่ประทับของกรมพระราชวังบวรฯ องค์ต่อมาตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อครั้งเสียกรุงแก่พม่า วังจันทน์เกษมถูกไฟไหม้ชำรุดทรุดโทรมมาก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2310 ถูกไฟไหม้จนหมด พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นถึงความสำคัญจึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังใหม่ตามเค้าโครงเดิมในสมัยอยุธยา และโปรดให้สร้างสิ่งก่อสร้างเพิ่มเติม คือ ปลับปลาจัตุรมุข เป็นท้องพระโรงสำหรับว่าราชการ พระที่นั่งพิมานรัตยาเป็นที่ประทับชั่วคราว และเคยใช้เป็นที่ว่าการมณฑลอยุธยา พระที่นั่งพิสัยศัลยลักษณ์ ใช้เป็นหอดูดาว เดิมสมัยสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้สร้างไว้ดูข้าศึกวังหน้านี้ได้รับการบูรณะในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งโปรดให้พระยาโบราณราชธานินทร์เป็นผู้ควบคุมงานบูรณะและใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมาจนกระทั่งปัจจุบัน

วัดสุวรรณดาราราม เป็นวัดสำคัญประจำราชวงศ์จักรี สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งแต่เดิมชื่อ “ทองด้วง” เป็นผู้สร้าง และให้ชื่อว่า “วัดทอง” ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 1 แห่งราชวงศ์จักรีแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “วัดสุวรรณดาราราม”

4.3 พื้นที่นอกเกาะเมืองด้านทิศตะวันออกวัดพนัญเชิง

พงศาวดารเหนือระบุว่า เป็นวัดที่พระเจ้าสายน้ำผึ้งเป็นผู้สร้าง และพระราชทานนามว่า “วัดพระเจ้าพระนางเชิง” มีพระเจ้าพนัญเชิง ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1867 เป็นพระประธานภายใน

พระวิหาร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งองค์ ในปลายปี พ.ศ. 2397 แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า “พระพุทธรัตตนาถ” ชาวบ้านเรียกกันทั่วไปว่า “หลวงพ่โต”

วัดใหญ่ชัยมงคล เป็นวัดที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) โปรดให้สร้างขึ้น บริเวณที่ปลงพระศพเจ้าแก้วเจ้าไทย ซึ่งสิ้นชีพิตักษัยด้วยอหิวาตกโรค เมื่อ พ.ศ. 1900 เพื่อให้เป็น สำนักสงฆ์คณะป่าแก้ว ซึ่งปฏิบัติตามทางวิปัสสนาธุระ และยังเป็นที่พักพิงของสมเด็จพระสังฆราช ฝ่ายขวา หรือ ฝ่ายอรัญวาส ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงกระทำยุทธหัตถีชนะ พระมหาอุปราชเจ้าจึงโปรดให้สร้างพระเจดีย์ไว้เป็นที่ระลึก พระราชทานนามว่า “พระเจดีย์ชัยมงคล”

กลุ่มโบราณสถานในเขตอโยธยา ได้แก่ วัดมเหยงคณ์ ตำหนักมเหยงคณ์ วัดช้าง วัดสีกา สมุด วัดสมณโกฎฐานราม วัดจักรวรรดิ และวัดนางคำ ส่วนใหญ่เป็นวัดที่ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับ ประวัติการสร้าง มีเพียง วัดมเหยงค์เท่านั้นที่ปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารว่าสร้างขึ้นในรัช สมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 1967 ในปี พ.ศ. 2542 กรมศิลปากรได้ดำเนินการขุด แต่งและปรับปรุงสภาพแวดล้อมโบราณสถานกลุ่มนี้ จากการศึกษาเปรียบเทียบหลักฐานประเภท สถาปัตยกรรม และโบราณวัตถุ สามารถกำหนดอายุได้ว่าส่วนใหญ่เป็นวัดโบราณที่สร้างขึ้นมาแต่สมัย ออยุธยาตอนต้น และได้รับการบูรณะเรื่อยมาจนกระทั่งสมัยอยุธยาตอนปลาย

หมู่บ้านญี่ปุ่น ชาวญี่ปุ่นได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเพื่อเข้ามาทำการติดต่อ ค้าขาย และเป็นทหารรับจ้าง พระมหากษัตริย์ไทยได้พระราชทานที่ดิน และจ้างชาวญี่ปุ่น เพื่อทำ สงคราม และต่อต้านการก่อกบฏชุมชนญี่ปุ่น ซึ่งต่อมากลายเป็นชุมชนเลือดผสมจึงเป็นส่วนหนึ่งของ สังคมเมืองอยุธยา จนกระทั่งเสียกรุงในปี พ.ศ. 2310 ปัจจุบันทางสมาคมไทย-ญี่ปุ่น ได้สร้างอาคารจัด แสดงขึ้นบริเวณที่เคยเป็นหมู่บ้านญี่ปุ่นเดิม เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นอนุสรณ์สถานระหว่าง ไทยและญี่ปุ่น

4.4 พื้นที่นอกเกาะเมืองด้านทิศตะวันตก

วัดไชยวัฒนาราม เป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โปรดให้สร้างขึ้นในบริเวณบ้าน เดิมของ พระพันปีหลวง ใน พ.ศ. 1713 เพื่อเป็นอนุสรณ์แสดงชัยชนะที่มีต่อเขมร จึงได้ทำการจำลอง แบบปราสาทนครวัดมาสร้างไว้ ในพระราชพงศาวดารระบุว่าวัดไชยวัฒนารามนี้ ใช้เป็นสถานที่ พระราชทานเพลิงศพเจ้านายเชื้อพระวงศ์หลายพระองค์ เช่น พระเจ้าลูกเธอฝ่ายในของสมเด็จพระ เจ้าปราสาททอง สมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ และสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ นอกจากนี้ในสมัย สมเด็จพระสุริยาสโนมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) ยังปรากฏว่ามีการใช้วัดนี้เป็นที่ตั้งค่ายในการรบกับ พม่าด้วย

4.5 พื้นที่นอกเกาะเมืองด้านทิศเหนือ

วัดภูเขาทอง ปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า สมเด็จพระรามาธิบดีโปรดให้สร้างวัดนี้ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1930 ครั้นถึง พ.ศ. 2112 พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองยกทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยาได้ จึงสร้าง เจดีย์องค์ใหญ่ขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานถึงชัยชนะ ต่อมาถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศโปรดให้ บูรณปฏิสังขรณ์องค์พระเจดีย์และพระอารามทั้งหมดใน พ.ศ. 2288 โดยเฉพาะเจดีย์ประธาน พระองค์ โปรดให้เปลี่ยนทรงเจดีย์ให้เป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ดังนั้นฝีมืออย่างพม่าเดิมจึงเหลือเพียงฐาน ประทับกษัตริย์เท่านั้น หลังจากนั้นจึงได้รับการบูรณะในปี พ.ศ. 2500 และปี พ.ศ. 2540 ตามลำดับ

วัดหน้าพระเมรุ ตามตำนานกล่าวว่าพระองค์อินทรีในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ทรงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2047 พระราชทานนามว่า “วัดพระเมรุราชิการาม” ต่อมาเรียกกันภายหลังว่า “วัดหน้าพระเมรุ” พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ก่อนที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจะทรงทำสัญญาสงบศึกกับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง เมื่อ พ.ศ. 2092 ได้โปรดให้พนักงานปลุก ราชสันฐาคาร (พลับพลา) ระหว่างวัดหน้าพระเมรุออกไปเล็กน้อย วัดนี้ได้รับการบูรณะซ่อมแซมมาหลายสมัย ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ และสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระยาไชยวิชิต (เผือก) ผู้รักษาพระนครศรีอยุธยา ใน พ.ศ. 2378 และ พ.ศ. 2381 และสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2402 ตามลำดับ

เพนียดคล้องช้าง เพนียด คือสถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการคล้องช้างป่านำมาใช้ประโยชน์ในราชการทั้งในเวลาปกติและในเวลาสงคราม แต่บางครั้งพระเจ้าแผ่นดินก็โปรดให้ทำพิธีคล้องช้างป่าให้แขกเมืองชมด้วย เช่น ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลปัจจุบัน

กลุ่มโบราณสถานในเขตคลองสระบัว ได้แก่ วัดพระงาม วัดเจ้าย่า วัดแค วัดพระยาแมน วัดจวงกลม วัดตะไกร และวัดหัสดาวาส ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลคลองสระบัว ส่วนใหญ่เป็นวัดที่ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับประวัติการสร้าง มีเพียงวัดพระยาแมนเท่านั้นที่ปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารว่าได้รับการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชาเมื่อ พ.ศ. 2233

จากการศึกษาเปรียบเทียบหลักฐานประเภทสถาปัตยกรรมและโบราณวัตถุ สามารถกำหนดอายุได้คร่าว ๆ ว่าส่วนใหญ่เป็นวัดโบราณที่ได้รับการสร้างขึ้นมาสมัยอยุธยาตอนต้นและได้รับการบูรณะเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย บางวัดปรากฏหลักฐานว่าได้ถูกใช้งานในสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย ได้แก่ วัดตะไกร และวัดจวงกลม

4.6 พื้นที่นอกเกาะเมืองด้านทิศใต้ พื้นที่นอกเกาะเมืองด้านทิศใต้จะมีวัดและสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญดังนี้

วัดพุทไธศวรรย์ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำตรงข้ามกับพระนครด้านใต้ในบริเวณเวียงเหล็กที่สมเด็จพระเจ้าอู่ทอง โปรดให้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1896 เพื่อเป็นที่ระลึกถึงบริเวณที่พระองค์เคยเสด็จมาประทับอยู่ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ปัจจุบันวัดพุทไธศวรรย์ยังมีโบราณสถานเหลืออยู่จำนวนมาก เช่น ปรามค์ประธานวิหารคด และตำหนักสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ที่ผนังภายในตำหนักฯ มีภาพเขียนสีในสมัยอยุธยาเรื่องทศชาติชาดก และเรื่องสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ไปนมัสการพระพุทธรูปที่ลังกาทวีป บริเวณหน้ามุขปรามค์ประธานนั้น เดิมมีรูปพระเจ้าอู่ทองตั้งอยู่ ต่อมาใน พ.ศ. 2327 พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเทพพลภักดิ์ ซึ่งบัญชาการกรมพระคชบาลเสด็จออกไปชมเพนียดทรงพบเข้าจึงกราบทูลมายังสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ พระองค์จึงโปรดให้เชิญเทวรูปนั้นลงมากรุงเทพมหานครแล้วโปรดให้หล่อตัดแปลงใหม่เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องหุ้มเงินทั้งองค์ และโปรดให้ประดิษฐานไว้ ณ หอพระเทพบิดร ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดารามในปัจจุบัน ส่วนผนังภายในตำหนักพระพุทธรูปโฆษาจารย์มีภาพจิตรกรรมสมัยอยุธยาเรื่องทศชาติชาดก และเรื่องสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ไปนมัสการพระพุทธรูปที่ลังกาทวีปอันเป็นจิตรกรรมฝาผนังที่ทรงคุณค่ายิ่งแห่งหนึ่งในปัจจุบัน

หมู่บ้านโปรตุเกส ชาวโปรตุเกสได้เข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 มีอยู่ด้วยกัน 3 นิกาย คือ นิกายเยซูอิต นิกายฟรานซิสกัน และนิกายโดมินิกัน มีการ

สร้างหมู่บ้านอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านใต้ของเกาะเมืองปัจจุบันบนพื้นที่บริเวณนั้นปรากฏโบราณสถานจำนวน 3 แห่ง คือ ชานเปาโล ชานโดมิงโก และชานเปร์โต โดยโบราณสถานชานเปร์โตนั้น เข้าใจว่าเป็นโบสถ์ที่สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมโปรดให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นศาสนสถานของชาวโปรตุเกส นับว่าเป็นโบสถ์แห่งแรกที่สร้างขึ้นในแผ่นดินไทย และในปี พ.ศ. 2527 กรมศิลปากรและมูลนิธิกุลเบงเกียนประเทศโปรตุเกสได้เข้ามาดำเนินการขุดแต่งบูรณะปรับปรุงโบราณสถานในบริเวณหมู่บ้านโปรตุเกส และสร้างอาคารจัดแสดงให้เป็นแหล่งศึกษาและแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกแห่งหนึ่ง

4.7 พื้นที่นอกเหนือจากที่ระบุไว้แล้วภายในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เช่น วัดนิเวศธรรมประวัติ วัดชุมพลนิกายาราม ที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอบางปะอิน วัดไม้รวก ที่ตั้งอยู่ในอำเภอบางบาล และปราสาทนครหลวง ที่ตั้งอยู่ในอำเภอนครหลวง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ถือเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยที่มีความโดดเด่นทั้งในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สืบต่อกันมายาวนาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงได้รับการประกาศจากประชาคมโลก โดยองค์การยูเนสโก ให้สถาปนาเมืองแห่งประวัติศาสตร์นี้ ให้เป็นเมือง “มรดกโลก” ทางด้านวัฒนธรรม ในวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ด้วยความเป็นเมืองหลวงของกรุงศรีอยุธยาที่เคยมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุดในอดีต จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงเป็นแหล่งรวมของนานาวัฒนธรรมอย่างมากมายทั้งจากภายนอกและภายในพื้นที่ ทั้งที่คิดสร้างสรรค์ด้วยตนเอง หรือรับเอาต่างวัฒนธรรมมาผสมผสานสร้างสรรค์ให้เป็นวัฒนธรรมในรูปแบบเฉพาะของตนเอง มีการถ่ายทอดเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น บางวัฒนธรรมยังคงปฏิบัติสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน บางวัฒนธรรมขาดการสานต่อทำให้สูญหายขาดความต่อเนื่องลง ถึงอย่างไรก็ตามด้วยคุณค่าที่คงอยู่ของวัฒนธรรมอันดีทำให้หลายภาคส่วนหันมาสนใจอนุรักษ์ฟื้นฟูให้ความรู้อันทรงคุณค่าสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมของอำเภอเสนา

1. ข้อมูลทั่วไปของอำเภอเสนา

แหล่งการเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้นมีการกระจายตัวไปตามเขตอำเภอต่าง ๆ ผ่านการสื่อสาร การถ่ายทอด การเรียนรู้ และรับเอาวัฒนธรรมไปปรับใช้ด้วยความสามัคคีและความตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมอันดีเหล่านี้ประชาชนในแต่ละอำเภอจึงร่วมแรงร่วมใจกันสืบสาน สืบทอดและต่อยอดพัฒนา โดยหนึ่งในอำเภอที่สำคัญที่มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัวได้แก่ อำเภอเสนา ซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาค้นคว้า เป็นศูนย์รวมของมรดกอยุธยาแหล่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทยที่ยังหลงเหลืออยู่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงใคร่ขอเสนอบริบทของพื้นที่ของอำเภอเสนาเพื่อให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาผลการวิจัย ซึ่งมีสาระโดยสังเขปดังนี้

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2562) ได้นำเสนอข้อมูลสำคัญของอำเภอเสนาไว้ว่า อำเภอเสนาเป็นอำเภอเก่าแก่ ในอดีตเป็นชุมชนหนาแน่น ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน้อย ซึ่งเป็นสายน้ำสายหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา มีฐานะเป็นแขวงมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ซึ่งแยกเป็นอำเภอต่าง ๆ ในปัจจุบัน ได้แก่ ผักไห่ บางซ้าย ลาดบัวหลวง บางบาล ในอดีตรวมอยู่ในเขตปกครองของแขวงเสนา อำเภอเสนาได้รับการประกาศจัดตั้งเป็นอำเภอเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2438 (มากกว่า

134 ปีจนถึงปัจจุบัน) อำเภอเสนามีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 67,009 คน แบ่งเป็นประชากรชาย 32,414 คน และประชากรหญิง 34,595 คน มีความหนาแน่นของประชากร 325.97 คน/ตร.กม. (กระทรวงมหาดไทย, 2559, อ้างถึงในศูนย์ราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2562) อำเภอเสนาตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงคือ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอผักไห่ ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอบางบาลและอำเภอบางไทร ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอลาดบัวหลวง และทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอบางซ้าย พื้นที่อำเภอเสนาแบ่งเขตการปกครองย่อยเป็น 17 ตำบล ได้แก่

1. ตำบลเสนา (Sena)
2. ตำบลบ้านแพน (Ban Phaen)
3. ตำบลเจ้าเจ็ด (Chao Chet)
4. ตำบลสามกอ (Sam Ko)
5. ตำบลบางนมโค (Bang Nom Kho)
6. ตำบลหัวเวียง (Hua Wiang) ซึ่งเป็นพื้นที่การวิจัยครั้งนี้
7. ตำบลมารวิชัย (Manrawichai)
8. ตำบลบ้านโพธิ์ (Ban Pho)
9. ตำบลรางจระเข้ (Rang Chorakhe)
10. ตำบลบ้านกระทุ่ม (Ban Krathum)
11. ตำบลบ้านแถว (Ban Thaeo)
12. ตำบลชายนา (Chai Na)
13. ตำบลสามตุ่ม (Sam Tum)
14. ตำบลลาดงา (Lat Nga)
15. ตำบลดอนทอง (Don Thong)
16. ตำบลบ้านหลวง (Ban Luang)
17. ตำบลเจ้าเสด็จ (Chao Sadet)

2. ข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมของอำเภอเสนา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2562) ได้นำเสนอข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมของอำเภอเสนาไว้ว่าอำเภอเสนา หรือที่คุ้นกันในชื่อตลาดบ้านแพน ถือเป็นเมืองแห่งการค้าขายเก่าแก่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอำเภอที่ผู้คนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตผูกพันกับแม่น้ำลำคลอง เมื่ออดีตตลาดบ้านแพนเป็นตลาดเก่าริมแม่น้ำน้อย มีผู้คนหนาแน่น จนกระทั่งความเจริญด้านคมนาคมทางบกเข้ามา มีผลทำให้วิถีชีวิตคนเปลี่ยนแปลงไปจากการที่เคยเป็นเมืองที่มีความผูกพันทางน้ำ นอกจากนี้อำเภอเสนายังมีประเพณีวัฒนธรรมเก่าแก่มากมาย หนึ่งในนั้นก็คือประเพณีแห่เทียนพรรษาทางน้ำ ที่เป็นกุศโลบายในการสร้างความร่วมมือร่วมใจ การมีส่วนร่วมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาของไทย ทั้งนี้เนื่องจากอำเภอเสนามีเส้นทางน้ำไปยังวัดต่าง ๆ อยู่เป็นจำนวนมาก

อำเภอเสนาเป็นแหล่งของนักงมของเก่า ที่นิยมมาปักหลักตั้งบ้านของเก่าที่จมอยู่ใต้น้ำ บางชิ้นส่วนมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์หากแต่ยังไม่มีการศึกษาวิจัยเพื่อยืนยันความถูกต้องในเชิงวิชาการ เพียงแต่จะมีนักโบราณคดีบางท่านที่ให้ความสนใจ เช่น ภูธร ภูมะธน (2547) ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ใน

ส่วนหนึ่งของบทความโดยมีใจความสรุปได้ว่าพื้นที่แถบอำเภอสวนนันทน์เป็นที่ราบลุ่มต่ำ ซึ่งนักวิชาการด้านธรณีวิทยาได้ระบุว่าพื้นที่แบบนี้เดิมเป็นทะเล และเพ่งต้นเขินกลายเป็นแผ่นดินเมื่อไม่กี่พันปีก่อน ฉะนั้นโอกาสจะค้นพบหลักฐานของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่มีอายุช้านับพัน ๆ ปี ในเขตที่ราบลุ่มตะกอนแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ใต้จังหวัดลพบุรีลงไปจนถึงจังหวัดสมุทรปราการนั้นจึงเป็นไปได้ แต่ในทางตรงกันข้ามเมื่อได้เห็นหลักฐานที่นักโบราณคดีได้นำสมัครเล่นทั้งหลายงมขึ้นมา กับตาตนเองจากสถานที่แห่งนั้น ประกอบกับการพิสูจน์ให้รู้แจ้งเห็นจริงโดยลงพื้นที่ศึกษาที่บ้านนักโบราณคดีได้นำสมัครเล่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาผู้มโหราณวัตตุม่าเก็บไว้ในบ้าน หรือใต้ถุนบ้าน เช่น ภาชนะดินเผาที่มีลวดลายตกแต่งผิวภาชนะขูดขีดคดโค้งแบบที่นิยมกันในยุคก่อนประวัติศาสตร์แถบลพบุรี นครสวรรค์เป็นจำนวนมาก พบขวานหินขัด ขวานสัมฤทธิ์ ชิ้นส่วนกำไลทำจากงาช้าง เบ็ดตกปลาขนาดใหญ่ทำด้วยหินและสัมฤทธิ์ ทำให้เชื่อได้ว่าเป็นหลักฐานยุคก่อนประวัติศาสตร์จริง เมื่อพิจารณาคุณลักษณะผิวของภาชนะพบว่ามีย่องรอยของการจมน้ำเป็นเวลานาน บางชิ้นมีหินปูนเกาะติดหนา จากนั้นได้ไปยังจุดที่นักโบราณคดีได้นำสมัครเล่นงมพบหลักฐานเหล่านี้ได้ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอสวนนันทน์ติดต่อกับอำเภอบางไทร ไม่พบหลักฐานอะไรนอกจากเศษภาชนะเคลือบจีนสมัยราชวงศ์หยวน และเศษภาชนะเคลือบสมัยสุโขทัยล้วนแต่เป็นชิ้นใหญ่ ๆ ที่อยู่ตามพงหญ้าริมตลิ่งแม่น้ำน้อย ของเหล่านี้เดิมมีอยู่ใต้น้ำและถูกงมขึ้นมาแต่ถูกคัดทิ้ง ดังภาพที่ 2-3

ภาพที่ 2-3 (ซ้าย) ภาชนะดินเผายุคก่อนประวัติศาสตร์ นักประดาน้ำงมได้จากแม่น้ำน้อย อำเภอสวนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานหอโสภณศิลป์ วัดเชิงท่า เมืองลพบุรี (ขวา) ขวานหินขัดยุคก่อนประวัติศาสตร์ นักประดาน้ำงมได้จากแม่น้ำน้อย อำเภอสวนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานหอโสภณศิลป์ วัดเชิงท่า เมืองลพบุรี (ภูธร ภูมะธน, 2547)

กล่าวโดยสรุปอำเภอสวน เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เดิมชื่ออำเภอสวนกลาง ต่อมาในปี พ.ศ. 2460 ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นชื่ออำเภอสวนดังเช่นปัจจุบัน เป็นอำเภอที่มีพื้นที่มากเป็นลำดับ 3 จากทั้งหมด 16 อำเภอของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รองจากอำเภอบางปะอินและอำเภอลำสนธิ อำเภอสวนเป็นรู้จักกันอย่างกว้างขวางในชื่อบ้านแพน ซึ่งปัจจุบันเป็นชื่อตำบลหนึ่งของอำเภอสวน แต่สมัยก่อนเป็นชื่อเก่าที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมายาวนาน และปรากฏอยู่ตามสื่อ

ต่าง ๆ ในสมัยก่อน เช่น เพลงลูกทุ่ง ละคร เป็นต้น ประเพณีที่สำคัญของอำเภอเสนาประกอบไปด้วย งานนมัสการหลวงพ่อบานของวัดบางนมโค ซึ่งจะจัดขึ้นตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนอ้ายของทุกปี เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้มานมัสการพระพุทธรูปโสณันทะ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประธานในโบสถ์ และได้มานมัสการหลวงพ่อบาน ปิดทองไหว้พระ ทำบุญ และนอกจากนี้ในงานยังมีการออกร้านขายสินค้าต่าง ๆ และมีมหรสพ การแสดงพื้นบ้านอย่างสนุกสนานครั้งหนึ่งครบถ้วนระยะเวลาที่จัดงาน ประเพณีการแห่พระพุทธรูปของวัดเจ้าเจ็ดใน ซึ่งจะจัดตรงกับวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี เป็นต้น นอกจากนี้อำเภอเสนาจะมีประเพณีอันดีงามที่มีการถ่ายทอดมาหลายชั่วอายุคนดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีมรดกทางวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายได้แก่ “เมรุลอยอยุธยา” ซึ่งเป็นเมรุลอยชั่วคราวที่สามารถรื้อถอนและประกอบติดตั้งใหม่ได้ แต่เดิมนิยมใช้เพื่อให้เกียรติแก่ผู้วายชนม์ที่สร้างคุณงามความดีให้กับครอบครัว สังคมและประเทศชาติ เป็นการระลึกถึงคุณงามความดีที่เคยสร้างมาเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ สำหรับรายละเอียดที่สำคัญเกี่ยวกับเมรุลอยผู้วิจัยนำเสนอไว้ในบทที่ 3

ตอนที่ 3 ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมของตำบลหัวเวียง

1. ข้อมูลทั่วไปของตำบลหัวเวียง

พื้นที่ที่เป็นศูนย์รวมของเมรุลอยอยุธยาแหล่งใหญ่ที่สุดของประเทศไทยได้แก่ พื้นที่ตำบลหัวเวียง ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอนำเสนอบริบทพื้นที่ตำบลหัวเวียงซึ่งเป็นพื้นที่ในมิติที่เล็กที่สุดของการเลือกพื้นที่ของการวิจัยในครั้งนี้ สำหรับรายละเอียดโดยสังเขปของพื้นที่ตำบลหัวเวียงมีดังนี้

เทศบาลตำบลหัวเวียง (2556) ได้สรุปข้อมูลทั่วไปพอสังเขปไว้ว่า ตำบลหัวเวียง ตั้งขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ประชาชนปลูกบ้านเรือนตลอดแนวสองฝั่งคลอง มีอาชีพทำนาเป็นหลัก สาเหตุที่เรียกตำบลหัวเวียง เพราะเนื่องจากสมัยกรุงศรีอยุธยา พม่าได้นำเชลยศึกคนไทยเดินทางมาที่ตำบลหัวเวียง ด้วยเหตุผลอันใดไม่ปรากฏ พม่าที่คุมคนไทยเกิดบันดาลโทสะตัดหัวเชลยคนไทยเหวี่ยงทิ้งไปหลายคน ชาวบ้านมาพบหัวคนที่ถูกเหวี่ยงไว้จึงเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า "บ้านหัวเหวี่ยง" ต่อมาตัวอักษรและอักขระได้ลบเลือนไป จึงเรียกตำบลนี้ว่า "หัวเวียง" จนถึงปัจจุบัน

พื้นที่ของตำบลหัวเวียงเป็นที่ราบลุ่ม ราษฎรปลูกบ้านเรือนเรียงรายอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง (แม่น้ำน้อย) มีน้ำไหลผ่านตลอดปี โดยทิศเหนือ จรดตำบลบ้านกระทุ่ม อำเภอสนา ทิศใต้จรดตำบลบ้านโพธิ์ ตำบลบ้านแพน อำเภอสนา ทิศตะวันออกจรดตำบลทางช้าง อำเภอบางบาล ทิศตะวันตกจรดตำบลลาดงา อำเภอสนา อาชีพหลักของชาวตำบลหัวเวียงคือ การทำนา และทำอาชีพเสริมคือ เมรุลอยอยุธยา และเครื่องจักสานตะกร้าหวาย ตำบลหัวเวียงมีพื้นที่ 22.25 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 13 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 4,161 คน 1,085 ครัวเรือน ดังตารางที่ 2-1

ตารางที่ 2-1 จำนวนประชากรของตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามหมู่

หมู่ที่	จำนวนประชากร			จำนวนครัวเรือน
	ชาย	หญิง	รวม	
1	247	244	491	118
2	190	202	392	100
3	100	108	208	68
4	137	156	293	80
5	107	122	229	62
6	254	279	533	129
7	221	211	432	117
8	118	146	264	72
9	236	238	474	89
10	73	112	185	45
11	126	127	253	87
12	129	125	254	71
13	68	85	153	47
รวม	2,008	2,155	4,161	1,085

ที่มา: เทศบาลตำบลหัวเวียง (2562)

ชาวตำบลหัวเวียง มีวิถีชีวิตแบบสังคมชนบท เป็นสังคมขนาดกลาง ประชาชนส่วนใหญ่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างรู้จักและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อยู่ร่วมกันแบบญาติพี่น้อง มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในตำบล และชาวบ้านในตำบลหัวเวียงนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด

2. ข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมของตำบลหัวเวียง

ชาวอำเภอเสนามีฝีมือในการทำหัตถกรรมจักสานมานานนับ 100 ปี สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน พร้อมกันนี้กลุ่มชาวบ้านตำบลหัวเวียงก็ได้นำความรู้ และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษมาพัฒนาในรูปแบบของเครื่องจักสานที่ทันสมัย เพื่อให้สอดคล้องกับตลาด และความต้องการของลูกค้า แต่ในขณะเดียวกันก็ยังอนุรักษ์รูปแบบดั้งเดิมเอาไว้ด้วย

นอกจากบ้านหัวเวียงจะมีความสามารถในการทำเครื่องสานแล้ว ยังมีงานศิลปกรรมอันทรงคุณค่าอีกแขนงหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานนับร้อยปี ซึ่งได้แก่ เเมรุลอยอยุธยา โดย เเมรุลอยลักษณะนี้จะเป็นเเมรุแบบถอดได้มีทรงปราสาทยอดแหลมหลายยอดประกอบด้วยชิ้นส่วนโครงไม้หลายชิ้น ถอดเข้าถอดออกได้ เมื่อต้องการจะนำไปใช้เผาศพในสถานที่ต่าง ๆ สามารถถอดเป็นชิ้นส่วน บรรทุกขนย้ายไปติดตั้งเป็นเเมรุเผาศพในท้องที่ใกล้ไกลได้ ลักษณะของเเมรุลอย มีหลายแบบหลายขนาด ให้เลือกได้ตามความพอใจของเจ้าภาพ เช่น ขนาด 3 ชั้น 4 ชั้น 5 ชั้น แบบ 1 ยอด 5 ยอด หรือ 9 ยอด เป็นต้น การจะนำเเมรุไปยังสถานที่ต่าง ๆ ต้องใช้รถบรรทุก รถกระบะ ขนาด 10 ล้อ ตั้งแต่ 1-3 คัน ตามลักษณะชนิดของเเมรุแต่ละขนาด การเผาศพกับเเมรุลอยสมัยดั้งเดิมจะใช้ถังน้ำมัน

ขนาด 20 ลิตร เชื่อมต่อกัน 2 ใบ ส่วนล่างสุดมีตะแกรงสำหรับใส่ถ่านไม้เพื่อใช้เผาศพ ส่วนลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่งเมรุ นิยมใช้ลายกระดาดและลายเขียนสีลงทองเคลือบด้วยวานิช เพื่อให้ลวดลายคงทนถาวร ความสูงของเมรุลอยโดยประมาณ 11-20 เมตร เมรุลอยนิยมใช้เผาศพในภาคกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีผู้ยึดอาชีพบริการเมรุลอยเป็นจำนวนมาก (วีรศักดิ์ กลิ่นถาวร, 2538, หน้า 185-186)

ภาพที่ 2-4 เมรุลอยอยุธยาแบบทรงบุษบกผสมจัตุรมุข (ปี พ.ศ. 2561) แบบ 3 ชั้น 9 ยอด

กล่าวโดยสรุปถึงแม้พื้นที่ของตำบลหัวเวียงจะไม่มากนัก แต่ก็เป็นที่รวมของวัฒนธรรมอันดีอยู่หลายรูปแบบ หนึ่งในนั้นก็คือ เมรุลอยอยุธยา ที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน โดยการนำเอาความรู้ ประสบการณ์ มาประยุกต์ให้เข้ากับสภาพพื้นที่และทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น การประยุกต์เอางานฝีมือจักรสานมาเป็นส่วนประดับตกแต่งเมรุลอยอยุธยา เป็นต้น องค์ความรู้ที่มีการถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ที่ผ่านกระบวนการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความเป็นนวัตกรรม เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ต่างจากเมรุลอยแหล่งอื่น ๆ เช่น การแยกชิ้นส่วนของเมรุลอยได้ทำให้เกิดรูปแบบเมรุลอยยอดเดี่ยว ห้ายอด และเก้ายอดจากเมรุลอยชุดเดียวกัน เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้หากไม่มีกรอนุรักษ์ เก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นรูปธรรมเชื่อว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงไปของปัจจัยต่าง ๆ ในอนาคตเราจะขาดแหล่งค้นคว้าอ้างอิงที่เป็นประโยชน์ไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ศึกษาความเป็นมา เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างความรักความสามัคคีผ่านวัฒนธรรมอันดีที่มีมาแต่โบราณได้

บทที่ 3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา 2) เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา และ 3) เพื่อพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้าน การปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางการร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ ผู้วิจัยทบทวน แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถอธิบายโดยวิธีการสร้างทฤษฎีฐานรากได้อย่างชัดเจนและครบถ้วนมากขึ้น แบ่งเป็นสาระสำคัญได้ ดังนี้

- ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับมรดกโลก
- ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ
- ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการตาย
- ตอนที่ 4 องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการทางทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Approach)
- ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- ตอนที่ 6 แนวคิดเกี่ยวกับเมรุลอย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับมรดกโลก

1. ความหมายของมรดกโลก

United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (2003) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับมรดกโลกไว้อย่างน่าสนใจในหลายประเด็นดังจะได้อธิบายตามลำดับดังนี้

มรดกโลก (World Heritage) คือ สถานที่ อันได้แก่ ป่าไม้ ภูเขา ทะเลสาบ ทะเลทราย อนุสาวรีย์ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เมือง ศิลปกรรม วัฒนธรรม โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนโดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) มรดกโลก เป็นสิ่งที่แสดงถึงความ เป็นเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของชนในชาติ ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ปกป้องรักษาไว้ให้ตกทอดไปถึงคนรุ่นหลัง และเป็นสิ่งที่ทุกคนในโลกเป็นเจ้าของร่วมกัน

แหล่งมรดกโลกหรือมรดกโลก (อังกฤษ: World Heritage Site, ฝรั่งเศส: Patrimoine Mondial) คือสถานที่ อันได้แก่ ป่าไม้ อนุสาวรีย์ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ รวมไปถึงเมือง ซึ่งคัดเลือกโดยองค์การยูเนสโกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เพื่อเป็นการปกป้องถึงคุณค่าของสิ่งที่มีมนุษยชาติ หรือธรรมชาติได้สร้างขึ้นมา และควรจะปกป้องสิ่งเหล่านั้นได้อย่างไร เพื่อให้ได้ตกทอดไปถึงอนาคต อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) ค.ศ. 1972 ได้อธิบายความหมายของมรดกโลกไว้ว่า “...ส่วนใดของมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติที่มีความโดดเด่นที่

น่าสนใจและมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการสงวนรักษาในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของมวลมนุษยชาติ”

2. ประเภทของมรดกโลก

ประเภทของมรดกโลกตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลก สามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และ มรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) ดังนี้

1. มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถานไม่ว่าจะเป็นงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ เช่น ถ้ำ หรือกลุ่มสถานที่ก่อสร้าง ยก หรือเชื่อมต่อกันอันมีความเป็นเอกลักษณ์ หรือแหล่งสถานที่สำคัญอันอาจเป็นผลงานฝีมือมนุษย์หรือเป็นผลงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีคุณค่าความล้ำเลิศทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ มานุษยวิทยา หรือวิทยาศาสตร์

2. มรดกทางธรรมชาติ หมายถึง สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพอันมีคุณค่าเด่นชัดในด้านความล้ำเลิศทางวิทยาศาสตร์ หรือเป็นสถานที่ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วว่าเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์ ซึ่งถูกคุกคาม หรือเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของพืชหรือสัตว์ที่หายาก เป็นต้น

ส่วนประเภทของมรดกโลก (World Heritage) โดยทั่วไปสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภทได้แก่

1. มรดกโลกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) หมายถึง ทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลทางวัฒนธรรม โดยเป็นสถานที่ที่เกิดจากมนุษย์สร้างขึ้น หรือเกิดจากการสร้างขึ้นโดยมนุษย์และธรรมชาติ ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลในทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา และมีผลงานทางสถาปัตยกรรม ผลงานด้านประติมากรรมและจิตรกรรมที่สร้างสรรค์ เช่น โบราณสถาน (Monuments) กลุ่มอาคาร (Groups of Buildings) และแหล่ง (Sites)

2. มรดกโลกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) หมายถึง ทรัพย์สินทางธรรมชาติที่มีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลทางธรรมชาติ โดยมีสภาพทางธรรมชาติที่ประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ หรือกลุ่มของสภาพธรรมชาติดังกล่าว ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลในทางสุนทรียศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ มีสภาพองค์ประกอบทางธรณีวิทยา หรือธรณีสัณฐาน หรือบริเวณที่พิสูจนทราบอย่างชัดเจนว่าเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสายพันธุ์สัตว์และพืชที่กำลังได้รับการคุกคาม ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลในทางวิทยาศาสตร์หรือการอนุรักษ์หรือมีความงดงามตามธรรมชาติ

3. ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) หมายถึง ทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่มีมนุษย์และธรรมชาติสร้างขึ้น โดยทรัพย์สินทางวัฒนธรรมดังกล่าวสื่อให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์และการตั้งถิ่นฐานตามกาลเวลา ภายใต้อิทธิพลของข้อกำหนดทางกายภาพ หรือโอกาสที่ปรากฏตามปัจจัยแวดล้อมนั้น ๆ และเป็นส่วนผลักดันต่อเนื่องมาของสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมทั้งภายในและภายนอก

4. มรดกโลกแบบผสม (Mixed Site) หมายถึง มรดกโลกที่คุณค่าทางด้านวัฒนธรรมและคุณค่าทางธรรมชาติ ผสมผสานกันในส่วนหรือทั้งหมด

3. ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นมรดกโลก

เมื่อปี พ.ศ. 2548 ได้มีการกำหนดข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นมรดกโลกไว้ทั้งหมด 6 ข้อสำหรับมรดกโลกทางวัฒนธรรม และ 4 ข้อสำหรับมรดกโลกทางธรรมชาติเพื่อการพิจารณาให้เป็นแหล่งมรดกโลก ดังนี้

หลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม มีรายละเอียดที่สำคัญของข้อกำหนด คือ

1. เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์
2. เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวน และภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่ใด ๆ ของโลกซึ่งทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม
3. เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน หรือว่าสาบสูญไปแล้ว
4. เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ
5. เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งเสื่อมสลายได้ง่ายจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามกาลเวลา
6. มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์

หลักเกณฑ์ทางธรรมชาติ มีรายละเอียดที่สำคัญของข้อกำหนด คือ

1. เป็นตัวอย่างที่เด่นชัดของการเป็นตัวแทนในวิวัฒนาการสำคัญต่าง ๆ ในอดีตของโลก เช่น ยุคสัตว์เลื้อยคลาน ยุคน้ำแข็ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาความหลากหลายทางธรรมชาติบนพื้นโลก
2. เป็นตัวอย่างที่เด่นชัดในการเป็นตัวแทนของขบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางธรณีวิทยา หรือวิวัฒนาการทางชีววิทยา และปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่กำลังเกิดอยู่ เช่น ภูเขาไฟ เกษตรกรรมขั้นบันได
3. เป็นแหล่งที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์หายากหรือสวยงามเป็นพิเศษ เช่น แม่น้ำ น้ำตก ภูเขา
4. เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชนิดสัตว์และพันธุ์พืชที่หายากหรือที่ตกอยู่ในสภาวะอันตราย แต่ยังคงสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งรวมถึงระบบนิเวศอันเป็นแหล่งรวมความอุดมสมบูรณ์ของพืชและสัตว์ที่ทั่วโลกให้ความสนใจด้วย

กล่าวโดยสรุปประเภทของมรดกโลกตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลก สามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) การกำหนดข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นมรดกโลกสำหรับ

มรดกโลกทางวัฒนธรรมประกอบด้วย 1) เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์ 2) เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมา 3) เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าสาบสูญไปแล้ว 4) เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ 5) เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และ 6) มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์

หลักเกณฑ์การขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเทศไทย

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2556) ของประเทศไทย ได้อาศัยแนวทางการอนุรักษ์ตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก 2012 (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention 2012) โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณารวม 10 ข้อ ซึ่งแยกพิจารณาระหว่างมรดกโลกทางวัฒนธรรมและมรดกโลกทางธรรมชาติ โดย 6 ข้อแรก เป็นเกณฑ์สำหรับการพิจารณามรดกทางวัฒนธรรม และ 4 ข้อสุดท้ายเป็นเกณฑ์สำหรับการพิจารณามรดกทางธรรมชาติ ตามที่ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้ว แต่ในที่นี้จะขออธิบายเพื่อขยายรายละเอียดของข้อกำหนดทั้ง 10 ข้อที่นำมาประยุกต์ใช้ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยสรุปเพื่อให้ชัดเจนขึ้น ดังนี้

1. เป็นผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาด
2. เป็นการแสดงถึงความสำคัญของการแลกเปลี่ยนคุณค่าของมนุษย์ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือในพื้นที่วัฒนธรรมใด ๆ ของโลกในการพัฒนาด้านสถาปัตยกรรมหรือทางเทคโนโลยี ศิลปะ สถาปัตยกรรม การออกแบบบ้านเมืองหรือการออกแบบภูมิทัศน์
3. เป็นพยานหลักฐานที่ยอดเยี่ยม หรือหาที่เสมอเหมือนไม่ได้ ที่แสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณี หรือ อารยธรรมที่ยังคงเหลืออยู่ หรือได้สูญหายไปแล้ว
4. เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของชนิดอาคาร ผลงานที่เกิดขึ้นทั้งหมดทางสถาปัตยกรรมหรือเทคโนโลยี หรือภูมิทัศน์ ที่แสดงถึงขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่ง (หรือมากกว่า) ในประวัติศาสตร์มนุษย์
5. เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการตั้งถิ่นฐานแบบประเพณีนิยมของมนุษย์ การใช้ประโยชน์ที่ดิน หรือการใช้ประโยชน์ท้องทะเล ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง (หรือมากกว่า) หรือการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเมื่อถูกคุกคามภายใต้ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถย้อนกลับได้
6. มีความสัมพันธ์โดยตรงหรือเห็นได้ชัดเจนเกี่ยวกับเหตุการณ์ หรือขนบประเพณีที่ยังคงอยู่กับแนวคิด หรือกับความเชื่อ กบงานศิลปะและวรรณกรรมที่มีความสำคัญโดดเด่นเป็นสากล
7. ประกอบด้วยปรากฏการณ์ทางธรรมชาติชิ้นเยี่ยม หรือพื้นที่ซึ่งมีความงามทางธรรมชาติที่ยอดเยี่ยมและมีความสำคัญทางสุนทรียะ
8. เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นที่เป็นตัวแทนขั้นตอนสำคัญของประวัติของโลก รวมถึงร่องรอยบันทึกของชีวิต มีขบวนการความเป็นไปทางธรณีวิทยาในการก่อตัวของแผ่นดินที่สำคัญ หรือมีความสำคัญด้านสภาพทางธรณีหรือ สภาพทางภูมิศาสตร์

9. เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นที่สะท้อนถึงขบวนการสำคัญที่ดำเนินอยู่ทางนิเวศวิทยาและชีววิทยา ในการวิวัฒนาการและการพัฒนาของระบบนิเวศบนบก ในแหล่งน้ำจืด ชายฝั่งและท้องทะเล และสังคมพืชและสัตว์

10. บรรจุไว้ซึ่งถิ่นที่อาศัยทางธรรมชาติที่มีความสำคัญและนัยสำคัญในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในถิ่นที่อาศัย รวมถึงที่บรรจุไว้ซึ่งชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคามอย่างหนัก ที่มีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลในแนวคิดทางวิทยาศาสตร์หรือการอนุรักษ์

ทั้งนี้ ในเอกสารดังกล่าวยังได้ระบุด้วยว่า “เพื่อให้เชื่อว่ามีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล แหล่งต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของความครบถ้วนสมบูรณ์ (Integrity) และ/หรือ ตามความเป็นของแท้ (Authenticity) และต้องมีระบบการคุ้มครองและการจัดการอย่างเพียงพอสำหรับปกป้องแหล่งนั้น ๆ ”

นอกจากนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 (ค.ศ. 1992) เป็นต้นมานั้น ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ที่สำคัญระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ยังได้รับการยอมรับว่าเป็น ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscapes) ด้วยอย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า การให้ความสำคัญกับการพิจารณาเป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ ไม่ได้เน้นเกี่ยวกับคุณค่าในระดับท้องถิ่น เช่น การเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร หรือการรักษาสมดุลของธรรมชาติเฉพาะที่เฉพาะแห่ง หรือแม้แต่การเป็นแหล่งสะสมคาร์บอนเพื่อการลดคาร์บอนไดออกไซด์ในอากาศที่เป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งของการเกิดสภาวะโลกร้อน หรือ Global Warming

4. บทบาทและการเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ

ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ รัฐภาคีสมาชิกที่เข้าเป็นภาคีอนุสัญญามีพันธกรณีที่ต้องดำเนินการ (UNESCO, 2003) ดังนี้

1. กำหนดนโยบายและวางแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพ พร้อมไปกับการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมของชุมชน

2. กำหนดมาตรการที่เหมาะสมด้านกฎหมาย วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การบริหารจัดการ และการสนับสนุนงบประมาณ เพื่อการศึกษาวิจัยการปกป้องคุ้มครอง การอนุรักษ์ การบริการทางการศึกษา และการฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ

3. ละเว้นการดำเนินการใด ๆ ที่อาจทำลายมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของรัฐภาคีอื่น ๆ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม แต่จะสนับสนุนและช่วยเหลือรัฐภาคีอื่น ๆ ในการศึกษาวิจัยและปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติในประเทศนั้น ๆ

4. อธิปไตยสูงสุดเหนือแหล่งมรดกโลก ยังคงเป็นของรัฐภาคี ซึ่งแหล่งมรดกโลกนั้นตั้งอยู่สำหรับประโยชน์จากการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก รัฐภาคีที่มีแหล่งมรดกที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกแล้ว ถือเป็นเกียรติภูมิ ศักดิ์ศรี และความภูมิใจของประชาชนทั้งประเทศ นอกจากนี้อาจขอรับความช่วยเหลือและสนับสนุนทางด้านวิชาการ และการเงินเพื่อการบูรณะ ฟื้นฟู และรักษาสภาพแวดล้อม ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว หรือในกรณีฉุกเฉิน อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวของรัฐภาคีนั้น ๆ ด้วย

นอกจากนี้คณะกรรมการมรดกโลกได้จัดตั้งกองทุนเพื่อคุ้มครองป้องกันมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ หรือ กองทุนมรดกโลก (The World Heritage Fund) เพื่อสนับสนุนการปกป้อง คุ้มครองและการอนุรักษ์มรดกโลก รวมทั้งเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งมรดกโลกในภาวะอันตรายในกรณีเร่งด่วน ซึ่งรัฐภาคีมีสิทธิในการนำเสนอโครงการเพื่อขอรับความช่วยเหลือภายใต้กรอบกิจกรรม ดังนี้

1. การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และวิทยาการในการคุ้มครองป้องกัน การอนุรักษ์ การนำเสนอ และการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติตามที่ระบุไว้ในบัญชีรายชื่อมรดกโลก และบัญชีรายชื่อมรดกโลกในภาวะอันตราย

2. การจัดเตรียมผู้เชี่ยวชาญ ช่างฝีมือในสาขาต่าง ๆ และแรงงานที่มีทักษะเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าจะสามารถดำเนินงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

3. การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และผู้ชำนาญการเฉพาะด้านในทุกระดับเพื่อการปฏิบัติงานในการจำแนกรายละเอียด การคุ้มครองป้องกัน การอนุรักษ์ การนำเสนอ และการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติ

4. สนับสนุนอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ ที่รัฐภาคีไม่สามารถผลิตได้หรือไม่สามารถจัดให้มีได้

5. การให้ยืมด้วยอัตราดอกเบี้ยต่ำหรือปลอดดอกเบี้ยในกรณีที่สามารถใช้คืนได้ในระยะยาว

6. การช่วยเหลือในลักษณะให้เปล่าสำหรับกรณีพิเศษ หรือเหตุผลเฉพาะราชอาณาจักรไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาฯ เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2530 ส่งผลให้ต้องปฏิบัติตามพันธกรณีที่ได้ให้สัตยาบันไว้ตามอนุสัญญาฯ ซึ่งจนถึงปัจจุบันแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของราชอาณาจักรไทยได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกจำนวน 5 แห่ง โดยในปี พ.ศ. 2534 ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญ ครั้งที่ 15 ระหว่างวันที่ 9-13 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ณ กรุงคาร์เทจ ประเทศตูนิเซีย คณะกรรมการมรดกโลกได้มีมติเห็นชอบให้ขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติเป็นแหล่งมรดกโลก จำนวน 3 แห่ง โดยในจำนวนนี้เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ นครประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historical Town of Sukhothai and Associated Historic Towns) และ นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (Historical City of Ayutthaya) ส่วนอีกแห่งหนึ่งเป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง (Thungyai-Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary) ต่อมาในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญ ครั้งที่ 16 ระหว่างวันที่ 7-14 ธันวาคม พ.ศ. 2535 ณ กรุงแคนาดาเพ สหรัฐอเมริกา คณะกรรมการมรดกโลกได้มีมติให้ขึ้นทะเบียนแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site) เป็นแหล่งมรดกโลกทางด้านวัฒนธรรม และในการประชุมฯ สมัยสามัญครั้งที่ 29 ระหว่างวันที่ 10-17 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ณ กรุงเดอร์บัน สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ คณะกรรมการมรดกโลกได้มีมติให้ขึ้นทะเบียนพื้นที่กลุ่มป่า ดงพญาเย็น-เขาใหญ่ (Dong Phrayayen-Khao Yai Forest Complex) เป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ ภายหลังจากการให้สัตยาบันเพื่อเข้าเป็นรัฐภาคีสมาชิกในอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก เมื่อปี พ.ศ. 2530 ราชอาณาจักรไทย ยังได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการมรดกโลก (World

Heritage Committee) มาแล้ว 3 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ. 2532-2538 ครั้งที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ. 2540-2546 และ ครั้งที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ. 2552-2556

ทั้งนี้ ในส่วนของคณะกรรมการกลางของคณะกรรมการมรดกโลก หรือคณะกรรมการบริหารของคณะกรรมการมรดกโลก (Bureau of the World Heritage Committee) ประกอบด้วย ประธาน 1 คน รองประธาน 5 คน และผู้รายงานการประชุม 1 คน ซึ่งได้รับการเลือกตั้งจาก คณะกรรมการมรดกโลกในการประชุมสมัยสามัญประจำปี โดยมีวาระการดำรงตำแหน่ง 1 ปี

ในปี พ.ศ. 2533 คณะรัฐมนตรี ได้มีมติให้แต่งตั้งผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานตาม พันธกรณีอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกในรูปของคณะกรรมการแห่งชาติ โดยมีคณะกรรมการและ คณะอนุกรรมการ ชุดต่าง ๆ ภายใต้งาน ดังนี้

1. คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ซึ่งแต่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2533 โดยมีสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานนโยบาย และแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นฝ่ายเลขานุการ เพื่อดำเนินงานต่าง ๆ ให้เป็นไปตามพันธกรณีของอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก เช่น การเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการมรดกโลก การเสาะแสวงหาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทาง ธรรมชาติที่มีคุณค่าความสำคัญเสนอขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก และการให้ความคุ้มครอง สงวน รักษา ส่งเสริม มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติให้คงอยู่ เป็นต้น นอกจากนี้ คณะกรรมการ แห่งชาติฯ ยังมีหน้าที่ในการประสานงานและสอดส่องดูแลให้มีการดำเนินงานตามแผนการจัดการของ แหล่งมรดกโลกด้วยสำหรับอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดก โลก สรุปได้ดังนี้

1.1 พิจารณาเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติต่อคณะกรรมการมรดก โลก เพื่อบรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก รวมทั้งพิจารณาบัญชีรายชื่อเบื้องต้นปรับปรุงแหล่ง มรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติในประเทศไทยให้เหมาะสมกับสถานการณ์

1.2 กำกับและดูแลการปฏิบัติตามข้อบัญญัติการเข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาว่าด้วย การคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก

1.3 ติดต่อบริษัทราชการที่เกี่ยวข้อง ร่วมมือดำเนินการตามมาตรการ คุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ที่ได้รับการขึ้นบัญชีในบัญชีมรดกโลก

1.4 พิจารณาขอความช่วยเหลือด้านวิชาการ การเงิน และผู้เชี่ยวชาญจากกองทุนมรดก โลก

1.5 จัดทำรายงานผลการดำเนินงาน เพื่อเสนอที่ประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัย สมัญญะของยูเนสโกตามระยะเวลาที่กำหนด

1.6 แต่งตั้งคณะอนุกรรมการและคณะทำงาน ตามที่เห็นสมควร เพื่อปฏิบัติงานใน หน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายโดยมีรายชื่อผู้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญา คุ้มครองมรดกโลก จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

ศาสตราจารย์ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ พ.ศ. 2533-2551

นายปองพล อดิเรกสาร พ.ศ. 2551-2552

นายกอบปร์ศักดิ์ สภาวสุ พ.ศ. 2552-2554

รองนายกรัฐมนตรีตามที่นายกรัฐมนตรีมอบหมาย พ.ศ. 2554-ปัจจุบัน

2. คณะอนุกรรมการมรดกโลกทางธรรมชาติ มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นประธาน และอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชเป็นเลขานุการ มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบด้านการเสนอชื่อ การพิจารณาปรับปรุงเพิ่มเติม การกำกับดูแล การประสานงาน การยกร่างรายงาน และพิจารณาดำเนินการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกั่มรดกโลกทางธรรมชาติ

3. คณะอนุกรรมการมรดกโลกทางวัฒนธรรม มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธาน และอธิบดีกรมศิลปากร เป็นเลขานุการ มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบด้านการเสนอชื่อ การพิจารณาปรับปรุงเพิ่มเติม การกำกับดูแล การประสานงาน การยกร่างรายงาน และพิจารณาดำเนินการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกั่มรดกโลกทางวัฒนธรรม

4. คณะอนุกรรมการมรดกโลกที่เกี่ยวข้องกับเขตแดน มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เป็นประธาน และอธิบดีกรมสนธิสัญญาและกฎหมาย เป็นเลขานุการ มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ คือ เสนอความเห็นและท่าทีของไทยต่อคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก คณะอนุกรรมการมรดกโลกทางธรรมชาติ และคณะอนุกรรมการมรดกโลกทางวัฒนธรรม เกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนมรดกโลกทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเรื่องเขตแดนและพิจารณาดำเนินการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และตามที่คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกมอบหมาย (ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์คุ้มครองแหล่งมรดกโลก ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2556)

ผลจากการเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ เกิดขึ้นโดยมีจุดประสงค์ เพื่อส่งเสริมการระบุแหล่ง การปกป้องคุ้มครอง การอนุรักษ์ การนำเสนอและการสืบทอดแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติทั่วโลกที่มีคุณค่าโดดเด่นต่อมนุษยชาติ โดยมีบัญชีมรดกโลกเป็นเครื่องมือเพื่อยกย่องแหล่งมรดกที่มีความสำคัญเพียงพอที่สังคมนานาชาติควรได้รู้จัก เพราะมีคุณค่าทางธรรมชาติ หรือทางประวัติศาสตร์ที่โดดเด่นตั้งนั้นผลประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก จึงสามารถสรุปได้ดังนี้

1. เป็นโอกาสให้รัฐภาคีและชุมชนท้องถิ่นได้ประกาศคุณค่าแหล่งมรดกในฐานะที่เป็นสถานที่ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของโลก
2. แหล่งมรดกดังกล่าวมักจะกลายเป็นแหล่งสำคัญของพื้นที่คุ้มครอง/ระบบแหล่ง ในระดับชาติ อีกทั้งได้รับการยอมรับที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และการปกป้องคุ้มครองที่ดียิ่งขึ้นสำหรับมรดกในวิถีชีวิตของชุมชน
3. ความสนใจมรดกโลกในระดับระหว่างประเทศมักจะก่อให้เกิดแรงกระตุ้นด้านความร่วมมือระหว่างประเทศและความพยายามร่วมกันในการปกป้องคุ้มครองแหล่งมรดก
4. เปิดโอกาสในการรวบรวมเงินทุนและการสนับสนุน ทั้งจากผู้บริจาค และจากกองทุนมรดกโลก
5. มีการจัดหาเทคนิคและปฏิบัติการด้านการปกป้องคุ้มครองการอนุรักษ์ และการบริหารจัดการ ซึ่งสามารถนำไปใช้ทั้งกับแหล่งมรดกในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

ความช่วยเหลือระหว่างประเทศภายใต้อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก มาตราที่ 13.1, 13.2 และ 19 ถึง 26 หมายถึงความช่วยเหลือทางการเงินแก่รัฐสมาชิกตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกเพื่อช่วยให้ประเทศเหล่านั้นปกป้องมรดกโลกทางวัฒนธรรมหรือทางธรรมชาติที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตของประเทศตน และต้องปรากฏอยู่ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก (The World Heritage List) บัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกที่อยู่ในภาวะอันตราย (The List of World Heritage in Danger) หรือที่ปรากฏอยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) ของแต่ละประเทศ คณะกรรมการมรดกโลกหรือประธานกรรมการมรดกโลกจะทำหน้าที่ในการจัดสรรความช่วยเหลือระหว่างประเทศผ่านทางกองทุนมรดกโลก (World Heritage Fund) โดยให้ความสำคัญต่อแหล่งที่มีความเสี่ยงมากที่สุดก่อน คำร้องขอรับการสนับสนุนจากกองทุนมรดกโลกภายใต้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศจะต้องเข้าเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งจากทั้งหมด 3 ข้อ ได้แก่

1. ความช่วยเหลือเร่งด่วน (Emergency assistance) เพื่อช่วยในการศึกษาค้นคว้าหรือภัยคุกคามที่สามารถส่งผลกระทบต่อแหล่งที่ระบุอยู่ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก ที่ต้องเผชิญกับอันตรายอย่างใหญ่หลวง หรือตกอยู่ภายใต้สภาวะที่เกิดอันตรายฉุกเฉิน อันเนื่องมาจากปรากฏการณ์ที่ไม่คาดฝัน (เช่น ดินถล่ม ไฟไหม้เป็นบริเวณกว้าง น้ำท่วม หรือหายนะที่เกิดจากมนุษย์) ความช่วยเหลือประเภทนี้ไม่ได้ครอบคลุมถึงอันตรายหรือผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นจากความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง มลพิษ หรือการชะล้าง

2. การอนุรักษ์และการจัดการ (Conservation and Management) ซึ่งประกอบด้วย

2.1 ความร่วมมือทางเทคนิค (Technical Cooperation) โดยการให้ความช่วยเหลืออุปกรณ์หรือผู้เชี่ยวชาญในการอนุรักษ์จัดการ ตลอดจนนำเสนอเกี่ยวกับแหล่งมรดกแต่ละแหล่งให้ปรากฏอยู่ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก ตัวอย่างเช่น งานด้านการอนุรักษ์ การเตรียมการหรือปรับปรุงแผนการจัดการหรือการเตรียมการเพื่อรับมือกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

2.2 การให้ความช่วยเหลือ แนะนำเกี่ยวกับการฝึกอบรมและการวิจัย (Training and Research Assistance) เพื่อสนับสนุนการฝึกอบรมให้กับเจ้าหน้าที่ และผู้เชี่ยวชาญแต่ละระดับในงานด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการระบุคุณลักษณะ (Identification) การติดตาม (Monitoring) การอนุรักษ์ (Conservation) การจัดการ (Management) และการนำเสนอเกี่ยวกับแหล่งมรดกโลก โดยมุ่งเน้นให้น้ำหนักความสำคัญไปที่การฝึกอบรมเป็นกลุ่ม นอกจากนี้ ยังสามารถร้องขอการสนับสนุนเพื่อการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อแหล่งมรดกโลกได้ด้วย

2.3 การให้ความช่วยเหลือเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ (Promotional and Educational Assistance) (วงเงินสูงสุด 10,000 USD) เพื่อเพิ่มความตระหนัก และพัฒนาสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจอันดีต่ออนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก และบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก

3. ความช่วยเหลือด้านการเตรียมการ (Preparatory assistance) (วงเงินสูงสุด 30,000 USD) เพื่อใช้ในการเตรียมการและปรับปรุงบัญชีรายชื่อเบื้องต้นให้มีความทันสมัย ตลอดจนจัดเตรียมข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งที่ได้รับการบรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นของชาติ หรือการเตรียมคำร้องเพื่อขอความช่วยเหลือด้านการอนุรักษ์และการจัดการ

อย่างไรก็ตามหากจะมองถึงผลเสียจากการประกาศเป็นแหล่งมรดกโลก อาจมีเพียงประเด็นเดียว คือ การสูญเสียโอกาสในการพัฒนาพื้นที่แหล่งมรดกดังกล่าว เพราะเมื่อประกาศแล้ว

การพัฒนาพื้นที่จะต้องเป็นการพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ มิใช่การพัฒนาเพื่อสนองตอบผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเข้มข้น ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งอุตสาหกรรม การพัฒนาเพื่อเป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาดังที่กล่าวมานี้ จะไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างกลมกลืนกับการอนุรักษ์ และคุ้มครองแหล่งมรดกที่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก ดังนั้น ก่อนที่จะนำเสนอแหล่งมรดกใด ๆ เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก ภาครัฐและภาคประชาชนควรพิจารณาร่วมกันถึงแนวทางและทิศทางในการบริหารจัดการในพื้นที่แหล่งดังกล่าว หากเห็นว่าแนวทางในการปกป้องคุ้มครองแหล่งมรดกเป็นแนวทางที่เหมาะสมแล้ว จึงค่อยพิจารณาดำเนินการนำเสนอแหล่งเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกต่อไป นอกจากนี้รายละเอียดที่กล่าวมาแล้ว UNESCO (2003) ยังได้นำเสนอรายละเอียดของสาระสำคัญในส่วนต่าง ๆ ไว้อีกหลายประเด็น ดังจะได้อธิบายในลำดับต่อไป

5. เครื่องหมายสัญลักษณ์มรดกโลก

ในการประชุมครั้งที่สอง คณะกรรมการมรดกโลกได้มีมติเห็นชอบกับสัญลักษณ์มรดกโลกที่ออกแบบโดย Mr. Michel Olyff ดังปรากฏในภาพที่ 3-1

ภาพที่ 3-1 รูปเครื่องหมายสัญลักษณ์มรดกโลก (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization, 2003)

เครื่องหมายมรดกโลกดังกล่าวได้เน้นให้เห็นถึงความผูกพันกันระหว่างทรัพย์สินสมบัติทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ โดยรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่อยู่ส่วนกลางหมายถึงรูปแบบที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ และวงกลมรอบนอกหมายถึงธรรมชาติ สองสิ่งนี้มีการเชื่อมโยงกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด นอกจากนี้สัญลักษณ์เมื่อมองโดยรวมเป็นรูปวงกลมคล้ายโลกยังหมายถึงการปกป้องอีกด้วย อย่างไรก็ตามในเรื่องของการใช้ชื่อคณะกรรมการมรดกโลก ตัดสินใจว่าสัญลักษณ์ที่เสนอโดยนักศิลปะควรใช้ชื่อและขนาดใดก็ได้ขึ้นอยู่กับการใช้ความเป็นไปได้ทางเทคนิค และการพิจารณาทางธรรมชาติของศิลปะ แต่สัญลักษณ์ต้องมีคำว่า WORLD HERITAGE ซึ่งเป็นภาษาอังกฤษ และ PATRIMOINE MONDIAL ซึ่งเป็นภาษาฝรั่งเศส โดยพื้นที่สำหรับ PATRIMONIO MUNDIAL ซึ่งเป็นภาษาสเปน สามารถที่จะแปลเป็นภาษาของแต่ละประเทศที่จะนำเสนอสัญลักษณ์ไปใช้ได้

6. คณะกรรมการมรดกโลก

ภายหลังจากการรับรองอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกแล้ว ได้มีการคัดเลือกคณะกรรมการระหว่างรัฐบาล (Intergovernmental Committee) เพื่อการคุ้มครอง ป้องกันมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล ที่เรียกว่า คณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee) เพื่อทำหน้าที่ดำเนินงานตามอนุสัญญาดังกล่าว โดยในวาระเริ่มต้นประกอบด้วยผู้แทนของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา จำนวน 15 รัฐ และปัจจุบันจำนวนของคณะกรรมการมรดกโลกได้เพิ่มขึ้นเป็น 21 รัฐโดยคัดเลือกจากการเลือกตั้งตัวแทนจากรัฐภาคีทุก ๆ 2 ปี ในการประชุมสมัชชาิรัฐภาคีอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกสมัยสามัญ ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาเกี่ยวกับการประชุมใหญ่สมัชชาสามัญขององค์การยูเนสโก หน้าที่หลักของคณะกรรมการมรดกโลก คือ การพิจารณาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่มีคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล บรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก พิจารณาคำร้องขอความช่วยเหลือจากนานาชาติ (International Assistance Fund) ที่รัฐภาคีเสนอมา และติดตามตรวจสอบให้รัฐภาคีดำเนินการเพื่อปกป้อง คุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของตน ตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ในอนุสัญญาฯ

ก่อนที่จะมีอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ สถานการณ์ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติในโลก ตกอยู่ในภาวะที่ได้รับความคุกคาม โดยมีได้มีสาเหตุจากการเสื่อมโทรมลงตามธรรมชาติและเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยทางเศรษฐกิจได้ส่งผลให้เกิดการทำลายและความเสื่อมโทรมต่อมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่องรุนแรงและรวดเร็ว

ทั้งนี้ความเสื่อมโทรม หรือการสูญสลายขององค์ประกอบมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติ ก่อให้เกิดความสูญเสียที่เป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อมรดกของมวลมนุษยชาติ นอกจากนี้หลายครั้งที่การดำเนินงานคุ้มครองป้องกันมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติในระดับชาติไม่สามารถกระทำได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ สืบเนื่องจากมีความต้องการใช้ทรัพยากรในขอบเขตที่กว้างขวางและหลากหลาย รวมทั้งการขาดแคลนทรัพยากรทางเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และวิทยาการของดินแดนอันเป็นที่ตั้งของมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติเหล่านั้น ดังเช่นกรณีอนุสรณ์สถานแห่งนูเบีย (Monument of Nubia) ในปี พ.ศ. 2497 (ค.ศ. 1954) เป็นจุดเริ่มต้นของการตัดสินใจในการสร้างเขื่อน Aswan High Dam เขื่อนแห่งนี้ได้ก่อให้เกิดทะเลสาบขนาดใหญ่ที่ครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่ the Upper Nile Valley จากเมือง Aswan ประเทศอียิปต์ ไปจนถึง The Dal Cataract ในประเทศซูดาน พื้นที่เหล่านี้เป็นบริเวณที่มีแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ตั้งแต่สมัยโบราณที่รู้จักกันในชื่อของนูเบีย (Nubia) ในปี พ.ศ. 2502 (ค.ศ. 1959)

รัฐบาลอียิปต์และซูดานได้ร้องขอให้ทางองค์การยูเนสโกให้ความช่วยเหลือในการปกป้องและกอบกู้แหล่งโบราณสถานและโบราณวัตถุที่กำลังอยู่ในภาวะเสี่ยงอันตรายเหล่านี้ และในปี พ.ศ. 2503 (ค.ศ. 1960) ผู้อำนวยการทั่วไปขององค์การยูเนสโกได้มีหนังสือเรียกร้องไปยังรัฐภาคีสมาชิกภายใต้โครงการความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อที่จะรักษาโบราณวัตถุในนูเบีย ชื่อเรียกร้องดังกล่าว ก่อให้เกิดการขุดค้นและบันทึกแหล่งโบราณสถานนับร้อยแห่ง มีการค้นพบโบราณวัตถุนับพันชิ้น โครงการกอบกู้ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายวิหารที่มีความสำคัญเป็นจำนวนมากไปยังพื้นที่ที่สูงกว่า โดยวิหารที่มีความสำคัญมากที่สุดได้แก่ The temple complexes of Abu Simbel and Philae

โครงการนี้สิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2523 ซึ่งถือว่าเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จอย่างมาก ภายใต้โครงการความร่วมมือระหว่างประเทศ องค์การยูเนสโกเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการประสานงานระหว่างรัฐผู้บริจาค กับรัฐบาลของอียิปต์และซูดาน และสนับสนุนให้รัฐบาลของทั้งสองประเทศดำเนินการทุกวิถีทางในการรักษาแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมแห่งนูเบีย (The Cultural Heritage of Nubia)

คณะกรรมการบริหารภายใต้โครงการความร่วมมือระหว่างประเทศในการรณรงค์รักษาอนุสรณ์สถานแห่งนูเบียได้รับการก่อตั้งในปี พ.ศ. 2503 (ค.ศ. 1960) มีหน้าที่คอยควบคุม และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนมีการก่อตั้งกองทุน (Trust Fund) ขึ้นเพื่อช่วยในการดำเนินการให้ประสบความสำเร็จหลังจากความสำเร็จของโครงการที่ได้รณรงค์เสร็จสิ้นไปแล้วนั้น ได้เกิดโครงการรณรงค์ภายใต้ความร่วมมือระหว่างประเทศครั้งใหม่ในปี พ.ศ. 2525 (ค.ศ. 1982) เพื่อที่จะก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งนูเบีย (The Nubia Museum) ที่เมือง Aswan และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติด้านอารยธรรมของชาวอียิปต์ (The National Museum of Egyptian Civilization) ในกรุงไคโร

ดังนั้นเพื่อให้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และทางธรรมชาติยังคงสามารถดำรงรักษาเอกลักษณ์ไว้ได้อย่างยั่งยืน ทางองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือองค์การยูเนสโก จึงได้อาศัยธรรมนูญยูเนสโก ภายใต้ข้อบัญญัติที่ให้องค์การฯ มีภารกิจหน้าที่ในการบำรุงรักษา เพิ่มพูน และเผยแพร่ความรู้ในการอนุรักษ์และคุ้มครองป้องกันมรดกโลก โดยการเสนอแนะให้ประชาคมนานาชาติร่วมมือกันจัดทำอนุสัญญาระหว่างประเทศได้ ตามความจำเป็น ในการประชุมใหญ่ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติสมัยสามัญ (UNESCO) ครั้งที่ 17 ณ กรุงปารีส ที่ประชุมจึงเห็นสมควรให้ก่อตั้งระบบการดำเนินงานในรูปแบบของอนุสัญญาระหว่างประเทศ และมีมติรับรอง อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (The World Heritage Convention) เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการคุ้มครองและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ให้ดำรงคุณค่าความโดดเด่นเป็นมรดกของมวลมนุษยชาติทั้งในปัจจุบัน และในอนาคตตลอดไป

สาระสำคัญของอนุสัญญามรดกโลก ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) ได้แก่ การที่อนุสัญญาฉบับดังกล่าวก่อให้เกิดการรวมกันเป็นหนึ่งเดียวระหว่างการอนุรักษ์ธรรมชาติและ การสงวนคุณลักษณะทางวัฒนธรรม ซึ่งอนุสัญญาคู่คุ้มครองมรดกโลกฉบับนี้ได้ให้ความสำคัญต่อแนวทางที่ช่วยให้คนซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ ตลอดจนความต้องการขั้นพื้นฐานในการรักษาสภาวะความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติ ทั้งนี้อนุสัญญาฉบับดังกล่าวได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับแหล่งธรรมชาติหรือวัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมสำหรับการรวบรวมเข้าไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก (World Heritage List)

เนื้อหาของอนุสัญญาได้กำหนดถึงภาระหน้าที่ของรัฐสมาชิก (States Parties) ในการระบุถึงแหล่งที่มีศักยภาพ และคุณค่าความสำคัญของแหล่งที่สมควรได้รับการปกป้องและสงวนรักษา เมื่อมีการลงนามในอนุสัญญาแล้วแต่แต่ละประเทศต้องมีการให้คำปฏิญาณว่าจะดำเนินการอนุรักษ์ไม่เฉพาะแต่เพียงแหล่งมรดกโลกที่อยู่ภายในเขตพื้นที่ประเทศของตนเท่านั้น แต่ยังคงต้องให้การปกป้องคุ้มครองแหล่งที่เป็นมรดกของชาติอื่นด้วย รัฐภาคีจะได้รับการสนับสนุนให้มีการผสมผสานการดำเนินการใน

การปกป้องแหล่งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม โดยมีการบรรจุเข้าไปในแผนการดำเนินงานในระดับภูมิภาคโดยมีการแต่งตั้งบุคลากรและการบริการไว้ประจำในแต่ละแหล่ง ดำเนินการศึกษา วิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคนิควิธีการในการอนุรักษ์ที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้แหล่งมรดกเหล่านี้ ทำหน้าที่ตอบสนองต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชนได้

นอกจากนี้อนุสัญญาฯ ยังได้อธิบายถึงวิธีการในการใช้จ่ายและการจัดการเงินจากกองทุนมรดกโลก (World Heritage Fund) และยังกำหนดให้รัฐสมาชิกต้องรายงานผลต่อคณะกรรมการมรดกโลกถึงสถานภาพของการดำเนินการด้านการอนุรักษ์ คุณลักษณะต่าง ๆ ของแหล่งมรดกโลก รายงานต่าง ๆ เหล่านี้ นับว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินงานของคณะกรรมการ โดยมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้คณะกรรมการทราบถึงสภาพของแหล่งและมีส่วนช่วยในการตัดสินใจในการจัดโครงการที่ตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะ และยังมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้สัญญาฯ ยังช่วยให้รัฐภาคีได้ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของลักษณะของแหล่งมรดกโลกแต่ละแห่งแล้วยังช่วยกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ผ่านทางการศึกษาและโครงการเผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการปกป้องคุ้มครอง และรักษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติอันทรงคุณค่า ที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก โดยอาศัยกลไกสำคัญในการคัดเลือกแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของรัฐสมาชิกเพื่อนำไปสู่การขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก

การประชุมคณะกรรมการมรดกโลก ครั้งที่ 39 ระหว่างวันที่ 29 มิถุนายน-6 กรกฎาคม 2558 ณ กรุงบอนน์ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ซึ่งได้มีการประกาศมรดกโลกแห่งใหม่เพิ่มเติมขึ้น ในจำนวนประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศนั้น มีสถานที่ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทั้งทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ อยู่ 37 แห่ง ใน 9 ประเทศ ได้แก่ เวียดนาม 8 แห่ง อินโดนีเซีย 8 แห่ง ฟิลิปปินส์ 6 แห่ง ไทย 5 แห่ง มาเลเซีย 4 แห่ง ลาว 2 แห่ง กัมพูชา 2 แห่ง สิงคโปร์ 1 แห่ง และพม่า 1 แห่ง โดยมีรายละเอียดดังนี้

เวียดนาม

ประเทศเวียดนามมีมรดกโลก จำนวน 8 แห่ง แบ่งเป็น มรดกโลกทางวัฒนธรรม และมรดกโลกทางธรรมชาติ ดังนี้

มรดกโลกทางวัฒนธรรม

1. อนุสรณ์สถานเมืองเว้ (Complex of Hue Monuments) เมืองเว้เคยเป็นเมืองหลวงเก่าในสมัยราชวงศ์เหงียนของเวียดนามช่วงปี พ.ศ. 2345-2488 ก่อนที่จะมีการแยกประเทศ ซึ่งหมู่โบราณสถานเมืองเว้ (Complex of Hue Monuments) มีคุณสมบัติตรงตามข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณามรดกโลกด้านวัฒนธรรม เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนา ทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

2. เมืองโบราณฮอยอัน (Hoi An Ancient Town) เป็นตัวอย่างของเมืองท่าในภูมิภาคที่มีการผสมผสานศิลปะ และสถาปัตยกรรมของชาติตะวันตกกับท้องถิ่นเวียดนามได้อย่างมีเอกลักษณ์ ภายในเมืองที่ถูกแบ่งออกเป็นสองฝั่งโดยมีคลองคั่นกลาง มีสะพานญี่ปุ่นทอดข้ามคลองเพื่อกั้นแบ่งเขตชุมชนของชาวญี่ปุ่นที่อีกฝั่งหนึ่งของคลองจากชุมชนจีน

3. สถานที่ศักดิ์สิทธิ์หมีเซิน (My Son Sanctuary) เป็นโบราณสถานในจังหวัดกว๋างนาม ภาคกลางของประเทศเวียดนาม สร้างด้วยศิลปะจามโบราณในสมัยศตวรรษที่ 4 เพื่อใช้เป็นศาสนสถานสำหรับบูชาพระศิวะ ตามความเชื่อในศาสนาฮินดู

4. พระราชวังจักรพรรดิแห่งทังลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long-Hanoi) สถานที่แห่งนี้เป็นพระราชวังที่สร้างขึ้นด้วยหินทั้งหมด ซึ่งเป็นสมบัติของราชวงศ์โฮ เป็นราชวังหินแห่งเดียวที่เหลืออยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งอยู่ในกรุงฮานอย ประเทศเวียดนาม

5. ป้อมปราการราชวงศ์โฮ (Citadel of the Ho Dynasty) เป็นป้อมปราการแห่งหนึ่งในประเทศเวียดนาม สร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์โฮ (ค.ศ. 1400-1407) ตั้งอยู่ที่ตำบลเตี๋ยชาย อำเภอกว๋ายหลก จังหวัดทัญฮว่า ริมหายฝั่งเวียดนามเหนือตอนกลาง

มรดกโลกทางธรรมชาติ

1. อ่าวฮาลอง (Ha Long Bay) มีชื่อตามการออกเสียงในภาษาเวียดนามเขียนได้ว่า "Vinh Ha Long" หมายถึง "อ่าวแห่งมังกรผู้ดำดิ่ง" เป็นอ่าวแห่งหนึ่งในพื้นที่ของอ่าวตังเกี๋ยทางตอนเหนือของประเทศเวียดนาม

2. อุทยานแห่งชาติฟง งา-เค บัง (Phong Nha-Ke Bang National Park) จากการเปลี่ยนแปลงของพื้นผิวโลก ภูมิทัศน์ของอุทยานจึงมีความซับซ้อนด้วยรูปแบบทางธรณีวิทยาหลากหลาย และมีสัตว์หายากหลายชนิดอาศัยอยู่ในอุทยานแห่งนี้ อุทยานแห่งชาติฟง งา-เค บัง เต็มไปด้วยหินรูปร่างต่าง ๆ และถ้ำมากมาย ตั้งอยู่ในอำเภอบีจ๊กและอำเภอมิถุฮว่า จังหวัดกว๋างบิญ และติดชายแดนประเทศลาว มรดกโลกแบบผสม (วัฒนธรรมและธรรมชาติ)

3. แหล่งภูมิทัศน์จำงอาน (Trang An Landscape Complex) เขตภูมิทัศน์แห่งหนึ่งใกล้เมืองนิญบิญ จังหวัดนิญบิญ บริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำแดง ประเทศเวียดนาม เป็นที่รู้จักในฐานะแหล่งท่องเที่ยวล่องเรือในถ้ำ มีสภาพภูมิประเทศที่น่าตื่นตาของเขาคินปุน แทรกซึมด้วยแม่น้ำหลายสาย มีทัศนียภาพสวยงาม

อินโดนีเซีย

ประเทศอินโดนีเซีย มีมรดกโลกจำนวน 8 แห่ง แบ่งเป็น มรดกโลกทางวัฒนธรรม และมรดกโลกทางธรรมชาติ ดังนี้

มรดกโลกทางวัฒนธรรม

1. บูโรบูดูร์ (Borobudur) หรือ กลุ่มวัดบุโรพุทโธ (Borobudur Temple Compounds) สถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของประเทศอินโดนีเซีย ตั้งอยู่ในภาคกลางของเกาะชวา ห่างจากยกยาคาร์ตาไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ

2. ปรัมบานัน (Prambanan) หรือ กลุ่มวัดปรัมบานัน (Prambanan Temple Compounds) เทวสถานในศาสนาฮินดูที่ใหญ่ที่สุดในประเทศอินโดนีเซีย ตั้งอยู่ในเขตชวากลาง ห่างจากเมืองยกยาคาร์ตาไปทางตะวันออก

3. แหล่งมนุษย์ยุคเริ่มแรกซังจิ้งรัน (Sangiran Early Man Site) เป็นแหล่งขุดค้นทางโบราณคดี ได้รับการยอมรับโดยนักวิทยาศาสตร์ว่าเป็นหนึ่งในสถานที่สำคัญที่สุดในโลกสำหรับการศึกษาฟอสซิลของมนุษย์ ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเมืองโซโล ในเขตชวากลาง ประเทศอินโดนีเซีย

4. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเขตบาหลิ: ระบบสุบักหลักการตามปรัชญาไตรहितครณะ (Cultural Landscape of Bali Province: the Subak System as a Manifestation of the Tri Hita Karana Philosophy) เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมของนาข้าวแบบขั้นบันได 5 ชั้น ชูพระก็คือชื่อของระบบการจัดการน้ำ (ชลประทาน) สำหรับนาข้าวบนเกาะบาหลิ จังหวัดบาหลิ ประเทศอินโดนีเซีย
มรดกโลกทางธรรมชาติ

1. อุทยานแห่งชาติอุจุงกูลอน (Ujung Kulon National Park) เป็นมรดกโลกทางธรรมชาติแห่งแรกของอินโดนีเซีย เป็นแหล่งที่น่าสนใจในการศึกษาภูเขาไฟ มีพืชและสัตว์ที่ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์หลายชนิดที่ใกล้สูญพันธุ์ เช่น แรดชวา ตั้งอยู่ปลายเกาะชวาด้านตะวันตก ประเทศอินโดนีเซีย

2. อุทยานแห่งชาติโคโมโด (Komodo National Park) ก่อตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติเมื่อ พ.ศ. 2523 เพื่ออนุรักษ์มังกรโกโมโด ประกอบด้วยเกาะใหญ่ 3 เกาะ คือ เกาะโกโมโด เกาะรินจา และเกาะปาดาร์ รวมทั้งยังมีเกาะเล็ก ๆ อีกมากมาย ซึ่งเกาะเหล่านี้กำเนิดขึ้นจากการระเบิดของภูเขาไฟ ตั้งอยู่ใกล้หมู่เกาะซุนดาน้อย ระหว่างจังหวัดนูซาเต็งการาตะวันออกกับจังหวัดนูซาเต็งการาตะวันตก

3. อุทยานแห่งชาติลอเรนซ์ (Lorentz National Park) เป็นพื้นที่อนุรักษ์ที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณนี้ตั้งอยู่บนจุดบรรจบของสองแผ่นทวีปที่เคลื่อนเข้าหากัน จึงเป็นพื้นที่อนุรักษ์ที่มีสภาพแวดล้อมหลากหลายมากที่สุดในโลก ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดปาปัวของอินโดนีเซีย

4. มรดกป่าฝนเขตร้อนของเกาะสุมาตรา (Tropical Rainforest Heritage of Sumatra) แหล่งมรดกโลกของประเทศอินโดนีเซียที่ประกอบด้วยเขตอุทยานแห่งชาติ 3 แห่งได้แก่ อุทยานแห่งชาติกุงลูเซอร์ (Gunung Leuser) อุทยานแห่งชาติเครินซีเซบลัต (Kerinci Seblat) และอุทยานแห่งชาติbukit Barisan Selatan ตั้งอยู่บนเกาะสุมาตรา

ฟิลิปปินส์

ประเทศฟิลิปปินส์ มีมรดกโลกจำนวน 6 แห่ง แบ่งเป็น มรดกโลกทางวัฒนธรรม และมรดกโลกทางธรรมชาติ ดังนี้

มรดกโลกทางวัฒนธรรม

1. นครประวัติศาสตร์วีกัน (Historic Town of Vigan) เมืองโบราณวีกันจัดเป็นหนึ่งในเมืองที่สวยงามที่สุด ตั้งอยู่ทางตะวันตกของเกาะลูซอน ในจังหวัดอีโลโกสซัวร์ (Ilocos Sur) ทางตอนเหนือของฟิลิปปินส์

2. โบสถ์บาโรคแห่งฟิลิปปินส์ (Baroque Churches of the Philippines) ประกอบด้วยโบสถ์โรมันคาทอลิก 4 แห่งที่สร้างขึ้นระหว่างศตวรรษที่ 16-18 ในช่วงที่ฟิลิปปินส์เป็นอาณานิคมของสเปน ได้แก่ โบสถ์ซานอากุสตินในกรุงมะนิลา, โบสถ์ซานตามาริอา จังหวัดอีโลโกสซัวร์, โบสถ์ซานอากุสตินหรือโบสถ์ปาไว จังหวัดอีโลโกสนอร์เต และโบสถ์เมียกาโอ จังหวัดอีโลอิโล

3. นาขั้นบันไดแห่งเทือกเขาฟิลิปปินส์ (Rice Terraces of the Philippine Cordilleras) เป็นสถานที่ที่มีการปลูกข้าวแบบขั้นบันได บนเกาะลูซอน ประเทศฟิลิปปินส์ เป็นตัวอย่างที่ดีของการทำการเกษตรแบบยั่งยืนด้วยเทคนิคดั้งเดิม ถูกสร้างขึ้นสำหรับการเพาะปลูกข้าวโดยชนเผ่า Ifugao ที่อพยพจากประเทศไต้หวัน มาสู่ฟิลิปปินส์ เมื่อกว่า 2,000 ปีมาแล้ว

มรดกโลกทางธรรมชาติ

1. อุทยานแห่งชาติแม่น้ำใต้ดินปวยร์โตรีโก-ปรินเซซา (Puerto-Princesa Subterranean River National Park) ณ ที่นี้ถือเป็นแม่น้ำใต้ดินที่มีความยาวที่สุดในโลก (ประมาณ 8.2 กิโลเมตร) ลอดผ่านถ้ำหินปูนของเทือกเขาเซนต์พอล ที่มีอายุกำเนิดมานานกว่า 20 ล้านปี ตั้งอยู่บริเวณเทือกเขาเซนต์พอล ทางตอนเหนือของเกาะปาลาวัน ประเทศฟิลิปปินส์ ห่างจากเมืองปวยร์โตรีโก-ปรินเซซา เมืองหลวงของเกาะปาลาวันทางตอนเหนือประมาณ 50 กิโลเมตร

2. อุทยานปะการังทางทะเลทูปบาตาฮา (Tubbataha Reefs Natural Park) พื้นที่คุ้มครองแห่งหนึ่งของฟิลิปปินส์ เป็นเขตสงวนพันธุ์นกและสัตว์ทะเล ตั้งอยู่บริเวณใจกลางทะเลซูลู

3. เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่าภูเขาฮามิกูตัน (Mount Hamiguitan Range Wildlife Sanctuary) ภูเขาและบริเวณใกล้เคียงมีกลุ่มสัตว์ป่าที่หลากหลายที่สุดกลุ่มหนึ่งของประเทศ ท่ามกลางสัตว์ป่าในบริเวณนี้คือนกอินทรีฟิลิปปิน และสายพันธุ์ที่หลากหลายของหม้อข้าวหม้อแกงลิง ตั้งอยู่ในจังหวัดดาเวาโอรีเอนตัล ทางใต้ของเกาะมินดาเนา ประเทศฟิลิปปินส์ อยู่บนแนวเขาดลอดแนวคาบสมุทรพูจาตา ทางตะวันออกของเกาะมินดาเนา

ไทย

ประเทศไทย มีมรดกโลกจำนวน 5 แห่ง แบ่งเป็น มรดกโลกทางวัฒนธรรม และ มรดกโลกทางธรรมชาติ ดังนี้

มรดกโลกทางวัฒนธรรม

1. แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site) แหล่งโบราณคดีสำคัญแห่งหนึ่ง ที่ทำให้รับรู้ถึงการดำรงชีวิตในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ย้อนหลังไปกว่า 5,000 ปี ตั้งอยู่ที่อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี

2. นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร (Historic City of Ayutthaya) โบราณสถานและโบราณวัตถุที่เป็นหลักฐานแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง และ ความมีอัจฉริยภาพของบรรพบุรุษของชาวกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ที่ เกาะเมือง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns) อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชรได้จดทะเบียนเป็นมรดกโลกภายใต้ชื่อ เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร

มรดกโลกทางธรรมชาติ

1. ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ๋ (Dong Phrayayen-KhaoYai Forest Complex) เป็นผืนป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง โดยมีสภาพป่าแบบต่าง ๆ ตั้งแต่ ป่าดงดิบ ป่าดิบชื้นป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ และทุ่งหญ้า ประกอบด้วยพื้นที่คุ้มครอง หรือพื้นที่อนุรักษ์สภาพธรรมชาติจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ 4 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของจังหวัดสระบุรี นครนายก นครราชสีมา ปราจีนบุรี สระแก้ว และบุรีรัมย์

2. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ๋-ห้วยขาแข้ง (Thungyai-HuaiKhaKhaeng Wildlife Sanctuaries) เป็นผืนป่าอันยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงที่สุดในประเทศไทย นอกจากนี้ยังเป็นผืนป่าอนุรักษ์ที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ที่สุดของประเทศและของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพื้นที่รวม 4,017,087 ไร่ ทอดยาวอยู่บนแนวเทือกเขาถนนธงชัยเชื่อมต่อกับตอนเหนือของเทือกเขาตะนาวศรี

ครอบคลุมในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดตาก ประกอบด้วย ผืนป่าอนุรักษ์ 3 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าด้านตะวันออก และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

มาเลเซีย

ประเทศมาเลเซีย มีมรดกโลกจำนวน 4 แห่ง แบ่งเป็น มรดกโลกทางวัฒนธรรม และ มรดกโลกทางธรรมชาติ ดังนี้

มรดกโลกทางวัฒนธรรม

1. มะละกา และจอร์จทาวน์ นครประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca) มะละกาและจอร์จทาวน์ได้ถูกพัฒนาเป็นศูนย์กลางการค้าและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างตะวันออกกับตะวันตกมากกว่า 500 ปี โดยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมทั้งเอเชียและยุโรปผสมผสานกัน เป็นรัฐทางตอนใต้ในประเทศมาเลเซีย ตั้งอยู่บริเวณช่องแคบมะละกา ตรงข้ามกับเกาะสุมาตรา

2. แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกอง (Archaeological Heritage of the Lenggong Valley) รวมแหล่งโบราณคดี 4 แห่งในสองกลุ่ม ซึ่งมีอายุเวลายาวเกือบสองล้านปีเข้าด้วยกัน เป็นแหล่งที่ค้นพบโครงกระดูก ฟอสซิลของมนุษย์ซึ่งเรียกว่า มนุษย์เประ (Perak Man) ตั้งอยู่ในหุบเขาเล็งกอง รัฐเปรัก ประเทศมาเลเซีย

มรดกโลกทางธรรมชาติ

1. อุทยานคินาบาลู (Kinabalu Park) เป็นสถานที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุดแห่งหนึ่งในโลก ตั้งอยู่ที่ชายฝั่งด้านตะวันตกของรัฐซาบะฮ์ บนเกาะบอร์เนียว ทางตะวันออกของมาเลเซีย

2. อุทยานแห่งชาติกุนุงมุลู (GunungMulu National Park) มียอดเขาซึ่งเป็นภูเขาหินทรายเป็นยอดเขาที่สูงที่สุด มีความ 2,376 เมตร ถ้าที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกอยู่ในอุทยานแห่งนี้ คือ “ถ้ำซาราวัก แคมเบอร์” (Sarawak Chamber) ซึ่งมีความยาว 600 เมตร ตั้งอยู่บนเกาะบอร์เนียวในรัฐซาราวัก ติดกับชายแดนของประเทศบรูไน

ลาว

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีมรดกโลกทางวัฒนธรรม จำนวน 2 แห่ง ได้แก่

1. เมืองหลวงพระบาง (Town of LuangPrabang) อดีตเคยเป็นเมืองหลวงของประเทศลาวมาก่อนในยุคสมัยอาณาจักรล้านช้าง เอกลักษณ์และความสวยงามของเมืองหลวงพระบางได้รับอิทธิพลจากสมัยยุคล่าอาณานิคม ทำให้เมืองหลวงพระบางมีอาคารรูปแบบสถาปัตยกรรมโคโลเนียลสไตล์

2. ปราสาทหินวัดพูและสิ่งก่อสร้างใกล้เคียงในแขวงจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape) ในอดีตเคยเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และแหล่งอารยธรรมโบราณถึง 3 สมัยด้วยกัน คือ อาณาจักรเจนละในช่วงศตวรรษที่ 6-8 ตั้งอยู่บนเนินเขาภู หรือเรียกกันว่าภูควาย ห่างจากตัวเมืองเก่าจำปาสักประมาณ 6 กิโลเมตร

กัมพูชา

ประเทศกัมพูชา มีมรดกโลกทางวัฒนธรรม จำนวน 2 แห่ง คือ

1. แอังกอร์ หรือ เมืองพระนคร (Angkor) หลักฐานสำคัญที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่และรุ่งเรืองของอาณาจักรเขมรในอดีต ทั้งยังสะท้อนภูมิปัญญาอันชาญฉลาดทางสถาปัตยกรรม และประติมากรรมของบรรพชนขอมโบราณ ตั้งอยู่ในเมืองพระนคร จังหวัดเสียมราฐ (เสียมเรียบ) ห่างจากกรุงพนมเปญไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ

2. ปราสาทพระวิหาร (Temple of PreahVihear) โบราณสถานอายุประมาณ 1,000 ปี ชาวไทยมักเรียกว่า “เขาพระวิหาร” ชาวกัมพูชาเรียกว่า “เปรี๊ยะวิเฮียร์” ตั้งอยู่บนผาเปี้ยตาดิ (PeyTadi) ของเทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งเป็นเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา การเยี่ยมชมปราสาทพระวิหารขึ้นได้สองทาง คือ ฝั่งไทยเขตอำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ส่วนกัมพูชาได้สร้างถนนคอนกรีตยาว 3 กิโลเมตรใต้เขาขึ้นไปยังปราสาทพระวิหาร เขตอำเภอจอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร สิงคโปร์

ประเทศสิงคโปร์ มีมรดกโลกทางวัฒนธรรม จำนวน 1 แห่ง คือ สวนพฤกษศาสตร์แห่งชาติ สิงคโปร์ Singapore Botanic Gardens เป็นมรดกโลกแห่งแรกของสิงคโปร์ และเป็นสวนพฤกษศาสตร์แห่งแรกในทวีปเอเชีย สวนพฤกษศาสตร์สิงคโปร์ เป็นสวนสไตล์อังกฤษเพียงแห่งเดียวในโซนภูมิประเทศเขตร้อนและตั้งอยู่กลางใจเมืองของประเทศสิงคโปร์

พม่า

ประเทศพม่า มีมรดกโลกทางวัฒนธรรม จำนวน 1 แห่ง คือ กลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities) เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมแห่งแรกของเมียนมาร์ โดยรวมไปถึงพื้นที่ของเมืองโบราณศรีเกษตร (Sri Ksetra) เปียทะโนมโย (Peikthanomyo) และหะลินยี (Halinyi) สะท้อนให้เห็นอาณาจักรพยูที่เคยรุ่งเรืองนานกว่า 1,000 ปีระหว่างยุค 200 ปีก่อนคริสตกาลจนถึง ค.ศ. 900 ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองแปร ประเทศพม่า-เทอร์รา ปีเคเค

กล่าวโดยสรุปแหล่งมรดกโลกของประเทศในกลุ่มอาเซียนที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้ว ประกอบไปด้วยแหล่งมรดกโลกทั้งทางธรรมชาติ และทางวัฒนธรรม โดยประเทศที่มีแหล่งมรดกโลก 4 อันดับแรกในกลุ่มอาเซียน ได้แก่ เวียดนาม 8 แห่ง อินโดนีเซีย 8 แห่ง ฟิลิปปินส์ 6 แห่ง ไทย 5 แห่ง และมีบางประเทศที่ไม่มีแหล่งมรดกโลกเลยได้แก่ ประเทศบรูไน ดารุสซาลาม ดังนั้นเราในฐานะของคนไทยจะต้องให้ความสำคัญกับมรดกชาติเพื่อแสดงตนในการปกป้องคุ้มครองเพื่อสงวนไว้และประกาศความเป็นเจ้าของในวัฒนธรรมอันดีของตนต่อประชาคมโลก ด้วยความตระหนัก เคารพ และให้ความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์และเพียงพอต่อการยื่นขอสงวนสิทธิ์แห่งความเป็นเจ้าของให้สำเร็จ

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO, 2003) ได้มีการจัดการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญ ระหว่างวันที่ 2-12 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 ณ เมืองคราคูฟ สาธารณรัฐโปแลนด์ โดยในการจัดประชุมครั้งนี้ มีการประกาศรายชื่อมรดกโลกแห่งใหม่ จำนวน 26 แห่ง แบ่งเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม และมรดกโลกทางธรรมชาติ ดังนี้

มรดกโลกทางวัฒนธรรม

1. Aphrodisias (ตุรกี) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตุรกี ในหุบเขาด้านเหนือของแม่น้ำ Morsynus ประกอบด้วยส่วนที่เป็นโบราณสถาน และเหมืองหินอ่อนทางตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง วิหารเก่าแก่ของที่นี่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล และเมืองนี้ได้สร้างขึ้นหนึ่งศตวรรษหลังจากนั้น ความมั่งคั่งของ Aphrodisias มาจากเหมืองหินอ่อนและผลงานศิลปะที่ผลิตโดยช่างแกะสลัก
2. Asmara: a Modernist City of Africa (เอริเทรีย) แอสมาราเป็นเมืองหลวงของประเทศเอริเทรีย ที่ถูกพัฒนาขึ้นตั้งแต่ปี 1890 เพื่อเป็นฐานทหารสำหรับอาณานิคมของอิตาลี และเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของวิถีชีวิตสมัยใหม่ในตอนต้นของศตวรรษที่ 20
3. Assumption Cathedral and Monastery of the town-island of Sviyazhsk (รัสเซีย) ก่อตั้งโดยซาร์อีวานที่ 4 ในปี ค.ศ. 1551 แสดงให้เห็นถึงสถานที่และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของโครงการทางการเมืองและการเผยแพร่ศาสนาที่พัฒนาโดยซาร์อีวานที่ 4 เพื่อขยายรัฐมอสโก ภาพจิตรกรรมฝาผนังของมหาวิหารเป็นตัวอย่างที่หายากที่สุดของภาพวาดฝาผนังตะวันออกออร์ทอดอกซ์
4. Caves and Ice Age Art in the Swabian Jura (เยอรมนี) มนุษย์ยุคใหม่มาถึงยุโรปครั้งแรกเมื่อ 43,000 ปีที่ผ่านมาในยุคน้ำแข็งครั้งสุดท้าย หนึ่งในพื้นที่ที่พวกเขาอาศัยอยู่คือสวาเบียจुरาในภาคใต้ของเยอรมนี จากการสำรวจได้พบสิ่งของที่มีอายุตั้งแต่ 33,000-43,000 ปีก่อน มีทั้งรูปแกะสลักของสัตว์ เครื่องดนตรี เครื่องประดับ และรูปแกะสลักอื่น ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาด้านศิลปะของมนุษย์
5. Hebron/Al-Khalil Old Town (ปาเลสไตน์) มีการใช้หินปูนในการก่อสร้างเมืองเก่าแห่งนี้ ระหว่างช่วงปี ค.ศ. 1250-1517 จุดศูนย์กลางที่น่าสนใจของเมืองคือที่ตั้งของมัสยิดอัล-อิบราฮิม หลุมฝังศพของสังฆราช ที่กลายเป็นสถานที่แสวงบุญสำหรับศาสนายูดาห์ คริสต์ และอิสลาม
6. Historic City of Ahmadabad (อินเดีย) กำแพงเมือง Ahmadabad ซึ่งก่อตั้งโดยสุลต่านอาห์หมัดชาห์ในศตวรรษที่ 15 ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ Sabarmati แสดงถึงมรดกทางวัฒนธรรมอันยาวนานตั้งแต่สมัยสุลต่าน จนถึงปัจจุบันนี้เมืองยังคงรุ่งเรือง และเป็นเมืองหลวงของรัฐคุชราตมาหกศตวรรษจนถึงปัจจุบัน
7. Historic City of Yazd (อิหร่าน) เมือง Yazd ตั้งอยู่กลางที่ราบสูงอิหร่าน ทางตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองอิสฟาฮาน แสดงให้เห็นถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดเพื่อความอยู่รอดในทะเลทราย มีระบบการส่งน้ำแบบคานัต (ระบบชลประทานใต้ดิน) และยังมีการรักษาบ้านแบบดั้งเดิมระบบคานัต มัสยิด และสวนประวัติศาสตร์ Dolat-abad
8. Kujataa Greenland: Norse and Inuit Farming at the Edge of the Ice Cap (เดนมาร์ก) Kujataa เป็นภูมิภาคที่มีภูมิประเทศแบบกึ่งอาร์กติกอยู่ในภาคใต้ของเกาะกรีนแลนด์ แสดงถึงประวัติความเป็นมาทางวัฒนธรรมของนักล่าสัตว์นอร์สซึ่งมาจากไอซ์แลนด์ในศตวรรษที่ 10 และชาวนอร์สที่เป็นเกษตรกร ชาวอินนูอิตนักล่า และชุมชนเกษตรกรรมของชาวอินนูอิตที่พัฒนาขึ้นตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 18 ทั้งสองวัฒนธรรมสร้างภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับการ

เพาะเลี้ยงปศุสัตว์และการล่าสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในทะเลภูมิทัศน์นี้เป็นการแนะนำให้รู้จักกับการทำฟาร์มของอาร์กติกและการขยายตัวของชุมชนชาวอาร์สเหนือทวีปยุโรป

9. Kulangsu: a Historic International Settlement (จีน) Kulangsu เป็นเกาะเล็ก ๆ ที่ตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำของแม่น้ำ Chiu-lung หันหน้าไปทางเมืองเซี่ยเหมิน ด้วยการเปิดท่าเรือพาณิชย์ที่เมืองเซี่ยเหมิน และการจัดตั้งเกาะนี้เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศ สถานที่นี้เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการผสมผสานวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

10. MbanzaKongo, Vestiges of the Capital of the former Kingdom of Kongo (แองโกลา) เมือง MbanzaKongo ตั้งอยู่บนที่ราบสูงที่ระดับความสูง 570 เมตร เป็นเมืองหลวงทางการเมืองและจิตวิญญาณของราชอาณาจักรคองโก ซึ่งเป็นรัฐในแอฟริกาตอนใต้ตั้งแต่คริสต์ศักราช 14 ถึงศตวรรษที่ 19 พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ขยายตัวขึ้นทั่วบริเวณพระราชสำนักศาลจารีตประเพณีและต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ตลอดจนสถานที่จัดงานศพของพระราชวงศ์ เมื่อชาวโปรตุเกสเข้ามาในศตวรรษที่ 15 พวกเขาได้เพิ่มอาคารหินที่สร้างขึ้นตามวิธีการของยุโรป ซึ่งสร้างขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่น MbanzaKongo แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้งที่เกิดจากการนำศาสนาคริสต์และการมาถึงของชาวโปรตุเกสเข้าสู่แอฟริกากลาง

11. Sacred Island of Okinoshima and Associated Sites in the Munakata Region (ญี่ปุ่น) เกาะโอกินอชิมะตั้งอยู่ห่างจากชายฝั่งทางตะวันตกของเกาะคิวชูไปประมาณ 60 กิโลเมตร เป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจโบราณที่ห้ามสตรีเข้า บนเกาะโอกินอชิมะแห่งนี้มีศาลเจ้าโอกิตสึที่สร้างขึ้นในสมัยศตวรรษที่ 17 เป็นศาลเจ้าสำคัญที่นักเดินเรือทุกคนต้องไปสักการะเพื่อความปลอดภัยในการเดินเรือ โดยก่อนก้าวขึ้นสู่เกาะ ผู้ชายต้องถอดเสื้อผ้าและเข้าพิธีล้างบาปก่อน และเมื่อกลับจากเกาะนี้ ห้ามนำสิ่งใด ๆ ที่อยู่บนเกาะกลับไปเป็นที่ระลึก หรือแม้แต่บอกเล่ารายละเอียดต่าง ๆ ในการขึ้นไปบนเกาะให้ใคร ๆ ได้รับรู้

12. Taputapuatea (ฝรั่งเศส) ตั้งอยู่ตรงกึ่งกลางของสามเหลี่ยมโพลินีเซีย เป็นส่วนใหญ่ของมหาสมุทรแปซิฟิกซึ่งเต็มไปด้วยหมู่เกาะ ประกอบด้วยหุบเขาที่ปกคลุมด้วยป่าสองแห่ง ทะเลสาบแนวปะการัง และแถบมหาสมุทรที่เปิดโล่ง หัวใจของสถานที่แห่งนี้คือ Taputapuateamarae ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการเมือง พิธีกรรมและงานแสดง มีลักษณะเป็นลาน ปูด้วยหินขนาดใหญ่ตั้งอยู่ตรงกลาง

13. TarnowskieGóry Lead-Silver-Zinc Mine and its Underground Water Management System (โปแลนด์) ตั้งอยู่ในแคว้นปกครองตนเองตอนบนในแคว้นซิลีเซีย ทางตอนใต้ของประเทศโปแลนด์ ซึ่งเป็นพื้นที่เหมืองแร่หลักแห่งหนึ่งของยุโรปตอนกลาง มีพื้นที่ทั้งหมดรวมถึงเหมืองใต้ดินที่มีลำธาร และระบบจัดการน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใต้ดิน ในขณะที่พื้นผิวการทำเหมืองแร่บนพื้นดินยังคงเหลือสถานีสูบน้ำใต้น้ำในศตวรรษที่ 19 ไว้ ซึ่งแสดงถึงความพยายามอย่างต่อเนื่องตลอดสามร้อยปีเพื่อระบายน้ำใต้ดินในพื้นที่สกัด ทำให้สามารถใช้น้ำที่ไม่พึ่งประสงค์จากเหมืองใต้ TarnowskieGóry เป็นส่วนสำคัญในการผลิตตะกั่วและสังกะสีทั่วโลก

14. Temple Zone of SamborPreiKuk, Archaeological Site of Ancient Ishanapura (กัมพูชา) โบราณสถานแห่งนี้ถูกระบุว่าเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรเจนละ ร่องรอยของเมืองครอบคลุมพื้นที่ 25 ตารางกิโลเมตร รวมถึงใจกลางเมืองที่กำแพงล้อมรอบและวัดหลายแห่งซึ่งเป็นรูปแปดเหลี่ยม องค์ประกอบของหินทรายตกแต่งในพื้นที่เป็นลักษณะของการตกแต่งยุคก่อนเมือง

พระนคร ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อ SamborPreiKuk Style องค์ประกอบบางส่วนเหล่านี้ ได้แก่ ทับหลัง เพดาน และเสาหิน เป็นผลงานชิ้นเอกที่แท้จริง ศิลปะและสถาปัตยกรรมที่พัฒนาขึ้นที่นี้กลายเป็นแบบจำลองสำหรับส่วนอื่น ๆ ของภูมิภาค และเป็นจุดเริ่มต้นของสไตล์เขมรอันเป็นเอกลักษณ์ของยุค อังกอร์

15. The English Lake District (สหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ) เป็นพื้นที่ภูเขา ซึ่งมีหุบเขาที่เป็นแบบจำลองของธารน้ำแข็งในยุคน้ำแข็ง ต่อมาก็มีการใช้ประโยชน์จากที่ดิน มีการผสมผสานกันระหว่างธรรมชาติและกิจกรรมของมนุษย์ ทำให้มีภูมิทัศน์ที่กลมกลืนกันเป็นอย่างดีระหว่างภูเขา ทะเลสาบ บ้าน และสวนสาธารณะ มีความงดงามและโรแมนติก

16. Valongo Wharf Archaeological Site (บราซิล) ตั้งอยู่ใจกลางเมือง Rio de Janeiro และครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของ Jornal do Comércio Square อยู่ในบริเวณท่าเรือเดิมของริโอเดอจาเนโร ซึ่งเป็นท่าเทียบเรือหินเก่าที่สร้างขึ้นเพื่อส่งชาวแอฟริกันที่เป็นทาสให้ไปถึงทวีปอเมริกาใต้ตั้งแต่ปี 1811 เป็นต้นไป ชาวแอฟริกันประมาณ 900,000 คนเดินทางมาถึงอเมริกาใต้ผ่านทาง Valongo

17. Venetian Works of Defence between 15th and 17th centuries: Stato da Terra-western Stato da Mar (โครเอเชีย อิตาลี และ มอนเตเนโกร) สถานที่นี้ประกอบด้วยการป้องกัน 15 แห่งในอิตาลี โครเอเชีย และมอนเตเนโกร ทอดยาวกว่า 1,000 กิโลเมตร ป้อมปราการทั้งหมดนี้ป้องกันเวนิสจากมหาอำนาจยุโรปอื่น ๆ ป้องกันเส้นทางเดินเรือและท่าเรือในทะเลเอเดรียติก เป็นสถาปัตยกรรมทางการทหารที่สะท้อนให้เห็นถึงการออกแบบอย่างมีเอกลักษณ์

18. Khomani Cultural Landscape (แอฟริกาใต้) อยู่ในเขตชายแดนติดกับบอสวานา และนามิเบีย ทางตอนเหนือของแอฟริกาใต้ พื้นที่นี้มีหลักฐานการยึดครองของมนุษย์ตั้งแต่ยุคหินถึงปัจจุบันและมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของผู้คน และกลยุทธ์ที่ทำให้พวกเขาสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพทะเลทรายที่รุนแรงได้ พวกเขาได้พัฒนาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านการปฏิบัติทางวัฒนธรรมและมุมมองโลกที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสภาพแวดล้อม

มรดกโลกทางธรรมชาติ

1. Landscapes of Dauria (มองโกเลีย และรัสเซีย) พื้นที่นี้มีการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศแบบวัฏจักรที่มีระยะเวลาห่างและเปียกที่แตกต่างกัน นำไปสู่ความหลากหลายของสายพันธุ์และระบบนิเวศที่มีความสำคัญระดับโลกทุ่งหญ้าและป่า ตลอดจนทะเลสาบและพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยสำหรับสัตว์ป่าที่หายาก เช่น นกกระเรียนขาว และลูกนกอินทรีที่มีขนาดใหญ่รวมทั้งสัตว์ที่มีช่องโหว่อันตรายหรือถูกคุกคาม นกอพยพ นอกจากนี้ยังเป็นจุดสำคัญในเส้นทางอพยพของชาวมองโกเลีย

2. LosAlerces National Park (อาร์เจนตินา) อุทยานแห่งชาติ Los Alerces ตั้งอยู่ในเทือกเขาแอนดีสตอนเหนือของ Patagonia และมีพรมแดนด้านตะวันตกซึ่งสอดคล้องกับชายแดนชิลี การก่อตัวของธารน้ำแข็งที่ต่อเนื่องได้ก่อให้เกิดภูมิทัศน์ในภูมิภาคที่สร้างความงดงาม

3. Qinghai Hoh Xil (จีน) ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของที่ราบสูงชิงไห่-ทิเบต เป็นที่ราบสูงที่ใหญ่ที่สุดและสูงที่สุดในโลก บริเวณเทือกเขาอัลไพน์และที่ราบกว้างใหญ่ที่ตั้งอยู่สูงกว่า 4,500 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล โดยที่อุณหภูมิโดยเฉลี่ยของต่ำกว่า 0 ตลอดทั้งปี สภาพภูมิศาสตร์

และภูมิอากาศของพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นเอกลักษณ์ มากกว่าหนึ่งในสามของชนิดพันธุ์พืชและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เป็นพืชอาหารเฉพาะถิ่นที่ราบสูง สถานที่แห่งนี้เป็นส่วนทางการอพยพที่สมบูรณ์แบบของละมั่งในทิเบตซึ่งเป็นหนึ่งในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ที่ใกล้สูญพันธุ์ซึ่งเป็นถิ่นที่ราบสูง

4. Bauhaus and its Sites in Weimar, Dessau and Bernau (เยอรมนี) อยู่ในรายชื่อมรดกโลกปี 1996 ประกอบด้วยกลุ่มอาคารและอนุสาวรีย์ที่ตั้งอยู่ในเมือง Weimar และ Dessau ซึ่งสร้างขึ้นภายใต้การดูแลของวอลเตอร์ Gropius ผู้อำนวยการคนแรกของโรงเรียน Bauhaus การขยายอาณาเขตเพิ่มเติมประกอบด้วย บ้านที่มีระเบียบเข้าในเดสเซา-อิฐบล็อกสามชั้นสำหรับนักเรียนที่มีรายได้ต่ำและ ADGB Trade Union School ใน Bernau สร้างขึ้นภายใต้การดูแลของ Hannes Meyer ผู้สืบทอดตำแหน่ง Gropius จนถึงปี 1930 ส่วนขยายนี้สะท้อนถึงการมีส่วนร่วมของภาคีวิชาชีพสถาปัตยกรรมเพื่อการออกแบบที่เคร่งครัด หน้าที่ และการปฏิรูปสังคมของ Bauhaus การเคลื่อนไหวซึ่งจะปฏิบัติความคิดทางสถาปัตยกรรมและการปฏิบัติในศตวรรษที่ 20

5. Gelati Monastery (จอร์เจีย) อารามหลวงของเมืองถูกค้นพบในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 ซึ่งได้ประกาศให้อารามจีลาติเป็นมรดกโลกเมื่อ ปี ค.ศ.1994 ภายในบริเวณอารามแบ่งเป็นสองส่วนคือโบสถ์เซนต์ นิโคลาส (St. Nicholas) และโบสถ์เซนต์จอร์จ (St. George) ในโบสถ์เซนต์นิโคลัส นั้น มีภาพเขียนสีเฟรสโกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับคริสต์ศาสนาที่สวยงามและยังคงอยู่ในสภาพสมบูรณ์ และ บริเวณโดมขนาดใหญ่ของโบสถ์ซึ่งเป็นภาพพระแม่มารีนัน ใช้กระเบื้องโมเสกสีทองประดับประดับกว่า 2 ล้านชิ้น

6. Strasbourg: from Grande-île to Neustadt, a European urban scene (ฝรั่งเศส) ถูกประกาศในรายชื่อมรดกโลกปี 1988 เป็นศูนย์กลางประวัติศาสตร์ของสตราสบูร์กที่มีโครงสร้างรอบโบสถ์ และมีการขยายอาณาเขตไปยังเมืองใหม่ที่ออกแบบและสร้างภายใต้การปกครองของเยอรมนี (ช่วงปี 1871-1918) Neustadt ได้แรงบันดาลใจจากรูปแบบของเมืองจากแบบจำลองของ Haussmannian ในขณะที่ใช้ลักษณะทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมสำหรับสิ่งปลูกสร้าง อิทธิพลแบบนี้ทำให้เกิดการสร้างพื้นที่ในเมืองที่เฉพาะเจาะจงไปยังสตราสบูร์ก

7. Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe (อัลเบเนีย ออสเตรีย เบลเยียม บัลแกเรีย โครเอเชีย เยอรมนี อิตาลี โปแลนด์ โรมาเนียสโลวาเกีย สโลวีเนีย สเปน และ ยูเครน) เป็นการขยายมรดกโลกข้ามแดนครอบคลุม 13 ประเทศ โดยเกี่ยวข้องกับความยืดหยุ่นและทนทานต่อสภาพภูมิอากาศ และภูมิประเทศ

8. W-Arly-Pendjari Complex (เบนินบัวร์กินาฟาโซ และ ไนเจอร์) เป็นการเพิ่มอาณาเขตจากเบนินและบัวร์กินาฟาโซ ไปยังประเทศไนเจอร์ ครอบคลุมพื้นที่สำคัญ ๆ ของทุ่งหญ้าพุ่มไม้ทุ่งหญ้าพุ่มไม้ทุ่งหญ้าสะวันนาและบริเวณที่กว้างใหญ่ ป่าดิบแล้ง ซึ่งรวมถึงความต่อเนื่องที่ใหญ่และสำคัญที่สุดของระบบนิเวศน้ำจืดและน้ำบนพื้นดินในแถบแอฟริกาตะวันตกของแอฟริกาใต้ สถานที่แห่งนี้เป็นที่หลบภัยสำหรับสัตว์ป่าที่สูญหายหรือถูกคุกคามอย่างมาก เป็นที่อยู่ของช้างที่ใหญ่ที่สุดในแอฟริกาตะวันตกและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่

กล่าวโดยสรุป “มรดกโลก” คือ แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่มีความโดดเด่นเป็นเลิศในระดับสากล เมื่อได้รับการยอมรับให้เป็นแหล่งมรดกโลกไม่ว่าจะมีที่ตั้งอยู่ในขอบเขต

ดินแดนของประเทศใดก็ตาม ถือได้ว่าแหล่งนั้นเป็นมรดกของมนุษยชาติทั้งปวง แหล่งมรดกโลกสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นสถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถาน ไม่ว่าจะเป็งานทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ เช่น ถ้ำ หรือกลุ่มสถานที่ก่อสร้างหรือแยกเชื่อมต่อกันที่มีความเป็นเอกลักษณ์หรือแหล่งสถานที่สำคัญที่อาจเป็นผลงานฝีมือมนุษย์ หรือเป็นผลงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ รวมทั้งพื้นที่ที่น่าเป็นแหล่งโบราณคดี ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีคุณค่าล้ำเลิศในทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ มนุษยวิทยา หรือวิทยาศาสตร์ 2) แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) ได้แก่ สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพ และชีวภาพอันมีคุณค่าเด่นชัดในด้านความล้ำเลิศ หรือวิทยาศาสตร์ หรือสถานที่ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยา และภูมิประเทศที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วว่าเป็ถิ่นที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์ ซึ่งถูกคุกคามหรือเป็แหล่งเพาะพันธุ์ของพืชหรือสัตว์ที่หายาก เป็นต้น และ 3) ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมเกิดจากการหล่อหลอมองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง ซึ่งรวมถึงกิจกรรมของมนุษย์ที่มีความสำคัญเท่ากับตัวอาคารรวมทั้งองค์ประกอบทางที่ว่างและสิ่งแวดล้อมโดยรอบ โดยเป็นการออกแบบภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นโดยความตั้งใจของมนุษย์ หรือเป็ผลมาจากสังคม เศรษฐกิจ และความเลื่อมใสในศาสนา รวมถึงซากสัตว์โบราณ และอาจเกิดจากกลุ่มวัฒนธรรมหรือองค์ประกอบทางธรรมชาติที่เป็ผลจากการเจริญเติบโต มีบูรณภาพทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือมีความสมบูรณ์ทางวัตถุ และสภาพที่ไม่มีข้อบกพร่องของวัตถุหรือที่ตั้ง ซึ่งเป็ผลจากการเจริญเติบโตหรือเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

จะเห็นได้ว่าแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมประกอบด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ ซึ่งมีใช้แต่เฉพาะอนุสรณ์สถานที่สำคัญ บริเวณประวัติศาสตร์และสวนประวัติศาสตร์เท่านั้นแต่ยังรวมไปถึงสิ่งแวดล้อมทั้งหมดที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวพันกับคุณค่าของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ดังนั้น จึงเกิดแนวคิดที่จะจำแนกลักษณะของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อจะได้ทราบถึงคุณค่าความสำคัญที่เกี่ยวข้องและยังเป็นประโยชน์แก่การกำหนดขั้นตอนนโยบายเพื่อป้องกันและการปฏิบัติรักษาที่ชัดเจน ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะรวบรวมเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อรวบรวมข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องต่อการศึกษาค้นคว้าโดยเฉพาะ

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

1. การขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (2558) ได้นำเสนอเกี่ยวกับเสนอขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ไว้ดังมีรายละเอียดที่น่าสนใจหลายประเด็นดังนี้

ความเป็นมา

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เป็นสิ่งที่ทำให้คนไทยรู้สึกถึงความเป็นตัวตนและความเป็นเจ้าของผ่านการเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต การทำความเข้าใจในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนจะช่วยให้มีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างวัฒนธรรมช่วยให้บุคคลรู้สึกถึงความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและประเทศชาติ เนื่องจากมรดกภูมิ

ปัญหาทางวัฒนธรรมเป็นการแสดงถึงอัตลักษณ์ของคนและชุมชนที่กำลังถูกคุกคามจากความสูญหาย จึงมีความจำเป็นในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 ขององค์การสหประชาชาติเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (ยูเนสโก) ดังนั้นรัฐบาลจำเป็นต้องมีวิธีปฏิบัติที่เป็นที่ยอมรับในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยพิจารณาจากเจตนาารมณ์และวิธีการที่มีประสิทธิภาพของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะกำหนดมาตรการให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศ

อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 ของยูเนสโก อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 ของยูเนสโก เป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างรัฐภาคีที่มีจุดประสงค์ที่จะสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชน กลุ่มคน และปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสร้างความรู้ในระดับต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน รวมไปถึงการให้ความร่วมมือร่วมกันในระหว่างประเทศ เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์หรือวัฒนธรรมระหว่างมวลสมาชิก ซึ่งสัญญาฉบับนี้ได้ผ่านการรับรองจากที่ประชุมสมัชชาสามัญขององค์การยูเนสโกเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2546 อนุสัญญาฉบับนี้จะต่างจากอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่ว่า อนุสัญญาฉบับนี้จะเน้นถึงมรดกของบรรพบุรุษที่ได้สร้างสรรค์และปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตและส่งต่อผ่านลูกหลานแต่ละรุ่นจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน หรือกลุ่มคน โดยอาจแสดงออกมาในรูปลักษณะต่าง ๆ เช่น มุขปาฐะ ภาษา ประเพณี พิธีกรรม งานเทศกาล การช่างฝีมือดั้งเดิม รวมถึงความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล เป็นต้น ในขณะที่อนุสัญญาฯ มรดกโลก จะเน้นงานด้านสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ศิลปกรรม ลวดลายจำหลัก แหล่งที่อยู่อาศัยในถ้ำ กลุ่มอาคาร หรือบริเวณทางโบราณคดีที่ทรงคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลในแง่มุมประวัติศาสตร์ ศิลปะหรือวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ จะเน้นในสิ่งที่มองเห็นและจับต้องเป็นรูปธรรมได้ ส่วนอนุสัญญาฯ มรดกทางวัฒนธรรมจะเน้นในเรื่องที่เป็นนามธรรมและจับต้องไม่ได้

สาระในอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขององค์การยูเนสโก

สาระในอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขององค์การยูเนสโกประกอบด้วยหลายส่วนที่สำคัญ ดังนี้

1. นิยาม

มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ คือ การปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเป็นเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นผลจากสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มคน และในบางกรณี ปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน

การสงวนรักษา หมายถึง มาตรการเพื่อให้มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ดำรงอยู่รอดต่อไป ซึ่งรวมถึงการจำแนก การบันทึกหลักฐาน การวิจัย ปกป้อง คุ้มครอง ส่งเสริม เชิดชู ถ่ายทอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผ่านทางการศึกษาในระบบและนอกระบบ รวมทั้งการฟื้นฟูมรดกดังกล่าวในด้านต่าง ๆ

2. องค์ประกอบของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ประกอบด้วย

2.1 ความเป็นวัฒนธรรมและการอยู่อาศัยอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน เป็นวิถีทางชนบทที่มีการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยชุมชนนั้น ๆ และธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับเมืองในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม

2.2 สิ่งที่เกิดจากการแบ่งปันประสบการณ์ทางมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ติดตัวมากับบุคคลต่าง ๆ ที่อพยพย้ายถิ่นมาจากสถานที่ต่าง ๆ หรือเกิดการดัดแปลงจากกลุ่มบุคคลที่อพยพและตั้งถิ่นฐานในแต่ละพื้นที่

2.3 การเป็นตัวแทนทางมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ไม่ให้กล่าวถึงเฉพาะค่านิยมทางวัฒนธรรมเท่านั้นแต่ให้รวมถึงองค์ความรู้ของแต่ละวัฒนธรรม สิ่งที่เป็นพิเศษซึ่งเป็นพื้นฐานความเป็นชุมชนด้วย

2.4 พื้นฐานความเป็นชุมชน สำหรับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้สามารถเป็นมรดกได้ เมื่อมีการเห็นคุณค่าของชุมชน เช่น ความเป็นสังคม กลุ่ม หรือความเป็นปัจเจกชน ต่อการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ประกอบกับการโอนถ่ายซึ่งทักษะและความรู้ระหว่างชุมชน

3. ความสำคัญของอนุสัญญาฯ

3.1 เป็นการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ทั้งระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับโลก

3.2 เป็นการพัฒนาการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของแต่ละรัฐภาคีให้เข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3.3 เป็นการยืนยันบทบาทของรัฐภาคีในเวทีโลกต่อการดำเนินงานเรื่องการสงวนรักษามรดก วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

4. วัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้มีดังนี้

4.1 เพื่อปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

4.2 เพื่อประกันว่าจะเคารพมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชน กลุ่มคน และปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้อง

4.3 เพื่อเพิ่มความตระหนักในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ถึงความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน

4.4 เพื่อให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือระหว่างประเทศ

5. แนวทางการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

5.1 จัดทำทะเบียนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

5.2 กำหนดนโยบายที่มุ่งส่งเสริมบทบาทของรัฐภาคีของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

5.3 จัดตั้งองค์กรเพื่อสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

5.4 สนับสนุนให้เกิดการศึกษา วิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมรดกวัฒนธรรมที่เสี่ยงต่อการสูญหาย

5.5 ใช้มาตรการที่เหมาะสมทางกฎหมาย เทคนิค การบริหาร และการเงินเพื่อสนับสนุนการสร้างสรรค์ เพิ่มศักยภาพบุคคล การถ่ายทอด การจัดแสดงผลงาน การประกันการเข้าถึง การเคารพต่อจารีตธรรมเนียมในการเข้าถึง และการบันทึกข้อมูล

6. การสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในระดับนานาชาติ เมื่อประเทศใดเข้าเป็นรัฐภาคี ก็สามารถเสนอรายการที่เป็นตัวแทนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ ที่ต้องได้รับการสงวนรักษาอย่างเร่งด่วน และแผนงานโครงการและกิจกรรมเพื่อสงวนรักษา

อนุสัญญาามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้กำหนดขอบเขตลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไว้ 5 สาขาได้แก่

1. ประเพณีการแสดงออกที่เป็นมุขปาฐะ รวมถึงภาษาในฐานะพาหะ
2. ศิลปะการแสดง
3. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล
4. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
5. งานช่างฝีมือดั้งเดิม

สำหรับประเทศไทยได้มีการกำหนดสาขามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมประเทศไทยไว้ 7 สาขาดังนี้

1. ศิลปะการแสดง
2. งานช่างฝีมือดั้งเดิม
3. วรรณกรรมพื้นบ้าน
4. กีฬาภูมิปัญญาไทย
5. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล
6. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
7. ภาษา

ความหมายของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประเภท งานช่างฝีมือดั้งเดิม

หมายถึง ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ ที่แสดงถึงอัตลักษณ์สะท้อนพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน แบ่งเป็นหลายประเภทดังนี้

1. ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า หมายถึงผลผลิตที่เกิดจากการทอ ย้อม ถัก ปัก ตีเกลียว ยก จก มัดหมี่ พิมพ์ลาย ขิด เกาะ/ล้วง เพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม และแสดงสถานภาพทางสังคม
2. เครื่องจักสาน หมายถึง ภาชนะเครื่องใช้ประจำบ้านที่ทำจากวัตถุดิบในท้องถิ่น เช่น ไม้หวาย กระจูด ลำเจียก โดยนำมาจักและสาน จึงเรียกว่าเครื่องจักสาน กลวิธีในการทำเครื่องจักสาน ได้แก่ การถัก ผูก มัด รัด ร้อย โดยใช้ตอก หวาย เพื่อให้เครื่องจักสานคงทนและคงรูปอยู่ได้ตามต้องการ
3. เครื่องรัก หมายถึง หัตถกรรมที่ใช้รักเป็นวัสดุสำคัญในการสร้างผลงาน เช่น ปิดทองรดน้ำ ภาพก้ามล่อ ประดับมุก ประดับกระจกสี ปั้นกระแหชนะ และเขิน รักหรือयरรัก มีคุณลักษณะเป็นยางเหนียว สามารถเกาะจับพื้นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ประสงค์จะทำ หรือถมทับหรือเคลือบผิวได้ดี ทำให้เป็นผิวมันภายหลังรักแห้งสนิท มีคุณภาพคงทนต่อความร้อน ความชื้น กรดต่างอ่อน ๆ และยังเป็นวัสดุที่ใช้เชื่อมสีมุกหรือสีเข้าด้วยกัน
4. เครื่องปั้นดินเผา หมายถึง หัตถกรรมที่ใช้ดินเหนียวเป็นวัตถุดิบหลักในการผลิต มีทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบ โดยที่เนื้อดินเหนียวต้องมีส่วนผสมของทราย แม่น้ำที่เป็นทรายเนื้อละเอียดและช่วยให้เนื้อดินแห้งสนิทไม่แตกร้าว ดินเหนียวที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาจากที่ต่าง ๆ จะให้สีต่างกัน

5. เครื่องโลหะ หมายถึง สิ่งที่มีวัสดุหลักเป็นเหล็ก ทองเหลือง หรือทองแดง เครื่องโลหะที่ทำจากเหล็ก โดยนิยมทำให้อ่อนตัวโดยใช้ไฟเผาและตีเป็นรูปทรงต่าง ๆ ในเหล็กและทองเหลือง ส่วนทองแดงนิยมนำมาใช้เป็นวัสดุเชื้อหลักในการผลิตตัวเรือนของเครื่องประดับโลหะเงินเจือ

6. เครื่องไม้ หมายถึง งานฝีมือช่างที่ทำจากไม้ หรือไม้แปรรูปเป็นท่อน เป็นแผ่น เพื่อใช้ในงานช่างประเภทเครื่องสับ เครื่องเรือน เครื่องบูชา เครื่องตั้ง เครื่องประดับ เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องศาสตรา เครื่องดนตรี เครื่องเล่น และยานพาหนะ โดยอาศัยเทคนิควิธีการแกะสลัก ขุด เจาะ กลึง ถาก ขุด และขัด

7. เครื่องหนัง หมายถึง งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำมาจากหนังสัตว์โดยผ่านกระบวนการหมัก และฟอกหนังเพื่อไม่ให้เน่าเปื่อย และให้เกิดความนิ่มนวลสามารถบึงอได้ตามต้องการ นิยมนำไปใช้ในงานด้านศิลปะการแสดง รวมถึงอุปกรณ์อื่น ๆ ที่มีหนังเป็นส่วนประกอบ

8. เครื่องประดับ หมายถึง งานช่างฝีมือที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อการตกแต่งให้เกิดความงดงาม เริ่มจากการใช้วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่นมาผลิตและพัฒนาโดยใช้ภูมิปัญญาและโลหะมีค่าต่าง ๆ

9. งานศิลปกรรมพื้นบ้าน หมายถึง งานที่มีการแสดงอารมณ์สะท้อนออกทางฝีมือการช่างให้เห็นประจักษ์เป็นรูปธรรมเพื่อตอบสนองต่อการยังชีพและความต้องการด้านคุณค่าความงาม เช่น งานเขียน งานปั้น งานแกะสลัก งานหล่อ เป็นต้น

10. ผลิตภัณฑ์อย่างอื่น หมายถึง งานช่างฝีมือดั้งเดิมที่ไม่สามารถจัดอยู่ใน 9 ประเภทแรกได้ อาจเป็นงานช่างฝีมือที่ประดิษฐ์หรือผลิตขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่นหรือจากวัสดุเหลือใช้ เป็นต้น การขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

การประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ เป็นหนทางหนึ่งในการปกป้องคุ้มครอง และเป็นหลักฐานสำคัญของประเทศในการประกาศความเป็นเจ้าของในขณะที่ยังไม่มีมาตรการทางกฎหมายที่จะคุ้มครอง เพราะประเทศไทยเข้าเป็นภาคีสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้แล้วจึงเป็นโอกาสอันดียิ่งในการเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติภูมิของประเทศไทยให้ปรากฏในเวทีโลก

2. วัตถุประสงค์การประกาศขึ้นทะเบียน

2.1 เพื่อบันทึกประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา อัตลักษณ์ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

2.2 เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่อยู่ในอาณาเขตของประเทศไทย

2.3 เพื่อเสริมสร้างบทบาทสำคัญ และความภาคภูมิใจในของชุมชน กลุ่มคน หรือบุคคล ที่เป็นผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

2.4 เพื่อส่งเสริมและพัฒนาสิทธิชุมชนในการอนุรักษ์ สืบสาน ฟื้นฟู และปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและประเทศชาติ

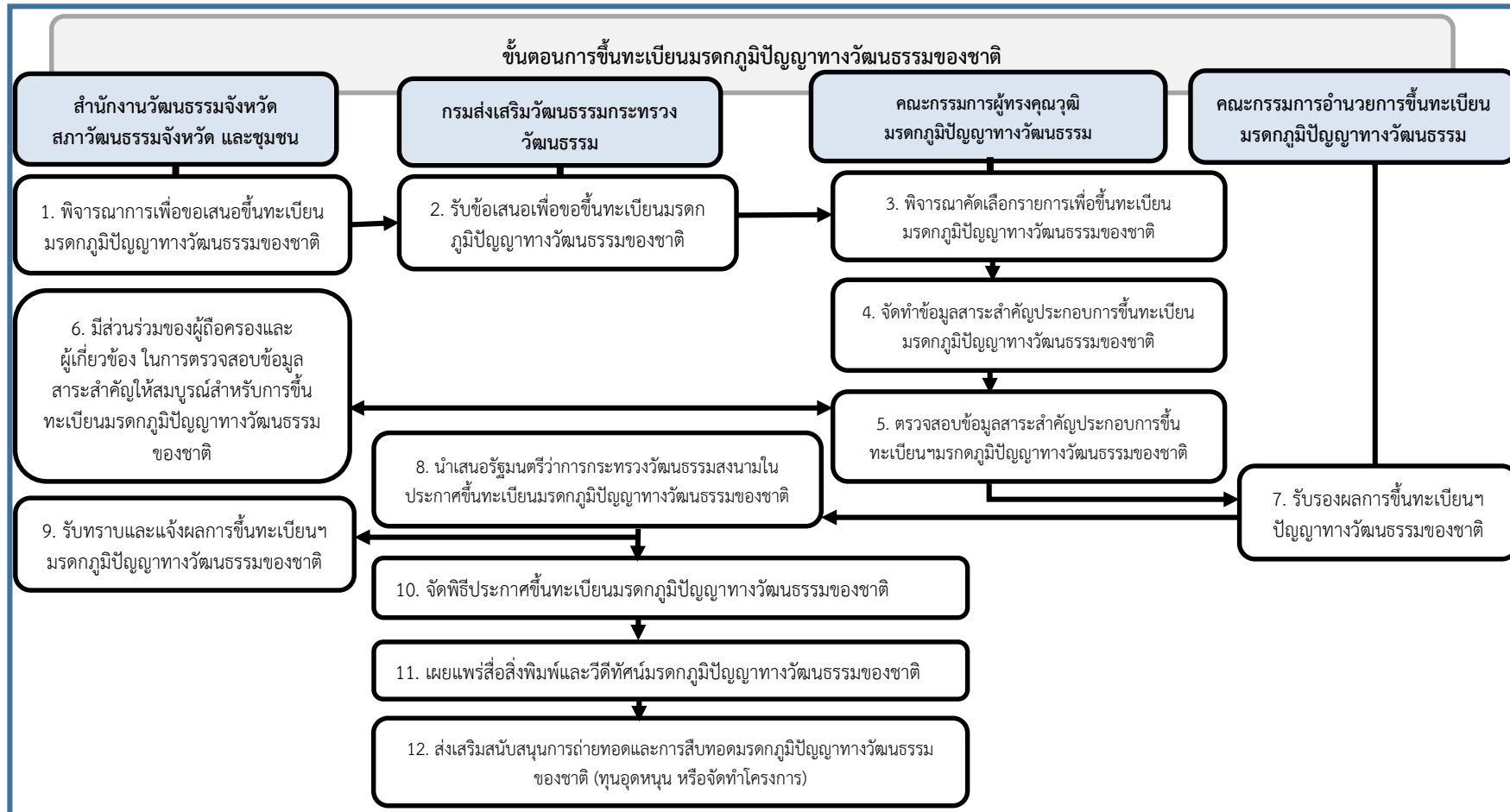
2.5 เพื่อรองรับการเข้าเป็นภาคีสัญญาเพื่อการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของยูเนสโก

3. ประโยชน์ที่ผู้สืบทอด/ผู้ถือครองจะได้รับจากการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

3.1 การสนับสนุนด้านวิชาการและการพัฒนาบุคลากรที่รับผิดชอบทางด้านวัฒนธรรม รวมทั้งการฝึกอบรมแก่บุคคลที่สืบสานมรดกการสนับสนุนด้านวิชาการและการพัฒนาบุคลากรที่รับผิดชอบรวมทั้งการฝึกอบรมแก่บุคคลที่สืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

3.2 การสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์ทางการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

3.3 การสนับสนุนและส่งเสริมการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

ภาพที่ 3-2 ขั้นตอนการขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2558)

4. ขั้นตอนการขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ (ดังภาพที่ 3-2)

ในกรณีที่เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะในชุมชนหรือท้องถิ่นให้ส่งคำขอเสนอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติให้กับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดในจังหวัดที่ผู้ยื่นขอพำนักอยู่เพื่อให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดรวบรวม จัดทำทะเบียน และส่งให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรมตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ ที่อยู่ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสามารถสืบค้นได้จากเว็บไซต์ www.m-culture.go.th

ในกรณีที่เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีการปฏิบัติและสืบทอดโดยทั่วไปให้ส่งคำขอเสนอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติให้กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรมตามระยะเวลาที่กำหนดไว้การยื่นคำขอเสนอรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมวงเล็บหน้าของ (ขอเสนอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ) ส่งมาที่สถาบันวัฒนธรรมศึกษา กรมส่งเสริมวัฒนธรรมเลขที่ 14 ถนนเทียมร่วมมิตร เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10310

สำหรับเอกสารที่ใช้ยื่นคำขอประกอบไปด้วยเอกสารที่สำคัญ ดังนี้

1. เอกสารหมายเลข 1: ข้อมูลสาระสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
2. เอกสารหมายเลข 2: รายชื่อกลุ่มผู้ปฏิบัติสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
3. เอกสารหมายเลข 3: การยินยอมการเสนอขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

4. ซีดี หรือ ดีวีดี บรรจุข้อมูลเอกสารหมายเลข 1-3

5. ซีดี หรือ ดีวีดี บรรจุวีดิทัศน์เกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ยื่นขอขึ้นทะเบียนฯ (ถ้ามี)

ทั้งนี้ แบบคำขอเสนอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ สามารถดาวน์โหลดได้จากทางเว็บไซต์ <http://ich.culture.go.th>

ส่วนรายละเอียดการกรอกคำขอเสนอขึ้นทะเบียนนั้นมีดังนี้

เอกสารหมายเลข 1: ข้อมูลสาระสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย

1. ชื่อรายการ หมายถึงชื่อที่รู้จักโดยทั่วไปในชุมชน หรือเป็นชื่อที่เป็นที่รู้จักโดยกว้างขวาง ทั้งนี้ หากมี ชื่อเรียกในท้องถิ่น ให้ระบุไว้ด้วยเช่นกัน

2. สาขา ผู้เสนอจะต้องบ่งชี้ได้ว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เสนอขอขึ้นทะเบียน โดยพิจารณาจากความหมายและประเภทของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้ง 7 สาขา คือ 1) ศิลปะการแสดง 2) งานช่างฝีมือดั้งเดิม 3) วรรณกรรมพื้นบ้าน 4) กีฬาภูมิปัญญาไทย 5) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล 6) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และ 7) ภาษา ทั้งนี้ ผู้เสนอสามารถระบุสาขาได้มากกว่า 7 สาขา หากเห็นว่ารายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนี้ จะต้องครอบคลุมหลายสาขาถึงจะครบองค์ประกอบ ทั้งนี้ผู้เสนอต้องเขียนข้อมูลตามกรอบของแต่ละสาขาที่กำหนดไว้

3. ลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจะอยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ

3.1 รายการที่มีลักษณะเฉพาะในชุมชน ท้องถิ่น ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย ใกล้เคียงกับผู้สืบทอดยกตัวอย่างเช่น ภาษาของ การสักยา คชศาสตร์ชาวกูย

3.2 รายการที่มีลักษณะเฉพาะในชุมชน ท้องถิ่น ที่ยังมีผู้สืบทอดและปฏิบัติอยู่ ยกตัวอย่างเช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ตำนานพญางงพญาพาน

3.3 รายการที่มีอัตลักษณ์ชัดเจนและมีการปฏิบัติ สืบทอดโดยทั่วไปหรืออย่างกว้างขวาง ยกตัวอย่างเช่น งานแกะสลักผักผลไม้ รำโทน งูกินหาง

4. สารสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยสังเขป (1 ย่อหน้า ไม่เกิน 300 คำ)

5. ประวัติความเป็นมา (ไม่เกิน 1 หน้า)

6. ลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (ไม่เกิน 3 หน้า) โดยให้มีรายละเอียดครอบคลุมสาระ ดังต่อไปนี้

6.1 ศิลปะการแสดง-องค์ประกอบของการแสดง เช่น ผู้แสดง วิธีการ ลำดับ ขั้นตอน จารีต อุปกรณ์ประกอบ วรรณคดีหรือเรื่องราวที่ใช้ ดนตรีและบทเพลงประกอบ ขนบประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวกับการแสดง โอกาสในการแสดง

6.2 งานช่างฝีมือดั้งเดิม-กลวิธีการผลิต กระบวนการ แหล่งผลิต

6.3 วรรณกรรมพื้นบ้าน-โครงเรื่อง ลักษณะเด่น ถิ่นกำเนิดของเรื่อง

6.4 กีฬาภูมิปัญญาไทย-วิธีการเล่น อุปกรณ์ สถานที่ กติกา

6.5 แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล แหล่งปฏิบัติ วิธีการ ลำดับขั้นตอน อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ วาระโอกาส

6.6 ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ความเชื่อ ความรู้ วัสดุ กระบวนการ

6.7 ภาษา ลักษณะเฉพาะ การใช้ภาษาในชีวิต

7. คุณค่าและบทบาทของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีต่อวิถีชุมชน (1-2 ย่อหน้า ไม่เกิน 1,000 คำ)

8. สถานภาพปัจจุบันของการถ่ายทอดความรู้และปัจจัยคุกคาม (1-2 ย่อหน้า ไม่เกิน 500 คำ)

9. เอกสารอ้างอิง หมายถึง เอกสาร หนังสือ งานวิจัย สิ่งพิมพ์ หรือสื่ออื่นใดที่ผู้เสนอใช้อ้างอิงในเอกสาร ทั้งนี้การอ้างอิงมีข้อกำหนดตามแหล่งที่มาของเอกสารที่นำมาใช้อ้างอิงดังนี้

9.1 การอ้างอิงจากหนังสือ ผู้แต่ง. (ปี). ชื่อเรื่อง. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

9.2 การอ้างอิงจากบท/ตอนในหนังสือ ผู้แต่ง. (ปีที่). ชื่อบท/ตอน. ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ), ชื่อหนังสือ (หน้า). สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

9.3 การอ้างอิงจากบทความในวารสาร ผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร, ปีที่ (ฉบับที่), เลขหน้า.

9.4 การอ้างอิงจากบทความในฐานข้อมูล ผู้แต่ง. (ปี). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร, ปีที่ (ฉบับที่), เลขหน้า. สืบค้นเมื่อ วัน เดือน ปี จากฐานข้อมูล ชื่อฐานข้อมูล.

9.5 การอ้างอิงจากบทความในหนังสือประเภทสารานุกรม ผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ใน ชื่อสารานุกรม (ฉบับที่, หน้า). สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

9.6 การอ้างอิงจากเว็บไซต์ ผู้แต่ง. (ปี). ชื่อเรื่อง. สืบค้นเมื่อวัน เดือน ปี, จากชื่อเว็บไซต์: URL

9.7 การอ้างอิงจากบทความในหนังสือพิมพ์ ผู้แต่ง. (ปี, เดือน วัน). ชื่อบทความ. ชื่อหนังสือพิมพ์. หน้า.

10. บุคคลอ้างอิง หมายถึงบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหรือเป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งความรู้เกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เสนอขอขึ้นทะเบียน

11. รูปภาพพร้อมคำอธิบายใต้ภาพ จำนวน 10 ภาพ และบันทึกไฟล์ลงใน CD หรือ DVD

12. ข้อมูลเสียง หรือ ข้อมูลภาพเคลื่อนไหว ควรอยู่ในรูปแบบของ CD หรือ DVD โดยรูปแบบของการบันทึกที่นิยมคือ WAV MP3 WMA สำหรับเสียงและ AVI MPEG WMV สำหรับภาพเคลื่อนไหว

13. ข้อมูลผู้เสนอขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ระบุชื่อและหน่วยงานของผู้ที่ดำเนินการจัดทำคำขอเสนอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ พร้อมทั้งแจ้งที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ติดต่อและอีเมลสำหรับการอ้างอิง

14. ข้อมูลผู้ประสานงาน กำหนดผู้ประสานงานที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมสามารถประสานสอบถามหรือขอข้อมูลเพิ่มเติม พร้อมทั้งแจ้งที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ติดต่อและอีเมล

เอกสารหมายเลข 2: รายชื่อกลุ่มผู้ปฏิบัติสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประกอบไปด้วย

1. ชื่อรายการ หมายถึงชื่อที่รู้จักโดยทั่วไปโดยชุมชน หรือเป็นชื่อที่เป็นที่รู้จักโดยกว้างขวาง และเป็นชื่อเดียวกับที่เสนอไว้ในเอกสารหมายเลข 1

2. ชื่อกลุ่มผู้ดำเนินการหลัก เช่น บุคคล/ ชุมชน/ สมาคม/ มูลนิธิ/ องค์กร/ หน่วยงาน ที่เป็นผู้ปฏิบัติและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พร้อมสถานที่ติดต่อ

3. สถานที่ติดต่อ

4. รูปแบบการดำเนินการสืบทอด/ อนุรักษ์/ พัฒนา ที่ได้ดำเนินการ ประกอบด้วย

4.1 รายละเอียดกิจกรรม

4.2 จำนวนคนที่เข้าร่วมกิจกรรม

4.3 ระยะเวลาดำเนินการ

4.4 ผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรม

5. รูปภาพการจัดกิจกรรมพร้อมคำอธิบายใต้ภาพ จำนวน 5 ภาพ

6. รายชื่อผู้ได้รับการสืบทอดหลัก ประกอบด้วย

6.1 รายชื่อบุคคล/ หัวหน้าคณะ/ กลุ่ม สมาคม/ ชุมชน

6.2 ข้อมูลส่วนตัวที่จำเป็น ได้แก่ อายุ/ อาชีพ

6.3 องค์ความรู้ด้านที่ได้รับการสืบทอด/ จำนวนปีที่สืบทอดปฏิบัติ

6.4 จำนวนผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้สืบทอดหลัก ต่อปี

6.5 สถานที่ติดต่อ/ โทรศัพท์

เอกสารหมายเลข 3: การยินยอมการเสนอขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติจากผู้สืบทอดหรือผู้ถือครองบุคคล กลุ่มคน หรือชุมชน หรือในบางกรณีเป็นหน่วยงานท้องถิ่นหรือองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งมีบทบาทเป็นผู้สืบทอดหรือผู้ถือครองจะต้องยินยอมการเสนอขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ โดยระบุ ชื่อ-สกุล สถานที่ภาพที่เกี่ยวข้องกับมรดกภูมิ

ปัญญาทางวัฒนธรรม และลงลายมือชื่อเพื่อรับรองข้อมูลตามเอกสารคำขอเสนอขึ้นทะเบียนฯ และยินยอมให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรมเปิดเผยข้อมูลและนำไปใช้ประโยชน์เพื่อขึ้นทะเบียน และลงวันเดือนปีที่ได้ลงนาม ทั้งนี้ จำนวนของผู้รับรองขึ้นอยู่กับดุลพินิจและความเหมาะสมของผู้เสนอ

การติดต่อสอบถาม ผู้สนใจสามารถสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่

1. ทางโทรศัพท์ 0 2247 0012-4 ต่อ 1312-1314
2. ทางอีเมล safeguard.ich@gmail.com
3. ทาง Facebook www.facebook.com/ichthailand
4. ทาง website : <http://ich.culture.go.th>

5. เกณฑ์การขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

การพิจารณาเกณฑ์การประกาศขึ้นทะเบียนเฉพาะของแต่ละสาขามีเกณฑ์ที่มีความสอดคล้องคล้ายคลึงกันหลายประเด็น ประกอบด้วย

1. เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่อยู่ในอาณาเขตประเทศไทยและที่ยังปฏิบัติอยู่ในวิถีชีวิต โดยมีลักษณะดังนี้

- 1.1 รายการที่มีลักษณะเฉพาะในชุมชน ท้องถิ่น ที่เสี่ยงต่อการสูญหายใกล้ขาดผู้สืบทอด
- 1.2 รายการที่มีลักษณะเฉพาะในชุมชน ท้องถิ่น ที่ยังมีผู้สืบทอดและปฏิบัติอยู่
- 1.3 รายการที่มีอัตลักษณ์ชัดเจนและมีการปฏิบัติ สืบทอดโดยทั่วไปหรืออย่างกว้างขวาง

2. มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์และมีคุณลักษณะบ่งบอกความเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ของท้องถิ่นหรือประเทศชาติ

4. มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ ศิลปะ คุณค่าทางจิตใจ คุณค่าเชิงสร้างสรรค์ หรือผลงานควรค่าแก่การรักษาไว้

5. มีการบันทึกหลักฐานหรือสามารถอ้างอิง/สืบค้นองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของวัฒนธรรม

6. มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องอนุรักษ์ไว้มิให้เกิดการสูญหายหรือนำไปใช้อย่างไม่เหมาะสม

6. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage) หมายถึง การปฏิบัติการแสดงออกความรู้ทักษะตลอดจนเครื่องมือวัตถุสิ่งประดิษฐ์และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นซึ่งชุมชนกลุ่มชนและในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2556)

องค์การสหประชาชาติเพื่อการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (ยูเนสโก) ได้ให้คำนิยามมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไว้ว่า “การปฏิบัติการเป็นตัวแทนการแสดงออกความรู้ทักษะตลอดจนเครื่องมือวัตถุสิ่งประดิษฐ์และพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นผลจากสิ่งเหล่านั้นซึ่งชุมชนกลุ่มชนและในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน”

“มรดกโลก” หมายความว่า มรดกทางวัฒนธรรมมรดกทางธรรมชาติหรือมรดกแบบผสมที่มีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลและได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกของมวลมนุษยชาติตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ค.ศ. 1972 “มรดกทางวัฒนธรรม” หมายความว่าสิ่งที่มีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลทางวัฒนธรรมซึ่งสามารถตกทอดไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้

“มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” และ “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม”

“มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Intangible Cultural Heritage ซึ่งยังไม่มีคำแปลเป็นภาษาไทยที่ชัดเจนและตรงตัวและเมื่อแรกใช้มีการเสนอคำแทนดังกล่าวอย่างหลากหลายเช่นมรดกวัฒนธรรมเชิงนามธรรมมรดกวัฒนธรรมทางจิตใจมรดกวัฒนธรรมที่ไม่เป็นวัตถุเป็นต้นซึ่งแต่ละคำเมื่อแปลกลับเป็นภาษาอังกฤษยังมีการถกเถียงกันอยู่และยังไม่ลงตัวทีเดียวนักต่อมาคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้มีมติเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2552 ให้ใช้ศัพท์คำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” แทนคำว่า Intangible Cultural Heritage ด้วยพิจารณาเห็นคำว่า “มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” อาจจะทำให้เกิดการตีความที่ไม่ตรงกันและเห็นว่าภาครัฐควรส่งเสริมทั้งมรดกวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องไม่ได้และที่จับต้องได้อย่างไรก็ดีเมื่อกรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้รับมอบหมายให้เป็นเจ้าภาพในการดำเนินการเข้าร่วมเป็นภาคีสัญญาฉบับนี้คือ Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage ในระยะเริ่มต้นก็ได้ใช้คำว่า “มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” แทนคำว่า Intangible Cultural Heritage ไปก่อนหน้านั้นแล้วสำหรับในทางปฏิบัติแล้วคำว่า “มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” และ “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” มีความหมายที่ไม่แตกต่างกันแต่การจำแนกสาขาและประเภทอาจจะมีความแตกต่างกันออกไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทและอัตลักษณ์ของแต่ละประเทศ

7. ลักษณะสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งนี้เป็นสิ่งซึ่งชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตนเป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตนและทำให้คนเหล่านั้นเกิดความรู้สึกมีอัตลักษณ์และความต่อเนื่องดังนั้นจึงก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์

8. อนุสัญญาเกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของ UNESCO

อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ

อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกถือกำเนิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2515 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความร่วมมือในหมู่ประเทศภาคีในการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมทั้งด้านนโยบายการบริหารเทคนิคและการเงินเพื่อสงวนรักษาคู่มือและส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติให้คงอยู่ต่อไปและต่อมาในปี พ.ศ. 2519 องค์การยูเนสโกก็ได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ดูแลแหล่งวัฒนธรรมและธรรมชาติที่มีความสำคัญระดับโลกโดยมีชื่อว่า "คณะกรรมการมรดกโลก" (The World Heritage Committee) พร้อมทั้งจัดตั้ง "กองทุนมรดกโลก" ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในการสนับสนุนการอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมและธรรมชาติที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้วคณะกรรมการดังกล่าวจะมีหน้าที่พิจารณามรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่เสนอมาจากประเทศภาคีให้เข้าร่วมอยู่ในการคุ้มครองภายใต้อนุสัญญา โดยแบ่งการขึ้นบัญชีหรือขึ้นทะเบียนเป็น 2 ประเภท คือ บัญชีมรดกโลกและบัญชีมรดกโลกที่อยู่ในภาวะอันตรายนอกจากนั้นคณะกรรมการมรดกโลกยังมีหน้าที่พิจารณาให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศภาคีในการพิทักษ์รักษาแหล่งมรดกโลกที่ตั้งอยู่ในประเทศนั้น ๆ ด้วยคณะกรรมการดังกล่าวจะมีหน้าที่พิจารณามรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่เสนอมาจากประเทศภาคีให้เข้าร่วมอยู่ในการคุ้มครองภายใต้

อนุสัญญาฯ โดยแบ่งการขึ้นบัญชีหรือขึ้นทะเบียนเป็น 2 ประเภทคือบัญชีมรดกโลกและบัญชีมรดกโลกที่อยู่ในภาวะอันตรายนอกจากนั้นคณะกรรมการมรดกโลกยังมีหน้าที่พิจารณาให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศภาคีในการพิทักษ์รักษาแหล่งมรดกโลกที่ตั้งอยู่ในประเทศนั้น ๆ ด้วยคณะกรรมการมรดกโลกประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารของคณะกรรมการมรดกโลก (Bureau of the World Heritage Committee) ซึ่งมีการประชุมทุก ๆ ปีที่สำนักงานใหญ่องค์การยูเนสโกกรุงปารีสประเทศฝรั่งเศสโดยจะทาหน้าที่กลั่นกรองงานต่าง ๆ เสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลกซึ่งจะมีการประชุมทุก ๆ กลางปีตามประเทศภาคีต่าง ๆ ที่มีความพร้อมสามารถรับเป็นเจ้าภาพได้

วัตถุประสงค์แห่งอนุสัญญา "มรดกทางวัฒนธรรม" มีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. อนุสรณ์สถาน ผลงานทางสถาปัตยกรรมผลงานทางประติมากรรมหรือจิตรกรรม ส่วนประกอบหรือโครงสร้างของโบราณคดีธรรมชาติจารึกถ้ำที่อยู่อาศัยและร่องรอยที่ผสมผสานกันของสิ่งต่าง ๆ ช่างต้นซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางประวัติศาสตร์ศิลปะหรือวิทยาศาสตร์
2. กลุ่มอาคาร กลุ่มของอาคารที่แยกจากกันหรือเชื่อมต่อกันโดยลักษณะทางสถาปัตยกรรมหรือโดยความสอดคล้องกลมกลืนหรือโดยสถานที่จากสภาพภูมิทัศน์ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางประวัติศาสตร์ศิลปะหรือวิทยาศาสตร์
3. แหล่ง ผลงานที่เกิดจากมนุษย์หรือผลงานที่เกิดจากมนุษย์และธรรมชาติและบริเวณอันรวมถึงแหล่งโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางประวัติศาสตร์สุนทรียศาสตร์ชาติวงศ์วิทยาหรือมานุษยวิทยา

วัตถุประสงค์แห่งอนุสัญญา "มรดกทางธรรมชาติ" มีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. สภาพธรรมชาติที่ประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพและทางชีวภาพ หรือกลุ่มของสภาพธรรมชาติดังกล่าวซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางสุนทรียศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์-สภาพองค์ประกอบทางธรณีวิทยาหรือธรณีสัณฐานหรือบริเวณที่พิสูจนทราบอย่างชัดเจนว่าเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสายพันธุ์สัตว์และพืชที่กำลังได้รับการคุกคามซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางวิทยาศาสตร์หรือการอนุรักษ์
2. สภาพธรรมชาติหรือบริเวณที่พิสูจนทราบอย่างชัดเจนว่ามีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางวิทยาศาสตร์การอนุรักษ์และความงดงามตามธรรมชาติ

9. อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้คือข้อตกลงร่วมกันระหว่างรัฐภาคีที่มีจุดประสงค์ที่จะสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ทั้งในการให้ความเคารพในมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชน กลุ่มชน และปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องรวมถึงการสร้างความรู้ตระหนักรู้ในระดับต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความชื่นชมร่วมกันรวมถึงการให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในระหว่างประเทศซึ่งอนุสัญญานี้เป็นอีกหนึ่งในหลาย ๆ อนุสัญญาที่องค์การยูเนสโกได้ทำขึ้นเพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษาศาสตร์หรือวัฒนธรรมระหว่างมวลสมาชิกโดยอนุสัญญาฉบับนี้ได้ผ่านการรับรองจากที่ประชุมสมัชชาสามัญขององค์การยูเนสโกเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) และมีผลบังคับใช้เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2549 (ค.ศ. 2006) ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อนุสัญญาฯ ฉบับนี้จะต่างกับอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่ว่า

อนุสัญญาฉบับนี้จะเน้นถึงมรดกของบรรพบุรุษที่ได้สร้างสรรค์และปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต และส่งต่อผ่านลูกหลานแต่ละรุ่นจนกลายเป็นอัตลักษณ์ (Identity) ของชุมชนหรือกลุ่มชนที่ยึดถือปฏิบัติกันจนถึงทุกวันนี้โดยอาจจะแสดงออกมาในรูปลักษณะต่าง ๆ เช่นมุขปาฐะภาษาประเพณี พิธีกรรมงานเทศกาลการช่างฝีมือดั้งเดิมรวมถึงความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาลเป็นต้นในขณะที่อนุสัญญามรดกโลกจะเน้นงานด้านสถาปัตยกรรมอนุสรณ์สถานศิลปกรรมลวดลายจำหลักแหล่งที่อยู่อาศัยในถ้ำ กลุ่มอาคาร หรือบริเวณทางโบราณคดีที่ทรงคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลในแง่มุม ประวัติศาสตร์ศิลปะหรือวิทยาศาสตร์ซึ่งหากจะพูดง่าย ๆ ก็คืออนุสัญญามรดกโลกจะเน้นในสิ่งที่มองเห็นและจับต้องเป็นรูปธรรมได้ส่วนอนุสัญญามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้จะเน้นในเรื่องที่เป็นนามธรรมและจับต้องไม่ได้เช่นเดียวกับชื่อของอนุสัญญา

10. สารในอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขององค์การยูเนสโก

ในอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขององค์การยูเนสโก ประกอบด้วย

1. นิยามของคำว่ามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

องค์การสหประชาชาติเพื่อการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (ยูเนสโก) ได้ให้นิยามมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไว้ว่า “ การปฏิบัติการเป็นตัวแทนการแสดงออกความรู้ทักษะตลอดจนเครื่องมือวัตถุสิ่งประดิษฐ์และพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นผลจากสิ่งเหล่านั้นซึ่งชุมชนกลุ่มชนและในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน ”

“ การสงวนรักษา ” หมายถึง มาตรการเพื่อให้มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ดำรงอยู่รอดต่อไปซึ่งรวมถึงการจำแนกการบันทึกหลักฐานการวิจัยปกป้องคุ้มครองส่งเสริมเชิดชูถ่ายทอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านทางการศึกษาในระบบและนอกระบบรวมทั้งการฟื้นฟูมรดกดังกล่าวในด้านต่าง ๆ

2. องค์ประกอบของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ประกอบด้วย

2.1 ความเป็นวัฒนธรรมและการอาศัยอยู่ในช่วงเวลาเดียวกันมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ไม่ได้หมายรวมถึงเพียงการเป็นตัวแทนของมรดกที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาจากอดีตแต่ต้องรวมถึงวิถีทางชนบทที่มีการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยชุมชนนั้น ๆ และธรรมเนียมการปฏิบัติเกี่ยวกับเมืองในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชนแต่ละกลุ่ม

2.2 สิ่งที่เกิดจากการแบ่งปันประสบการณ์ทางมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งเป็นสิ่งที่ติดตัวมากับบุคคลต่าง ๆ ที่อพยพและย้ายถิ่นมาจากที่ต่าง ๆ หรือเกิดการดัดแปลงจากกลุ่มบุคคลที่อพยพและตั้งถิ่นฐานในแต่ละพื้นที่

2.3 การเป็นตัวแทนทางมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ไม่ให้กล่าวถึงเฉพาะค่านิยมทางวัฒนธรรมแต่เพียงอย่างเดียวแต่ให้รวมถึงองค์ความรู้ของแต่ละวัฒนธรรมที่เป็นพิเศษซึ่งเป็นพื้นฐานของความเป็นชุมชนด้วย

2.4 พื้นฐานความเป็นชุมชนสำหรับมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งสามารถเป็นมรดกได้เมื่อมีการเห็นคุณค่าของชุมชนเช่นความเป็นสังคมกลุ่มหรือความเป็นปัจเจกชนต่อการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ประกอบกับการโอนถ่ายซึ่งทักษะและความรู้ระหว่างชุมชน

11. ความสำคัญของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เป็นเครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศในการปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้รวมทั้งเป็นการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนกลุ่มชนและปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความสำคัญดังนี้

1. เป็นการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองมรดก
2. วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ทั้งระดับชาติระดับภูมิภาคและระดับโลก
3. เป็นการพัฒนาการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของแต่ละรัฐภาคีให้

เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4. เป็นการยืนยันบทบาทของรัฐภาคีในเวทีโลกต่อการดำเนินงานเรื่องการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

12. วัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

วัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้มีดังนี้

1. เพื่อปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้
2. เพื่อประกันว่าจะเคารพมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชนกลุ่มชนและปัจเจก

บุคคลที่เกี่ยวข้อง

3. เพื่อเพิ่มความตระหนักในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับนานาชาติถึงความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน

4. เพื่อให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือระหว่างประเทศ

13. แนวทางการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

1. จัดทำทะเบียนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้
2. กำหนดนโยบายที่มุ่งส่งเสริมบทบาทของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้
3. ตั้งองค์กรเพื่อสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

4. สนับสนุนให้เกิดการศึกษาวิจัยเพื่อสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย

5. กำหนดใช้มาตรการที่เหมาะสมทางกฎหมายทางเทคนิคทางการบริหารและทางการเงินเพื่อการสนับสนุนการสร้างสรรค์การเพิ่มศักยภาพบุคคลการถ่ายทอดการจัดแสดงผลงานการประกันการเข้าถึงการเคารพต่อจารีตธรรมเนียมในการเข้าถึงและการบันทึกข้อมูล

14. การสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในระดับนานาชาติ

เมื่อประเทศไทยได้เข้าเป็นรัฐภาคีก็จะสามารถเสนอรายการที่เป็นตัวแทนของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติรายการมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งต้องได้รับการสงวนรักษาอย่างเร่งด่วนและแผนงานโครงการและกิจกรรมเพื่อสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

อนุสัญญาฉบับนี้ได้กำหนดขอบเขตลักษณะของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไว้ 5 สาขา ได้แก่

1. ประเพณีและการแสดงออกที่เป็นมุขปาฐะรวมถึงภาษาในฐานะพาหะของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

2. ศิลปะการแสดง

3. แนวปฏิบัติทางสังคมพิธีกรรมและงานเทศกาล
4. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
5. งานช่างฝีมือดั้งเดิม

กล่าวโดยสรุปมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่า เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งนี้ เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่องก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประกอบไปด้วย 7 สาขาได้แก่ 1) ภาษา ภาษาถิ่น และภาษาชาติพันธุ์ ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้สื่อสารในวิถีการดำรงชีวิตของชนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนโลกทัศน์ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชน ทั้งในแง่วจนภาษา (ภาษาที่ใช้ถ้อยคำ) และอวจนภาษา (ภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำ) 2) วรรณกรรมพื้นบ้าน ได้แก่วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้านโดยครอบคลุมวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่าและที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร 3) สาขา ศิลปะการแสดง ได้แก่ การแสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึก และเรื่องราวต่าง ๆ โดยมีผู้แสดงเป็นสื่อผ่านทางเสียง ได้แก่ การขับร้อง หรือการเล่นดนตรี และทางร่างกาย เช่น การรำยา รำ การเชิด การเต้น การแสดงท่าทาง ฯลฯ 4) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล การประเพณีปฏิบัติในแนวทางเดียวกันของคนในชุมชนที่สืบทอดต่อกันมาบนหนทางของมรดกวิถี นำไปสู่สังคมแห่งสันติสุข แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชนและชาติพันธุ์นั้น ๆ 5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน 6) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติและการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ และ 7) กีฬาภูมิปัญญาไทย การเล่น การกีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ที่มีการปฏิบัติกันอยู่ในประเทศไทยและมีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีไทย เมื่อพิจารณาในแง่เมรุลอยยอยุธยาพบว่าจัดอยู่ในกลุ่มภูมิปัญญามรดกวัฒนธรรมประเภทงานช่างฝีมือดั้งเดิมที่ทรงคุณค่า แต่ยังคงขาดการธำรงรักษาไว้เพื่อให้ลูกหลานได้เรียนรู้ในเชิงประจักษ์

สาเหตุสำคัญของการใช้เมรุลอยยอยุธยาเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมการเผาศพที่เป็นการไว้อาลัยครั้งสุดท้ายแก่ผู้วายชนม์ ดังนั้นเพื่อให้เห็นที่มาของการใช้เมรุลอยผู้วิจัยจึงได้รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการตาย โดยมีสาระสำคัญดังที่ได้กล่าวในหัวข้อถัดไป

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการตาย

ประเพณีเนื่องในการตาย

ยง เสฐียรโกเศศ (2553, 17-22) ได้นำเสนอถึงรายละเอียดเกี่ยวกับประเพณีเนื่องในการตายไว้ในหลายประเด็นที่น่าสนใจว่าเมื่อมนุษย์มีความเจริญขึ้น มีศาสนาที่มั่นคงงดงามเป็นที่พึ่งที่นับถือ ก็ได้มีการนำเอาคติทางศาสนามาประกอบพิธีการทำศพและอนุโลมประเพณีดั้งเดิมที่ทำกันมา ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แห่งความสุขของผู้ที่ตายไปและทั้งผู้ที่เป็นด้วย นับได้ว่าเป็นการดีเพราะเป็นการรักษาประเพณีเอาไว้โดยปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนับว่าเป็นการปลูกศรัทธาให้กับศาสนาทางอ้อม เหตุของการทำศพสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. เป็นพิธีเพื่อเช่นไหว้อุทิศให้แก่ผู้ตาย โดยเข้าใจว่าผู้ตายมีความเป็นอยู่คล้ายคลึงกับคนแต่ต่างกันที่อยู่คนละโลก
2. เป็นพิธีเพื่อปัดรังควาน ป้องกันผีร้ายมารบกวน เช่น ชาวโคลัมเบียจะเอาอาหารไปวางไว้ที่หลุมศพเพื่อไม่ให้ผีกลับมากินอาหารที่บ้านเพราะจะทำให้คนในบ้านเจ็บป่วย
3. เป็นพิธีทางลัทธิศาสนา ด้วยความเคารพอาลัยรักระลึกถึงผู้ตาย ต้องการให้ผู้ตายได้รับประโยชน์แห่งความสุขในโลกหน้าให้มากที่สุด เป็นการระลึกถึงคุณด้วยกตัญญูทเวท

สำหรับความจำเป็นในการทำศพนั้น ถ้าเป็นผู้ที่มีกำลัง พิธีก็มีมาก สุดแล้วแต่ว่าวิธีใดจะช่วยให้ผู้ตายได้รับความสุข และเป็นเกียรติยศแก่ผู้ทำและผู้ตาย ดังนั้นการทำพิธีศพจึงมีมากน้อยตามแต่ฐานะของผู้ทำและผู้ตาย พิธีทำศพของชาติต่าง ๆ แม้แต่ในชาติเดียวกันพิธีก็ไม่เหมือนกัน เป็นความเชื่อถือตามชนชั้นชาติของผู้ทำ เช่นพิธีทำศพของชาวกรุงกับชนบทก็มีความต่างกัน ถ้าเป็นพิธีของชาวชนบทและถิ่นต่าง ๆ จะมีประเพณีดั้งเดิมเหลืออยู่มาก แต่ถ้าเป็นพิธีของชาวกรุงก็มีการตัดเติมไปตามกาลเทศะและตามชั้นของบุคคล

นอกจากนี้โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2550, หน้า 137-145) ยังได้กล่าวถึงพิธีกรรมหลังจากที่มีผู้เสียชีวิตไว้ในทำนองเดียวกันว่าพิธีศพของคนไทยในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมที่ยังตกค้างอยู่ ถึงแม้พิธีกรรมทางศพจะมีความแตกต่างกันตามลักษณะการตาย เช่นตายปกติหรือไม่ปกติ เพศ อายุ สถานภาพ และชนชั้นของผู้ตาย เช่นพระสงฆ์หรือเชื้อพระวงศ์ แต่พิธีกรรมทั้งหมดก็แสดงขั้นตอนที่สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับโลกหน้าและชีวิตหลังความตายโดยที่พิธีกรรมจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย สภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของแต่ละสังคม

1. การเผาศพในประเพณีงานศพ

ศุภรา กันตะพัฒนา (2550, หน้า 98-100) ได้นำเสนอถึงที่มาของการเผาศพในประเพณีงานศพของไทยไว้อย่างน่าสนใจว่าทุกชีวิตบนโลกไม่สามารถหลีกเลี่ยงความตายได้ สำหรับพิธีกรรมและขั้นตอนในการจัดการเรื่องความตายของชาวเอเชียอาคเนย์ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกันอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะประเพณีเผาศพ ที่มาของการเผาศพหรือการฌาปนกิจศพ จากบันทึกหลักฐานการสำรวจของ ศาสตราจารย์ ดร.คาร์ล ดอริง นักโบราณคดีชาวดัตช์ ในปี พ.ศ. 2467 ระบุว่าประเพณีเผาศพเริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยอินเดียบราหฺมาตามลัทธิพราหมณ์ แพร่ผ่านเข้ามาในประเทศไทยทางการนับถือศาสนา ในขณะที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรชัย ตระกูลวรานนท์ ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับชาติพันธุ์วิทยาและพิธีกรรมวิเคราะห์ได้กล่าวว่าการเผาศพเป็นพิธีกรรมที่ชาวพุทธปฏิบัติมาอย่างลัทธิพราหมณ์เมื่อประมาณ 4000 ปีก่อน เรียกว่าการทำ “พลีกรรม” หรือ “สังเวช” เพื่อให้มนุษย์กลับไปเป็นส่วนหนึ่งของพรหม

ตามความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นส่วนเล็ก ๆ ที่บิออกมาจากลมหายใจของพระพรหม เมื่อเราตายจะกลายเป็นอาตมันหรือลมหายใจและกลับไปเป็นส่วนหนึ่งของพรหมอีกครั้ง วิธีที่ดีที่สุดที่จะแยกอาตมันออกจากเนื้อกายหยาบที่กำลึงเนา ก็คือการเผาหรือการชำระอาตมันด้วยไฟ ปัจจุบันได้มีการเพิ่มเสริมพิธีการต่าง ๆ ที่แฝงความหมายโดยนัยที่ส่วนใหญ่จะยังประโยชน์ให้กับผู้ที่อยู่เพื่อให้พิจารณาถึงความจริงของชีวิต

สิ่งที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมและการเผาศพสามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 ด้านคือ

1. ปรีศนาธรรมจากความตาย ตามแนวคิดที่ว่า ความตายคือความแท้จริงของโลก ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงความตายได้ ชีวิตหลังความตายเป็นสิ่งที่ไม่มีใครรู้ พิธีกรรมการทำศพจึงถือว่าเป็นเครื่องมือในการสอนสั่งธรรมเพื่อให้คนที่เสียชีวิตอยู่เข้าใจ ศาสตราจารย์พิเศษเสถียรพงษ์วรรณปก ราชบัณฑิตยสถานสาขาศาสนศาสตร์ กล่าวว่าขั้นตอนการเผาศพนั้นนอกจากจะเป็นความเชื่อที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแล้ว ยังแฝงการมองสั่งธรรมของชีวิต เช่น การมัดตราสังให้ศพ 3 เพราะนั้น เพื่อป้องกันศพที่เน่าพองแขนขาออกจนฝาโลงเปิด ปรีศนาธรรมที่แฝงไว้คือการเปรียบว่าแต่ละเพราะเปรียบเสมือนห่วงที่คอยดึงเราไม่ให้พบความสุข ห่วงมัดแรกมัดที่คอกคือบุตรที่ต้องคอยเลี้ยงดู ห่วงที่สองมัดที่มือคือสามีหรือภรรยาที่ต้องคอยรักและห่วงแหวน ห่วงที่สามมัดที่เท้าคือมีทรัพย์สมบัติมากทำให้ต้องดูแลและเลยไม่ได้ ส่วนพิธีเผาศพนั้นอ้างถึงหลักพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือ มีเกิด ตั้งอยู่ และดับไป ก่อนเผาจับต้องไม่ได้หลังเผาก็เหลือเพียงเถ้าถ่าน

2. พิธีกรรมเพื่อคนที่อยู่ข้างหลังศาสตราจารย์พิเศษเสถียรพงษ์วรรณปก ราชบัณฑิตยสถานสาขาศาสนศาสตร์กล่าวว่าสังคมไทยเน้นการให้ความสำคัญต่อความกตัญญูตต่อผู้ที่มีพระคุณ ดังนั้นการทำพิธีศพและประเพณีเผาศพจึงทำเพื่อให้ลูกหลานแสดงความกตัญญูตต่อผู้ที่มีพระคุณของบรรพบุรุษในวาระสุดท้าย และการเผาศพจะช่วยให้ผู้ที่อยู่ข้างหลังสามารถผ่านพ้นช่วงของการสูญเสียได้ง่ายขึ้น

3. ข้อห้ามเพื่อป้องกันโรคระบาดจากตอนหนึ่งของบันทึกศาสตราจารย์ ดร.คาร์ล ดอริง ได้เขียนเล่าถึงธรรมเนียมข้อห้ามเผาศพในบางกรณีว่าผู้ที่เสียชีวิตด้วยไข้ติดต่อกัน เช่น ทหพิษ อหิวาตกโรค หรือกาฬโรค จะต้องนำศพไปฝังไว้ก่อน หลังจากนั้นไม่เกินสามปีค่อยขุดมาเผา จากข้อความนี้ทำให้เราทราบถึงวิธีการป้องกันการติดเชื้อจากโรคระบาดเพื่อควบคุมการเผยแพร่ของโรคได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งจากแนวคิดนี้ รองศาสตราจารย์ ดร.สุชีรา ภัทรายุทธวรรตน์ ได้สนับสนุนข้อคิดที่น่าสนใจว่า นอกจากวิธีการในการป้องกันการติดเชื้อข้างต้นแล้วยังมีกุศโลบายห้ามคนป่วย คนที่มีบาดแผล หรือคนท้องไปงานศพ จะเห็นได้ว่าข้อห้ามนี้ช่วยดูแลสุขภาพจิตได้ เพราะทั้งคนที่เจ็บป่วยและคนตั้งครรภ์มักมีสุขภาพจิตที่อ่อนแอกว่าคนปกติ หากไปร่วมงานศพของญาติมิตรไปเห็นหรือได้ยินอาจทำให้เกิดความเครียดจนส่งผลต่อสุขภาพและเด็กในครรภ์ได้ส่วนความเชื่อในเรื่องการนำน้ำใบทับทิมมาล้างหน้าทันทีหลังจากกลับจากงานศพนั้นก็เป็ความเชื่อที่ช่วยทำให้สบายใจว่าเป็นการล้างเอาภาพที่ติดตาหรือสิ่งที่จะทำให้จิตใจหดหู่ระหว่างที่อยู่ในงานศพออกไป เป็นการลดความกังวล ความซึมเศร้า และช่วยให้บางคนหลับนอนได้เป็นปกติ

นอกจากนี้บุญมี แทนแก้ว (2547, หน้า 117-123) ก็ได้พูดถึงรายละเอียดของการเผาศพไว้พอสังเขปว่าในขั้นตอนของการเผาศพนั้นก่อนจะถึงพิธีการเผาศพ เจ้าภาพมักจะนำศพออกจากที่บรรจุมาตั้งแล้วนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาสวดอภิธรรมอีก 1 คืนก็ได้หรือไม่ก็ได้แล้วแต่เจ้าภาพ ในการตั้งศพ

ก่อนหน้านั้นมักจะจัดเป็นพิธีใหญ่เพราะถือว่าเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่ศพจะถูกเผา ส่วนมากจึงจัดให้มีการเทศน์แจงหรือสวดแจง โดยนิมนต์พระภิกษุ 1 รูป ขึ้นเทศน์ ส่วนพระที่สวดแจงแล้วแต่นิมนต์ส่วนใหญ่จะนิมนต์หมตวัด หรือบางที่อาจจะนิมนต์จากวัดอื่นก็ได้ นอกจากนี้เจ้าภาพยังมีการจัดภัตตาหารเพล แต่พระสงฆ์ที่มาสวดแจงทุกรูปก่อน ก็กรรมเหล่านี้เนื่องด้วยพิธีกรรมทางศาสนา หลังจากพิธีการทางศาสนาเสร็จแล้ว ก็ถึงเวลาที่จะเตรียมเผาศพ เจ้าภาพจึงเชิญศพลงจากที่ตั้งศพแล้วทำการเวียนรอบเมรุหรือเชิงตะกอน 3 รอบ โดยเวียนจากซ้ายไปขวาก่อนที่จะยกศพขึ้นสู่เชิงตะกอน ทอดผ้าบังสุกุลและเผาตามลำดับ

2. พิธีทำบุญงานศพ

วิเชียร วงศ์วิเศษ (2502, หน้า 424-464) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของพิธีทำบุญงานศพไว้ในหลายประเด็นที่น่าสนใจว่า พิธีการทำบุญงานศพก็คือประเพณีการทำบุญกุศลอุทิศให้แก่ญาติมิตรที่ถึงแก่กรรม มีแบบอย่างบางประการที่ยึดถือกันอย่างเคร่งครัด คือถ้าต้องการให้ผู้ถึงแก่กรรมได้กินได้ใช้สิ่งของเช่นไร ก็ต้องจัดหาของเหล่านั้นมาทำบุญให้ทานด้วย จึงเป็นเหตุให้มีการสร้างกลุบายในการให้ทานขึ้น เช่น การทำงตึกของชาวจีน สำหรับชาวพุทธก็คือการสร้างฌาปนสถานในปัจจุบันแทบจะมีทุกวัด จาริตประเพณีในการทำบุญให้ทานในงานศพนั้น เป็นการทำเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้วายชนม์นั้นแต่ละถึนก็ทำไม่เหมือนกัน เมื่อมีญาติถึงแก่กรรมการดำเนินการบำเพ็ญกุศลตามประเพณีนิยมมีดังนี้

1. เมื่อบรรจุกุศลหีบเรียบร้อยแล้ว ตามประเพณีนิยมต้องนิมนต์พระมาสวดมาตีกาบังสุกุลจะนิมนต์กี่องค์ก็แล้วแต่กำลังความสามารถเราเรียกว่าบังสุกุลปากหีบ แต่ในปัจจุบันไม่นิยมทำกันแล้ว

2. การสวดอภิธรรมในตอนกลางคืน จะสวดที่บ้านหรือที่วัดก็ได้ แต่ควรจัดตั้งโต๊ะพุทธบูชาด้วยการที่บรรดาพุทธศาสนิกชนผู้ที่มีความกตัญญูตเวที่นั้น เมื่อก่อร่างสร้างตัวจนมีความสุขความเจริญก็มักที่จะไม่ลืมคุณบูรพชนของตนเอง เมื่อบูรพชนที่วายชนม์ละโลกนี้ไปแล้ว ก็มักจะทำบุญให้ทานอุทิศส่วนบุญกุศลส่งไปให้

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ และคณะ (2526, หน้า 95-98) ก็ได้กล่าวถึงการจัดพิธีศพไว้อย่างน่าสนใจว่าการจัดงานศพจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ แต่มีจุดมุ่งหมายที่เหมือนกันคือเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ถึงแก่กรรมไปแล้ว การจัดงานศพเริ่มตั้งแต่การอาบน้ำศพ การตั้งศพ การสวดอภิธรรม ซึ่งปัจจุบันอาจทำที่บ้านหรือที่วัดก็ได้ การสวดอภิธรรมอาจจะสวด 3 วัน 5 วัน 7 วันหรือ 9 วันก็ได้

3. ความเชื่อเรื่องนักษัตรลึงค์

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2550, หน้า 108-113) ได้เสนอถึงความเชื่อในเรื่องนักษัตรลึงค์ไว้อย่างน่าสนใจว่า ความเชื่อในพิธีการทำศพที่ปรากฏร่วมกันของกลุ่มคนในแถบอุษาคเนย์ประการหนึ่งก็คือความเชื่อที่ว่าด้วยการใช้เครื่องประกอบพิธีศพที่ทำเป็นรูปนักษัตรลึงค์ ซึ่งมีรูปร่างเหมือนช้างผสมนกคือมีปากมีหางอย่างนกและมีหัวมีงวงยาวอย่างช้าง การใช้นักษัตรลึงค์นี้นิยมใช้อย่างแพร่หลายในพิธีศพสำหรับเจ้านายชั้นปกครองหรือพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ของทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือในอดีต การนำเอา นักษัตรลึงค์มาใช้ในการประกอบพิธีศพนั้นมีข้อสันนิษฐานร่วมกันคือเป็นยานพาหนะนำเอาวิญญาณผู้ตายไปสู่โลกอื่น บางวัฒนธรรมจะใช้พาหนะอื่นเป็นสัญลักษณ์ แต่กลุ่มคนไท-ลาวแถวลุ่มน้ำโขงและล้านนาจะใช้นักษัตรลึงค์ ที่มาของนักษัตรลึงค์มีหลาย

ประการแต่จากข้อสันนิษฐานของอิธาน สมใจ (2541, หน้า 69-74, อ้างถึงในโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2550, หน้า 108-109) กล่าวว่านกหัสดีลิงค์แปลว่าเพศลักษณะแห่งข้างในพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับพินาศและเขาพระสุเมรุ ตามคัมภีร์ปฐมมุณีและประวัติศาสตร์ของล้านน่าน่าจะหมายถึง “ข้างมโนศิลา” ซึ่งบนหลังจะเป็นที่ตั้งของเขาพระสุเมรุและดาวเคราะห์ต่าง ๆ ส่วนแรงบันดาลใจในการสร้างเกิดจากความรู้ในสองกระแสคือ การประจักษ์จริงที่เห็นในโลกนี้ซึ่งนกมีขนาดใหญ่ที่สามารถคาบซากสัตว์ขนาดใหญ่ไปได้ไกล และความรู้ความเชื่อเรื่องโลกอื่น ที่อาจเห็นได้จากจินตนาการผ่านกระบวนการของพิธีกรรมซึ่งอาจสร้างให้เป็นดังสัตว์หิมพานต์หรือสัตว์ในโลกอื่นที่สามารถจะนำเอาวิญญาณผู้ตายจากโลกปัจจุบันไปยังโลกอื่น

4. ประเพณีเผาศพแบบนกหัสดีลิงค์

เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล (2554, หน้า 6-7) ได้อธิบายถึงประเพณีเผาศพที่สืบทอดมาจากชาวล้านนาแบบนกหัสดีลิงค์ไว้ว่า ในตำนานเมื่อราวพันปีมาแล้วเจ้านครตักกะศิลาเชียงรุ่งแสนหวีได้สวรรคตลง พระมเหสีจึงนำพระศพไปเผาปนกิจที่ทุ่งหลวง ในขณะที่นั้นนกหัสดีลิงค์บินโฉบลงมานำศพไปกิน พระมเหสีได้ประกาศให้ผู้มีฝีมือไปนำพระศพกลับมาแต่ก็ถูกกินจนหมด ในความเชื่อนี้กล่าวว่า นกหัสดีลิงค์ถือเป็นพาหนะของผู้มีบุญ มีพลังกำลังมากเท่ากับช้างถึง 5 เชือกรวมกัน มีลักษณะเป็นครึ่งนกครึ่งช้าง หัวคล้ายสิงห์แต่มีวงคล้ายช้าง นกหัสดีลิงค์แปลว่านกช้าง เป็นนกที่มีความใหญ่โตมหึมา ว่ากันว่าสามารถกินช้างทั้งตัวได้สบาย นกหัสดีลิงค์พบในหลักฐานที่เก่าแก่ในกรุงพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อพ.ศ. 1976 ซึ่งเรียกว่า “นกหัวช้าง”

หลังจากที่ผู้ที่มีฝีมือถูกกินหมด ต่อมาเมื่อมีศพแห่งนครตักกะศิลานามว่า “สีดา” ได้อาสาปราบนกหัสดีลิงค์ นางใช้ศรอาบยาพิษยิงนกหัสดีลิงค์ตกลงมาตายพร้อมกับพระศพก็ตกลงมาด้วย พระมเหสีจึงให้สร้างหอแก้วบนนกหัสดีลิงค์ แล้วอัญเชิญพระศพขึ้นไว้ที่หอแก้วแล้วจัดพิธีถวายพระเพลิงไปพร้อมกัน ซึ่งต่อมาเจ้านายในราชสำนักจึงถือเป็นแบบอย่างของประเพณีเผาศพ ซึ่งแพร่หลายทั้งในหลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ สิบสายต่อมาถึงเจ้าเมืองอุบลราชธานี ยโสธร (เมืองยศสุนทร) เฉพาะเชื้อสายอัญญาสีเท่านั้นคือ เจ้าเมือง อุปราชา ราชวงศ์ ราชบุตร ทางภาคอีสานสมัยก่อนก็มีการเผาศพบนนกหัสดีลิงค์สำหรับเจ้านายเชื้อสายจำปาศักดิ์ ซึ่งทำพิธีกันที่ทุ่งศรีเมือง จนกระทั่งถูกยกเลิกโดยพระเจ้านั่งยาเธอกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เพราะดูเป็นการเลี่ยนแบบพระมหากษัตริย์ในกรุงเทพฯ แต่ก็ยังอนุญาตให้เฉพาะพระเถระที่ทรงคุณธรรมให้จัดการศพบนนกหัสดีลิงค์ได้ ส่วนทางล้านนานั้นมีการใช้อย่างแพร่หลายจวบจนปัจจุบัน หากถามถึงประวัติที่เรืมนำมาใช้ครั้งแรกคงหาคำตอบยาก เพียงแต่มีความคิดเห็นของนักปราชญ์สองท่านได้กล่าวไว้คือ พระยาอนุমানราชชน (ยงเสฐียรโกเศศ) ความว่า “ชาวเชียงใหม่ทำศพโดยทำรูปนกหัสดีลิงค์ น่าจะเอาอย่างมาจากอูตตรกुरु (อินเดีย) ส่วนกรมพระยานริศฯ ประทานคำตอบว่า “ประเพณีจากอินเดียมาสู่เขมร จากเขมรเข้ามาไทยภาคอีสาน แล้วทางพายัพจึงเอาอย่างมาจากอีสาน”

พิธีศพชาวล้านนา

เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล (2554, หน้า 7-34) ได้กล่าวถึงการทำให้ศพของชาวล้านนาไว้ว่า พิธีการศพทางภาคเหนือตอนบน หากเป็นคนธรรมดาเสียชีวิตจะใช้โลงศพพร้อมด้วยปราสาท โลงศพที่ใช้เหมือนทั่วไปแต่ปราสาทจะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของทางภาคเหนือ ราคาที่ตั้งแต่หลักพันถึงหลักหมื่นขึ้น ปราสาทจะถูกนำมาใช้ในวันก่อนวันเผา 1 วัน โดยทั่วไปจะเก็บศพไว้ 3-5 วัน ภาคเหนือโดย

ส่วนมากไม่มีเมรุเผาศพ ส่วนใหญ่จะนำศพไปเผาที่ป่าช้า ไม่ค่อยเผาที่วัด ปราสาทจึงมักใช้ในพื้นที่บ้านที่พอจะตั้งได้หากตั้งไม่ได้ก็อาจจะไปตั้งปราสาทที่วัด

สำหรับลักษณะของปราสาทนั้นมีรูปแบบคล้ายจำลองวิมาน มีชั้นเครื่องยอดสวยงาม ชั้นฐานเป็นฐานสิงห์ ฐานปัทม์ โครงสร้างทำด้วยไม้ระแนง หรือไม้ฉำฉา ไม้ขนุน ไม้สักหรือไม้เนื้ออ่อนที่เผาไฟได้ง่าย นำมาตีเป็นโครง จากนั้นจึงแกะสลักลายบนกระดาดสา กระดาดทองเกรียบ เป็นลายกนก ประจำยาม พุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นต้น ตามรูปแบบลวดลายล้านนาหรือลายเฉพาะถิ่น ปัจจุบันมีลายภาคกลางเสริมบ้าง อาจใช้วิธีสอดไส้สีหรือไม้ก็ได้ เมื่อได้ลวดลายก็นำไปติดบนโครงสร้างที่แยกขึ้นเพื่อนำไปประกอบในภายหลัง มีการตกแต่งด้วยไฟกระพริบ หากเป็นงานศพพระภิกษุ โดยเฉพาะพระที่มีพรรษามาก มีจริยวัตรงดงาม หรือระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะต่าง ๆ จะจัดงานยิ่งใหญ่ เชื่อกันว่าใครที่ได้มาร่วมงานจะได้บุญกุศลมาก (คล้ายคติของชาวมอญ) ด้วยมีการจัดงานใหญ่นิยมเก็บศพไว้จัดงานในช่วงหน้าแล้ง (มีนาคม-เมษายน) และจะจัดงานในบริเวณวัดโดยไม่ไปเผาในป่าช้าร่วมกับชาวบ้าน

ในการกำหนดปราสาทสำหรับประกอบศพมีลำดับชั้นไว้ดังนี้

1. พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ชั้นสูง รวมถึงเชื้อพระวงศ์ พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ จะใช้ปราสาทมากกว่า 1 ยอด ลักษณะเครื่องหลังคาเรียกว่าหลังกูป ปราสาทวางบนหลังสัตว์หิมพานต์หรือนกหัสดีลิงค์

2. เจ้านายชั้นรองลงมา พระสงฆ์ สามเณร ทั่วไป ขุนนางคหบดี จะใช้ปราสาทหลังกาย หลังเปียงมูจรินทร์และกำโจง

3. ประชาชนทั่วไป ใช้แบบลักษณะที่เรียกว่า แมว ครอบไว้เฉย ๆ แมวเป็นไม้ไผ่สานแล้วนำกระดาดมาปิดคล้ายกับมุ้งครอบเด็ก ครอบปิดศพไว้ไม่ให้เห็นอุจาดตา ปัจจุบันไม่นิยมใช้แล้ว

พิธีศพของชาวมอญ

เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล (2554, หน้า 36-40) ได้กล่าวถึงพิธีศพของชาวมอญไว้ว่า ในความเชื่อเรื่องพิธีศพนั้นมีความแตกต่างกันไปในแต่ละชนชาติ ท้องถิ่น ศาสนา สำหรับศาสนาพุทธเองก็มีพิธีศพที่แตกต่างกันด้วยเช่นกัน เช่น พิธีศพของชาวพุทธในอินเดีย ก็จะนิยมนำศพไปเผาที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ส่วนชาวพุทธในประเทศไทย นิยมสองแบบคือ การเผาในป่าช้า กับการเผาที่เมรุ สำหรับพิธีศพของชาวไทยเชื้อสายมอญนั้นได้กล่าวถึงอันสังคของการไปร่วมไว้อาลัยในการเผาศพไว้ 4 ประการได้แก่

1. ได้บำเพ็ญอุทิศธรรมหรือมิตรธรรมเป็นการแสดงน้ำใจต่อญาติมิตรให้เห็นเป็นครั้งสุดท้าย ได้เจริญสังเวชธรรมว่าแม้ตัวเราก็ต้องเป็นอย่างนี้ ไม่มีใครหลีกเลี่ยงความตายพ้น

2. ได้เจริญอนิจสัญญา ได้เห็นถึงความจริงของสังขารรูปนาม ความไม่เที่ยงของสังขาร

3. ได้เจริญสุกสัญญา คือ การเห็นร่างกายที่ไม่งดงามในขณะเผาศพ

คนไทยเชื้อสายมอญเชื่อกันว่าหากได้ร่วมงานศพจะได้อันสังคมากที่สุด ไม่ว่าจะรู้จักหรือไม่รู้จักก็ตาม เชื่อกันว่าการไปร่วมงานกฐิน 1 ปีจะมีครั้งเดียว แต่การไปร่วมงานศพพระเกจิถือเป็นมหากาลทานคือในชีวิตมีเพียงครั้งเดียว หากเป็นงานศพของพระที่มีพรรษาน้อยหรือคุณธรรมน้อยยอดปราสาทจะลดลงตามลำดับ ปราสาทมักทำด้วยเครื่องไม้ปิดกระดาดสี กระดาดทองอังกฤษ พิธีโบราณมักเผาปราสาทไปกับศพแต่มีราคาแพงปัจจุบันจึงไม่ค่อยเห็นแล้ว ชาวมอญถือว่าเผาศพพระปนกับเมรุฆราวาสไม่ได้ เพราะพระมีศีลธรรมบริสุทธิ์เหนือกว่า เรียกเมรุเผาศพพระว่าปราสาท ซึ่งต้องงดงามสมกับสมณศักดิ์และอายุพรรษาของพระที่มรณภาพ

อำเภอ มัชฌิม (2548, หน้า 30-37) ได้นำเสนอถึงรายละเอียดของประเพณีการจัดงานศพแบบมอญไว้อย่างน่าสนใจว่าการจัดพิธีศพแบบมอญจะจัดตามคัมภีร์โลกสมุตติซึ่งเป็นความเชื่อมาแต่โบราณ สำหรับการปลงศพพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะพระชั้นผู้ใหญ่จะนิยมสร้างปราสาท มียอดตั้งแต่ 1-9 ยอด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทุนทรัพย์ ดังนั้นการเผาศพพระภิกษุสงฆ์ชาวมอญจะถือว่าเป็นการส่งกลับสู่สวรรค์ (พะฌาวพอ) จึงต้องทำที่เผาให้สวยงามไม่ปะปนกับจิตกาธานหรือเชิงตะกอนของคนธรรมดา การจุดไฟก็绝不会จุดด้วยมือแต่จะจุดด้วยลูกหนูซึ่งเป็นกระบอกกลมยาวประมาณ 1 ศอกกว้างประมาณ 1 คืบ ภายในกระบอกบรรจุดินไฟ ปลายกระบอกข้างหนึ่งเจาะรูให้ประกายไฟออกเพื่อดันลูกหนูให้แล่นไปจนสุดสายลวดกระทบปราสาทและโลง ปัจจุบันนี้ประเพณีการจุดลูกหนูไม่มีอยู่แล้วเพราะต้องใช้พื้นที่เยอะคือไม่ต่ำกว่า 5 ไร่

สุตรา สุฉนยา (2551, หน้า 98-118) ได้เสนอถึงรูปแบบการจัดงานศพของคนมอญไว้บางประเด็นที่น่าสนใจว่าการตั้งศพเพื่อการฌาปนกิจของชาวมอญที่พอจะมีฐานะจะนิยมนำศพขึ้นตั้งบนปราสาท 9 ยอดที่ประดับด้วยหงส์ที่เป็นสัญลักษณ์ของคนมอญและรูปช้างชูงวงถือดาบ สัญลักษณ์ประจำตระกูลคชเสนีด้วยพญาเจงผู้เป็นต้นตระกูลนั้น (เจงแปลว่าช้าง) จากคำกล่าวตอนหนึ่งของศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี ผู้ซึ่งเป็นที่รู้จักและยอมรับในความสามารถอย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านการรักษา การบริหารองค์กร การเรียนการสอนที่ทุ่มเทให้แก่ลูกศิษย์จนเป็นอาจารย์หมอที่บรรดาแพทย์ พยาบาลต่างให้ความเคารพกว่า “ถ้าผมตายผมอยากได้เมรุปราสาท ใส่โลงมอญ ทำพิธีมอญ” ซึ่งกล่าวเมื่อครั้งไปร่วมงานศพท่านเจ้าอาวาสวัดแคและเจ้าอาวาสวัดทรงธรรมที่พระประแดง

ประเพณีการทำศพของคนมอญมีสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ที่เด่นชัดคือโลงที่ใช้บรรจุศพที่มีรูปลักษณะพิเศษกว่าโลงทั่ว ๆ ไป คือโลงที่มีปาดโลงผายออกแล้วตัวโลงค่อย ๆ คอดลงจนกันสอดเหมือนลักษณะของดอกผักบุ้ง ชาวมอญเรียกโลงแบบนี้ว่า ฮะลาบ็อก ส่วนคนไทยเรียกโลงเหม ชาวมอญดัดแปลงโลงลักษณะแบบนี้มาจากโลงขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตั้งปรากฏบนภาพจิตรกรรมตามวัดต่าง ๆ โลงฮะลาบ็อกนี้ชาวมอญในอดีตนิยมทำถวายแต่สมณสงฆ์ที่มีพรรษาสูง มีศีลธรรมและจริยวัตรที่งดงาม หรือไม่ก็เป็นกษัตริย์ เจ้าพระวงศ์ รวมถึงบุคคลธรรมดาที่มีอายุมากเป็นที่เคารพนับถือหรือทำคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติ เช่นเดียวกับการสร้างเมรุยอดปราสาทสำหรับเผาศพก็ถือคตินี้เช่นเดียวกัน เว้นแต่เมรุปราสาทนี้จะไม่ทำให้แก่คนทั่วไป เมรุปราสาทนั้นขึ้นอยู่กับทุนทรัพย์และคุณสมบัติของพระภิกษุ หากเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่มักสร้างให้ถึง 9 ยอด หากไม่เป็น 9 ยอด ก็เป็น 5 ยอดหรือยอดเดียวบ้าง นอกจากนั้นการจุดไฟเผาศพก็จะไม่ทำจุดด้วยมือแต่จะใช้ลูกหนูให้วิ่งไปกระทบปราสาทและโลงเพื่อให้ไฟลุกลามเผาศพอีกต่อหนึ่ง ดังนั้นในงานศพมอญในอดีตในฐานะที่เป็นเจ้าเมืองเตรินซึ่งคนมอญเคารพนับถือเสมือนหนึ่งเป็นเจ้า จึงได้รับเกียรติให้เผาบนเมรุปราสาทต่อยอดพร้อมบรรจุด้วยโลงฮะลาบ็อก

ส่วนสมรักษ์ ชัยสิงห์กานนท์ และคณะ (2250, หน้า 19-25) ได้เสนอถึงธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับการตายของพระสงฆ์ว่าการมรณภาพของพระสงฆ์เป็นเรื่องสำคัญที่ชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันจัดงานเนื่องจากชาวมอญให้ความเคารพพระสงฆ์เป็นอย่างมากโดยเฉพาะพระเถระชั้นผู้ใหญ่ การสวดพระอภิธรรมศพก็จะนานกว่าศพคนทั่วไปและมีการจัดเตรียมโลงแบบพิเศษ ชาวมอญเชื่อกันว่าพระสงฆ์เป็นผู้ทรงศีลจะไม่เผากับจิตกาธานของคนทั่วไปจะต้องสร้างเมรุลอยและประสพตามสมณะ

ศักดิ์ โดยจะมีตั้งแต่ 9 ยอด 5 ยอด และยอดเดี่ยว เมื่อสร้างปราสาทเสร็จก็จะมีพิธีชดปราสาทและรำผี ประกอบงานศพเรียกการรำ 3 ถาด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสักการะเจ้าที่และเพื่อเป็นสิริมงคลกับงาน ในการทำพิธีชดปราสาทจะทำประมาณเดือนกุมภาพันธ์หรือเดือนมีนาคมก่อนสงกรานต์ ดังนั้นศพส่วนใหญ่จึงเก็บไว้ การชดปราสาทจะทำก่อนวันเผา 3 วัน

นอกจากการเตรียมโลงและปราสาทแล้วยังมีการจุดลูกหนูผู้ตายที่เป็นพระสงฆ์ด้วยซึ่งตามความเชื่อของมอญนั้นจะไม่เผาศพพระสงฆ์ด้วยมือ จึงใช้ลูกหนูจุดวิ่งไปกระทบปราสาท การจุดลูกหนูนี้มีตำนานเล่าว่าสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานพระอรหันต์ต่างมาร่วมงานชาติแต่พระมหากัสสปะเมื่อพระมหากัสสปะมาถึงจึงเข้าไปกราบพระบรมศพปรากฏเป็นปาฏิหาริย์ให้เห็นคือมีเพลิงลอยมาที่พระศพโดยไม่ต้องจุดไฟ ในการเก็บกระดูกนั้นหากศพที่เก็บเป็นศพแห้งจะเผาง่ายกว่าศพสด และใช้เวลาเผาไม่นานทำให้รอเก็บกระดูกได้เลย เช่นการใช้เมรุลอย ซึ่งเป็นเมรุชั่วคราวที่ดำเนินการในรูปแบบของธุรกิจให้เช่า เป็นเครื่องแสดงความเคารพยกย่องและแสดงสถานภาพของผู้ตาย หากผู้ตายเป็นพระสงฆ์จะใช้เมรุลอยที่มียอดปราสาทตั้งแต่ 5-9 ยอดหากผู้ตายเป็นฆราวาสจะใช้ยอดปราสาท 5 ยอด ปัจจุบันพบว่าชุมชนมอญหลาย ๆ แห่งก็ยังนิยมใช้เมรุลอยอยู่ เช่น มอญบางกระดี่

ที่เผาศพ

ยง เสฐียรโกเศศ (2553, หน้า 131-137) ได้เสนอถึงรายละเอียดของสถานที่เผาศพไว้อย่างน่าสนใจว่าที่เผาศพตามที่เห็นกันอยู่นี้มักเป็นที่ยกพื้นสูง มีลักษณะที่เหลี่ยมและมักมีหลังคายอดเรียกกันว่าเมรุ ชื่อเรียกของที่เผาศพมีหลายแบบ เช่น รันม่า ฐานเผา ตาราง เชิงตะกอน จิตกาธาน แต่เดิมการเผาศพกระทำกันในป่า มักเรียกป่าช้าหรือป่าเหว โดยใช้กองฟืนวางให้สูงพอสมควรวางพาดก่ายเป็นตะแคงสะดวกต่อการเผา เพราะมีช่องโปร่ง ๆ ช่วยให้ติดไฟง่าย หลังจากนั้นเอาศพวางบนกองฟืนแล้วเอาฟืนท่อนยาว ๆ มาประจบกันเป็นรูปกระโจมคลุมศพ เรียกกันว่าพนมศพ ซึ่งชาวอินเดียก็มีวิธีการเผาศพที่คล้ายคลึงกัน แต่หลังจากเผาศพเสร็จก็จะมีการกวาดฟืนแล้วเอาแม่น้ำคงคาพรหมและโยนเปียทองแดงลงในพื้นที่นั้น ถ้าศพนั้นเป็นผู้มีทรัพย์ฟืนชั้นบนจะเป็นไม้จันทน์แต่ไม้จันทน์นั้นมีราคาแพงจึงมักใช้กับศพเจ้าผู้ครองเมือง ถ้าเป็นสามัญทั่วไปก็ใช้ไม้จันทน์เพียงเล็กน้อย

การวางฟืนเพื่อพนมศพจะเป็นการช่วยพยุงกองฟืนไปในตัว ทางภาคอีสานจะใช้ไม้ปักขึ้นไปข่มโลงเรียกว่าไม้ข่มเหง มีด้วยกันสามคู่หรือหกเสา เพื่อป้องกันกองฟืนไม่ให้พังทลายก่อนไหม้ไฟ ส่วนการทำรันม่าหรือม้านั่งก็คือการทำที่เผาให้มีสี่ขาขนาดที่พื้นพอเหมาะกับฐานศพแล้วค่อยเอาฟืนซุกไว้ใต้รันม่า ถ้าเป็นศพคนมีอันจะกินจะเอาผ้าขาวดาตรอบสี่ข้างรันมาตรงส่วนล่างเพื่อบังกองฟืนผ้าที่ดาดลงก็มีการเขียนลวดลายส่วนขารันม่าและตามขอบก็แกะหยวกกล้วยให้เป็นลวดลายประดับ ซึ่งจะเน้นความสวยงามมากกว่าเพื่อประโยชน์ในการเผา หรืออาจต่อเสาให้สูงเหนือโลงแล้วทำหลังคาครอบอีกทีหนึ่งก็ได้ ส่วนจะประดับด้วยหยวกกล้วยแกะสลักหรือพวงมาลัย ดอกไม้ก็ได้ อย่างเช่นในหนังสือขุนช้างขุนแผนตอนทำศพวันทองก็มีการกล่าวว่า “รันม่าเครื่องประดับสรรพเสร็จ” รันม้านี้ อาจทำตั้งบนเชิงตะกอนอีกชั้นหนึ่งก็ได้ กล่าวคือเราใช้รันม่าเป็นเพียงแค่ฐานรองศพเท่านั้นก็ได้

สำหรับในเขตเมืองจะตั้งศพเผาบนเชิงตะกอนทำได้ยากจึงมักมีการทำที่เผาเป็นการเฉพาะ โดยการก่อเป็นฐานขึ้นมาให้สูงจากพื้นดินตามสมควร กันเป็นคอกสี่เหลี่ยมพื้นผ้า แล้วกองฟืนวางศพเผากันบนนั้น อาจจะมีรันม่าหรือไม่มีรันม่าก็ได้ ที่เผาศพลักษณะนี้เราจะเรียกว่าฐานเผา พัฒนาขึ้น

มาอีกระดับหนึ่งจะมีการสร้างตารางเหล็กเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ารองรับศพอีกที เรียกว่าตารางเผาศพ ซึ่งอาจมีการเสริมบนฐานเผาขึ้นเป็นคอกหรือแท่นได้ ส่วนการเอาต้นกล้วยมาเรียงบนพื้นแล้วกั้นคอก เอาดินเกลี่ยบนทุบให้แน่นและตั้งตารางเหล็กบนนั้นแบบนี้จะเรียกว่าเชิงตะกอน สำหรับหลังคาคร่อมที่เผาศพถ้าทำเป็นหลังคาแบบจะเรียกว่า “ปราสาทเผาศพ” ถ้าทำเป็นหลังคาคร่อมลาดสูงขึ้นไปคล้ายหลังคาเรือนปั้นหยารูปสี่เหลี่ยมจะเรียกว่า “โรงทิม” มักมีการต่อหลังคาออกไปยาวทั้งสี่ด้านสำหรับใช้เป็นที่พักบัง เป็นโรงครัวหรือเป็นที่พักบัง ถ้าใช้ศาลาถาวรเป็นโรงทิม เราจะเรียกว่าศาลาโรงทิม

การเผาศพที่ต่อโรงทิมใหญ่มักเป็นศพเจ้าเมืองหรือสมภารวัดซึ่งมีคนนับถือมาก โลงหรือหีบที่ใส่ศพทำเป็นหลังคาประกอบปากโคงถ้ามีรูปเหมือนหลังคาวอกก็จะเรียกกันว่าเครื่องแต่งวอกถ้ามียอดแหลมตรงกลางอย่างบุษบกก็จะเรียกว่าเครื่องแต่งหม่ การตั้งหีบก็มักจะตั้งอยู่ในที่สูงและมีเครื่องประดับตกแต่งรอบเชิงตั้งศพ ทุกวันนี้เครื่องตั้งศพในกรุงเทพฯ มักตั้งในศาลา การประดับประดาก็จะใช้ดอกไม้และหลอดไฟ ส่วนเครื่องตั้งอย่างที่เป็นตุ๊กตาปั้นเหมือนเมื่อก่อนหมดไปแล้ว มีแต่พวงหรีด เมื่อถึงเวลาเผาศพก็ยกศพไปตั้งบนเชิงตะกอนซึ่งมีหลังคาปราสาทอยู่ในหลังคาใหญ่อีกทีหนึ่ง เป็นหลังคาซ้อนหลังคา หลังคาใหญ่นั้นเป็นยอดแหลมเรียกกันว่าเมรุในหลังคาใหญ่อีกทีหนึ่ง เป็นหลังคาซ้อนหลังคา หลังคาใหญ่นั้นเป็นยอดแหลมเรียกกันว่า “เมรุเผาศพ” อาจมีเครื่องล้อมอย่างเขาพระสุเมรุเช่นพวกสถูปบริภัณฑ์ล้อมอยู่ชั้นเดียวหรือเจ็ดชั้น ที่เผาศพที่เรียกว่าเมรุทุกวันนี้มีลักษณะเป็นโรงทิมชนิดที่ไม่สร้างปีก ส่วนที่เผาศพคนอนาถาตามวัดมักก่อเป็นเตาอิฐมีหลังคา เรียกว่า “เตาเผาศพ”

การใช้สามสิ่งในพิธีศพของชาวไทยท้องถิ่นจังหวัดตรัง

ชัยชนะ จิตบุญ (2536, หน้า 52-61) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเพณีงานศพของชาวไทยท้องถิ่นจังหวัดตรังซึ่งได้ข้อมูลเกี่ยวกับฌาปนสถานชั่วคราวที่เรียกว่าสามสิ่งไว้อย่างน่าสนใจคือสามสิ่ง เป็นสถานที่เผาศพ หรือฌาปนสถานชั่วคราวที่สร้างขึ้นสำหรับเผาศพเฉพาะราย อาจจะสร้างขึ้นในวัด ในป่าช้า หรือในบริเวณบ้านก็ได้สามสิ่งประกอบด้วยเสาไม้กลม 4 ต้น นิยมใช้ต้นหมากสดประดับตกแต่งด้วยกระดาษขาว-ดำปักเสาเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสให้โคนเสาห่างกันประมาณ 3-4 เมตร แต่ละเสาสูงเท่ากัน ต้องให้สูงเลยเปลวไฟขึ้นไป ให้ปลายเสาเอนเข้าหากันเล็กน้อย คล้ายเสาเมรุ ปลายเสาใช้ไม้ตีเป็นเชิงชาย และเหนือเชิงชายทำเป็นเพดานหรือหลังคา โดยใช้ผ้าสีขาวอย่างบางรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส พร้อมประดับด้วยอุบะดอกไม้สดไว้สำหรับบังร่มไฟหรือตัดไฟ

แรกเริ่มสามสิ่งไม่มีฐาน จะวางโคงศพไว้เหนือกองฟืนที่วางซ้อนกันเป็นชั้น ๆ นิยมวางฟืนให้มีจำนวนชั้นเป็นเลขคู่ ถ้าเป็นเลขคู่ถือว่าเป็นอัปมงคลศพที่จะเผาในสามสิ่งนั้น ต้องเป็นศพผู้สูงอายุและมีคุณธรรม ไม่นิยมทำเพื่อเผาศพเด็กหรือศพคนหนุ่มสาวก่อนที่จะทำสามสิ่งจะต้องทำพิธีขอขมาเจ้าที่เจ้าทางเสียก่อนและต้องมีเครื่องเช่นบูชาด้วยสามสิ่งแต่ละชุดจะใช้เผาศพเพียงศพเดียวเท่านั้น สามสิ่งจะใช้ในช่วงของการประชุมเพลิง คือหลังจากมีการประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ เสร็จจะมีการเคลื่อนศพไปยังสามสิ่งที่จัดเตรียมไว้ หลังจากนั้นจึงจัดผ้าโคงศพด้านบนและด้านล่างออกเพื่อให้ปูนขาวไปชาติใส่ในโคงศพตกลงสู่พื้นและเพื่อให้ศพติดไฟได้สะดวก รวดเร็ว เพื่อให้ลูกหลาน ญาติพี่น้องผู้ใกล้ชิดได้ดูหน้าผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย จากนั้นจึงยกโคงศพตั้งบนเชิงตะกอน แล้วจึงทำการจุดไฟเผาศพซึ่งใครจะเป็นผู้จุดไฟก็ได้ ยกเว้นพระสงฆ์ เพราะถือว่าผิดศีลข้อห้ามการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพราะในโคงศพอาจมีสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ อยู่ เช่น หนอน ไโร หลังจากนั้นลูกหลาน ญาติพี่น้อง และผู้ใกล้ชิดหรือเพื่อน

บ้านจึงทยอยขึ้นประขุมเพลิงด้วยอาการสำรวม บางศพอาจมีการเล่นลูกหนู (ดอกไม้ไฟนำหรับจุดเผาศพ) ไปจุดไฟเผาศพก็ได้

ก่อนวันฌาปนกิจศพหากไม่มีเมรุหรือเชิงตะกอนไว้สำหรับเผาศพ เจ้าภาพและผู้ที่มาช่วยงานจะมีการสร้างสามसाँग โดยปักเป็นเสาสี่ต้นแล้วเอาไม้พินตั้งทับกันให้สูงหรือถ้าหากมีเมรุหรือเชิงตะกอนก็จะช่วยกันตกแต่งปักกวาดให้สะอาดในการเผาศพ สำหรับการเก็บอัฐิสำหรับศพที่เผาด้วยเชิงตะกอนหรือสามเสาจะนิยมเก็บในวันที่เผาหลังจากเผาเสร็จแล้วโดยจะเก็บอัฐิรวมกับอังคารไว้แล้วค่อยมาคัดแยกเพื่อทำพิธีบังสุกุลในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป การทำศพเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญของมนุษย์ในทุกวัฒนธรรม เพราะเป็นกิจกรรมสุดท้ายที่คนเป็นจะทำเพื่ออุทิศให้แก่ผู้วายชนม์ ในสังคมทุกวัฒนธรรมย่อมมีจารีตประเพณีในการจัดการศพที่แตกต่างกันเนื่องมาจากความเชื่อในศาสนาและประเพณีท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ดังนั้นการเข้าใจเรื่องการทำศพในแต่ละวัฒนธรรมจึงนำไปสู่ความเข้าใจความเชื่อของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย ในสังคมไทยการเผาศพของชาวบ้านไม่ได้ใช้เมรุเป็นหลักในการเผา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในต่างจังหวัด การเผาศพของชาวบ้านทั่ว ๆ ไปที่ไม่ใช่เจ้าขุนมูลนายนั้นจะนำศพไปตั้งบน “กองฟอน” ซึ่งก็คือต้นไม้ที่นำมาเรียงกันเป็นชั้น ๆ คำว่าฟอนนั้นหมายถึงพินนั่นเอง ท่อนไม้ดังกล่าวนี้มีความยาวประมาณวาเศษ ๆ มีขนาดประมาณเท่ากับลำขา วิธีการเรียงนั้นก็นำไม้ขนาดเท่าลำแขนมาหนุนขวางก่อนที่จะวางไม้ท่อนยาวเป็นชั้น ๆ เพื่อให้ทำอากาศถ่ายเทไม่แน่นจนเกินไป มิฉะนั้นจะทำให้ไฟดับ

ช่วงเวลาที่เหมาะสมกับการเผาศพนั้นโดยมากจะเป็นช่วงบ่ายถึงเย็น ผู้คนที่ไปร่วมมักจะสวมเสื้อสีไว้ทุกข์ขาวหรือดำ หรือลายค่อนไปทางขาวหรือดำ สมัยดั้งเดิมมีการใช้ผ้าเปียง (สไบเฉียง) เป็นผ้ายาวประมาณ 1 วาสีขาวพาดเฉียงไหล่ นอกจากนี้ยังมักจะถือมิดิติดไปเพื่อใช้ตัดไม้ร่วมเผาศพในแง่หนึ่งหมายถึงการมีของติดไม้ติดมือไปช่วยงานศพนั่นเอง อย่างไรก็ตามในหมู่ชาวบ้านไม่พบว่ามี การนำดอกไม้จันทน์ร่วมเผาในงานศพ การใช้ดอกไม้จันทน์เข้าร่วมงานศพนั้นเป็นของที่ทำเลียนแบบพระราชานิยมจากในวัง เพราะไม้จันทน์หรือไม้จันทนาเป็นไม้เนื้อหอม นับถือกันว่าเป็นของคู่ควรกับเจ้าชีวิตหรือพระญาติวงศ์ในพระเจ้าอยู่หัว ส่วนในต่างจังหวัด เมื่อพระเถระชั้นผู้ใหญ่มรณภาพหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ระดับอัสัญกรรม งานฌาปนกิจศพจึงจะมีการนำเอาดอกไม้จันทน์เข้าร่วม ดังนั้น การนำดอกไม้จันทน์ไปร่วมในงานเผาศพจึงเป็นของใหม่ไม่นานมานี้เอง อย่างน้อยก็ในระยะ 40 ปี ผู้คนเริ่มคิดในมุขกลับว่าดอกไม้จันทน์เป็นการเสริมเกียรติให้กับผู้ตายประเพณีแบบใหม่จึงกลายเป็นว่าการไม่นำดอกไม้จันทน์ไปร่วมในงานศพเป็นของแปลก

เมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะมาช่วยกันคนละไม้คนละมือ นำของที่กินได้ มาช่วยเจ้าภาพ ขั้นตอนการเผาศพสมัยดั้งเดิมนั้นชาวบ้านจะนำโลงไว้บนกองฟอนและเตรียมไม้สดขนาดเท่าลำขาน่อง ยาวประมาณ 3 วันวาเศษจำนวน 4 ท่อน ไม้ 4 ท่อนนี้เรียกว่า “ไม้เต็งผี” (เต็งแปลว่า กดหรือทับหรือข่ม) เพราะเมื่อไฟไหม้กองฟอนแล้วไฟจะลุกโชนลามไปไหม้กระดาศหุ้มโลง เมื่อศพถูกความร้อนอาจอตัว โงหัวหรือยกขาขึ้นแม้มีตราสังเอาไว้ก็ไม่อยู่ ทำให้ศพที่อตัวจะกลิ้งตกลงมาจากกองฟอนดูน่าอุจาด ด้วยเหตุนี้คนโบราณจึงให้เตรียมไม้เต็งผีไว้สำหรับการกดศพไว้บริเวณคอและขาทั้งสองข้างเพื่อไม่ให้ศพกลิ้งหล่นลงพื้น แต่ในเวลาต่อมาเพื่อให้การจัดงานมีความสมเกียรติกับผู้วายชนม์อันเป็นที่รักใคร่ของครอบครัว ชุมชน หรือผู้ที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่ครอบครัว ชุมชน ชาวบ้านจึง

มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สร้างจิตนาการให้มีความสวยงาม ระดับตกแต่งให้เหมาะสมโดยใช้วัสดุผสมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จากแบบง่ายจนมีการพัฒนาเป็นรูปทรงศิลปกรรมที่มีความเฉพาะ ดัดแปลงจากประสบการณ์ของตนเอง กลุ่มคน ผสมกับความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้จริง จนเป็นลักษณะของเมรุลอย ที่สามารถแยก ถอดประกอบ และเคลื่อนย้ายได้ ดังที่ได้เห็นอยู่บ่อยครั้งในปัจจุบัน

ด้วยภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมา จึงเกิดกลุ่มผู้ทำเมรุลอยอยุธยาซึ่งถือว่าเป็นงานด้านศิลปสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีการผสมผสานทักษะในหลาย ๆ สาขาไม่ว่าจะเป็นเครื่องจักสาน เครื่องรัก งานฝีมือช่างที่ทำจากไม้ เป็นต้น ทำให้ศาสตร์ของเมรุลอยอยุธยาเป็นความรู้อีกแขนงหนึ่งที่ควรค่าแก่การศึกษา อนุรักษ์หรือธำรงรักษาไว้ให้เป็นความรู้ภูมิปัญญาที่อยู่คู่กับคนไทยให้เป็นรูปธรรมสืบต่อไป สำหรับแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเมรุลอยผู้วิจัยจะได้นำเสนอในหัวข้อถัดไป

ตอนที่ 4 องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการทางทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Approach)

วิธีการวิจัยที่ใช้ในการศึกษานี้ คือ วิธีการสร้างทฤษฎีฐานราก แปลมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “Grounded Theory” เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่ทำในสถานที่ที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งนับเป็นวิธีการวิจัยที่ยังใหม่ สำหรับแวดวงการศึกษาไทย ถึงแม้จะได้รับการพัฒนามาเป็นเวลา 45 ปีแล้ว แต่ยังไม่แพร่หลายนักสำหรับคำนี้ในภาษาไทย ทฤษฎีฐานรากเป็นผลงานของศาสตราจารย์ทางสังคมวิทยา 2 คน ได้แก่ Glaser and Strauss (1990, p. 180) ได้ร่วมกันพัฒนา และนำเสนอครั้งแรกในปีค.ศ. 1967 โดยผลิตหนังสือชื่อ “The Discovery of Grounded Theory” ที่อธิบายกระบวนการศึกษาทฤษฎีฐานรากที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นแนวทางสร้างทฤษฎีจากข้อมูลที่รวบรวมมา และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เป็นทฤษฎีที่มีลักษณะเฉพาะที่ถูกสร้างขึ้นมาจากข้อมูลที่เป็นไปตามปรากฏการณ์จริงมากที่สุด

ทฤษฎีฐานรากได้ถูกค้นพบ พัฒนา และได้รับการตรวจสอบจากการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์นั้น ๆ อย่างเป็นระบบ โดยการเก็บข้อมูลที่หลากหลายเพื่อความเหมาะสม และพัฒนาข้อสรุปเชิงทฤษฎีจากข้อมูล อธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษา และอธิบายบริบทของปรากฏการณ์ ทฤษฎีที่ได้จากวิธีการวิจัยนี้ประกอบด้วย มโนทัศน์และความสัมพันธ์ของมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่น่าจะมีและน่าจะเป็นในการอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยเครื่องมือที่สำคัญในการดำเนินการเก็บข้อมูล คือ ตัวผู้วิจัยเอง ทฤษฎีฐานรากไม่ใช่เป็นการในตัวเอง แต่เป็นวิธีการของการค้นพบทฤษฎีจากข้อมูล ที่ได้รับจากผู้เข้าร่วมวิจัย เป็นคำอธิบายเชิงทฤษฎีจากข้อมูลโดยตรง วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีฐานรากได้พัฒนาขึ้นมาจากความเชื่อพื้นฐานที่ว่า การจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ จำเป็นต้องเข้าใจถึงกระบวนการที่บุคคลได้สร้างความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว เพราะความคิด และการกระทำของมนุษย์มีพื้นฐานที่สำคัญอยู่ที่ความหมายที่ตนมีต่อสิ่งต่าง ๆ วิธีวิทยาแบบนี้จึงเน้นที่การศึกษาทางสังคมด้านต่าง ๆ โดยยึดหลักของการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาสร้างมโนทัศน์

หาความเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีของปรากฏการณ์ทางสังคมที่ต้องการหาคำอธิบาย

1. ความเข้าใจธรรมชาติพื้นฐานเกี่ยวกับการสร้างทฤษฎีฐานราก ทฤษฎีฐานราก หรือ Grounded Theory Methodology หมายถึง วิธีการศึกษาที่ผู้วิจัยใช้เพื่อสร้างแนวคิด หรือคำอธิบายเชิงทฤษฎี โดยตั้งต้นจากข้อมูล ปราศจากการตั้งต้นจากกรอบแนวคิดและสมมติฐาน (Schwandt, 2001, p. 176) สร้างคำอธิบายเชิงทฤษฎีจากข้อมูลโดยตรงโดยมีข้อมูลเชิงประจักษ์ อธิบายเหตุการณ์ที่ศึกษา วิธีการนี้เรียกว่า วิธีอุปนัย (Inductive Method) ผู้วิจัยจะเริ่มศึกษาข้อมูลจากประชากรตัวอย่างที่เจาะจงเลือกมาจำนวนหนึ่ง จากนั้นจึงวิเคราะห์หาข้อสรุปหรือคำอธิบายเชิงทฤษฎีที่มีลักษณะทั่วไปจากข้อมูลนั้น (ชาย โปธิสิตา, 2556, หน้า 164) โดยชี้ให้เห็นลักษณะเด่นข้อหนึ่งของการวิจัยแบบสร้างทฤษฎีฐานราก คือ เป็นการวิจัยที่เน้นการตีความ ไม่ใช่การวิจัยเน้นการบรรยายเพื่อหาคำอธิบายสำหรับปรากฏการณ์ที่ศึกษา (Stern, 1994, p. 215) ผลลัพธ์ของการตีความเหตุการณ์ คือ ข้อสรุปเชิงทฤษฎี (Theoretical Concept) มีลักษณะเป็นนามธรรมและมีฐานมาจากข้อมูลโดยตรง คำอธิบายนั้นมักจะอยู่ในรูปของมโนทัศน์หรือกรอบแนวคิดทฤษฎีที่บอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ (ชาย โปธิสิตา, 2556, หน้า 169) ข้อมูลจากทฤษฎีฐานรากมีลักษณะพอเหมาะพอดิบกับเหตุการณ์ เพื่อทำความเข้าใจกับเหตุการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ศึกษา โดยอาศัยกฎเกณฑ์ทั่วไปและรวมตัวแปรต่าง ๆ ที่หลากหลาย ทั้งตัวแปรเชิงนามธรรม และตัวแปรเชิงรูปธรรม ให้เหมาะกับบริบทที่หลากหลายในวงกว้างและกล่าวถึงสภาวะต่าง ๆ ภายใต้การประยุกต์ทฤษฎีและการอธิบายพื้นฐานอย่างมีเหตุผลของการกระทำ (Edmonds & Kennedy, 2013, p. 115)

ชาย โปธิสิตา (2552, หน้า 167) ได้กล่าวถึงธรรมชาติพื้นฐานของทฤษฎีฐานรากจากการวิจัยเชิงคุณภาพ เริ่มต้นจากข้อมูลและจบลงด้วยทฤษฎีที่เป็นคำอธิบายสำหรับปรากฏการณ์ที่ศึกษา ลักษณะข้อมูลมีลักษณะทั่วไปที่คล้ายกับวิธีการเชิงคุณภาพอื่น ๆ ทุกประการ แต่สิ่งที่แตกต่างจากวิธีการเชิงคุณภาพลักษณะอื่น ๆ ได้แก่ ผู้วิจัยจะไม่เริ่มต้นการวิจัยด้วยกรอบแนวคิดทฤษฎีหรือสมมติฐานที่มีอยู่ก่อน แต่สมมติฐานและทฤษฎีซึ่งเป็นเป้าหมายของการวิจัยนั้น จะถูกสร้างขึ้นหลังจากที่ผู้วิจัยได้เริ่มทำการรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว กระบวนการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินไปพร้อม ๆ กัน และท้ายสุดมีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ค่อนข้างเข้มงวด

Charmaz (2014, p. 9) ได้กล่าวถึง กระบวนการวิจัยทฤษฎีฐานราก ว่าเป็นหลักการและวิธีปฏิบัติ ซึ่งไม่ใช่ชุดของคำสั่ง มีแนวทางที่มีความยืดหยุ่นสูง (Flexible Guideline) ไม่ยึดกฎระเบียบวิธีการ สูตร และความต้องการที่แน่นอน แต่กระบวนการวิจัยทฤษฎีฐานรากต้องมีความชัดเจนว่าวิธีการทฤษฎีฐานรากคืออะไร และแสดงให้เห็นวิธีการทำอย่างไร เพื่อเติมเต็มวิธีการอื่น ๆ โดยวิธีวิเคราะห์จากการวิจัยเชิงคุณภาพ

Strauss and Corbin (1998, p. 37) ได้อธิบายธรรมชาติของการสร้างทฤษฎีฐานรากไว้ว่า ทฤษฎีนี้หลักสำคัญอยู่ที่การเริ่มต้นจากข้อมูลเชิงประจักษ์ก่อน แล้วจึงสร้างสมมติฐานในการอธิบายปรากฏการณ์ จะไม่มีการกำหนดมโนทัศน์หรือทฤษฎีไว้ล่วงหน้า หรือเรียกว่าวิธีการแบบอุปนัย (Inductive Approach) คือเริ่มจากข้อมูลของผู้เข้าร่วมวิจัย ที่เจาะจงเลือกมาจำนวนหนึ่ง และเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการวิจัย และค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมาจนกระทั่ง

เกิดความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันใกล้ชิดต่อเนื่อง ในลักษณะกลับไปกลับมาได้ในทุกระยะของขั้นตอนการวิจัย

Gibbs (2010, p. 5) ได้กล่าวถึงธรรมชาติของทฤษฎีฐานรากว่า ทฤษฎีนี้เป็นกระบวนการที่ไม่มีวิธีการที่เฉพาะเจาะจงสำหรับการดำเนินการวิจัย การได้มาซึ่งข้อมูลที่สำคัญต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบของข้อมูลเชิงเหตุผล

2. หลักการสำคัญของทฤษฎีฐานราก ผู้วิจัยจะต้องมีความไวเชิงทฤษฎี (Theoretical Sensitivity) ในการที่จะคิด และศึกษาข้อมูลในลักษณะที่จะนำไปสู่การสร้างมโนทัศน์และทฤษฎี ซึ่งความไวต่อทฤษฎีนี้ต้องมีอยู่ทุกขั้นตอนของการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) การสร้างรหัสเชิงทฤษฎี (Theoretical Coding) รวมทั้งการหาข้อสรุปเชิงทฤษฎี (Theoretical Generating) ซึ่งต้องอาศัยความรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง การทบทวนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา อาจกระทำในรูปของการศึกษากรอบความคิดในการวิจัยในเรื่องนั้น ๆ อย่างกว้าง ๆ ว่ามโนทัศน์และความเกี่ยวพันของมโนทัศน์ตามที่ทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ได้นำเสนอไว้เกี่ยวกับเรื่องนี้ มีอะไรบ้าง ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำความเข้าใจกับองค์ความรู้ที่มีมาแต่เดิม ผู้วิจัยจะต้องทำงานใกล้ชิดกับกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน เพราะในกระบวนการวิจัยตามทฤษฎีฐานราก ไม่สามารถกำหนดล่วงหน้าได้ว่าจะเก็บข้อมูลจากใคร หรือมีข้อมูลใดบ้างที่จำเป็นสำหรับการสร้างทฤษฎีหรือต้องการข้อมูลจำนวนมากเท่าไร และกระบวนการทฤษฎีฐานรากเน้นที่การเข้าถึงข้อมูล การเก็บข้อมูล การตีความข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่จะนำไปสู่การสร้างทฤษฎีที่เหมาะสม และต้องตรงกับเหตุการณ์ทางสังคมอย่างแท้จริง ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงด้วย การวิจัยทฤษฎีฐานรากถือว่ามโนทัศน์ สมมติฐาน และกรอบแนวคิด สำหรับอธิบายเหตุการณ์ที่ศึกษาจะต้องมาจากข้อมูลโดยตรง ไม่ใช่สิ่งที่ผู้วิจัยจะหยิบยืมมาจากแหล่งอื่น เช่น จากการทบทวนวรรณกรรม แล้วมาทดสอบกับข้อมูลที่จะรวบรวมมาในภายหลัง ดังนั้นทฤษฎีที่ได้มาด้วยวิธีวิจัยตามแบบทฤษฎีฐานราก ถือว่าเป็นทฤษฎีที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาจากข้อมูลโดยตรง และเป็นทฤษฎีที่มุ่งหาคำอธิบายให้แก่เหตุการณ์ที่ผู้วิจัยเลือกมาศึกษาเป็นหลัก แม้ว่าอาจจะใช้ได้กับเหตุการณ์อื่น แต่การนำไปใช้นอกบริบทของสิ่งที่ศึกษาก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขว่าเหตุการณ์นั้น ๆ จะต้องมีลักษณะคล้ายกับเหตุการณ์ที่ถูกศึกษาเท่านั้น

3. กระบวนการวิจัยทฤษฎีฐานราก ทฤษฎีฐานรากมีลักษณะกระบวนการที่รวมข้อมูลจากการเก็บข้อมูลจากผู้เข้าร่วมวิจัยและการวิเคราะห์ ผู้วิจัยสามารถใช้การสังเกตข้อมูลเปลี่ยนแปลงไปมาระหว่างข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลกับปรากฏการณ์ที่ซับซ้อน (Charmaz, 2014, p. 524) เพื่อให้เป้าหมายของการวิจัยไปถึงจุดอิมตัว แตกต่างจากวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ วิธีการนี้ผู้วิจัยจะสร้างมโนทัศน์สมมติฐาน และกรอบแนวคิดสำหรับอธิบายเหตุการณ์ที่ศึกษา ในขณะที่กระบวนการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลกำลังดำเนินการอยู่ และมโนทัศน์ สมมติฐาน และกรอบแนวคิดสำหรับอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาจะต้องมาจากข้อมูลโดยตรง ไม่ใช่สิ่งที่ผู้วิจัยจะหยิบยืมมาจากแหล่งอื่น อาทิจากการทบทวนวรรณกรรม แล้วมาทดสอบกับข้อมูลซึ่งจะรวบรวมมาในภายหลัง จากนั้นผู้วิจัยต้องมีคำถามสำหรับการวิจัยที่ชัดเจนว่า อัยากรู้อะไร คำถามวิจัยที่ชัดเจนจะเป็นแนวทางในการออกแบบการเก็บข้อมูล และกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยที่ต้องการได้เหมาะสม ลักษณะสำคัญของการวิจัยนี้ อยู่ที่การตั้งสมมติฐานชั่วคราว และวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการรวบรวมข้อมูล

Edmonds and Kennedy (2017, p. 116) กล่าวว่า ผู้วิจัยที่จะใช้แนวคิดทฤษฎีฐานรากในการศึกษา ควรมีพื้นฐานที่มาจากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. สร้างหรือสืบค้นทฤษฎีเชิงอุปนัย
2. สร้างหรือสืบค้นทฤษฎีพื้นฐาน หรือทฤษฎีอย่างเป็นทางการ
3. เหตุการณ์แทบจะไม่มีข้อมูล หรือไม่มีข้อมูลก่อนหน้าปรากฏการณ์
4. ศึกษาปฏิสัมพันธ์ของโลกขนาดเล็กมาก

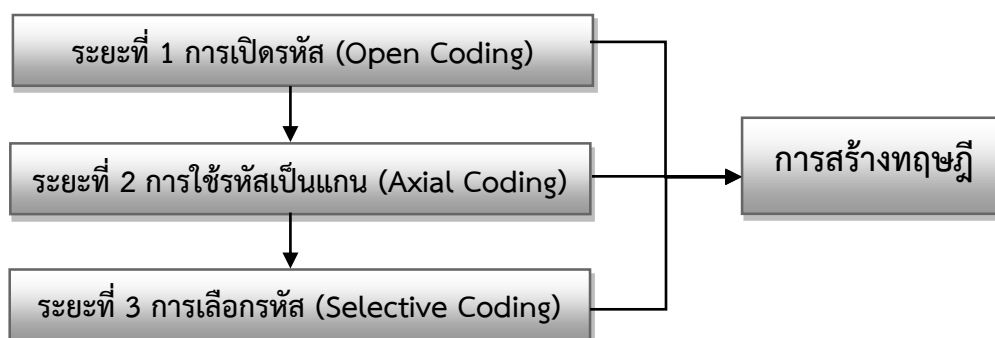
ชาย โปริสตา (2552, หน้า 169) กล่าวว่า ผู้วิจัยจะต้องรวบรวมข้อมูลไปสักระยะหนึ่งก่อน แล้วจึงหยุดเพื่อทำการวิเคราะห์ และในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะต้องมองหาโมโนทัศน์จากข้อมูลที่จะมีประโยชน์ในการสร้างกรอบคำอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษา หรืออาจจะสร้างสมมุติฐานจากโมโนทัศน์เหล่านั้น เพื่อนำไปทดสอบกับข้อมูลใหม่ซึ่งจะไปรวบรวมมาเพื่อทดสอบสมมุติฐานนั้น โดยเฉพาะ บางครั้งผู้วิจัยอาจจะต้องมีการปรับสมมุติฐานเดิมบ้าง และเมื่อปรับแล้วก็จะถูกนำไปทดสอบกับข้อมูลชุดที่เก็บมาใหม่อีก

Creswell (2014, p. 203) กล่าวว่า กระบวนการของทฤษฎีฐานรากผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลและปรับสมมุติฐานสลับกันไปจนกระทั่งผู้วิจัยมั่นใจได้ว่า บรรลุถึงจุดอิ่มตัวของข้อมูล และในแง่โมโนทัศน์ จากนั้นผู้วิจัยจึงจะหยุดการเก็บข้อมูล และพร้อมจะดำเนินการยุทธวิธีต่อไปในกระบวนการวิจัยคือ การหาข้อสรุปหรือคำอธิบายเชิงทฤษฎีของเหตุการณ์ที่กำลังศึกษา

4. หลักการออกแบบทฤษฎีฐานราก

Edmonds and Kennedy (2017, p. 117) กล่าวว่า ทฤษฎีฐานรากควรมีการออกแบบให้สอดคล้องกับปัญหาที่ต้องการศึกษา โดยอธิบายการออกแบบวิธีวิจัยทฤษฎีฐานราก และสร้างแบบจำลองทางทฤษฎีที่ศึกษา 3 แบบ ดังนี้

1. การออกแบบเชิงระบบ (Systematic Design) เป็นแนวทางออกแบบทฤษฎีฐานรากที่มีโครงสร้างมากที่สุด โดยมีการดำเนินการที่แข็งแกร่ง และมีขอบข่ายที่มีการคิดไว้ล่วงหน้าการออกแบบนี้เน้นการรับรองทฤษฎีจากทฤษฎีที่เกิดขึ้น (กระบวนการอุปนัยและนิรนัย) การออกแบบเชิงระบบนั้นใช้กระบวนการ 3 ขั้นตอน คือ การเปิดรหัส (Open Coding) การให้รหัสเป็นแกน (Axial Coding) และการเลือกรหัส (Selective Coding) เพื่อช่วยสร้างทฤษฎี ดังแสดงในภาพที่ 3-3

ภาพที่ 3-3 กระบวนการออกแบบเชิงระบบของทฤษฎีฐานราก (Systematic Design) Edmonds and Kennedy (2017, p. 117)

จากภาพที่ 3-3 สามารถอธิบายได้ว่าทฤษฎีฐานรากนี้เริ่มต้นจากผู้วิจัยจะเริ่มเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ด้วยวิธีการกำหนดรหัส (Coding) ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะเริ่มต้นด้วยการจำแนกลักษณะของข้อมูลที่ได้มาซึ่งมีจำนวนมากและมีข้อมูลที่หลากหลาย ผู้วิจัยสามารถย้ายข้อมูลระหว่างขั้นตอนของการเปิดรหัส และอาจจะเชื่อมโยงต่อหมวดย่อยตามคุณสมบัติตามลักษณะข้อมูลที่ได้มา (Strauss & Corbin, 1998, p. 169) การกำหนดรหัสคือ การแตกข้อมูล (เชิงคุณภาพ) ออกเป็นหน่วยย่อยหลาย ๆ หน่วย โดยที่แต่ละหน่วยมีความหมายเฉพาะในตัวเอง เพื่อความสะดวกในการจัดการกับข้อมูลในแต่ละหน่วยย่อยนั้น จะถูกให้สัญลักษณ์เป็นรหัส ผู้วิจัยจะต้องอ่านข้อมูลอย่างพิถีพิถันหลาย ๆ ครั้ง ในขณะที่อ่าน ผู้วิจัยก็สรุปมโนทัศน์ (Concept) หรือความหมายที่บ่งนัยอยู่ในข้อความนั้น และเปรียบเทียบมโนทัศน์หรือความหมายที่ปรากฏอยู่ในข้อความหนึ่งกับมโนทัศน์ หรือความหมายในข้อความอื่นที่เหลือไปพร้อมกัน เพื่อสามารถบอกได้ว่าสิ่งที่บ่งบอกอยู่ในข้อความเหล่านั้นหมายถึงสิ่งเดียวกัน เรื่องเดียวกันหรือหมายถึงคนละเรื่อง คนละอย่างกัน โดยข้อความที่มีความหมายเหมือนกัน ถูกกำหนดรหัสเป็นตัวเดียวกันและที่มีความหมายต่างกันก็จะถูกให้รหัสต่างกัน รหัสนี้ผู้วิจัยจะสามารถจัดกลุ่มหรือประเภทของข้อมูลได้โดยอาศัยความหมายที่ให้แก่อข้อความนั้น ๆ เป็นเกณฑ์ และการกำหนดรหัสไม่ใช่การจำแนกข้อความในทางกายภาพแต่เป็นการจำแนกตามความหมายที่บ่งบอกอยู่ในข้อความนั้น ๆ ความหมายนั้นอาจจะตรงไปตรงมาตามตัวอักษรหรืออาจจะเป็นสิ่งที่คุณวิจัยต้องตีความเอาเองก็ได้ทบทวนการศึกษาทฤษฎีฐานรากด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพต้องทำการสืบสวนข้อมูลที่ได้มาและวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ จนกระทั่งนำมาเขียนรายงานสรุปข้อมูลในประเด็นอื่น ๆ ที่ได้จากผู้เข้าร่วมวิจัย Strauss and Corbin (1998, p. 119) อธิบายการวิเคราะห์การสร้างทฤษฎีฐานรากจากข้อมูลที่ได้จากผู้เข้าร่วมวิจัย มีการกำหนดรหัสที่ควรรู้ 3 ระยะดังนี้

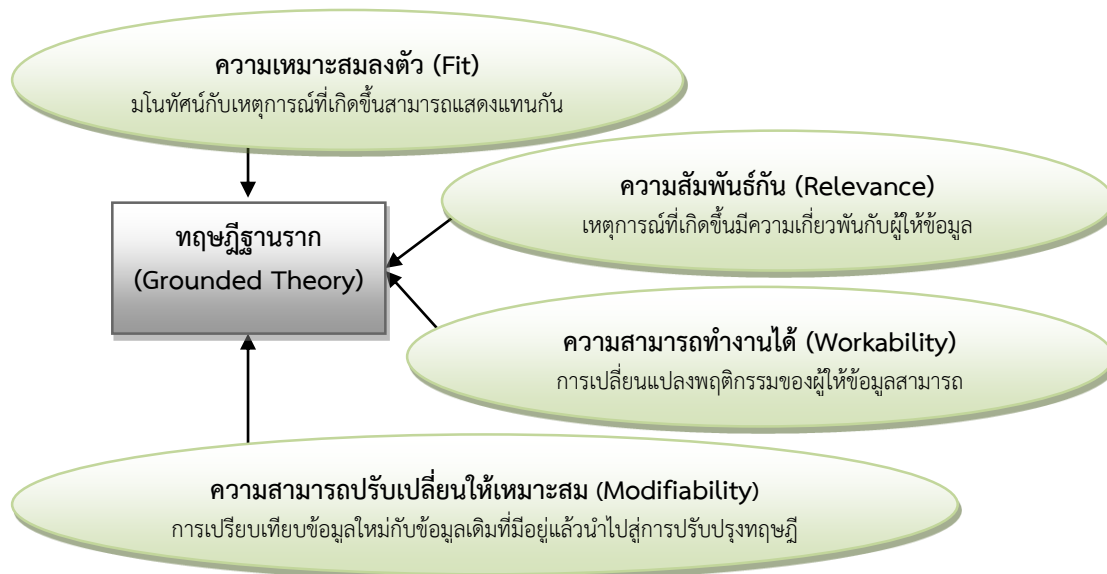
ระยะที่ 1 การเปิดรหัส (Open Coding) เป็นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลในช่วงเริ่มแรกของการวิจัย โดยการจำแนกย่อยข้อมูลเพื่อให้เกิดความคิดรวบยอด (ตั้งชื่อ) กับข้อมูล หรือการสร้างมโนทัศน์ ซึ่งจะมีความเป็นนามธรรมสูงขึ้น นั่นคือผู้วิจัยกำหนดข้อความที่มีความหมายเข้าข่ายกับเรื่องที่ต้นกำลังวิเคราะห์ แล้วกำหนดชื่อหรือรหัสที่เหมาะสมให้กับข้อความเหล่านั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อจำแนกและจัดกลุ่ม จัดประเภทให้กับข้อมูล (เหตุการณ์ ความคิด สิ่งที่เกิดขึ้น) ให้จำแนกขาดจากกัน จากนั้นจึงสร้างหมวดหมู่ โดยจัดกลุ่มตามลักษณะต่าง ๆ หรือมิติที่คล้ายคลึงกันของมโนทัศน์นั้น ๆ เพื่อเป็นการลดทอนจำนวนหน่วยข้อมูล และทำให้มีความเป็นนามธรรมสูงขึ้นโดยผ่านกระบวนการจำแนกย่อย ตรวจสอบ เปรียบเทียบในลักษณะการวิเคราะห์หน่วยย่อย (Microanalysis) คือ การพิจารณาข้อมูลอย่างละเอียด บรรทัดต่อบรรทัด วลีต่อวลี และบางครั้งอาจถึงกับเป็นคำ ๆ ไป เพื่อให้ข้อมูลเปิดเผยให้เห็นมโนทัศน์ใหม่ (สร้างมโนทัศน์) ความสัมพันธ์ของหมวดหมู่ต่าง ๆ (สร้างหมวดหมู่) และความหมายซึ่งเป็นที่มาของการเรียกชื่อ “การเปิดรหัส” การตั้งชื่อรหัสหรือการให้รหัสข้อมูลทั้งระดับมโนทัศน์ และระดับหมวดหมู่มาจากการไตร่ตรองของผู้วิจัยเอง อาจจะสร้างรหัส (ชื่อ) หรือชื่อที่สื่อความหมาย และทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัยเข้าใจง่ายขึ้นก็ได้ (Strauss & Corbin, 1998, p. 129)

ระยะที่ 2 การให้รหัสเป็นแกน (Axial Coding) เป็นการเชื่อมโยงข้อมูลที่ให้รหัสเพื่อรวบรวมข้อมูลที่จำแนกแล้วเข้าด้วยกัน คำนึงถึงความสัมพันธ์ของรหัสเหล่านั้นที่มีต่อกันและมิติของแต่ละหมวดหมู่ ซึ่งเป็นการพยายามหาคำตอบที่ถามว่า ทำไมเหตุการณ์นั้นจึงเกิดขึ้นดำเนินไปอย่างไร

ที่ไหน เมื่อไหร่ กับใคร อะไรคือผลที่เกิดตามมา เรียกว่ารูปแบบเชิงกระบวนทัศน์ (Paradigm Model) ข้อมูลที่ให้รหัสเพื่อจำแนกข้อมูล อาจจะกระจัดกระจายกันอยู่ แต่การให้รหัสเป็นแกนจะทำหน้าที่เชื่อมโยงความหมายเหล่านั้นเข้าด้วยกัน โดยยึดใจความที่เข้ากันได้ และสามารถบ่งบอกถึงเรื่องเดียวกัน ผลลัพธ์ของการให้รหัสเป็นแกน คือ เรื่องหรือมโนทัศน์ที่จำแนกข้อมูลออกเป็นกลุ่มหรือเป็นหัวข้อย่อย ๆ สิ่งที่ได้ในขั้นนี้เริ่มจะบอกแนวคิดสำหรับอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาในระดับหนึ่ง

ระยะที่ 3 การเลือกรหัส (Selective Coding) เป็นขั้นตอนกระบวนการนำเอาข้อมูลที่จัดเป็นเรื่องราวเดียวกันมาบูรณาการเข้าเป็นเรื่องเป็นราวเดียวกัน โดยการทำการคัดเลือกหมวดหมู่อื่น ๆ มาประสานกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีระดับความเป็นนามธรรมสูงมาก ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยสามารถสร้างข้อเสนอหรือสมมติฐานสำหรับการอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้บางส่วนบางประเด็น แต่จะต้องผ่านการตรวจสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ที่มีอยู่หรืออาจจะรวบรวมข้อมูลใหม่ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงสมมติฐานหรือทฤษฎีที่ได้เป็นการเฉพาะ โดยการสร้างทฤษฎีฐานรากผู้วิจัยสามารถปรับปรุงและตรวจสอบสมมติฐานด้วยข้อมูลกลับไปเรื่อย ๆ จนกว่าสมมติฐานหรือทฤษฎีที่สร้างขึ้นนั้นจะถึง “จุดอิ่มตัว” (Theoretical Saturation) เทคนิควิธีการนี้จะช่วยบูรณาการหมวดหมู่ต่าง ๆ ให้ทฤษฎีครอบคลุมประเด็น ๆ ต่างยิ่งขึ้น และเขียนโครงเรื่องที่อธิบายภาพรวม โดยดึงสิ่งสำคัญที่โดดเด่น ช่วยให้เห็นความสัมพันธ์อย่างสมเหตุสมผล แต่ถ้ามโนทัศน์ต่าง ๆ ยังไม่ชัดเจน จะส่งผลให้รูปแบบทฤษฎีอาจจะสับสนได้หรือต้องกลับไปทบทวนข้อมูลดิบ และบันทึกของผู้วิจัยอีกครั้ง เพื่อมองหาแนวคิดหลัก (Strauss & Corbin, 1998, p. 131)

2. การออกแบบเชิงปรากฏการณ์เกิดใหม่ (Emerging Design) เป็นแนวทางออกแบบทฤษฎีฐานราก โดยแนวทางนี้มีการกำหนดน้อยกว่าการออกแบบเชิงระบบ การออกแบบรูปแบบนี้ทำให้ทฤษฎีฐานรากเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ (Naturally) จากข้อมูลที่หลากหลาย องค์ประกอบหลักของการออกแบบเชิงปรากฏการณ์เกิดใหม่นี้ คือ ความเหมาะสมลงตัว (Fit) ความสัมพันธ์กัน (Relevance) ความสามารถทำงานได้ (Workability) และความสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม (Modifiability) ดังแสดงในภาพที่ 3-4

ภาพที่ 3-4 กระบวนการออกแบบเชิงปรากฏการณ์เกิดใหม่ (Emerging Design) Edmonds and Kennedy (2017, p. 118)

Edmonds and Kennedy (2017, p. 119) อธิบายถึง กระบวนการวิเคราะห์การออกแบบเชิงปรากฏการณ์เกิดใหม่ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการจำแนกข้อมูลของการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง การบันทึกจะให้แนวคิดใหม่ และมีความก้าวหน้า ผสมผสานทักษะการเขียน และการฟัง จดบันทึกความคิดย่อย ๆ เพื่อเป็นข้อมูลชั่วคราว ยังไม่แน่นอน เพื่อรอการพัฒนาข้อมูลให้เติบโตขึ้นเรื่อย ๆ

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการเปรียบเทียบโดยวิเคราะห์ข้อมูลให้ครอบคลุมมากที่สุด ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากการเปิดรหัสข้อมูล กระบวนการนี้ใช้ระบุเนื้อหา และความก้าวหน้าของข้อมูลประเภทใหญ่และข้อมูลย่อยต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนคำศัพท์ย่อย ๆ ของการกำหนดข้อมูล ในกระบวนการนี้ใช้การเจาะจงข้อมูลที่สำคัญพร้อมที่จะปรับแต่งเนื้อหาข้อมูล และความคืบหน้าของหมวดจำแนกข้อมูลและข้อมูลย่อย

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการเปรียบเทียบของแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อสำรวจและยืนยันการเชื่อมโยงระหว่างแนวความคิด และรูปแบบการเชื่อมโยงทางทฤษฎี ในแต่ละขั้นตอนจะมีการย้อนกลับสู่ขั้นตอนก่อนหน้าเพื่อทดสอบความเหมาะสมลงตัว การทำงาน ความเกี่ยวข้อง และการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม การออกแบบเชิงปรากฏการณ์เกิดใหม่ควรพิจารณาเกณฑ์กระบวนการออกแบบเชิงเหตุการณ์เกิดใหม่ ทั้งสิ้น 4 เกณฑ์ เพื่อความถูกต้องเหมาะสมในการดำเนินการวิจัย คือ

1. ความเหมาะสมลงตัว (Fit) การใช้รหัสมโนทัศน์ (Concept) และประเภทข้อมูล (Categories) ที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ต้องมีความสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่กำลังศึกษา ปราศจากการกำหนดรหัสโดยวิธีการอุปทานของผู้วิจัย หรือการกำหนดรหัสจากข้อมูลเดิม ๆ จากทฤษฎีที่ยังหลงเหลืออยู่ในอดีตของผู้วิจัย

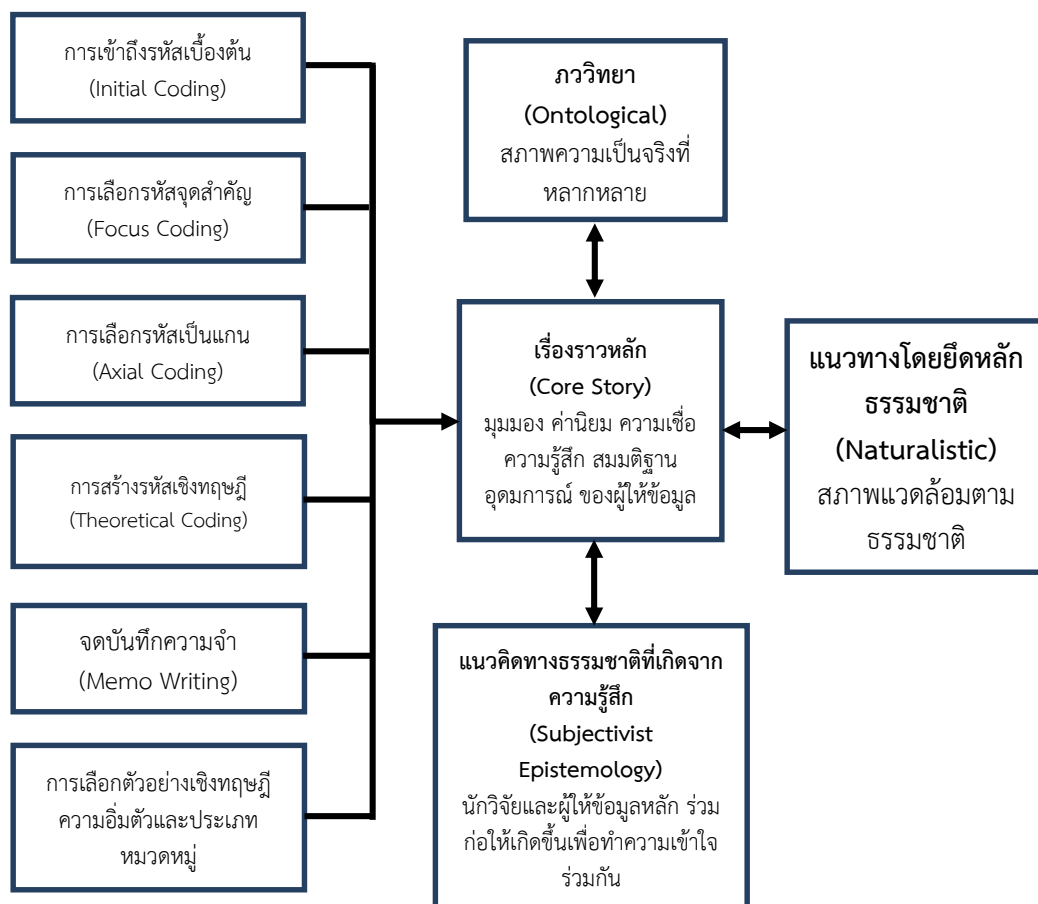
2. ความสัมพันธ์กัน (Relevance) การพิจารณาถึงข้อมูลต่าง ๆ ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญ และความเกี่ยวข้องระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูล

3. ความสามารถทำงานได้ (Workability) ความสามารถของทฤษฎีฐานรากที่สามารถอธิบาย ตีความพฤติกรรม และความสามารถทำนายพฤติกรรมในอนาคต

4. ความสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม (Modifiability) เป็นความสามารถของทฤษฎีฐานรากที่จะสามารถปรับเปลี่ยนข้อมูลอย่างต่อเนื่องเมื่อมีข้อมูลใหม่ สามารถสร้างหมวดหมู่ข้อมูลใหม่ มิติเชิงทฤษฎีฐานราก เพื่อให้แน่ใจเกี่ยวกับความเกี่ยวพัน และคุณค่าของข้อมูลที่ได้มาจากผู้ให้ข้อมูล

3. การออกแบบเชิงสร้างขึ้นมาใหม่ (Constructivist Design) เป็นลักษณะการจำแนกตัวออกห่างจากการออกแบบเชิงระบบที่มีภาวะเชิงวิธีการที่หนักหน่วงและเน้นบทบาทของผู้วิจัยแนวคิด การออกแบบเชิงสร้างขึ้นมาใหม่สนใจการสร้างความรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้มีส่วนร่วมมีการยึดมั่นสำรวจอคติที่มีในปฏิสัมพันธ์แบบนี้ การออกแบบนี้ตระหนักว่าความรู้ที่มาจากข้อมูลไม่เพียงแต่ “สำรวจ” ได้ แต่สามารถเกิดขึ้นได้จากการพิจารณาสมมติฐานจากการสืบค้นของผู้วิจัยนอกจากนี้ ความหมายที่เกิดจากเหตุการณ์ระหว่างการรวบรวมข้อมูล และความหมายที่มีมาก่อนหน้านี้เป็นสิ่งที่ควรคำนึงด้วยเช่นกัน

Edmonds and Kennedy (2017, p. 119) ได้กล่าวถึงกลยุทธ์ขั้นแรกของการรวบรวมข้อมูลของทฤษฎีฐานราก คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก และสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง รูปแบบคำถามจะเน้นรูปแบบธรรมชาติของการมีส่วนร่วมของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีการซักถามและพูดคุยเหตุผลต่าง ๆ ที่ผู้เข้าร่วมวิจัยที่อยู่ในเหตุการณ์นั้น ข้อมูลทุกอย่างวิเคราะห์โดยใช้กระบวนการเชิงเปรียบเทียบแบบคงที่ (Constant Comparative Method) โดยกระบวนการวิเคราะห์เริ่มต้นจากรูปธรรมไปยังนามธรรม และสร้างข้อเท็จจริงตามหมวดหมู่ข้อมูล จากนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปตามวงจรกับคำถามใหม่ และความคิดใหม่ ๆ ซึ่งอาจจะสะท้อนกลับไปยังความหมายหรือความสำคัญ อธิบายแก่นสำคัญของประสบการณ์ผู้ให้ข้อมูล แก่นสำคัญของประสบการณ์จะสามารถอธิบายเป็นเรื่องราวหลักได้ ดังแสดงในภาพที่ 3-5

ภาพที่ 3-5 กระบวนการออกแบบเชิงสร้างขึ้นมาใหม่ (Constructivist Design) Edmonds and Kennedy (2017, p. 120)

Charmaz (2014, p. 47) กล่าวถึง กระบวนการวิเคราะห์การออกแบบเชิงสร้างขึ้นมาใหม่ โดยพิจารณาองค์ประกอบที่หลากหลาย และมีความสำคัญในการดำเนินการวิจัย คือ องค์ประกอบ ด้านรหัสข้อมูล (Data Coding) โดยองค์ประกอบนี้จะดำเนินการ 4 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 การเข้ารหัสเบื้องต้น (Initial Coding) เป็นขั้นตอนเริ่มต้นในการเข้ารหัสเพื่อกำหนดแนวความคิดหลัก และเชื่อมโยงความสำคัญระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล (Collecting Data) และการพัฒนาทฤษฎี (Developing Theory) ผู้วิจัยต้องเริ่มต้นจากคำถามทั่วไปจากการสัมภาษณ์ ขณะเดียวกันต้องเปิดรับข้อมูลใหม่ต่าง ๆ จากสิ่งที่ได้มาจากผู้มีส่วนร่วมและจากสิ่งที่สังเกตเห็น พยายามสร้างความคิดชั่วคราว วิเคราะห์สิ่งที่เป็นไปได้ในระหว่างระยะการเข้ารหัสเบื้องต้น ผู้วิจัยต้องตั้งคำถามกับตนเอง เช่น อะไรคือข้อมูลที่เรากำลังการศึกษา จุดไหนเป็นข้อมูลที่ น่าสนใจ เป็นต้น ระยะการเข้ารหัสเบื้องต้นของทฤษฎีฐานรากทำให้รู้ว่าพื้นที่ใดไม่มีข้อมูลที่จำเป็นในการศึกษาในระยะนี้ผู้วิจัยเริ่มมีมุมมองจากข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมา บางข้อมูลมีความเหมาะสมพอดี (Fit) กับเหตุการณ์ ซึ่งในบางครั้งอาจมีข้อมูลที่ไม่จำเป็น อาจต้องตัดออกผู้วิจัยสามารถดำเนินการเข้ารหัสเบื้องต้น โดยวิธีการ ดังนี้

1. การเข้ารหัสแบบคำต่อคำ (Word by Word Coding) เป็นขั้นตอนการพิจารณาการเข้ารหัสแบบคำต่อคำ ส่วนใหญ่จะใช้กับการดำเนินงานกับเอกสารที่ต้องใช้ระยะเวลาสั้น ๆ อาทิข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น การวิเคราะห์แบบคำต่อคำจะช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจภาพ และความหมาย (Images and Meaning) ของเหตุการณ์ อีกทั้งเข้าใจสถานการณ์ และโครงสร้างเหตุการณ์ เป็นต้น

2. การเข้ารหัสแบบประโยคต่อประโยค (Line by Line Coding) เป็นขั้นตอนการพิจารณาทั้งประโยคจากการสัมภาษณ์ (Interview) การสังเกต (Observation) เอกสาร (Document) ชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographies) และอัตชีวประวัติ (Autobiographies) บางประโยคอาจจะไม่สมบูรณ์ แม่นยำ และบางประโยคอาจจะไม่สำคัญเสมอไป การดำเนินการเข้ารหัสแบบประโยคต่อประโยคช่วยให้ผู้วิจัยสามารถจำแนกข้อมูลออกเป็น ส่วน ๆ หรือจำแนกตามคุณลักษณะของข้อมูล อีกทั้งช่วยให้ผู้วิจัยเปรียบเทียบข้อมูลกับข้อมูล (Comparing Data with Data) ช่วยให้การตั้งสมมติฐานง่ายขึ้น เพื่ออธิบายการกระทำและอธิบายความหมายของเหตุการณ์ จนกระทั่งถึงขั้นการตกผลึกความสำคัญของจุดที่สำคัญในเหตุการณ์ (Crystallizing the Significance of the Point)

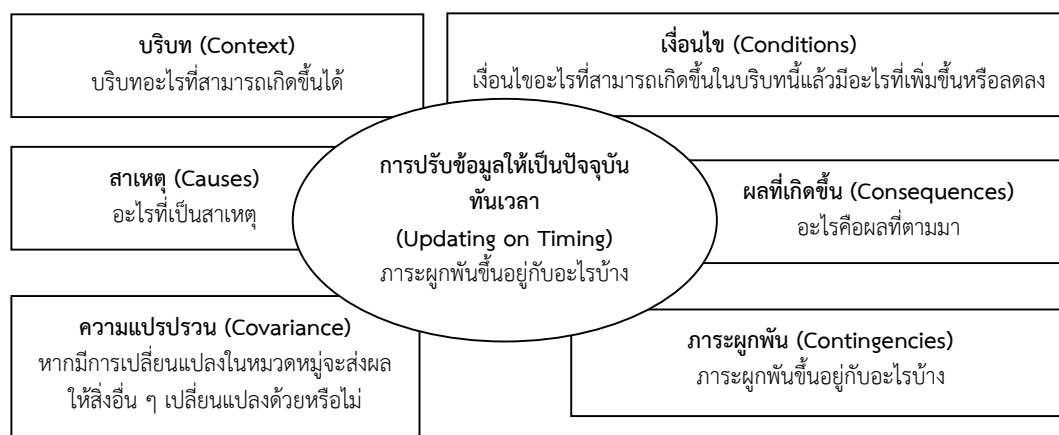
3. การเข้ารหัสแบบเหตุการณ์ต่อเหตุการณ์ (Coding Incident to Incident) เป็นขั้นตอนการเปรียบเทียบระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การเข้ารหัสวิธีการนี้ช่วยให้ผู้วิจัยทำงานได้ง่ายขึ้นกว่าวิธีการต่าง ๆ ข้างต้น เพราะการเข้ารหัสแบบเหตุการณ์ต่อเหตุการณ์เป็นลักษณะการรวบรวมข้อมูลที่เป็นรูปธรรมเด่นชัดจนที่สุด สามารถอธิบายพฤติกรรมของบุคคลในเหตุการณ์นั้นได้

4. การเข้ารหัสแบบวีโว่ (In Vivo Codes) เป็นขั้นตอนการรวมคำหรือสร้างคำขึ้นมาใหม่เพื่อสื่อความหมายของการกระทำในเหตุการณ์หรือแสดงพฤติกรรมต่อความหมายเหล่านี้และสื่อความหมายให้เข้าใจตรงกันทุกคนเฉพาะกลุ่ม คนภายนอกไม่เข้าใจความหมายที่ซ่อนเร้นแต่ทำให้เกิดการเปรียบเทียบระหว่างข้อมูล รหัสแบบวีโว่ ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายที่เป็นสัญลักษณ์ของคำพูด และความหมายเฉพาะกลุ่ม ไม่มีความหมายด้วยตัวของมันเอง อาจจะยืมคำจากผู้ที่มิชื่อเสียงในแวดวงสังคม ผู้นำที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม เป็นต้น รหัสแบบวีโว่ สะท้อนให้เห็นสมมติฐาน (Assumption) การกระทำ (Action) และเข้าใจเหตุการณ์เชิงลึก (Deeper Understanding)

ระยะที่ 2 การเลือกรหัสจุดสำคัญ (Focus Coding) เป็นขั้นตอนถัดมาจากการเข้ารหัสแต่ในขั้นตอนนี้เป็นการเลือกรหัสที่มีความชัดเจน เด่นชัด หรือพบบ่อย ๆ จากการเปรียบเทียบข้อมูลกับข้อมูลจำนวนมาก ผู้วิจัยจะดำเนินการอย่างพิถีพิถันกว่าระยะแรก เพราะต้องการข้อมูลที่เด่นชัดจึงจำเป็น ต้องตัดสินใจคัดเลือกรหัสที่สำคัญ และสามารถเชื่อมโยงไปยังเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ด้วยในระยะการเลือกรหัสจุดสำคัญ ผู้วิจัยวิเคราะห์การจัดระบบหมวดหมู่ของข้อมูลอย่างดี ให้มีความกระจ่างชัด และสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ระยะที่ 3 การเลือกรหัสเป็นแกน (Axial Coding) เป็นขั้นตอนการเชื่อมข้อมูลระหว่างหมวดหมู่หลัก (Categories) กับหมวดหมู่ย่อย (Subcategories) ระยะนี้จะกำหนดคุณสมบัติที่เฉพาะเจาะจง และกำหนดมิติของแต่ละหมวดหมู่ที่เป็นผลจากการพัฒนาของข้อมูลหมวดหมู่หลัก ถึงแม้ว่าจะอยู่ในช่วงต้นของการพัฒนาทฤษฎีก็ตาม ในระยะรหัสเป็นแกน ใช้กระบวนการค้นเชิงบูรณาการหมวดหมู่ที่สำคัญภายใต้สาเหตุที่เกิดขึ้นและลักษณะของผลที่ได้มาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่ออธิบายบริบท (Context) และเงื่อนไข (Condition) ของเหตุการณ์ เช่น หมวดหมู่ใช้ปีเป็นเกณฑ์ หมวดหมู่ส่วนฐานของเมอร์ลอย หมวดหมู่เรือนยอดของเมอร์ลอย หมวดหมู่การทำงาน หมวดหมู่รูปแบบ

การดำเนินงาน หมวดหมู่งานช่าง ต่อจากนั้นพิจารณาโน้ตทัศน์ให้แคบลง จนกระทั่งได้ รหัสแกนคือ ปฐมบทของเมรุลอยอยุธยา และประเภทของงานช่างฝีมือดั้งเดิม เป็นต้น โดยพิจารณาจากกระบวนทัศน์ ดังแสดงในภาพที่ 3-6

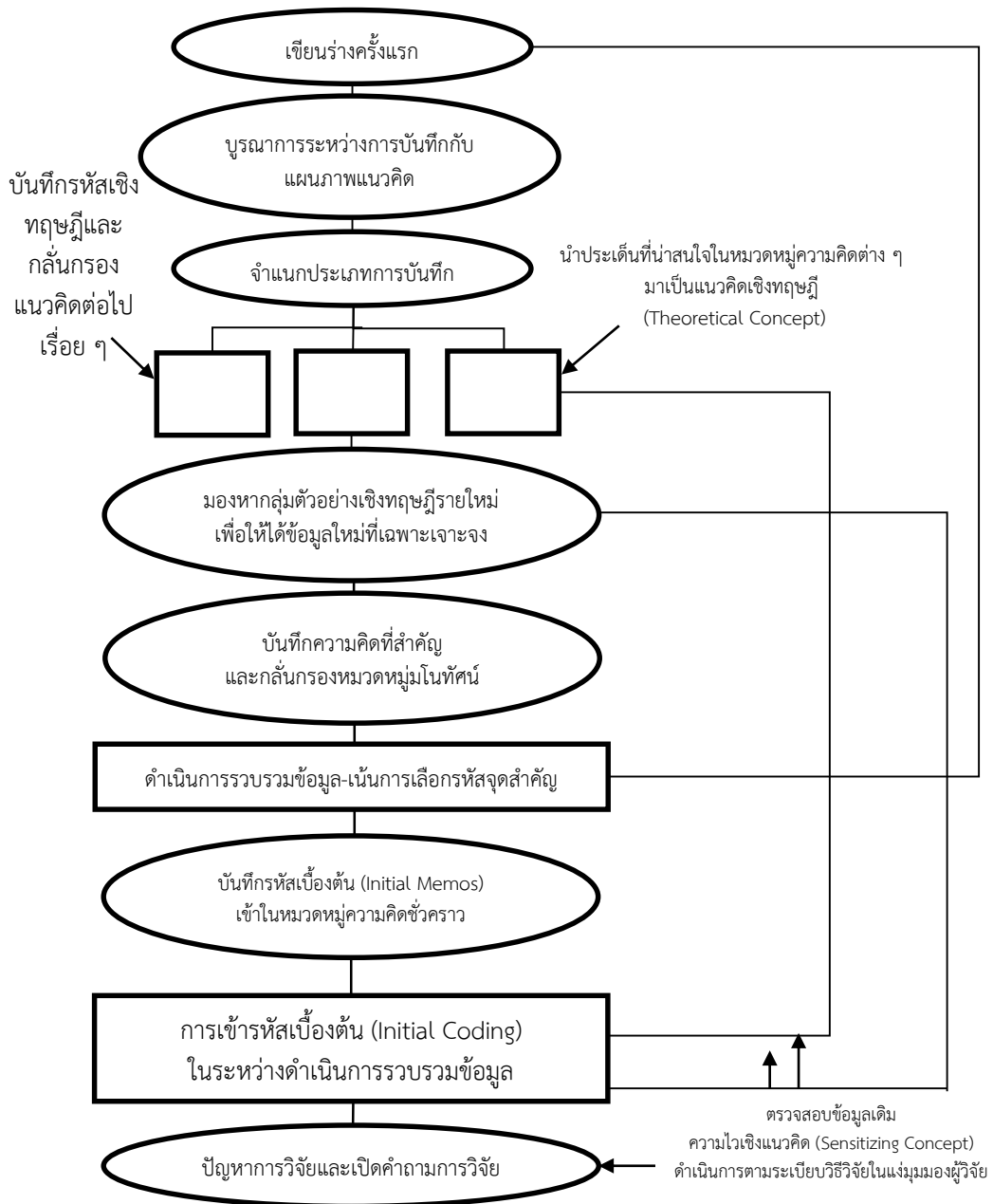
ภาพที่ 3-6 กระบวนทัศน์ “6 C” สำหรับปรับข้อมูลให้เป็นปัจจุบันทันเวลา (Locke, 2001, p. 75)

จุดประสงค์ของระยะรหัสเป็นแกน คือ การนำข้อมูลกลับมารวบรวมกันอีกครั้งโดยรวบรวมข้อมูลที่สอดคล้องกัน และดำเนินการจัดประเภทข้อมูล (Sort) การสังเคราะห์ (Synthesize) จัดระเบียบ ข้อมูลขนาดใหญ่ (Organize Large) และรวบรวมข้อมูล (Collecting Data) ด้วยวิธีการใหม่เหล่านี้ ภายหลังจากเปิดรหัสข้อมูลแล้ว (Opening Coding) ในช่วงระยะรหัสเป็นแกนจะทำให้มุมมองมโนทัศน์ (Concept) แคบลงได้ ผู้วิจัยจึงควรใช้ความรอบคอบในการวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ระยะที่ 4 การสร้างรหัสเชิงทฤษฎี (Theoretical Coding) กระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน จะนำไปสู่การก่อให้เกิดทฤษฎีจากฐานข้อมูลที่ผู้วิจัยรวบรวมมาได้ โดย “ทฤษฎี” จากการวิจัยทฤษฎีฐานราก จะเป็นการอธิบายอย่างกว้าง ๆ ต่อ “กระบวนการ” ในหัวข้อที่วิจัยในระยะนี้ผู้วิจัยต้องกำหนดความสัมพันธ์ของรหัสต่าง ๆ ที่เป็นไปได้ระหว่างหมวดหมู่ซึ่งได้พัฒนาจากระยะการเลือกรหัสจุดสำคัญก่อนหน้านี้ เพราะรหัสที่สำคัญจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับรหัสอื่น ๆ เสมือนเป็นสมมติฐานเพื่อที่จะรวมขึ้นเป็น “ทฤษฎีฐานราก” มีแนวทางในการนำเสนอได้ 3 แนวทาง คือ

1. นำเสนอทฤษฎีฐานราก ในลักษณะเป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผล หรือแผนภาพของทฤษฎี
2. นำเสนอทฤษฎีฐานราก ในลักษณะเป็นสมมติฐาน หรือข้อเสนอเชิงทฤษฎี
3. นำเสนอทฤษฎีฐานราก ในลักษณะเป็นเรื่องเล่าเชิงบรรยาย (Narrative Form)

Charmaz (2014, p. 10) สรุปกระบวนการออกแบบเชิงสร้างขึ้นมาใหม่ โดยวิธีวิจัยของทฤษฎีฐานรากเป็นการจำลองภาพเพื่ออธิบายกระบวนการศึกษาที่มีความท้าทายและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ดังแสดงในภาพที่ 3-7

ภาพที่ 3-7 กระบวนการวิจัยทฤษฎีฐานราก โดยวิธีการสร้างขึ้นมาใหม่ (Charmaz, 2006, p. 11)

กระบวนการวิจัยทฤษฎีฐานราก โดยวิธีการสร้างขึ้นมาใหม่ สามารถอธิบายกระบวนการได้เป็น 10 ขั้นตอน ตามแนวคิดของ Charmaz (2014, p. 11) ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ปัญหาการวิจัยและเปิดคำถามการวิจัย (Research Problem and Opening Research Questions) ในขั้นตอนนี้เป็นวิธีการค้นหาความจริงจากเหตุการณ์ และสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ตามความเป็นจริง โดยพยายามวิเคราะห์ปัญหาที่มีความเกี่ยวพันระหว่างเหตุการณ์กับ

สภาพแวดล้อม เพื่อสามารถเปิดคำถามการวิจัย และสามารถตั้งคำถามที่ต้องการคำตอบจากการวิจัย หรือเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยอยากรู้ โดยโจทย์หรือคำถามการวิจัยจะต้องมีลักษณะของการให้ “ความหมายหรือคุณค่า” (Meaning and Value) ในเรื่องที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยใช้เทคนิคความไวเชิงทฤษฎี (Sensitizing Concept) เพื่อค้นหาโจทย์ หรือตั้งคำถามการวิจัยให้ได้ ซึ่งแหล่งที่มาของปัญหาการวิจัยมาจาก 2 แหล่งใหญ่ ได้แก่ ปรากฏการณ์ในสังคมหรือปัญหาสังคม และแนวคิดทฤษฎีในศาสตร์ที่ศึกษาหรือจากการทบทวนวรรณกรรมที่สนใจ

ขั้นตอนที่ 2 การเข้ารหัสเบื้องต้นในระหว่างดำเนินการรวบรวมข้อมูล (Initial Coding Data Collection) เมื่อเริ่มดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล จะเริ่มต้นด้วยการเข้ารหัสจากข้อมูล หลากหลายแหล่งที่ได้รับระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล (Collecting Data) โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการวิเคราะห์ ได้แก่ การเข้ารหัสแบบคำต่อคำ การเข้ารหัสแบบประโยคต่อประโยค การเข้ารหัสแบบเหตุการณ์ต่อเหตุการณ์ การเข้ารหัสแบบวิโว่ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 บันทึกการรหัสเบื้องต้นเข้าในหมวดหมู่ความคิดชั่วคราว (Initial Memos Raising Codes to Tentative Categories) ดำเนินการจัดกระทำจากข้อมูลที่มีอยู่จำนวนมาก จะถูกนำมาจัด และจำแนกเป็น “หมวด ๆ ” (Categories) ตามคุณสมบัติ (Properties) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลต้องอาศัยการตีความ (Interpretation) ของผู้วิจัยในช่วงการเก็บข้อมูลและการเปรียบเทียบข้อมูลใหม่ที่ได้ กับ “หมวดต่าง ๆ ” ที่เกิดขึ้น เป็นกระบวนการพัฒนาหมวดหมู่ความคิดชั่วคราวอย่างต่อเนื่อง บันทึกการรหัสเบื้องต้นจากข้อความแบบบรรยาย ไม่มีสูตรตายตัวขึ้นอยู่กับประเด็นหรือปัญหาที่จะวิเคราะห์ จากนั้นจัดรหัสที่ได้ในขั้นตอนนี้ให้เป็นหมวดหมู่ความคิดชั่วคราว ลักษณะหลวม ๆ สามารถปรับลดหมวดหมู่ความคิดได้โดยพิจารณาถึงความพอดีของข้อมูลกับเหตุการณ์

ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินการรวบรวมข้อมูล เน้นการเลือกรหัสจุดสำคัญ (Focus Coding) เมื่อลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลควรหยุดพักการใช้แนวคิดและทฤษฎีที่ได้ศึกษามาชั่วคราว โดยนำตัวเองเข้าไปสัมผัสกับเหตุการณ์ที่ต้องการศึกษาและพยายามเข้าใจถึงวิถีอธิบายเหตุการณ์แบบคนใน (Insider) ล้วงเอาส่วนลึกของความคิดของผู้เข้าร่วมวิจัยออกมา หรือการเงี่ยหูฟัง (Eavesdropping) และดำเนินการเลือกรหัสจุดสำคัญ (Focus Coding) ที่มีความชัดเจนหรือที่พบบ่อย ๆ ในขณะลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อจะสามารถเชื่อมโยงไปยังเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้

ขั้นตอนที่ 5 บันทึกความคิดที่สำคัญและกลั่นกรองหมวดหมู่โมโนทัศน์ (Advance Memos Refining Conceptual Categories) ภายหลังจากขั้นตอนของการเลือกรหัสจุดสำคัญ (Focus Coding) ของข้อมูลแล้ว จากนั้นดำเนินการบันทึกความคิดที่สำคัญจากหลาย ๆ ความคิดที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลและพิจารณาจำแนกหมวดหมู่ความคิด (Separate Data) เรียงลำดับ (Sort) และสังเคราะห์ข้อมูลจำนวนมาก (Synthesize Large Amounts of Data) เพราะความคิดที่สำคัญในการเลือกรหัสจุดสำคัญ บางรหัสมีความลึกซึ้งและความหมายตกผลึก (Crystallize Meaning) รหัสเหล่านี้ว่าจะแสดงถึงการกระทำในข้อมูลที่ได้ช่วยให้พัฒนาแนวคิดสู่ขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 กลุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎีมองหาข้อมูลใหม่ที่เฉพาะเจาะจง (Theoretical Sampling Seek Specific New Data) ขั้นตอนการเสาะแสวงหาผู้มีส่วนร่วมวิจัยต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานที่จะสามารถให้ข้อมูลลึกซึ้งอย่างละเอียด และมีคุณสมบัติที่จะพัฒนาหมวดหมู่ของรหัสเพื่อปรับแต่งเป็นทฤษฎีฐานราก โดยมีข้อควรคำนึงถึงคือกลุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎีต้องสามารถที่จะตอบ

คำถามการวิจัยได้ กลุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎีสะท้อนให้เห็นการกระจายของประชากร กลุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎีเพื่อหากรณีเชิงลบ และกลุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎีที่ไม่มีข้อมูลใหม่ออกมา

ขั้นตอนที่ 7 การบันทึกรหัสเชิงทฤษฎีและกลั่นกรองแนวคิดต่อไปเรื่อย ๆ เพื่อพัฒนาเป็นมโนทัศน์เชิงทฤษฎี ขั้นตอนนี้จะสัมพันธ์กับขั้นตอนที่ 2 คือขั้นตอนการเข้ารหัสเบื้องต้น ในทางปฏิบัติจะดำเนินการจัดบันทึกจากข้อมูลที่ได้รับมาทุกครั้งและเริ่มสร้างรหัสเบื้องต้นที่มีความหลากหลายมากมายดำเนินการคัดกรองรหัสเพื่อเข้าสู่หมวดหมู่ต่าง ๆ ซึ่งในระหว่างการทำรายการรวบรวมข้อมูลนั้นจะกลั่นกรองแนวคิดไปเรื่อย ๆ เมื่อมีข้อมูลใหม่เข้ามา และจะต้องคัดสรรเฉพาะสิ่งที่น่าสนใจ โดยต้องพิจารณาว่ารหัสอย่างรอบคอบว่ารหัสเบื้องต้นใดมีความสำคัญมากเพียงพอที่จะสามารถพัฒนาสู่รหัสเชิงทฤษฎีได้ (Theoretical Concept)

ขั้นตอนที่ 8 การจำแนกประเภทบันทึกความทรงจำ (Sorting Memos) ขั้นตอนนี้จะมีองค์ประกอบของขั้นตอนที่สัมพันธ์กันภายในคือ การจำแนกประเภท (Sorting) แผนภาพ (Diagramming) และการผสมผสานบันทึกความทรงจำ (Integrate Memos) เพราะทั้ง 3 องค์ประกอบนี้เมื่อรวมกันจะช่วยให้มีทิศทางเชื่อมโยงในการวิเคราะห์เนื้อหาให้เกิดประสิทธิภาพสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น อีกทั้งยังดำเนินการเปรียบเทียบระหว่างหมวดหมู่ความคิดต่อหมวดหมู่มโนทัศน์ ให้เกิดภาพของเหตุการณ์ที่สำคัญ (Significant Events) โดยมีข้อเสนอแนะในการการจำแนกประเภทเปรียบเทียบและการผสมผสานบันทึกความทรงจำ ดังนี้

1. จำแนกประเภทบันทึกโดยชื่อหัวข้อแต่ละหมวดหมู่มโนทัศน์อย่างชัดเจน
2. เปรียบเทียบแต่ละหมวดหมู่มโนทัศน์
3. ใช้หมวดหมู่มโนทัศน์อย่างระมัดระวัง
4. พิจารณาถึงวิธีการสะท้อนมุมมองในเหตุการณ์ที่กำลังศึกษา
5. คำนึงถึงความพอดีกับเหตุผลของหมวดหมู่มโนทัศน์
6. สร้างความสมดุลที่เป็นไปได้ระหว่างประสบการณ์การศึกษา หมวดหมู่มโนทัศน์ และ

ข้อความเชิงทฤษฎี

ขั้นตอนที่ 9 บูรณาการระหว่างบันทึกกับแผนภาพมโนทัศน์ (Integrating Memos Diagramming Concepts) แผนภาพมโนทัศน์ได้สร้างขึ้นมาจากความคิดของผู้วิจัยตลอดระยะเวลาของการวิจัย ผู้วิจัยจะต้องบันทึกข้อมูลให้ความคิดความเห็นรวมทั้งความสงสัยที่เมื่อต่อข้อมูลและต่อหมวดหมู่ความคิดที่จำแนกไว้ ซึ่งประโยชน์ของแผนภาพแนวคิดจะบ่งบอกถึงประเภทหมวดหมู่มโนทัศน์ (Categories of Concept) และแสดงความสัมพันธ์ของหมวดหมู่มโนทัศน์ทั้งหมดตลอดจนการปรับข้อมูล เพื่อมิให้เกิดสภาพ “ภูเขาข้อมูล” (Mountains of Data) ขั้นตอนนี้จึงเป็นการผสมผสานกระบวนการ 2 ประเภท คือ 1) บันทึก (Memos) และ 2) แผนภาพมโนทัศน์ (Diagramming Concepts) จะต้องตัดสินใจว่าบันทึกต่าง ๆ ในกระบวนการข้างต้นมีความพอดีกับแผนภาพแนวคิดหรือไม่ และใช้ความไวเชิงทฤษฎีพิจารณาแต่ละแผนภาพแนวคิดว่าสอดคล้อง กับเหตุการณ์อย่างไร ซึ่งการบูรณาการในขั้นตอนนี้ สะท้อนให้เห็นถึงรหัสเชิงทฤษฎีและทำให้เข้าใจอย่างชัดเจน นำไปสู่การค้นพบในเชิงประจักษ์

ขั้นตอนที่ 10 การเขียนร่างในครั้งแรก (Writing the First Draft) เป็นขั้นตอนของการใช้ทักษะกระบวนการเขียนและเรียบเรียงเรื่องราวเหตุการณ์ ที่ปรากฏในบันทึกและแผนภาพมโนทัศน์ที่

ผ่านมาค่อย ๆ เริ่มสร้างต้นฉบับที่น่าสนใจโดยดำเนินการกลั่นกรองหมวดหมู่โน้ตอื่นอีกครั้งและลง
ร่างคร่าว ๆ ลงในสมุดในครั้งแรก (First Draft) และประโยคตัวอย่างเหล่านี้ จะช่วยให้เขียนร่างในครั้ง
แรกได้ดังนี้

ข้อพิสูจนนี้พบว่า.....

เหตุผลของผู้วิจัยคือ.....

ผู้วิจัยสนับสนุนข้อพิสูจน รวมทั้ง.....

การเขียนร่างในครั้งแรกต้องเขียนจุดที่ได้วิเคราะห์มาแล้ว โดยมีแผนการอย่างคร่าว ๆ สรุปลง
ในส่วนสำคัญที่สุดโดยการแบ่งเป็นย่อหน้าจะช่วยในการเริ่มต้นใหม่ บางครั้งการแบ่งเป็นย่อหน้า
อาจจะช่วยเริ่มต้นการเขียนที่ยังไม่สมบูรณ์ก็ได้ ซึ่งถ้าหากข้อมูลการเขียนครั้งแรกยังไม่สมบูรณ์
เพียงพอ สามารถส่งผู้เข้าร่วมวิจัยคนต่อไปเพื่อเติมเต็มข้อมูลให้สมบูรณ์ขึ้นและสามารถย้อนไป
ดำเนินการเลือกรหัสจุดสำคัญในขั้นตอนที่ 4 ได้ในขั้นตอนนี้จะสร้างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี
(Theoretical Framework) ขึ้นมาจากการบูรณาการระหว่างบันทึกกับแผนภาพแนวคิด เพื่อแสดงให้เห็น
ผู้อ่านว่ามีข้อสรุปที่สร้างขึ้นอย่างไรต่อเหตุการณ์ที่ศึกษา โดยมีสิ่งที่ต้องพิจารณาในการสร้างกรอบ
แนวคิดเชิงทฤษฎี ดังนี้

1. อธิบายตรรกะแนวคิดและทิศทางการศึกษาของผู้วิจัย
2. ชี้นำทางความคิด
3. แสดงข้อสรุปเชิงทฤษฎีให้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง
4. วางตำแหน่งทฤษฎีฐานรากใหม่ให้สัมพันธ์กับทฤษฎีดั้งเดิม
5. อธิบายความสำคัญของแนวคิดเชิงทฤษฎีใหม่
6. ความลงตัวในงานเขียนแนวคิดเชิงทฤษฎีใหม่

เกณฑ์การประเมินงานวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก

Strauss & Corbin (1998, p. 49) อธิบายถึงเกณฑ์การประเมินงานวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎี
ฐานรากที่มีความแตกต่างกันว่าการนำเกณฑ์ใดมาใช้ขึ้นอยู่กับลักษณะของงานนั้น ๆ เกณฑ์ที่เด่น ๆ
เกี่ยวกับความเที่ยง ความตรง ความน่าเชื่อถือและการเป็นทฤษฎีที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง อีกทั้ง
กระบวนการวิจัยและข้อสรุปสร้างขึ้นจากการวิจัยทฤษฎีฐานราก โดยกำหนดเกณฑ์เฉพาะด้าน
กระบวนการวิจัยดังนี้

1. ด้านกระบวนการวิจัย จะพิจารณาจากองค์ประกอบของกระบวนการวิจัยตามเกณฑ์ 7

ข้อ ได้แก่

เกณฑ์ที่ 1 กลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาใช้เริ่มแรกเป็นอย่างไร เลือกมาบนพื้นฐานอะไร

เกณฑ์ที่ 2 มีประเด็นหลักอะไรบ้างที่เกิดขึ้น

เกณฑ์ที่ 3 เหตุการณ์สำคัญหรือเรื่องราว หรือการกระทำที่แสดงถึงประเด็นหลักมีอะไรบ้าง

เกณฑ์ที่ 4 ประเด็นอะไรที่ทำให้เกิดการเลือกเชิงทฤษฎี

เกณฑ์ที่ 5 สมมติฐานส่วนใดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างมโนทัศน์

เกณฑ์ที่ 6 มีกรณีใดบ้างที่สมมติฐานไม่ได้อธิบายว่าได้กระทำอะไรกับข้อมูล ความไม่ตรงกัน

เหล่านี้รายงานอย่างไร สมมติฐานได้รับการปรับแก้หรือไม่

เกณฑ์ที่ 7 ทำไมจึงต้องเลือกประเด็นแกนหลัก เลือกอย่างไร มีความยากหรือง่ายและใช้หลักการใดในการตัดสินใจเลือก

2. ด้านฐานรากเชิงประจักษ์ของการวิจัย จะพิจารณาตามเกณฑ์ 8 ข้อ ได้แก่

เกณฑ์ที่ 1 เกิดมโนทัศน์ขึ้นหรือไม่

เกณฑ์ที่ 2 มโนทัศน์ที่สร้างขึ้นมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบหรือไม่

เกณฑ์ที่ 3 มีความเชื่อมโยงมโนทัศน์หลาย ๆ มโนทัศน์หรือไม่และประเด็นหลักได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นอย่างดีหรือไม่ ประเด็นหลักมีมโนทัศน์มากเพียงพอหรือไม่

เกณฑ์ที่ 4 การผันแปร (Variation) นำไปสู่ความเป็นทฤษฎีหรือไม่

เกณฑ์ที่ 5 เจื่อนไขภายใต้การผันแปรใดที่สามารถพบได้ในการศึกษา

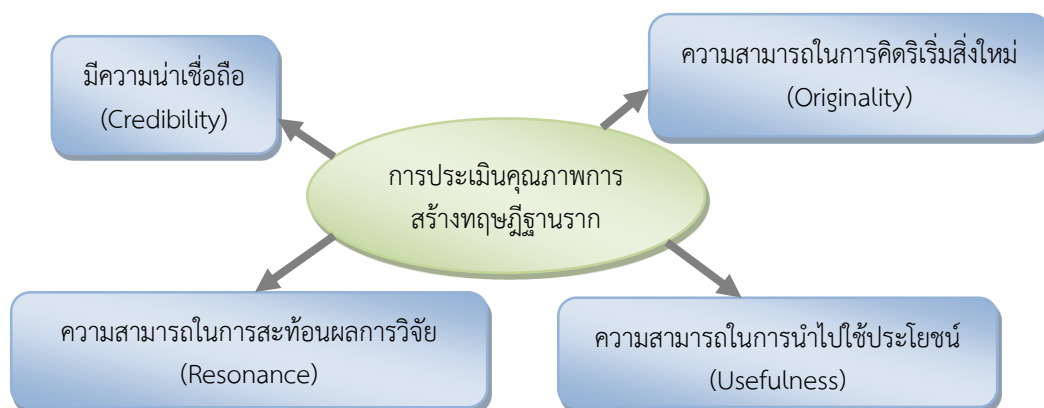
เกณฑ์ที่ 6 กระบวนการนำไปสู่คำอธิบายหรือไม่

เกณฑ์ที่ 7 ข้อค้นพบเชิงทฤษฎีเกิดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญหรือไม่และอะไรคือขอบเขตของข้อค้นพบ

เกณฑ์ที่ 8 ทฤษฎีที่สร้างขึ้นทนต่อการทดสอบได้ตลอดไปหรือไม่และเป็นส่วนหนึ่งของการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มนักวิชาชีพหรือไม่

การประเมินคุณภาพของการศึกษาการสร้างทฤษฎีฐานราก

เกณฑ์การประเมินความแกร่งของงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้กันทั่วไปมีหลายรูปแบบตามการเสนอของผู้เชี่ยวชาญ ทั้งนี้การประเมินคุณภาพของทฤษฎีฐานราก Charmaz (2014, p. 18) ได้อธิบายถึงเกณฑ์การประเมินคุณภาพงานวิจัยการสร้างทฤษฎีฐานรากที่มีความเหมาะสมว่าต้องมีคุณสมบัติครบทั้ง 4 องค์ประกอบ ดังนี้ (ภาพที่ 3-8)

ภาพที่ 3-8 องค์ประกอบการประเมินคุณภาพงานวิจัยการสร้างทฤษฎีฐานราก (Charmaz, 2014, p. 18)

1. มีความน่าเชื่อถือ (Credibility) ผู้วิจัยควรตั้งคำถามและหาคำตอบเกี่ยวกับผลงานวิจัยของตนเองจากข้อคำถาม ดังนี้

1.1 งานวิจัยนี้ได้มาจากหัวข้อหรือแก่นเรื่องเดียวกันหรือไม่

1.2 ข้อมูลที่ได้มานั้นเพียงพอสำหรับสิ่งที่ต้องการศึกษาหรือไม่ พิจารณาทั้งเรื่องขอบเขต จำนวนและความลึกของข้อมูลที่สังเกตได้

1.3 ผู้วิจัยมีการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและมีการเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างประเภทข้อมูลอย่างเป็นระบบหรือไม่

1.4 ประเภทข้อมูลที่ได้นั้นครอบคลุมหัวข้อหรือแก่นเรื่องที่ได้จากการสังเกตหรือไม่

1.5 มีความแกร่งของการเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้กับสิ่งที่ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์และพิสูจน์หรือไม่

1.6 งานวิจัยนี้มีหลักฐานสนับสนุนเพียงพอต่อการอนุญาตให้ผู้อ่านนำไปพัฒนาแบบประเมิน หรือเพื่อการอ้างอิงการศึกษานี้ต่อไปหรือไม่

2. ความสามารถในการคิดริเริ่มสิ่งใหม่ (Originality) ผู้วิจัยควรตั้งคำถาม และหาคำตอบเกี่ยวกับผลงานวิจัยของตนเองจากข้อคำถามดังนี้

2.1 ประเภทข้อมูลของงานวิจัยนี้เป็นสิ่งใหม่หรือไม่ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจแง่มุมใหม่หรือไม่

2.2 การวิเคราะห์ผลของงานวิจัยนี้แสดงถึงแนวคิดใหม่หรือไม่

2.3 สภาพสังคมและทฤษฎีใดบ้างมีความสำคัญกับงานวิจัยนี้

2.4 ผลงานวิจัยจากสร้างทฤษฎีฐานรากมีความท้าทาย ขยาย ปรับปรุงความคิดที่มีอยู่ในปัจจุบันและการปฏิบัติได้อย่างไร

3. ความสามารถในการสะท้อนผลการวิจัย (Resonance) ผู้วิจัยควรตั้งคำถามและหาคำตอบเกี่ยวกับผลงานวิจัยของตนเองจากข้อคำถาม ดังนี้

3.1 ประเภทข้อมูลที่แสดงในผลงานวิจัยเป็นสิ่งที่รวบรวมได้ทั้งหมดของงานวิจัยหรือไม่

3.2 งานวิจัยนี้ได้เปิดเผยสิ่งกระตุ้นปัจจัยต่าง ๆ และความหมายใด ๆ ที่อาจมีความไม่แน่นอน หรือไม่

3.3 เมื่อข้อมูลมีการระบุถึงข้อมูลขนาดใหญ่ที่เก็บรวบรวมได้หรือข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ สังคม วัฒนธรรม งานวิจัยนี้ได้เขียนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มข้อมูลดังกล่าวหรือไม่

3.4 งานวิจัยนี้มีความสมเหตุสมผลกับกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยหรือบุคคลที่มีลักษณะเดียวกันกับการศึกษานี้ หรือไม่ การวิเคราะห์งานวิจัยนี้ทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจแง่มุมใหม่ที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับโลกและการดำเนินชีวิตที่เขาอาศัยอยู่

4. ความสามารถในการนำไปใช้ประโยชน์ (Usefulness) ผู้วิจัยควรตั้งคำถามและหาคำตอบเกี่ยวกับผลงานวิจัยของตนเองจากข้อคำถามดังนี้

4.1 การวิเคราะห์ของงานวิจัยนี้ใช้การตีความตามความจริงที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ผู้เข้าร่วมวิจัยอยู่หรือไม่

4.2 การวิเคราะห์ประเภทของงานวิจัยนี้ใช้กระบวนการใด ๆ ที่พบและใช้ได้ทั่วไปหรือไม่

4.3 ถ้าใช่ จะมีวิธีการตรวจสอบวิธีการนั้นอย่างไรเพื่อหาความหมายที่ถูกต้องและใช้ได้

4.4 การวิเคราะห์นี้สามารถจุดประกายให้เกิดงานวิจัยต่อไปในด้านอื่นได้อีกหรือไม่

4.5 งานวิจัยนี้ได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ความรู้อย่างไรบ้างและเผยแพร่เพื่อสร้างสรรค์ให้โลกดีขึ้นอย่างไร

กล่าวโดยสรุปการวิจัยครั้งนี้จะใช้การออกแบบการออกแบบเชิงสร้างขึ้นมาใหม่ (Constructivist Design) ของ Edmonds and Kennedy (2017) ซึ่งเป็นลักษณะการจำแนกตัวออกห่างจากการออกแบบเชิงระบบที่มีภาวะเชิงวิธีการที่หนักหน่วงและเน้นบทบาทของผู้วิจัยแนวความคิดการออกแบบเชิงสร้างขึ้นมาใหม่สนใจการสร้างความรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้มีส่วนร่วมมีการยึดมั่นสำรวจอคติที่มีในปฏิสัมพันธ์แบบนี้ การออกแบบนี้ตระหนักว่าความรู้ที่มาจากข้อมูลไม่เพียงแต่ “สำรวจ” ได้ แต่สามารถเกิดขึ้นได้จากการพิจารณาสมมติฐานจากการสืบค้นของผู้วิจัยนอกจากนี้ ความหมายที่เกิดจากเหตุการณ์ระหว่างการรวบรวมข้อมูล และความหมายที่มีมาก่อนหน้านี้เป็นสิ่งที่ควรคำนึงด้วยเช่นกัน กลยุทธ์แรกของการรวบรวมข้อมูลของทฤษฎีฐานราก คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก และสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง รูปแบบคำถามจะเน้นรูปแบบธรรมชาติของการมีส่วนร่วมของ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีการซักถามและพูดคุยเหตุผลต่าง ๆ ที่ผู้เข้าร่วมวิจัยที่อยู่ในเหตุการณ์นั้น ข้อมูลทุกอย่างวิเคราะห์โดยใช้กระบวนการเชิงเปรียบเทียบแบบคงที่ (Constant Comparative Method) โดยกระบวนการวิเคราะห์เริ่มต้นจากรูปธรรมไปย่นามธรรม และสร้างข้อเท็จจริงตามหมวดหมู่ข้อมูล จากนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปตามวงจรกับคำถามใหม่ และความคิดใหม่ ๆ ซึ่งอาจจะสะท้อนกลับไปยังความหมายหรือความสำคัญ อธิบายแก่นสำคัญของประสบการณ์ผู้ให้ข้อมูล แก่นสำคัญของ ประสบการณ์จะสามารถอธิบายเป็นเรื่องราวหลักได้

สำหรับกระบวนการวิจัยครั้งนี้จะใช้วิธีการของ Charmaz (2014) ซึ่งเป็นกระบวนการวิเคราะห์การออกแบบเชิงสร้างขึ้นมาใหม่โดยพิจารณาองค์ประกอบที่หลากหลาย และมีความสำคัญในการดำเนินการวิจัย โดยเริ่มจากองค์ประกอบแรกคือองค์ประกอบด้านรหัสข้อมูล (Data Coding) โดยจะดำเนินการ 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การเข้ารหัสเบื้องต้น (Initial Coding) ระยะที่ 2 การเลือกรหัสจุดสำคัญ (Focus Coding) ระยะที่ 3 การเลือกรหัสเป็นแกน (Axial Coding) และระยะที่ 4 การสร้างรหัสเชิงทฤษฎี (Theoretical Coding) จนนำไปสู่การก่อให้เกิดทฤษฎีจากฐานข้อมูลที่ผู้วิจัยรวบรวมมาได้ โดย “ทฤษฎี” จากการวิจัยทฤษฎีฐานราก และมีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยตรวจสอบจากผู้เข้าร่วมวิจัย ตลอดช่วงเวลาของการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แหล่งที่มาของข้อมูลต่างกัน เหตุการณ์แตกต่างกัน และตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการที่แตกต่างกัน (Methodological Triangulation) ก่อนที่จะสรุปเป็นทฤษฎีโดยใช้แนวทางในการนำเสนอทฤษฎีฐานราก ในลักษณะเป็นเรื่องเล่าเชิงบรรยาย (Narrative Form)

ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้น ถือเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญของการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งปันความรู้ทั้งภายในองค์กรที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ก็ตาม การทำงานร่วมกันในการถ่ายทอดความรู้ของสมาชิกองค์กรในทุกระดับจะเป็นผลให้ผู้ปฏิบัติยอมรับว่า การทำงานด้วยกันอย่างเปิดใจ โดยปราศจากการปกป้องความรู้ที่ตนมีโดยไม่ให้ผู้อื่นรู้ นั้น จะทำให้เกิดพฤติกรรมการถ่ายทอดความรู้แบบการทำงานร่วมกันในทุกระดับของสมาชิกองค์กร ดังนั้นในการทบทวนวรรณกรรมในด้านการถ่ายทอด

ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผู้วิจัยจึงนำเสนอถึงสาระสำคัญของการจัดการความรู้เป็นเบื้องต้นก่อนที่จะเชื่อมโยงเข้าสู่แนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Quinn, Anderson and Finkelstein, 1996) สำหรับรายละเอียดสามารถอธิบายได้ดังนี้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM)

การบริหารจัดการความรู้ต้องค้ำความรู้เป็น “สินทรัพย์” มีความจำเป็น การมองว่าความรู้เป็นสินทรัพย์เพราะในองค์กรต่าง ๆ มีแหล่งความรู้ที่ไม่สามารถหาได้จากที่อื่น แต่เกิดจากประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติงานในสถานการณ์จริงมานานนับหลายสิบปี ทั้งนี้อาจเป็นประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จหรือประสบการณ์ที่เกิดจากปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ ก็เป็นได้ การประสบปัญหาเหล่านี้นำไปสู่การคิดค้นหาหนทางในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และพัฒนาเพื่อให้เกิดความอยู่รอดและส่งผ่านหรือถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านั้นจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้นการจัดการความรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลให้กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเกิดผลสัมฤทธิ์ เพื่อให้มองเห็นภาพของการจัดการความรู้ที่เกี่ยวข้องต่อกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงได้สรุปแนวคิดที่สำคัญดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความรู้ หรือ Knowledge ถือเป็นขั้นแรกของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการจดจำผ่านการนึกได้ มองเห็น ได้ยิน หรือ ได้ฟัง ความรู้เป็นหนึ่งในขั้นตอนของการเรียนรู้ที่ประกอบไปด้วยคำจำกัดความหรือความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ไขปัญหา และมาตรฐาน เป็นต้น กล่าวได้ว่า ความรู้เป็นเรื่องของการทำอะไรได้ ระลึกได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความคิดที่ซับซ้อนหรือใช้ความสามารถของสมองมากนัก ด้วยเหตุนี้ การจำได้จึงถือว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญในทางจิตวิทยา และเป็นขั้นตอนที่นำไปสู่พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจและนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินผล ซึ่งใช้ความคิดและความสามารถทางสมองมากขึ้น ส่วนความเข้าใจ (Comprehension) นั้นเป็นขั้นตอนต่อมาจากความรู้ โดยเป็นขั้นตอนที่จะต้องใช้ความสามารถของสมองและทักษะในขั้นที่สูงขึ้นจนถึงระดับของการสื่อความหมายโดยการใช้ปากเปล่า ข้อเขียน ภาษา หรือใช้สัญลักษณ์ มักเกิดขึ้นหลังจากที่บุคคลได้รับข่าวสาร โดยการฟัง การมองเห็น การได้ยิน หรือเขียน แล้วแสดงออกมาในรูปของการใช้ทักษะหรือการแปลความหมายในรูปแบบต่างกัน อาทิ การถ่ายทอดวิธีการทำเมรุลอยอยุธยาที่ได้สัมผัสมาจากการมองเห็น หรือร่วมเป็นส่วนหนึ่งในงานช่าง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดการรับรู้ ร่วมกันคิด วิเคราะห์ เพื่อดำเนินการสร้างเมรุลอยที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่มีอยู่จริงโดยใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล เป็นต้น แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ (Cognitive) ตาม Bloom et al. (1956) สรุปว่าประกอบด้วยความรู้ตามระดับต่าง ๆ 6 ระดับ พิจารณาจากระดับความรู้ขั้นต่ำไปสู่ระดับความรู้ในระดับที่สูงขึ้นไปดังนี้

1. ความรู้ หมายถึง การเรียนรู้ที่เน้นถึงการจำและการระลึกได้ถึงความคิดวัตถุ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นความจำที่เริ่มจากสิ่งง่าย ๆ ที่เป็นอิสระแก่กัน ไปจนถึงความจำในสิ่งที่ซับซ้อนและมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน

2. ความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด เป็นความสามารถทางสติปัญญาในการขยายความรู้ความจำ ให้กว้างออกไปจากเดิมอย่างสมเหตุสมผล การแสดงพฤติกรรมและความสามารถในการแปลความหมาย การสรุปหรือการขยายความจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่รับรู้

3. การนำไปปรับใช้ เป็นความสามารถในการนำความรู้ ความเข้าใจหรือความคิดรวบยอดที่มีอยู่เดิมไปแก้ไขปัญหาที่แปลกใหม่ของเรื่องนั้น โดยการใช้ความรู้ต่าง ๆ มาผสมผสานกับความสามารถในการแปลความหมาย การสรุปหรือการขยายความสิ่งนั้น

4. การวิเคราะห์ เป็นความสามารถและทักษะที่สูงกว่าความเข้าใจ และการนำไปปรับใช้ โดยมีลักษณะเป็นการแยกแยะสิ่งที่จะพิจารณาออกเป็นส่วนย่อยที่มีความสัมพันธ์กัน รวมทั้งการสืบค้นความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ เพื่อดูว่าสามารถเข้ากันได้หรือไม่ช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างแท้จริง

5. การสังเคราะห์ เป็นความสามารถในการรวบรวมส่วนประกอบย่อยหรือส่วนใหญ่เข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นเรื่องราวเดียวกัน การสังเคราะห์จะมีลักษณะเป็นกระบวนการรวบรวมเนื้อหาสาระของเรื่องต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันเพื่อสร้างรูปแบบหรือโครงสร้างที่ยังไม่ชัดเจนขึ้นมาก่อนเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ภายในขอบเขตของสิ่งที่กำหนดให้

6. การประเมินผล เป็นความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับความคิด ค่านิยม ผลงาน คำตอบ วิธีการและเนื้อหาสาระเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยมีการกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินใจ การประเมินผลจัดว่าเป็นขั้นตอนสูงสุดของการรับรู้ที่ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจ การนำไปปรับใช้ การวิเคราะห์และการสังเคราะห์มาพิจารณาประกอบกันเพื่อการประเมินผลสิ่งหนึ่งสิ่งใด

Nonaka and Takeuchi (1995) กล่าวว่าความรู้อันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในการแข่งขันได้อย่างสูงสุดสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลที่จะทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้ เช่น ทักษะในการทำงาน งานประดิษฐ์ งานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ บางครั้งถูกเรียกว่า “ความรู้แบบนามธรรม”

2. ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีการต่าง ๆ เช่น การจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่าง ๆ เราเรียกความรู้แบบนี้ว่า “ความรู้แบบรูปธรรม”

จากการศึกษาความหมายเกี่ยวกับการจัดการความรู้ มีผู้นิยามความหมายไว้อย่างมากมาย ทั้งนี้ผู้วิจัยขอเสนอความหมายจากมุมมองของผู้รู้ท่านต่าง ๆ ก่อนนำมาสรุปเป็นความหมายของงานวิจัยดังนี้

Hough and Duncan (1970) กล่าวว่าการจัดการความรู้ว่า หมายถึง กิจกรรมของบุคคลที่มีหลักการและความเป็นเหตุเป็นผลผล ใช้ความรู้ของตนเองอย่างสร้างสรรค์เพื่อสนับสนุนให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้ แบ่งกิจกรรมออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. ด้านหลักสูตร (Curriculum) หมายถึง การศึกษาถึงความเข้าใจในจุดประสงค์และการตั้งจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้ที่มีความชัดเจน มีการเลือกเนื้อหาได้เหมาะสมสอดคล้องกับความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ด้านการจัดการความรู้ (Instruction) หมายถึง การเลือกวิธีการถ่ายทอดและเทคนิคการจัดการเรียนรู้อย่างเหมาะสมช่วยให้บรรลุถึงจุดประสงค์ที่วางไว้

3. ด้านการวัดผล (Measuring) หมายถึง การเลือกวิธีการวัดผลที่มีความเหมาะสมและสามารถวิเคราะห์ผลของการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

4. ด้านการประเมินผล (Evaluating) หมายถึง ความสามารถในวัดและการประเมินผลของการจัดการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งหมดได้อย่างเป็นรูปธรรม ถูกต้อง มีความเที่ยง ความตรง เป็นต้น

Hills (1982) กล่าวว่า การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการของการให้การศึกษาแก่ผู้เรียน หรือผู้สืบทอดภูมิปัญญาอันใหม่โดยอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับบริบท

Moore (1992) กล่าวว่า การจัดการความรู้ หมายถึง พฤติกรรมและความสามารถของบุคคลที่ช่วยให้ผู้อื่นเกิดการพัฒนาด้านตนเองในทุกด้านอย่างครอบคลุมและเต็มความสามารถ

Ruggles (1997) กล่าวถึงการจัดการความรู้ว่าเกี่ยวข้องกับกระบวนการหลัก 3 กระบวนการ คือ การก่อให้เกิดความรู้ การรวบรวมความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ การก่อให้เกิดความรู้ หมายถึง การนำความรู้ใหม่ ๆ มาสู่ตนเอง สู่กลุ่ม ทั้งจากการสร้างสรรค์ขึ้นเอง จากความรู้ที่ได้เรียนมา จากการสังเคราะห์ การรวบรวม และการประยุกต์ใช้ ส่วนการรวบรวมความรู้ หมายถึง การแสดงและความสามารถในการนำความรู้ที่เกิดขึ้นมาใช้ได้ ส่วนการถ่ายทอดความรู้ หมายถึง การโอนความรู้จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ทั้งสามกระบวนการนี้มักเกิดขึ้นกับองค์กรที่มีการจัดการความรู้ที่ดีควบคู่ไปกับพลังของการบริหารจัดการความรู้ เหล่านี้จะช่วยให้องค์กรสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและคุณค่าของกระบวนการเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร

Gates (1999) กล่าวว่า การบริหารจัดการความรู้ หมายถึง การจัดเก็บการรวบรวมข้อมูลและการเผยแพร่สารสนเทศให้กับผู้ที่ต้องการใช้ได้อย่างรวดเร็ว ผ่านการกลั่นกรองและวิเคราะห์สารสนเทศนั้นให้พร้อมที่จะไปใช้ประโยชน์ได้ตลอด การจัดการความรู้เริ่มต้นจากเป้าหมาย กระบวนการและการยอมรับถึงการต้องการในการแบ่งปันข้อมูลของคนที่อยู่ในองค์กร

Trapp (1999) การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยงานต่าง ๆ จำนวนมากซึ่งมีการบริหาร จัดการในลักษณะของการบูรณาการ (Integrated) เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ที่คาดหวังไว้ การจัดการความรู้จึงเป็นแนวคิดองค์รวมที่จะจัดการบริหารจัดการทรัพยากรที่เป็นความรู้ในองค์กร

วิจารณ์ พาณิช (2548) กล่าวว่า การจัดการความรู้ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 4 ประการไปพร้อม ๆ กัน คือ 1) บรรลุเป้าหมายของงาน 2) บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคคน 3) บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และ 4) บรรลุความเป็นชุมชนเป็นหมู่คณะ มีความเอื้ออาทรระหว่างกันในที่ทำงาน การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ดำเนินการร่วมกันโดยผู้ปฏิบัติงานในองค์กรหรือหน่วยงานย่อยขององค์กร เพื่อสร้างและใช้ความรู้ในการทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ดีขึ้นกว่าเดิม

สนิท ตีเมืองซ้าย, มนต์ชัย เทียนทอง และ สุพจน์ นิตยสุวัฒน์ (2551) กล่าวว่า การจัดการความรู้ คือ วิธีการที่รวบรวม พัฒนา และการแบ่งปันองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในองค์กร ซึ่งผลที่ได้จากวิธีการนี้จะทำให้องค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายจากการใช้องค์ความรู้ที่ได้มา

กล่าวโดยสรุป จากการนิยามและให้ความหมายดังที่กล่าวมาในตอนต้นสรุปได้ว่าการจัดการความรู้ คือ การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในการทำเมรุลอยอยุธยาซึ่งความรู้ต่าง ๆ มีการกระจัดกระจายอยู่ทั้งในตัวบุคคลหรือเอกสาร หรือหลักฐานจากการบันทึกด้วยรูปแบบต่าง ๆ มาพัฒนาให้เป็นระบบ ระเบียบ มีความน่าเชื่อถือ มีความเที่ยง ความตรงของข้อมูล เพื่อให้ทุกคน

สามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล เกิดความเชื่อมโยงของการสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามให้คงอยู่ คู่บ้านเมืองสืบต่อไป

การจัดการองค์ความรู้นั้นจะต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากและใช้เวลานานเพื่อรวบรวม ข้อมูลองค์ความรู้จากบุคคลต่าง ๆ ให้รอบด้าน โดยการจัดการองค์ความรู้ที่ดีนั้นต้องมีการพิจารณา จัดการใน 4 ด้าน คือ ด้านวัฒนธรรมองค์กร ด้านเนื้อหา ด้านวิธีการ และด้านโครงสร้างพื้นฐานองค์กร โดยการจัดการความรู้นั้นจะมีการดำเนินการอย่างน้อย 6 ประการ ได้แก่

1. การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นหรือสำคัญต่อกิจกรรมของกลุ่ม
2. การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ
3. การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือสร้างความรู้ให้เหมาะต่อผู้รับการถ่ายทอดความรู้
4. การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการงานของตนเอง
5. การนำประสบการณ์จากการทำงานมาประยุกต์ใช้เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อบันทึก ความรู้ให้เป็นที่ถาวรของความรู้
6. การจดบันทึกความรู้ แก่นความรู้ ไว้ใช้ประโยชน์ มีการปรับปรุงความรู้ให้ครบถ้วน ลุ่ม ลึกและเชื่อมโยงเหมาะสมต่อการใช้งาน

ทั้ง 6 ประการตามที่กล่าวมานี้จะต้องมีการบูรณาการให้เป็นเนื้อเดียวกัน เกิดเป็นความรู้ที่ ชัดแจ้งในรูปของตัวหนังสือหรือรหัสที่เข้าใจได้ทั่วไป การจัดการความรู้ที่ถูกต้องจะต้องเริ่มที่เป้าหมาย ของงาน ได้แก่การบรรลุผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงาน มักประกอบด้วยผลสัมฤทธิ์ 4 ส่วน คือ

1. การสนองตอบ (Responsiveness) หมายถึง การสนองตอบความต้องการของ บุคคลที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ทั้งปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวม
2. การมีนวัตกรรม (Innovation) ทั้งที่เป็นนวัตกรรมในการทำงาน นวัตกรรมด้าน ผลิตภัณฑ์หรือบริการ เป็นต้น
3. การมีขีดความสามารถ (Competency) ของกิจการและผู้ถ่ายทอดความรู้ซึ่งเป็นภาพ สะท้อนการเรียนรู้โดยรวมขององค์กร
4. ประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง การทำงานที่ลงทุนลงแรงน้อยแต่ผลที่ได้รับสูงหรือ มีคุณภาพสูง เป้าหมายท้ายสุดของการจัดการความรู้ คือ การที่กลุ่มคนที่มีการจัดการความรู้ร่วมกันมี ชุดความรู้เป็นของตนเอง โดยเป็นผลมาจากการร่วมกันสร้างขึ้นเพื่อการใช้งานอยู่ตลอดเวลา การสร้าง นั้นอาจเป็นการสร้างเพียงแค่บางส่วน เป็นการทดลองเอาความรู้จากภายนอกมาปรับปรุงให้เหมาะต่อ สภาพการทำงานของตน มีการทดลองใช้ จัดการความรู้จึงเป็นเหมือนการบูรณาการความรู้ให้เกิดขึ้น ในทุกกิจกรรมของการทำงาน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2548) ได้นำเสนอกระบวนการจัดการ ความรู้ว่าเป็นกระบวนการแบบหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดพัฒนาของความรู้ภายในองค์กร ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ที่สำคัญคือ

1. การบ่งชี้ความรู้ เป็นการระบุเกี่ยวกับความรู้ที่องค์กรจำเป็นต้องมี ต้องใช้ เพื่อให้บรรลุ เป้าหมายตามวิสัยทัศน์ พันธกิจขององค์กร ได้แก่ ความรู้อะไรบ้าง ความรู้อะไรที่มีอยู่แล้ว อยู่ใน รูปแบบใด อยู่ที่ใคร

2. การสร้างและแสวงหาความรู้ เป็นการสร้างความรู้ใหม่ แสวงหาความรู้จากภายนอก รักษาความรู้เดิม แยกความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้วออกไป มีหลายแนวทาง เช่น ใช้ SECI model นำบุคลากรที่มีความรู้และประสบการณ์ต่างกันมาประชุมหรือทำงานร่วมกัน จ้างคนที่มีความรู้มาทำงานในองค์กร การจ้างที่ปรึกษา

3. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ เป็นการวางโครงสร้างความรู้ แบ่งชนิด ประเภท เช่น กฎระเบียบ ขั้นตอนการทำงาน ฯลฯ กำหนดวิธีการจัดเก็บและค้นคืน เพื่อให้สืบค้น เรียกคืน และนำไปใช้ได้สะดวก

4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ เป็นการกลั่นกรองความถูกต้อง ครบถ้วน ทันสมัย ใช้งานได้ของความรู้ ปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน ใช้ภาษาเดียวกัน ปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์

5. การเข้าถึงความรู้ เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้เข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) Web board บอร์ดประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นการนำความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติงานมาแลกเปลี่ยน เคล็ดลับ เทคนิคการทำงาน เทคนิคการแก้ปัญหา หรือปรับปรุงคู่มือการปฏิบัติงาน สำหรับความรู้ที่ชัดเจน Explicit Knowledge อาจจัดทำเป็นเอกสาร ฐานความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ ส่วนความรู้ที่ฝังในตัวคน Tacit Knowledge อาจจัดทำเป็นระบบทีมข้ามสายงาน กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม ชุมชนนักปฏิบัติ ระบบพี่เลี้ยง การสับเปลี่ยนงาน การยืมตัว (ผู้เชี่ยวชาญจากที่หนึ่งไปปฏิบัติงานในที่หนึ่ง) เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น

7. การเรียนรู้ เป็นการนำความรู้ที่ได้จากการแบ่งปันแลกเปลี่ยนหรือสืบค้นไปใช้ประโยชน์ในการทำงาน แล้วเกิดความรู้ใหม่นำมาเข้าระบบจัดเก็บหรือแบ่งปันแลกเปลี่ยน ก็จะต้องมีความรู้ใหม่ให้ใช้ประโยชน์ต่อไปได้เรื่อย ๆ ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่น เกิดระบบการเรียนรู้จากวงจร “สร้างองค์ความรู้มากกว่าการนำความรู้ไปใช้และมากกว่าเกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่” และหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่อง

รูปแบบการจัดการความรู้

Linstone and Turoff (1975) กล่าวว่ารูปแบบการจัดการความรู้ คือ โครงสร้าง โปรแกรม แบบจำลอง หรือตัวแบบที่จำลองสภาพแห่งความเป็นจริงที่สร้างขึ้น โดยจะต้องพิจารณาว่าควรมีสิ่งใดบ้างที่จะต้องนำมาศึกษาเพื่อใช้แทนแนวคิดหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง ที่สามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ในรูปแบบนั้น ๆ ได้

Teah, Pee, and Kananhalli (2006) กล่าวว่า ความรู้ในองค์กรเป็นทุนที่สำคัญ ดังนั้นองค์กรต้องเลือกรูปแบบการจัดการความรู้ที่เหมาะสมกับองค์กรของตัวเอง เพื่อจะนำรูปแบบเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้จัดการกับความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด หากองค์กรต้องการนำการจัดการความรู้มาใช้จะต้องศึกษารูปแบบของการจัดการความรู้โดยการเปรียบเทียบและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

วิจารณ์ พาณิช (2548) ได้เสนอรูปแบบการจัดการความรู้เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ นำผลสำเร็จจากการปฏิบัติมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เสริมพลังของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยการชื่นชม ทำให้เป็นกระบวนการแห่งความสุข แห่งความภาคภูมิใจ และการเคารพเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน ทักษะเหล่านี้นำไปสู่การสร้างความคิดเชิงบวก การมองโลกในแง่ดี และสร้างวัฒนธรรมในองค์กร ที่

ผู้คนสัมพันธ์กันด้วยเรื่องราวดี ๆ ด้วยการแบ่งปันความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน โดยที่กิจกรรมเหล่านี้สอดแทรกอยู่ในการทำงานประจำทุกเรื่องทุกเวลา ดังรายละเอียดดังโมเดลปลาต่อไปนี้

ภาพที่ 3-9 โมเดลปลา (วิจารณ์ พาณิช, 2548)

โมเดลปลา เป็นโมเดลอย่างง่ายที่เปรียบการจัดการความรู้เหมือนกับปลาหนึ่งตัวที่มี 3 ส่วน คือ

1. ส่วน “หัวปลา” (Knowledge Vision- KV) คือ วิสัยทัศน์ของการจัดการความรู้ เป็นการกำหนดเป้าหมายของการจัดการความรู้ว่าดำเนินการไปเพื่อวัตถุประสงค์อะไร เช่น เพื่อพัฒนาสมรรถนะของเมรุลอยอยุธยาสู่ความเป็นเลิศ เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการเมรุลอยอยุธยา เป็นต้น ซึ่งการกำหนดวิสัยทัศน์ของการจัดการความรู้ในแต่ละประเด็น ก็เปรียบเสมือนหัวปลาที่จะบอกทิศทางในการว่าว่าจะเคลื่อนที่ไปทางใด โดยเป้าหมายสำคัญที่กำหนดขึ้นจะต้องสอดคล้องและสนับสนุนกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ขององค์กร

2. ส่วน “ตัวปลา” (Knowledge Sharing-KS) คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจและยากที่สุดสำหรับการจัดการความรู้ เพราะโดยทั่วไปคนมักคิดว่า ผู้มีความรู้คือผู้มีอำนาจ ถ้าต้องถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่นก็จะรู้สึกไม่มั่นคง ไม่มีอำนาจ อาจโดนคนอื่นแย่งหน้าที่การงาน ดังนั้นในการจัดการความรู้ในส่วนของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงมุ่งหวังจัดการให้เกิดเหตุปัจจัย และสิ่งแวดล้อมที่จะส่งเสริมให้คนตระหนักและพร้อมที่จะแบ่งปันและเรียนรู้ร่วมกัน

3. ส่วน “หางปลา” (Knowledge Assets-KA) คือ ความรู้ที่ถูกจัดเก็บอยู่ในคลังความรู้ โดยความรู้ที่ถูกจัดเก็บต้องเป็นความรู้ที่จำเป็นและมีความสำคัญสอดคล้องกับเป้าหมายในการจัดการความรู้ จะไม่จัดเก็บความรู้ที่ไม่จำเป็น ในคลังความรู้จะต้องมีการวางระบบในการจัดเก็บ มีการจัดหมวดหมู่ รวมถึงมีระบบที่ทำให้ผู้ใช้สามารถสืบค้น และค้นคืนได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งต้องอาศัยการสนับสนุนของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เพื่อให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงความรู้ที่จัดเก็บไว้ได้ทุกที่ ทุกเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเทอร์เน็ต ที่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่เสมือน ให้คนสามารถ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ง่ายขึ้น รวมถึงต้องมีการตรวจสอบ ปรับปรุงให้ความรู้ที่ถูกจัดเก็บในคลังความรู้มีความถูกต้องและทันสมัยอยู่เสมอ ที่สำคัญความรู้ที่ถูกจัดเก็บต้องถูกกำกับด้วยบริบทของเรื่องทุกครั้ง พร้อมกันนี้ควรมีการระบุถึงแหล่งข้อมูล ซึ่งได้แก่ ผู้ให้ข้อมูล และข้อมูลสำหรับการติดต่อ เป็นต้น

การจัดการความรู้ตามโมเดลปลาหูกจะเริ่มต้นด้วยการกำหนดส่วนหัวของปลา นั่นคือ วิสัยทัศน์ของการจัดการความรู้ที่สอดคล้อง สนับสนุน หรือไปในทิศทางเดียวกันกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ขององค์กร โดยต้องมีผู้ทำหน้าที่เป็นตาของปลา เพื่อกำกับเป้าหมายและทิศทางของการวิจัยสำหรับหัวปลาเพื่อให้วิจัยไปในทิศทางเดียวกัน และช่วยทำหน้าที่ในการเอื้อให้เกิดความสะดวกในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การบริหารงานแบบเอื้ออำนาจ (Empowerment) การจัดสรรทรัพยากร และงบประมาณ การเชื่อมโยงการจัดการความรู้เข้ากับกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ แสดงความชื่นชม ยกย่องการปฏิบัติงานที่ประสบผลสำเร็จ ที่สำคัญต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และมีส่วนร่วมกับการจัดการความรู้ที่ดำเนินการอยู่ โดยมีทีมงานการจัดการความรู้ทำหน้าที่ อำนวยทุก ๆ อย่างสำหรับการจัดการความรู้ สร้างกระบวนการหรือบรรยากาศเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานได้เล่าประสบการณ์ความประทับใจในความสำเร็จของงานที่ได้ปฏิบัติ และกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน พร้อมกันนั้นก็รวบรวมองค์ความรู้ ประสบการณ์ และแนวทางปฏิบัติที่ดี เก็บไว้ในฐานความรู้ (หางปลา) จัดการ จัดระบบ เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึง ใช้ ปรับปรุง เพิ่มเติม และต่อยอดองค์ความรู้เหล่านั้นให้ถูกต้อง และทันสมัยอยู่เสมอ และที่สำคัญ คือ การทำหน้าที่ในการกระตุ้นและสร้างบรรยากาศ ให้กระบวนการในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างเป็นกันเอง และเป็นธรรมชาติ ให้ทุกคนเกิดความรู้สึกของความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ซึ่งจะทำให้ผู้เล่ายินดีที่จะถ่ายทอดความรู้ ให้แก่ผู้อื่น และผู้รับก็จะเปิดใจรับฟังเรื่องราวต่าง ๆ รวมถึงต้องคอยซักไซ้ประเด็นสำคัญของเรื่อง ที่ผู้เล่าเล่าไม่ละเอียด หรือยังไม่ถึงแก่นของความรู้อีกด้วย ทั้งนี้ต้องกำหนดให้มีผู้ทำหน้าที่จดบันทึกข้อมูล รายละเอียดต่าง ๆ และประเด็นสำคัญ ๆ ที่ได้จากการเล่าประสบการณ์เหล่านั้น

กล่าวโดยสรุป รูปแบบการจัดการความรู้เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติก่อนที่จะมีการนำผลสำเร็จจากการปฏิบัติมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ทั้งนี้อาจมีการเสริมพลังของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยการชื่นชม การให้รางวัลในรูปแบบต่าง ๆ ก่อให้เกิดกระบวนการแห่งความสุข แห่งความภาคภูมิใจ และการเคารพเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน เกิดเป็นทักษะที่นำไปสู่การสร้างความคิดเชิงบวก การมองโลกในแง่ดี มีการสร้างวัฒนธรรมอันดีให้เกิดขึ้นระหว่างบุคคล ชุมชน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อการ มีการแบ่งปันความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน โดยการสร้างกิจกรรมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอยู่เสมอในระหว่างที่มีการปฏิบัติงาน

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการจัดการความรู้พอสังเขปแล้วในหัวข้อถัดไปผู้วิจัยจะขออธิบายเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่สอดคล้องกับกับภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเมรุลอยอยุธยาซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาในครั้งนี้ สำหรับสาระสำคัญขององค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้วิจัยขอนำเสนอสาระสำคัญตามลำดับดังนี้

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

Brundage and Mackeracher (1980) ได้เสนอรูปแบบของการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 รูปแบบ คือ

1. การถ่ายทอดความรู้แบบควบคุมชี้แนะ (Directing) ช่วยให้ผู้เรียนรู้ได้รับทักษะและความรู้เฉพาะที่จำเป็นในการทำกิจกรรม โดยผู้ถ่ายทอดให้ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาสาระในเรื่องที่เรียนรู้ในเวลาสั้น ๆ ผู้เรียนรู้ไม่ต้องเสียเวลาค้นคว้าด้วยตนเอง สร้างความเชื่อมั่นและคุณค่าให้แก่ตัวเอง

2. การถ่ายทอดความรู้แบบอำนวยความสะดวก (Facilitating) ผู้เรียนรู้ค้นพบความหมายใหม่ เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เจตคติ ทักษะ และวิธีปฏิบัติกรจากสิ่งที่เรียนรู้ เป็นการผสมผสานสิ่งที่ผู้เรียนรู้ เคยเรียนหรือมีประสบการณ์มาก่อนให้เข้ากับสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ เป็นการถ่ายทอดความรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพแห่งตน

3. การถ่ายทอดความรู้แบบร่วมมือกัน (Collaborating) เป็นกระบวนการถ่ายทอดที่ผู้ถ่ายทอดและผู้ที่ย้เรียนรู้ร่วมกันแสวงหาความรู้และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ผู้ถ่ายทอดต้องทำตัวเป็นผู้ที่เรียนรู้คนหนึ่งเหมือนกับผู้เรียนคนอื่น ๆ

ปฐม นิคมานนท์ (2538, หน้า 279-281) กล่าวถึงกระบวนการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาว่าการที่ชนชาติและเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ อยู่รอดมาได้เพราะคุณค่าอันเป็นพื้นฐานแห่งการดำเนินชีวิต มีความสามารถในการรักษาสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อม และระหว่างผู้คนในสังคมเดียวกันกับสังคมอื่น ๆ ความสมดุลเหล่านั้นก็ยังคงอยู่และถ่ายทอดสืบสานกันมา ซึ่งอาจมีบางส่วนหายไปและมีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นแทน การถ่ายทอดสืบสานมีลักษณะทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นสามารถสรุปไว้ดังนี้

1. การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้านที่แทบทุกครัวเรือนกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลีหรือคุ้นเคยมาตั้งแต่เด็กภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน

2. การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว เช่น ความสามารถในการรักษาโรค งานช่างศิลป์ ช่างฝีมือ ความรู้ด้านพิธีกรรมต่าง ๆ ความรู้เหล่านี้จะถ่ายทอดภายในครอบครัวและเครือญาติ บางอย่างมีการหวงแหน และเป็นความลับในสายตระกูล

3. การฝึกจากผู้รู้ผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการ ผู้รู้อาจเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติหรืออาจอยู่นอกชุมชนก็ได้ เช่น ช่างโบสถ์ ช่างลายไทย หมอตำแย เป็นต้น

4. การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง อาชีพและความชำนาญหลายอย่างเกิดขึ้นด้วยคิดค้นดัดแปลง และพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเอง แล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหิน เป็นต้น

5. ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจหรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน มีวิญญานหรืออำนาจลึกลับเข้าสิงมาบอก ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรคได้

สามารถ จันทร์สุรย์ (2534, หน้า 50-51) จำแนกการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเป็น 2 ประเภทดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้เโลรอบ ๆ ตัวเอง กิจกรรมการถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำหรือการเข้าร่วมปรากฏการณ์ ตลอดจนการเล่นปริศนาคำทาย

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่คือผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มาพอสมควร เป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดสามารถทำได้หลายรูปแบบ อาทิ วิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมทางธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีแต่งงานของท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีขั้นตอนผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาววิธีการถ่ายทอดในรูปแบบการบันเทิง เช่น การสอดแทรกในคำร้องของบันเทิง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 65) ได้เสนอถึงวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาว่าสามารถแบ่งลักษณะได้ 4 ลักษณะ คือ

1. การถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยการบอกกล่าวกับบุคคลที่เป็นญาติสนิท เพื่อนสนิท หรือเป็นลูกหลานอยู่ในครอบครัวเดียวกัน จะไม่ยอมถ่ายทอดให้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติหรือเพื่อนที่สนิทกัน

2. การถ่ายทอดโดยการรวมกลุ่มกัน เป็นวิธีการที่ขยายผลได้ดีและแพร่หลายทั่วไป วิธีการนี้เป็น การถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม

3. การทดลองปฏิบัติโดยการซักถามคนอื่น เป็นการถ่ายทอดความรู้แต่มีความเสี่ยงสูง เนื่องจากผู้ทดลองจะต้องมีการลองผิดลองถูก และอาจทำให้ไม่ประสบความสำเร็จ

4. การทดลองปฏิบัติโดยการพูดคุย แลกเปลี่ยนคั่นคว้าจากเอกสารซึ่งพบว่าวิธีการนี้ประสบความสำเร็จมากกว่าการทดลองทำตามคนอื่นโดยขาดความรู้และประสบการณ์

การเรียนรู้ในชุมชนของคนชนบทนั้นมียุ่ตลอดเวลา การเรียนรู้บางอย่างก็รับจากภายนอก ในลักษณะเครือข่ายเรียนรู้ บางอย่างก็มีการประยุกต์ให้เข้ากับสภาวะเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสามารถสรุปเครือข่ายการเรียนรู้ได้ดังนี้

1. วิทยากรท้องถิ่น สามารถที่จะขออนุญาตนำบุคคลที่สืบทอดหรือเป็นตัวภูมิปัญญามาใช้สอน หรือถ่ายทอดความรู้ได้

2. การฝึกงาน โดยไปศึกษาฝึกปฏิบัติ หรือเรียนรู้ในแหล่งวิทยาการชุมชน เช่น โรงสี โรงนา หรือสถานที่ปฏิบัติงานของครอบครัวหมู่บ้าน

3. การจัดทำหลักสูตรเฉพาะ โดยจัดทำหลักสูตรเพื่อกำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เป็นการเฉพาะที่ สามารถกำหนดลงในทุกกลุ่ม ประสบการณ์ ตามลักษณะของภูมิปัญญาที่สมควรนำมาพิจารณาถ่ายทอด

4. บุรณาการกับกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรม ด้านเนื้อหา กระบวนการ และบูรณาการในระหว่างกลุ่มประสบการณ์ที่กำหนด

5. แหล่งการเรียนรู้ชุมชน โดยพัฒนาชุมชนให้มีการประสานงานเพื่อทำหน้าที่รวบรวม สะสมการบริการด้านความรู้แก่ชุมชนตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

6. กิจกรรมนอกหลักสูตร โดยจัดในรูปกิจกรรมความสนใจหรือโครงการเสริมหลักสูตรในลักษณะของความรู้ต่าง ๆ ที่นอกเหนือ ทั้งนี้ควรพิจารณาความสนใจความต้องการของชุมชนและความเหมาะสมของท้องถิ่นเป็นหลัก

เอกวิทย์ ฌ ถกลาง (2540) กล่าวถึงกระบวนการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาว่าเป็นการเรียนรู้จากการกระทำจริงได้พัฒนาต่อมาจนเป็นการส่งต่อ (transmission) แต่คนรุ่นหลัง ด้วยการ สาคิต วิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า (oral tradition) ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต

และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (literary tradition) ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านทุกภูมิภาค จะนิยมทำสองวิธีคือ สาทิววิธีการ และสอนเป็นวาจา ในกรณีที่เป็นศิลปะหรือวิทยาการระดับที่มีความซับซ้อนหรือลึกซึ้ง จึงจะใช้วิธีการถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษรในรูปของ ตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ ฯลฯ หรือผูกเป็นวรรณกรรมคำสอน คำตักเตือน ภาษิต คู่มือ แผนที่ และตำนาน นิทาน ฯลฯ สุดแต่จะสะดวกและจะเห็นว่าสอดคล้องกับพื้นฐานของชาวบ้าน การถ่ายทอดทั้งโดยวาจาและลายลักษณ์อักษร หรือการสาธิตก็ไม่มีอะไรตายตัว แต่จะปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยที่อยู่ในการรับรู้ของคนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ในบางกรณีความรู้ที่สั่งสมไว้ก็อาจถดถอยหรือสูญหายได้ นอกจากนี้การถ่ายทอดและกระจายความรู้หรือภูมิปัญญาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งโดยผ่านความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อเรื่องผีและการผลิต วิถีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกันไม่ได้มีการเขียนบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีผู้ที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาเรียกว่า ประชาญ์ชาวบ้าน ได้สืบสานภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน

สารทิ วรรณตรง (2547) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งประกอบไปด้วยผู้มีบทบาทที่สำคัญคือ

1. ครอบครัว เป็นการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก พี่น้อง เครือญาติใกล้ชิด ถ่ายทอดแก่กันและกันเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไว้ ความรู้หลายอย่างไม่มีการเผยแพร่ให้ผู้อื่นเพราะถือเป็น “มรดก” ของวงศ์ตระกูล เช่น ความรู้เรื่องการรักษาโรค ยาสมุนไพร ศิลปกรรมการแสดง ศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนใหญ่จะมีเคล็ดลับเก็บไว้ถ่ายทอดให้ผู้ที่ต้องการให้เป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาเท่านั้น

2. วัดและชุมชน ทั้งนี้เพราะวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนหรือศูนย์กลางการศึกษาในระบบ เป็นที่ฝึกอาชีพ ที่ประชุมสัมมนา และที่นัดหมายสำหรับการจัดกิจกรรมทางศาสนา พิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการจัดงานตามประเพณี การทำบุญเนื่องในโอกาสสำคัญ รวมไปถึงกิจกรรมทางสังคมของส่วนรวม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันผู้คนในชุมชนจะผูกพันกับวัด เพราะวัดเป็นศูนย์รวมความเชื่อมั่น ความศรัทธาโดยมีพระภิกษุเป็นผู้ริเริ่ม ผู้ประสาน ส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดกิจกรรม นอกจากนี้วัดยังมีบทบาทเป็นสถานที่ดูแลสุขภาพกายและสุขภาพจิตของคนในชุมชน เป็นศูนย์กลางในการพบปะสนทนาของประชาชน ชุมชนจึงมีความใกล้ชิดกับวัด วัดจึงเป็นศูนย์ของชุมชน

3. ครู เจ้าสำนัก เป็นการถ่ายทอดโดยบุคคลที่เป็นผู้รู้ผู้ชำนาญให้แก่บุคคลอื่น ลูกศิษย์อาจเป็นลูกหลานหรือผู้สนใจสมัครเป็น “ศิษย์” ครูเองก็ได้รับการถ่ายทอดจาก “ครู” ของตนมาในลักษณะเดียวกัน ทำให้เกิดความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี การรับเป็นครูและศิษย์จะเริ่มต้นด้วยพิธีกรรมที่เรียกว่า “ยกครู” อันแสดงถึงความสัมพันธ์ที่มีความลึกซึ้งอย่างยิ่ง เพราะครูจะเป็นผู้ถ่ายทอดไม่เพียงแต่ทักษะหรือวิธีการต่าง ๆ ให้เท่านั้น แต่จะถ่ายทอดวิถีสอนให้ศิษย์เก่งและดีจริง และสามารถสืบทอดทุกอย่างจากครูทั้งในเรื่องทักษะ เนื้อหา รูปแบบ และจิตวิญญาณของเรื่องนั้น ๆ อันเป็นความชำนาญของครู

4. เครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เป็นการรวมกลุ่มเพื่อจัดการทรัพยากรผลิตและทุนของตนเอง จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้จากผู้ภายในชุมชนเท่านั้นอาจไม่เพียงพอต่ออาศัยการเรียนรู้จากภายนอก หรือจากการไปศึกษาดูงาน การประชุมสัมมนา การฝึกงาน และการทดลองปฏิบัติ ดังนั้นการเรียนรู้โดยองค์กร ชุมชนท้องถิ่นและเครือข่ายเป็นรูปแบบการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดรูปแบบหนึ่ง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) กล่าวว่าภูมิปัญญาเป็นมรดกทางปัญญา ที่ได้มีการสั่งสมและสืบทอดจนถึงปัจจุบัน หากคนรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญ ภูมิปัญญาก็อาจเกิดการสูญหายได้ตามกาลเวลา เพราะขาดการเชื่อมโยง ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน เพื่อมิให้ภูมิปัญญาสูญหาย จึงมีแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาดังนี้

1. ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือปราชญ์ชาวบ้าน ให้สามารถทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนได้อย่างเต็มที่ และให้โอกาสพัฒนาผลงานให้ได้คุณภาพและควรกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นที่รู้จักและเกิดการยอมรับอย่างแพร่หลายเพื่อเป็นแบบอย่างและกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความภูมิใจ มั่นใจ ทำให้เกิดความศรัทธา ยอมรับในความคิดของคุณคน

2. สรรหาบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละสาขาวิชา ที่มีความรู้ ประสบการณ์จนเกิดความเชี่ยวชาญในอาชีพที่กระทำนั้น ๆ ซึ่งโดยทั่วไปชาวบ้านจะไม่คุ้นเคยกับการประชาสัมพันธ์ตนเอง รัฐหรือองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนสร้างโอกาสให้แก่บุคคลในท้องถิ่น วิธีการคือ การคัดเลือก ประกวด หรือการแสวงหา โดยต้องทำการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ และผลงานของบุคคลนั้น เพื่อทำการเผยแพร่ให้สาธารณชนได้รู้จักซึ่งกระบวนการสรรหาบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้บุคคลมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไป

3. การรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ที่มีบทบาทในการดำเนินงานควรมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ องค์กรของรัฐ และเอกชน มหาวิทยาลัยที่อยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อขอความร่วมมือและเก็บรวบรวมข้อมูลตามหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยการออกสำรวจตามพื้นที่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง และชัดเจน หลังจากนั้นนำมาจัดพิมพ์ในรูปของสื่อสารสนเทศประเภทต่าง ๆ รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น หนังสือ จุลสาร วารสาร ห้องสมุดดิจิทัลภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อทำการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในวงกว้างยิ่งขึ้น

4. ส่งเสริมการเผยแพร่ เมื่อมีการเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น ๆ ของแต่ละสาขาแล้วเรียบร้อย ควรพิจารณาสื่อที่จะใช้ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ตามวัตถุประสงค์และความเหมาะสม เพื่อให้ผู้รับมีโอกาสได้รู้จักและศึกษาหาความรู้ โดยสามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้

5. สนับสนุนให้มีการศึกษาค้นคว้าและวิจัย เพื่อให้เกิดมีการศึกษาค้นคว้าและวิจัยโดยนำผลจากการทดลองสรุปเป็นองค์ความรู้ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ แล้วนำผลจากการวิจัยมาใช้เพื่อปรับปรุงเสริมสร้างภูมิปัญญา ให้มีการยอมรับหรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ซึ่งจะส่งผลต่อประชาชนที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญานั้น

6. สนับสนุนให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรให้มีการถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลที่มีความสนใจให้มีโอกาสเข้ามาศึกษาหาความรู้เพื่อทำการสืบทอดความรู้เหล่านั้นให้คงอยู่ต่อไป หรือเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ต่อกัน เพื่อนำผลที่ได้ไปปรับปรุงพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น การสนับสนุนจากรัฐหรือองค์กร สมาคม กลุ่มสมาชิกต่าง ๆ ควรร่วมมือประสานงานกัน เพื่อให้ผู้สนใจศึกษาเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด

7. จัดทำเป็นหลักสูตรทางการศึกษา ควรมีการจัดหลักสูตรหรือเพิ่มบรรจุเนื้อหาด้านภูมิปัญญาไว้เป็นสาระในการเรียนการสอนในทุกระดับ โดยเน้นให้เยาวชนได้เรียนรู้และตระหนักถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ และสืบทอดต่อไป

8. การร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชน ทั้งภาครัฐและเอกชนควรเข้ามามีบทบาทในการทำงานร่วมกันอย่างแท้จริง เช่น ดำเนินการให้มีการศึกษาค้นคว้าอย่างมีประสิทธิภาพ ร่วมอนุรักษ์ภูมิปัญญาอย่างจริงจัง ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

9. การสนับสนุนจากรัฐบาล รัฐบาลควรให้ความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ส่งเสริม คุ้มครอง และเผยแพร่ ควรมอบหมายให้หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบทำงานอย่างจริงจังติดตามและประเมินผลงาน และรัฐควรกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรัก มีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษตนเอง

10. สนับสนุนคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา รัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ต่อภูมิปัญญาที่พัฒนาขึ้น เช่น การจดสิทธิบัตร หรือลิขสิทธิ์ เป็นต้น เพื่อเป็นผลคุ้มครองทางกฎหมาย

จากสาระสำคัญที่สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้เสนอข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าแนวทางสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นจะต้องมีการร่วมมือกันทั้งหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน ในการสรรหาบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาในแต่ละสาขา ส่งเสริมให้เป็นที่ยุติและเกิดการยอมรับอย่างแพร่หลาย และดำเนินการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในวงกว้างยิ่งขึ้นและสามารถนำไปเป็นแนวปฏิบัติ เพิ่มการมีรายได้ มีชื่อเสียง และการยอมรับจากสังคม การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากรูวรรณ ธรรมวัตร (2538) กล่าวว่าผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้าน คือ บุคคลที่มีองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ชีวิตหรือเกิดจากการถ่ายทอดจากผู้รู้ในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือการส่งต่อความรู้ไปยังอีกบุคคลหนึ่งหรือถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ในการส่งต่อหรือถ่ายทอดความรู้ อาจจะเป็นไปโดยตั้งใจหรือไม่ก็ได้ ด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีผู้รู้หรือนักวิชาการหลายท่านได้จำแนกวิธีการถ่ายทอด องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้คือ

นัทธี พงษ์คนตรี (2544) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยแบ่งเป็นหลายประเด็น ดังนี้

1. การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้านที่แทบทุกคนรู้เวียนทำกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลี คุ่นเคยมาตั้งแต่เด็ก ภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน

2. การสืบทอดภายในครัวเรือน ในการถ่ายโอนนั้นจะเริ่มจากการถ่ายทอดผู้ที่ใกล้ชิดก่อน เช่น ลูก ภรรยา เครื่องญาติ โดยวิธีขยายความคิด และค่อย ๆ ให้สัมผัสกับความจริงด้วยการค่อยๆ ทำที่ละเล็ก ละน้อย เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญ ที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือเป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว บางอย่างมีการหวงแหน และเป็นความลับในตระกูล

3. การฝึกฝนจากผู้รู้ผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการดัดแปลงและพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเองแล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหินทำซ็อง เป็นต้น

4. ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้บางอย่างเกิดขึ้นโดยตนเอง ไม่ได้สนใจหรือไม่ได้คาดคิดมาก่อนเป็นต้นว่ามีวิญญาณหรืออำนาจลึกลับเข้าสิงมาบอก ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรค หรือความสามารถในการทำนายทายทักได้ ซึ่งยังไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้

5. การจัดเวทีชุมชน เพื่อทำการประชุม เสวนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งการระดมสมองในการวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งเป็นการเติมพลังทางกาย ทางใจ และทางปัญญาซึ่งกันและกัน

จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสรรพวิชาความรู้ที่ชุมชนใช้แก้ปัญหาหรือจรรโลงชีวิตไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่มีการสั่งสม มีการประยุกต์ใช้มายาวนานหรือการรับมาจากภายนอกแล้วแต่เป็นความรู้ที่ผ่านการพิสูจน์ว่าเข้ากันได้กับวิถีชีวิตด้านอื่น ๆ ของชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นความรู้สาธารณะที่คนส่วนใหญ่สามารถนำไปใช้ได้ หากต้องการให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน จำเป็นต้องมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จะต้องมีภูมิคุ้มกันทางปัญญาของตนเอง คือ การพัฒนาคนในชุมชนท้องถิ่นให้มีอิสรภาพทางความคิด มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถวิเคราะห์พัฒนาารูปแบบใหม่ ๆ วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งของภูมิปัญญาของตนเองและสิ่งรับมาจากภายนอกเพื่อเลือกประยุกต์ใช้อย่างชาญฉลาดและเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุปแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีหลากหลายลักษณะ มีครอบครัวเป็นรากฐานของชีวิตของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น ที่สร้างการเรียนรู้ของบุคคลในครอบครัว มีการส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกในครอบครัว เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง ส่วนแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ เป็นเพียงส่วนเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ขยายวงกว้างในระดับชุมชนท้องถิ่นและสังคม สำหรับการถ่ายทอดมีหลายประการ และไม่ได้แสดงออกอย่างชัดเจน เป็นการเรียนรู้ที่ได้รับการซึมซับจากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ การส่งทอดความรู้ ความเข้าใจจากบุคคลหนึ่ง โดยมีองค์ประกอบในการถ่ายทอดคือ องค์กร (Concepts) ได้แก่ ความเชื่อ ความคิดความเข้าใจ อุดมการณ์ต่าง ๆ องค์กรพิธีการ (Usages) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งแสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีการตั้งศพ การแต่งกาย เป็นต้น และองค์วัตถุ (Instrumentary and symbolic objects) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ที่มีรูปร่างสามารถจับต้องได้ เช่น ผลผลิตทางศิลปกรรม งานฝีมือ และองค์วัตถุที่ไม่มีรูปร่างแต่เป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์ ความหมายต่าง ๆ เช่น ภาษา เป็นต้น ดังนั้นสังคมไทยจำเป็นต้องมีการพัฒนาในสองทางหลักที่คู่ขนานกันไป แนวทางแรก คือการพัฒนาในกระแสหลักเป็นการแข่งขันที่เน้นความมีประสิทธิภาพสูงสุดในเวทีโลกและอีกแนวทางหนึ่ง คือการพัฒนาชุมชนในระดับรากหญ้า ซึ่งต่างก็มีเป้าหมาย คือการพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องหาทางรักษาสมดุลของการพัฒนาทั้งสองแนวทางโดยมีสติและรู้จักรักษาเหง้าของตัวเอง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่น การพัฒนาจะใช้ภูมิ

ปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เป็นตัวขับเคลื่อนให้ก้าวไปข้างหน้า มีการปรับตัวและการสร้างเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการพึ่งตนเองให้ได้ก่อน แล้วถึงจะเป็นการผึกกำลัง เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน และเมื่อเข้มแข็งพอก็สามารถขยายสู่ระดับประเทศและต่างประเทศได้

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2549) กล่าวถึงผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น การกลับมาของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแพร่หลาย แต่ส่วนใหญ่จะเป็นมิติทางรูปธรรมซึ่งเป็นเรื่องของเทคนิค วิธีการ (Know-how) เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ สำหรับการใช้องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างครบองค์รวมเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไปสู่การพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไม่หลงทางนั้น มีผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและใช้องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างครบองค์รวม ซึ่งมีบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ดังนี้ คือ

1. องค์กรพัฒนาเอกชน (Non-Government Organization-NGO) ปัจจุบันเอ็นจีโอเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนชนบท โดยมีเจ้าหน้าที่ขององค์กรจำนวนมากที่มีความรู้ มีประสบการณ์ในระดับนานาชาติ มีการศึกษาดี และมีความเข้าใจสังคม ทำงานกับชุมชนท้องถิ่น ให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถดำเนินชีวิตกลับสู่ฐานรากของตนเอง เพื่อการพึ่งตนเองในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง อยู่บนฐานการผลิตตามวิถีของชุมชน โดยมีโลกทัศน์ทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม นำการกระทำและสามารถบูรณาการความเป็นท้องถิ่นเข้ากับเทคโนโลยีที่เลือกสรรอย่างระมัดระวัง เพื่อนำมาใช้ในการผลิตอย่างมีความเข้าใจในระบบเศรษฐกิจของสังคม และความเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบใด ๆ ที่มาจากกระแสโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้จะช่วยประสานให้เกิดการสร้างความรู้ของชุมชนด้วยทุนความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้ที่มาจากภายนอก เกิดความรู้ใหม่มาตอบโจทย์ของชุมชนแล้ว ยังเป็นผู้เชื่อมประสานชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เข้าเป็นเครือข่าย (Networking) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มต่างหมู่บ้าน ต่างตำบล ต่างอำเภอและจังหวัด จนกระทั่งในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ เอ็นจีโอสองจึงนับว่ามีบทบาทสำคัญที่จะฟื้นฟูวิถีการดำรงชีวิตด้วยการใช้ความรู้ที่มีรากอยู่ในชุมชนเองและทำให้ความรู้นั้นพัฒนาอย่างไม่หยุดนิ่ง สร้างความรู้ใหม่ สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนตามสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

2. ผู้นำทางศาสนาหรือพระนักพัฒนา ในวิถีชุมชนชนบทนั้น วัดเป็นศูนย์กลางหรือศูนย์รวมในการทำกิจกรรมทั้งหลาย แม้ว่าในปัจจุบันแก่นแท้และหลักธรรมของพุทธศาสนาจะไม่เป็นที่สนใจหรือเข้าใจของคนโดยทั่วไปนัก แต่การทำบุญไปวัดในโอกาสต่าง ๆ หรือเทศกาลก็ยังมีอยู่อย่างเหนียวแน่น การพัฒนาชนบทโดยเหล่าพระนักพัฒนานี้มีหลักการอยู่บนคำสอนทางพุทธศาสนาในเรื่องความขยันหมั่นเพียร การพึ่งตนเอง การเคารพตนเอง การไม่โลภ พอใจในสิ่งที่ตนมี การร่วมมือร่วมใจร่วมใจในการทำกิจการงานให้สำเร็จ โดยมีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ที่ฝึกหัดพัฒนาได้ และสามารถบรรลุการหลุดพ้นทุกข์ได้ วิธีการที่พระนักพัฒนาแต่ละรูปใช้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นจะแตกต่างกันไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเมื่อนำมาใช้ในบริบทที่มีมิติทางด้านจิตใจ ได้รับการเสริมแรงจากผู้นำทางศาสนาหรือพระนักพัฒนาจึงทำให้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านผู้ได้นำความรู้นั้นไปใช้ในการดำรงชีวิตและสร้างให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ เกิดความอยู่ดีมีสุขตามอัตภาพ หรือด้วยความพอดีแห่งตน สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. ประชาชนชาวบ้าน คือผู้นำ ผู้รู้ชาวบ้าน ผู้มีสติปัญญา มีความสามารถ มีประสบการณ์ หรือมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิต รวมทั้งเป็นผู้ที่พยายามหาทางเลือกใหม่ให้กับชีวิต มุ่งสู่การพึ่งตนเองโดยตั้งต้นจากทุนรอบ ๆ ตัวที่มีอยู่ เช่น ที่ดินทำกินของตน ความอบอุ่นจากการอยู่กับครอบครัว จากรากเหง้าที่เป็นที่เกิดของตน โดยพยายามเรียนรู้ ฟื้นฟูความรู้ที่ตนเคยมี และเสาะหาความรู้ที่เคยมีอยู่ในชุมชนที่ตนอยู่ ว่าจะสามารถนำความรู้ใดมาทำให้สามารถเลี้ยงตัวมีกินมีใช้ได้ โดยมุ่งมั่น ไม่ย่อท้อ แม้จะใช้เวลานานสัก แต่จะให้คุณค่ากับชีวิตที่จะอยู่อย่างพึ่งตนเอง ได้และอย่างมีศักดิ์ศรี ในที่สุดประชาชนชาวบ้านก็ได้พิสูจน์ให้ชุมชนและสังคมได้เห็น ว่า ความมุ่งมั่นและการใช้สติปัญญาแก้ปัญหาบนเส้นทางแห่งการพึ่งตนเองและเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตเป็นมากกว่าแค่มีกินมีใช้สามารถอยู่ได้อย่างมีความสุขทั้งกายและใจ ความสำเร็จที่เลื่องลือกล่าวขานถึง ทั้งจากการบอกกันต่อ การเผยแพร่โดยสื่อมวลชน รวมทั้งการได้รับการยอมรับจากผู้คนในชุมชนท้องถิ่นเดียวกัน ทำให้ได้รับการยกย่องให้เป็นประชาชนชาวบ้าน ซึ่งเป็นการยกย่องทางสังคม บทบาทของประชาชนชาวบ้านในฐานะผู้ที่ฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนว่าประชาชนชาวบ้านเหล่านี้ไม่ได้หยุดอยู่แค่การค้นหา ฟื้นฟู ภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมาแก้ปัญหาเฉพาะกาลของตนเท่านั้น หากแต่ยังมีความกระตือรือร้นที่จะบูรณาการความรู้ใหม่ ๆ เข้ากับความรู้อื่นด้วยเป็นผู้ที่เข้าใจในสังคม และโลกที่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตนทั้งทางโลกและทางจิตวิญญาณ จึงทำให้ไม่หยุดนิ่งอยู่กับอดีต แต่ได้พยายามดำรงชีวิตอยู่อย่างเท่าทันตนเองและโลกในปัจจุบัน

4. ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ชีวิตที่ยาวนานของผู้นำ ทำให้มีบทเรียนที่เกิดจากปัญหาแก้ไขปัญหานำมาสู่การตัดสินใจ ด้วยฐานข้อมูลความรู้ ซึ่งเป็นฐานปัญญาอย่างแท้จริง ซึ่งผู้นำในลักษณะนี้จัดเป็นผู้นำทางธรรมชาติ

5. ผู้นำทางการ ซึ่งได้แก่ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำทางการ นอกจากนี้ยังมีพัฒนากร ครู พยาบาล และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข

6. ปัญญาชนท้องถิ่น ที่เข้าใจวัฒนธรรมภายนอก ขณะเดียวกันก็สามารถเข้าใจวัฒนธรรมภายใน เป็นบุคคลที่มีสองวัฒนธรรม (Biculture) ในตัวเอง สามารถมีบทบาทสำคัญในการร่วมกับชาวบ้านประยุกต์และประดิษฐ์คิดค้นอะไรใหม่ ๆ ที่ช่วยยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น

7. นักวิชาการ โดยเฉพาะนักวิชาการในท้องถิ่น เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัยในท้องถิ่นต่าง ๆ ควรศึกษาวัฒนธรรมจากภายนอกอย่างลึกซึ้งถึงขั้นที่จะนำมาประสานกับวัฒนธรรมพื้นบ้านได้ ซึ่งจะเป็นการช่วยให้วัฒนธรรมพื้นบ้านมีพลังพลวัตอยู่ได้ในวัฒนธรรมที่เกิดใหม่จากการผสมผสานนั้น

8. รัฐ ควรเคารพในความเชื่อของชาวบ้าน และเปิดใจให้กว้างกับการพัฒนาตัวเองของชาวบ้าน ให้เป็น “พระเอก” ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของเขา โดยรัฐสนับสนุนตามความจำเป็นในสิ่งที่อยู่นอกเหนืออำนาจการจัดการชุมชนท้องถิ่น เช่น แหล่งน้ำ ถนน ไฟฟ้า การแก้ปัญหาที่ดิน การแก้ปัญหาราคาพืชผล เป็นต้น ส่วนเรื่องการศึกษา รัฐควรให้ประชาชนชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการวางหลักสูตรบางส่วนในระดับท้องถิ่น ที่ทำให้ชาวบ้านสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาและคุณค่าที่งดงามของชุมชนแก่ลูกหลานของเขา อย่างสอดคล้องกับแต่ละพื้นที่

กล่าวโดยสรุป ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนามีหลายกลุ่มคนองค์กร แต่บุคคลที่มีความสำคัญหลักในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะชาวบ้านรู้จัก

และเข้าใจถึงรากฐานทางวัฒนธรรมและสังคมในการดำรงชีวิต เข้าใจบริบทชุมชนท้องถิ่น ชาวบ้านมีทักษะและความสามารถในการเรียนรู้ ใฝ่รู้ ทำให้เกิดการใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาแบบพึ่งพาตนเอง รวมทั้งใฝ่เรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ และบูรณาการความรู้ใหม่ ๆ เข้ากับความรู้เดิมที่มีอยู่ ถือเป็นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้ากับกาลสมัยที่เปลี่ยนไป จึงนับว่าชาวบ้านเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญยิ่ง ส่วนบุคคลอื่น ๆ เป็นเพียงส่วนเสริมหรือสนับสนุนในการเรียนรู้ให้ขยายวงกว้างทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่นและสังคม

ตอนที่ 6 แนวคิดเกี่ยวกับเมรุลอยและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความเป็นมาของเมรุลอย

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2551, หน้า 11-13) ได้เสนอถึงที่มาของเมรุลอยไว้พอสังเขปว่า เมรุเผาศพเริ่มแรกมีขึ้นราวหลัง พ.ศ. 2100 ซึ่งมีเหตุชวนให้เชื่อได้ว่าการสร้างเมรุหรือเขาพระสุเมรุในแผ่นดินสมัยพระเจ้าปราสาททอง ราว พ.ศ. 2181 หลังจากนั้นจึงใช้การสร้างชั่วคราวด้วยไม้ไว้เพื่อเผาศพเจ้านายเท่านั้น เมรุยุคแรกที่ใช้เพื่อการเผาศพเจ้านายเรียกว่าพระเมรุ หรือพระเมรุมาศ ใช้ในงานถวายพระเพลิงศพ ส่วนคนทั่ว ๆ ไปจะใช้วิธีการเผาบนเชิงตะกอนแบบเรียบง่าย ถ้าเป็นคนยากคนจนก็โยนให้แรงกาบิน เมรุหรือพระเมรุเมื่อแรกมีกรุงศรีอยุธยาสร้างเลียนแบบจากนครวัด “วิษณุโลก” ที่จำลองเขาพระสุเมรุโดยจินตนาการมาจากภูเขาหิมาลัย

ต่อมาเมื่อครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2411-2453) โปรดให้สร้างเมรุเผาศพอย่างถาวรด้วยปูนไว้ในวัดเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในด้านต่าง ๆ ซึ่งเมรุถาวรแห่งแรกอยู่ที่วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อประมาณเกือบร้อยปีมาแล้วและยังใช้เพื่อการพระราชทานเพลิงศพจวบจนกระทั่งทุกวันนี้ (แต่เอกสารบางเล่มมีการระบุว่ามิเมรุปูนที่วัดสระเกศที่ใช้เพื่อการเผาศพมาแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3) กว่าเมรุเผาศพจะเริ่มมีในวัดอื่น ๆ ของเขตกรุงเทพมหานครก็ต้องใช้เวลานานมากเกือบ 100 ปี เชื่อกันว่าแต่ก่อนเคยสร้าง “เมรุลอย” แบบถอดได้ เลียนแบบเมรุหลวงของเจ้านาย ให้คนมีฐานะเช่าไปใช้เผาศพที่ต่าง ๆ ส่วนคนที่มีฐานะด้อยกว่าก็ทำเชิงตะกอนประดับประดาด้วยเครื่องแกะสลักเป็นลวดลาย เช่น การจักหยวกแทงหยวก เป็นต้น สำหรับเมรุเผาศพค่อย ๆ มีการแพร่หลายไปอยู่ในวัดสำคัญ ๆ ในกรุงเทพฯ ช่วง พ.ศ. 2500 หรือก่อนหน้านั้นไม่นานมากนัก ครั้นเมื่อช่วงหลัง พ.ศ. 2500 ซึ่งมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ลดลง ทำให้ชนชั้นกลางมีบทบาทสูงขึ้น จึงต้องการเผาศพบรรพบุรุษแบบเจ้านายและชนชั้นสูง จึงมีการยกเอาเมรุเจ้านายเป็นแบบสร้างไว้ตามวัดสำคัญ ๆ จนกระทั่งแพร่กระจายไปยังวัดราษฎร์เล็ก ๆ ตามชานเมือง จนกระทั่งถึงวัดสำคัญ ๆ ของจังหวัดจนแพร่กระจายไปทั่วจนกระทั่งปัจจุบันนี้

พระครูวิสุทธวิสุทธิคุณ (2553) ได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับเมรุลอยในบางประเด็นที่น่าสนใจว่าวัดโกรกกราก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร โดยพระครูวิสุทธวิสุทธิคุณ (พระมหาสมณฤทธิวิสุทธสีโล) เจ้าคณะตำบลโกรกกราก และเจ้าอาวาสวัดโกรกกรากซึ่งวัดแห่งนี้มีเมรุลอยที่เป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนเมรุลอยที่ใด ๆ ของประเทศ “เมรุลอย” คือ การก่อสร้างเมรุเผาศพชั่วคราวชนิดเคลื่อนย้ายได้เพื่อเผาศพของบุคคลสำคัญหรือผู้มีหน้ามีตาในสังคม จึงเปรียบเสมือนเวทีแสดงหน้าตาของผู้ตาย ตระกูลหรือเจ้าภาพ โดยรูปแบบของเมรุลอย คือเป็นสถาปัตยกรรมแบบมณฑปทั่วไปตามลักษณะนิยมทางสถาปัตยกรรม และศิลปประยุกต์ มีความโดดเด่นในโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม มี

ความเรียบง่าย แต่สง่างาม ประดับตกแต่งด้วยลวดลายไทยที่วิจิตรบรรจง มีความงดงามละเอียดใน งานประณีตศิลป์ทรงมีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ พระครูวิสุทธวิสุทธิคุณเล่าให้ฟังว่า เมรุลอยของวัดมีหัวเสา แกะลักเป็นรูปร่างลอยอยู่ทั้ง 4 มุม จึงเรียกว่าเมรุลอยนางลอย โดยเมรุดังกล่าวมีโยมท่านหนึ่งสร้างไว้ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2490 เพื่อเผาศพแม่ของตัวเองจากนั้นก็ถวายให้เป็นสมบัติของวัดโกรกกราก เมื่อ พระครูธรรมสาครหรือหลวงปู่กรับ ญาณวฑฒโน อดีตเจ้าอาวาสวัดโกรกกราก และเจ้าคณะตำบล มหาชัย เขต 2 มรณภาพลง พระครูและกรรมกรวัดจึงได้ทำการปรับปรุงและขยายขนาดเมรุให้ใหญ่ และสูงขึ้น เพื่อใช้ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่กรับ

จากนั้นก็ออกรับงานวัดและญาติโยมเรื่อยมา รวมระยะเวลาแล้วเกือบ 50 ปี สำหรับความ พิเศษของเมรุลอยนั้น คือ ทุกชั้นสามารถถอดประกอบได้ด้วยมือ สลัก เกลียว ล็อกต่าง ๆ โดยจะ กำกับด้วยตัวเลขเอาไว้หมด ทั้งนี้ใช้เวลาประกอบประมาณ 1-3 วันหลังจากนั้นก็ประดับประดาด้วย ไฟและดอกไม้สดหรือดอกไม้ปลอม ทันทีที่เดินเครื่องปั่นไฟความอลังการเด่นก็เกิดขึ้น โดยเฉพาะสี เหลืองทองที่เกิดจากสีของทอง ที่ใช้ปิดลงบนลายไทยซึ่งเมื่อเกือบสิบปีก่อนจะใช้ทองคำเปลวแท้ ประมาณ 3 แสนบาท ทั้งนี้หากต้องปิดทองคำเปลวแท้ใหม่น่าจะอยู่ในหลักล้านบาทค่าใช้จ่ายในการ จ้างงานเมรุนางลอยของวัดโกรกกรากอยู่ที่งานละ 150,000 บาท และจะเลือกรับเฉพาะงานพระ หรือ ญาติโยมที่คุ้นเคยเท่านั้น และจะรับงานช่วง 8 เดือนเท่านั้น ส่วนอีก 4 เดือน ต้องเตรียมจัดงาน ประจำปีของวัด ค่าจ้างที่ได้เมื่อหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ แล้วจะเหลือครึ่งละประมาณหนึ่งแสนบาท หรือถ้า เหลือต่ำกว่านี้วัดก็จะสมทบให้เต็มแสนบาท โดยเงินจำนวนนี้ไม่เคยนำกลับไปใช้ที่วัดเลยสักครั้งเดียว ตลอดเวลาเกือบ 40 ปี ที่ผ่านมาหากจะนำถวายวัดที่ไปตั้งเมรุลอยนั้น ๆ เพื่อเป็นการทำบุญต่อบุญให้ หลวงปู่กรับ รวมทั้งญาติโยมที่สนับสนุนใช้บริการเมรุลอยของวัด

อย่างไรก็ตามมีคนจำนวนไม่น้อยคิดว่าการก่อสร้างเมรุชั่วคราวมีค่าใช้จ่ายกว่าแสนบาท รวมทั้งการหามหรือสพมาจัดแสดงในงานศพเป็นการตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ ทั้งนี้พระครูท่านให้แง่คิดไว้ ว่า "ครั้งหนึ่งและครั้งสุดท้ายในชีวิต เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องคิด ทำเพื่อผู้มีพระคุณโดยเฉพาะพ่อแม่ทำเพื่อ พ่อเพื่อแม่สักครั้งหนึ่งจะเป็นไรไป อย่าว่าแต่สมบัติทรัพย์สินเงินทองเลย แม้แต่ลมหายใจเลือดเนื้อและ จิตวิญญาณ เราก็ได้จากพ่อแม่ทั้งสิ้น อย่างมองโลกด้านเดียว คุ้มหรือไม่คุ้ม สิ้นเปลืองหรือไม่สิ้นเปลือง อยู่ที่มุมมอง และการตัดสินใจของคน ถ้าไม่สร้างก็ไม่มี ที่มีอยู่ก็เพราะคนรุ่นก่อนสร้างไว้เมื่อมาถึงรุ่น เรา นอกจากบูรณะและรักษาสิ่งที่คนรุ่นก่อนสร้างไว้ หากเรามีพลังพอก็ควรที่จะสร้างเพิ่มเติม นอกจากนี้แล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ประเพณีศิลปวัฒนธรรมอีกด้วย"

การทำเมรุลอยของชาวหัวเวียง

นอกจากนี้ พระครูวิสุทธวิสุทธิคุณ (2553) ยังได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับอาชีพการทำ เมรุลอยของชาวหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ว่าตำบลหัวเวียง นับเป็นตำบลที่มีผู้ประกอบการให้เช่าเมรุลอยมากที่สุดในประเทศไทย เนื่องจากเป็นชุมชนใหญ่ซึ่งมี ช่างฝีมือดีหลายท่าน และได้สร้างเมรุลอยให้เป็นจำนวนนับกว่าสิบหลังจากประวัติการสร้างเมรุลอยไม่ มีหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างขึ้นครั้งแรกเมื่อใด จากคำบอกเล่าของกลุ่มผู้ประกอบการเมรุลอยในยุค แรกกว่าน่าจะมีการสร้างครั้งแรกเมื่อประมาณ พ.ศ. 2480 ในงานปลงศพโยมแม่ของท่านเจ้าอาวาส วัด ประตูลอกเชษฐ ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยผู้ที่ออกแบบและควบคุม การสร้างคือ พระอาจารย์เทียม พระสงฆ์จากวัดกษัตราธิราช ซึ่งเป็นพระภิกษุที่มีความสามารถด้าน

งานช่างฝีมือหลายด้าน โดยเฉพาะงานก่อสร้าง ซึ่งช่างที่ร่วมสร้างเมรุลอยในขณะนั้นมีนายสาย ฤกษ์ อุโฆษ รวมอยู่ด้วย เพราะพระอาจารย์เทียมนั้นเคยสร้างเมรุลอยสามชั้นยอดเดียวเพื่อใช้ในการเผาศพ ที่วัดกษัตราธิราชในสมัยที่ยังไม่มีเมรุปูนถาวร แต่หลังจากที่สร้างเมรุถาวรขึ้นแล้ว วัดกษัตราธิราชจึงเลิกใช้เมรุลอยในการเผาศพ

เมรุลอยที่ท่านสร้างไว้ ปัจจุบันไม่เหลือร่องรอยให้ศึกษาส่วนเมรุลอยหลังที่พระอาจารย์ เทียมสร้างขึ้นที่วัดประดู่โลกเชษฐนั้น หลังจากเสร็จงานแล้ววัดจึงเก็บรักษาไว้ให้วัดต่าง ๆ ในอำเภอ เสนา และอำเภอใกล้เคียงยืมไปใช้ในการเผาศพ โดยมีนายสาย ฤกษ์อุโฆษ เป็นผู้ดูแลรักษาการเก็บ รักษาในอดีตจะเก็บไว้ในเรือขนาดใหญ่ เรียกว่าเรือต่อหรือเรือบรรทุกข้าว โดยใส่เรื่อนำมาจอดที่วัด บันไดข้าง ลักษณะการให้บริการ เป็นการช่วยงานกันมากกว่าให้เช่า จึงเป็นที่นิยมสำหรับงานศพเกือบ ทุกวัด ในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียงหลังจากที่เมรุลอยหลังแรกที่ใช้เผาศพโยมแม่หลวงพ่อเจาะได้ ให้บริการศพสมภารวัดต่าง ๆ ในละแวกใกล้เคียง และได้ใช้เป็นเมรุในการเผาศพพระสุวรรณวิมลศีล รองเจ้าอาวาสวัดบันไดข้าง หลังจากนั้นขาดผู้ดูแลรักษานายชม สุพรรณมี ซึ่งนับว่าเป็นเจ้าของเมรุ ลอยรายแรกของตำบลหัวเวียง จึงนำมาปรับปรุงเป็นเมรุชั่วคราว สำหรับให้ชาวบ้านใช้ในการเผาศพ ญาติผู้ใหญ่ของตน ความสำเร็จในการประกอบอาชีพของนายชมมีอิทธิพลทำให้เกิดผู้ประกอบการเมรุ ลอยกันเพิ่มขึ้น ทำให้มีการสร้างเมรุลอยให้เช่าเป็นอาชีพเสริมจนกลายมาเป็นอาชีพหลัก ที่นำรายได้ มาสู่ท้องถิ่นในตำบลหัวเวียงมากกว่า 10 ล้านบาทต่อปี ตั้งแต่เริ่มแรกพัฒนาเรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน เป็นระยะเวลา 80 ปีแล้ว

กล่าวโดยสรุป เมรุลอยอยุธยาเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน แต่ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าเกิดขึ้นเมื่อใด เป็นเพียงคำบอกเล่า และภาพถ่ายที่พอจะประติดประต่อ เรื่องราวได้ เมรุลอยอยุธยาเป็นภูมิปัญญาวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นทั้งด้าน สถาปัตยกรรมและลวดลายที่แตกต่างจากเมรุลอยที่อื่น เกิดจากความรู้ความสามารถของปราชญ์ ท้องถิ่นในการคิดสร้างสรรค์ดัดแปลงด้วยความรู้ทางช่าง มีการประยุกต์ใช้ความรู้และภูมิปัญญา งาน ฝีมือท้องถิ่นมาผสมผสานให้เกิดความสวยงามอย่างลงตัวและแสดงออกถึงรูปทรงทางสถาปัตยกรรม อย่างสมส่วน และวิจิตรสวยงาม สามารถถอดประกอบและรื้อถอนเคลื่อนย้ายได้แนวคิดในการยึด โครงสร้างคล้ายการสร้างเรือนไทย โดยใช้การบากไม้ การสับไม้ ให้เข้ายึดกันจนแน่น และแข็งแรง สามารถรับน้ำหนักและทรงตัวได้ดีบนพื้นเรียบ ถือเป็นภูมิปัญญาที่มุ่งเน้นความละเอียดประณีตทาง ขนบและประเพณีการเผาศพ ซึ่งถือเป็นการจัดงานให้กับผู้วายชนม์เป็นครั้งสุดท้าย แสดงออกถึงการ ตอบแทนคุณของผู้ตายเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ เป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การสงวนไว้เพื่อ ประกาศก้องคุณค่าแห่งความเป็นไทยให้ปรากฏแก่สายตาคนทั่วโลก

ภาพที่ 3-10 เมรุลอยอยู่ธยานศพนายห้วง แลลัมภักดี วัดห้วยโรง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัด
อ่างทอง เมื่อปี พ.ศ. 2510 (ปกป้อง แลลัมภักดี, 2510)

ภาพที่ 3-11 เมรุลอยอยู่ตรงงานศพนายห้วง แฉล้มภักดี วัดห้วยโรง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัด
อ่างทอง เมื่อปี พ.ศ. 2510 (ปกป้อง แฉล้มภักดี, 2510)

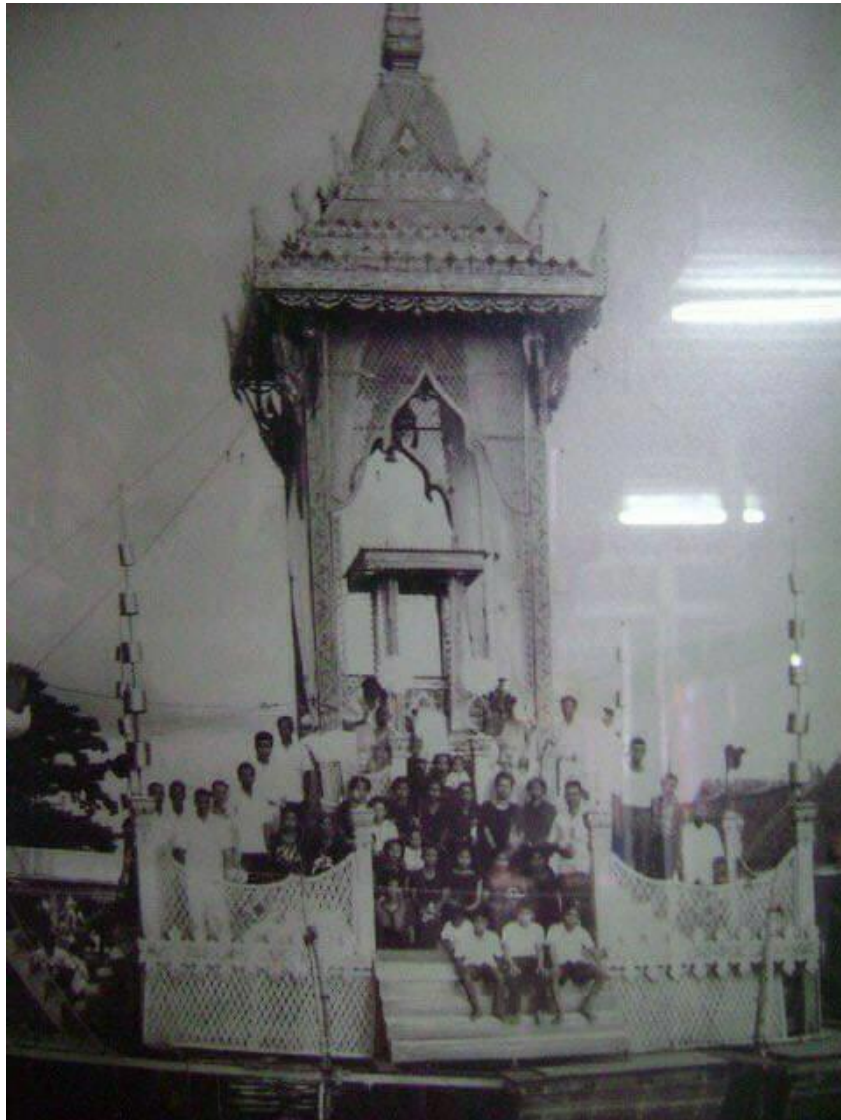

ภาพที่ 3-12 เมรุลอยที่ติดตั้งบนแพกลางน้ำ ที่วัดลาดชะโด อำเภอดักไ้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ประมาณปี พ.ศ. 2510-2515 (ปกป้อง แฉล้มภักดี, มปป.)

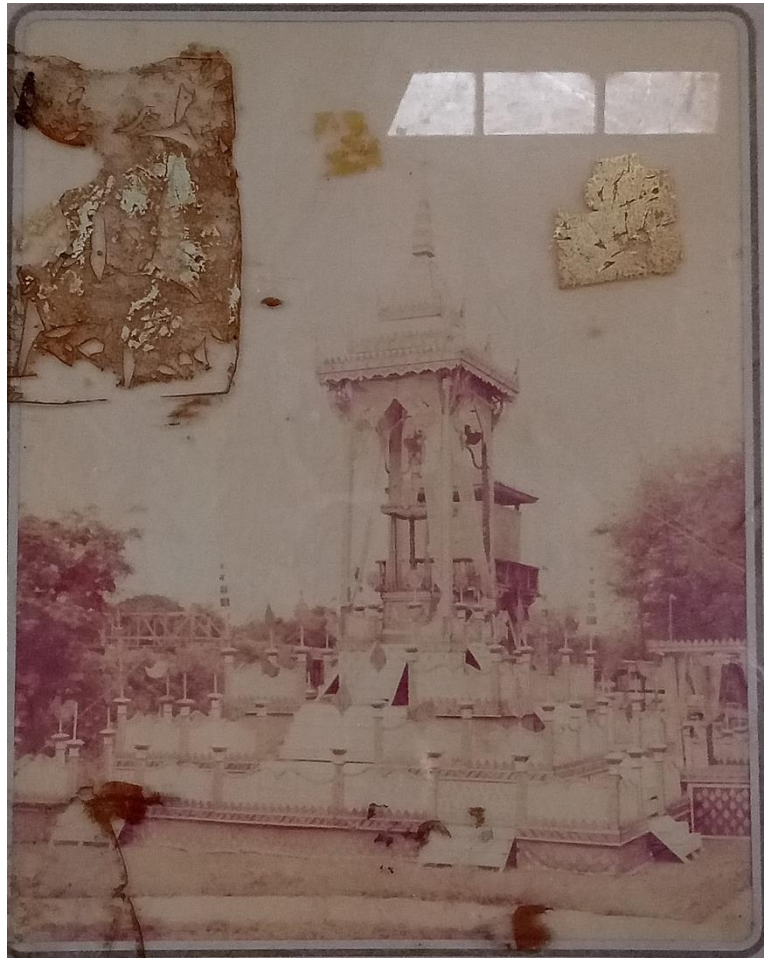

ภาพที่ 3-13 เมรุลอยที่ติดตั้งบนแพกลางน้ำ ที่วัดลาดชะโด อำเภอดักไ้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ประมาณปี พ.ศ. 2510-2515 (ปกป้อง แฉล้มภักดี, มปป.)

ภาพที่ 3-14 เมรุลอยที่ติดตั้งบนแพกลางน้ำ ที่วัดลาดชะโด อำเภอดักไถ่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ประมาณปี พ.ศ. 2510-2515 (ปกป้อง แฉล้มภักดี, มปป.)

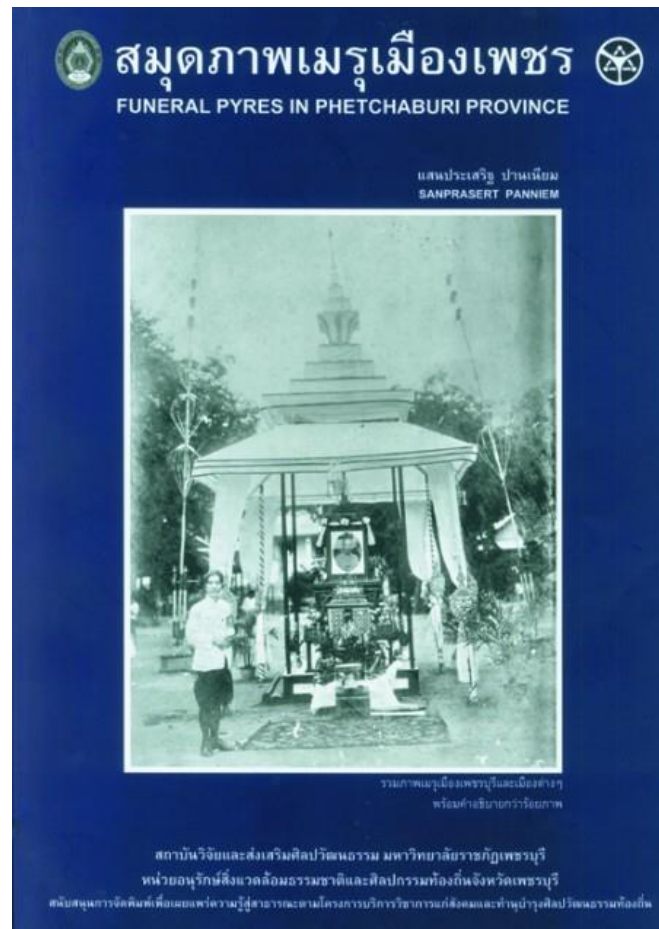
ภาพที่ 3-15 เมรุลอยอยุธยาแบบ 4 ชั้น ยอดเดี่ยว ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพ็ชร) เมื่อครั้ง
ออกเมรุลอย ณ วัดบันไดช้าง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2520-2524 (หิรัญ กิจเพ็ชร, 2524)

ภาพที่ 3-10 ถึง ภาพที่ 3-14 แสดงให้เห็นถึงลักษณะของเมรุลอยอยุธยาในช่วงเริ่มต้น ซึ่ง
จะเป็นเมรุลอยอยุธยาทรงบุษบก ยอดเดี่ยว ฐาน 2 ชั้น และใช้งานไม้ไผ่สาน (งานจักรสาน) เป็นวัสดุ
ตกแต่งเพื่อปิดโครงสร้างภายใน ส่วนภาพที่ 3-15 เป็นเมรุลอยอยุธยาที่มีการพัฒนาให้มีขนาดใหญ่ขึ้น
ของจรัญเมรุลอย ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงประกอบกิจการเมรุลอยอยุธยาอยู่ หากแต่โครงสร้างและรูปแบบ
ในปัจจุบันได้ถูกปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ยังคงมีแนวคิดในการสงวนไว้ซึ่งลักษณะบาง
ประการ เช่น รูปทรง ลวดลาย เป็นต้น

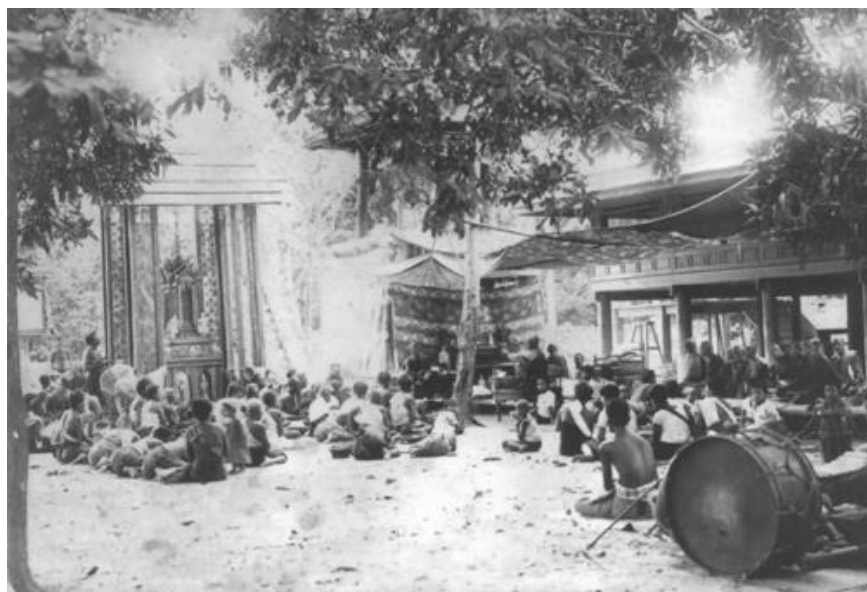
เมรุเมืองเพชรบุรี

แสนประเสริฐ ปานเนียม (2554) ได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับเมรุเมืองเพชรไว้ใน
หนังสือสมุดภาพเมรุเมืองเพชรไว้อย่างน่าสนใจว่าเมรุที่เมืองเพชรบุรีมีรูปแบบที่หลากหลายเพราะมี
การประกวดประชันฝีมือในด้านนี้กันอยู่เสมอ เนื่องด้วยเป็นเมืองที่มีช่างแขนงต่าง ๆ มากมาย สำหรับ
โกศของคนเมืองเพชรไม่ใช่โกศที่มีไว้สำหรับใส่ศพสดแต่เป็นโกศใส่กระดูกที่ล้างทำความสะอาดแล้ว

สำหรับตั้งบำเพ็ญกุศลในการปลงศพ ซึ่งชาวเมืองเพชรเรียกว่า “ลูกโกศ” ธรรมเนียมการใส่โกศนี้ ชาวเมืองเพชรบุรีได้แบบอย่างมาจากธรรมเนียมหลวง แต่กลับมิได้ยึดถือรูปทรงตามแบบหลวง หากแต่ได้สร้างสรรค์รูปแบบและใช้วัสดุตามความนิยมของท้องถิ่น ลูกโกศเมืองเพชรจึงเป็นโกศเคลยศักดิ์ ที่มีรูปทรงและลวดลายที่หลากหลายมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความคิดของช่างผู้ออกแบบเมรุเมืองเพชร หมายถึง สถานที่สำหรับปลงศพสร้างจำลองเขาพระสุเมรุของช่างเมืองเพชรบุรีเพื่อส่งวิญญาณคนตายให้ไปสู่สวรรค์ ในช่วงแรกเริ่มที่ที่เมรุเผาศพนั้นเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ราว พ.ศ. 2181 สร้างเลียนแบบปราสาทนครวัดในประเทศกัมพูชา สำหรับนครวัดเป็นชื่อที่คนอยุธยาเรียกใหม่ แต่เดิมเมื่อแรกสถาปนา พระเจ้าสุริยวงษ์มีขนานนามว่า วิษณุโลก หมายถึงโลกของพระวิษณุ (นารายณ์) จังหวัดพิษณุโลกก็มีที่มาจากนามวิษณุโลกนี้เมรุในยุคแรก ๆ นั้นใช้เพื่อการเผาศพเจ้านาย เรียกว่า พระเมรุ หรือพระเมรุมาศ (อ่านว่า พระ-เม-รุ-มาศ) ส่วนคนทั่วไปเผาศพบนเชิงตะกอนอย่างง่าย ๆ ถ้าเป็นยากจนก็โยนให้แรงกาบิน หรือฝังดิน ครั้นราวหลัง พ.ศ. 2400 ในแผ่นดินสมัยรัชกาลที่ 5 อำมาตย์ขุนนางและคหบดีเศรษฐี มีทรัพย์อยากเผาศพบนเมรุเหมือนเจ้านาย เลยทำเมรุชั่วคราวเมรุลอยเมรุปูนถาวร ใช้เผาศพสามัญชนคนมีตระกูล จนกระทั่งราวหลัง พ.ศ. 2500 เมรุเผาศพก็มีแพร่กระจายตามวัดในกรุงเทพฯ จนกระทั่งกระจายออกสู่วัดในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ เมืองเพชรบุรีเป็นเมืองที่มีช่างจำนวนมากที่เป็นที่รู้จักจึงมีช่างทำเมรุเผาศพแบบหลากหลายและมีความคิดสร้างสรรค์เมรุและโกศเป็นผลมาจากวัฒนธรรม “พิธีศพครั้งที่สอง” เมื่อราว 3,000 ปีมาแล้ว กล่าวคือ เมื่อมีคนตายให้นำคนตายนั้นไปฝังดินให้เน่าเปื่อยเสียก่อน หลังจากนั้นจึงขุดเอากระดูกมาทำพิธีเผาจนเป็นที่มาของการพัฒนาการใส่โกศตั้งบนเมรุ

ภาพที่ 3-16 เมรุเมืองเพชรบุรี (แสนประเสริฐ ปานเนียม, 2554)

ภาพที่ 3-17 เมรุเมืองเพชรบุรี (แสนประเสริฐ ปานเนียม, 2554)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชัยชนะ จิตบุญ (2536) เรื่องการศึกษาประเพณีงานศพของชาวไทยท้องถิ่นจังหวัดตรัง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมและประเพณีงานศพของชาวไทยท้องถิ่นจังหวัดตรังและเพื่อวิเคราะห์บทบาทและคุณค่าของประเพณีงานศพชาวไทยท้องถิ่นที่มีต่อวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดตรัง โดยใช้การสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ ผลการวิจัยด้านบทบาทและคุณค่าของประเพณีงานศพชาวไทยท้องถิ่นที่มีต่อวิถีชีวิตประชาชนในจังหวัดตรังในด้านคุณค่าทางศิลปกรรมพบว่าประเพณีงานศพมีศิลปกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏมากมายที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวไทยท้องถิ่นจังหวัดตรังที่สืบทอดกันมา เช่น ด้านสถาปัตยกรรม ได้แก่ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นชั่วคราวเพื่อจัดกิจกรรมและประเพณีงานศพและศิลปกรรมประเภท มัณฑนศิลป์ อาทิ การตกแต่งโลงศพด้วยกนกกลายไทย การประดับโลงศพด้วยดอกไม้สดและดอกไม้แห้ง ไฟแสงสี การสร้างสามเส้า เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นการชี้ให้เห็นถึงคุณค่าการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักจริยธรรมและคุณค่าในการประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรมของบุคคลและสังคม เพราะประเพณีงานศพเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ปฏิบัติเพื่อการสนองบุญคุณหรือตอบแทนบุญคุณให้แก่ผู้มีพระคุณตามจารีตประเพณี นอกจากนี้ยังเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นได้แสดงออกซึ่งความกตัญญูต่อกัน เช่น การให้บุคคลอื่นได้เข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลืองานศพ ก่อให้เกิดความสามัคคี ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ด้วยการนำจริยธรรมต่าง ๆ มาประกอบ เช่น ความรับผิดชอบ การรู้จักหน้าที่ ความเสียสละ การมีเหตุผล ความมีน้ำใจ เป็นต้น รวมถึงประเพณีงานศพยังมีบทบาทและคุณค่าในการเป็นเครื่องมือในการผสมผสานทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะวัฒนธรรมทางด้านความเชื่อ คุณค่าในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมทางด้านศิลปกรรมให้สืบทอดสืบสานกันต่อไป เช่นการตกแต่งโลงศพ การตกแต่งเชิงตะกอนหรือสามเส้า เป็นต้น

ประพัฒน์ วรทรัพย์ (2544) ได้ทำการศึกษาศิลปกรรมไทยในเมรุลอยอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อจำแนกประเภทและรูปแบบของศิลปกรรมไทยในเมรุลอยอยุธยา และเพื่อวิเคราะห์รูปแบบของศิลปกรรมไทยในเมรุลอยอยุธยา ผลการศึกษาพบว่าเมรุลอยอยุธยาได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมจากแหล่งต่าง ๆ มาเป็นรูปแบบเมรุลอยของตนเอง แต่มีการประยุกต์ให้เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยระยะแรกเป็นเพียงเมรุหลังเล็กใช้เผาศพตามวัดที่ไม่มีเมรุปูน จนพัฒนามาเป็นเมรุลอย 5 ยอดและ 9 ยอดเช่นปัจจุบัน เมรุลอยอยุธยาเป็นสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ลักษณะชั่วคราวหรือสถาปัตยกรรมเฉพาะกิจที่สร้างเพื่อใช้งานชั่วคราวตามระยะเวลาที่จำเป็นต้องใช้ ไม่มีรากฐานยึดลงไปในดิน โดยช่างอยุธยาได้คิดค้นรูปแบบที่มีวิธีการถอดประกอบชิ้นส่วนให้สะดวก มีขั้นตอนในการสร้างและติดตั้งเมรุลอยที่เป็นสูตรสำเร็จเช่นเดียวกับงานสถาปัตยกรรมไม้ของไทย การคิดคำนวณโครงสร้างของเมรุลอยที่เหมาะสมทำให้ทนทานต่อการรับน้ำหนัก การทรงตัว การบิดตัวเมื่อรับน้ำหนักและแรงลมได้ ซึ่งถ้าหากไม่มีการคิดคำนวณอย่างเหมาะสมอาจทำให้พังทลายได้ง่ายกว่าโครงสร้างถาวรที่ไม่ต้องถอดประกอบ ภูมิปัญญาของช่างเมรุลอยตำบลหัวเวียงยังปรากฏอยู่ในรูปแบบของเตาเผาศพที่ใช้บนเมรุลอย ซึ่งจากการใช้น้ำมันขนาด 200 ลิตร จนมาเป็นหีบเหล็กที่สามารถเผาศพบนเมรุลอยได้สำเร็จและใช้งานได้ในปัจจุบัน การพัฒนาเตาเผาศพแสดงให้เห็นถึงการเป็นนักคิด นักแก้ปัญหาด้วยวิธีการทดลองทางวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญา

การประกอบชิ้นส่วนของช่างเมรุลอยอยุธยา เป็นการประกอบจากชิ้นส่วนสำเร็จรูปที่สร้างเตรียมไว้ก่อน แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการสร้างสถาปัตยกรรมไม้โดยอาศัยเทคนิคแรงดึงของไม้ และวิธีการประกอบโครงสร้างด้วยไม้ทแยงยึดโครงสร้างให้มั่นคง แข็งแรงเห็นได้ชัดที่โครงสร้างของฐานเมรุลอยและโครงสร้างของเรือนยอด ระหว่างเสาต้องยึดด้วยการใช้ไม้ทแยงหรือที่ช่างเมรุลอยเรียกว่าไม้ประเด เป็นต้น การประกอบเมรุลอยแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของช่างเมรุลอยอยุธยาอย่างแท้จริง ทั้งนี้สังเกตจากความฉลาดในการออกแบบให้เมรุลอยสามารถประยุกต์ใช้ได้หลายรูปแบบบนฐานเดียวกันซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมรุลอยช่างอยุธยา

สำหรับปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ประกอบด้วยหลายปัจจัยดังนี้

1. ตำแหน่งที่ตั้งมีความเหมาะสมทั้งในด้านวัสดุในการประกอบอาชีพและการคมนาคมขนส่ง
2. ประชากรที่มีพื้นฐานเป็นช่างพื้นบ้านโดยเฉพาะช่างไม้
3. ศาสนาและการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อชีวิตทำให้ชาวบ้านศรัทธาในศาสนาและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอย่างถูกต้อง
4. การพัฒนาอาชีพของชุมชน

การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการสร้างและประกอบเมรุลอยเป็นลักษณะการฝึกงานจากช่างผู้ชำนาญ และฝึกฝนตนเองจนเกิดความเชี่ยวชาญสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับรุ่นต่อไปได้ จากผลการวิจัยทำให้พบว่า การสร้างและประกอบเมรุลอยถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งนี้เนื่องจากเป็นองค์ความรู้ เป็นความสามารถ และเป็นทักษะของช่างอยุธยาที่เกิดมาจากการสั่งสมประสบการณ์ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การปรับปรุงและพัฒนา รูปแบบของเมรุลอย มีการถ่ายทอดความรู้สืบทอดกันมา การถ่ายทอดความรู้เกิดจากความสนใจของคณงานประจำเมรุลอยเป็นการฝึกทักษะจากการปฏิบัติงาน ดังนั้นผู้ที่สนใจในเรื่องใดก็จะฝึกจนเกิดความชำนาญในเรื่องนั้น ๆ ด้วย เช่น การตอกลาย การถ่ายทอดความรู้จากการตอกลายถือเป็นการถ่ายทอดความรู้ตามอัยาศัย

ปัจจัยที่ส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพเมรุลอยจะมีองค์ประกอบหลักคือ ผู้ให้บริการ ซึ่งเป็นปัจจัยด้านแหล่งผู้ประกอบการอาชีพ วิธีชีวิตของผู้ประกอบอาชีพ ผู้ใช้บริการ ซึ่งเป็นปัจจัยในด้านพิธีศพที่นิยมใช้เมรุลอยช่างอยุธยา และพิธีการ ซึ่งเป็นปัจจัยในเรื่องวิธีการถ่ายทอดความรู้ในการสร้าง การประกอบและการใช้เมรุลอย ซึ่งปัจจัยทั้งหมดดังที่ได้กล่าวมานี้ส่งผลและเกี่ยวโยงกันเป็นลูกโซ่ ไม่สามารถจะขาดปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งลงได้

พระอธิการพิพัฒนพงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง) (2555) ได้ทำการศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ: กรณีศึกษาบ้านหมื่นตำบลนาปรังอำเภอบึงจังหวัดพะเยาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคติความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพในพระพุทธศาสนาศึกษารูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและเพื่อวิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดพิธีกรรมงานศพของบ้านหมื่นใช้การวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ นำเสนอข้อมูลด้วยรูปแบบการเขียนพรรณนาพร้อมเสนอแนวคิดของผู้วิจัยโดยมุ่งตอบวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบผลการศึกษาพบว่าพิธีศพในครั้งพุทธกาลจะจัดแบบเรียบง่าย ขั้นตอนในการจัดพิธีศพมีน้อยเน้นการสักการะศพด้วยของหอมมีการทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับและมีการละเล่นตามความ

เหมาะสมโดยมากเก็บศพไว้ไม่เกิน 7 วันก่อนที่จะมีการเผาศพ มีเพียงพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จัดอย่างมีแบบแผน ส่วนพิธีศพชาวบ้านทั่วไปไม่ปรากฏรูปแบบชัดเจน ส่วนของการจัดพิธีศพของชาวพุทธในล้านนานั้นแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือการจัดศพเจ้านายชั้นสูง พระสงฆ์และสามัญชนโดยงานศพเจ้านายและพระสงฆ์มีการเตรียมการระยยะยาวและจัดพิธีอย่างยิ่งใหญ่เพราะถือเป็นงานสำคัญแต่พิธีศพของชาวบ้านเป็นไปอย่างเรียบง่ายและเร่งด่วนสำหรับพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวบ้านหมื่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่ายังมีทั้งรูปแบบพิธีกรรมที่คงเดิมและรูปแบบพิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปกล่าวคือรูปแบบและพิธีกรรมก่อนตายยังถือปฏิบัติอยู่แต่สำหรับพิธีกรรมหลังการตายที่เป็นส่วนของชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเช่นการอาบน้ำศพ การห้างลอย การประดิษฐ์ดอกไม้ประดับโลงศพ การใช้ปราสาทใส่ศพ การสร้างเรือหนาน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมรวมถึงรูปแบบการประกอบพิธีกรรมด้านอื่น ๆ เช่นการเลี้ยงทายไข ขั้นตอนการใส่พินเป็นชั้น ๆ ตามเดือนที่เผาศพการก่อกองไฟหน้าป่าช้า การสู่ขวัญหมู่พิธีกรรมขั้นตอนบางอย่างก็เลิกไปไม่ถือปฏิบัติและรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาปฏิบัติแทนเป็นต้น จากกรณีวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีศพบ้านหมื่น พบว่าสาเหตุและปัจจัยสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมการจัดงานศพเปลี่ยนแปลงไปได้แก่ 1) ปัจจัยภายในซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนจากที่เคยช่วยเหลือกันแบบพี่แบบน้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันไม่คิดสินจ้างรางวัลต่อมามีความเห็นแก่ตัวมองถึงผลประโยชน์มากขึ้นสิ่งที่เคยช่วยเหลือกันก็กลายมาเป็นซื้อขายเป็นต้น 2) ปัจจัยภายนอกคือการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมที่มีการแข่งขันเรื่องความเป็นอยู่ฐานะทางสังคมตลอดถึงต้องทำมาหากินเพื่อจุนเจือครอบครัวรวมถึงภาระหนี้สินที่ต้องรับผิดชอบสภาพสังคมที่เคยช่วยเหลือก็เริ่มห่างเหินกันไปประกอบกับความต้องการที่รวดเร็วงานศพจึงกลายมาเป็นเรื่องของธุรกิจงานศพขายปราสาทขายพวงหรีดและธุรกิจสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์และร้านบริการงานศพครบวงจรโดยเฉพาะพิธีกรรมงานศพของบ้านหมื่นที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมนอกจากนี้การศึกษาก็มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพ เมื่อมีการศึกษามากขึ้นจึงต้องการจัดรูปแบบงานศพให้ออกมาในรูปแบบที่ดงามตามสมัยนิยมที่ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ที่เห็นจากที่อื่นเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที และความอาลัยรักต่อผู้ที่ล่วงลับไปส่วนในเรื่องของเศรษฐกิจก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการจัดงานศพโดยคนในชุมชนมีการแข่งขันกันในฐานะความเป็นอยู่มากขึ้นเมื่อคนมีฐานะดีเสียชีวิตลงการจัดพิธีกรรมศพก็ย่อมจัดดีตามฐานะดังนั้นเศรษฐกิจจึงเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้งานศพเปลี่ยนแปลงไปคือมีความสามารถในการซื้อหาสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในการจัดงานศพได้ดีกว่าคนมีฐานะยากจน เมื่อคนมีฐานะดีจัดงานเป็นแบบอย่างที่ตีคนส่วนใหญ่ในชุมชนจึงถือเป็นมาตรฐานว่าถูกต้องดีงามเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมและเกิดกลุ่มบริการงานศพขึ้น เช่นร้านรับจัดงานศพครบวงจร ร้านขายศาลาเรือนานปราสาท ของที่ระลึก เป็นต้นนอกจากนี้ยังมีการรับเอาวัฒนธรรมประเพณีจากที่อื่นเข้ามาปฏิบัติเพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีงามเหมาะสมและยกเล็กประเพณีดั้งเดิมของชุมชนเป็นต้น

กมลรัตน์ ขวนสบาย (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี: รูปแบบศิลปกรรม แนวคิดและคติการสร้าง โดยการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบศิลปกรรม แนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยสกุล ช่างเพชรบุรี ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่คลี่คลายจากการใช้งานของชนชั้นสูงมาสู่พระสงฆ์และสามัญชนทั่วไป ทั้งนี้ในเบื้องต้นผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าเมรุลอยคงได้รับแรงบันดาลใจ

บันดาลใจทั้งด้านรูปแบบ แนวคิดและคติการสร้างมาจาก งานพระเมรุของหลวง โดยได้ทำการค้นคว้า ข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสาร ข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจและนำมาวิเคราะห์ตามระเบียบวิธีการทาง ประวัติศาสตร์ศิลปะ ผลการวิจัยพบว่าเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีได้รับแนวคิดและคติการสร้างมาจาก ความเชื่อเรื่องเขา พระสุเมรุตามแบบอย่างงานพระเมรุของหลวง ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปการทำฐาน ซ้อนชั้นสูงแสดงสัญลักษณ์ แทนเขาพระสุเมรุ มีเมรุประธานแสดงสัญลักษณ์แทนไพชยนต์ปราสาทซึ่ง แสดงออกในรูปการทำเป็นอาคารทรง ปราสาทหรือเรือนฐานันดรสูงและมีเมรุทิศแสดงสัญลักษณ์แทน ทวีปทั้งสี่ โดยรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏการทำในปัจจุบันได้รับแรงบันดาลใจมาจากอาคารทรง ปราสาทในศิลปะรัตนโกสินทร์ หากแต่ได้มีการปรับเปลี่ยนและลดทอนการประดับบางประการเพื่อ ความสะดวกในการประกอบ รื้อถอนและเพื่อไม่ให้เป็นการทำที่เฝาศพตัดเทียมพระมหากษัตริย์หรือ พระบรมวงศานุวงศ์ สามารถจัดแบ่งตามรูปแบบของชั้นหลังคาและส่วนยอดได้เป็น 3 กลุ่ม คือ เมรุ ลอยกลุ่มเรือนยอด ปรากฏการทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่วัดใหญ่สุวรรณาราม เมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น ปรากฏการทำที่วัดวังบัว วัดประดิษฐ์วนารามและวัดเกาะ และเมรุลอยกลุ่มเครื่องยอดทรงเจดีย์ ปรากฏการทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่วัดห้วยเสือ นอกจากนี้ยังมีการประดับภาพล่องอนอันเป็น เอกลักษณ์เฉพาะของเมรุ ลอยสกุลช่างเพชรบุรี สำหรับสามัญชนหรือชาวบ้านทั่วไปเชื่อว่าการใช้เมรุ ลอยเป็นที่เฝาศพถือเป็นเครื่องแสดงความกตัญญูอย่างสูงต่อผู้ตายหรือบรรพบุรุษด้วยเชื่อว่าเป็นการ ส่งดวงวิญญาณขึ้นสู่สรวงสวรรค์ดังเช่นชนชั้นสูง อีกทั้งยังเป็นเครื่องแสดงหน้าตาและฐานะทางสังคม ของผู้ตายหรือวงศ์ตระกูล อย่างไรก็ตามเนื่องจากการเช่าเมรุลอยในแต่ละครั้งมีค่าใช้จ่ายสูงประกอบ กับปัจจุบันชาวบ้านหันไปให้ความนิยมในการใช้เมรุปูนเป็นที่เฝาศพ เนื่องจากมีความสะดวกและราคา ถูกกว่า ส่งผลกระทบทำให้เมรุลอยมีแนวโน้มการใช้งานลดลงเป็นอย่างมาก

เมื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีกับเมรุชั่วคราวที่พบในพื้นที่ต่าง ๆ พบว่าเมรุลอยหรือเมรุชั่วคราวโดยส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นตามคติความเชื่อเรื่องของเขาพระสุเมรุและมี ลักษณะเป็นอาคารทรงปราสาทหรือเรือนชั้นซ้อนเช่นเดียวกันเพียงแต่รูปแบบด้านศิลปกรรมของเมรุ แต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันออกไปตามอิทธิพลทางศิลปกรรมที่ปรากฏก่อนหรือความเชื่อที่มีอยู่ เดิมในเขตพื้นที่นั้น ๆ เช่นปราสาทศพหรือปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์ที่พบในจังหวัด อุบลราชธานีและภาคเหนือของประเทศไทยซึ่งนิยมทำเป็นสัตว์หิมพานต์รองรับปราสาท โดยปราสาท จะมีรูปแบบศิลปกรรมคล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมในศิลปะล้านนา ศิลปะพม่าและศิลปะลาวหรือ ปราสาทเฝาศพพระสงฆ์ขวามอญ

ถึงแม้เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีกับอยุธยาจะอยู่ในพื้นที่ใกล้กันและมีรูปแบบศิลปกรรม เลียนแบบมาจากอาคารทรงปราสาทในศิลปะรัตนโกสินทร์เหมือนกัน แต่เครื่องประกอบเมรุและการ ประดับตกแต่งจะต่างกันจึงเป็นจุดสังเกตเด่นชัดว่าเมรุลอยสกุลช่างอยุธยาโดยส่วนใหญ่นิยมทำเฉพาะ เมรุลอยที่มียอดแบบเรือนยอดเน้นการประดับลายไทยและการทาสีขาว สีแดงและสีทองเป็นหลักอีก ทั้งนิยมประดับไฟตกแต่งโยงเป็นเส้นซึ่งต่างไปจากเมรุลอยเพชรบุรีที่มีรูปแบบศิลปกรรมหลากหลาย กว่ามีการประดับลายไทยสลักับตัวละครในวรรณคดีไทยกับเทพต่าง ๆ และนิยมใช้สีตกแต่งเมรุที่มี ความหลากหลาย เช่น สีเหลือง สีแดง สีฟ้า สีเขียว นิยมประดับไฟทุกจุดทุกมุมทั่วเมรุซึ่งเป็นอีกจุด สังเกตหนึ่งในเวลากลางคืนว่าเป็นเมรุลอยสกุลช่างใด

จิรดา แพร่ใบศรี (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแบบจำลองเพื่อการอนุรักษ์ ภูมิปัญญา: กรณีศึกษาการยกยอดปราสาทของชาวไทย-มอญวัดสนามเหนือ จังหวัดนนทบุรี การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการยกยอดปราสาทของชาวไทย-มอญ และเพื่อพัฒนาหุ่นจำลอง วิธีการยกยอดปราสาทของชาวไทย-มอญเพื่อการอนุรักษ์ โดยมุ่งศึกษาจากกลุ่มช่าง ผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ ผู้เกี่ยวข้องในการสร้างปราสาท และผู้เคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมยกยอดปราสาทของชาวไทย-มอญ ด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง และประเมินความคิดเห็นที่มีต่อหุ่นจำลอง วิเคราะห์โดยการพรรณนาวิเคราะห์ การหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.) ผลการวิจัย พบว่า ภูมิปัญญาการยกยอดปราสาทของชาวไทย-มอญ กลุ่มช่างวัดสนามเหนือ จังหวัดนนทบุรี เป็นกลุ่มเดียวที่มีแนวคิดในการสร้างปราสาทที่สามารถถอดประกอบนำมาเวียนใช้ซ้ำได้ ซึ่งต่างจากแนวคิดของชาวมอญกลุ่มอื่น โดยตัวอาคารมีรูปแบบคล้ายทรงโกศที่ใช้ในงานพระราชพิธีของชนชั้นสูงหรือพระสงฆ์ของไทย การสร้างจะมีพิธียกยอดปราสาทไว้บนหัวเสา ด้วยเครื่องมือยกที่ได้สืบทอดภูมิปัญญาตามวิธีจารีตโบราณ ซึ่งในปัจจุบันภูมิปัญญาดังกล่าวขาดผู้สืบทอด ขณะที่กลุ่มช่างอื่นได้เลิกใช้หรือปรับเปลี่ยนวิธีการไปแล้วเช่นกัน ดังนั้นการขาดหายหรือเปลี่ยนแปลงวิถีแห่งภูมิปัญญาดั้งเดิม สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีในแต่ละยุคสมัย

จากผลการวิจัยการพัฒนาแบบจำลองเพื่อการอนุรักษ์: กรณีศึกษาวิธีการยกยอดปราสาทของชาวไทย-มอญ สรุปได้ว่า

ภูมิปัญญาการยกยอดปราสาทของชาวไทย-มอญมีปรากฏใช้ในพิธีศพพระสงฆ์ของชุมชนชาวมอญปากเกร็ดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทสร้างเฉพาะงาน และประเภทสร้างถอดประกอบ โดยการสร้างปราสาทของชาวมอญนั้นแยกสร้างเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของตัวปราสาท และส่วนยอดปราสาท เมื่อสร้างส่วนยอดเสร็จแล้วจะมีพิธียกยอดปราสาทไว้บนหัวเสาด้วยเครื่องมือยกเป็นตะแกรงทำด้วยไม้ไผ่ขนาดใหญ่ กลุ่มช่างวัดสนามเหนือจังหวัดนนทบุรีเป็นกลุ่มเดียวที่มีแนวคิดในการสร้างเมรุปราสาทที่สามารถนำมาเวียนใช้ซ้ำซึ่งต่างจากแนวคิดของชาวมอญกลุ่มอื่นโดยรูปแบบของโครงสร้างปราสาทใช้ซ้ำแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ พื้นที่บนยอดเมรุปราสาท พื้นที่ประกอบพิธีกรรม พื้นที่ส่วนฐานซึ่งเป็นบันไดทางขึ้นลงโดยรอบ ตัวอาคารมีรูปแบบคล้ายกับทรงโกศที่ใช้ในงานพระราชพิธีของชนชั้นสูงหรือพระสงฆ์ของไทย ซึ่งการเลือกใช้แบบอย่างตามศิลปะไทยนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลจากสังคมไทย จึงได้รับรูปแบบบางส่วนของไทยมาเป็นแบบอย่างในการกำหนดรูปแบบสิ่งก่อสร้างขึ้นที่ชาวมอญให้ความสำคัญสูงสุด ภูมิปัญญาในการสร้างปราสาทเป็นผลจากการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง คนมอญมีความเชื่ออย่างหนึ่งว่างานศพนั้นเป็นเรื่องสำคัญอย่างมาก ยิ่งเป็นศพพระศพเจ้าด้วยแล้วต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษซึ่งสะท้อนให้เห็นจากภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดไทรอารีรักษ์ เป็นภาพที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน มีการอัญเชิญพระบรมศพใส่พระโกศเพื่ออัญเชิญขึ้นสู่พระเมรุมาศ ช่าง

เขียนไม่ได้วาดเป็นโกศทรงสูงอย่างที่ใช้ในพระบรมศพกษัตริย์หรือเจ้านาย แต่ช่างเขียน“ลู่” โลงศพอย่างมอญมาวาดลงไปแทน การเลือกผสมผสานหยิบลู่มาใช้เสมือนสัญลักษณ์หนึ่งของชุมชนชาวมอญ ที่ต้องการบอกเล่าให้เห็นชัดเจนในแง่ความงามและโครงสร้างกับพุทธศาสนาที่เขาเข้าถึง และจับต้องได้ตามความเชื่อของตัวเอง ดังนั้น จึงมีความเป็นไปได้ว่าการที่ชาวมอญสร้างรูปแบบอย่างไทยนั้น อาจเป็นเพราะชาวมอญเปรียบชั้นของพระสงฆ์เทียบเท่ากับกษัตริย์หรือเจ้านาย จึงได้นำรูปแบบสิ่งของไทยสร้างสำหรับชนชั้นสูงมาปรับใช้ในรูปแบบของสิ่งก่อสร้างสำหรับพระสงฆ์ของชาวมอญ

การทำหุ่นจำลองเมรุปราสาทของชาวไทย-มอญ เพื่อแสดงวิธีการยกยอดเมรุปราสาทที่กำลังสูญหายไปนี้ ในส่วนโครงสร้างของตัวปราสาทได้เทียบเคียงสัดส่วนจากภาพถ่าย และเทียบสัดส่วนกับทรงโกศของไทยเพื่อให้ได้ขนาดสัดส่วนที่แน่นอน เนื่องจากไม่สามารถหาขนาดสัดส่วนเดิมได้ ซึ่งในการทำหุ่นจำลองสามารถทำได้หลายลักษณะ ทั้งนี้จุดมุ่งหมายของการทำหุ่นจำลองในงานวิจัยนี้เพื่ออนุรักษ์วิธีการซึ่งเป็นเทคนิคเฉพาะตามวิถีจารีตโบราณ จึงจำลองวิธีการที่ไม่มีปรากฏในปัจจุบันมากกว่าที่จะเน้นแสดงรายละเอียดการตกแต่งจากการวิจัย พบว่า หุ่นจำลองที่สร้างขึ้นมานั้นมีรูปแบบโดยรวมที่สามารถเป็นเครื่องมือช่วยส่งเสริมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ชัดเจน ที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้ ดังนั้นการจำลองแบบจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งในการอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรมให้เป็นแบบอย่างของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยสืบทอดกันมาเป็นวิธีการรวบรวมองค์ความรู้ให้งานสืบสานต่อไปได้แม้ไม่มีตัวบุคคลและไม่มีเขียนไว้เป็นตำรา หุ่นจำลองนี้สามารถเคลื่อนย้ายไปในที่ต่าง ๆ ได้ เปรียบได้กับเป็นพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ของชุมชน ที่ช่วยทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เพื่อเสริมสร้างความตระหนักให้ทั้งหน่วยงานเจ้าหน้าที่และประชาชนรู้สึกว่าการศิลปกรรมเป็นสมบัติล้ำค่าที่ทุกคนเป็นเจ้าของและมีหน้าที่ช่วยกันดูแลรักษา ดังนั้นการทำหุ่นจำลองเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้จึงสามารถช่วยให้ก่อเกิดการรวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายไป ด้วยการจัดทำจำลองให้เห็นทั้งรูปแบบและวิธีการที่ช่วยให้คนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ได้มีส่วนร่วมในการใช้งานร่วมกัน อันก่อให้เกิดแรงกระตุ้นความตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาที่กำลังจะสูญหายไปได้ในระดับหนึ่ง

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับเมรุลอยและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้สามารถสรุปได้ว่า เมรุลอยอยุธยาถือเป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปกรรมไทย ที่ประกอบด้วย งานจิตรกรรมไทย ปติมากรรมไทย และสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งงานสถาปัตยกรรมของเมรุลอยเป็นงานที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก ส่วนงานปติมากรรมและงานจิตรกรรมไทยเป็นงานตกแต่งประกอบสถาปัตยกรรมให้มีความถูกต้องสวยงามตามหลักศิลปกรรมไทย เมรุลอยอยุธยาเป็นสถาปัตยกรรมไม้เฉพาะกิจที่สามารถสร้างขึ้นแล้วรื้อถอนเพื่อนำไปสร้างในที่แห่งใหม่เพื่อใช้ในการเผาศพได้ โดยมีวิวัฒนาการมาจากการสร้างเมรุชั่วคราวหลังเล็ก ๆ ของช่างฝีมือดั้งเดิมในพื้นที่ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือที่แต่เดิมนั้นเรียกกันว่าบ้านหัวเวียง

สำหรับรูปทรงของสถาปัตยกรรมเมรุลอยประธานนั้นเกิดจากอิทธิพลของศิลปกรรมในท้องถิ่นผสมผสานกับศิลปกรรมจากแหล่งอื่น ๆ โดยช่างเมรุพัฒนารูปแบบจนเป็นแบบฉบับของตนเอง ภายใต้เงื่อนไข ขนส่งได้สะดวก ถอดประกอบง่ายและรวดเร็วและมีความสวยงามถูกต้องตามหลักสถาปัตยกรรมไทย ในปัจจุบันส่วนใหญ่รูปทรงทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบทรงบุษบกหลังคาเรือนยอดเป็นทรงมณฑป มีจำนวนยอดเมรุเพิ่มขึ้นจากเมรุลอยยอดเดียวเป็นเมรุลอย 5 ยอด และ 9 ยอด ซึ่ง

สามารถประยุกต์ปรับจำนวนยอดเมรุและชั้นฐานขึ้นลงได้ตามปัจจัยที่เอื้ออำนวยนับว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของช่างตำบลหัวเวียงโดยเฉพาะ ส่วนงานประติมากรรมและงานจิตรกรรมในเมรุลอยทำหน้าที่เป็นเพียงลวดลายประดับตกแต่งงานสถาปัตยกรรมให้สวยงามถูกต้อง ช่างเมรุลอยมีวิธีการสร้างสรรค์ลวดลายของงานประติมากรรมและจิตรกรรมเหล่านั้นแตกต่างกันไป เช่น การแกะสลัก การตอกลาย ประกอบไม้อัดฉลุ และการตอกลายปิดกระดาษสีบนพื้นไม้เรียบ การใช้ไม้ไผ่สานมาประยุกต์ ตกแต่งให้เป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของเมรุลอยให้มีความสวยงาม คงทน เป็นต้น

ลวดลายไทยที่ใช้ประกอบเมรุลอยเกิดจากการถ่ายทอดความรู้จากช่างเมรุรุ่นเก่าที่มีผลงานด้านศิลปกรรมทางศาสนาซึ่งพบอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้ที่เจ้าของเมรุได้รับจากประสบการณ์ที่พบเห็นศิลปกรรมไทยทางพุทธศาสนาในแหล่งอื่น ๆ ประกอบกับการพัฒนาลวดลายของช่างเมรุรุ่นใหม่ผู้เป็นลูกหลานของเจ้าของเมรุซึ่งได้รับความรู้ทางศิลปกรรมไทยจากการศึกษาในระบบ ช่างเขียนและช่างปรุงเมรุร่วมกันพัฒนาวิธีการสร้างงานมาโดยตลอดตั้งแต่การเขาระ่องไม้จนกระทั่งตอกลายด้วยกระดาษสี ในการวิเคราะห์ศิลปกรรมไทยในเมรุลอยอยุธยาพบว่าเจ้าของเมรุลอยให้ความสำคัญกับงานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในรูปแบบของสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมที่เป็นลวดลายประกอบเมรุลอย แสดงให้เห็นว่าเมรุลอยอยุธยาเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมไทยแขนงต่าง ๆ ทั้งสถาปัตยกรรมไทย ประติมากรรมไทยและจิตรกรรมไทยโดยอยู่ในรูปของโครงสร้างเมรุลอยและลายไทยประกอบเมรุลอยซึ่งเจ้าของเมรุลอยต่างยังรักษาคุณค่าความสวยงามถูกต้องตามหลักศิลปกรรมไทยไว้ในปัจจุบัน

แต่ด้วยการขาดการให้ความสำคัญของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้งานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเมรุลอยอยุธยายังมีอยู่น้อยมาก ขาดแหล่งข้อมูลอ้างอิงที่จัดเก็บในรูปแบบเอกสารที่เป็นระบบ ทั้งที่เมรุลอยอยุธยาถือเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่า ควรแก่การศึกษา การสงวน และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้สืบต่อไปจนชั่วลูกชั่วหลาน

บทที่ 4 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Approach) มีวัตถุประสงค์ในการสร้างข้อสรุปเป็นทฤษฎีโดยใช้แนวทางในการนำเสนอทฤษฎีฐานราก ในลักษณะเป็นเรื่องเล่าเชิงบรรยาย (Narrative Form) การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) ผู้วิจัยเข้าสนามจริงไปฝังตัวอยู่ในพื้นที่ตำบลหัวเวียง เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา และพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้าน การปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางการร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ โดยคำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิ์ และบริบททางชุมชนสังคมของผู้เข้าร่วมวิจัย เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ตามแนวทางทฤษฎีฐานราก ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการออกแบบการวิจัย

ระยะที่ 1 การออกแบบการวิจัย

ระยะที่ 2 การเลือกพื้นที่ในการวิจัย

ระยะที่ 3 การเตรียมตัวก่อนลงพื้นที่

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 4 การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 5 การคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัย

ระยะที่ 6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 7 การวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 8 การตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของงานวิจัย

โดยขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลและขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยต้องวิเคราะห์เปรียบเทียบตลอดเวลา (Constant Comparative Method) โดยวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลดิบกับข้อมูลใหม่กลับไปกลับมาตลอดเวลาจนกว่าข้อมูลที่ได้จะอิ่มตัว

ขั้นตอนการออกแบบการวิจัย

ระยะที่ 1 การออกแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบทฤษฎีฐานรากใช้การออกแบบการออกแบบเชิงสร้างขึ้นมาใหม่ (Constructivist Design) ของ Edmonds and Kennedy (2017) กระบวนการวิจัยครั้งนี้จะใช้วิธีการตามแนวคิดของ Charmaz (2014) กำหนดกระบวนการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) การเปิดรหัสเริ่มต้น (Initial Coding) 2) การกำหนดรหัส

จุดสำคัญ (Focus Coding) 3) การกำหนดรหัสเป็นแกน (Axial Coding) และ 4) การสร้างรหัสเชิงทฤษฎี (Theoretical Coding)

ผู้วิจัยเตรียมตัว และเตรียมความพร้อม ทั้งในด้านระเบียบวิธีวิจัย และด้านทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยมีความพร้อมทางด้านความรู้เกี่ยวกับ การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อจะนำไปสู่การได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ ครบถ้วน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และทำให้ผลการวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ จึงได้สร้างแนวการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อใช้เป็นเครื่องมือการเก็บข้อมูลในการลงพื้นที่และสร้างแนวการสัมภาษณ์ เชิงลึกขึ้นอย่างละเอียดเกี่ยวกับการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)
2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)
3. การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis)

แนวการสัมภาษณ์เชิงลึกที่สร้างขึ้นมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดซึ่งมีความสอดคล้องกับคำถามการวิจัย และวัตถุประสงค์ของการวิจัย มุ่งเน้นที่ความตรงประเด็น เพื่อให้ได้คำตอบที่ครบถ้วน โดยเทคนิควิธีตะล่อมกลมกล่อม ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญที่จะสามารถอธิบายการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา

ระยะที่ 2 การเลือกพื้นที่ในการวิจัย

1. การเลือกพื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัยนี้ คือ ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นแหล่งที่มีการทำเมรุลอยอยุธยาแหล่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทย จำนวนทั้งสิ้น 11 กิจการ (เทศบาลตำบลหัวเวียง, 2556) นอกจากนี้การทำเมรุลอยของกลุ่มบ้านหัวเวียงยังมีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานไม่ต่ำกว่า 70 ปี (วิเคราะห์จากหลักฐานภาพถ่ายวันมรณภาพของพระสุวรรณวิมลศีล (หลวงพ่อลับ) วัดบันไดช้าง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) จึงทำให้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่นี้เพื่อการวิจัยตลอดระยะเวลาของการวิจัย

2. การขออนุญาตลงพื้นที่ในการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปอย่างถูกต้องผู้วิจัยจึงดำเนินการขออนุญาตลงพื้นที่ในการวิจัย ดังนี้

2.1 ขอความอนุเคราะห์นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลหัวเวียงเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย พร้อมนำเสนอเค้าโครงดัชนีพนธ์ และแบบรายงานผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ที่สำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง

2.2 ขอความอนุเคราะห์วิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา ดำเนินการออกหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย ไปยังกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยติดต่อดำเนินการยื่นหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย พร้อมนำเสนอเค้าโครงดัชนีพนธ์ และแบบรายงานผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ที่สำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง

2.3 สำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียงโดยนายกเทศมนตรีเสนอเข้าที่ประชุมตัวแทนผู้ประกอบการรวมถึงเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและกำหนดเงื่อนไขของการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ตลอดระยะเวลา 6 เดือน

2.4 นายกเทศมนตรีตำบลหัวเวียง เห็นชอบให้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อการวิจัย ภายในเขตการปกครอง โดยในระหว่างผู้วิจัยปฏิบัติงานนั้น อาจะมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลและให้คำแนะนำ ตลอดระยะเวลา 6 เดือน

2.5 นายกเทศมนตรีตำบลหัวเวียง กระทรวงมหาดไทยให้ผู้วิจัยเข้าเก็บข้อมูลกับกลุ่ม ตัวอย่างได้โดยแจ้งให้ผู้วิจัยรับทราบข้อปฏิบัติในการเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลตามมติที่ประชุมฯ และ อนุญาตเริ่มลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลในฐานะ “นักวิจัย” ระหว่างวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2562 ถึง 23 มีนาคม พ.ศ. 2563 รวมทั้งสิ้น 182 วัน

ระยะที่ 3 การเตรียมตัวก่อนลงพื้นที่

การดำเนินการในขั้นตอนนี้ จำแนกได้ 2 ประการ ดังนี้

1. การเตรียมตัวศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ผู้วิจัยได้เตรียมตัวศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่มีความจำเป็นต่อการลงพื้นที่ โดยรวบรวมข้อมูล จากเอกสารทางวิชาการ ตำรา หนังสือ วารสาร รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสงวนมรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา และศึกษาเอกสารทางราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยพัฒนา ข้อมูลให้ชัดเจนยิ่งขึ้น นำไปสู่การค้นคว้า พัฒนาและมโนทัศน์ในการทำความเข้าใจประเด็นหลักของ การวิจัยครั้งนี้ ภายหลังจากที่ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งหมดแล้วจะนำไปสู่การกำหนดรูปแบบการ วิจัย กำหนดวัตถุประสงค์ แนวการสัมภาษณ์เชิงลึก เริ่มต้นในการวิจัย ตลอดจนการคัดเลือกผู้เข้าร่วม วิจัย (Participant) โดยผู้วิจัยต้องมีความไวเชิงทฤษฎี (Theoretical Sensitivity) ทำให้เข้าใจ เหตุการณ์ สามารถกำหนดสมมติฐานชั่วคราว ทั้งแนวกว้างและแนวลึกของการพัฒนาทฤษฎีฐานราก ซึ่งการศึกษาเอกสารเป็นการพัฒนาประเด็นการวิจัยและได้ดำเนินอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาของ การศึกษาจนกระทั่งการศึกษาสิ้นสุดลง

2. การเตรียมอุปกรณ์ และเอกสารที่จำเป็นก่อนลงพื้นที่

ผู้วิจัยเตรียมเอกสารและอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ระหว่างการรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ตำบล หัวเวียง หรือบ้านหัวเวียง ดังนี้

2.1 แนวการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยได้สร้างจากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2 แบบบันทึกการถอดความและการให้รหัสเริ่มต้น ตามแนวคิดของ Charmaz (2014, p. 11)

2.3 แบบบันทึกการจำแนกหมวดหมู่แนวคิดย่อยและหมวดหมู่มโนทัศน์ ตามแนวคิด ของ Charmaz (2014, p. 11)

2.4 แบบบันทึกการเลือกรหัสเป็นแกน ตามแนวคิดของ Charmaz (2014, p. 11)

2.5 แบบสังเกตการณ์มีส่วนร่วมเชิงเหตุการณ์และเชิงพฤติกรรมตลอดระยะเวลาในการ ฝังตัวเพื่อเก็บข้อมูลและในขณะที่มีการสัมภาษณ์

2.6 อุปกรณ์เครื่องเขียน อาทิ ปากกาลูกกลิ้ง ปากกาเคมี สมุดบันทึก ปากกาเน้น ข้อความดินสอ ยางลบ ไม้บรรทัด ที่เย็บกระดาษ และที่หนีบกระดาษ เป็นต้น

2.8 อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ อาทิ เครื่องบันทึกเสียง คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

ผู้วิจัยติดต่อประสานงานล่วงหน้ากับเทศบาลตำบลหัวเวียงและสำเนาบันทึกข้อความอนุญาตลงพื้นที่ ขออนุญาตเข้าพบนายกเทศมนตรีฯ เพื่อดำเนินการชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย และเสนอโครงร่างวิจัย อีกทั้งขอรับคำแนะนำเกี่ยวกับธรรมชาติของเมรุลอยอยุธยาตามสภาพที่แท้จริง จากนั้นสำเนาบันทึกข้อความอนุญาตลงพื้นที่แสดงต่อผู้ถูกสัมภาษณ์หรือผู้ให้ข้อมูลทุกครั้ง

3. การเตรียมพร้อมของผู้วิจัยก่อนลงพื้นที่

การเตรียมตัวผู้วิจัยเป็นสิ่งสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล จึงเตรียมความพร้อมใน 2 ด้านดังนี้

3.1 ด้านระเบียบวิธีการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการทางทฤษฎีฐานราก ศึกษาเทคนิควิธีการใช้คำถาม ทักษะการพูดสื่อสาร พูดคุย ซักถามแบบสองทางโต้ตอบกัน ฝึกแปลความหมาย วิธีการบันทึกภาคสนาม (Field Note) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การฝึกการสังเกตพฤติกรรม ฝึกถอดเทปและทักษะการเข้ารหัสเบื้องต้นจากตัวอย่างงานวิจัย ฝึกเลือกหัวข้อที่สำคัญ ฝึกถ่วงดุลระหว่างความคุ้มค่าและความสะดวกสบาย มโนทัศน์ ฝึกเชื่อมโยงความคิดมาเป็นแนวคิดเชิงทฤษฎี การฝึกเขียนร่างทฤษฎีฐานราก (First Draft) ฝึกเขียนรายงานการวิจัย การฝึกบันทึกข้อมูลภาคสนาม ฝึกทักษะที่จำเป็นในการให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่หลากหลายและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้ อีกทั้งเตรียมเครื่องมือต่าง ๆ อาทิ ฝึกการใช้เครื่องบันทึกเสียง การเปิดปิด และการบันทึกเสียง เป็นต้น เพื่อช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างราบรื่น เหมาะสมกับวิธีการทางทฤษฎีฐานราก โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ต้องทำการฝังตัวอยู่ในพื้นที่วิจัย รวมทั้งปรึกษาหารือ และขอรับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะตามวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ตามแนวทางทฤษฎีฐานราก

3.2 ด้านความไวเชิงทฤษฎี (Theoretical Sensitivity) ผู้วิจัยได้เตรียมความพร้อมด้านความไวเชิงทฤษฎี คือ ตลอดระยะเวลาของการเก็บรวบรวมข้อมูลต้องคำนึงถึงทฤษฎี เพื่อเชื่อมโยงเป็นข้อมูลในขณะเก็บรวบรวมข้อมูล โดยศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา ฝึกฝนทำความเข้าใจต่อพฤติกรรมในรูปแบบต่าง ๆ จากงานวิจัยที่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ ฝึกตีความหมายในข้อมูลที่ปรากฏในเหตุการณ์ จดจำความคิดที่สำคัญ เพื่อนำมาถ่วงดุลให้อยู่ในมโนทัศน์กลุ่มเดียวกัน ฝึกมองหาช่องว่างข้อมูลที่ขาดหาย และฝึกเติมเต็มข้อมูลที่เฉพาะเจาะจงในประเด็น อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการอธิบายผลการวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยต้องพยายามฝึก และการทำความเข้าใจภาษาเฉพาะกลุ่มของ “ผู้เข้าร่วมวิจัย” รวมทั้งเข้าใจภาษาพูดที่เป็นภาษาเฉพาะกลุ่ม ภาษากาย และกิจกรรมภายในของกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัย อีกทั้งผู้วิจัยตระหนักและเคารพในกฎ และระเบียบของชุมชนและสังคมอย่างเคร่งครัดตลอดระยะเวลาที่ฝังตัว

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 4 การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้รับอนุญาตให้เข้าดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ผู้วิจัยจะดำเนินการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากผู้เข้าร่วมวิจัยรวมถึงผู้ที่มีความเกี่ยวข้องต่อการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์

ระยะที่ 5 การคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัย

หลังจากผู้วิจัยเริ่มลงพื้นที่จริงและอยู่ในพื้นที่บ้านหัวเวียง จนสร้างความคุ้นเคยกับผู้เข้าร่วมวิจัยสักระยะหนึ่งแล้ว จากนั้นจะกำหนดขั้นตอนการคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัย เป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดหลักเกณฑ์การเลือกผู้เข้าร่วมวิจัย

การคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัยตามวิธีการเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) ให้ความสำคัญกับความสามารถในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์และประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมวิจัย ในการทำเมรุลอยอยุธยา และต้องพิจารณาว่าผู้เข้าร่วมวิจัยสามารถให้ข้อมูลด้านมิติ (Dimensions) ที่แตกต่าง และให้ข้อมูลที่มีความหลากหลายด้านคุณสมบัติ (Properties) ของมโนทัศน์ที่พบจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้เข้าร่วมวิจัยแต่ละราย

ขั้นตอนที่ 2 การคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัย

การดำเนินการคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัยในประเด็นการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา จะพิจารณาบุคคลที่มีความสามารถอธิบายเหตุการณ์ในอดีตได้อย่างครอบคลุม และหลากหลาย โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างโดยการสุ่มตัวอย่างแบบไม่คำนึงถึงความน่าจะเป็น โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยการสอบถามจากครูช่างเมรุลอยรุ่นแรก ๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่ ก่อนให้ท่านเหล่านั้นแนะนำผู้เข้าร่วมวิจัยที่มีคุณสมบัติเหมาะสม และมีความรู้ความสามารถในการให้ข้อมูลได้อย่างถูกต้องแท้จริง (Snowball Sampling) ควบคู่ไปกับการสอบถามตัวแทนของผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรม นายกเทศมนตรี คณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ผู้มีความรู้ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น และบุคคลที่เคยมีประสบการณ์ในการใช้บริการจากเมรุลอยอยุธยา เป็นต้น

ระยะที่ 6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยโดยใช้วิธีการทฤษฎีฐานราก มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการบอกเล่าจากเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นในอดีต ผู้วิจัยเป็นผู้ลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเน้นข้อมูลเชิงคุณภาพ รวมระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 180 วัน การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ยึดหลักสามารถยืดหยุ่นและปรับเทคนิคในระหว่างดำเนินการได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้การวิจัยได้ข้อมูลเชิงลึกจากเหตุการณ์ในอดีตของผู้เข้าร่วมวิจัยอย่างละเอียดและดำเนินการเก็บข้อมูลในลักษณะเชิงบูรณาการโดยผสมผสานและยืดหยุ่น วิธีการ โดยพิจารณาถึงข้อมูลที่ต้องการว่า ควรจะใช้วิธีการใด ให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในเหตุการณ์ ซึ่งสามารถจำแนกวิธีการเก็บรวบรวม ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยวิธีการพูดคุยซักถามแบบเผชิญหน้าระหว่างผู้เข้าร่วมวิจัยกับผู้วิจัย (Face to Face Interview) โดยใช้แนวการสัมภาษณ์เชิงลึกจากแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่สร้างขึ้น และผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ซึ่งต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญดังนี้

1. มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. มีประสบการณ์เกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งในแง่ของการศึกษาค้นคว้าวิจัย การสร้างสรรค์ผลงาน และการสืบสานวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

3. มีความรู้ความเข้าใจการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นอย่างดี

หลังจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างมาพิจารณาความเหมาะสมในแต่ละข้อคำถามซึ่งจะเลือกเฉพาะข้อที่ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยอย่างน้อย 4 ใน 5 พร้อมทั้งมีการปรับแก้ข้อคำถามตามคำแนะนำอย่างเหมาะสม จนได้แนวการสัมภาษณ์อย่างลึกซึ้งขึ้นมาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งแนวการสัมภาษณ์เชิงลึก มีลักษณะเป็นหัวข้อสนทนากว้าง ๆ หรือคำถามปลายเปิด การสนทนาพูดคุยเกี่ยวกับประสบการณ์มีลักษณะไม่เป็นทางการ สามารถที่จะเปิดประเด็นในการสนทนาที่ไม่เตรียมการไว้ล่วงหน้าได้ เป็นการพูดคุยสนทนาตามธรรมชาติ (Naturalistic Inquiry) กับผู้เข้าร่วมวิจัย คำถามที่ใช้สนทนาพูดคุยมุ่งเน้นการค้นหาข้อมูล หรือคำตอบประสบการณ์ในอดีต ข้อมูลที่ได้จากพูดคุย มีรายละเอียดครอบคลุม รอบด้านและตรงประเด็นการวิจัย อันจะนำมาซึ่งข้อมูลที่มีความลุ่มลึก ละเอียด ชัดเจนสามารถสะท้อนความเป็นจริงที่มีประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้ ในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เข้าร่วมวิจัย จะใช้เวลาสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างน้อยคนละ 60 นาที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมาว่ามีรายละเอียดแตกต่างกันอย่างไร และขึ้นอยู่กับความสามารถในการให้ข้อมูลของผู้เข้าร่วมวิจัยที่หลากหลาย และเป็นประโยชน์และสามารถอธิบายเหตุการณ์ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น จนกระทั่งถึงจุดอิ่มตัวข้อมูลตามกำหนดวันเวลาที่นัดหมายไว้ สำหรับรายละเอียดวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และบรรยากาศในการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นดังนี้

1. ลักษณะของวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก คือ การซักถามแบบเผชิญหน้า เป็นหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจากการศึกษานี้เน้นการศึกษาจากข้อมูลเหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านมาเรื่องการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยาของแต่ละคน วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกทำให้ได้ข้อมูลที่เกิดจากการบอกเล่าถึงเรื่องราว ประสบการณ์ เหตุการณ์ในระยะต่าง ๆ ของช่วงชีวิตที่ผ่านมา อาจเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับบุคคลแวดล้อม เช่น ปรากฏชาวบ้าน คนในครอบครัว เพื่อน พระสงฆ์ เป็นต้น ผู้วิจัยเคารพสิทธิในการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวของผู้เข้าร่วมวิจัย โดยจะขออนุญาตบันทึกเสียงทุกครั้ง พร้อมทั้งอธิบายชี้แจงเหตุผลของการบันทึกเสียงสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ผู้เข้าร่วมวิจัยรู้สึกผ่อนคลายความกังวลและความสงสัย เพื่อจะได้ข้อที่เป็นจริงและละเอียดครบถ้วนในเหตุการณ์นั้น

2. วันเวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์เชิงลึก การให้ความสำคัญกับความประทับใจครั้งแรก ที่รู้จักกัน (First Entry) การผูกมิตรกับผู้เข้าร่วมวิจัย การวางตัว การสร้างบรรยากาศให้รู้สึกผ่อนคลายสบายใจกับผู้เข้าร่วมวิจัย การพูดคุยตามธรรมชาติ มีการใช้ถ้อยคำที่สื่อความหมายชัดเจนและเข้าใจตรงกัน สร้างความเป็นธรรมชาติในระหว่างที่มีการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการกับผู้เข้าร่วมวิจัย ผู้วิจัยยึดหลักความยืดหยุ่นมากที่สุด โดยสถานที่ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งจะใช้สถานที่ต่าง ๆ ภายในชุมชน อาทิ บริเวณบ้านพักอาศัย บริเวณที่ทำงาน โรงเรือนเก็บเมรุลอย สำนักงาน เป็นต้น โดยเป็นสถานที่ที่มีความเป็นส่วนตัว ผู้เข้าร่วมวิจัยรู้สึกคุ้นเคย ปลอดภัยและปลอดภัยในทุกครั้งของการสัมภาษณ์จะมีเฉพาะผู้เข้าร่วมวิจัยกับผู้วิจัยเท่านั้น ในครั้งแรกของการพูดคุยสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เข้าร่วมวิจัยทีละราย เริ่มต้นเปิดประเด็นพูดคุยทั่วไป ด้วยคำถามง่าย ๆ กว้าง ๆ ก่อน ซึ่งเป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป เรื่องราวส่วนตัว ครอบครัว เพื่อนฝูงของผู้เข้าร่วมวิจัย ดำเนินไปอย่างเป็นกันเอง เพื่อช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมวิจัยกล้าพูดคุย เริ่มคิดเกี่ยวกับประเด็นที่จะสัมภาษณ์ในลักษณะทั่ว ๆ ไป เมื่อเข้าสู่บรรยากาศการสนทนาในครั้งที่ 2 ผู้วิจัยใช้แนวทางสัมภาษณ์เชิงลึกที่เป็นคำถามเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีต ผู้วิจัยพยายามสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจกับผู้เข้าร่วมวิจัย เมื่อเข้าสู่บรรยากาศการสนทนาในครั้งที่ 3 ผู้วิจัยเปิดประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึก เริ่มต้นเข้าสู่คำถาม

สำคัญ และพยายามพูดคุยตะล่อม หรือซักถามข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และพูดคุยถึงเหตุการณ์การที่มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น ในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยฟังอย่างตั้งใจ และคอยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมวิจัยเล่าเรื่องราวต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ได้รายละเอียดครอบคลุมชัดเจนขึ้น บางครั้งอาจมีการใช้คำถามลักษณะกระตุ้นให้ได้แสดงความคิดเห็นหรือขยายความให้กว้างขวางขึ้นในระหว่างการดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น สามารถที่จะสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมวิจัย เช่น บุคลิกภาพ สีหน้า แววตา น้ำตา พฤติกรรมภายนอก น้ำเสียง ความมั่นใจในการให้ข้อมูล รวมถึงอารมณ์ในการแสดงความรู้สึก ระหว่างที่เล่าเหตุการณ์ จะบันทึกเสียงสัมภาษณ์และจดลงในแบบบันทึกภาคสนาม จะแสดงให้เห็นถึงการให้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ สอดคล้องกับเหตุการณ์ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการตะล่อม เพื่อช่วยล้วงลึกความคิดของผู้เข้าร่วมวิจัยให้มากที่สุด และไม่นำมุมมองของผู้วิจัยไปตัดสิน บางคำถามอาจจะมีคำถามสำหรับซักต่อ แต่จะไม่รีบใช้ประเด็นสำหรับซักต่อ จนกว่าจะเห็นว่าผู้เข้าร่วมวิจัยไม่พูดคุยถึงประเด็นเหล่านี้ในการสนทนาเลย จึงจะใช้ประเด็นซักต่อ เพื่อให้ได้รายละเอียดของประเด็นนั้น ๆ มากขึ้น ทุกครั้งในการสัมภาษณ์เชิงลึก จะนัดเวลาในช่วงเวลาว่างของผู้เข้าร่วมวิจัย โดยปกติใช้เวลาพูดคุยสัมภาษณ์เชิงลึก ประมาณ 60-120 นาที ซึ่งถ้าหากเวลาในการสัมภาษณ์เชิงลึกไม่เพียงพอ ก็จะต้องทำการนัดหมาย เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกต่อ และมีการซักถามโต้ตอบ ทำความเข้าใจในแต่ละประเด็นให้ตรงกัน

การสัมภาษณ์เชิงลึกบางครั้งอาจจะได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วนทุกประเด็น ขอให้ผู้เข้าร่วมวิจัยคนเดิมกลับมาสัมภาษณ์ใหม่จนกว่าพิจารณาแล้วว่าได้ข้อมูลที่ครบถ้วนมีความหลากหลายของหมวดหมู่โน้ตค้น และชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น ในครั้งแรกของการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้หมวดหมู่โน้ตค้นเพียง 3 มโนทัศน์ ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมวิจัย และเมื่อมีการสัมภาษณ์เชิงลึกซ้ำครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ก็ได้มโนทัศน์เพิ่มเกี่ยวกับประสบการณ์การทำเมรุลอยอยุธยา เมื่อได้รับการสัมภาษณ์เชิงลึกหลาย ๆ ครั้งก็จะเพิ่มมโนทัศน์หลากหลายขึ้นไปเรื่อย ๆ ทำให้เข้าใจประเด็นของผู้เข้าร่วมวิจัยมากยิ่งขึ้น และเข้าใจในประเด็นที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่เป้าหมายของการวิจัยได้ เป็นต้น

ภายหลังจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เข้าร่วมวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้นำอุปกรณ์บันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์เชิงลึกมาถอดเทป และพิมพ์ข้อความทุกถ้อยคำ ทุกประโยค จากนั้นนำข้อมูลจากการถอดเทปสัมภาษณ์เชิงลึกมาเข้ารหัสเบื้องต้น เพื่อนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่โน้ตค้น เชื่อมโยงมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและจัดบันทึกพฤติกรรมต่าง ๆ ระหว่างการสัมภาษณ์ เชิงลึก ลงในแบบบันทึกภาคสนามทุกครั้ง หากมีการสัมภาษณ์เชิงลึกในครั้งต่อไป ต้องเป็นข้อมูลที่แตกต่างจากข้อมูลเดิม หรือเติมเต็มข้อมูลเดิมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และทุกครั้งที่ได้ข้อมูลต้องมีการตรวจสอบกับข้อสรุปเดิมไปพร้อมกันในกรณีที่ได้ข้อมูลที่ซ้ำกับข้อมูลเดิม ก็แสดงถึงความเชื่อมั่นของข้อมูลว่าเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นจริง การเก็บรวบรวมข้อมูลสิ้นสุดลง เมื่อค้นพบว่า ได้ข้อสรุปที่ตรงกันไม่มีการเปลี่ยนแปลงอ้อมตัวหรือคงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอีก จึงถือว่าข้อสรุปนั้นมีความอ้อมตัวทางทฤษฎี

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ผู้วิจัยสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยลงไปร่วมปฏิบัติงานจริงกับผู้เข้าร่วมวิจัย ระหว่างวันจันทร์ถึงวันศุกร์ สัปดาห์ละ 5 วัน ตลอดระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 180 วัน การสังเกตการณ์ตลอดช่วงของการศึกษา โดยเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับผู้เข้าร่วมวิจัยในบ้านหัวเวียง ด้วยเทคนิค “การฝังตัว” และร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับแนวทางการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ขณะที่ผู้เข้าร่วมวิจัยกำลังทำกิจกรรมต่าง ๆ ผู้วิจัยจะจดจำปฏิกิริยาและการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมนั้น ๆ เก็บรายละเอียดของผู้เข้าร่วมวิจัยให้ได้มากที่สุด

2. ในระหว่างอยู่ในชุมชน ผู้วิจัยพูดคุย ขอคำปรึกษา สร้างการยอมรับ สนับสนุนกับ ผู้เข้าร่วมวิจัย จนถึงระดับความสัมพันธ์ไว้วางใจที่จะเล่าเรื่องราว หรือระบายความรู้สึกต่าง ๆ เพิ่มความไว้วางใจระหว่างผู้วิจัยกับผู้เข้าร่วมวิจัย

ภายหลังจากการสังเกตพฤติกรรม หากมีข้อสงสัยก็กลับมาซักถามผู้เข้าร่วมวิจัย หากไม่มี ข้อสงสัยผู้วิจัยจดบันทึกข้อมูล (Note-Taking) ลงในแฟ้มเอกสารทุกครั้ง

3. การวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis)

การวิเคราะห์เอกสารเป็นอีกวิธีการหนึ่งซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยทราบถึงประวัติความเป็นมาของ ผู้เข้าร่วมวิจัย และข้อมูลต่าง ๆ ที่จะช่วยอธิบายเหตุการณ์ ๆ อีกทั้งช่วยตรวจสอบความถูกต้องของ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกอีกด้วย เช่น ภาพถ่ายในบ้าน แฟ้มภาพงาน สมุดบันทึกงาน ทั้งนี้ผู้วิจัย ได้ขอคัดสำเนาเอกสาร เพื่อใช้ในการวิจัยเท่านั้น และจัดเก็บเป็นอย่างดี เพื่อพิทักษ์สิทธิของ ผู้เข้าร่วมวิจัย เมื่อมีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เข้าร่วมวิจัยทุกครั้ง ก็จะต้องเตรียมตัวศึกษาเอกสาร เพื่อ ประกอบการสัมภาษณ์ หากมีข้อสงสัยในเนื้อหาภายในเอกสาร ผู้วิจัยก็ถามผู้เข้าร่วมวิจัย เพื่อกระจ่าง ในเหตุการณ์การและเติมเต็มข้อมูลเดิมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา ใช้วิธีการ 3 วิธี คือการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์ เอกสาร โดยเชื่อมโยง วิธีการทั้งสามเข้าด้วยกัน

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 7 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวน 17 คน ในช่วง ระยะเวลามากกว่า 180 วัน ที่लगสนามจริงภายในตำบลหัวเวียง จนได้ข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ อย่าง ครบถ้วนถึงจุดอิมตัวทางทฤษฎี และผู้วิจัยมีความเข้าใจในเหตุการณ์ ประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้ร่วม วิจัย เกิดประสบการณ์ตรงจากบริบท เข้าใจประเด็นต่าง ๆ ของเป้าหมายงานวิจัย ทุกครั้งที่สิ้นสุดการ สัมภาษณ์ และการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ ผู้วิจัยจะนำเครื่องบันทึกเสียง มาถอดเสียง สัมภาษณ์ และเขียนรายละเอียดของข้อมูลออกมาหลังจากสิ้นสุดการสัมภาษณ์เชิงลึก จากนั้นผู้วิจัย อ่านทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดว่า แต่ละเรื่องหรือประเด็นสื่อถึงเรื่องใด เหตุการณ์ใด ควรนำประเด็นใดมาพิจารณาบ้างโดยอาศัยความไวเชิงทฤษฎี และนำข้อมูลเหล่านั้นมาดำเนินการ วิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบดังนี้

1. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะเริ่มจากการแบ่งเนื้อหา หรือประเด็นที่เกี่ยวข้องออกเป็นหน่วย ย่อย ๆ หรือเป็นหมวดหมู่ ด้วยการกำหนดรหัส (Coding Process) ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเป็นลำดับ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ภายหลังจากสิ้นสุดการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เข้าร่วมวิจัยแต่ละครั้ง นำไฟล์ เสียงสัมภาษณ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้เข้าร่วมวิจัยมาถอดเทปคำให้สัมภาษณ์เชิงลึกทุกครั้ง อย่างละเอียด

แบบคำต่อคำ (Verbatim) และพิมพ์แบบคำต่อคำลงในแบบบันทึกการถอดความ และการให้รหัสเบื้องต้น

ขั้นตอนที่ 2 พิมพ์แบบบันทึกจากการถอดเทปคำสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งหมดของผู้เข้าร่วมวิจัยลงในกระดาษ เพื่ออ่านทำความเข้าใจข้อมูลเป็นรายบุคคล และอ่านทั้งหมดในภาพรวม

ขั้นตอนที่ 3 นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้ถอดความแบบคำต่อคำ บรรทัดต่อบรรทัดมาจำแนกประเภท ข้อมูลเบื้องต้น ลดลงเป็นหน่วยย่อย เพื่อหาคุณสมบัติที่จะจำแนกแยกแยะข้อมูลแต่ละประเภท ให้รหัสเบื้องต้น เพื่อตั้งชื่อให้รหัสข้อมูลและบันทึกลงในแบบบันทึกการถอดความและการให้รหัสเบื้องต้น

ขั้นตอนที่ 4 ผู้วิจัยนำรหัสเบื้องต้นต่าง ๆ จำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา มาตรวจสอบ และเปรียบเทียบรหัสเบื้องต้นถึงความเหมือน ความแตกต่าง จากนั้นนำรหัสเบื้องต้นของประเด็นที่มีความคล้ายคลึงกัน มารวมเข้าด้วยกันเป็นกลุ่มภายใต้ลำดับรหัสที่สูงกว่าเลือกรหัสเบื้องต้นเพื่อจะกำหนดรหัสจุดสำคัญ และผู้วิจัยนำมาสร้างหมวดหมู่โน้ตส์ (Categories of Concept) เช่น เมรุลอยทรงบุษบก ใช้ไม้ไผ่สาน มีฐาน 2 ชั้น เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 5 ผู้วิจัยกำหนดรหัสเป็นแกนที่เชื่อมข้อมูลระหว่างหมวดหมู่โน้ตส์กับหมวดหมู่ย่อย สังเกตรหัสข้อมูลที่มีความชัดเจน พบบ่อย ๆ ของประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกัน ผู้วิจัยจะกำหนดคุณสมบัติที่เฉพาะเจาะจง และกำหนดมิติของแต่ละหมวดหมู่ ดำเนินการอย่างต่อเนื่องสลับกันไประหว่างการเก็บข้อมูลกับวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์เหตุการณ์ วิเคราะห์หาลึคำพูด รวมถึงการจัดหมวดหมู่ และการหาความสัมพันธ์ของข้อมูลหรือปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้อง ในระหว่างการวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ ต้องตระหนักถึงความซับซ้อนตั้งแต่ระดับไมโคร (Micro Data Level) จนกระทั่งระดับแมโคร (Macro Data Level) เพื่ออธิบายบริบทและเงื่อนไขของเหตุการณ์ หรือประสบการณ์

ขั้นตอนที่ 6 ผู้วิจัยได้นำประเภทและความสัมพันธ์ของหมวดหมู่โน้ตส์ และรหัสเป็นแกนมาเรียบเรียงข้อมูลที่ได้เป็นเรื่องเดียวกัน เพื่อสร้างเป็น “บท” ในลักษณะโครงเรื่อง (Story Line) ซึ่งจะอธิบายว่า “เกิดอะไรขึ้น” ในเหตุการณ์ของผู้เข้าร่วมวิจัยโครงเรื่องประกอบด้วยแกนของเหตุการณ์หรือแนวคิดหลักที่ปรากฏตั้งแต่ต้นจนจบ เป็นตัวเชื่อมโยงเรื่องเข้าด้วยกัน โดยเน้นที่เหตุการณ์ ประสบการณ์ และมุ่งเน้นแสดงให้เห็นภาพรวมของเป้าหมายงานวิจัย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความ ประสบการณ์และการถ่ายทอดเรื่องราวและความรู้ของผู้เข้าร่วมวิจัยแต่ละรายเค้าโครงเรื่องหลัก เป็นเหตุการณ์เรื่องราวที่ร่างขึ้นคร่าว ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินเรื่องโดยเริ่มจากส่วนเริ่มเรื่องหรือส่วนต้นเรื่องเป็นการกำหนดสถานะของเหตุการณ์เพื่อปูทางดำเนินเรื่องโดยวิธีการบรรยาย ประสบการณ์และองค์ความรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงตามคำสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้เข้าร่วมวิจัย เช่น ประวัติความเป็นมา การแบ่งช่วงยุคสมัย ลักษณะทางสถาปัตยกรรม กระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 7 ผู้วิจัยเขียนรายงานการวิจัยตามแนวคิดสำคัญที่ได้สร้างเป็นรหัสแกน และขัดเกลาข้อสรุปที่ได้จากการพัฒนาเป็นโน้ตส์ต่าง ๆ พัฒนาเป็นแนวคิดเชิงทฤษฎี หากพบจุดที่ยังไม่ชัดเจนหรือข้อมูลขาดหายไปผู้วิจัยได้กลับมาอ่านทบทวนจากแบบบันทึกจากการถอดเทปคำ

สัมภาษณ์เชิงลึกและบันทึกต่าง ๆ อีกครั้ง และดึงประเด็นที่ขาดหายไปออกมา จนกระทั่งเติมข้อมูลลงในรหัสแกนให้ครบถ้วน จากนั้นผสมผสานการทำงานระหว่างบันทึกแนวคิดเชิงทฤษฎีต่าง ๆ ของเหตุการณ์กับแผนภาพแนวคิดการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา เพื่อนำไปสู่การเขียนร่างสรุป (First draft) และเขียนรายงานการวิจัยให้สมบูรณ์ต่อไป

ขั้นตอนที่ 8 ถ้าหากประเด็นใดขาดหายไป ผู้วิจัยจะเติมข้อมูลในหมวดหมู่โมทัศน์ให้ครบทุกประเด็น อีกทั้งขณะเดียวกันผู้วิจัยกลับกรองข้อมูลใหม่ให้สอดคล้องกับหมวดหมู่โมทัศน์ที่มีอยู่เดิม พยายามเติมหมวดหมู่โมทัศน์ใหม่ให้ข้อมูลเดิมมีความหนาแน่นมากขึ้น โดยนำประเด็นที่น่าสนใจในหมวดหมู่ย่อยต่าง ๆ มาเป็นแนวคิดเชิงทฤษฎี หากมีข้อมูลบางหมวดหมู่ที่มากจนเกินไปจะตัดข้อมูลเหล่านั้นออก

ขั้นตอนที่ 9 หากพบว่ามีส่วนไหนของข้อมูลบางอย่าง อาทิ ปฏิกริยาในเหตุการณ์ไม่ชัดเจน และผลลัพธ์จากเหตุการณ์ไม่ครบ ผู้วิจัยจะกลับไปทบทวนรหัสจุดสำคัญและสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมวิจัยเพิ่มเติม เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลให้ครบถ้วนทั้งหมด

ขั้นตอนที่ 10 การสังเคราะห์เพื่อสร้างรหัสเชิงทฤษฎี (Theoretical Coding) โดยเชื่อมโยงข้อมูลทั้งหมดกับแนวคิด ทฤษฎีทั้งหมด อาศัยการตีความ (Interpretation) แล้วกำหนดโครงสร้างเชิงทฤษฎี (Construct) จากนั้นสร้างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (Theoretical Framework) ขึ้นมา

ขั้นตอนที่ 11 นำเสนอการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยาในรูปแบบแผนภาพทฤษฎีที่เชื่อมโยง เพื่ออธิบายคำตอบของวัตถุประสงค์ โดยวิธีการแบบทฤษฎีฐานราก ซึ่งถือเป็นผลของการวิจัยในครั้งนี้

ระยะที่ 8 การตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของงานวิจัย

การแสดงความน่าเชื่อถือของการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ดำเนินการวิจัยมาแล้ว บทบาทผู้วิจัย วิธีการแสดงถึงประสบการณ์ของผู้วิจัย การตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล และการตีความให้เกิดความน่าเชื่อถือได้ การตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำและความเชื่อถือของงานวิจัยในการวิจัยนี้ได้ดำเนินการตามกระบวนการวิจัยโดยทฤษฎีฐานรากอย่างมีขั้นตอน เพื่อให้สามารถตรวจสอบข้อมูลและความน่าเชื่อถือได้ อีกทั้งวิธีการดำเนินการตรวจสอบในลักษณะบูรณาการโดยผสมผสานรายละเอียดของการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และการตรวจสอบข้อมูลแต่ละประเด็น มีดังนี้

1. การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ตรวจสอบจากผู้เข้าร่วมวิจัย ตลอดช่วงเวลาของการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แหล่งที่มาของข้อมูลต่างกัน เหตุการณ์แตกต่างกันและตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการที่แตกต่างกัน (Methodological Triangulation) ได้ใช้วิธีการตรวจสอบ 3 วิธี ได้แก่

วิธีที่ 1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ข้อมูลที่ได้มาจากผู้เข้าร่วมวิจัยทั้งหมด จากการให้สัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และจากข้อมูลทฤษฎีที่เป็นเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้เข้าร่วมวิจัย อาทิ หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพที่มีการออกเมรุลอยอยุธยา ภาพถ่ายเมรุลอยอยุธยาที่บ่งบอกถึงวิวัฒนาการและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น ผู้วิจัยตรวจสอบแหล่งของข้อมูล 3 แหล่ง ดังนี้

1. การตรวจสอบจากแหล่งเวลา วันเดือนปีที่เกิดเหตุการณ์

2. การตรวจสอบจากแหล่งสถานที่ ผู้เข้าร่วมวิจัยเล่าถึงลำดับเหตุการณ์ในอดีตจนกระทั่งถึงเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงกันหลาย ๆ สถานที่ การบ่งบอกถึงสถานที่ที่ทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัยนึกย้อนลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้

3. การตรวจสอบจากแหล่งบุคคล ผู้วิจัยจัดบันทึกชื่อบุคคลต่าง ๆ ในเหตุการณ์ลงในแบบบันทึกภาคสนามจากการกล่าวถึงของผู้เข้าร่วมวิจัยในระหว่างการเก็บข้อมูล การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก อีกทั้งตรวจสอบชื่อบุคคลจากแบบบันทึกสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกจากการถอดเทปคำสัมภาษณ์เชิงลึก อย่างละเอียดและได้ติดต่อพูดคุยกับแหล่งบุคคล เพื่อตรวจสอบบุคคลเหตุการณ์ จากนั้นร้อยเรียงเป็นลำดับบุคคลในเรื่อง (Story Line) เพื่อเชื่อมโยงปรากฏการณ์ต่าง ๆ

วิธีที่ 2 การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เข้าร่วมวิจัยด้วยตัวเองในตำบลหัวเวียง และปฏิบัติตามทฤษฎีด้านกระบวนการทฤษฎีฐานราก ที่เป็นแนวทางในการศึกษา โดยยึดแนวทางกระบวนการออกแบบของเชิงสร้างขึ้นมาใหม่ (Constructivist Design) ของ Edmonds and Kennedy (2017, p. 120) และดำเนินการตามกระบวนการทฤษฎีฐานราก ตามแนวคิดและทฤษฎีของ Charmaz (2006, p. 11) เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ทั้ง 4 ระยะ คือ การเข้ารหัสเบื้องต้น การเลือกรหัสจุดสำคัญ รหัสเป็นแกน และการสร้างรหัสเชิงทฤษฎีโดยตีความสร้างข้อสรุปเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ และสรุปผลการวิจัยอย่างเป็นระบบตามทฤษฎีที่ได้ศึกษามา

วิธีที่ 3 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่หลากหลายพร้อมกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลในอดีตที่ผ่านมาจากเหตุการณ์ เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกในเวลาเดียวกัน สอบถามคนงานหรือหัวหน้าช่างที่มีประสบการณ์ทำงานมายาวนานกับผู้ใช้ข้อมูล เป็นต้น อีกทั้งศึกษาข้อมูลจากจดหมายเหตุ วรรณกรรม และภาพถ่าย ที่ถูกเก็บรักษาไว้และสามารถยืนยันถึงความถูกต้องของข้อมูลได้ ผลงานหรือรางวัลอันทรงคุณค่าและการบันทึกผลงานเหล่านั้นที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นข้อมูลที่ น่าสนใจและเชื่อถือได้ เพราะเป็นเอกสารของทางราชการ หรือผ่านการตรวจสอบจากหน่วยงานราชการแล้ว ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ที่ปรากฏในเอกสารทุกฉบับต้องเป็นความจริง และข้อมูลไม่แตกต่างกัน

2. การใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล (Prolong Involvement) ใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ เป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 180 วัน โดยสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เข้าร่วมวิจัย อย่างน้อย 2 ครั้งต่อคน โดยสัมภาษณ์อย่างน้อยคนละ 60 นาทีและสูงสุดไม่เกิน 120 นาที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเวลาว่าง และความสะดวกของผู้เข้าร่วมวิจัยแต่ละคน การเฝ้าสังเกตแบบมีส่วนร่วม มีการสร้างสัมพันธภาพกับผู้เข้าร่วมวิจัยอย่างสม่ำเสมอโดยได้พูดคุย ซักถามด้านต่าง ๆ ในระหว่างที่อยู่ภายในพื้นที่ อีกทั้งยังทำกิจกรรมร่วมกันบ่อย ๆ ในโอกาสต่าง ๆ และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เข้าร่วมวิจัยจนเกิดความไว้วางใจ และพร้อมที่จะเล่าประสบการณ์ที่ผ่านมา นอกจากนี้ได้สัมภาษณ์เชิงลึกอย่างไม่เป็นทางการและสังเกตพฤติกรรมผู้เข้าร่วมวิจัยในสภาพ แวดล้อมต่าง ๆ รวมทั้งสถานที่ต่าง ๆ ที่ผู้เข้าร่วมวิจัยลงพื้นที่ไปออกเมรุลอยอโยธยา จนกระทั่งไม่มีข้อสงสัย มีความกระจ่างในข้อมูล ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพจากผู้เข้าร่วมวิจัย

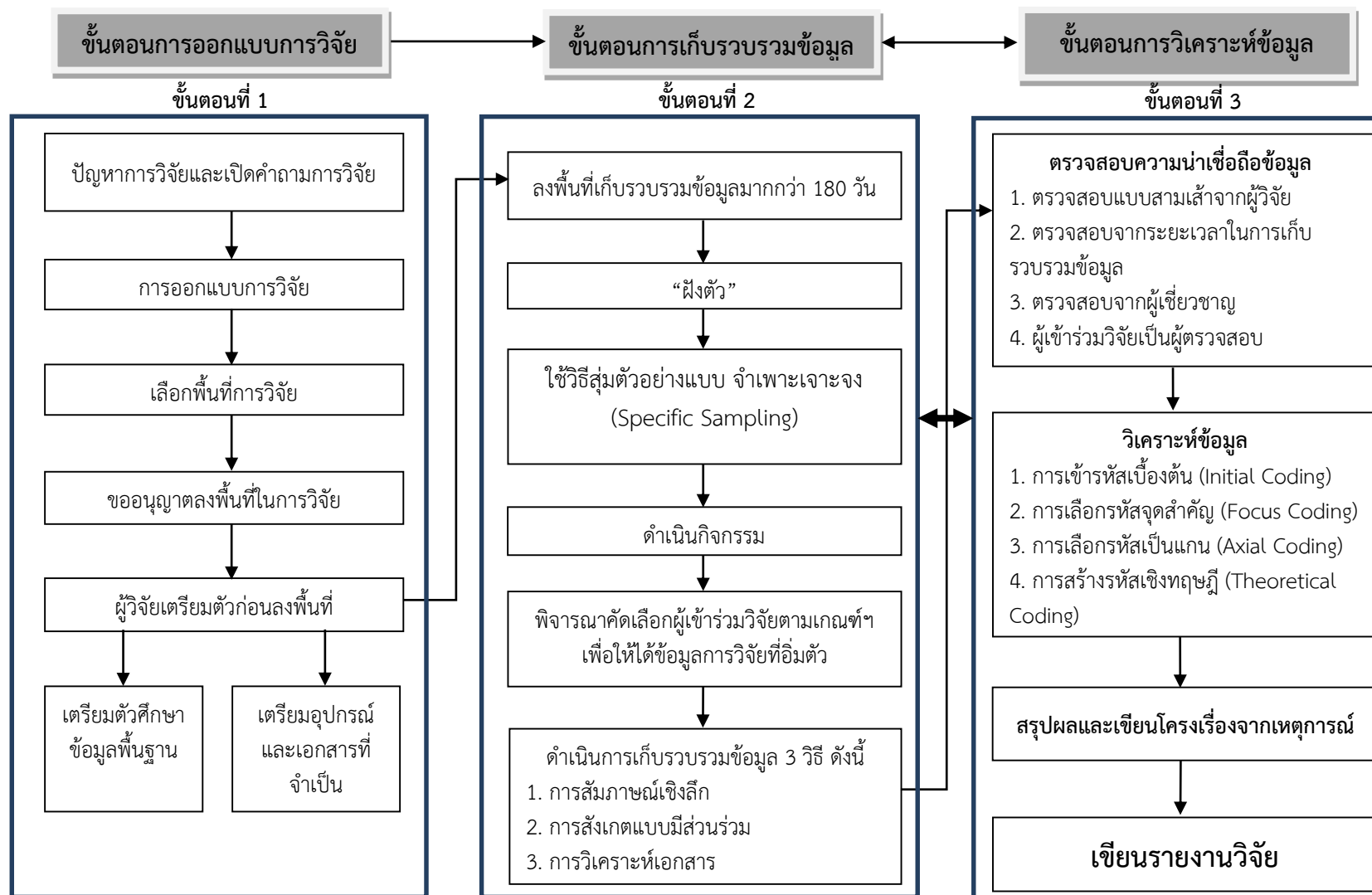
3. วิธีการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ (Expertise Debriefing) ในช่วงระยะเวลาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภายในพื้นที่ ระยะเวลามากกว่า 180 วัน ได้ขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องเพื่อขอคำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เข้าร่วมวิจัย และช่วยเหลือการดำเนินการวิจัย รับฟังข้อเสนอแนะ ตลอดระยะเวลาเก็บข้อมูลในพื้นที่การวิจัย ขอคำปรึกษาถึงเทคนิควิธีการเก็บข้อมูล จากอาจารย์ที่ปรึกษาหลักและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม อีกทั้งเข้ามาตรวจสอบการเก็บข้อมูลของผู้วิจัย ตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องของผู้เข้าร่วมวิจัยและได้พูดคุยกับตัวแทนผู้เข้าร่วมวิจัย

แนวทางสัมภาษณ์เชิงลึกได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพ ความถูกต้อง ทั้งด้านวัตถุประสงค์ การใช้ภาษา รูปแบบคำถามให้สอดคล้องกับนิยามศัพท์ ทฤษฎี โดยผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยได้รับเอกสารกลับมาแก้ไขให้ถูกต้องครบถ้วน ก่อนนำแนวทางสัมภาษณ์เชิงลึกไปใช้สัมภาษณ์จริงกับผู้เข้าร่วมวิจัย ภายหลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลเสร็จสิ้น ได้นำข้อมูลที่วิเคราะห์เรียบร้อยแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม เพื่อตรวจสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูล และผลการศึกษาอีกทั้งขอคำแนะนำทางวิชาการให้มีคุณภาพตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยนี้

4. วิธีการให้ผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นผู้ตรวจสอบ (Member Checking) ในระหว่างที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ได้ให้ผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นผู้ตรวจสอบ ดังนี้

4.1 การตรวจสอบขณะเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและพูดคุยในแต่ละครั้ง จากนั้นนำข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่าง ๆ มาประมวลความคิดเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตกับประเด็นการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา และเกิดการตีความจากผู้วิจัย จากนั้นได้สอบถามและอ่านทวนถ้อยคำสัมภาษณ์ย้อนหลังให้ผู้เข้าร่วมวิจัย โดยผู้วิจัยถามทวนว่า “สิ่งที่ผู้วิจัยตีความหมายและเชื่อมโยงประเด็นดังกล่าวมา ถูกต้องตรงตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในอดีตตามมุมมองของผู้เข้าร่วมวิจัยหรือไม่” ซึ่งผู้เข้าร่วมวิจัยได้ตอบกลับมาว่า สิ่งที่ตีความและเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นความจริง ถูกต้องตรงตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง บางสถานการณ์ที่ได้อ่านทวนซ้ำ และมีประเด็นเหตุการณ์ที่ขาดหายไปเต็มให้ครบถ้วนสมบูรณ์

4.2 การตรวจสอบภายหลังการวิเคราะห์ข้อมูล ในแต่ละครั้งของการสัมภาษณ์เชิงลึกจะตรวจสอบข้อมูลทั้งหมดว่า ผู้วิจัยเข้ารหัสเบื้องต้นตรงตามเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์หรือไม่ภายหลังกระบวนการเข้ารหัสเบื้องต้น ผู้วิจัยนำรหัสเบื้องต้นมากำหนดความคิดที่สำคัญทั้งหมดหม่มโนทัศน์และหมวดหมู่แนวคิดย่อยให้ตรงตามลำดับเหตุการณ์การ ในกระบวนการนี้ผู้เข้าร่วมวิจัยจะเป็นเพียงแค่ผู้ยืนยันความถูกต้องของเหตุการณ์เท่านั้น ว่าตรงตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับตนเอง จากนั้นได้นำข้อสรุปเชิงทฤษฎีกลับไปให้ผู้เข้าร่วมวิจัยทุกคน ตรวจสอบอีกรอบ ว่าข้อสรุปเชิงทฤษฎีที่ได้สอดคล้องกับเหตุการณ์การหรือไม่ จนได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีของการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา ดังนั้นสามารถสรุปกระบวนการดำเนินการวิจัยอย่างเป็นองค์รวมตามรายละเอียดที่แยกเป็นส่วน ๆ ข้างต้น เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ แต่ในทางปฏิบัติ ผู้วิจัยได้บูรณาการทุกส่วนมาประกอบกันอย่างเป็นองค์รวมตามบริบทการวิจัยแต่ละขั้นตอน สามารถสรุปกระบวนการได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4-1 กระบวนการดำเนินการวิจัยอย่างเป็นองค์รวมเพื่อศึกษาการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา

บทที่ 5 ผลการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา และเพื่อพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้าน การปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ การดำเนินการวิจัยใช้วิธีการทฤษฎีฐานราก เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เข้าร่วมวิจัย จนได้ข้อมูลที่มีความอิมพิวเตอร์เชิงทฤษฎี จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูล นำไปสู่การระบุมหาความหมายและมหาความหมายโน้ตต่าง ๆ ของทฤษฎีฐานรากที่ใช้ในการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจะเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยทั้ง 3 ข้ออย่างบูรณาการ เพื่อให้เห็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตอนที่ 2 การศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

ตอนที่ 3 การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

ตอนที่ 4 การพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้ สามารถอธิบายได้ตามลำดับดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวน 17 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านเมรุลอยอยุธยาจำนวน 15 คน เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีความเชี่ยวชาญด้านเมรุลอยอยุธยาจำนวน 1 คน ผู้เคยว่าจ้างเมรุลอยและมีความสนใจในเมรุลอยอยุธยาจำนวน 1 คน สามารถอธิบายข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมวิจัยได้ดังนี้

1. เพศ ของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตารางที่ 5-1 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	15	88.23
หญิง	2	11.77
รวม	17	100.00

จากตารางที่ 5-1 ผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชายจำนวน 15 คน (ร้อยละ 88.23) รองลงมาเป็นเพศหญิง จำนวน 2 คน (ร้อยละ 11.77)

2. ช่วงเวลาในการสัมภาษณ์

ตารางที่ 5-2 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามช่วงเวลาในการสัมภาษณ์

ช่วงเวลา (นาที)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
60-75	4	23.53
76-90	2	11.77
91-105	5	29.41
106-120	6	35.29
รวม	17	100.00
เวลาเฉลี่ย (นาที)	96.47	

จากตารางที่ 5-2 ช่วงเวลาในการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน ใช้เวลา 106-120 นาทีมากที่สุด จำนวน 6 คน (ร้อยละ 35.29) รองลงมาเป็นช่วงเวลา 91-105 นาที จำนวน 5 คน (ร้อยละ 29.41) ช่วงเวลา 60-75 นาที จำนวน 4 คน (ร้อยละ 23.53) และ ช่วงเวลา 76-90 นาที จำนวน 2 คน (ร้อยละ 11.77) ตามลำดับ

ส่วนระยะเวลาเฉลี่ยในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ ใช้เวลา 96 นาที 28 วินาที (96.47 นาที)

3. สถานภาพของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตารางที่ 5-3 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
โสด	2	11.77
สมรส	14	82.35
หม้าย/ หย่าร้าง	1	5.88
รวม	17	100.00

จากตารางที่ 5-3 สถานภาพของผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จำนวน 14 คน (ร้อยละ 82.35) รองลงมา มีสถานภาพโสด จำนวน 2 คน (ร้อยละ 11.77) และ สถานภาพหม้าย/ หย่าร้าง จำนวน 1 คน (ร้อยละ 5.88) ตามลำดับ

4. ช่วงอายุของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตารางที่ 5-4 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามช่วงอายุ

ช่วงอายุ (ปี)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
น้อยกว่า 40 ปี	2	11.77
40-50	1	5.88
51-60	5	29.41
61-70	1	5.88
71-80	5	29.41
81-90	2	5.88
มากกว่า 90 ปี	1	11.77
รวม	17	100.00

จากตารางที่ 5-4 ช่วงอายุของผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน มีอายุ 51-60 ปี และ 71-80 ปี มากที่สุด จำนวน 5 คน (ร้อยละ 29.41) รองลงมาเป็นอายุน้อยกว่า 40 ปี และ 81-90 ปี จำนวน 2 คน (ร้อยละ 11.77) และ อายุ 40-50 ปี 61-70 ปี และมากกว่า 90 ปี จำนวน 1 คน (ร้อยละ 5.88) ตามลำดับ

อายุของผู้เข้าร่วมวิจัยสูงสุดคือ 91 ปี และต่ำสุดคือ 34 ปี โดยมีอายุเฉลี่ย 65 ปี 3 เดือน 14 วัน

5. ภูมิลำเนาของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตารางที่ 5-5 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามภูมิลำเนา

ภูมิลำเนา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
พระนครศรีอยุธยา	15	88.24
อ่างทอง	1	5.88
จันทบุรี	1	5.88
รวม	17	100.00

จากตารางที่ 5-5 ภูมิลำเนาของผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 15 คน (ร้อยละ 88.24) รองลงมา มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดอ่างทอง และจังหวัดจันทบุรี จำนวน 1 คน (ร้อยละ 5.88) ตามลำดับ

6. ที่อยู่ปัจจุบันของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตารางที่ 5-6 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามที่อยู่ปัจจุบัน

ที่อยู่ปัจจุบัน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
พระนครศรีอยุธยา	16	94.12
อ่างทอง	1	5.88
รวม	17	100.00

จากตารางที่ 5-6 ที่อยู่ปัจจุบันของผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน ส่วนใหญ่มีที่อยู่ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 16 คน (ร้อยละ 94.12) รองลงมา มีที่อยู่ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดอ่างทอง จำนวน 1 คน (ร้อยละ 5.88) ตามลำดับ

7. ระดับการศึกษาสูงสุดของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตารางที่ 5-7 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุด

ระดับการศึกษาสูงสุด	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 6	5	29.41
ประถมศึกษาปีที่ 6	1	5.88
มัธยมศึกษาปีที่ 3	5	29.41
มัธยมศึกษาปีที่ 6/ ปวช.	1	5.88
อนุปริญญา/ ปวส.	2	11.77
ปริญญาตรี	2	11.77
สูงกว่าปริญญาตรี	1	5.88
รวม	17	100.00

จากตารางที่ 5-7 ระดับการศึกษาสูงสุดของผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน มีระดับการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 มากที่สุด จำนวน 5 คน (ร้อยละ 29.41) รองลงมา มีระดับการศึกษอนุปริญญา/ ปวส. และปริญญาตรี จำนวน 2 คน (ร้อยละ 11.77) และระดับการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาปีที่ 6/ ปวช. และระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 1 คน (ร้อยละ 5.88) ตามลำดับ

8. จำนวนสมาชิกในครอบครัวของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตารางที่ 5-8 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว

จำนวนสมาชิกในครอบครัว (คน)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1-2	4	23.53
3-4	5	29.41
5-6	6	35.29
7-8	2	11.77
รวม	17	100.00

จากตารางที่ 5-8 จำนวนสมาชิกในครอบครัวของผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน มีสมาชิกในครอบครัว 5-6 คน มากที่สุด จำนวน 6 คน (ร้อยละ 35.29) รองลงมา มีสมาชิกในครอบครัว 3-4 คน จำนวน 5 คน (ร้อยละ 29.41) จำนวนสมาชิกในครอบครัว 1-2 คน จำนวน 4 คน (ร้อยละ 23.53) และจำนวนสมาชิกในครอบครัว 7-8 คน จำนวน 2 คน (ร้อยละ 11.77) ตามลำดับ

9. จำนวนบุตรของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตารางที่ 5-9 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามจำนวนบุตรและเพศของบุตร

จำนวนบุตร (คน)	จำนวน (คน)	ร้อยละ	เพศ			
			ชาย		หญิง	
			จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่มี	4	23.53	-	-	-	-
1	2	11.77	1	50.00	1	50.00
2	5	29.41	6	60.00	4	40.00
3	3	17.65	1	11.11	8	88.89
4	1	5.88	2	50.00	2	50.00
5	1	5.88	2	40.00	3	60.00
6	1	5.88	3	50.00	3	50.00
รวม	17		15	46.15	21	53.85

จากตารางที่ 5-9 จำนวนบุตรของผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน มีบุตร 2 คน มากที่สุด จำนวน 5 คน (ร้อยละ 29.41) รองลงมา ไม่มีบุตร จำนวน 4 คน (ร้อยละ 23.53) มีบุตร 2 คน จำนวน 3 คน (ร้อยละ 17.65) มีบุตร 1 คน จำนวน 2 คน (ร้อยละ 11.77) และมีบุตร 4 คน 5 คน และ 6 คน จำนวน 1 คน (ร้อยละ 5.88) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเพศของบุตรพบว่าเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยมีความต่างร้อยละ 7.70

10. ผลงานหรือรางวัลที่ได้รับของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตารางที่ 5-10 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามผลงานหรือรางวัลที่ได้รับ

ผลงานหรือรางวัลที่ได้รับ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่เคยได้รับรางวัล	10	58.82
รางวัลพ่อดีเด่น	4	23.53
ผู้นำชุมชน	2	11.77
เขียนบทความวิชาการด้านเมรุลอยอยุธยา	1	5.88
รวม	17	100.00

จากตารางที่ 5-10 ผลงานหรือรางวัลที่ได้รับของผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน ส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับรางวัล จำนวน 10 คน (ร้อยละ 58.82) รองลงมา ได้รับรางวัลพ่อดีเด่น จำนวน 4 คน (ร้อยละ 23.53) เป็นผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน (ร้อยละ 11.77) และเคยเขียนบทความวิชาการ จำนวน 1 คน (ร้อยละ 5.88) ตามลำดับ

11. สิ่งประดิษฐ์หรือนวัตกรรมที่คิดค้นหรือต่อยอดของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตารางที่ 5-11 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามสิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรมที่คิดค้นหรือต่อยอด

สิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรมที่คิดค้นหรือต่อยอด	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ดัดแปลงทรงมุกขยับนุ่ม	1	5.88
เกริ่นบันไดพญานาค	1	5.88
ทรงจตุรมุข	2	11.77
ซุ้มลอดบันไดทางขึ้น	1	5.88
สืบสานต่อจากของเดิม	12	70.59
รวม	17	100.00

จากตารางที่ 5-11 สิ่งประดิษฐ์หรือนวัตกรรมที่คิดค้นหรือต่อยอดของผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน ส่วนใหญ่สืบสานต่อจากของเดิม จำนวน 12 คน (ร้อยละ 70.59) มีเพียงบางส่วนที่คิดค้นสิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรมหรือเป็นผู้ประยุกต์ใช้ จำนวน 5 คน (ร้อยละ 29.41)

12. ลักษณะงานของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตารางที่ 5-12 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามลักษณะงาน

ลักษณะงาน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ผู้เชี่ยวชาญด้านเมรุลอยอยุธยา	15	88.24
ผู้เคยว่าจ้างและมีความสนใจ ในเมรุลอยอยุธยา	1	5.88
นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้าน เมรุลอยอยุธยา	1	5.88
รวม	17	100.00

จากตารางที่ 5-12 ลักษณะงานของผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเมรุลอยอยุธยา จำนวน 15 คน (ร้อยละ 88.24) รองลงมาเป็นผู้เป็นเคยว่าจ้างและมีความสนใจในเมรุลอยอยุธยา และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านเมรุลอยอยุธยาจำนวน 1 คน (ร้อยละ 5.88)

13. ประสบการณ์ในงานเมรุลอยอยุธยาของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตารางที่ 5-13 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามประสบการณ์ในงานเมรุลอยอยุธยา

ประสบการณ์	จำนวน (คน)	ร้อยละ
น้อยกว่า 20 ปี	1	5.88
21-30 ปี	3	17.65
31-40 ปี	1	5.88
41-50 ปี	6	35.29
51-60 ปี	4	23.53
มากกว่า 60 ปี	2	11.77
รวม	17	100.00

จากตารางที่ 5-13 ประสบการณ์ในงานเมรุลอยอยุธยาของผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน มีประสบการณ์ 41-50 ปี มากที่สุด จำนวน 6 คน (ร้อยละ 35.29) รองลงมา มีประสบการณ์ 51-60 ปี จำนวน 4 คน (ร้อยละ 23.53) มีประสบการณ์ 21-30 ปี จำนวน 3 คน (ร้อยละ 17.65) มีประสบการณ์มากกว่า 60 ปี จำนวน 2 คน (ร้อยละ 11.77) และมีประสบการณ์น้อยกว่า 20 ปี และมีประสบการณ์ 31-40 ปี จำนวน 1 คน (ร้อยละ 5.88) ตามลำดับ

14. ปี พ.ศ. เริ่มต้นของประสบการณ์ในงานเมรุลอยอยุธยาของผู้เข้าร่วมวิจัย

ตารางที่ 5-14 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์จำแนกตามปี พ.ศ. เริ่มต้นของ
ประสบการณ์ในงานเมรุลอยอยุธยา

ปี พ.ศ. เริ่มต้นของ ประสบการณ์ในงานเมรุลอย อยุธยา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ก่อนปี พ.ศ. 2500	2	11.77
ปี พ.ศ. 2500-2510	5	29.40
ปี พ.ศ. 2511-2520	4	23.52
ปี พ.ศ. 2521-2530	2	11.77
ปี พ.ศ. 2531-2540	2	11.77
ปี พ.ศ. 2541-2550	2	11.77
รวม	17	100.00

จากตารางที่ 5-14 ปี พ.ศ. เริ่มต้นของประสบการณ์ในงานเมรุลอยอยุธยาของผู้เข้าร่วม
วิจัยจำนวนทั้งสิ้น 17 คน มีประสบการณ์เริ่มต้นปี พ.ศ. 2500-2510 มากที่สุด จำนวน 5 คน
(ร้อยละ 29.40) รองลงมา มีประสบการณ์เริ่มต้นปี พ.ศ. 2511-2520 จำนวน 4 คน (ร้อยละ 23.53)
มีประสบการณ์เริ่มต้นก่อนปี พ.ศ. 2500 ปี พ.ศ. 2521-2530 ปี พ.ศ. 2531-2540 และปี พ.ศ.
2541-2550 จำนวน 2 คน (ร้อยละ 11.77) ตามลำดับ

15. จำนวนการครอบครองเมรุลอยอยุธยาของผู้เข้าร่วมวิจัยกรณีเป็นเจ้าของกิจการ

ตารางที่ 5-15 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์จำแนกตามจำนวนการครอบครองเมรุลอย
อยุธยา

จำนวนการครอบครองเมรุลอย อยุธยา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1 หลัง	9	75.00
2 หลัง	2	16.67
3 หลัง	1	8.33
รวม	12	100.00

จากตารางที่ 5-15 จำนวนการครอบครองเมรุลอยอยุธยาของผู้เข้าร่วมวิจัยกรณีเป็น
เจ้าของกิจการ จำนวนทั้งสิ้น 12 คน ส่วนใหญ่มี 1 หลัง จำนวน 9 คน (ร้อยละ 75.00) รองลงมา มี 2
หลัง จำนวน 2 คน (ร้อยละ 16.67) และมี 3 หลัง จำนวน 1 คน (ร้อยละ 8.33) ตามลำดับ

16. รูปแบบเมรุลอยอยุธยาของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์กรณีเป็นเจ้าของกิจการ

ตารางที่ 5-16 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามรูปแบบเมรุลอยยุธยากรณีเป็นเจ้าของกิจการ

รูปแบบลอยยุธยา	จำนวน (หลัง)	ร้อยละ
5 ชั้น 9 ยอด	7	43.75
4 ชั้น 9 ยอด	2	12.50
3 ชั้น 9 ยอด	7	43.75
รวม	16	100.00

จากตารางที่ 5-16 รูปแบบเมรุลอยยุธยาของผู้เข้าร่วมวิจัยกรณีเป็นเจ้าของกิจการ จำนวนทั้งสิ้น 12 คน ส่วนใหญ่เป็นแบบ 5 ชั้น 9 ยอด และ 3 ชั้น 9 ยอด จำนวน 7 หลัง (ร้อยละ 43.75) รองลงมา เป็นแบบ 4 ชั้น 9 ยอด จำนวน 2 หลัง (ร้อยละ 12.50) ตามลำดับ

17. รูปแบบการได้มาซึ่งเมรุลอยยุธยาของผู้เข้าร่วมวิจัยกรณีเป็นเจ้าของกิจการ

ตารางที่ 5-17 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมวิจัยจำแนกตามรูปแบบการได้มาซึ่งเมรุลอยยุธยากรณีเป็นเจ้าของกิจการ

รูปแบบการได้มา	จำนวน (หลัง)	ร้อยละ
สืบทอดจากพ่อ-แม่ พี่-น้อง	6	50.00
ซื้อต่อมาจากคนอื่น	4	33.33
สร้างใหม่	2	16.67
รวม	12	100.00

จากตารางที่ 5-17 รูปแบบการได้มาซึ่งเมรุลอยยุธยาของผู้เข้าร่วมวิจัยกรณีเป็นเจ้าของกิจการ จำนวนทั้งสิ้น 12 คน ได้รับการสืบทอดจากพ่อ-แม่ พี่-น้อง มากที่สุด จำนวน 6 คน (ร้อยละ 50.00) รองลงมา ซื้อต่อมาจากคนอื่น จำนวน 4 คน (ร้อยละ 33.33) และสร้างใหม่ จำนวน 2 คน (ร้อยละ 16.67) ตามลำดับ

ภาพที่ 5-1 การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านเมรุลอยอยุธยา

จากภาพที่ 5-1 แสดงถึงตัวอย่างการลงพื้นที่ เพื่อสอบถามข้อมูลและมาวิเคราะห์แบบวันต่อวัน เมื่อพบปัญหาจะมีการขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำมาปรับใช้ให้เกิดความสมบูรณ์ของข้อมูล และหากพบว่าข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างขาดตกบกพร่องตรงส่วนใดจะลงพื้นที่สัมภาษณ์เพิ่มเติมจนกว่าจะได้ข้อมูลที่มีการอิมตัวของข้อมูล

ตอนที่ 2 การศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

สำหรับการศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยามีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมประวัติความเป็นมาของเมรุลอยอยุธยาตั้งแต่สมัยก่อนปี พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขจนกระทั่งถึงปัจจุบัน คำว่าเมรุลอย หมายถึง เมรุที่ถอดประกอบเคลื่อนย้ายไปยังสถานที่ต่าง ๆ ได้ตามเจตนารมณ์ เช่นตัวอย่างคำพูดว่า “.....เมรุลอยก็คือเมรุที่เคลื่อนที่ย้ายได้.....” (ID13) ดังนั้นการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเมรุลอยอยุธยาก็จะหมายรวมถึงเมรุลอยแบบเคลื่อนที่ได้ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านหัวเวียงซึ่งเป็นแหล่งรวมเมรุลอยอยุธยาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย การศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาจะมุ่งศึกษาประเด็นหลัก 4 ประเด็นดังนี้

1. ปฐมบทของเมรุลอยอยุธยา
2. สถาปัตยกรรมของเมรุลอยอยุธยา
3. กลุ่มผู้ใช้ ค่านิยม และความเชื่อทางศาสนา ที่มีส่วนสำคัญต่อการใช้เมรุลอยอยุธยา

4. การประกอบ ติดตั้ง และการเผาของเมรุลอยอยุธยา

ผลการวิจัยสามารถอธิบายได้ตามลำดับ ดังนี้

1. ปฐมบทของเมรุลอยอยุธยา

ผลการวิจัยด้านปฐมบทของเมรุลอยอยุธยา ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิจัยออกเป็นหลายส่วน เพื่อให้เห็นถึงประเด็นของการวิจัยที่ชัดเจนขึ้น สามารถอธิบายได้ตามลำดับดังนี้

ความเป็นมาของเมรุลอยอยุธยา

เมรุลอย หรือเมรุชั่วคราว นับเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน หากแต่ยังมีหลักฐานไม่มากนักที่จะช่วยยืนยันถึงความชัดเจนที่แน่นอนของการเกิดได้ ทั้งนี้เพราะด้วยไม่มีเทคโนโลยีในการบันทึกที่ทันสมัยแฉกเช่นเดียวกับปัจจุบัน มีเพียงการเขียนบันทึก คำบอกเล่า ในช่วงยุคแรก จนเริ่มมีการพัฒนาเทคโนโลยีในการถ่ายภาพจึงทำให้พอเห็นลักษณะของโครงสร้างทางศิลปะและสถาปัตยกรรมของเมรุลอยอยุธยาอยู่บ้างในหนังสือ วารสาร หรือบทความทางวิชาการ แต่ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักกว้างขวางมากนัก แหล่งค้นคว้าหาความรู้ยังมีไม่มากพอเมื่อเทียบกับความรู้ทางศิลปะของศาสตร์ในสาขาอื่นที่อาจจะยังพอมีร่องรอยหรือหลักฐานให้เห็นอยู่จากการขุดพบหรือซาก เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การค้นหาคำตอบเกี่ยวกับประเด็นในการวิจัยครั้งนี้จึงประยุกต์ใช้การวิเคราะห์เอกสารจากแหล่งเรียนรู้หลาย ๆ ทางเพื่อมาประกอบกับคำสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงประเด็น และทันสมัยมากขึ้น วิธีการหลักของการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การสัมภาษณ์ผู้รู้ที่หลายท่านคือ ประชาชนชาวบ้าน เป็นคลังความรู้สำคัญที่พร้อมจะให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการสงวนไว้ซึ่งมรดกวัฒนธรรมเมรุลอยอยุธยา ดังนั้นเพื่อให้เห็นถึงความเป็นมาเป็นไปของการเกิดเมรุลอยอยุธยาผู้วิจัยจึงกำหนดช่วงยุคของการเกิดเพื่อให้เห็นถึงคุณลักษณะและความสำคัญในแต่ละช่วงยุคที่ชัดเจนขึ้น สำหรับการแบ่งช่วงยุคสมัยของเมรุลอยอยุธยานั้นผู้ให้สัมภาษณ์ได้กำหนดเกณฑ์ของการแบ่งที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

1.1 ใช้ปี พ.ศ. เป็นเกณฑ์ แบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ เมรุลอยก่อน พ.ศ. 2475 และเมรุลอยอยุธยาหลังปี พ.ศ. 2475 ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...จะมีรูปแบบให้ดูจากของหลวงอย่างที่บอกจุดเปลี่ยนสำคัญคือช่วงรัชกาลที่ 5 เมื่อก่อนเชื่อว่าระดับราษฎรอยากจะทำใจจะขาดแต่ทำไม่ได้เพราะกฎหมายเทียรบาลคุ้มครองอยู่ไม่สามารถทำได้ถ้าทำเมื่อไหร่ก็ถือว่าเทียมเจ้าเทียมนายโดยเฉพาะในสมัยอยุธยาถ้าทำงานพระเมรุใหญ่โตขนาดนั้นโดนมองว่าเป็นกบฏซึ่งเกิดขึ้นมาแล้วในรัชการของสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ช่วงก่อนรัชกาลพระเจ้าปราสาททองพระเจ้าปราสาททองตอนนั้นเป็นออกญาทูลโหมสุริยวงศ์แต่ไปจัดงานใหญ่โตที่วัดไชยวัฒนารามมีเมรุแบบบอปลังกาลโดยมองว่าเป็นกบฏทันทีพระเจ้าอาทิตย์วงศ์จะฆ่าพระยาทูลโหม...มองได้สองมุมคือชาวบ้านอยากได้อย่างของหลวงแต่ในขณะเดียวกันของหลวงก็พยายามลดตัวเองให้เหมือนกับชาวบ้านอย่างที่รัชกาลที่ 5 พยายามปรับพระองค์ท่านให้เอาเมรุขึ้นนอกออกไปให้ดูใหญ่โตมโหฬารแล้วมันสิ้นเปลืองเงินทั้งแผ่นดินให้เหลือแต่เมรุขึ้นนอกเหมือนเมรุปูนของวัดเทพศิรินทร์ทราวาส นี่คือการที่พระองค์ท่านมีพระเมตตาที่จะลดบทบาทของพระองค์ลงมาให้รู้สึกว่าการกษัตริย์กับไพร่ฟ้าไม่ได้ห่างกัน...” (ID1)

1.2 ใช้จำนวนยอดและปีเป็นเกณฑ์ แบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ เมรุลอยอยุธยาแบบยอดเดี่ยวก่อน พ.ศ. 2520 และเมรุลอยอยุธยามากกว่า 1 ยอด หลังปี พ.ศ. 2520 ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ช่วงแรกเป็นยังเป็นยอดเดี่ยวอยู่ อีกช่วงคือยุคห้ายอด เก้ายอด...เพราะรูปที่เจอปี 2510 อย่างเป็นยอดเดี่ยวเริ่มจำความได้ปี 2535 เริ่มมีห้ายอดเก้ายอดเพราะเริ่มมีการแข่งขันของเจ้าของเมรุลอยด้วยกัน...” (ID2)

“...พ.ศ. 2525 ก็เริ่มทำจตุรมุข ทำ 5 ยอดก่อน...” (ID5)

“...แบ่งได้ คือจากเล็กไปหาใหญ่...” (ID6)

“...เริ่มทำจาก เมรุ 1 ยอดเป็น 5 ยอดประมาณ พ.ศ. 2521-2522 ตอนนั้นเป็นครูแล้ว บรรจุกแล้ว แล้วก็กลับมาบ้านช่วยพ่อทำ...” (ID10)

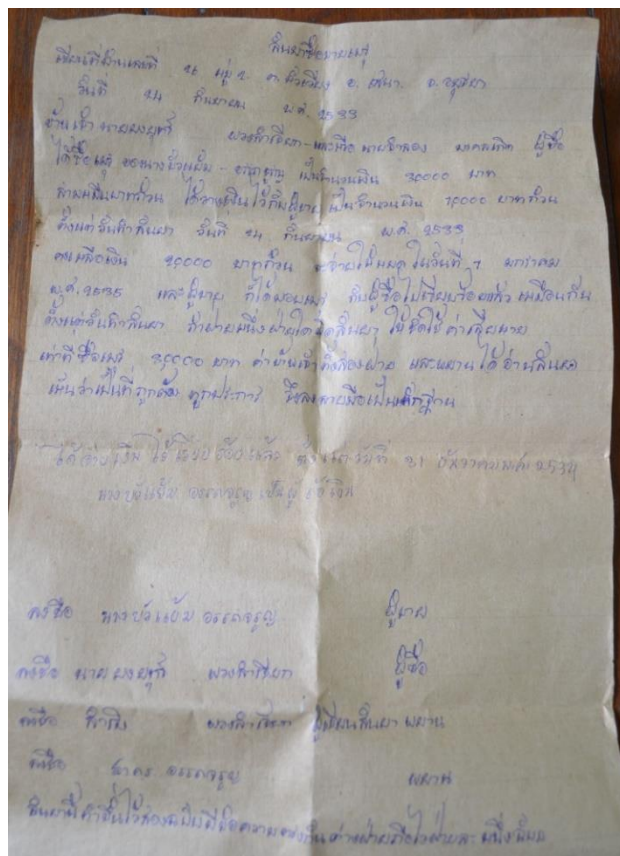
“...ดั้งเดิมคนอื่นก็เป็น 4 ชั้นละที่บ้านเป็น 3 ชั้น ยุคใหม่ยอดเดี่ยว และก็พ่อเขาไปเห็นไอ้ที่รอบ ๆ เนี่ยมันมีเจดีย์ ก็เลยทำแบบ 5 ยอด...ปรึกษากันกับแม่ว่าอยากทำให้มันดูดีอะ ที่บ้านทำ 5 ยอดก่อนเพื่อนเลยเมรุแบบนี้ไปหาตาเหรียญสมัยก่อนไปเรือนะเพชรบุรีอะ เหมมาเรือยาวไปเพราะเมรุเพชรบุรีเขามี 5 ยอดแต่นานละคือต้องนั่งรถลงเรือไปไปดูเมรุอยู่ที่วัด ไปดูเขา ตาเหรียญแกหัวดีมาก ไปขอวัดดู ก็กลับมาสร้างให้พ่อที่พูดนี้ ปีพ่อสร้างเมรุ 5 ยอดประมาณ 30 กว่าปีประมาณนี้ ตาไปเขาบอกให้ไปดูรูปลักษณะมาแล้วมาทำ...” (ID11)

ภาพที่ 5-2 เมรุลอยอยุธยาแบบยอดเดี่ยว ฐาน 2 ชั้น ของนายเผือด กิจชนม์ (แผ่ อาจหาญ, 2486)

ภาพที่ 5-3 เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกแบบ 9 ยอด 5 ชั้น ที่ขนาดใหญ่ที่สุดในขณะนั้นที่นายสาคร อรรถจรูญขายให้เปี้ยกเมรุลอย (นายยงยุทธ ทรงลำเจียก) หลังจากปี พ.ศ. 2520 โดยมี เอกสารสัญญา (วินัย กิจสุทธิ, มปป.)

ภาพที่ 5-4 หนังสือสัญญาซื้อขายเมรุระหว่างสาครเมรุลอย (นายสาคร อรรถจรูญ) กับเปี้ยกเมรุลอย (นายยงยุทธ ทรงลำเจียก) เพื่อมาดำเนินการต่อ เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2533 ยงยุทธ ทรงลำเจียก (2533)

1.3 ใช้ปีและรูปแบบเป็นเกณฑ์ แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบก (ก่อน พ.ศ. 2520) และเมรุลอยอยุธยาทรงผสม (บุษบกรวมกับมุข) (หลังปี พ.ศ. 2520) ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...จตุรมุข เห็นมาจากเมรุเพชรบุรี พ.ศ. 2525 ก็เริ่มทำจตุรมุข ทำ 5 ยอดก่อน ตรงกลางเป็น เป็นบุษบก ริม ๆ เป็นจตุรมุข...” (ID5)

“...จตุรมุขนี้ใช้เครื่องเยอะบางที่รถ 10 ล้อ 2 คันก็เต็มเลย ที่นี้เรือมีแคร์รอยต่อไปไม่หมด เพราะเครื่องมันใหญ่มาก ถึงได้แปลงรูปไปคนงานเหนื่อย สวยจริงแต่สงสารคนงาน เจ้าภาพนี่พอจะไปได้แล้วเราก็ก็นำรูปเลย...” (ID9)

“...จ้างเขาทำ ตาเหรียญช่างใหญ่ ตาแป้วรอง ตาแถมด้วยช่วยกันแล้วพอไปคู่มันมีอยู่ 2 หลังหรือ 3 พอไปดูเป็นจตุรมุขแล้วตาเหรียญมาสร้างให้ 2 ปีเต็ม...พอเราเอา 3 ชั้นมาทำ 5 ยอด หลังกลางเป็นทรงมณฑปอยู่ตรงริมคือเป็นจตุรมุข...มาเปลี่ยนตอนปี 31 มั้งมันเป็นจตุรมุขหมดเลยแต่เป็นกลางเป็นทรงพลับพลา...” (ID11)

ภาพที่ 5-5 เมรุลอยอยุธยาทรงมุข แบบ 5 ยอด 4 ชั้น เรือนกลางเป็นทรงพลับพลา เรือนบริวารเป็นทรงมุขเส้า 4 ของเมรุลอยนายสงว วงศ์อนันต์ (หลังจากปี พ.ศ. 2520) (วินัย กิจสุทธิ, มปป.)

ภาพที่ 5-6 เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกผสมมุข แบบ 9 ยอด 5 ชั้น เรือนกลางเป็นทรงบุษบกหลังคา
 แผงसान เรือนปริวารเป็นทรงมุขเสา 8 หลังคาไม้อัด ของราชาเมรุลอย (นายประสิทธิ์
 กลมเกลี้ยง) (หลังจากปี พ.ศ. 2520) (วินัย กิจสุทธิ, มปป.)

ภาพที่ 5-7 เมรุลอยอยุธยาทรงจตุรมุข แบบ 5 ยอด 4 ชั้น ส่วนตกแต่งใช้ไม้อัดทั้งหมด ของจรัญ
 เมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพชร) (หลังจากปี พ.ศ. 2520) (หิรัญ กิจเพชร, มปป.)

ภาพที่ 5-8 เมรุลอยยอยุธยาทรงมุข แบบ 9 ยอด 4 ชั้น เรือนกลางเป็นพลับพลา मुखเสา 8 ของ
เมรุลอยครุอาบ (นายอาบ สุขชาสุณี) (หลังจากปี พ.ศ. 2520) (วินัย กิจสุทธิ, 2534)

1.4 ใช้วัสดุตกแต่งหลักเป็นเกณฑ์ แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ เมรุลอยอยุธยาแบบแผง
สาน และเมรุลอยอยุธยาแบบไม้อัด ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...พอมาท่า 5 ยอด เปลี่ยนมาเป็นไม้อัด...” (ID5)

“...ช่วงไผ่สานปรับเปลี่ยนเป็นเชิงพานิชย์ มาใช้ไม้อัดแทน เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2520...”
(ID7)

“...พัฒนาจาก 5 ยอด ไปเป็น 9 ยอด แผงสานไม่มี ยกเลิกไป คนสานแผงสมัยเก่าเนี่ย
หายาก...” (ID15)

ภาพที่ 5-9 เมรุลอยอยุธยาในยุคที่นำไม้อัดมาใช้เป็นส่วนตกแต่งแทนแผงสาน แบบ 9 ยอด 5 ชั้น
ของเมรุลอยลุงชัย (นายวิชัย บุญพยัคฆ์) (วินัย กิจสุทธิ, มปป.)

ภาพที่ 5-10 เมรุลอยอยุธยาแบบบุษบกผสมมุขที่ใช้งานไม้อัดทำส่วนตกแต่งทั้งหมด แบบ 9 ยอด 5
ชั้น ของเมรุลอยครูอาบ (นายอาบ สุขชาสุณี) (วินัย กิจสุทธิ, มปป.)

1.5 ใช้รูปแบบการขนส่งเป็นเกณฑ์ แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ เมรุลอยอยุธยาที่ใช้การขนส่งทางเรือ และเมรุลอยอยุธยาที่ใช้การขนส่งทางรถ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ช่วงแรกก็คือขนส่งทางเรือช่วงที่สองก็คือขนส่งทางรถขนส่งทางเรือลำบากมาก ถ้าไปแถวชัชนาทตอนน้ำลงเป็นหาดเลย...” (ID4)

“...ตอนที่มาทำ 5 ยอด ใช้รถบรรทุกแล้ว...” (ID5)

กล่าวโดยสรุปจากผลการวิจัยข้างต้นทำให้สามารถแบ่งช่วงยุคสมัยของเมรุลอยอยุธยาได้เป็น 3 ช่วง ได้แก่ 1) ยุคก่อนปี พ.ศ. 2475 2) ยุคปี พ.ศ. 2475-2520 และ 3) ยุคหลังปี พ.ศ. 2520 ถึงปัจจุบัน สำหรับรายละเอียดของแต่ละยุคนั้นสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ยุคก่อนปี พ.ศ. 2475 เป็นยุคที่บุคคลทั่วไปและพระสงฆ์จะมีการเผาตามวิถีอย่างง่าย เพราะ ในสมัยนั้นยังไม่มีเมรุปูนแบบถาวร การเผาศพมักกระทำกันในป่า เรียกป่าช้าหรือป่าแห้ว โดยใช้กองฟืนวางให้สูงพอสมควรวางพาดกายเป็นตะแคงสะดวกต่อการเผา เพราะมีช่องโปร่ง ๆ ช่วยให้ติดไฟง่าย หลังจากนั้นเอาศพวางบนกองฟืนแล้วเอาฟืนท่อนยาว ๆ มาประจบกันเป็นรูปกระโจมคลุมศพ เรียกกันว่า พนมศพ หมายถึง การเอาฟืนท่อนยาว ๆ มาประจบกันเป็นรูปกระโจมคลุมศพที่วางไว้บนกองฟืนเป็นเชื้อเพลิงในการเผา ก่อนที่วิวัฒนาการมายกฟืนสูง ลักษณะสัณฐานสี่เหลี่ยมมีหลังคา ยอด เรียกกันว่า เมรุ หมายถึง เมรุเผาศพหรือที่เผาศพที่มีการยกฟืนสูง ลักษณะสัณฐานเป็นสี่เหลี่ยมมีการทำเป็นหลังคายอด แต่เดิมผูกหุ่นทำเป็นภูเขาตั้งที่เผาขึ้นบนนั้นของหลวงทำเป็นเรือนโถง เครื่องยอดหรือมณฑปครอบที่เผา เรียกว่า พระเมรุ ต่อมาเรียกที่เผาศพทั่วไปทั้งมียอดและไม่มียอดว่าเมรุ (ยง เสฐียรโกเศศ, 2553)

ชื่อเรียกของที่เผาศพมีหลายแบบ เช่น รั้วน้ำ หมายถึง ฐานรองศพที่ตั้งบนเชิงตะกอนฐานเผา หมายถึง ที่เผาเป็นการเฉพาะโดยก่อเป็นฐานขึ้นมาให้สูงจากพื้นดินตามสมควร กั้นเป็นคอกสี่เหลี่ยมผืนผ้า แล้วกองฟืนวางศพเผาบนนั้น หรือเรียกอีกอย่างว่า เต้าเผาศพ ตาราง หมายถึง ตารางเหล็กเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าสำหรับรองรับศพ อาจมีการเสริมบนฐานเผาขึ้นเป็นคอกหรือแท่นได้เชิงตะกอน หมายถึง ฐานที่สร้างขึ้นสำหรับเผาศพทำขึ้นเป็นการเฉพาะในป่าช้าหรือในที่เผาศพ โดยการเอาต้นกล้วยมาเรียงบนพื้นแล้วกั้นคอกเอาดินเกลี่ยบนทุบให้แน่นและตั้งตารางเหล็กบนนั้น จิตกาธาน หมายถึง เชิงตะกอนเผาสำหรับเจ้านาย เช่น ในหนังสือขุนช้างขุนแผนตอนทำศพวันทองก็มีการกล่าวว่ “รั้วน้ำเครื่องประดับสรรพเสร็จ” รั้วน้ำนี้อาจทำตั้งบนเชิงตะกอนอีกชั้นหนึ่งก็ได้ กล่าวคือเราใช้รั้วน้ำเป็นเพียงแค่ฐานรองศพเท่านั้นก็ได้ สำหรับในเขตเมืองจะตั้งศพเผาบนเชิงตะกอนทำได้ยากจึงมักมีการทำที่เผาเป็นการเฉพาะโดยการก่อเป็นฐานขึ้นมาให้สูงจากพื้นดินตามสมควร กั้นเป็นคอกสี่เหลี่ยมผืนผ้า แล้วกองฟืนวางศพเผาบนนั้น อาจจะมีรั้วน้ำหรือไม่มีรั้วน้ำก็ได้ ที่เผาศพลักษณะนี้เราจะเรียกว่า ฐานเผา พอพัฒนาขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง จะใช้การสร้างตารางเหล็กเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ารองรับศพอีกที เรียกว่าตารางเผาศพ ซึ่งอาจมีการเสริมบนฐานเผาขึ้นเป็นคอกหรือแท่นได้ ส่วนการเอาต้นกล้วยมาเรียงบนพื้นแล้วกั้นคอกเอาดินเกลี่ยบนทุบให้แน่นและตั้งตารางเหล็กบนนั้นแบบนี้จะเรียกว่าเชิงตะกอน สำหรับหลังคาคร่อมที่เผาศพถ้าทำเป็นหลังคาแบบจะเรียกว่า “ปะรำเผาศพ” หมายถึง การสร้างหลังคาคร่อมที่เผาศพในลักษณะเป็นหลังหลังคาแบบไม่มียอด” ถ้าทำเป็นหลังคาคร่อมลาดสูงขึ้นไปคล้ายหลังคาเรือนปั้นหยารูปสี่เหลี่ยมจะเรียกว่า “โรงทิม” หมายถึง การสร้าง

หลังคาคร่อมลาดสูงขึ้นไปคล้ายหลังคาเรือนปั้นหยารูปสี่เหลี่ยม ที่เผาศพที่เรียกว่าเมรุทุกวันนี้มีลักษณะเป็นโรงทิมชนิดที่ไม่สร้างปีก” มักมีการต่อหลังคาออกไปยาวทั้งสี่ด้านสำหรับ ใช้เป็นที่สวดบ้าง เป็นโรงครัวหรือเป็นที่พักบ้าง ถ้าใช้ศาลาถาวรเป็นโรงทิม เราก็มักจะเรียกว่าศาลาโรงทิม การเผาศพที่ต่อโรงทิมใหญ่มักเป็นศพเจ้าเมืองหรือสมภารวัดซึ่งมีคนนับถือมาก โลงหรือหีบที่ใส่ศพทำเป็นหลังคาประกอบปากโลงถ้ามีรูปเหมือนหลังคาวอกก็จะเรียกกันว่าเครื่องแต่งวอกถ้ามียอดแหลมตรงกลางอย่างบุษบกก็จะเรียกว่าเครื่องแต่งหม การตั้งหีบก็มักจะทำตั้งอยู่ในที่สูงและมีเครื่องประดับตกแต่งรอบเชิงตั้งศพ ทุกวันนี้เครื่องตั้งศพในกรุงเทพฯ มักตั้งในศาลา การประดับประดาก็จะใช้ดอกไม้และหลอดไฟ ส่วนเครื่องตั้งอย่างที่เป็นตุ๊กตาปั้นเหมือนเมื่อก่อนหมดไปแล้ว มีแต่ พวงหรีด เมื่อถึงเวลาเผาศพก็ยกศพไปตั้งบนเชิงตะกอนซึ่งมีหลังคาปราศรัยอยู่หลังคาใหญ่อีกทีหนึ่ง เป็นหลังคาซ้อนหลังคา หลังคาใหญ่นั้นเป็นยอดแหลมเรียกกันว่า “เมรุเผาศพ” อาจมีเครื่องล้อมอย่างเขาพระสุเมรุ เช่น พวกสัตตบริภัณฑ์ล้อมอยู่ชั้นเดียวหรือเจ็ดชั้น ที่เผาศพที่เรียกว่าเมรุทุกวันนี้มีลักษณะเป็นโรงทิมชนิดที่ไม่สร้างปีก ส่วนที่เผาศพคนอนาถาตามวัดมักก่อเป็นเตาอิฐมีหลังคาเรียกว่า “เตาเผาศพ” (ยง เสฐียรโกเศศ, 2553)

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานการเขียนบันทึกของลาลูแบร์ บุคคลต่างชาติที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชซึ่งบันทึกไว้ในหนังสือจดหมายเหตุการเดินทางสู่สยามประเทศเขียนถึงประเพณีทำศพของคนอยุธยา โดยชำระด้วยไฟ โดยการก่อปราสาท ๑ ในการทำเมรุ โดยมีลักษณะแบบเรียบง่ายด้วยการยกพื้นสูงมีประดับตกแต่งอย่างสวยงามด้วยสิ่งต่าง ๆ หลังคาเป็นหลังคาตาดแบบชาวบ้านซึ่งแตกต่างจากงานพระเมรุมาศอย่างของหลวง เอกสารชิ้นนี้ถือเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่บันทึกลักษณะเมรุลอยในยุคแรกที่น่าจะเทียบเคียงได้กับที่มาของการเกิดเมรุลอยอยุธยา ที่กล่าวถึงลักษณะการสร้างที่ต้องมีการยกพื้นสูง

เมรุปูนที่มีชื่อเสียงที่สุดในยุคต้นกรุงเทพฯ ก็คือเมรุปูนที่วัดสระเกศ ตามประวัติเล่าว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) เมื่อครั้งเป็นพระยาพิพัฒน์รัตนราชโกษา เป็นนายช่างสร้างเมรุที่สร้างขึ้นด้วยก่ออิฐถือปูนเป็นพิเศษแห่งนี้ เพื่อใช้สำหรับพระราชทานเพลิงพระศพสำหรับเจ้านาย และศพของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ แต่เมรุปูนแห่งนี้อาจจะไม่ใช่เมรุปูน (หรือเมรุถาวร) แห่งแรก เพราะตามประวัติกล่าวว่าเมรุแห่งนี้ถูกสร้างขึ้นให้พร้อมเพียงสมบูรณ์และวิจิตรตระการตา ยิ่งกว่าเมรุปูนที่วัดอรุณฯ และวัดสุวรรณาราม ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งธนบุรีทั้งสองแห่ง หากแต่ไม่มีประวัติที่ชัดเจนพอจะสืบค้นได้ว่าเมรุปูนที่ถูกอ้างถึงทั้งสองแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อไร แต่เฉพาะเมรุปูนที่วัดสุวรรณารามนั้นมีการกล่าวอ้างว่า สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 เพื่อใช้ในการพระราชทานเพลิงศพเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ และขุนนาง แต่ก็เป็นการกล่าวอ้างขึ้นมาโดยไม่มีหลักฐานที่ชัดเจน มากกว่าที่จะเป็นการอ้างอิงอย่างน่าเชื่อถือนัก

หลักฐานที่น่าเชื่อถือว่าจริงเป็นเมรุปูนจากวัดสระเกศ เพราะมีร่องรอยเหลืออยู่ เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดให้ตัดถนนสะพานมดต่อจากถนนบำรุงเมือง ถนนนี้ได้พาดผ่านระหว่างกุฏิวัดสระเกศกับเมรุปูนแห่งที่ว่า พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพลับพลาและเมรุปูนให้เข้ากับถนนที่ตัดใหม่ อย่างไรก็ตามการที่เมรุหลังนี้ต้องถูก

ย้ายมาอยู่ติดกับอาคารบ้านเรือนและถนนทำให้ไม่ค่อยเหมาะสมสำหรับใช้ในการฉาบฉวย จึงทำให้ยุบและเลิกใช้เมรุปูนนี้ แต่ก็ยังมีความทรงจำเกี่ยวกับเมรุปูนนี้จนทำให้บริเวณที่ตั้งของเมรุปูนดังกล่าว ถูกเรียกว่า “แยกเมรุปูน” (ชมรมประวัติศาสตร์สยาม, 2557)

นอกจากนี้ยังมีประวัติว่าทางวัดสระเกศได้มอบพื้นที่บริเวณที่เคยเป็นเมรุปูนนั้น ให้ตั้งเป็นโรงเรียนช่างไม้วัดสระเกศ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสารพัดช่างพระนคร หรือที่ยกฐานะเป็น “วิทยาลัยสารพัดช่างพระนคร” ในปัจจุบัน กล่าวกันว่าเมื่อมีการซ่อมพื้นของแผนกช่างยนต์ที่วิทยาลัยแห่งนี้ ได้มีการขุดพบบันไดเมรุที่ทำขึ้นจากปูนลากยาวไปทางด้านทิศตะวันออก จึงนับเป็นหลักฐานสุดท้ายของเมรุปูนในยุคต้นกรุงเทพฯ ที่ว่ากันว่าวิจิตรตระการตาที่สุด สำหรับความวิจิตรตระการตาหรือพร้อมเพรียงสมบูรณ์ของเมรุปูนวัดสระเกศ ที่มักจะถูกอ้างถึง ก็คือการที่รอบเมรุแห่งนี้มีทั้งพลับพลา โรงธรรม โรงครัว โรงมหรสพ ตลอดจนพุ่มกัลปพฤกษ์ และระทวยจุดดอกไม้ไฟ ที่ก่อขึ้นจากอิฐและปูนแบบสำเร็จรูป แทบจะเป็นการจำลองแบบย่อส่วนมาจากพระเมรุมาศเลยทีเดียว จึงไม่น่าจะเป็นที่ประหลาดใจที่พระเมรุแห่งนี้ถูกนับว่าเป็น “เมรุเกียรติยศ” หรือ “เมรุพระอิสริยยศ” ที่พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ (ศิริพจน์ เลामานะเจริญ, 2560)

อีกเหตุผลหนึ่งที่เมรุปูนวัดสระเกศค่อย ๆ หมดความสำคัญลงจนถูกยุบและเลิกใช้ไปในที่สุดนั้นเกิดมาจากเมื่อ พ.ศ. 2436 (ตรงกับ ร.ศ. 112 ที่เกิดวิกฤตเรือปืนของฝรั่งเศสเข้ารุกรานสยามจากทางปากน้ำ) รัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าให้สร้างเมรุปูนถาวรขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ณ วัดเทพศิรินทราวาส โดยมีพระประสงค์ให้ใช้ปลงศพผู้คนได้ทุกชั้นบรรดาศักดิ์ (คานึงถึงการเลิกไพร่ และทาส ในรัชกาลที่ 5) สุดแต่จะได้รับพระบรมราชานุญาตพิเศษเป็นสำคัญ เมรุปูนแห่งใหม่นี้ไม่ติดกับบ้านเรือนผู้คนและถนน และเป็นเมรุพระอิสริยยศไม่ต่างไปจากเมรุปูนวัดสระเกศ จึงทำให้เป็นที่นิยมมากกว่าเมรุปูนแห่งเดิม กล่าวกันว่า เหตุผลที่รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดให้สร้างเมรุปูนขึ้นมานั้นเป็นเพราะในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นมีเจ้านายและเชื้อพระวงศ์เป็นจำนวนมากที่จะได้รับพระราชทานพระเมรุ ซึ่งทำให้มีการสร้างและรื้อถอนกันอยู่บ่อยครั้ง พระองค์จึงทรงเล็งเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลืองดังนั้นจึงโปรดให้มีการสร้าง “เมรุ” ถาวรขึ้นจากปูน เพื่อช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นจริง เมรุปูนต่าง ๆ ในยุคก่อนหน้าของพระองค์ก็ควรที่จะถูกสร้างขึ้นมาด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ด้วย (ศิริพจน์ เลामานะเจริญ, 2560)

หนึ่งปีต่อมาหลังจากการสร้างเมรุปูนใหม่แห่งนี้คือ พ.ศ. 2437 รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ทำการปลงพระศพพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอสิริยาภรณ์ (พระราชโอรสในพระองค์ กับเจ้าจอมมารดาหม่อมราชวงศ์เกสร สีนทวงศ์ ซึ่งขณะที่สิ้นพระชนม์มีพระชนมายุรวมได้เพียง 4 พรรษาเท่านั้น) ขึ้นที่เมรุปูน ณ วัดเทพศิรินทราวาส เป็นครั้งแรก และในงานพระศพครั้งนั้นเอง รัชกาลที่ 5 จึงทรงสร้างที่ตั้งพระศพขึ้นเป็นพลับพลาถาวร โดยพระราชทานนามตามพระนามของพระราชโอรสของพระองค์เอาไว้ด้วยว่า “พลับพลาอสิริยาภรณ์” นับแต่นั้นเป็นต้นมา เมรุปูนถาวรแห่งแรกนั้นก็จึงถูกเรียกต่อกันมาว่า “เมรุหลวงหน้าพลับพลาอสิริยาภรณ์” สิริรวมจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2563) ได้ 126 ปี จากนั้นในช่วงใกล้ ๆ พ.ศ. 2500 ได้เริ่มมีเมรุเผาศพแพร่กระจายไปอยู่ตามวัดสำคัญ ๆ ในกรุงเทพฯ แต่ยังไม่ใช้เมรุปูนทั้งหมด หลายแห่งยังเป็น เมรุลอย หมายถึง เมรุลอยชั่วคราวแบบถอด ประกอบ รื้อถอนได้ (แบบ knock-down) ส่วนประกอบของเมรุลอยนี้จะทำด้วยไม้ที่ย่อส่วนมาจากเมรุหลวงของ

เจ้านาย เมรุแบบนี้ทำขึ้นเพื่อเลียนแบบเมรุหลวงเพื่อเผาศพขุนนางและคนที่มีฐานะมั่งคั่ง ในขณะที่คนที่มีฐานะรองลงมาก็ยังคงเผาศพบนเชิงตะกอนที่ประดับประดาด้วยด้วยเครื่องแกะสลักด้วย จักกลัย หรือแหงหยวก ถอดได้ (แบบ knock-down) ทำด้วยไม้ชิ้นเล็ก ๆ ซึ่งก็ยืมส่วนมาจากเมรุหลวงของเจ้านาย เมรุแบบนี้ทำขึ้นเพื่อเลียนแบบเมรุหลวงเพื่อเผาศพขุนนางและคนที่มีฐานะมั่งคั่ง ในขณะที่คนที่มีฐานะรองลงมาก็ยังคงเผาศพบนเชิงตะกอนที่ประดับประดาด้วยด้วยเครื่องแกะสลักด้วย จักกลัย หรือแหงหยวก จนกระทั่งค่อย ๆ กลายเป็นเผาด้วยเมรุปูนที่ทำขึ้นอย่างถาวร เหมือนกันเกือบหมดทั้งประเทศเช่นในปัจจุบัน (ศิริพจน์ เลามานะเจริญ, 2560)

เดอะ ลา ลูแบร์ (2548, หน้า 366-374) ได้กล่าวถึงประเพณีนิยมของชาวสยามในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไว้ในหลายประเด็นที่น่าสนใจซึ่งสามารถสรุปใจความสำคัญได้ว่า เมื่อบุคคลถึงแก่ความตายลงจะมีการเก็บศพผู้ตายไว้ในโลงไม้ที่มีการทายารักษาจากด้านนอก บางทีก็มีการปิดทองด้วย หากแต่น้ำยางของชาวสยามไม่ดีเท่ากับของจีน ทำให้ไม่อาจป้องกันกลิ่นเหม็นและการรบกวนได้ จึงมีการกรอกปรอทเข้าไปทางปากศพเพื่อทำลายไส้ซึ่งบางครั้งมีการไหลของปรอทออกทางทวารหนัก บางครั้งโลงก็ทำด้วยตะกั่วและบางทีก็ปิดทอง ไม้ที่ใช้ทำโลงไม้ใช้ไม้เนื้อดีอย่างทางของจีนเพราะไม่ร้าวรอย การวางศพจะวางสูงจากพื้นเพื่อเป็นการเคารพศพ และรักษาศพไว้ที่บ้านเรือนเพื่อเตรียมงานการปลงศพให้สมเกียรติ โดยจะมีการเผาเครื่องหอม (จตุรูป) และจุดเทียนไว้ใกล้ ๆ โลงศพ ทุกคืนจะมีการสวดภาษาบาลีโดยพระสงฆ์ การวางศพจะเรียงไปตามแนวฝาห้อง เจ้าภาพจะมีการเลี้ยงรับรองและถวายปัจจัย บทสวดที่ใช้จะเป็นบทสวดธรรมะว่าด้วยความตายพร้อมบอกทางสวรรค์แก่ผู้ตาย

การเผาศพจะเคลื่อนศพไปยังท้องนาที่ใดที่หนึ่งมักจะอยู่ใกล้วัดที่ผู้ตายหรือบรรพชนได้สร้างไว้หรือใกล้วัดใดวัดหนึ่ง หากไม่มีวัดอยู่ในอาณาบริเวณนั้นจะมีการล้อมรั้วเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสทำด้วยไม้ไผ่ด้วยฝีมือทางสถาปัตยกรรมรูปร่างคล้ายกับซุ้มไม้เลื้อยและเรือนต้นไม้ในสวน ประดับประดาด้วยกระดาษสีหรือกระดาษทองที่ตัดเป็นรูปเรือ เครื่องใช้ไม้สอย สัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่า ตรงกลางวงล้อมนั้นเป็นที่ตั้งเชิงตะกอนก่อด้วยไม้เนื้อหอมล้วน ๆ เช่นไม้จันทน์ขาว ไม้จันทน์เหลือง ไม้กฤษณา เป็นต้น สุดแต่ความมั่งคั่งและเกียรติของผู้ตาย เกียรติของการฌาปนกิจนั้นอยู่ที่การยกเชิงตะกอนให้สูงไม่ใช่แค่การวางกองไฟให้สูงแต่ใช้การถมดินยกฐานเชิงตะกอนจึงค่อยวางพินต่อไปภายหลัง ในการปลงพระศพพระอัครมเหสีที่เสด็จสวรรคตมาได้สัก 7 หรือ 8 ปีมาแล้วนั้นบานพระจิตกาธานจะสูงกว่าที่เคยเห็นมาในประเทศและจะต้องขอยืมเครื่องมือจากชาวยุโรปไปเชิญพระโกศชโลมขึ้นสู่พระจิตกาธานที่สูงมาก ซึ่งในความหมายของพระจิตกาธานที่เดอะ ลา ลูแบร์กล่าวถึงนี้น่าจะหมายถึงเมรุหรือพระเบญจาที่ตั้งพระศพไม่ใช่พระจิตกาธานเป็นแน่ (กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, มปป.) จากข้างต้นแสดงให้เห็นว่าชาวสยามให้ความสำคัญต่อสถานที่ที่จะใช้ปลงศพซึ่งจะต้องแสดงออกถึงความรัก ความกตัญญูกตเวทีย การยกย่องเชิดชูเกียรติของผู้ตาย ซึ่งมีเค้าว่าจะถ่ายทอดวิธีการคิดดังกล่าวมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน หากแต่สถานที่ที่ใช้เผาศพนั้นจะแตกต่างกันออกไปตามความเปลี่ยนแปลงไปของสังคมและอิทธิพลจากความเชื่อความศรัทธาหรือประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นมูลเหตุนำมาซึ่งการสร้างเมรุลอยอยู่ยथाที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เข้ากับสภาวะการณ์ปัจจุบัน

หากแต่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ความคิดของปราชญ์ชาวบ้านในแต่ละยุคสมัย จนทำให้เราประจักษ์แก่สายตาและเห็นร่องรอยของความสวยงามสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากจดหมายเหตุลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยามจะกล่าวถึงส่วนของสถานที่เผาศพตามที่ได้สรุปใจความมาแล้วนั้นในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนที่ประพันธ์โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2518, หน้า 891-896) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยใจความตอนหนึ่งได้กล่าวถึงการจัดการงานศพของนางวันทองดังมีใจความว่า

แล้วพร้อมกันจัดแจงแต่งเครื่องศพ	ครั้นครบถ้วนถึดีหนักหนา
ให้ชนของริบริดไปวัดวา	ญาติกาห้อมล้อมพร้อมเพรียงกัน
ท่านยายศรีประจันก็มาด้วย	แกมาช่วยปลงศพวันทองนั้น
เกือบจะบ้ายชายแสงพระสุริยัน	ชุดศพนั้นอาบแล้วชำระ
ยกศพใส่หีบพระราชทาน	เครื่องอาบแต่งตั้งเป็นจิ้งหะ
ปีชวาร่ำร้องกองชนะ	นิมนต์พระให้นำพระธรรมไป
พลายชุมพลนุ่งขาวใส่ลอมพอก	โปรยข้าวตอกออกหน้าหาช้าไม่
พวกพ้องพี่น้องก็รำไร	นุ่งขาวตามไปล้วนผู้ดี
ศรีประจันมารดาน้ำตาพราย	เดินมากับท่านยายทองประศรี
“ครั้งมาถึงโรงทิมเข้าทันที	อึ่งมียกศพขึ้นร้านม้า”

ที่มา: กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2518)

ด้วยยศศักดิ์นาของพระไวย นางวันทองจึงได้รับพระมหากรุณาธิบศพพระราชทานและสิ่งของ ให้มีการจัดงานศพอย่างสมเกียรติทั้งแก่นางวันทองและพระไวย มิให้อับอายชาวบ้าน ในบทประพันธ์ช่วงนี้จะกล่าวถึงธรรมเนียมการศพซึ่งน่าจะเชื่อมโยงมาจากวิถีปฏิบัติในยุคสมัยนั้น ดังสรุปใจความได้ว่ามีการฝังศพเพื่อรอญาติก่อนที่จะมีการชุดมาเพื่อชำระล้างร่างกายแล้วบรรจุลงในหีบศพ การเคลื่อนศพจะมีโหรบรรเลงแฉกเช่นในปัจจุบัน ญาตินุ่งขาวไว้ทุกข์ มีพระเป็นผู้นำศพ ก่อนจะนำศพเข้าโรงทิม และยกศพขึ้นร้านม้า ในที่นี้โรงทิม หมายถึง ฼าปนสถานชั่วคราวและบริเวณที่จัดเตรียมไว้สำหรับการศพ ส่วนร้านม้าก็หมายถึงแท่นสำหรับวางศพ ในส่วนของโรงทิมนี้ท่านยังได้กล่าวถึงการตกแต่งประดับประดาไว้ดังนี้

เครื่องศพตบแต่งอยู่ดาษดื่น	ที่ฟ่างพื่นนั้นให้ผูกเป็นภูษา
ใครไม่รู้ดูเห็นเป็นศิลา	รจนาแยบคายระบายดี
เงื่อนเขาเง้าชะงอกเป็นโตรกธาร	มีเชิงชานสำหรับใส่กุฎิถาศี
ตรงเหลี่ยมผาเมฆลาล้อมถึ	อสุรีขวางขวานทะยานยัน
ทำชะง่อนชะงอกเป็นโตรกตรอก	เป็นซุ้มชอกใส่รูปอรหันต์
ทั้งเสื่อหมีสองสัตว์เข้ากักกัน	ยิงฟันผันผงะตะละเป็น
มฤคี่ที่วังกระโศดมา	พรานป่าแอบไม่มีให้เห็น
ใส่หัวล่อล่อเดินเด่นกระเด็น	มองเขม้นมุงมามาตมฤคี่
แล้วป็นเป็นคนป่าทำตากลอก	ทะเลิกหลอกเล่นหน้าเหมือนท่าผี

โคกระทิงยี่นึ่งอยู่มากมี	บ้างทำที่กินหญ้าทำพลิกแพลง
ที่หว่างเว้งเชิงผาศิลาลาด	ตัดกระดาศให้สนิทแล้วปิดแผง
ประสานสี่เขียวคล้าดำแดง	วงแวงมีมากทั้งนากทอง
บ้างก็ทำเป็นบ่อก่อเป็นเกาะ	ชอกเขาะสดสีไม่มีสอง
ตะกบตะกับกะกะเป็นก้อนกอง	ทำเปลวปล่องเห็นพิลึกก็ก๊ก
ที่แหวนั้นตุล็กเป็นหนักหนา	มองลงมาเม็ดคล้าดำปิดป้อ
ใส่ปีกษาท่าทำปีกกระพือ	นกที่ตืออจับกระทุ่มเป็นพุ่มชฎ
ชั้นต้นหมดจดสดสะอาด	แลลาดตั้งกระถางต้นไม้ตัด
แล้วจัดแจงผูกแผงราชวัติ	จามรฉัตรงามตีมณีแกม
บัวทองรองหีบหมกุดัน	สามชั้นสามยอดสล้างแหลม
ดอกไม้ร้อยห้อยพวงพุกกลิ่นแซม	แกมกับระย้าแก้วดูแพรวพราว
ฝาผนังตั้งเขียนเรื่องอิเหนา	ที่ซุ้มเสาใส่กระจกกระจ่างฉาย
ม่านขาวปักทองละอองพราว	แล้วก็รายโคมแก้วทั้งแถวเทียน
สีม่มยกพื้นดูแยบคาย	เอาแผงบังตั้งรายระบายเขียน
เป็นระยะที่พระจะสวดเรียน	เอาเสื่อสาตลาดเลื่อนล่อตาฯ

ที่มา: กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2518)

การประดับประดาตกแต่งโรงทิมท่านว่าคล้ายการจำลองป่าหิมพานต์ ประกอบไปด้วยรูปปั้นสิ่งสาธาสัตว์ มนุษย์และธรรมชาติที่สวยงาม วางไว้ตามส่วนต่าง ๆ ให้อุเป็นธรรมชาติ มีโรงสำหรับพระสวดอยู่ในโรงทิมแห่งนี้ ส่วนไหนที่เป็นช่องรอยโหว่ก็มีการตัดกระดาศทำเป็นแผงประกอบไปด้วยสีเขียว แดง นาก ทอง มีแผงราชวัติ จามรฉัตร 3 ชั้นที่แสดงให้เห็นถึงฐานันดรศักดิ์ที่ไม่เทียบเทียมเจ้า ยกสูงจากพื้น มีการทำปล่องเพื่อประโยชน์ต่อการระบายความร้อนเช่นเดียวกับเมรุวัดที่เราพบเห็นได้ทั่วไปในปัจจุบัน มีการประดับประดาด้วยดอกไม้ ฝาผนังเขียนเป็นเรื่องอิเหนา หลังคาโรงทิมเป็นยอดแหลม 3 ชั้น มีซุ้มหน้านางประดับกระจก มีม่านขาวทองและโคม เทียน ตรงสีม่มใช้เป็นี่พระนั่งสวดตกแต่งเป็นอย่างดี หากเทียบกับในปัจจุบันก็คงจะเป็นเรือนยอดมมของเมรุลอยอยู่ยथाที่มีไว้เพื่อให้พระขึ้นนั่งสวดพระธรรม ฐานรองหีบมีการตกแต่งอย่างสวยงามสมเกียรติ

จากบางช่วงบางตอนของการศพนางวันทอง ทำให้เราเห็นภาพของโรงทิมในอดีตที่เทียบเคียงได้กับพระเมรุมาศ และเมรุลอยในปัจจุบัน หากแต่รายละเอียดจะแตกต่างกันออกไปตามยุคศกคตินา แต่สิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนคือ การจัดงานศพในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็ยังคงขนบธรรมเนียมของรูปแบบการจัดพิธีศพจากสมัยกรุงศรีอยุธยา และขนบธรรมเนียมดังกล่าวบางอย่างก็ยังคงมีให้เห็นอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน หากแต่จะมีการผิเตี้ยนหรือเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่เมื่อมองถึงรากฐานหรือรากเหง้าทางความคิดแล้วไม่ผิเตี้ยนไปจากเดิมมากนัก อาจกล่าวได้ว่า การคิดสร้างเมรุลอยอยุธยาขึ้นมาอิทธิพลต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีส่วนสำคัญต่อรากฐานทางความคิดของผู้สร้างในสมัยนั้น เพียงแต่ไม่ได้มีการบันทึกไว้ให้เป็นหลักฐานที่ชัดเจน ไม่มีภาพถ่ายเป็นหลักฐานเนื่องจากความด้อยของเทคโนโลยีที่ซึ่งจะเข้าสู่ชุมชนรากหญ้าในสมัยนั้นได้คงเป็นการยาก ผู้วิจัยจึง

ต้องรวบรวมเรียบเรียงและสังเคราะห์จากคำบอกเล่า สนับสนุนด้วยหลักฐานจากภาพถ่ายและการบันทึกที่ยังคงหลงเหลืออยู่เท่านั้น

กล่าวโดยสรุปในยุคก่อนปี พ.ศ. 2475 ยังอยู่ในช่วงของการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุด การกระทำพิธีศพใดก็ตามจะต้องคำนึงถึงศักดิ์นาที่ที่จะต้องไม่ทำเสมอเจ้าหรือพระบรมวงศานุวงศ์ ดังนั้นการเผาศพของคนทั่วไปและพระสงฆ์ที่อยู่รอบนอกเมืองหลวง ก็จะกระทำในลักษณะของกองฟอน เซึ่งตะกอบ หรือปะรำ ขึ้นกับฐานะครอบครัวและบทบาทหน้าที่ทางสังคม ดังนั้นการสร้างเมรุชั่วคราวในลักษณะของทรงที่เป็นยอดแหลมมักจะเห็นได้จากการออกพระศพของเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน หรือที่เราเรียกว่าพระเมรุมาศ พระสงฆ์หรือประชาชนทั่วไปยังไม่สามารถใช้ได้ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบบประชาธิปไตยที่มีการเปิดกว้างอย่างเสรีภายใต้ขอบเขตที่เหมาะสมแล้ว การจัดการงานศพจึงมีคุณละเมียดละมัยมากขึ้น เพราะการจะเผาแบบเดิมสร้างความอึดใจให้กับผู้พบเห็นจึงมีการสร้างเมรุชั่วคราวขึ้นเพื่อให้สมเกียรติ ตอบแทนคุณของผู้ตายเหล่านั้นให้มีความเหมาะสมกับคุณงามความดีที่ได้กระทำเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ หากแต่จะไม่กระทำการใดที่เป็นการเทียบเท่าพระบรมราชวงศ์ เหตุปัจจัยเหล่านี้จึงน่าจะเป็นมูลเหตุให้เกิดเมรุลอยอยุธยาในอดีตที่สืบทอดมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...จุดเริ่มต้นเลยปรากฏอยู่ในหลักฐานของลาลูแบร์ บุคคลต่างชาติที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาช่วงสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแกเขียนไว้ในหนังสือจดหมายเหตุการเดินทางสู่สยามประเทศ เขียนถึงประเพณีทำศพของคนอยุธยาว่ามีสี่ลักษณะคือชำระด้วยน้ำ ชำระด้วยดิน ชำระด้วยอากาศ ชำระด้วยไฟชำระด้วยน้ำคือเอาศพโยนทิ้งน้ำชำระด้วยดินก็คือ เอาฝังดินกรณีศพที่เป็นโรคระบาดหรือมีความรุนแรงอย่างเช่น ไข้ทรพิษเขาไม่นิยมเผาเพราะคนโบราณเขาเชื่อกันว่าไข้เถิกเวลาปลิวไปในอากาศมันเป็นเรื่องของสุขภาวะคือเชื้อโรคมันไม่ได้ตายจริงก็เลยเอาฝังดินเอาไว้ ชำระด้วยอากาศก็คือ มีอยู่ภาพหนึ่งมันนานซึ่งเป็นวัดสระเกศที่เอาศพไปโยนแล้วให้แล้งมากินนั่นก็คือการชำระด้วยอากาศ และสุดท้ายชำระด้วยไฟก็คือ การก่อประรำง่ายในการทำเมรุ เมรุที่เขียนไว้ในนั้นบอกว่าเป็นลักษณะอย่างง่ายคือยกพื้นสูงมีประดับด้วยงานง่าย ๆ เช่นกระดาดสี่ส้นต่าง ๆ มีลายต้นไม้และก็เป็นหลังคาตาดแบบชาวบ้าน ซึ่งมันแตกต่างจากงานพระเมรุมาศอย่างของหลวงและพบเอกสารหลักฐานขึ้นเตียวที่บันทึกลักษณะเมรุลอยยุคแรกแรกในอยุธยาและเขาก็บอกว่ามันก็ยังมียกพื้นสูงอยู่ เพราะการยกพื้นขึ้นมาที่ผมศึกษาในเรื่องในแนวคิดคติเชิงช่างมันเป็นการยกระดับของผู้วายชนม์ขึ้นมาให้เหมือนกับเท่าสวรรค์เวลาเผาใช้กองฟอนกองฟอนในการเผาเหมือนกันมีอีกเรื่องการศึกษาของคนอยุธยาสมัยโบราณก็คือ ขุนช้างขุนแผนเขียนบรรยายเมรุของนางวันทองเอาไว้อันนั้นคือ วิจิตรพิสดารอลังการมากเลยมีการประดับยกพื้นสูงมีเขียนประดับผาผนังเรื่องอิเหนาภาษานั้นเค้าเรียกว่าโรงทิมมีการประดับประดาทำเป็นเครื่องกระดาดตกแต่งเป็นรูปสัตว์รูปหิมพานต์นานาชนิดมองแล้วคือเมรุลอยอยุธยาเลยเพียงแต่ว่าเขาคงลดรูปจากของหลวงมาเป็นระดับราษฎร์แม้ว่าจะมีการทำเมรุปลุกถาวรตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา คนสยามก็ยังคงมองว่าการยกระดับบุคคลสำคัญโดยการทำเมรุลอยถือว่าเป็นการยกย่องเกียรติยศอย่างหนึ่งแต่ก็มีข้อจำกัดตรงที่ว่าทุกคนจะไม่ทำเลียนแบบของหลวงของหลวงคือจะมีพระเมรุขึ้นนอกกับพระเมรุมาศอยู่ข้างในอีกทีนี่ก็คือจุดเริ่มต้นของการศึกษา

เมรุลอยอยุธยาพอศึกษาก่อนก็เจอเกี่ยวกับเมรุลอยสองฉบับแบบหลัก ๆ อย่าลืมไปว่าบางทีในเอกสารประวัติศาสตร์กระแสหลักพงศาวดารอะไรพวกนี้ถ้าเป็นเรื่องระดับชาวบ้านจะไม่เล่าพงศาวดารคือเอกสารที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชบัญชาให้เขียนขึ้นมาเป็นการยกย่องเทิดทูนรักเกียรติยศแต่ในขณะที่เป็นเอกสารระดับชาวบ้านก็ต้องอาศัยจากชาวต่างชาติกับวรรณคดีเพราะวรรณคดีมันเป็นการประดิษฐ์ภาษาแม้จะมีเรื่องตรงข้ามกับพงศาวดารในวรรณคดีเขียนได้แบบไม่มีความผิดนี่คือสิ่งที่เอามาเป็นเอกสารในการศึกษาพอเจอเอกสารฉบับหนึ่งมันก็แตกมันไม่มีรูปมันนี่ภาพยากมันไม่มีภาพที่เป็นหลักฐานที่เป็นภาพถ่ายหรือเป็นภาพเขียนในสมัยกรุงศรีอยุธยาพยายามไปดูตามวัดวาอารามต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นงานพระเมรุของหลวงทั้งนั้นเลย เขาเขียนตามผนังวัดมันก็ไม่มีภาพตรงนี้ พี่พอจะอ้างอิงได้นิดนิดก็คือ ภาพเขียนตอนถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้า ซึ่งมันกึ่ง ๆ กันระหว่างของหลวงกับของราษฎร์ เพราะอย่างบางวัดที่เป็นจิตรกรรมอยุธยาพี่ไปดูที่เพชรบุรีมาหรือสกุลช่างนนทบุรีชาวบ้านไม่กล้าใส่อย่างของหลวงเขาเอาความเป็นชาวบ้านใส่ดู จากตรงนั้นแต่ก็ยังเชื่อถือไม่ค่อยได้เพราะการวาดภาพมันก็คือจินตนาการของผู้วาดจะเอาเป็นหลักฐานชัดชัดก็ไม่ได้ แต่ให้รู้ว่ามันมีแค่นั้นสิ่งที่จะต้องตามหาต่อคือเรื่องของภาพถ่ายคือที่สำคัญมาก คือภาพถ่ายกว่าจะเข้ามาในช่วงรัชกาลที่ 4 ก่อนหน้านั้นเป็นไงก็ไม่รู้ฟังมาจากคำบอกเล่าโดยข้อสันนิษฐานที่เขียนลงไปด้วยคือในยุคต่อ ๆ มามันน่าจะมีการสืบทอดแบบกรุงศรีอยุธยานั้นแหละคงไม่ได้ทิ้งห่างอะไรมากนักอย่างเช่นเรามาเจอภาพถ่ายแรกแรกงานของแม่เปลี่ยนบรรพบุรุษของบ้านคลองโพธิ์แม่เปลี่ยนมีชื่อเสียงในด้านแม่เพลงของบ้านคลองโพธิ์ พอแก่เสียชีวิตลงปรากฏว่าครูช่างจากวัดพุทธไสสวรรคมาทำเป็นเมรุลอยให้เป็นลักษณะเมรุทรงบุษบกใช้เป็นงานแทงหยวกต่อขึ้นไปทำเป็นหลังคาชั้นซ้อนขึ้นไปโครงสร้างเป็นไม้โดยรอบ ๆ คือมีการปรับซัดมีการปิดร่องถุนมีการติดฉัตรจำลองภาพเขาพระสุเมรุเหมือนเดิม...”(ID1)

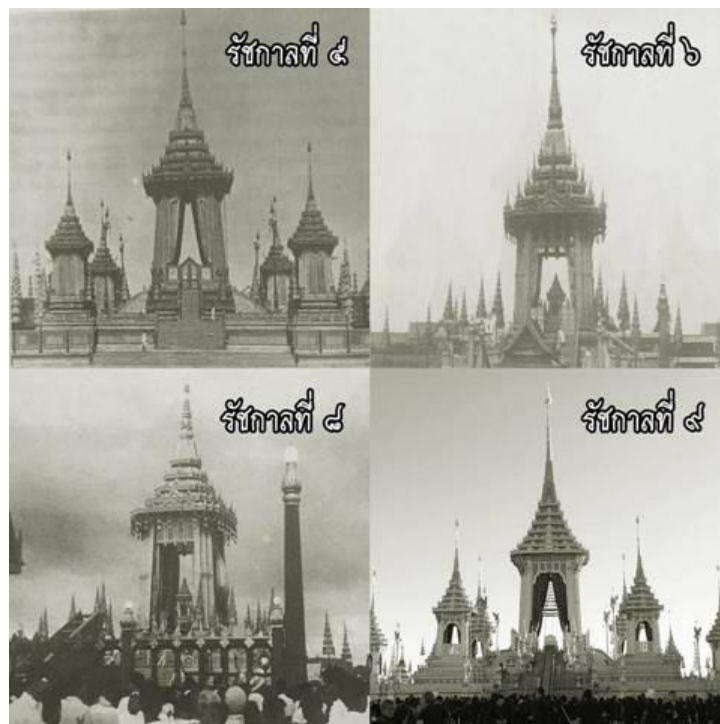
“...ไม่มีการสร้างเมรุปูน เค้าโดยกองฟอน มาตอนหลังเป็นเชิงตะกอนและมาเป็นปูนพอนคนมีตังหน้อยก็เริ่มสร้างเมรุลอยซึ่งทางอยุธยามีการสร้างเรือนไทยน่าจะมีส่วน...” (ID2)

“...คุณพ่อเกิดปี 2480 จากการบอกเล่าเราเกิดมาก็เห็นคุณพ่อทำงาน ในช่วงนั้นเป็นสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย...” (ID7)

“...สมัยก่อนเขาก็เผาเชิงตะกอนไ้เราก็อยู่...” (ID15)

ภาพที่ 5-11 ภาพเขียนเมรุสมัยกรุงศรีอยุธยา ในแฟ้มสะสมภาพของนายวินัย กิจสุทธิ (วินัย กิจสุทธิ, 2534)

ภาพที่ 5-12 พระเมรุมาศทรงบุษบกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ต้นแบบพระเมรุมาศนับตั้งแต่รัชกาลที่ 6 จนถึงรัชกาลที่ 9 (คณะกรรมการจัดทำจดหมายเหตุและจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ, (2518)

1. ยุคปี พ.ศ. 2475-2520 (ยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข)

ยุคสมัยนี้ถือเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบบประชาธิปไตย ภายหลังจากการปฏิรูปการปกครองและการปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 พระองค์ได้มีกระแสความคิดที่จะให้ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยมีรัฐสภาเป็นสถาบันหลักที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองมากขึ้น จนกระทั่งได้มีคณะนายทหารชุดกบฏ ร.ศ.130 ซึ่งมีความคิดที่ปฏิบัติทำให้บรรลุความมุ่งหมายดังกล่าว แต่ไม่ทันลงมือกระทำก็ถูกจับได้เสียก่อนเมื่อ พ.ศ.2454 ในต้นรัชกาลที่ 6 อย่างไรก็ตามเสียงเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ยังคงมีออกมาเป็นระยะ ๆ แต่ยังไม่เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงมากนัก เพียงแต่มีการปรับตัวของรัฐบาล ทางด้านการเมืองการปกครองให้ทันสมัยขึ้นกว่าเดิม แต่ก็ไม่ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559)

จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 7 ได้มีคณะผู้ก่อการภายใต้การนำของ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งได้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นผลสำเร็จใน พ.ศ. 2475 ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญของประวัติศาสตร์ไทย ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สังคมไทยอยู่ในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความทันสมัยตามแบบตะวันตก อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิรูปแผ่นดินเข้าสู่ความทันสมัยในรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2453) ความจริงแล้วสังคมไทยเริ่มปรับตัวให้เข้ากับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ภายหลังจากได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษใน พ.ศ. 2398 และกับประเทศอื่นในภาคพื้นยุโรปอีกหลายประเทศ และทรงเปิดรับประเพณีและวัฒนธรรมของตะวันตก เช่น การจ้างชาวตะวันตกให้เป็นครูสอนภาษาอังกฤษแก่พระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบรมมหาราชวัง การให้ข้าราชการสวมเสื้อเข้าเฝ้า การอนุญาตให้ชาวต่างประเทศเข้าเฝ้าพร้อมทั้งขุนนางข้าราชการไทยในงานพระบรมราชาภิเษก เป็นต้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทรงดำเนินพระบรมราโชบายปลดปล่อยไพร่ให้เป็นอิสระและทรงประกาศเลิกทาสให้เป็นไทแก่ตนเอง พร้อมกันนั้นยังทรงปฏิรูปการศึกษาตามแบบตะวันตก เพื่อให้คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาถึงขั้นอ่านออกเขียนได้และคิดเลขเป็น ไม่ว่าจะเป็เจ้านาย บุตรหลานขุนนาง หรือราษฎรสามัญชนที่พ้นจากความเป็นไพร่หรือทาส ถ้าบุคคลใดมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดก็จะมีโอกาสเดินทางไปศึกษาต่อยังประเทศตะวันตกโดยพระบรมราชานุเคราะห์ (วิกิพีเดีย, 2562)

จากผลการปฏิรูปการศึกษาทำให้คนไทยบางกลุ่มที่ได้รับการศึกษาตามแบบตะวันตกเริ่มรับเอากระแสความคิดเกี่ยวกับการเมืองสมัยใหม่ ที่ยึดถือรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศมาและมีความปรารถนาที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทย อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้นำสมัยใหม่บางส่วนที่ได้รับผลประโยชน์จากระบอบราชการสมัยใหม่ที่ตนเองเข้าไปมีหน้าที่รับผิดชอบอยู่ก็ถูกระบบราชการตักต้อนจนปฏิเสธที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสมัยใหม่ในระยะเวลานั้นไป เพราะมีความเห็นว่าประชาชนชาวไทยยังขาดความพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลง สมัยรัชกาลที่ 5 ทรงปฏิรูปประเทศเข้าสู่ความทันสมัย สังคมไทยก็เริ่มก้าวเข้าสู่ความมีเสรีในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น โดยเริ่มเปิดโอกาสสื่อมวลชนเสนอความคิดเห็นต่อสาธารณชนได้

ค่อนข้างเสรี ดังนั้นจึงปรากฏว่าสื่อมวลชนต่าง ๆ ได้เรียกร้องและชี้้นำให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไปสู่ระบบรัฐสภา โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศอย่างต่อเนื่อง (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559)

เนื่องจากการปลดปล่อยไพร่และทาสให้เป็นอิสระในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ผ่านพ้นไปได้เพียง 20 ปีเศษ ดังนั้นสภาพสังคมส่วนใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 7 ก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมในระบบเจ้าขุนมูลนาย คนส่วนน้อยยังคงมีฐานะ สิทธิผลประโยชน์ต่าง ๆ เหมือนคนไทยส่วนใหญ่ คนส่วนใหญ่มักมีความเห็นคล้อยตามความคิดซึ่งเป็นชนชั้นนำของสังคมไทย ถ้าจะมีความขัดแย้งในสังคมก็มักจะเป็นความขัดแย้งในทางความคิด และความขัดแย้งในเชิงผลประโยชน์ในหมู่ชนชั้นนำของสังคมที่ได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตก มากกว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้นผู้นำของสังคมไทยกับราษฎรทั่วไป การผ่อนปรนในด้านต่าง ๆ ที่มากขึ้น ส่งผลต่อความคิดแบบสมัยใหม่ที่ผนวกกับความคิดแบบดั้งเดิม ทำให้วัฒนธรรมหลาย ๆ อย่างมีการปรับเปลี่ยนไปในทางที่ทันสมัยมากขึ้น (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559) รวมถึงวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับพิธีศพหลังความตาย ประชาชนตามที่แตกต่างกัน ที่อยู่นอกเขตเมืองหลวงแต่มีฐานะทางสังคม มีบทบาททางสังคม จึงอยากจัดงานให้ประณีตและสมเกียรติมากขึ้น จึงมีการคิดดัดแปลงสถานที่เผาศพที่อิงมาจากของหลวงแต่ไม่ลอกเลียนแบบจนเทียบเท่ากับของหลวงได้ จนเข้าสู่การสร้างเมรุลอย ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนในแต่ละพื้นที่ ด้วยรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามแนวคิดของช่าง ที่เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ที่ผ่านมา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาถือเป็นจังหวัดที่เคยเป็นเมืองหลวงที่มีความศิวิไลซ์รุ่งเรืองสูงสุด เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เพียบพร้อมไปด้วยช่างฝีมือหลายศาสตร์หลายแขนง ด้วยความรู้พื้นฐานทางช่างในสาขาต่าง ๆ ก่อให้เกิดแนวคิดการสร้างเมรุลอยทรงบุษบกที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของคนอยุธยา บางแห่งบางที่ไม่มีผู้สืบทอดสานต่อก็สูญหายไปตามกาลเวลา บางที่มีการสืบทอดสานต่อ มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นก็ยังคงมีให้เห็นอยู่เด่นชัดในปัจจุบัน เฉกเช่นเดียวกับเมรุลอยอยุธยาที่บ้านหัวเวียง หรือตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ปัจจุบันยังคงเอกลักษณ์หนึ่งเดียวของประเทศไทยด้วยรูปแบบเมรุลอยทรงบุษบกที่ผ่านกระบวนการทางความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น จากปราชญ์ชาวบ้านที่ร่วมกันถ่ายทอดความรู้ที่ทรงคุณค่าให้กับผู้สืบทอดทุกยุคทุกสมัย โดยอาศัยรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล แต่ยังคงเป็นภูมิปัญญาที่เปี่ยมล้นไปด้วยความสามารถหลากหลายด้าน สำหรับลักษณะของเมรุลอยอยุธยาที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างปี 2475-2520 สามารถสรุปได้หลายประเด็นดังนี้

2.1 เมรุลอยเป็นทรงบุษบกแบบ 2 ชั้น ยอดเดี่ยว บางครั้งเรียกทรงธรรมมาศ ทรงมณฑป เพราะมีลักษณะคล้ายกับธรรมมาศแสดงธรรม และมณฑปที่ประดิษฐานพระพุทธรูป รูปหล่อรูปเหมือนของพระที่ประชาชนเคารพนับถือ แต่ต่างกันที่สัดส่วนที่ประกอบขึ้นเป็นตัวเรือน จนพัฒนาไปสู่เมรุลอยอยุธยาแบบ 3 ชั้น ยอดเดี่ยวรูปทรงยังคงเดิมมีการประดับและปิดโครงสร้างด้วยล่องถุนหลังคาใช้งานแผงสานหรือไม้ไผ่สานเป็นหลัก รวมถึง มีราชวัตร ฉัตร พัดโบก พักจามร ประดับตกแต่งมีเรือนหยวกอยู่ชั้นบนสุดเพื่อวางศพ รื้อถอนประกอบได้ (Knock-down) ลายที่ใช้เป็นลายเขียนเส้นเป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เรามาเจอภาพถ่ายแรกแรกงานของแม่เปลี่ยนบรรพบุรุษของบ้านคลองโพธิ์แม่เปลี่ยนมีชื่อเสียงในด้านแม่เพลงของบ้านคลองโพธิ์ พอแก่เสียชีวิตลงปรากฏว่าครูช่างจากวัดพุทธโสธรวรรมมาทำเป็นเมรุลอยให้เป็นลักษณะเมรุทรงบุษบกใช้เป็นงานแทงหยวกต่อขึ้นไปทำเป็นหลังคาชั้นซ้อนขึ้นไป โครงสร้างเป็นไม้โดยรอบ ๆ คือมีการปรับซัดมีการปิดล่องถุนมีการติดฉัตรจำลองภาพเขาพระสุเมรุเหมือนเดิม...ช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ยังเป็นทรงบุษบกที่มียอดเดี่ยวอยู่แต่หลังจากนั้นมาเริ่มพัฒนาและมีความวิจิตรพิสดารมากขึ้นทั้งเรื่องขนาดและรูปทรงแต่โครงสร้างหลักหลักยังคงเป็นไม้อยู่เป็นงานแฝงอยู่ เป็นวัสดุที่ยังหาได้ง่ายง่ายหรือเผาไปพร้อมพร้อมกันได้ง่าย ๆ ...” (ID1)

“...จุดเริ่มต้นคือทรงมณฑปแล้วครับ เริ่มต้นมียอดให้หน้าตรงจุดนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของเมรุลอยอยุธยา...เป็นทรงบุษบกจอมแห...ถ้าสมัยปู่ย่าตายายเริ่มต้นจากยอดเดี่ยวทรงมณฑปเพราะคนสามารถเข้าไปได้ถ้าทรงบุษบกคนเข้าไปข้างในไม่ได้...” (ID2)

“...เริ่มทำเป็นหุ่นก่อน ปี 2506...ก็น่าจะสัก 10 ปี...เขาทำหุ่นกันมาตั้งแต่ก่อนปี 2500 หลายหุ่นมีแต่ช่างที่มีฝีมือทั้งนั้นเลยมา...ก็น่าจะทำตอนประมาณ 20 กว่า ก็ย้อนไปประมาณ 70 ปี ...” (ID3)

“...ชื่อเมรุตาชมเขามา 2 ชั้น เริ่มแรกเลย...ตาชมคนบ้านทางข้างนี้...2 ชั้นเล็ก ถือว่าเป็นเจ้าแรกเลยในหัวเวียง...ทรงบุษบก...นาน น่าจะก่อนปี 2500...” (ID4)

“...เมรุลอยบ้านหัวเวียงหลังแรกเป็นเมรุของวัดแต่มีลุงสายเป็นคนดูแล ตอนนั้นเป็นเมรุแบบ 2 ชั้น ยอดเดี่ยว ทรงแบบมณฑปทรงบุษบก ที่หลังคาเป็นไม้ไผ่สานตอกสาน...” (ID5)

“...สมัยก่อนที่ทำเป็นรูปทรงบุษบกหรือทรงมณฑป 100% ช่วงแรก ๆ เป็นทรงนั้นทรงเดี่ยวบางจังหวัดก็มีเอกลักษณ์ของเขาอย่างทรงบุษบกนี้เป็นเอกลักษณ์ของอยุธยา...” (ID7)

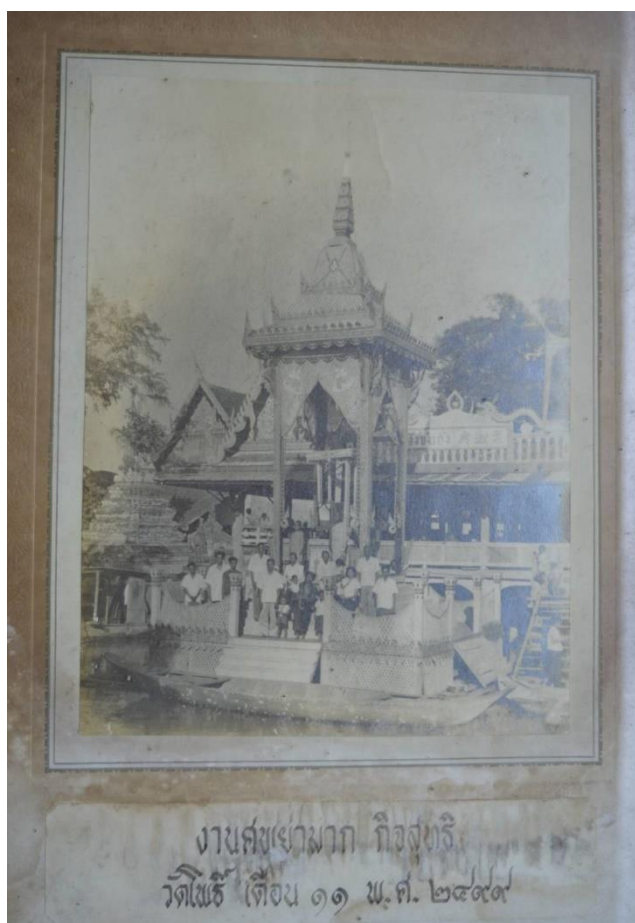
“...ทำเป็น รูปทรงบุษบก 2 ชั้นเหมือนเดิม แกะสลักลายเพิ่มขึ้น ไม้ไผ่ลายเส้นอย่างเดียวแล้วแกะไม้เนื้ออ่อนเมื่อก่อนใช้ไม้สำโรง ไม้ยืนต้น...” (ID10)

“...เริ่มต้นนี้คือยอดเดี่ยวทรงบุษบก 2 ชั้น...” (ID11)

“...รูปทรงเริ่มต้นก็ยอดธรรมดานั้นแหละ ก็แฝงसानนะ 2 ชั้น 1 ยอด...ฐานล่างอยู่ในเกณฑ์ข้างละ 2 เมตร รวมเป็น 6 เมตร 50 เซน ประมาณนั้น หลังที่เล่นที่แรกอะนะ...” (ID12)

“...ประมาณ 2492 ชื่อเมรุมาจากพี่ชาย เป็นคนบ้านทางข้าง บางบาล พอแต่งงานก็เริ่มเป็นส่วนตัว ชื่อมาทำเอง แทงหยวกแทงหยวก ทำหมุด สมัยนั้นมันของคู่กันพอชื่อมาทำเมรุ 2 ชั้นเป็นแฝงสาน ตอนแรกไม่ได้ปิดทองเขียนลายเอา...” (ID15)

“...ช่วงแรกเลยเมรุไม่มีรูปทรงอื่นนอกจากบุษบก...” (ID17)

ภาพที่ 5-13 ภาพเมรุลอยอยุธยาทรงบุษบก 2 ชั้น ยอดเดียวของนายสาคร อรรถจรูญ
(วินัย กิจสุทธิ, 2499)

จากคำบอกเล่าจากคนเก่าหลายท่านว่าหลวงปู่เทียม (ซึ่งเป็นพระสงฆ์ประจำอยู่ที่วัด กษัตราธิราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในสมัยนั้น) เป็นคนที่มีความรู้ทางช่างและเคยสร้างเมรุลอย ชั่วคราวมาก่อน ได้มาสร้างเมรุลอยชั่วคราวเพื่อใช้กับงานศพของหลวงพ่อลับ (เจ้าคุณสุวรรณวิมลศีล) ที่ท่านมรณะเมื่อปี พ.ศ. 2491 โดยรวมช่างที่มีฝีมือของชุมชนบ้านหัวเวียง นำโดย นายเปลื้อง สนธิ (ซึ่งว่ากันว่าเคยเป็นช่างร่วมสร้างเมรุลอยชั่วคราวให้กับโยมแม่ของหลวงพ่อเจาะ วัดประดู่โลกเชษฐ ก่อนปี พ.ศ. 2480 และภายหลังนายเปลื้อง สนธิ ได้นำเมรุหลังนั้นมาดูแลรักษาและให้เข้าในงานศพ ต่าง ๆ) แต่เดิมเจ้าคุณสุวรรณวิมลศีล ท่านพำนักอยู่ ณ วัดสุวรรณดาราราม ในเขตอำเภอ พระนครศรีอยุธยา และเคยดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ของพระหลายต่อหลายรูปรวมถึงหลวงปู่เทียมด้วย เมื่อท่านมรณะภาพลูกศิษย์ที่นำโดยหลวง ปู่เทียมจึงได้สร้างเมรุลอยชั่วคราวไว้ใช้ในพิธีศพของท่าน ซึ่งถือว่าเมรุลอยชั่วคราวหลังนี้คือต้นแบบ ของการสร้างเมรุลอยอยุธยาในยุคต่อ ๆ มา และด้วยการเก็บรักษาไว้ที่วัดทำให้ขาดคนดูแลรักษาจึง ทรุศโทรมไปตามกาลเวลา ภายหลังจึงมีผู้นำมาปรับปรุงให้มีสภาพใหม่และสวยงามเพื่อนำมาให้เช่า

สำหรับงานศพโดยทั่วไป ประชาชนชาวบ้านที่นำเมรุลอยอยุธยาหลังนี้มาปรับปรุงคือนายชม สุพรรณภูมิ โดยดำเนินการในลักษณะของการให้เช่าและทำเป็นอาชีพเสริมในช่วงเว้นว่างจากการทำนา ภายหลังจึงมีการสร้างใหม่เพิ่มขึ้นในลักษณะของหุ่นส่วนที่รวมเอาคนที่มีความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลายและมีความรู้จึกมักคุ้นกันเป็นอย่างดี อาจจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ซึ่งแบ่งออกเป็นหลายกลุ่ม

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเมรุลอยอยุธยาที่ดำเนินการในลักษณะของการให้เช่ากลุ่มแรก ๆ คือกลุ่มบ้านหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วยนายเปลื้อง สนิ นายชม สุพรรณภูมิ นายสิน กิจกล้า และนายเผือด กิจชนม์ (พ่อนายอดุลย์ กิจชนม์) (รุ่นแรกอายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี ถ้ายังมีชีวิตอยู่ แต่ปัจจุบันเสียชีวิตหมดแล้ว) ก่อนที่จะขยายไปยังกลุ่มบ้านทางช้าง อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีพื้นที่ติดกับตำบลหัวเวียง ผู้มีบทบาทสำคัญในการทำเมรุลอยอยุธยา กลุ่มบ้านทางช้าง ได้แก่ นายสงว วงศ์อนันต์ นายอนันต์ นัยสุทธ์ และนายสมศรี ควรแท้ (อายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี ถ้ายังมีชีวิตอยู่ แต่ปัจจุบันเสียชีวิตหมดแล้ว) ภายหลังต่อมาเห็นว่าการให้เช่าเมรุลอยสามารถสร้างรายได้เสริมได้เป็นอย่างดี กลุ่มบ้านหัวเวียงจึงนิยมสร้างเมรุลอยกันมากขึ้นเช่น เมรุลอย นายชิต (ไม่ทราบนามสกุล) นายไสว สนิ นายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง นายหงวน ทองสีจัด นายแถม ฤกษ์อุโฆษ นายแสวง อ่อนฉนวน (ผู้ดูแลให้นายเล็ก ไม่ทราบนามสกุล) นายอาบ สุขชาสุณี นายสาคร อรรถจรรยา นายผ่อง ฤกษ์สมุทร นายอดุลย์ กิจชนม์ เป็นต้น (อายุไม่ต่ำกว่า 90 ปี ถ้ายังมีชีวิตอยู่ แต่ปัจจุบันเกือบทั้งหมดเสียชีวิตแล้วเหลือเพียงนายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง เจ้าของราชาเมรุลอย นายอาบ สุขชาสุณี เจ้าของเมรุลอยครูอาบ และนายสาคร อรรถจรรยา เจ้าของสาครเมรุลอย) จนกระทั่งมีการถ่ายทอดกิจการให้ลูกหลาน การซื้อขาย การสร้างใหม่ ทั้งในรูปของหุ่นส่วนและทำคนเดียวจากรุ่นสู่รุ่น จนถึงยุคปัจจุบันเป็นรุ่นที่ 3 (อายุ 30-60 ปี) ตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ซื้อเมรุตาชมเขามา 2 ชั้น เริ่มแรกเลย...ตาชมคนบ้านทางช้างนี้ไง...2 ชั้นเล็ก ถือว่าเป็นเจ้าแรกเลยในหัวเวียง...ทรงบุษบก...นาน น่าจะก่อนปี 2500...” (ID4)

“...สมัยก่อนจ้างไปตั้ง เป็นเมรุวัดบันไดช้าง แต่มีลุงสายเป็นคนดูแล ตอนนั้นเป็นเมรุแบบ 2 ชั้น ยอดเดียว...ตอนที่เราสร้างเมรุครั้งแรก ก็ดูตัวอย่างมาจากเมรุวัดบันไดช้าง...” ID5

“...เมรุของตาชิตที่อยู่หน้าวัดตอนเราเป็นเด็กเราก็เห็นเมรุของตาชิตนี้ดังมากเลยนะเขาก็เป็นช่างทาสี เมรุของตาชิตนี้เกิดก่อนเพื่อนเลยนะคือเมรุของพวกตาชมตาไหวคือตาชิตนี้เขาเป็นช่างคือเมรุของตาชิตกับตาแหงของตาชิตเก่ากว่า...เรามาทันรุ่นที่เป็น 3 ชั้นแล้ว ยอดเดียวแล้ว ทรงบุษบก ทรงมณฑปมีหลังเดียวแหละที่มีลานสวดอยู่ข้างหน้า นอกนั้นก็เหมือนกันหมดช่วงนั้นมันเป็นเมรุของตาแหงที่ว่าตาแหงทำลานสวดอยู่ข้างหน้าแล้วก็เป็น 3 ชั้น 4 ชั้น อะไรก็แล้วแต่แต่ยอดก็ยังเป็นแผงสานตรงล่องถุนยังเป็นฝาสานอยู่...ตาครก็กลับมาอยู่บ้านมาโยงเรือให้ตาชิตตอนนั้นเมรุตาชิตเป็นเมรุตั้งในหัวเวียงพอตาครกลับมาเขาก็ไม่ได้มาตั้งเมรุกับตาชิตแต่มาลาก พอเรียนรู้อะไรก็ไปสร้างเมรุเอง...” (ID6)

“...คุณพ่อเกิดปี 2480 จากการบอกเล่าเราเกิดมาก็เห็นคุณพ่อทำงาน ในช่วงนั้นเป็นสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย และก่อนหน้านั้นก็มีการเลิกทาสให้ทุกคนมีสิทธิ

เท่าเทียมกัน ตั้งแต่จำความได้ คุณพ่อเล่าให้ฟังว่า คุณพ่อเริ่มทำเมรุลอยตอน 2506 เฉพาะคุณพ่อแต่คนอื่นผมไม่รู้ ตอนนั้นที่เริ่มใหม่ก็หุ้กันกับ แก่หงวน ทองสีจัด...” (ID7)

“...ของตาสินนะ เมรุเล็กนิดเดียวแต่ก็มากนะ ตาสินแล้วก็ตาหงวน แล้วมารุ่นนี้...ตาเล็กเขาเป็นนายทุน ตาแหงเขาเป็นคนตั้ง ของเขา เขาหุ้กัน ตอนนั้นเป็นเมรุยอดเดียว...” (ID9)

“...ตาชิตทำที่หลัง ตาวง ตาหมัก ตาวงก็หลังนี้ เมรุตาหมักก็หลังนี้ ตาทอง ตาผ่อน มี 1 หลังเพราะสร้างใหม่ 5 หลังคือราชากลาง ครบแล้ว 5 หลัง ตาหมัก ตาวง ตาทอง ตาผ่อน ครุอาบ...ก็นานอยู่เหมือนกัน เมรุราชาลุงแป้วไม่ได้เป็นคนดูแลเองตาไหวแยกตัวไปตั้งเอง ตามแถมแยกตัวไปทำเอง แก่หงวน ปลดระวางเพราะว่าอายุเยอะแล้ว...” (ID10)

“...สมัยก่อนเมรุลอยยุคเริ่ม ๆ มี 3 เจ้า พ่อ ลุงนั้น ตาหมัก...ชายให้เพื่อนต่อไป ลุงหมักชาย ให้สุเทพ...เมรุหลังแรกยังไม่เกิดจะน่าจะมีปี 05 เขามารักกับแม่เพราะแม่เป็นหญิงหม้ายอยู่ตอนนั้น เขาบวชพระอยู่วัดตะกุกุ เลยมาคบกับแม่ ประมาณ 04 แล้วตอนมาอยู่กับแม่เขาก็ไปซื้อเมรุตาส้มซึ่งเราก็ไม่รู้ตาส้มเนี่ยซื้อเมรุ 2 ชั้นมา...” (ID11)

“...2507 ทำกับตาพร รู้จักตาพรหรือเปล่า ตาบัก หุ้กันซื้อหุ้กันแล้วก็ ตาเสรีฐ 4 หุ้เป็น 2 ชั้นเล็ก ๆ สร้างทั้งหมดไม่ถึงหมื่น สร้างใหม่ พ. ศ. 2507 2504 ฉันทบวชสึกออกมาจากเป็นพระนี้แหละ...ตาหงวน ตาแป้ว ตาไหว ตาแถมเขาทำก่อน ได้ 3 ปี มันคือผลพลอยได้เพราะว่าเราทำงานด้วยก็พอเลิกจากนา แล้วก็มาทำ...” (ID12)

“...หลังแรกผมว่าปู่สิน อยู่ทางวัดบันไดช้าง เราเคยเห็น เห็นตอนโตแล้ว มาอยู่ที่นี่แล้วประมาณอายุ 21 ย้อนกลับไป ก็ประมาณ 56 ปีมาแล้วพ.ศ. 2506...เมรุที่ไปเป็นลูกจ้างรุ่นแรกเมรุตาเปลื้อง อยู่ในหมู่บ้านค่าแรง 60 บาท ตาเปลื้องกับตาสินคนละหลังแต่ใกล้ ๆ เคียงกัน แล้วก็มีส่วนเมรุลูกไหวปู่อาบ...” (ID13)

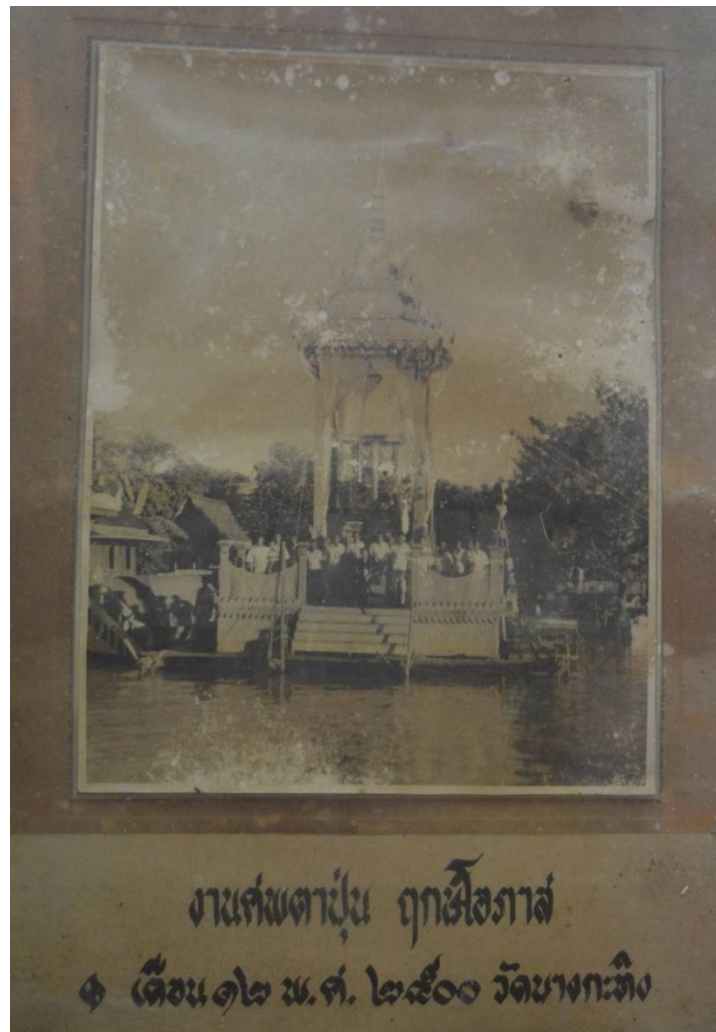
“...2 ชั้นนั้นขายก่อน พอขายเสร็จก็กลับมาทำงานประจำตัว จนกระทั่งมาสร้างเมรุ ของตนเองประมาณ พ.ศ 2516 ทิ้งไปช่วงหนึ่งก็ไปจ้างลากเรือ ไปทำโรงเรือกับโกตา ไปขายของ ขายของรับจ้างคนนู้นทีคนนี้ ก็กลับมาทำเองมีประสบการณ์อยู่แล้วเอาของเก่ากับของใหม่มาผสมผสานกันทำ พ.ศ. 2516 เนี่ยเป็น 3 ชั้น ยอดเดียว แล้วใช้เป็นแผงสานแล้วก็ลายชุดก็เหมือนเดิม...เมรุที่ตั้งแม่ของหลวงพ่อลับคนซื้อต่อเมรุนั้นมา ใช้ตาสาย ตาสายตาแถมนี้ก็คงจะเป็นพี่น้องกันนะ...ตาสินนี่ก็ทำเมรุเหมือนกัน ทำจากหลวงพ่อลับ...” (ID15)

“...สมัยช่วงแรก ปี 2518 สร้างขึ้นมาใหม่ ตอนนั้นอายุประมาณ 11-12 เป็นเมรุแบบ 3 ชั้น ยอดเดียว ลายแกะสลักครับ...” (ID17)

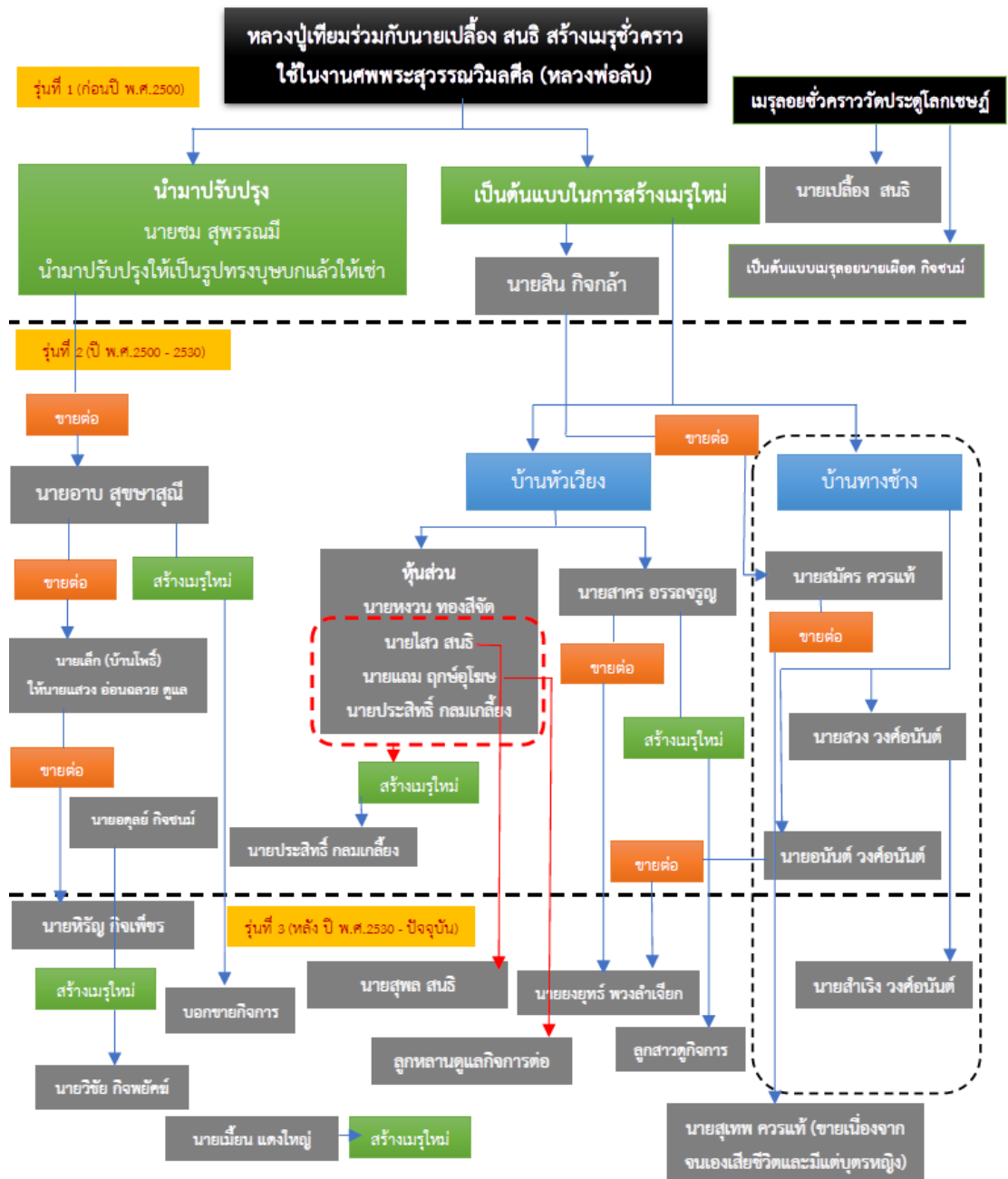

ภาพที่ 5-14 พระสุวรรณวิมลศีล (หลวงพ่อลับ) [http://uauction2.uamulet.com/ใต้กั้วัดพระเครื่อง \(ต้อม\) \(2556\)](http://uauction2.uamulet.com/ใต้กั้วัดพระเครื่อง(ต้อม)(2556))

ภาพที่ 5-15 เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบก 2 ชั้น ยอดเดี่ยวของนายชม สุพรรณมี ซึ่งเป็นเมรุลอยชั่วคราวที่ใช้ในงานศพของพระครูสุวรรณ วิมลศีล และถือเป็นเมรุต้นแบบของเมรุลอยอยุธยาในยุคต่อมา (วินัย กิจสุทธิ, 2500)

จากผลการวิจัยสามารถสรุปเป็นแผนภาพที่มาของเมรุลอยอยุธยาเพื่อแสดงลำดับขั้นของการสืบสานภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาได้ดังภาพที่ 5-16

ภาพที่ 5-16 ภูมิหลังของเมรุลอยอยุธยาโดยสังเขป

2.3 อาชีพหลักของชาวหัวเวียงคือการทำนา ซึ่งจะทำนาปี คือปีหนึ่งจะทำนาหนเดียว จะไถหว่านช่วงเดือน 6 และจะไปเก็บเกี่ยวช่วงเดือน 1-2 ของปีถัดไป ทำให้ช่วงหน้าแล้ง (เดือน มีนาคม-เมษายน) ทางอยุธยาเรียกว่าหน้าลมว่าวเป็นช่วงที่ว่างจากการปลูกข้าว จึงมีการจับกลุ่มคุยกันเพื่อรวมตัวกันทำอาชีพเมรุลอยอยุธยาเป็นอาชีพเสริม บ้างก็เคยไปเป็นลูกจ้างมาก่อน บ้างก็มีหัวคิดทางช่าง บ้างก็มีกำลังทุน จึงรวมหุ้นกันทำเมรุลอยอยุธยาเพื่อเป็นช่องทางในการสร้างรายได้ช่วง

หน้าแล้งที่พิกเว้นจากการทำนา ประกอบกับการทำศพที่มีการเก็บไว้จัดงานใหญ่นั้นส่วนมากจะกระทำกันในช่วงหน้าแล้ง จะไม่นิยมจัดหน้าฝนเพราะเป็นอุปสรรคต่อการจัดงาน การเก็บศพไว้นั้นหมายความว่าต้องมีการจัดงานอย่างสมเกียรติ มักนิยมติดต่อกว่าจ้างเมรุลอยอยุธยาไปใช้ในพิธีการศพ รวมถึงมีการจ้างมหรสพมาแสดงในงานด้วย สำหรับการเก็บศพเพื่อจัดงานในช่วงหน้าแล้งนั้น ปัจจุบันยังพบลักษณะแบบนี้อยู่หลายจังหวัดของประเทศไทย มักจะเป็นศพที่เก็บไว้เพื่อจัดงานใหญ่ มีทั้งศพพระและฆราวาส ในอดีตนั้นมักจะจัดงานกันในช่วงเดือนสามหรือเดือนสี่ ประมาณเดือนมีนาคมถึงเมษายน ซึ่งเป็นช่วงที่มีรายได้จากการเกี่ยวข้าวมาใช้ในการจัดงาน แต่ปัจจุบันลักษณะเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไป งานศพมักจะไม่เก็บศพไว้แต่จะมีการประกอบพิธีเผาหลังจากสวด 5 7 หรือ 9 วัน จึงมีการจัดงานกันทั้งปีส่งผลให้อาชีพเมรุลอยอยุธยากลายเป็นอาชีพหลักที่สามารถเลี้ยงชีพผู้ทำได้ตลอดทั้งปี แต่จะมากบ้างน้อยบ้างตามสภาวะอากาศที่เจ้าภาพจะต้องคำนึงถึง ประกอบกับสมัยก่อนการเดินทางสัญจรลำบากทำให้ขั้นตอนต่าง ๆ ต้องใช้เวลา เช่น การรอลูกหลาน การติดต่อจ้างเมรุลอย มหรสพ การนิมนต์พระภิกษุระดับชั้นราชาคณะที่จะต้องจำพรรษาในช่วงเข้าพรรษา เป็นต้น แต่เมื่อมีถนนหนทางสะดวกสบายแล้ว ทำให้การจัดงานมีความคล่องตัวขึ้น เมรุลอยอยุธยาจึงถูกนำมาใช้กับศพที่ไม่ต้องเก็บศพไว้นาน ปริมาณงานจึงมากขึ้นตามไปด้วย ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ตอนนั้นก็ทำนาเป็นหลัก เมรุเป็นแค่อาชีพเสริม...” (ID5)

“...ตอนนั้นหัวเวียงมีเมรุตาชิตตาแหวงแล้วตาไหว ตอนนั้นที่หุ้กันตาแหวงยังไม่สร้างของตัวเอง รู้สึกว่ายังไม่ได้สร้างรู้ว่ามาหลังราชาแล้วตั้ง 5 หลัง...จุดเริ่มต้นเราคิดว่ามันเป็นรายได้เสริมที่ดีเพราะเราทำปีแรกเราได้หุ้คืน คือเราทำนาปีหนึ่งก็เหลือสักหมื่นกว่าบาทแต่ทำเมรุเนี่ยอย่างลุงแหวงเขาก็พร้อมเลยเขามีเรือโยงด้วยพอเขาขับเรือโยงลูกชายเขาก็ขายของไปด้วย...” (ID6)

“...เอามาทำเป็นลักษณะของอาชีพเสริม ชวนกันหลังจากเกี่ยวข้าวแล้วไม่มีงานก็มาทำเมรุลอย..... คือยังไม่มีเจ้าของเดี่ยวเท่าไรช่วงนั้น เงินทุนทำนากันไม่ค่อยมีตั้ง...” (ID7)

“...สมัยก่อนนี้ก็มีนา เมษา เป็นฤดูกาลของเมรุ แต่เดี๋ยวนี้ไม่เลือกแล้วช่วงหน้าน้ำเมรุจะไปไม่ได้ แต่ก่อนหากินยาก...” (ID9)

“...ช่วง เริ่มต้นเมรุมีน้อย ที่นี้พอคนเริ่มมีความต้องการใช้เมรุมาก ก็เลยเริ่มมีคนสร้างมากขึ้น ปู่แถมนี้สร้างเอง เห็นรายได้ดี...รูปตอนเผาหลวงพ่อบุญวัดบางกระทิง ตั้งรวมกัน 5 หลังมีหลังราชาเป็นที่มา ตอนนั้นมีเมรุ 6-7 หลัง...” (ID10)

“...ก็มันมีรายได้ใ้เราก็ทำนาเลิกแล้ว แล้วทำนาปีไม่ไ้ช่นาปีง นาปีพอเดือน 6 ก็ไ้แห่วนกันแล้ว เดือน 7 เดือน 8 ก็ ข้าวก็ขึ้นแล้วน้ำท่วม ก็คือมากกว่านั้นไม่มีงานอะไรเง งานลงจากข้าววันละแค่ 8 บาท 7 บาท ก็ทำหุ้กันก็ยังมีรายได้ ก็กันยายน ตุลาคมน้ำก็เข้าทุ่งแล้ว ปีใหม่ถึงจะไ้เกี่ยวข้าวอย่างมาก...” (ID12)

“...ช่วงเดือนมีนา เมษา เป็นหลัก เข้าพรรษา ออกพรรษาแล้ว จะมี 2 หน้า จะหากันข้ามปีส่วนใหญ่เป็นศพเก็บ สมัยก่อนต้องรอเกี่ยวข้าวก่อน ไ้เงินขายข้าวถึงเผากันได้.....ทำเป็นอาชีพเสริมมันก็ดีกว่าทำนา...” (ID14)

๑. ๑๖/๑/๑๙

ชนิด	๑	๒	๓	๔	๕	๖
ดัดไม้	๑๖/๑/๑๙			สมเด็จพระ	๕	๕๐
ประติมากรรม	"			"	๕	๕๑
ประติมากรรม	"			ดลองค์สิงหน	๑๒	๑๐
ประติมากรรม	"			ดลองค์ ๓	๓	๑๑
ประติมากรรม	"			ดลองค์ ๓	๓	๑๑
ประติมากรรม	"			ทองแดง	๑	๑๒
ประติมากรรม	"			ลวดลาย	๑	๑๓
ประติมากรรม	"			เมือง	๕	๑๔
ประติมากรรม	"			นพวง	๓	๑๕
ประติมากรรม	"			ดลองค์	๕	๑๖
ประติมากรรม	"			ดลองค์	๓	๑๗
ประติมากรรม	"			เมือง	๕	๑๘
ประติมากรรม	"			เมือง	๕	๑๙
ประติมากรรม	"			นพวง	๕	๒๐
ประติมากรรม	"			ดลองค์	๑๒	๒๑
ประติมากรรม	"			ดลองค์	๑๒	๒๒
ประติมากรรม	"			ดลองค์	๕	๒๓
ประติมากรรม	"			นพวง	๕	๒๔
ประติมากรรม	"			ดลองค์	๑๐	๒๕

ภาพที่ 5-17 สมุดผลงานของสาครเมรุลอย (นายสาคร อรรถจรูญ) เป็นการลงบันทึกด้วยตนเอง ตั้งแต่สมัยกลับมาเริ่มทำเมรุลอยอีกครั้งเมื่อปี พ.ศ. 2518 และเริ่มรับงานในปี พ.ศ. 2519 โดยจะมีการลงชื่อวัด จังหวัด เดือน และปีที่ไปติดตั้งเมรุลอยอยู่ด้วย (สาคร อรรถจรูญ, 2533)

2.4 การปกปิดส่วนของโครงสร้างภายในจะใช้งานแผงสานเป็นหลัก โดยนำมาทาสีขาว เพื่อให้สวยงามและป้องกันเชื้อราที่จะเกิดกับเนื้อไม้ไผ่ การสานจะใช้งานสานในลักษณะของไม้ขัดสอง สามหรือสี่เพื่อสร้างลวดลายที่สวยงาม และทนทานมากกว่าการสานตะแกรง มักใช้งานไผ่สานกับ ส่วนประกอบต่าง ๆ เพื่อปกปิดโครงสร้างภายใน เช่น ล่องถุน หลังคา ชุ่มหน้านาง แผงปีกค้างคาว เป็นต้น เพื่อให้เกิดความสวยงาม ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เป็นแผงสานสมัยก่อนเป็นไม้ไผ่สาน เริ่มต้นมาจากงานไม้ไผ่สานเหมือนกัน...” (ID3)

“...เป็นแผงสาน พวกกลายเป็นลายชุดไม่มี...” (ID4)

“...เมรุลอยบ้านหัวเวียงหลังแรกเป็นเมรุของวัดแต่มีลู่สายเป็นคนดูแล ตอนนั้นเป็นเมรุแบบ 2 ชั้น ยอดเดี่ยว ทรงแบบมณฑปทรงบุษบก ที่หลังคาเป็นไม้ไผ่สานดอกสาน...” (ID5)

“...ตอนนั้นใช้ดอกไผ่สานใช้กันทั้งหลังแหละ...” (ID6)

“...ใช้ไม้ไผ่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้ไม้ไผ่นี้สานเป็นแผงสาน...” (ID7)

“...เป็นไผ่สานแล้วก็เริ่มมาเป็นไม้...คือที่บ้านเนี่ยเก่งมากเรื่องสานลายเนี่ยซัด 4 ตะโก้ มันก็ไม่ค่อยมีอะเดี๋ยวนี้ คือตอก 4 เส้นแล้วซัดเป็นตอตะโก้ะ แล้วต้องเป็นไม้ไผ่สี่ซัดด้วยไผ่อื่นใช้ไม่ได้...” (ID11)

“...รูปทรงเริ่มต้นก็ยอธรรมดานั้นแหละ ก็แผงสานนะ 2 ชั้น 1 ยอด...” (ID12)

“...ตอนนั้นเป็น 2 ชั้นยอดเดียว ขนาด 3 วา ละก็มีเป็นแผงสาน...” (ID15)

“...ตอนนั้นใช้แผงสาน...สมัยก่อนบ้านเรามีชื่อเสียงในการสานแผง ก็มีพวกคนเฒ่าคนแก่ที่เขาคอยสานตะกร้า ถักเป็นแผงเป็น 3 เส้น ต่อกันมาเรื่อย ๆ ไม่มีใครใช้ไม้อัดเลย สมัยนั้นคนสานแผงก็จะเยอะพอสมควร เยอะมากสมัยนี้ไม่ค่อยมีแล้ว...” (ID17)

2.5 ใช้เรือเป็นยานพาหนะ ประกอบด้วย เรือโยงและเรือต่อ โดยเรือต่อคือเรือที่มีการต่อเองหรือ จ้างต่อใช้ประโยชน์เพื่อบรรทุกชิ้นส่วนอุปกรณ์ต่าง ๆ ของเมรุลอยอยุธยา ส่วนเรือโยงเป็นเรือที่มีกำลังเพียงพอจะลากเรือต่อไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและต่างจังหวัด ผ่านแม่น้ำลำคลอง รวมถึงเส้นทางน้ำที่มีการเปิดปิดของประตูระบายน้ำ ดังนั้นการว่าจ้างงานสมัยก่อนผู้ว่าจ้างจะโดยสารมาทางน้ำเพื่อมาจ้างงานให้ผู้ทำเมรุลอยไปติดตั้งในงานศพของผู้ที่ตนเคารพรัก และมักจะเป็นศพที่เก็บไว้เผาในช่วงหน้าแล้ง หรือเป็นงานที่ต้องจองล่องหน้า ทำให้การเดินทางไปประกอบติดตั้งเจ้าของเมรุลอยอยุธยาจะต้องมีการวางแผนการเดินทางเป็นอย่างดี และต้องคำนึงถึงเวลาของการเปิดปิดประตูระบายน้ำ ความกว้างของประตูระบายน้ำ และเส้นทางน้ำที่เรือบรรทุกจะสามารถไปเทียบท่าได้ถึงบริเวณที่จัดงานด้วย ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...สมัยก่อนลงเรือ...เดินทางหลายวันเลยกว่าจะไปถึง เรืออะไรนะที่คล้ายเรือโยง มันเป็นเรื่องใหญ่เหมือนกันนะมีเรือรับจ้าง แล้วเราก็มารับต่อของเรา...เรือยนต์เป็นคนพวงแล้วต่อของเรา...เรือยนต์เป็นคนลากไป...เอาของไว้ในเรือ เพราะเรือบรรทุกเป็นของเราแต่เรือที่ลากเราเช่า เรือที่ใช้บรรทุกแค่ลำเดียว...” (ID3)

“...ขนส่งผ่านทางเรือไปไกลสุดที่ชัยนาท...ขนส่งทางเรือลำบากมาก ถ้าไปแถวชัยนาทตอนน้ำลงเป็นหาดเลย...” (ID4)

“...ก็ขนส่งกันทางเรือ ตอนนั้นก็เรือต่อ ซ้อมมาจากแถวบ้านเราเนี่ยแหละ...” (ID5)

“...สมัยนั้นยังขนส่งทางเรืออยู่...” (ID6)

“...ก็คือไปเรือ ไกลที่สุดนี่คือประมาณที่แถว ๆ นครปฐม บางเลน พิจิตร.....” (ID7)

“...ข้ามจังหวัดก็ไป อ่างทอง ปทุมธานี สิ่งบุรีที่เรือไปถึง ใช้เรือในการขนส่งกันานเหมือนกันเป็นอาทิพย์ เจ้าภาพจะจัดแต่เสาร์อาทิตย์...” (ID10)

“...สมัยก่อนเขามีเรือต่อเอง เป็นของเราไม่ได้จ้างเขาทำให้ เจ้าของเมรุจะต้องมีเรือต่อเป็นของตนเอง เรือเนี่ยจะบรรจุได้เท่านี้ แต่สมัยก่อนเขาเรียกเป็นเกวียน อ้อ เรือเนี่ยจะใหญ่มากบรรทุกได้ประมาณเกือบ ๆ ร้อยเกวียนสมัยก่อนเขาจะพูดเป็นเรือกริมมะริง (เมอร์ริง) อะไรสักอย่าง เรือ 5 มะริง 10 มะริงสมัยก่อนเรือต่อเนี่ยถ้าเรือข้าวสารเล็กเขาจะเรียกว่าข้าวมะริง 4 เกวียนจะมากกว่าตัน 1 ตันจะมีประมาณ พัน แต่ เรือจะมีประมาณ 1500 มันจะหนักกว่าถ้าซั้งเป็น 1 เกวียน เกวียน เล็กก็

100 เกวียนใหญ่ก็ 200 แล้วเรื่อนั้นเขาจะบอกลักษณะมาเลย ว่า 5 มะรุ้ง 10 มะรุ้ง เราก็อซื้อเรื่อที่มันใหญ่มาลุงแหวงเรื่อเขาก็ใหญ่นะแต่ก็ไม่มากเท่าไร...” (ID11)

“...สมัยใส่เรื่อ น้ำมันลิตรละ 80 ตังค์ น้ำมันโซลานะ...ฉันไปไม่ไกลนะ สมัยเรื่อพิจิตรลุงไหวก็ไปนะ ทั้งวันไปแต่ฉันไม่ไปฉันไปก็หนุ่มมหาชัย เขาเรียกว่าคลองหัวกระบือ ก็เข้าไปทางบางขุนเทียน เพราะเรื่อไม่ใหญ่ แล้วก็แถวจังหวัดอยุธยา ก็ไปเยอะ บางทีไปหากินมันก็ยากจนถึงที่สุดก็มีนะ...” (ID12)

“...สมัยนั้นตอนขนส่งทางเรื่อไปสิงห์บุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม ไปหมดตอนนั้นสนุกสินั่งเรื่อไปเก็บผักบุงไป...” (ID13)

“...ตอนนั้นต้องขนส่งทางเรื่อเป็นเรื่อโยง...” (ID17)

2.6 สำหรับเมรุลอยอยุธยาในยุคนี้มักใช้กับศพที่มีการเก็บไว้เผาช่วงหน้าแล้งหลังจากที่มีการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว จะใช้เมรุลอยอยุธยาทั้งกับพระสงฆ์และฆราวาส ที่แสดงออกถึงการตอบแทนคุณของผู้มีพระคุณ หรือผู้ทำคุณประโยชน์ให้กับชุมชน สังคม และครอบครัว รวมถึงเป็นการแสดงออกถึงประเพณีศพที่บ่งบอกถึงความมั่งคั่ง ความมีหน้ามีตาทางสังคม มีบทบาทหน้าที่ มีคุณงามความดี เป็นการรวมตัวกันของญาติที่อยู่ไกล หรือเพื่อรวบรวมเงินจากการขายข้าวเก็บเกี่ยวเพื่อจัดงานให้สมหน้าสมตา ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ครั้งแรกน่าจะใช้กับงานศพพระเกจิมากกว่าไม่ทราบว่าจะวัดไหนจังหวัดไหน...” (ID2)

“...ส่วนใหญ่คนเขานี้เป็นศพพระ...สมัยช่วงที่ออกเรื่อเนี่ยไม่ได้รับงานทั้งปีเพราะว่ามันเป็นศพแห้ง ช่วงมีนาคนกับเมษายนช่วงนั้นอะ...” (ID3)

“...ซื้อเมรุมางานที่เอาไปใช้แรก ๆ ส่วนมากจะใช้กับพระ...” (ID4)

“...จำไม่ได้หรอกแต่โดยมากจะใช้กับฆราวาส ต้องคนรวย...ส่วนใหญ่เขาออกงานกันช่วงเดือน 4-5 มีนา-เมษา...สมัยก่อนออกงานกันช่วงหน้าแล้ง...” (ID5)

“...สมัยก่อนงานที่เขาหาเป็นศพฆราวาสคือสมัยก่อนมันไม่มีเตาอบ มีแต่เชิงตะกอน คือมันต้องมีหน้ามีตาน้อย...” (ID6)

“...แรก ๆ ที่ใช้กับพระภิกษุสงฆ์ แล้วก็พวก คหบดี ผู้มีฐานะเจ้าตระกูลใหญ่ พระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่จะมีสมณศักดิ์...ตอนนั้นถ้าเราเดินทางต้องวางแผนก่อนกว่าจะไปถึงกว่าจะประกอบอีกงานหนึ่งใช้เวลาหลายวัน สมัยก่อนก็รับงานช่วงหน้าแล้ง...” (ID7)

“...งานส่วนใหญ่ใช้กับชาวบ้านทั่วไปนี่แหละ...” (ID12)

“...เมื่อก่อนจะไปตั้งกับงานศพ โดยมากก็คนทั่วไป พระ ตอนนั้นยังไม่มีเมรุปูน...” (ID14)

“...สมัยนั้นที่เขาตั้งกันนะครับมันเป็นงานจองล่งหน้า ส่วนมากก็จะเป็นช่วงมีนา เมษาเสร็จทำไร่นาต้องหาก่อน...” (ID17)

2.7 ในช่วงยุคแรกของการทำเมรุลอยอยุธยามักจะใช้การเขียนสีเป็นลวดลาย เนื่องจากยังไม่มีความรู้ในเรื่องเทคนิคการทำลวดลายมากนัก มักจะเขียนสีลงบนไม้หรือสังกะสีที่มีการทาสีพื้นเป็นสีเหลืองแล้วใช้สีแดงเขียนเป็นลวดลาย หรือใช้วิธีพ่นสีออกเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายดอกพิกุล ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายพีก้ามปู เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นกับภูมิปัญญาของช่างในสมัยนั้น เพราะส่วนใหญ่แล้วผู้ทำเมรุลอยอยุธยามักจะมีความรู้เรื่องช่างไม้ที่โดดเด่นมากกว่าการเขียนลวดลายเป็น ลวดลายที่

นำมาใช้ก็เกิดมาจากการสังเกตสิ่งที่อยู่รอบตัวแล้วเอามาปรับใช้ในลักษณะที่ไม่สลับซับซ้อนมากนัก
ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ลวดลายยังไม่ได้เปลี่ยนแปลง ก็ยังใช้สีพ่นอยู่เป็นดอกก้ามปูก็เอาสีเหลืองพ่นแต่ยุค
กระดาดทองไม่รู้มาได้ไงแต่ลายข้างล่างที่เขาเรียกกระจิงรวนยังใช้สีงะสีอยู่เลยแล้วก็เอาสีพ่น...”
(ID6)

“...ตอนนั้นไม่มีลายอะไรนะ มันมีการพ่นสี พ่นสีขาวขอบก็ตัดสีบ้าง แค่นั้นเอง...ไม่ได้ใช้
กระดาดทองมาก่อน กระจิงยังทาสีเลยครับ ลายจุดจุดแล้วพ่นสีเอา...ก็ต้องสีขาว...” (ID7)

“...แกะสลักลายเพิ่มขึ้น ไม่ใช่ลายเส้นอย่างเดียวแล้ว...” (ID10)

“...ตอนแรกไม่ได้ปิดทองเขียนลายเอา...” (ID15)

2.8 นอกเหนือจากการใช้สีเขียนเป็นลวดลายซึ่งมีลักษณะเป็น 2 มิติแล้ว บางเจ้ามีการ
พัฒนาลวดลายให้มีมิติมากขึ้นด้วยการใช้ลายชุดทาสี และการเขาระรองลายแล้วลงสีตามร่องเพื่อให้
ลวดลายมีมิติมากขึ้นเพิ่มความสวยงามให้กับส่วนประกอบของเมรุลอยอยุธยา ถือได้ว่าเป็นการพัฒนา
ความคิดของปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ด้านการแกะสลักไม้ในด้านมิติของลวดลายไปอีกขั้นหนึ่ง
เพราะช่างเหล่านี้มีประสบการณ์ในการแกะลายประตูหน้าต่างโบสถ์ วิหาร เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูด
ต่อไปนี้

“...หลังเก่าอะลายชุด ไม่มีร่องกระจก มีแค่กระดาดทองกับสี...” (ID4)

“...มีพวกลายไทยที่ลายเสา ลายพืง เป็นงานชุด...” (ID5)

“...ลายชุดยังมีอยู่ แต่ลายชุดนี้ยุคปลายหมายถึงเลิกใช้ลายชุดมาเป็นลายอัดแทนแต่ก็ยังใช้
กระดาดทองอยู่...” (ID7)

“...แกะไม้ใช้ไม้เนื้ออ่อนเมื่อก่อนใช้ไม้สำโรง ไม้ยืนต้น...” (ID10)

“...ทาสีเป็นลายชุดหมด...สมัยยอดเดียวเลยแต่เป็นลายชุดหมดเลยนะไปชนไม้สำโรงมาจ้าง
เขาตัด แล้วก็ชุดลายกัน ตาใบเนี้ยคนชุด ตาเหรียญคนทำ...ฝีมือตาใบทั้งนั้น ลายจะคมยาวจะเป็นทุ่ ๆ
ทำแหลมไม่ได้...” (ID11)

“...เมื่อก่อนลายเป็นตัวแล้วต้องมาแกะเป็นลายเดี่ยวนี้แค่กระดาดปิด เมื่อก่อนต้องแกะ
เอาสีแดงลงตามร่อง ทำเป็นร่องลึก ๆ ให้ดอกลอย...” (ID12)

“...มีชุดลายหลังที่ 2 ที่กลับมาทำอีกครั้ง...” (ID15)

“...สมัยนั้นมันเป็นลายชุดไงแล้วเอาลายมีดมากริดเป็นร่อง ๆ แล้วต้องเอากระดาดทองมา
จุ่มน้ำแล้วก็ลอก...สาเหตุที่ลายชุดหายเพราะไม่มีคนทำ...” (ID17)

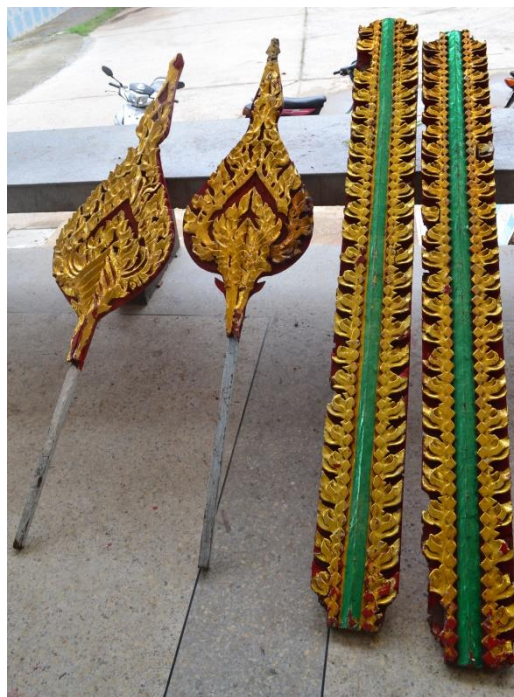
ภาพที่ 5-18 ลักษณะลายกระจังเป็นลายชุด ทาสี ปิดกระดาดทอง ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพชร) ปัจจุบันใช้ลายแปะแทนลายชุด

ภาพที่ 5-19 ลักษณะลายพริ้งเป็นลายชุด ทาสี ปิดกระดาดทอง ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพชร) ปัจจุบันใช้ลายแปะแทนลายชุด

ภาพที่ 5-20 ลักษณะลายคันทวยเป็นลายชุด ทาสี ปิดกระดาดาชทอง ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพชร) ปัจจุบันใช้ลายแปะแทนลายชุด

ภาพที่ 5-21 ลักษณะลายพัดตาลปัตร (ซ้าย) และเสาร้านหวยก (ขวา) เป็นลายชุด ทาสี ปิดกระดาดาชทอง ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพชร) ปัจจุบันยังคงใช้อยู่

ภาพที่ 5-22 ลักษณะลายไอ้โง้ง (หางหงส์) เป็นลายชุด ทาสี ปิดกระดาดาทอง ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพ็ชร) ปัจจุบันยังคงใช้อยู่

ภาพที่ 5-23 ลักษณะลายฐานปูนและรางหมู เป็นลายชุด ทาสี ปิดกระดาดาทอง ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพ็ชร) ปัจจุบันยังคงใช้อยู่

2.9 การใช้สีของเมรุลอยอยุธยาช่วงเริ่มต้นมักจะใช้สีเหลืองและสีของธงชาติเป็นหลัก (ลายทองร้องชาติ) อันได้แก่ เหลือง แดง น้ำเงิน ขาว คาดเดาว่าน่าจะเป็นโทนสีที่ช่างผ่านตาบ่อยครั้ง

แล้วคงคิดว่าเมื่อใช้โทนสีเหล่านี้จะแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ไทย และน่าจะสวยงาม เนื่องจากเป็นโทนสีแม่สี ที่อยู่กลาง ๆ ไม่โตกเศร้าหรือรื่นเริงจนเกินไป ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เขาใช้สีทาหรือสีพ่นเหลือง น้ำเงิน พ่นเป็นดอกพั้นแดงพ่นเป็นดอกเหลืองเขาทำเป็นแบบแล้วก็เอามาพ่น...” (ID6)

“...สีสันของเมรุ เป็น ขาว เหลือง แดง...” (ID7)

“...เป็นเมรุขาวแต่ก็มีสีเหลืองสีแดง แค่นั้นอะสีอื่นไม่ค่อยมี น้ำเงินก็มีบ้างปะปรายมันไม่ขึ้นใจเมื่อก่อนอะ เสทาน้ำเงินสีก็ไม่ค่อยขึ้นเท่าไร...” (ID11)

“...สีเหลืองสีแดง ทองมาปิดยังไม่มียังไม่ได้ทา มันแพง ต้องใช้ทาสี...” (ID12)

“...แดง เหลือง ขาว น้ำเงิน ส่วนมากจะเป็นสีเหลือง สีขาว สีแดง น้ำเงินส่วนมากไว้ใช้ตัดสี...” (ID15)

“...สีที่ใช้ช่วงเริ่มอะครับเป็นสีโทนสีขาว สีเหลือง น้ำเงิน แดง...” (ID17)

ภาพที่ 5-24 ลักษณะการใช้การเขียนสี การพ่นสีเป็นดอกสีเหลืองบนพื้นขาว และโทนของสีที่ใช้ของเมรุลอยอยุธยา ของเมรุลอยครุอาบ (นายอาบ สุขชาสุณี) ซึ่งถ่ายเมื่องานสถาปนกิจศพของพ่อของนายอาบ สุขชาสุณี เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2511 (อาบ สุขชาสุณี, 2511)

2.10 การปิดกระดาดของน่าจะเกิดจากการรับรู้ว่ามีกระดาดทองขายลงนำมาใช้แทนสีเหลือง ซึ่งไม่มีความเงาเมื่อสะท้อนกับแสงแดด ช่างเมรุลอยอยุธยาจึงนำกระดาดทองซึ่งมีลายนูนเป็นลายดอกพิกุลอยู่บนกระดาดเป็นการเพิ่มมิติให้กับลวดลาย มีราคาถูกลง และทนทานกว่าการปิดด้วยทองคำเปลว วิธีการใช้จะนำมาแช่น้ำก่อนลอกเอาเฉพาะส่วนที่เป็นแผ่นทองไปปิดลงบนไม้ที่ทากาวลา

เท็กซ์เมื่อแห้งสนิทจะมีการเคลือบเงาด้วยขี้ผึ้งเพื่อป้องกันการขูดถลอกของกระดาษเมื่อมีการเคลื่อนย้าย ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...มีเคลือบเงากระดาษทอง เงามันจะรักษากระดาษทองไว้ได้นาน...” (ID4)

“...ปิด ๆ แต่ไม่ได้ปิดทองนะ ปิดกระดาษ...” (ID5)

“...กระดาษทองนี้เข้ามาตอนรุ่นอาคารสร้างยอดเดียว เขาเคยลองเอาสีทองมาทาแต่ไปไม่รอดมันกระด้าง...” (ID6)

“...ปิดกระดาษทองครับ สมัยก่อนมีสองแบบครับเป็นร่องทาสีใช้สีก็ได้แล้วเอาสีพวกนี้แล้วตัดขอบ...” (ID17)

2.11 บางเจ้าใช้กระจกประดับร่องของลวดลาย เนื่องจากมีความรู้ความสามารถในการทำโบสถ์จึงเอาความรู้ความสามารถเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ สำหรับสีของกระจกก็จะมีหลายสีขึ้นกับการกำหนดของเจ้าของเมรุ บางคนเลือกใช้สีที่มีราคาสูงกว่า สุดแล้วแต่ความต้องการ การใช้กระจกประดับร่องมูลเหตุน่าจะมาจากลักษณะการสะท้อนแสงเมื่อออกแสงแดดทำให้เมรุลอยอยู่ระยะเกิด ความระยิบระยับ แต่ข้อเสียก็มีมากเหมือนกัน เช่น การกะเทาะออกเนื่องจากการขนย้ายเคลื่อนย้าย ทำให้ต้องซ่อมแซมบ่อยเป็นภาระค่าใช้จ่ายที่มากขึ้นตามมา ต้นทุนสูงกว่าการใช้สีทา ทำให้ในภายหลังการใช้กระจกประดับร่องลายจึงถูกยกเลิกไป แต่จะพอมีร่องลอยให้เห็นอยู่บ้างในลายพริ้ง ลายฐานปูน ลายคันทวย เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ช่วงแรก ๆ เหมือนจะมีการลงรักปิดกระจก พอก็มีการลงรักปิดกระจก ร่องรอยไม่มีแล้ว ขึ้นหนึ่งยังไม่มีเลย...” (ID7)

“...เคยเห็นแต่ก่อนเขาใช้กันนะ ร่องกระจก คิดแล้วประโยชน์มันน้อยเลยไม่เล่น สวยแต่ค่าใช้จ่ายเยอะ...” (ID9)

“...ร่องกระจกที่นี้หลังเดียวหลังอื่นจะไม่ใช้...” (ID11)

“...เริ่มแรกมีแบบร่องปิดกระจก พี่เพิ่มเคยทำโบสถ์มาก่อน เลิกใช้งานกระจกเพราะมันแพง รักษายากด้วย เวลาขึ้นยอดมันขึ้นลำบาก มันคม ส่วนใหญ่จะใช้กับเสาประธาน พริ้ง กระจิง...” (ID14)

“...หลังที่ทำเองนี่นะ มีปิดกระจก หลังที่หั้นไม่มี...” (ID15)

“...สมัยก่อนเป็นร่องกระจกด้วย สีที่ใช้เป็นสีน้ำเงิน ขาว สมัยนั้นสีแดงมันแพง คนชุดร่องลายก็ตามหมู่บ้านก็จะมีคนที่หัดมาเรื่อย ๆ ตั้งแต่ชุดดาบ้วยเสียง...สีแดงถึงแพงกว่าสีเหลืองเพราะมันชัดกว่าเวลามันเข้ากับสีทอง...สาเหตุที่เขาไม่เอาร่องกระจกมาใช้หรือว่าเขาปล่อยทิ้งเพราะเมื่อก่อนพวกเสาที่ขุดในเวลาเสามันชำรุดก็ทำอะไรไม่ได้...” (ID17)

ภาพที่ 5-25 ลายฟิงประดับกระจกของเมรุลอยแอบตั้ง (ของนายสำเร็จ วงศ์นันต์) เป็นงานเก่าที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับเมรุชุดปัจจุบัน มีเพียงส่วนนี้ส่วนเดียวที่ยังคงหลงเหลืออยู่

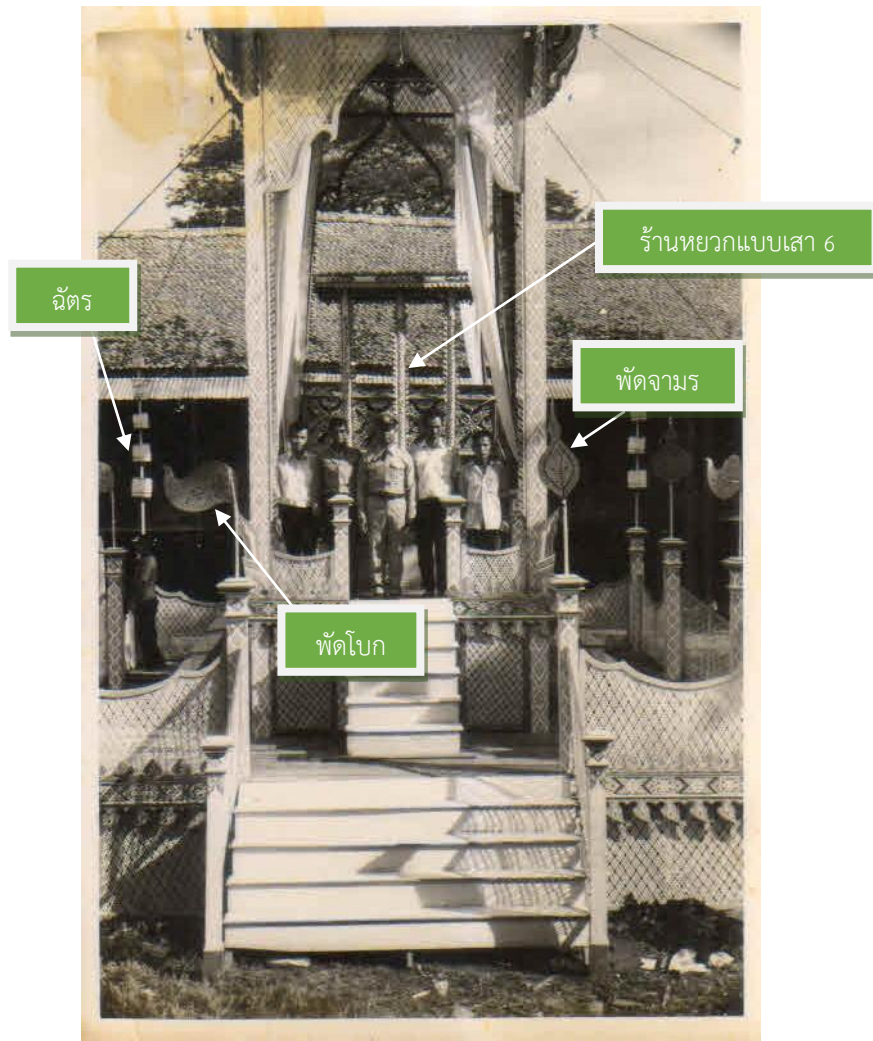
2.12 มีการใช้รั้วราชวัตรหรือรั้วมณฑลพิธี มีทั้งหมดสี่มุม ปักด้วยฉัตร ๑๖ เดิมนี้มีลักษณะเป็นแผงไม้ไผ่สานเป็นแผง ตาข่าย รอบเป็นรั้วทั้งสี่มุม มักจะใช้ในงานพิธีสำคัญ แสดงถึงเขตที่มีความเป็นสิริมงคล ส่วนฉัตร พัดโบก พัดกลม พัดจามร เป็นเครื่องสูงซึ่งเป็นเครื่องสำหรับแสดงพระราชอิสริยยศอย่างหนึ่ง แต่สำหรับในเมรุลอยอยุธยาแล้วจะไม่ทำเลียนแบบเทียบเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน เพียงแต่จะทำคล้าย ๆ กันและใช้วัสดุและลวดลายที่ต่างจากของหลวงอย่างสิ้นเชิง ประโยชน์ที่สร้างขึ้นเพื่อเพิ่มความสวยงามและเป็นเครื่องประดับเกียรติให้กับผู้ตาย นอกจากนี้ยังมีการใช้ราชรถเพื่อนำศพออกจากศาลาการเปรียญมาเวียนรอบเมรุ ตามธรรมเนียมปฏิบัติแต่ดั้งเดิมแทนการใช้คนแบก เพื่อยกระดับความหรูหราให้กับงานศพ แต่ภายหลังยกเลิกใช้ไปทั้งนี้เพราะขนย้ายลำบาก พอชำรุดทรุดโทรมก็เลยไม่นำกลับมาใช้อีก ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...มีเหมือนกันมีฉัตรมีพัด เมื่อก่อนมีหมด...” (ID3)

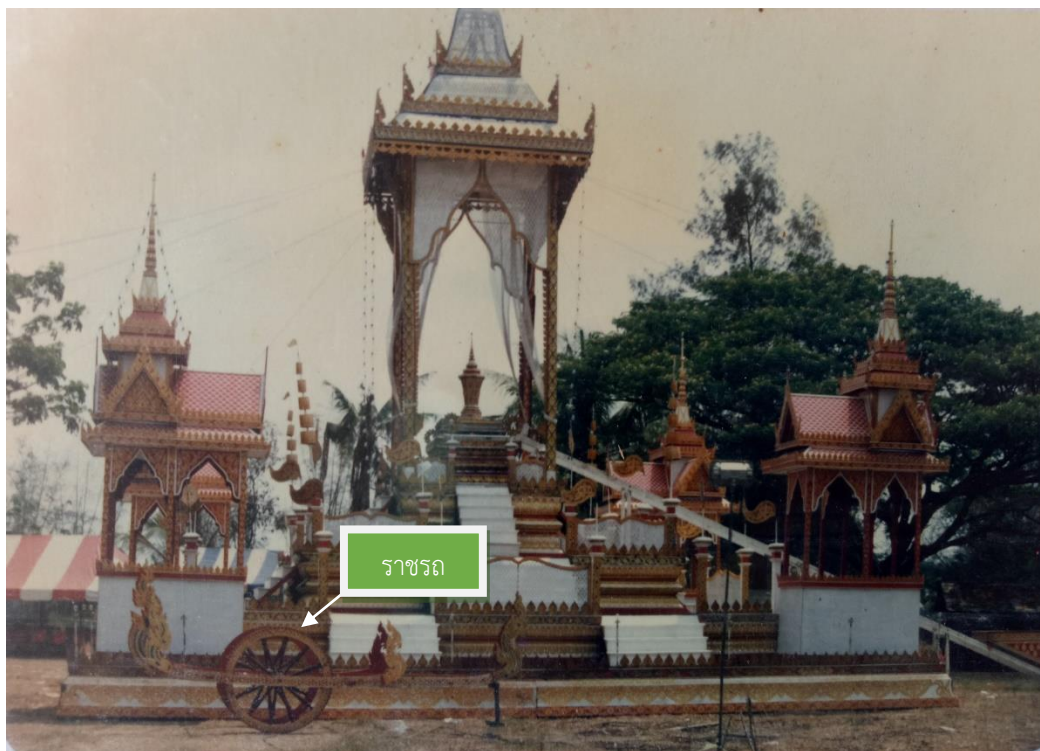
“...แล้วก็ทำราชวัติ มาหล่อตรงมุม แล้วปัก ฉัตร ๑๖ ทำให้มันใหญ่ พวกนี้ต้องมีอยู่แล้ว เราเอามาปรับปรุง แต่ไม่ได้ทำเลียนแบบของหลวง...ของเขานี้ฉัตรมี 5-7 ชั้น แต่เราทำเริ่มแรกนี้ 3 ชั้นไม่เกิน บ่งบอกถึงฐานะ...” (ID7)

“...ตอนนั้นเมรุได้ใช้ ราชวัติ ฉัตร ๑๖ ทำให้แบบไม่ผิดจากเขาไป ละก็บางที่ก็มีเกริน ไม้ยกฐานนะคนตายสมเกียรติด้วย มันทำให้เมรุสวยขึ้น...” (ID15)

“...สมัยนั้นตอนที่สร้างเมรุ 3 ชั้น ยอดเดียว ใช้เกริน แล้วก็ราชรถ...ฉัตร ๑๖ ตาลปัตร พัดยศ คิดว่าน่าจะตกแต่งเพื่อความสวยงาม เชิดชูเกียรติ แต่เราจะทำเทียบเทียมเจ้าไม่ได้...” (ID17)

ภาพที่ 5-26 ฉัตร พัตจามร พัตโบกที่ประดับตกแต่งเมรุลอยอยุธยา ของเมรุลอยครุอาบ (นายอาบ สุขชาสุณี) (อาบ สุขชาสุณี, 2511)

ภาพที่ 5-27 ราชรถ ฉัตร พัด ที่ประดับตกแต่งเมรุลอยอยุธยา ของราชาเมรุลอย (นายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง) เมื่อสมัยที่ทำเป็น 5 ยอด 4 ชั้น แบบบุษบกผสมมุข ปัจจุบันไม่มีการใช้ ราชรถแล้ว แต่ฉัตร ธง พัดโบก พัดตาลปัตร ยังมีให้เห็นอยู่หลายเจ้า มีเพียงส่วนนี้ส่วน เดียวที่ยังคงหลงเหลืออยู่ (วินัย กิจสุทธิ, 2534)

2.13 มีการใช้เกวียนบันไดพญานาค โดยเริ่มตั้งแต่เป็นเมรุรูปแบบ 2 ชั้นยอดเดียว ทรง บุษบกงานแผงสานดั้งเดิม เพื่อใช้เชิญศพขึ้นสู่ฐานวางศพที่ภาษาเมรุลอยจะเรียกว่าฐานปูนเพื่อให้เกิด ความเรียบร้อยสวยงามแทนการใช้คนยกศพขึ้นไปวาง มีหลักฐานว่าเกวียนมีการใช้ในปี พ.ศ. 2511 ใน งานศพของบิดาครูอาบ ที่วัดสุวรรณเจดีย์ ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มูลเหตุของการใช้น่าจะเคยได้เห็นจากแบบอย่างของเมรุหลวงและนำมาประยุกต์ให้เข้ากับสัดส่วนของ เมรุลอยอยุธยาหากแต่จะไม่ทำเทียมเจ้าเทียมนาย หลังจากนั้นหลาย ๆ เจ้าก็มีการนำเกวียนไปใช้กับ เมรุลอยอยุธยาที่มีขนาดและความสูงมากขึ้น จนกระทั่งยกเลิกใช้ไปในปัจจุบันเหตุเพราะไม่สะดวกต่อ การขนย้ายและการทำงาน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เพิ่งจะมาใช้ตอนรุ่นหลังนี้ พอมาทำเองฟังจะมีเกวียน มีเกวียนมีราชรถด้วยตอนนั้น...ไม่ นานไม่เกิน 2 ปีแล้วก็เลิก...5 ยอด 9 ยอดไม่ได้ใช้แล้วช่วงนั้น...” (ID3)

“...คนที่คิดทำตอนแรกคือพี่ชาย พ.ศ.2511 ตอนนั้นเป็น ยอดเดียว เนีย ๆ หลังเดิมหลัง แรกเลย (มีรูปให้ดูประกอบ)...มีลูกรอกข้างล่างชักให้ศพขึ้นได้เราทำเป็นหลังแรกเลย...” (ID4)

“...เขาเอาราชรถเข็นมาใส่เกวียนแล้วหามเอาขึ้นเมรุ...” (ID9)

“...เรื่องเกริ่นบันไดพญานาค ใช้กับเมรุ 2 ชั้นของราชาเมรุ เจ้าแก้วหงวนนายกไสว เขาเก่งเรื่องเมรุ พัฒนาไว้ รู้ว่าอะไรดีก็ทำ...” (ID10)

“...เมรุ 2 ชั้นมีเกริ่น มาใช้ตอนหลัง...” (ID15)

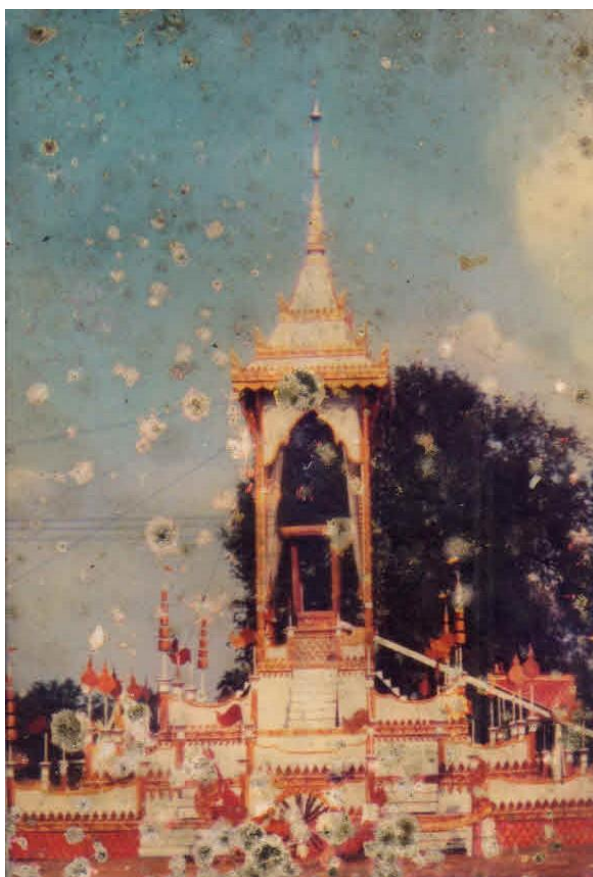
“...สมัยนั้นตอนที่สร้างเมรุ 3 ชั้น ยอดเดียว ใช้เกริ่น...” (ID17)

ภาพที่ 5-28 เกริ่นบันไดพญานาคของเมรุลอยอยุธยาแบบ 2 ยอดเดียว ทรงบุษบก แผงसान ของเมรุลอยครุอาบ (นายอาบ สุขชาสุณี) ในงานฌาปนกิจศพบิดาของนายอาบ สุขชาสุณี เมื่อปี พ.ศ. 2511 (อาบ สุขชาสุณี, 2511)

จากภาพที่ 5-25 จะเห็นว่าเกริ่นบันไดพญานาคที่ทำขึ้นมีการใช้ภูมิปัญญาอย่างง่าย เพื่อให้การนำศพขึ้นเมรุมีความสวยงามเป็นระเบียบ ส่วนประกอบของเกริ่นบันไดพญานาคจะประกอบไปด้วยตัวแท่นวางรูปสามเหลี่ยม คานและรอกสำหรับชัก เริ่มต้นไม่มีการทำลวดลายต่อมาภายหลังตัวแท่นวางศพของเกริ่นนี้มีการทำลวดลาย แกะลาย ปิดลายทอง เป็นรูปเทพธิดา เทวดา นางฟ้า หรือหนุมาน ตามแนวคิดและจินตนาการของช่าง จากภาพจะเห็นว่าการแต่งกายสมัยก่อนจะใส่สีขาวเพื่อ

เป็นการไว้ทุกข์ในขณะมาร่วมงานเฉกเช่นเดียวกับจดหมายเหตุของเดอะ ลา ลูแบร์ ที่ได้บันทึกไว้เมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เกริ่นนี้จะติดตั้งไว้ตั้งแต่ช่วงของการประกอบติดตั้งเมรุลอยอยุธยาและเมื่อซักศพขึ้นสู่ฐานปูนแล้วจะต้องมีการรื้อเก็บเพื่อใช้เป็นทางขึ้นลงสำหรับวางดอกไม้จันทน์

ภาพที่ 5-29 เกริ่นบันไดพญานาค และราชรถ ฉัตร ธง พัดโบก พัดตาลปัตร ของเมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกยอดเดียว 4 ชั้นของราชาเมรุลอย (นายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง) (ประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง, มปป.)

2.14 ราคาจ้างแรงงานสมัยเริ่มต้นอยู่ที่ประมาณคนละ 25 บาท ในสมัยนั้นรับงานราคาในจังหวัดประมาณ 700-800 บาท แรงงานส่วนใหญ่เกิดจากการชักจูงของเพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง คนงานที่ไปจะมีความสุขจากการเดินทางไปที่ต่าง ๆ และได้เที่ยวชมมหรสพที่เจ้าภาพจัดหามา และได้ค่าแรงเป็นการตอบแทน ช่างจะทำประจำอยู่กับเมรุลอยอยุธยายาวนานต่อเนื่องหลายปี เพราะเกิดความเคยชิน สนุกกับงานและมีใจรัก แรงงานที่ใช้แต่ละงานประมาณ 5-8 คน เป็นแรงงานผู้ชาย ทั้งหมดไม่มีแรงงานผู้หญิงเนื่องจากข้อจำกัดหลายประการ เช่น การเดินทาง การทำงาน การพักผ่อน

การอยู่การกิน เป็นต้น เมื่อเดินทางไปถึงสถานที่จัดงานจะใช้เวลาในการติดตั้งวันเดียวก็เสร็จ ดังคำพูดต่อไปนี้ดังตัวอย่างข้อความต่อไปนี้

“...ใช้คน 7-8 คนเองก็หลังมันเล็ก...ติดตั้งวันเดียว สมัยก่อนมันมียอดเดียว...” (ID3)

“...สมัยก่อนตั้งวันเดียวเสร็จ ใช้คน 6-7 คน...” (ID4)

“สมัยก่อนใช้เวลาติดตั้งประมาณวันกว่า ๆ ก็เสร็จแล้ว...” (ID5)

“...กลัวมันสูญหายสิ บางคนบางเจ้าเขาก็เลิกทำ เพราะไม่ไหว บางเจ้ามีแต่ลูกสาวก็ทำไม่ได้ มันต้องกิน อยู่นอน วัด ผู้หญิงเดินทางไกลก็ไม่เหมาะ...” (ID9)

“...ตอนนั้นค่าแรงประมาณ 25 บาท...ถ้าไปทางเรือก็ประมาณ 5-6 คน ใช้เวลาตั้งไม่นาน เย็นนี้ตั้งเสาเข้าชั้นยอด ไม่ทันแดดร้อนก็เสร็จแล้ว ตั้งไม่ถึงวันหรอก...” (ID12)

“...เมรุที่ไปเป็นลูกจ้างรุ่นแรกเมรุตาปลีอง อยู่ในหมู่บ้านค่าแรง 60 บาท...มีแต่แรงงานผู้ชายไม่มีแรงงานผู้หญิง คือทำกันเองหุงข้าวกินกันในเรือ...” (ID13)

“...ก่อนที่เราจะมาทำเมรุเอง ตอนเด็ก ๆ เคยไปตั้งกับเขา สมัยงาน 25 บาท...สมัยก่อนยอดเดียวเนี่ย 6 คน...” (ID14)

“...เราเป็นผู้หญิง ไปกับพวกเมรุ พวกผู้ชาย...ต้องไปคนเดียว นั่งไปก็ไม่ได้ค้างคืนหรือกะพอไปส่งเมรุเสร็จแล้วก็กลับกับรถสิบล้อ คนเขาพูดกันว่าเป็นผู้หญิงไม่ควร แล้วพวกลูกน้องก็เป็นผู้ชายทั้งนั้น มันก็ลำบากเหมือนกันนะแต่ก็กลัวเป็นขี้ปากเขาอะ...ถึงเลิกทำเมรุลอย ไม่มีคนทำเราเป็นผู้หญิงจะทำเมรุก็ลำบากเรื่องเดินทาง...” (ID16)

3. ยุคหลังปี พ.ศ. 2520 ถึงปัจจุบัน เป็นยุคเชื่อมรอยต่อระหว่างเมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกสามชั้นยอดเดียวที่ทำกันในลักษณะของหุ่นส่วนไปสู่การทำแบบเดี่ยว หรือลดจำนวนหุ่นลง มีการทำเมรุลอยแพร่หลายมากยิ่งขึ้นทั้งนี้เพราะในช่วงดังกล่าวเมรุลอยอยุธยาได้รับความนิยม ตลอดจนมีถนนหนทางเข้าถึงและเริ่มมีการใช้รถบรรทุกมากขึ้น จนนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งรูปแบบ รูปทรง โครงสร้าง มีการเพิ่ม ลด อุปกรณ์บางอย่างให้มีความสวยงามเหมาะสม มีการเพิ่มขนาด จำนวนชั้น และจำนวนยอด มีการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการขนส่งทางเรือไปสู่ทางรถเนื่องจากมีการสร้างถนนหนทางที่เข้าสู่ชุมชนให้สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น จนท้ายที่สุดยกเลิกการใช้เรือต่อการขนส่งไป มีการขายทอด จนปัจจุบันไม่มีหลงเหลือให้เห็นแม้แต่ลำเดียว มีงานตลอดทั้งปี ไม่ใช่แต่เฉพาะหน้าแล้งเหมือนช่วงยุคแรก สำหรับผลการวิจัยสามารถสรุปได้หลายประเด็นดังนี้

3.1 เริ่มมีการสร้างเชิงพาณิชย์อย่างแพร่หลายมากขึ้น มีการขายหุ่น แยกหุ่นเพื่อไปทำเมรุลอยอยุธยาเป็นของตนเอง ภายหลังจากปี พ.ศ. 2520 จะเห็นการพัฒนาแบบของเมรุลอยในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น การเพิ่มขนาดและจำนวนชั้นของฐาน มีการเพิ่มจำนวนยอดจากยอดเดียวเป็นห้ายอดและเก้ายอด มีการทำมากกว่าหนึ่งหลัง ด้วยการขนส่งผ่านรถบรรทุกทำให้พื้นที่รถบรรทุกไม่เพียงพอต่อการขนส่งบางอย่าง เช่น เกรินบันไดพญานาค ราชรถ เป็นต้น จนท้ายที่สุดได้ยกเลิกการใช้ไปแล้วนำวิธีการอย่างอื่นมาใช้แทน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...สมัยก่อนมันมียอดเดียวมันไม่มี 5 ยอดเก้ายอด มันพืงมาบวม เมรุไม่ใหญ่ เมรุหลังเล็ก 5 ยอด 9 ยอดมันพืงมาบวมเมื่อไม่กี่ปีนี่เอง ทำทีหลัง...” (ID3)

“...ปัจจุบันอย่างของเราเป็นทรงบุษบกผสมมูข เขาเรียกว่าจตุรมุข เห็นมาจากเมรุเพชรบุรี พ.ศ.2525 ก็เริ่มทำจตุรมุข ตอนนั้นทำ 5 ยอดก่อน ตรงกลางเป็นเป็นบุษบก ริม ๆ เป็นจตุรมุขก็สวย ขึ้น...” (ID5)

“...ตอนนั้นเป็นแบบว่ายุค 5 ชั้นแบบว่าไม่มีใครมีเลยตาครคนแรกแบบ 5 ชั้น ยอดเดียว...” (ID6)

“...ช่วงไฟสานปรับเปลี่ยนเป็นเชิงพาณิชย์ ตอนประมาณ 2520...” (ID11)

“...สร้างใหม่ประมาณ ปี 39 ตอนนั้นสร้าง 3 ชั้น 5 ยอด เป็นทรงบุษบกมณฑปในทรงเดียวกัน...” (ID13)

“...ผู้ใหญ่ติม (สุเทพ) เขาซื้อต่ออาหมักอะ รู้จักจำได้มัย...เมื่อก่อนยอดเดียวแผงสาน แผงสานทั้งนั้นเลย...” (ID16)

ภาพที่ 5-30 เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกแบบ 5 ยอด 3 ชั้น ที่เปี้ยกเมรุลอย ซื้อต่อจากนายอนันต์ วงศ์อนันต์ (เมรุลอยแอบตั้งในปัจจุบัน) เพื่อมาดำเนินการต่อ (วินัย กิจสุทธิ, 2544)

ภาพที่ 5-31 เปี้ยกเมรุลอย ปรับปรุงเมรุลอยอยุธยาที่ซื้อต่อนายอนันต์ วงศ์อนันต์ ไปเป็นเมรุแบบ 9 ยอด 4 ชั้น ในงานพระราชทานเพลิงศพกำนันสวิง รุจิโมระ ในวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2543 (ยงยุทธ ทรงล้ำเจียก, 2543)

ภาพที่ 5-32 เปี้ยกเมรุลอย มีการประยุกต์จากเมรุที่ซื้อมาสองหลังเป็นเมรุ 5 ยอด 3 ชั้น ตามความต้องการของเจ้าภาพ โดยใช้ฐานเป็นของเมรุนายอนันต์ วงศ์อนันต์ และเอายอดของนายสาคร อรรถจรูญ เนื่องในงานฌาปนกิจศพคุณแม่ต่วน จันทร์คุ้ม เมื่อเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2545 (ยงยุทธ ทรงล้ำเจียก, 2545)

ภาพที่ 5-33 เมรุลอยยอยุธยาทรงบุษบกแบบ 9 ยอด 5 ชั้น ของเมรุลอยลุงไสว (นายไสว สนธิ) ยุคที่บุตรชายจบการศึกษาทางด้านศิลปกรรม จึงมีการคิดสร้างรูปแบบทำซุ้มทางขึ้นเพื่อพัฒนาเมรุลอยยอยุธยาให้โดดเด่นจากจากคนอื่น ปัจจุบันซุ้มดังกล่าวถูกเลิกใช้เนื่องจากข้อจำกัดบางประการ (วินัย กิจสุทธิ, มปป.)

ภาพที่ 5-34 เมรุลอยยอยุธยาทรงบุษบกผสมมุขแบบ 5 ยอด 4 ชั้น ของเมรุลอยลุงแถม (นายแถม ฤกษ์อุโฆษ) ที่แยกตัวมาจากการหุ้มและดำเนินการสร้างเป็นของตนเอง โดยมีนายวินัย กิจสุทธิ เป็นผู้ออกแบบลวดลายเรือนกลาง (วินัย กิจสุทธิ, 2544)

ภาพที่ 5-35 เมรุลอยยอธยาทรงบุษบกแบบ 5 ยอด 4 ชั้น ของเมรุลอยลุงไสว (นายไสว สนธิ) ที่แยกตัวมาดำเนินการเอง ใช้ไม้อัดเป็นวัสดุตกแต่งทั้งหมด (วินัย กิจสุทธิ, มปป.)

ภาพที่ 5-36 เมรุลอยยอธยาทรงบุษบกแบบ 9 ยอด 5 ชั้น ที่เมรุลอยผู้ใหญ่สุเทพ (นายสุเทพ ควรแท้) ซื้อมาจากนายสมศรี คนวัดตากู โดยสร้างเพิ่มจากยอดเดียว (วินัย กิจสุทธิ, 2544)

ภาพที่ 5-37 เมรุลอยยอธยาทรงบุษบกแบบ 5 ยอด 3 ชั้น ของเมรุลอยผู้ใหญ่มะเยน (นายมะเยนแดงใหญ่) สร้างใหม่หมดทั้งหลัง ติดตั้งที่วัดประสาธสิทธิ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2543 (มะเยนแดงใหญ่, 2543)

ภาพที่ 5-38 เมรุลอยยอธยาทรงบุษบกแบบ 9 ยอด 4 ชั้น ของเมรุลอยผู้ใหญ่มะเยน (นายมะเยนแดงใหญ่) ปรับปรุงเพิ่มจากเมรุ 5 ยอด 3 ชั้น (วินัย กิจสุทธิ, 2544)

ภาพที่ 5-39 การทำบุญเมรุลอยยุธยาของเจ้าของเมรุ ของเปี้ยกเมรุลอย (นายยงยุทธ์ พวงลำเจียก) ที่เป็นผู้ดูแลกิจการเมรุลอยยุธยาจำนวน 2 หลัง โดยนิมนต์พระเจิมยอดเพื่อความเป็นสิริมงคล แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของเมรุลอยยุธยาในสมัยนั้น (ยงยุทธ์ พวงลำเจียก, 2545)

3.2 สำหรับศพที่นิยมใช้เมรุลอยในยุคนี้ก็ยังคงคล้ายคลึงกับยุคแรกแต่จะแพร่หลายมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการขนส่งและการติดต่อว่าจ้างสะดวกสบายมากขึ้น ทำให้เมรุลอยยุธยาสามารถออกงานได้ตลอดทั้งปีไม่เฉพาะหน้าแล้งเท่านั้น รวมถึงงานพระราชทานเพลิงศพก็นิยมใช้เมรุลอยยุธยาเพิ่มมากขึ้นด้วย สำหรับงานศพที่นิยมใช้ ได้แก่ ศพพระ คหบดี ผู้มีฐานะทางสังคม ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ช่วงที่ใช้กับงานพระมาเนียพอเราเปลี่ยนมาเป็น 5 ยอด 9 ยอดส่วนใหญ่ยังเป็นศพพระด้วยบางทีก็มีชาวบ้านด้วยถ้าจะเป็นพระราชทานเพลิงได้ก็น่าจะเป็นข้าราชการอย่างคนที่เป็นกำนัน เพราะสมัยนี้น่าจะเป็นคนมีตังค์เพราะถ้าไม่มีตังค์ก็คงจะเป็นกำนันไม่ได้...หลังนี้พระเทพเสด็จตอนนั้นเป็นงานชาวบ้านตั้งแต่รุ่นแรกแล้วก็มารุ่นหลังที่กำแพงเพชรฟ้าชายเสด็จ...” (ID3)

“...ปัจจุบันกลุ่มที่ใช้เปลี่ยนไป เราก็ใช้กับคนทั่วไปขอให้มิกำลัง โดยส่วนใหญ่พระสงฆ์ครั้งต่อครั้งพระราชทานเพลิงศพประมาณ 80 % ของคนทั่วไป คนทั่วไปเวลาไปเห็นเขาเกิดศรัทธามั่นจูงใจ มันบ่งบอกถึงความกตัญญูกตเวทิต...” (ID7)

“...แต่เดี๋ยวนี้อีกใช้กับฆราวาสคนธรรมดาด้วย ใช้กับพระ 70% 30% ฆราวาส ที่เป็นฆราวาส พระราชทานเพลิงศพ 70-80 %...” (ID8)

“...เมรุเขาเอาไว้เผาพระ ฆราวาส ชาวบ้าน...” (ID9)

“...เริ่มแรกเป็นพวกชาวบ้านราษฎรทั่วไปแล้วก็เริ่มมาเป็น 5 ยอดก็เป็นเจ้าอาวาสคนใหญ่ คนโตอาจจะเป็นช่วงแรก ๆ มันอยู่ที่กำลังเงิน ในการหามากกว่าเพราะว่าเจ้าอาวาสจะมีเงินมีคนมา ทำบุญช่วยกันเยอะคนราษฎรหาได้ มันใหญ่โตเกินฐานะมาก ด้วย ๆ ความมี 9 ยอดจริง ๆ ก็ไม่ใช่แค่ ราษฎรธรรมดาต้องมีฐานะดีขึ้นและดีมาถึงจะหาได้ต้องมีบารมีมีคนงาน คนมีฐานะ บรรดาศักดิ์ คน ใหญ่คนโตประเภทแบบนั้นราษฎรธรรมดาไม่ค่อยมีแล้ว ใช้เตาอบที่วัดธรรมดาแล้ว ไม่หาแล้วเมรุลอย งานมันไม่หายไป เท่าเดิมเพราะปริมาณการสร้างเมรุก็มีเพิ่มขึ้นเพื่อรองรับปริมาณงาน...” (ID10)

“...เป็นพระส่วนมาก ชาวบ้านก็ต้องรวยจริง ๆ มันเริ่มแพงขึ้น...” (ID14)

ภาพที่ 5-40 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อครั้งเสด็จเป็นองค์ประธานในงานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ) (ไม่ทราบชื่อผู้ตาย) ช่วงปี พ.ศ. 2540-2550 ณ เมรุลอยอยุธยา ของเมรุลุงแกม (นายแกม ฤกษ์อุโฆษ) (ทิพย์วรรณ เหมาะสมาน, มปป.)

3.3 ในช่วงปลายยุคที่ 2 กลุ่มผู้ทำเมรุลอยอยุธยาเริ่มมีประยูตร์รูปทรงให้มีความ หลากหลายสวยงามเพิ่มทางเลือกให้แก่ลูกค้ามากขึ้น โดยการไปศึกษาดูรูปแบบเมรุเพชรบุรี มา ประยุกต์ให้เข้ากับรูปทรงของเมรุลอยอยุธยาแต่ก็ยังคงเอกลักษณ์ของตนเองโดยการใช้งานไม้เกือบ ทั้งหมด มีการประยูตร์รูปแบบ मुख มาผสมกับทรงบุษบกโดยบางเจ้าทำที่หลังกลางหรือหลังใหญ่ บาง เจ้าเริ่มทำที่หลังมุม หรือบางเจ้าปรับทั้งหลังกลางและหลังมุม ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เท่าที่ศึกษามารูปทรงจะเป็นทรงมณฑปสี่เหลี่ยมจัตุรัสก็เป็นทรงบุษบกเลียนแบบทรงเดิมเพียงแต่ว่าที่ไม่ได้ทั้งก็คือเป็นทรงปราสาทที่มีมุขยื่นออกมา อาจจะเป็นด้วยดีไซน์ของช่างคือโดยลักษณะเป็นผังตรงกลางสี่เหลี่ยมจัตุรัส อาจจะเป็นเพราะว่าเพื่อที่จะให้มันสมดุลกับตัวลูกหีบจะขึ้นไปวาง คล้ายคลึงกับหอระฆังของวัด เค้าเรียกลักษณะเป็นจตุรมุข แต่ที่มันแตกต่างกันคือเรื่องของจินตนาการของตกแต่งให้จิตรปิศดารมีเมรุทรงฝรั่งเมรุทรงจีนทรงมอญหลังคาตาดขึ้นอยู่กับจินตนาการของช่างและสิ่งที่เขาได้เห็นรูปแบบของศิลปะ...” (ID1)

“...ที่มียอดมุขออกมาเพียงจะทำ...” (ID3)

“...เห็นแบบมาจากเพชรบุรีแล้วเอามาดัดแปลง แล้ว 9 ยอด จตุรมุข ทำทุกหลัง...เมรุอยุธยาจะแบ่งเมรุออกเป็น 2 อย่างคือบุษบกกับจตุรมุข มันสวยดี...” (ID4)

“...ปัจจุบันอย่างของเราเป็นทรงบุษบกผสมมุข เขาเรียกว่าจตุรมุข เห็นมาจากเมรุเพชรบุรี พ.ศ.2525 ก็เริ่มทำจตุรมุข ตอนนั้นทำ 5 ยอดก่อน ตรงกลางเป็นเป็นบุษบก ริม ๆ เป็นจตุรมุขก็สวยขึ้น ...” (ID5)

“...เขาไปเห็นเมรุเพชรบุรีมา จตุรมุข เอามาผสมผสานอันนี้เชิงพาณิชย์ให้มันแปลกขึ้น...” (ID7)

“...ตอนที่ซื้อมาตั้งแต่แรกเป็นทรงบุษบก แล้วดัดแปลงเป็นจตุรมุข 7 ชั้น พอสร้างจตุรมุขรับงานไม่ไหวเลย...” (ID9)

“...พอมาท่าหลังแรก 5 ยอดเนี่ยจะใช้เป็นมุข หรือจตุรมุข มียอดกลาง คุมด้วยแผงไม้ไผ่ อยู่...ใช้ต้นแบบมาจากเมรุที่เพชรบุรีหลังจากที่ไปเดิน ๆ ดูแล้วจะทำตามเขา วัดด้วยสายตา...ครูอาบเขาสร้างเมรุ 9 ยอดสร้างขึ้นมาใหม่ หุ่นคนใหม่มีตาชัย แต่ตัวครูอาบยืนหลักอยู่ มีครูอาบ ยายวัน หุ่นคนอื่นจำไม่ได้ ก็คงจะ 4 เหมือนเดิม เพราะอีก 2 คนจำไม่ได้ไม่รู้ว่าใคร ถ้ามคนรู้เก่า ๆ อาจจะมีทำ 9 ยอดชุด แรกนั้นขายไป แต่ก็มีหลังอื่นที่กำลังทำอยู่ มีนายกลไสวนี้แหละ ก็มาทำเพิ่มขึ้นมาใหม่ รวมกับพ่อเหรียญ หลวงตาแหวง ช่วงทำ 9 ยอดจบใหม่ ๆ ที่มาเป็นครูเนี่ยช่วงนั้น พ.ศ. 21-22 หลังจากนั้นประมาณ 5 ปีก็มี 9 ยอด ก็ยังไม่เกิน พ.ศ 2527 พ.ศ. 2526-2527 ประมาณนี้นะ ทำ 9 ยอดหลังแรกขึ้นมา ทำปีแรกก็กิจการดีรุ่งเรืองเลย คนเห็นชอบแล้วเราก็ตายเลย ตอนนั้นใช้พื้นที่ทำที่วัดเจดีย์...” (ID10)

ภาพที่ 5-41 เมรุลอยเพชรบุรี แบบ 9 ยอด (เมรุวัดทะเล) เมื่อครั้งมาติดตั้งที่วัดพนัญเชิง เมื่อวันที่ 14-16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2551 (วินัย กิจสุทธิ, 2534)

ภาพที่ 5-42 เมรุลอยอยุธยาทรงมุข แบบ 9 ยอด 4 ชั้น ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพชร) ที่ปรับเปลี่ยนจากทรงบุษบกยอดเดียวมาเป็นแบบมุข 5 ยอดและ 9 ยอด ตามลำดับ (หิรัญ กิจเพชร, 2532)

ภาพที่ 5-43 เมรุลอยยอยุธยาทรงมุข แบบ 5 ยอด 4 ชั้น ติดตั้งในงานฌาปนกิจศพนายเหรียญ กิจสุทธิ เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2531 ที่วัดบางกะทิง อำเภอเสนา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา (วินัย กิจสุทธิ, 2534)

3.4 นอกจากจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของทรงยอดแล้ว ยังมีการเพิ่มปริมาณ ยอดจากยอดเดียว เป็น 5 ยอด และ 9 ยอด เพื่อให้เมรุลอยอยุธยามีความยิ่งใหญ่อลังการมากขึ้น หรือเรียกได้ว่าผู้ทำเมรุลอยมีการแข่งขันกันพัฒนาเพื่อให้เมรุลอยของตัวเองมีความสวยงามโดดเด่นถูก ตาต้องใจเจ้าภาพและผู้พบเห็นมากที่สุด จนมีการบอกต่อเพิ่มปริมาณงานนำมาซึ่งรายได้เพื่อมาเลี้ยง ครอบครัวยุคให้สุขสบายมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...น่าจะมีปี 2510 เพราะรูปที่เจอปี 2510 อย่างเป็นทางการเริ่มจำความได้ปี 2535 เริ่มมี ห้ายอดเก้ายอดเพราะเริ่มมีการแข่งขันของเจ้าของเมรุลอยด้วยกัน...” (ID2)

“...5 ยอดยังทำทรงเดิมพอมาย้ายเป็น 9 ยอด ก็เปลี่ยนทรงใหม่หมดเลย...” (ID4)

“...เริ่มทำจาก เมรุ 1 ยอดเป็น 5 ยอด ประมาณ พ.ศ. 2521-2522 ตอนนั้นเป็นครูแล้ว บรรจไปแล้ว แล้วก็กลับมาบ้านช่วยพ่อทำ พ่อบอกให้เขียน ลาย ให้ที่เพราะสร้างโครงไว้แล้ว...” (ID10)

“...สมัยก่อนที่เปลี่ยนเพราะเขาเปลี่ยนเป็น 3 ชั้นเลย 3 ชั้นขึ้นที่นี้ก็ขึ้นตาม เขาเรียกलय ทางเมรุ ให้ทันเขาจะได้โยนงานกันได้ เพราะ 3 ชั้นเหมือนกัน ยอดยังเป็นยอดเดิมเปลี่ยนแค่ฐานก็ น่าจะประมาณ 10 เมตรกว่า ๆ ถ้าวอกกับของเดิม คือมันรวดเลย 1 ยอด 4 ชั้นบางที่เป็น 5 ยอด 5 ชั้นบางที่เจ้าของเขาจะเอาแบบนั้น...ตอนหลังมี 4 หลัง ปรับปรุงจากสามชั้นยอดเดียวไปเป็น 5 ชั้น 9

ยอด แล้วเขาสั่งสร้างอีกหลังหนึ่งคู่ไปด้วย เป็นแบบเพชรบุรี เพราะที่เราไปดูที่เพชรบุรี แล้วก็เอามาปรับไปกับครุอาบตาเหรียญ ก็ฉันทัน 3 คนที่เพชรบุรี...” (ID12)

“...ตอนนั้นทำเป็น 5 ยอดก่อน แล้วก็มาพัฒนาเป็น 9 ยอด แต่ว่ารูปทรงเหมือนเดิมไม่ได้เปลี่ยน...” (ID13)

“...ยอดเดี่ยว 5 ชั้น แล้วก็มาชวนผมหุ้ให้ผมทำ 5 ยอด ทางที่เพิ่มมีอยู่ยอดหนึ่ง แล้วเอามารวมกันคนละครึ่ง เรายอดเล็ก 4 ยอด ของเขามีอยู่เก่าคือยอดใหญ่ เราเกิด 2486 หลังจากพ่อตาย เมาพ่อ 2528 แล้วเมาพ่อได้ 4-5 ปีมั้ง ประมาณ 2531-2532 เนี่ยแหละ...คือว่าอยู่ไปอยู่มาที่เพิ่มก็ขาย แก่เปื้อนแก่ก็เลยขายให้ ประมาณสัก 5 ปี ที่เพิ่มอยู่ประมาณ 5 ปีแกก็ไม่เอาปี 2537 ก็ขายให้ขาย 5 ยอดมา อยู่มาได้สัก 2 ปีก็เอาพี่ชายเข้ามาดูแล เรามีปีพาทย์ด้วยต้องดูปีพาทย์ดูแลไม่ไหว ให้เขาดูแล มีหุ้มา 50,000 ถึงปีก็แบ่งให้เขา แล้วแต่เราจะแบ่งให้พ่อนักเข้าหนักเข้า อยู่ได้สักปีหนึ่งก็สร้างอีก 4 ยอดเป็น 9 ยอด...” (ID14)

“...ปี 38 มาสร้างให้เขาเป็น 3 ชั้น 5 ยอด...” (ID15)

“...ก็น่าจะซื้อมาพ.ศ. 2530 ซื้อเป็น 5 ชั้นยอดเดี่ยว แล้วเราก็มาต่อข้างเอาเป็น 5 ยอด...ก็ประมาณปี 2533 ทำเป็น 5 ยอด แล้วสักพักนึงถึงจะมาทำ 9 ยอด...” (ID16)

ภาพที่ 5-44 เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบก แบบ 9 ยอด 5 ชั้น หลังแรกของนายอาบ สุขชาสุณี และของบ้านหัวเวียง ที่ขายไปให้กับวัดทางอำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง (วินัย กิจสุทธิ, 2534)

ภาพที่ 5-45 เมรุลอยอยุธยาทรงมุขของนายเหรียญ กิจสุทธิ แบบ 5 ยอด 4 ชั้น ตั้งศพลูกหีบชาวมอญที่พระประแดงเมื่อปี พ.ศ. 2528 (วินัย กิจสุทธิ, 2534)

ภาพที่ 5-46 เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกผสมจตุรมุขของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพ็ชร) แบบ 5 ยอด 4 ชั้น เรือนกลางเป็นทรงบุษบกแผงสาน เรือนบริวารแบบจตุรมุขงานไม้อัด (วินัย กิจสุทธิ, 2534)

3.5 เมื่อมีถนนหนทางเข้าถึงมากยิ่งขึ้น รูปแบบขนส่งจึงค่อย ๆ เปลี่ยนรูปแบบไปจากการขนส่งทางเรือ มาเป็นการขนส่งทางเรือแล้วขนต่อขึ้นรถที่ท่าเทียบเรือใหญ่ ๆ จนกระทั่งเปลี่ยนมาเป็นการขนส่งด้วยรถบรรทุก 10 ล้อ 1-2 คัน ทั้งหมด ทั้งนี้ขึ้นกับขนาดของเมรุลอยอยุธยา ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...พอเปลี่ยนมาเป็นรถมีงานเยอะกว่าเมื่อก่อน ปัจจุบันรับได้ทุกอาทิตย์เลยอะ...” (ID3)

“...ตอนที่ทำเมรุหลังเดิม ขนส่งทางเรืออย่างเดียวตอนนั้นรถยังไม่มี แต่พอมาเปลี่ยนเป็นเมรุไม้อัด ก็ถึงมีรถ สาเหตุที่มาทำเมรุไม้หลังใหม่ก็เพราะว่ามีรถขนส่ง ตอนนั้นทำครั้งแรกเป็นเมรุยอดเดียวทรงเดิม และตอนหลังมาเปลี่ยนเป็น 5 ยอด...” (ID4)

“...ตอนที่มาทำ 5 ยอด ใช้รถบรรทุกแล้ว...” (ID5)

“...ตอนนั้นใช้เรือ ใช้เรืออยู่ ประมาณสัก 4-5 ปี ตอน 5 ยอดมีรถแล้ว ไม่ได้ใช้เรือ...” (ID14)

“...เริ่มแรกหลังคาแผงสานทรงบุษบกงานชุดปิดทองขนส่งทางเรือเมรุที่ซื้อมาก็มีเรือมาด้วย ตอนนี้อยู่ที่บ้านเสาประธานเป็นกระจกแปะต่อมาเพิ่มเป็นห้ายอดผู้ใหญ่อัดมาทำยอดให้ ลายทำจากไม้อัดขนส่งทางรถแล้ว...” (ID16)

3.6 ยุคนี้เป็นยุคที่มีการใช้งานของไม้อัดแทนการใช้แผงสาน เนื่องจากไม่มีคนสาน ประกอบกับไม้อัดสามารถทำลวดลาย ทาสีได้หลากหลายมากกว่า และการดูแลรักษาง่ายกว่า และลดความเสียหายระหว่างการบรรทุกที่ช่วงนี้ถึงแม้จะมีถนนแต่ก็ยังไม่ดีเท่าที่ควร ดังนั้นอุปกรณ์ที่อยู่ในรถบรรทุกจึงได้รับแรงกระแทกจนอาจแตกหัก เสียหาย ลวดลายและสีลอกได้ นอกจากนี้ไม้อัดยังมีการจำหน่ายอย่างแพร่หลายและมีความหนาให้เลือกใช้ตามความต้องการ ถึงอย่างไรก็ตามไม้อัดก็ยังมีข้อเสียในเรื่องของการถ่ายเทอากาศเนื่องจากไม่มีรูระบายโดยเฉพาะการใช้ทำหลังคาบนยอดกลางที่มีความสูงมากพอสมควร เจ้าของเมรุบางเจ้าจึงใช้วิธีการเอียงผนังไม้อัดให้เป็นลวดลายที่มีร่องระบายอากาศ รวมถึงมีการใช้ไม้อัดแปะลายกับส่วนประกอบต่าง ๆ ที่เป็นลายชุดด้วย ทั้งนี้เพราะดูแลรักษาและทำง่ายกว่า เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ที่เลิกใช้เลยหลังจากเปลี่ยนมาเป็นอีกรุ่นหนึ่งก็คือไม้ใช้แผงสานเปลี่ยนมาเป็นไม้อัด มียอมมีมุขเป็นมุขอย่างที่เห็น...” (ID3)

“...แต่พอมาเปลี่ยนเป็นเมรุไม้อัด ก็ถึงมีรถ...” (ID4)

“...เมื่อก่อนเราใช้แผงสานเป็นหลัก พอมาทำ 5 ยอด เปลี่ยนมาเป็นไม้อัด...” (ID5)

“...ตอนสมัยที่ทำเป็น 5 ยอด เริ่มใช้ไม้อัดและกระดาดแปะ เพราะแกะสลักบางที่รักษายากเสียเวลาด้วย แผงสานก็ยังมีใช้อยู่แต่ก็เริ่มใช้ไม้อัดแล้ว ปิดกระดาดของทาสีแดง ขาวแดงน้ำเงิน...” (ID10)

“...รุ่นแรกมี แต่รุ่นหลังเปลี่ยนเป็นไม้อัดหมด ไม่มีคนสาน ขาดคนสาน หลังที่ทำ 5 ยอดที่แรก หลังกลางเป็นแผงสานหลังเดียว...” (ID14)

“...แล้วพัฒนาจาก 5 ยอด ไปเป็น 9 ยอด พอจะเห็นภาพแหละ พอที่นี้มาทำใหม่แผงสาน ไม้มี ยกเลิกไป คนสานแผงสมัยเก่าเนี่ย หายาก ลายชุดไม้ใช้ละ เพราะว่าลายชุดมันยากลำบากนี้เขาใช้ลายแปะกันหมด...” (ID15)

“...ตอนที่ทำ 5 ยอดแผงสานเขาก็เลิกใช้ แผงสานมันหักบ้างอะไรบ้าง ไม่มีคนสาน คนสานยากเปลี่ยนเป็นไม้อัดหมดเลย...” (ID16)

“...ตอนนั้น 5 ยอด ไม่มีแผงสาน...” (ID17)

ภาพที่ 5-47 การใช้ไม้อัดตัด สาที่ ปิดลาย ลงเงา กับส่วนประกอบตกแต่งในเมรุลอยอยุธยา

3.7 ยังคงมีการใช้เกร็นอยู่บ้างบางเจ้าในช่วงแรก ๆ แต่ท้ายที่สุดแล้วเกร็นบันไดพญานาคก็ถูกยกเลิกไปด้วยข้อจำกัดหลายประการ คือ การขนย้าย การประกอบบรี้ออน ความปลอดภัย เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...สาเหตุที่เลิกใช้เกร็นไปเพราะมันมากจัด ของมันมาก ตอนยอดเดียวใช้เรือหมดแต่พอมา 5 ยอดไม่พอ...ดูจากรูปนะแล้วก็เริ่มต้นก็ยังมีเกร็นพญานาค แล้วก็เลิกใช้เกร็นไปไม่มีอีกแล้วก็เลิก...” (ID3)

“...สมัยก่อนที่ทำมีเกร็น มีตอน 5 ยอด...” (ID5)

“...เลิกใช้เพราะเห็นเขาไม่ใช้กัน มีคนบอกว่ามันไม่เรียบร้อย ถ้าไม่มีเกร็นเราก็ต้องยกขึ้นไป ไซ้ใหม่แต่พอมีเกร็นแล้วก็ลากเขาไป...” (ID9)

“...ปี 39 ไม่มีการใช้เกร็นบันไดพญานาคแล้ว...” (ID13)

“...ไม่มีการใช้เกร็นบันไดพญานาค คือว่าหลังเราไม่ได้ทำ หลังอื่นมี แล้วแต่งงาน งานใหญ่ ๆ เขาก็จะให้ทำเกร็น เราไม่เอา ให้หลังอื่นทำกันไป...” (ID14)

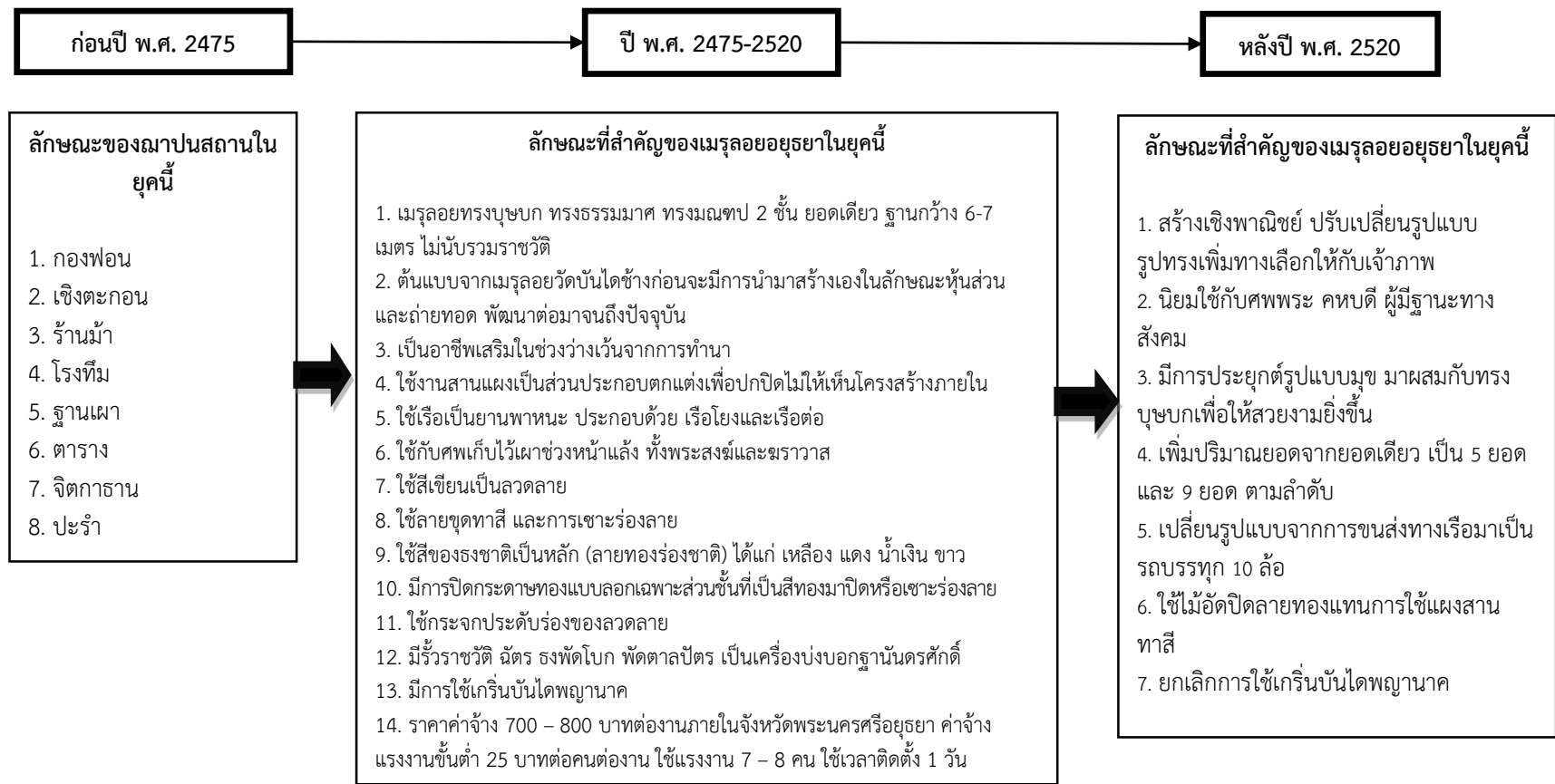
“...ตอนซื้อยอดเดียวมาเขาขายมาพร้อมเกร็น ที่นี้เราก็ไม่ค่อยได้ใช้มันลำบาก ตอนเผาที่ ลูกน้องเราก็ชี้แจง พอเราชักไปมันก็ต้องรีบเก็บเกร็นก่อน มันก็เลยไม่เอา เลิกไป เดียวนี้มันเลิกไปหมดแล้ว...” (ID16)

“...มันยุ่งยากเพราะสมัยก่อนเขาสร้าง 3 ชั้น มันขึ้นง่ายแต่พอ 5 ชั้น มันต้องใช้พื้นที่ยาว พื้นที่มันไม่พอ ไม้หน้า 4 พอศพขึ้นมาแล้วก็ต้องรีบรื้อ มันยุ่งยาก...” (ID17)

ภาพที่ 5-48 เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบก แบบ 5 ยอด 5 ชั้น ของเปี้ยกเมรุลอย (นายยงยุทธ พวงลำเจียก) หลังจากซื้อต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2533 ก็ยังคงมีการใช้เกร็นอยู่แต่ไม่นานก็เลิกใช้ไปจนกระทั่งปัจจุบัน (ยงยุทธ พวงลำเจียก, 2533)

จากผลการศึกษาความเป็นมาของเมรุลอยอยุธยาทั้ง 3 ช่วงยุค สามารถสรุปลักษณะที่สำคัญของแต่ละช่วงยุคได้ดังภาพที่ 5-49

ภาพที่ 5-49 การแบ่งช่วงยุคของเมรุลอยอยุธยา

1. ความโดดเด่นของเอกลักษณ์และภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

จากผลการวิจัยในตอนต้นทำให้เห็นถึงภาพรวมของลักษณะเมรุลอยอยุธยาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทราบถึงระดับของความโดดเด่นในแต่ละองค์ประกอบของเมรุลอยอยุธยาในทรรศนะของกลุ่มผู้ร่วมวิจัยเพื่อเป็นการยืนยันถึงคุณลักษณะของเมรุลอยอยุธยาในยุคกลางตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2520 เพื่อให้เกิดความชัดเจนเชิงอัตลักษณ์หรือความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเมรุลอยอยุธยาที่แตกต่างจากที่อื่น ซึ่งลักษณะของความโดดเด่นเหล่านี้ได้กล่าวถึงในส่วนของความเป็นมาของเมรุลอยอยุธยาไว้แล้วหากแต่ยังไม่บ่งบอกถึงระดับของความเด่นชัด ดังนั้นผลการวิจัยของความโดดเด่นของเอกลักษณ์และภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาผู้วิจัยจึงได้แบ่งออกเป็น 2 ระดับตามความถี่ในการตอบของผู้เข้าร่วมวิจัย อันประกอบด้วยเอกลักษณ์และภูมิปัญญาที่โดดเด่นมาก และโดดเด่นน้อย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. เอกลักษณ์และภูมิปัญญาที่โดดเด่นมากของเมรุลอยอยุธยายุคปี พ.ศ. 2475-2520 เป็นคุณลักษณะที่แตกต่างหรือเด่นกว่าศิลปะด้านอื่น ๆ อย่างชัดเจน คนทั่วไปสามารถคาดเดาได้เลยว่าต้องมาจากแหล่งนี้ ชุมชนนี้ ทั้งนี้เพราะมีคุณลักษณะที่ไม่เหมือนใครหรือไม่มีใครเหมือน เป็นภูมิปัญญาที่ยากต่อการเลียนแบบและควรค่าแก่การสงวนไว้อย่างยิ่ง ดังนี้

1.1 เอกลักษณ์และภูมิปัญญาด้านรูปทรง เมรุลอยอยุธยาในยุคดังกล่าวนี้ที่โดดเด่นมากและมีรูปทรงเดียว ได้แก่ รูปทรงบุษบก หรือทรงมณฑป หมายถึง สถาปัตยกรรมไทยแบบหนึ่ง ฐานล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือเป็นรูปตัดมุม หรือย่อไม้แปด ย่อไม้สิบสอง สร้างด้วยไม้ หรือก่ออิฐถือปูน ยอดหลังคาเป็นทรงจอมแห สร้างไว้สำหรับประดิษฐานสิ่งที่เคารพสักการะ เช่น พระพุทธรูป พระไตรปิฎก เป็นต้น ซึ่งเมื่อไปติดตั้งที่ใดผู้พบเห็นจะคาดเดาได้โดยทันทีว่านี่คือเมรุลอยหัวเวียง เมรุลอยอยุธยา ด้วยเอกลักษณ์ของรูปทรงที่แตกต่างจากที่อื่นอย่างสิ้นเชิง อาทิ เมรุลอยเมืองเพชรบุรีซึ่งก็จะมีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเป็นทรงแบบมุข แต่ภายหลังช่างเมรุลอยอยุธยาก็มีการนำทรงมุขมาประยุกต์เข้ากับเมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกให้มีความสวยงามมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...จะเน้นทรงบุษบกมากกว่าทรงอื่น ๆ ถ้าเป็นของเมืองเพชร บางทีจะเห็นทรงกลมก็มีแต่อยุธยาไม่เคยพบ...” (ID1)

“...ทรงบุษบกจอมแหทางเพชรบุรีเป็นทรงยอดปราสาท ปัจจุบันนี้ของอยุธยาก็ยังเป็นทรงบุษบกเหมือนเดิมแต่เพิ่มเติมคือจำนวนยอดเพิ่มเป็นเมรุทิศห้ายอดหรือห้าหลัง เก้ายอดหรือเก้าหลังตามหลักสถาปัตยกรรมเค้าเรียกหลังอยู่ในฐานเดียวกัน...” (ID2)

“...ตอนนั้นลักษณะที่เด่นของเมรุหัวเวียง คือ ต้องเป็นทรงบุษบก...” (ID6)

“...เมรุอยุธยาที่เมรุอยุธยา เมรุอยุธยาไปไหนเขาก็รู้เมรุอยุธยาสวย ดี...” (ID11)

“...ก็เป็นลักษณะโดดเด่น ลวดลายโดดเด่น รูปทรง...” (ID12)

“...แถวเพชรเขาก็มีเมรุ แต่เขามาหาบ้านเราเรื่อยไม่รู้ทำไม เขาว่าทรงเราสวยกว่า...” (ID13)

“...ถ้ามองสิ่งที่มันโดดเด่น มองรู้เลยว่าเนี่ยเมรุหัวเวียงแน่นอนคือรูปทรงบุษบก...” (ID14)

“...รูปทรงลวดลายไม่เหมือนที่อื่น...” (ID16)

“...เอกลักษณ์โดดเด่นของเมรุลอยอยุธยาก็ รูปทรงบุษบก สีสัน การประดิษฐ์ การตกแต่ง...” (ID17)

ภาพที่ 5-50 เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบก แบบยอดเดี่ยว 2 ชั้น แบบดั้งเดิม

1.2 เอกลักษณ์และภูมิปัญญาด้านการใช้ลวดลายไทยตามความคิดของช่างในยุคสมัยนั้นและความสวยงามของลวดลาย ในช่วงเริ่มต้นของการทำเมรุลอยอยุธยาจะใช้ลวดลายอย่างง่าย กับองค์ประกอบตกแต่ง เช่น ลายดอกพิกุล ลายกระจัง กระจังรวน เป็นต้น โดยจะมีผู้เขียนลายให้กับเมรุลอยหลาย ๆ หลัง ก่อนที่จะมีการพัฒนาลวดลายที่มีความซับซ้อนสวยงามมากขึ้นไปตามกาลเวลา ตามความรู้ด้านลวดลายของช่างในยุคต่อ ๆ มาที่ได้รับศึกษาเล่าเรียนทางด้านศิลปะ หรือมีสื่อการเรียนรู้ด้านลวดลายอย่างแพร่หลายมากยิ่งขึ้น และเป็นผู้เขียนลวดลายที่อ่อนช้อย งดงาม มีมิติให้กับผู้ทำเมรุลอยเจ้าต่าง ๆ อย่างไม่แบ่งแยก มีการร่วมกันแลกเปลี่ยนความรู้ทางด้านลวดลายในกลุ่มผู้ทำเมรุลอยอยุธยาเพื่อให้เกิดความสวยงามของศิลปะท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การสงวนไว้ให้ลูกหลาน นอกจากการพัฒนาความสวยงามของลวดลายแล้ว ช่างเมรุลอยอยุธยายังคำนึงถึงมิติความงามที่แต่เดิมจะเป็นแบบสองมิติก็มีการพัฒนาคิดค้นด้วยภูมิปัญญาให้มีความเป็นมิติในเชิงลึกมากขึ้น ด้วยการขุดลาย ซ้อนลาย รวมถึงการเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ซึ่งเมื่อสะท้อนกับแสงจะก่อให้เกิดความแวววาวมากขึ้น เช่นการใช้กระดาษทองแทนการเขียนสี ฟันสี การขุดลาย การเซาะร่องลายแทนการเขียนลายในเชิงสองมิติอย่างเดียว เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...สี่สัดขึ้นประดับไฟลูกเล่นการจัดดอกไม้พุตะไลและเพิ่มลวดลายสมัยใหม่เข้าไปลายเดิม แต่พัฒนาเช่นทำให้ลายคมขึ้นมีมิติมากขึ้นมีการซ้อนไม้...” (ID2)

“...อย่างหัวเวียงจะใช้กระดาษเมรุทางอื่นยังใช้สี...” (ID6)

“...ผมว่าลวดลายกับกระดาษทองลายทอง ที่อื่นอาจใช้สี...” (ID8)

“...แง่ของความอ่อนช้อยวิธีทำไม่เหมือนกัน...ใช้กระดาษทองมาตั้งแต่แรกลายก็ไม่เหมือนเขา...” (ID9)

“...ก็เป็นลักษณะโดดเด่น ลวดลายโดดเด่น รูปทรง...” (ID12)

“...อยุธยาเขาใช้ลายไทย...” (ID13)

“...ลวดลาย ตอนทำนั้นตาเต็มดูแลอยู่ เรื่องการทำลายเออ ออกแบบ เขาทำเองหมด แล้วเราก็ช่วยทำบ้าง ฉลุ ตกแต่ง ทาสี เราก้ทำได้หมด ช่วยกันไป เขาเขียนลายให้เราก้ต่อกลาย..... สมัยก่อนไม่ได้ใช้กระดาษ ใช้สีเขียนเอาเป็น 2 ชั้น แล้วเปลี่ยนมาเป็นกระดาษตอกลายเป็นแบบนี้แหละแต่เป็นกระดาษทองของอิตาลี...” (ID14)

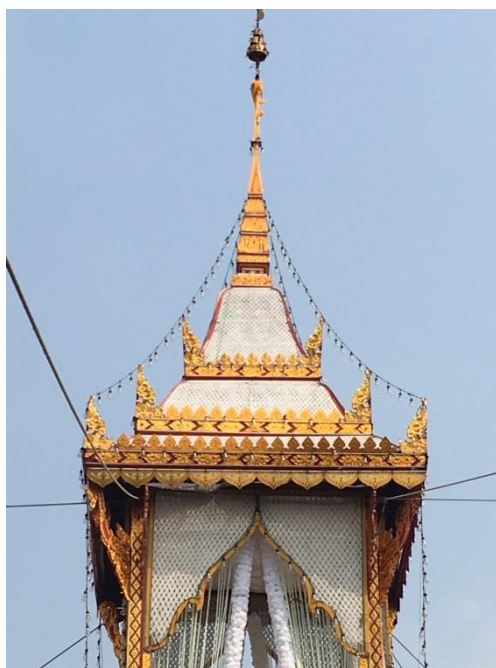
“...เป็นลายเขียนก็มี ไปทางไหนใครรู้เลยว่าเมรุอยุธยา...” (ID15)

ภาพที่ 5-51 ลายชุดไม้สำโรง ทาสีแดง รองนแห้ง ก่อนทากาวลาเท็กซ์และปิดด้วยกระดาษทอง ใช้ มีดเซาะให้เป็นร่องลาย กัดด้วยผ้าชุบน้ำหมาด ๆ รองนแห้งแล้วเคลือบเงา 2-3 รอบ

ภาพที่ 5-52 เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบก แบบยอดเดียว 2 ชั้น ดั้งเดิมเน้นการใช้สีเขียนเป็นลวดลาย ก่อนที่จะมีการเพิ่มมิติให้กับลวดลายทางลึกลงไปเพื่อให้เกิดความสวยงามมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 5-53 เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกที่ใช้การขุดลายและปิดกระดาดทองแทนการใช้สีเขียนเป็นลวดลายหรือการพ่นสีลวดลายเพื่อเพิ่มมิติให้กับลวดลายของราชาเมรุลอย (นายประสิทธิ์ กลิมเกลี้ยง)

ภาพที่ 5-54 แผงของเมรุลอยอยุธยาที่ใช้การซ้อนลายแทนการแกะกระดาดทองแบบสองมิติของ
ราชาเมรุลอย (นายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง)

ภาพที่ 5-55 ฐานปูนและพัดตาลปัตรยศของเมรุลอยอยุธยาที่ใช้การซ้อนลายแทนการแกะกระดาด
ทองแบบสองมิติ

1.3 เมรุลอยอยุธยาเป็นการทำเมรุลอยชั่วคราวที่ใช้งานไม้เป็นหลัก แยกประกอบ ถอด
ชิ้นส่วนได้ทุกชิ้นเกือบจะทั้งหมด อาจจะมีส่วนของสังกะสีปะปนอยู่บ้าง หรือมีการยึดด้วยน็อต ตะปู
อยู่บ้างในบางส่วน แต่โครงสร้าง และองค์ประกอบที่ใช้ปกปิดโครงสร้างก็ยังคงทำมาจากไม้ ทั้งเนื้อ
แข็งและเนื้ออ่อน กล่าวคือ โครงสร้างภายในจะใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นหลัก ส่วนปกปิดโครงสร้างจะใช้ไม้ไผ่
สานเป็นแผงสาน และส่วนของลายชุดจะใช้ไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้ลำโรง ฉัตร พัดต่าง ๆ กระจังรวน
อาจจะใช้ไม้หรือสังกะสีแล้วแต่ความเหมาะสม เป็นต้น ชิ้นส่วนทุกชิ้นสามารถแยก ถอด ประกอบ รื้อ
ถอนได้ ในลักษณะการสร้างแบบชั่วคราว มีการทำสลัก การบาก เพื่อล็อก สับไม้ ให้ยึดกันได้อย่าง

แน่นอน และมีมาตรฐานคงทนไม่หักไม่ยุบขณะที่คนขึ้นไปด้านบนเมรุลอยเป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เมรุลอยอยุธยาคือหนึ่งใช้เครื่องหมายเป็นหลักสอง...” (ID1)

“...แต่ว่าก็ไม่ได้ฝังอะไรลงไปดินยังอยู่บนดิน โต่งเชือก...” (ID3)

“...คือก็ต้องยอมรับนะ เขาเป็นช่างเก่าแล้วก็มาตัดแปลงคนละชนิดละหน่อย ถึงแม้เครื่องมือมันจะไม่ครบถ้วนแต่เขาก็เอามาสลักสับหว่างกันสมัยก่อนน็อตมันก็ยังไม่แพร่หลายอะไรมาใช้สลักกัน โครงสร้างเป็นไม้ทั้งหมดเหล็กก็ยังไม่...” (ID6)

“...ต้องเขียนสัญลักษณ์ ไม่เขียนไม่รู้เรื่องแน่ มันจะไม่หลงลือคกัน ต้องให้พอดีทั้งหมด เคยเอาช่างไปทำคนหนึ่งอายุมากแล้วเขาขอไปตั้งเมรุด้วยเขาช่างเก่ง เขาตั้งแล้วไม่ลงรอย ตัดให้เข้าสนิทเสียหายเสียหายหมด เขากะว่าเขาทำสนิทแบบเนี่ย ก็หาเลขเอามันไล่ไปเลยเรียงกันไป ถ้าไม่จั้นมันไม่ลงก็ตัดเลย เสียเลย...เราแน่นอนกว่านั้นแหละ เราค้ายันตี...” (ID13)

“...สมัยก่อนใช้ภูมิปัญญาล้วน ๆ ไม่มีเครื่องมืออะไรเลย...” (ID15)

ภาพที่ 5-56 การใช้เลขหลักสองและตัวอักษรย่อไทยแทนสัญลักษณ์ขององค์ประกอบแต่ละชิ้นส่วนที่รื้อถอนได้ทุกชิ้น

ภาพที่ 5-57 การใช้การสลักสับหว่างขององค์ประกอบแต่ละชิ้นส่วนเพื่อให้เกิดความแน่นอน ซึ่งในปัจจุบันมีการใช้น็อต ตะปู ช่วยยึดให้มีความแข็งแรงมากยิ่งขึ้น

2. เอกลักษณ์และภูมิปัญญาที่โดดเด่นน้อยของเมรุลอยอยุธยายุคปี พ.ศ. 2475-2520 เหตุผลที่สำคัญที่เอกลักษณ์หลาย ๆ อย่างถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มที่โดดเด่นน้อยอาจเป็นเพราะลักษณะขององค์ประกอบนี้อาจจะมีใช้ในที่อื่น ๆ หรือกับงานในลักษณะอื่น ทำให้ระดับความสำคัญไม่ค่อยโดดเด่นหรือแตกต่างจากงานศิลปะในสาขาอื่น ๆ อย่างชัดเจนมากนัก รวมถึงอาจจะไม่ใช้การเล่นลวดลายไทย แต่งเติม หรือเน้นแบบเรียบง่ายและเป็นธรรมชาติ หรือในมุมมองของช่างงานนั้นอาจไม่มีการประยุกต์ให้เกิดความสวยงามให้มากขึ้นได้ เป็นต้น แบ่งออกได้เป็นหลายลักษณะดังนี้

2.1 ใช้งานแผงสานเป็นหลักเป็นส่วนประกอบในการปกปิดโครงสร้างภายในเพื่อให้เกิดความสวยงาม การสานแผงจะต้องใช้ผู้ที่มีความรู้และความชำนาญเฉพาะทาง ซึ่งปัจจุบันไม่มีคนที่มีความสามารถด้านนี้ทำได้แล้ว ลักษณะการสานอาจจะใช้การขัดเส้นไม้ไผ่จากรัดเป็น 1-4 เส้น เพื่อให้เกิดเป็นลวดลายที่มีความสลับซับซ้อนแตกต่างกันออกไปตามลักษณะการใช้ประโยชน์ และการแสดงออกถึงระดับความสามารถที่มักจะมีการแข่งขันกันเองระหว่างผู้ทำเมรุลอยอยุธยาด้วยกันเพื่อให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขันที่เหนือกว่าคู่แข่ง สาเหตุที่การใช้งานแผงสานถูกจัดอยู่ในกลุ่มที่โดดเด่นน้อยน่าจะเป็นเพราะปัจจุบันไม่นิยมใช้แล้วเพราะมีวัสดุอื่นที่หาง่ายกว่า เช่น ไม้อัด ทำให้เหลือเมรุลอยเพียงหลังเดียวที่ยังมีส่วนประกอบที่ใช้งานแผงสานให้เห็นอยู่ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...การปิดร่องถุนจะไม่ค่อยนิยมวาดเป็นภาพจะใช้เป็นไม้ไผ่สาน...” (ID1)

“...ตรงเครื่องยอดกับตรงร่องถุนต้องเป็นงานแผงสาน...” (ID6)

ภาพที่ 5-58 การใช้แผงสานในส่วนของร่องถุนและแผงระหว่างเสาของเมรุลอยอยุธยา (อาบ สุขษาสุณี, 2511)

2.2 มีที่เดียวในประเทศไทย

สาเหตุที่ประเด็นด้านการมีที่เดียวในประเทศไทยอยู่ในกลุ่มที่โดดเด่นน้อย น่าจะเกิดจากปัจจุบันมีผู้นำรูปแบบของเมรุลอยอยู่ธยาไปประยุกต์สร้างเองในหลาย ๆ พื้นที่ ทำให้แหล่งงานหลักหลาย ๆ แห่งให้ความสนใจในเมรุลอยอยู่ธยาน้อยลง เพราะเมรุลอยในเขตพื้นที่ตนเองมีราคาต่ำกว่า ทั้งนี้พิจารณาได้จากปริมาณงานที่ลดลงอย่างเห็นได้ชัด ดังตัวอย่างคำพูด

“...ก็สัญลักษณ์มีแค่หัวเวียงที่เดียว...” (ID5)

“...ก็มีความสวยงามที่ไม่เหมือนใครรูปทรงแบบนี้ก็มีแบบเดียวในประเทศ...” (ID5)

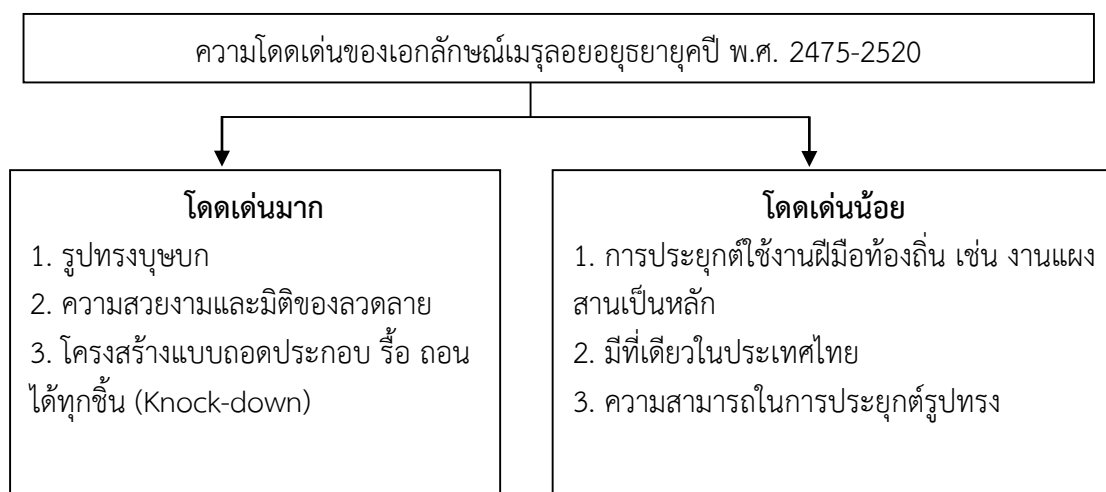
2.3 การประยุกต์รูปทรง

สาเหตุที่ประเด็นด้านการประยุกต์รูปทรงอยู่ในกลุ่มที่โดดเด่นน้อย เพราะปัจจุบันเจ้าของเมรุหลาย ๆ เจ้าหันกลับมาทำรูปทรงบุษบกแบบเดิมเนื่องจากการรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ดั้งเดิม ที่ในมุมมองของช่างคิดว่าเป็นรูปทรงที่มีความสวยงามกว่ารูปทรงอื่น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เป็นจตุรมุขเพราะว่าหลังอื่นเขาไม่ใช่รูปทรงแบบนี้ รูปทรงเพราะส่วนมากเขาจะชอบจตุรมุข...” (ID3)

“...มันก็เหมือน ๆ กันมาแปลกตรงที่มีมุขเท่านั้นเอง ก็เราเอามาทำเป็นหลังแรกไปดูจากเพชรบุรีเขามา ที่นี้ไม่มีปัญหาอะไรขอแค่ให้ใหม่อย่างเดียวมดเรื่อง...” (ID4)

จากผลการวิจัยสามารถสรุปความโดดเด่นของเอกลักษณ์เมรุลอยอยู่ธยาอายุศปี พ.ศ. 2475-2520 ได้ดังภาพที่ 5-59

ภาพที่ 5-59 ความโดดเด่นของเอกลักษณ์เมรุลอยอยู่ธยาอายุศปี พ.ศ. 2475-2520

3. การเปลี่ยนแปลงไปของเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของเมรุลอยอยู่ธยา

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับเอกลักษณ์และภูมิปัญญาที่โดดเด่นของเมรุลอยอยู่ธยาทำให้ทราบถึงอัตลักษณ์ได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับความเป็นมาในการสร้างที่ปราชญ์ตั้งใจจะนำเสนอถึงความโดดเด่นในอัตลักษณ์เหล่านี้ผ่านผลงาน การคิดค้นจากภูมิปัญญา การระดมความรู้ ความสามารถเพื่อ

สร้างสรรค์เมอร์ลอยอยุธยาให้มีความโดดเด่นสวยงามเป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาผู้พบเห็น สร้างคุณค่าแก่ผลงาน ครั้นเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไปจึงก่อให้เกิดการพัฒนาผลงาน ทั้งในแง่ของการเพิ่มและการลดเพื่อให้เมอร์ลอยอยุธยายังคงอยู่จากปัจจุบันไปจนถึงอนาคตถึงแม้จะมีอุปสรรคหลายประการที่จะต้องฟันฝ่าไปได้ ด้วยความรู้ ความสามารถ และความรักและห่วงหาของมรดกภูมิปัญญาเมอร์ลอยอยุธยา ทำให้ทุกวันนี้เรายังคงเห็นเมอร์ลอยอยุธยาอย่างแพร่หลาย ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วมีหลายรายที่ต้องเลิกทำเพราะข้อจำกัดบางประการ เช่น ขาดเงินทุน ขาดผู้สืบทอด เป็นต้น ดังนั้น ผลการวิจัยในหัวข้อนี้จึงศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงไปของเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของเมอร์ลอยอยุธยา ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันเพื่อให้ทราบถึงสิ่งที่เพิ่ม สิ่งที่ลด หรือสิ่งที่ยกเลิกใช้ไป เพื่อให้เมอร์ลอยอยุธยา ยังคงอยู่ได้ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาของเมอร์ลอยอยุธยาที่มีการเปลี่ยนแปลงไป คือ เอกลักษณ์ที่มีการเลิกใช้ ตัดออก หรือหาสิ่งใหม่มาทดแทนของเดิม หรือมีอยู่แต่ถ้าหมดแล้วก็จะเลิกใช้และไม่มีแนวโน้มว่าจะนำของเดิมกลับมาใช้อีก หรือเอกลักษณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปโดยการปรับเพิ่มหรือลดลงแต่ปัจจุบันยังมีการใช้อยู่หรือไม่ก็มีแนวโน้มที่จะนำกลับมาใช้ใหม่ ดังนี้

3.1 การใช้ลายแปะบนไม้อัดทาสีแทนลายชุด และใช้ไม้อัดทาสีปิดลายแทนส่วนที่เป็นไม้ใฝ่สานหรือแผงสาน

การสร้างสรรค์องค์ประกอบของการตกแต่งในส่วนที่เป็นลวดลายในยุคปัจจุบัน จะใช้การแปะลายด้วยกระดาษอังกฤษสีทองลงบนไม้อัดทาสี ขนาด 4-8 มิลลิเมตร แล้วแต่องค์ประกอบ มีการใช้กระดาษอังกฤษหลากสีแต่งแต้มช่องว่างเพื่อให้สวยงามมากขึ้น และมีการเพิ่มมิติด้วยการซ้อนไม้อัดและทาสีปิดกระดาษทองอังกฤษเช่นเดียวกัน ลายชุดที่เคยใช้ถูกทยอยเลิกใช้ไปเพราะขาดช่างชุดลายทองถิ่นทำให้การซ่อมแซมหรือทำใหม่ทำได้ยาก ช่างเมอร์ลอยอยุธยาจึงหาวิธีการแก้ไขไปตามยุคสมัย และเท่าที่จะมีเทคโนโลยีมาช่วยที่ต้นทุนไม่สูงและดูแลรักษาง่าย คงทนต่อแรงกระแทกในการเคลื่อนย้าย ลายชุดถึงทยอยถูกเลิกใช้ไป จนกว่าจะผุพังและซ่อมแซมไม่ได้และจะใช้ลายแปะแทนชิ้นส่วนนั้น เช่นเดียวกับส่วนที่เป็นไม้ใฝ่สานหรือแผงสานทั้ง ล่องถุน หลังคา และกำแพงระหว่งเสา ที่ปัจจุบันไม่มีคนสานหรือมีอยู่เท่านั้นคือลุงแป้ว (เจ้าของราชาเมอร์ลอย หรือนายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง) ที่ยังคงสานเป็นแต่ด้วยความสูงวัยทำให้ไม่สามารถสานแผงต่อไปได้ แต่อย่างไรก็ตามงานแผงสานก็ยังคงหลงเหลืออยู่ในส่วนประกอบของเรือนยอดและซุ้มหน้านางที่ของราชาเมอร์ลอย ซึ่งถ้าชำรุดผุพังไปก็คงจะนำไม้อัดมาใช้แทน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...กระดาษ ไม้ ยังใช้อยู่โครงสร้างไม้ใฝ่ ไม้ได้ใช้แน่นอน...” (ID1)

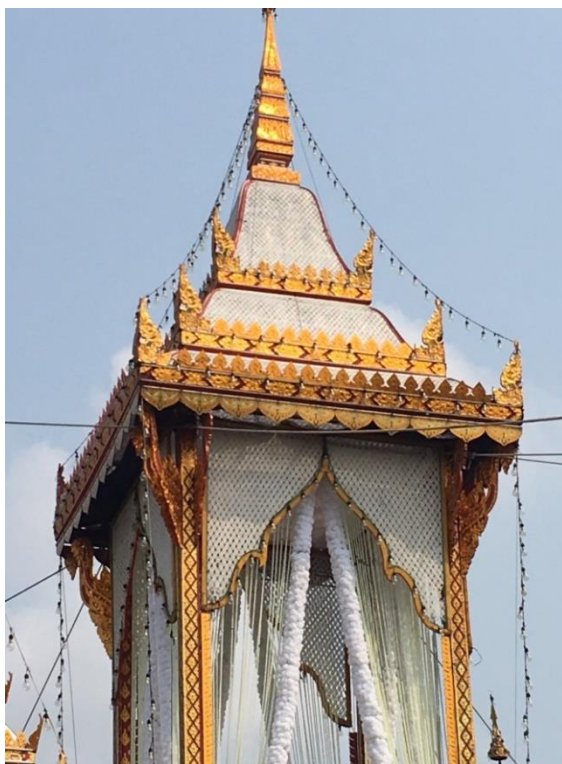
“...แผงสานเลิกใช้ เดี่ยวนี้คนสอนไม่มีหมดแล้ว สานยากไม่ใช่สานง่าย ๆ ไม้อัดง่ายเร็วกว่าง่ายกว่า...” (ID4)

“...คิดว่าสมัยก่อนคนเฒ่าคนแก่เขาจักรสานไม่เป็นมันก็เลยหายกันไป...” (ID5)

“...แต่ลายชุดนี้ยุคปลายหมายถึงเลิกใช้ลายชุดมาเป็นลายอัดแทนแต่ก็ยังใช้กระดาษทองอยู่...” (ID7)

“...ไม่มี ยกเลิกไป คนสานแผงสมัยเก่าเนี่ย หายาก...ลายชุดไม่ใช่ละ เพราะว่าลายชุดมันยากลำบากนี้เขาใช้ลายแปะกันหมด...” (ID15)

“...เขาก็เลิกใช้ แฉงसानมันหักบ้างอะไรบ้าง ไม่มีคนสาน คนสานยาก เปลี่ยนเป็นไม้อัดหมดเลย...” (ID16)

ภาพที่ 5-60 การใช้แฉงสานกับส่วนของหลังคาและซุ้มหน้านาง ที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันของราชาเมรุลอย (นายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง) เมื่อครั้งงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูพิสุทธิบุญสาร เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2563 ณ วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 5-61 การลงเงาเคลือบลายแปะกระดาดทองอังกฤษด้วยแฮ็ค 2-3 รอบ เพื่อป้องกันการเสียหายจากแรงกระแทกในการขนย้ายและติดตั้ง

3.2 การเพิ่มสีให้หลากหลายและการเพิ่มรายละเอียดให้กับลวดลาย

สืบเนื่องจากการใช้ไม้อัดแทนส่วนที่มีการใช้แผงสานทำให้องค์ประกอบเหล่านั้นมีพื้นที่ในการเสริมหรือเพิ่มเติมลูกเล่นได้มากกว่าแผงสานที่มีลักษณะเป็นตารางทาสีขาว ปัจจุบันมีการเพิ่มโทนสีมากขึ้นที่แต่เดิมจะมีการใช้สีอยู่เพียงสีแดง ขาว เหลือง น้ำเงิน ปัจจุบันมีการเพิ่มสีเขียว สีฟ้า สีเงิน เข้าไปเพื่อให้สวยงามขึ้น ลักษณะของสีที่นำมาใช้อาจจะเป็นสีน้ำมันทาบนไม้หรือการใช้กระดาษทองอังกฤษปิดบนไม้เพื่อให้เกิดการสะท้อนเมื่อถูกแสงอาทิตย์ตอนกลางวันและแสงไฟตอนกลางคืน รวมถึงมีการเพิ่มความละเอียดสวยงามของลวดลายด้วยลายไทยที่ยากและซับซ้อนขึ้น จากผู้มีความรู้ทางศิลปะในชุมชนที่มีความรู้และประสบการณ์ พัฒนาความสวยงาม อ่อนช้อย คมชัด ให้พิถีพิถันมากขึ้น ส่งเสริมให้เมรุลอยอยุธยาสวยงามขึ้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...สิ่งที่ต่างคือใช้เทคโนโลยีเข้าไปรักษาความสดของสีการเล่นลวดลายของสี...” (ID1)

“...ลวดลาย ดีขึ้น ละเอียดขึ้น สวยขึ้น...” (ID5)

“...ส่วนใหญ่เขาจะประยุกต์หรืออาจจะเพิ่มลายเส้นให้มากขึ้น...สีแดงและแปะแผ่นทองยังคงไม่พ่นแดง ขาว ลายทอง แต่ใส่สีเงิน...” (ID8)

“...แต่ก็จะเป็นเขียวปนบ้าง ปัจจุบันจะยัดสีเก่า ๆ แต้มลายไป...” (ID13)

ภาพที่ 5-62 การเพิ่มสีสันทให้กับลวดลายโดยใช้กระดาษอังกฤษหลากสีปิดทับบนไม้อัดทาสีพื้นของเมรุลอยลุงไสวหรือเมรุลอยกำนันอ้วน (นายสุพล สนธิ)

ภาพที่ 5-63 การเพิ่มสีสันให้กับลวดลายเพื่อให้สะท้อนแสงของไฟยามค่ำคืนของเมรุลอยอยุธยาคุณพัฒนาสู่เชิงพานิชย์ของเมรุลอยลุมแกม (นายแถม ฤกษ์อุโฆษ) (ทิพย์วรรณ เหมาะสมาน, มปป.)

ภาพที่ 5-64 การเพิ่มมิติให้กับลวดลายด้วยการซ้อนลาย ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพ็ชร)

ภาพที่ 5-65 การเปรียบเทียบระหว่างลายแปะกับลายชุด

3.3 เพิ่มขนาดของเมรุลอยให้ใหญ่ขึ้นและเพิ่มจำนวนยอด

จากการแข่งขันกันเองในด้านความยิ่งใหญ่และความสวยงาม จึงเกิดความคิดในการพัฒนางานศิลปะของตนเองเพื่อให้เด่นกว่าคู่แข่งโดยเริ่มจากการพัฒนาจากเมรุลอยอยุธยาแบบยอดเดียว 2 ชั้น สู่ 3 4 และ 5 ชั้น มีการเพิ่มจำนวนยอดจากยอดเดียวเป็น 5 9 และ 13 ยอด โดยคำนึงถึงความสมส่วนของเมรุลอย แต่ภายหลัง 13 ยอดถูกเลิกใช้ไปเนื่องจากใช้พื้นที่มากและไม่สวยงามเท่ากับ 9 ยอด การพัฒนาโดยการเพิ่มขนาดและจำนวนยอดโดยพื้นฐานของความคิดของช่างในสมัยนั้นเพื่อเพิ่มทางเลือกให้กับลูกค้า แต่โดยนัยลึก ๆ แล้ว เป็นการพัฒนาของช่างด้วยกันที่อยากจะสร้างสรรค์ผลงานที่ดีให้สวยขึ้นกว่าเดิมแข่งขันกันพัฒนาเพื่อให้เกิดความยิ่งใหญ่ตระการตาตามขอบเขตที่สามารถทำได้ ส่งผลต่อความรู้สึกเชิงบวกของญาติที่รู้สึกถึงความเต็มใจในการจัดงานครั้งสุดท้ายให้กับผู้มีพระคุณ บ่งบอกถึงความสามารถของประชาชนชาวบ้านแต่ละรุ่นที่ผนวกเอาความรู้ประสบการณ์ และความสามารถในการพัฒนาต่อยอดศิลปะไทยให้คงอยู่ชั่วลูกชั่วหลาน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ตัวเมรุประธานก็ยังคงสไตล์สี่เหลี่ยมจตุรัสด้านเท่าอยู่เพียงแต่ว่ามีมุขยื่นออกมา โครงสร้างที่ยื่นออกมามันก็อาจจะดูแบบถ้าคนไม่ใช่สายช่างศิลป์ก็จะมองเป็นแบบแนวนอนจริง ๆ ไม่ใช่เพราะตัวตรงกลางที่เป็นหลักมันยังคงคิดเรื่องเขาพระสุเมรุอยู่แบบไม่ทิ้งเลยแต่ไม่รู้ว่าคนยุคนี้หมายถึงช่างยุคนี้เค้าจะซึมซับในเรื่องของคติดั้งเดิมที่มันเกี่ยวกับไตรภูมิด้วยหรือเปล่า...ตัวที่เป็นเมรุบริวารที่ล้อมรอบ คิดว่าแนวคิดเดียวคือเรื่องของมุมมองทางด้านสถาปัตยกรรมเพราะช่างในหัวใจก็คือ

ฉันก็ต้องทำให้สวยยิ่งขึ้น ทำให้มีการลดหลั่นเดิมแบบนี้มองไกล ๆ มันก็ยิ่งดูสวยดูสง่าดูแบบว่าถ้าเปรียบเทียบกับสมมุติเป็นเมรุหลักตั้งอยู่ตรงกลางโด่เตคนมองไกล ๆ ทำไมมันดูแข็งที่อจ้งแต่พอมียอดลดหลั่นลงมาปุ๊บมีการเล่นกับพื้นที่มีการเล่นกับช่องไฟมีการเล่นกับจังหวะการจัดวางของงานสถาปัตยกรรมมันดูงานสวยงามของฉันมันดูมีคุณภาพไม่ใช่ทำส่งไปแล้วก็เสร็จ...” (ID1)

“...เขาไปดูเมรุลอย ที่เพชรบุรี ดูมาแล้วเอามาทำเอง สักส่วนกะเองเอาให้เข้ากับเมรุรูปร่างมา...หลังจากทำ 5 ยอดก็มีครุอาบนี้แหละ ที่ทำหลังแรก ให้เหนือกว่าเขามี 9 ยอด...” (ID10)

“...ยัง ยังไม่ได้ทำคือ หัวเวียงทำ 9 ยอดหมดแล้วเราก้ยังเป็น 5 ยอดอยู่เลย เพิ่มมาทำ 9 ยอดเมื่อปี 38...เมื่อก่อน งาน 5 ยอดคือเยอะมากแล้ว ตอนหลังหัวเวียงเขาขึ้น 9 ยอดกันเยอะก็เลยเป็น 9 ยอดนี้เราก้ว่าทำเอาสักหน่อยแต่ไม่หน่อยผมเลิกหลังนี้เลยทำใหม่หมดเลย...” (ID11)

3.4 มีการประยุกต์รูปทรงให้มีความหลากหลายมากขึ้น

นอกจากการเพิ่มขนาดของเมรุลอยอยุธยาแล้ว ด้วยความคิดสร้างสรรค์ของช่างเมรุลอยจึงผนวกเอาความรู้ ประสบการณ์ที่ได้ไปพบไปเห็นมาพัฒนารูปทรงให้มีความหลากหลายมากขึ้น โดยการนำทรงมุขที่ได้ไปดัดแบบจากเมรุเพชรบุรีมาประยุกต์ให้เข้ากับเมรุลอยอยุธยาตามแบบฉบับของตน โดยอาศัยภูมิปัญญาของตนเองในการประยุกต์เอาความสวยงามจากหลาย ๆ ส่วนตามสิ่งที่ได้พบเห็นมาจากที่ต่าง ๆ มาพัฒนารูปแบบทั้งทรงมุข ทรงมุขผสมทรงบุษบก ทั้งแบบยอดเดี่ยว 5 ยอด และ 9 ยอด เพื่อพัฒนาความสวยงาม เพิ่มคุณค่าให้กับงานศพของผู้ที่จัดหาเมรุลอยอยุธยาไปติดตั้ง เกิดการแข่งขันพัฒนาคุณภาพของงานศิลปะให้ต่อยอดยิ่งขึ้นไป ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เพื่อแข่งขันทางการตลาดและหมู่เมรุลอยด้วยกันทำยังไงให้โดดเด่นขึ้นก็คือรูปลักษณะให้ต่างจากเขาเพื่อเป็นทางเลือกให้กับคนที่สนใจ...” (ID2)

“...คิดว่าจตุรมุขเอามาประยุกต์มากกว่า เพราะดูจากวัดแต่ละที่ก็เป็นทรงบุษบก...” (ID8)

“...ก็ไม่ชอบเลยแปลงรูปไป จากนั้นก็เปลี่ยนไปจตุรมุขเลย จตุรมุขนี้ใช้เครื่องเยอะบางที่รถ 10 ล้อ 2 คันก็เต็มเลย ที่นี้เรือมีแค่รอยต่อไปไม่หมดเพราะเครื่องมันใหญ่มาก ถึงได้แปลงรูปไปคนงานเหนื่อย สวยจริงแต่สงสารคนงาน เจ้าภาพนี้พอจะไปได้แล้วเราก้แปลงรูปเลย...” (ID9)

“...มีเมรุของตาเหริยญอีกหลังหนึ่ง ตอนนี้อยู่กับครุ อาบ ไม่มีทุนไม่มีงาน แต่ไม่ใช่ทรงนี้ะครุอาบเขาเปลี่ยนทรงแล้ว สมัยก่อนยอดที่ตาเหริยญ รุ่นนี้นะรุ่นยอดที่อื่นเขาทำเขาทำหน้าปัดขึ้น...” (ID12)

ภาพที่ 5-66 การประยุکت์ทรงบุษบกกับทรงมุขของเมรุ 9 ยอด 3 ชั้น ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพ็ชร) มีการสร้างใหม่ทั้งหมดโดยเป็นงานตกแต่งด้วยวัสดุไม้อัดปิดตายทั้งหมดไม่มีการใช้แผงसान

3.5 การยกเลิกถังเผาแบบถัง 200 ลิตรต่อกันใบครึ่งถึงสองใบมาเป็นหีบเหล็กสี่เหลี่ยมแบบนอนยกโลงใส่เพื่อเผาได้เลย

การเผาศพบนเมรุลอยอยุธยาแรกเริ่มเดิมทีจะให้วิธีการเผาในโลงไม้เนื้อหนาที่ใส่ศพไว้แต่มีการเจาะรูด้านล่างเพื่อใส่เชื้อเพลิงเลี้ยงน้ำไม่ให้โลงไหมไฟ ให้ไหมเฉพาะตัวศพ แต่มีความยุ่งยากเนื่องจากจะต้องนำศพออกภายนอกโลงเพื่อเจาะรูใต้โลงก่อนนำศพกลับเข้าไปอีกครั้งหนึ่ง ด้วยความคิดของปราชญ์เมรุลอยสมัยนั้นจึงมีการนำถังน้ำมันขนาด 200 ลิตร เอาฝาออกแล้วมาเชื่อมต่อกันใบครึ่งถึงสองใบด้านล่างเป็นตระแกรงคล้ายเตาถ่านส่วนล่างสุดเป็นช่องสำหรับใส่ฟืน เผาศพโดยยกตัวศพลงในถังแล้วนำโลงไปเผาแยกต่างหาก แต่ปัจจุบันการเผาด้วยถังถูกเลิกใช้ไปเนื่องจากมีการต่อเป็นหีบเหล็กสี่เหลี่ยมมีปล่องที่สามารถยกทั้งโลงศพใส่เข้าไปเพื่อเผาได้เลย เป็นการลดความยุ่งยากตาแก่ผู้พบเห็น และมีขั้นตอนไม่ยุ่งยากสะดวกต่อการทำงาน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เตาเผาแบบเดิมเผาในถังน้ำมัน 200 ลิตร ฟังจากผู้ใหญ่มาณะครับมายุคหลังก็ทำเป็นหีบเหล็กมีปล่องครอบหีบไม้แต่เป็นภูมิปัญญาของอยุธยาที่อื่นใช้ไดโว่เผาแต่อยุธยาใช้ระบบการพาความร้อนเป็นภูมิปัญญาของตัวอุปกรณ์การเผา...” (ID2)

“...ตอนที่เป็นลูกน้องเขา ตอนเผาใช้ถัง 200 ลิตร ใบครึ่งถึง 2 ใบ...ตอนที่เรามาสร้างเมรุก็เป็นถังเป็นหีบเหล็กแล้ว...” (ID13)

“...ตอนแรก ๆ เลยมีถัง ตอนแรกเผาในโลง เป็นเชิงตะกอน มาถึงเผาบนเมรุเลย เป็นถัง 200 ลิตร ใช้ 2 ใบซ้อน ข้างล่างใส่ถ่าน...” (ID15)

“...ใช้ถังเผา ถัง 200 ลิตร เอามาต่อกัน ตอน 5 ยอดก็ยังไม่ใช้ถังเผาอยู่...” (ID16)

ภาพที่ 5-67 ลักษณะถังเผาแบบเดิม ที่ใช้ถัง 200 ลิตรมาต่อกันมีตระแกรงรองศพ ด้านล่างเป็นฟืนหรือถ่าน มีการเทหรือวางดอกไม้จันทน์จากด้านบนถึงเพื่อเป็นเชื้อเพลิง ลักษณะคล้ายกับการเผาอำพรางศพในยุค จอมพล ถนอม กิตติขจร (2506-2516) เป็นการปฏิบัติความรุนแรงนอกรูปแบบของเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อกำจัดผู้ที่ต้องสงสัยว่าเป็นคอมมิวนิสต์ โดยมีการจับเผาผู้ต้องสงสัยเหล่านั้น บางคนโดนทรมานจนเสียชีวิต บางคนโดนเผาทั้งเป็น (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2562) ที่มา: ภาพข่าวอัมรินทร์ทีวี (2562)

ภาพที่ 5-68 การใช้หีบเผาศพแบบนอน ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพชร)

3.6 ยกเลิกใช้เกรินบันไดพญานาค ปัจจุบันไม่มีการใช้แล้ว

เกรินบันไดพญานาคคือส่วนประกอบที่ใช้สำหรับวางศพจากราชรถเข็นศพขึ้นสู่ฐานวางศพชั้นบนสุดของเมรุลอยอยุธยาทำงานผ่านกลางและรอกที่ใช้คนชักอยู่ใต้ฐานเมรุลอย ประกอบด้วยวัสดุอุปกรณ์ที่มากพอสมควร ไม่สะดวกต่อการขนย้ายการประกอบและรื้อ เพราะหลังจากมีการชักศพขึ้นสู่ฐานวางศพแล้วจะต้องรื้อออกเพื่อไม่ให้ขวางทางขึ้นลง เกิดความไม่เป็นระเบียบในช่วงพิธีการศพ จึงถูกยกเลิกใช้ไปในที่สุด จนแทบไม่เหลือซากไว้ให้ศึกษา ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ตัวที่เลิกใช้ไปแล้วมีเกริน คือสะพานลอยที่พาดจากบันไดชั้นล่างสำหรับยกหีบศพขึ้นไปตั้งบนเมรุเอกเมื่อก่อนเมรุลอยอยุธยาแทบทุกเจ้าแต่เดี๋ยวนี้ไม่เห็นแล้ว...” (ID2)

“...สมัยก่อนมีเกรินนะ แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีใครใช้แล้ว...” (ID4)

“...ยุคเกรินทุกหลังมีกันหมดแหละตอนนั้นห่อกันมากเรื่องเกรินแต่พอมีปัญหาขึ้นมาทุกคนก็เลิกใช้กันหมดปัญหาคือเมรุเคลื่อนย้ายอาทิตย์ละ 2-3 งาน...” (ID6)

“...อนาคตไม่มีทางเอาเกรินกลับมาใช้รับลองได้...” (ID7)

“...ไม่จึกจึก เขามีตำราว่าพระผู้ใหญ่เขาพูดว่าน่าจะห้ามศพญาติเพราะเป็นของหลวงของสูงไม่ควรใช้ราชรถ บุญกุศลจะเกิดตอนแบกศพนี้แล้วใช้เกริน ไม่ใช่แล้วราชรถเข็นมาแล้วใส่เกริน...” (ID9)

“...กันถึงนะเหล็กขัดตรงนี้ มันมีข้อเสียนะเรื่องการใช้ถังเผาเนี่ย เรารดน้ำมากกระดุกเหลือน้อยแล้วก็ไม่สวยดำบ้าง...” (ID12)

“...สมัยก่อนใช้ฟืน เเผาแบบตะแกรงแล้วแล้ว ต่อมาก็ถัง 200 ลิตร ต่อลูกครึ่ง...” (ID14)

“...เกรินนี้ พอศพขึ้นมาแล้วก็ต้องรื้อรื้อ มันยุ่งยาก...” (ID17)

3.7 การรื้อถอนประกอบง่ายขึ้นเพราะมีการลดอุปกรณ์บางอย่างลง

เนื่องจากปัจจุบันต้องมีการทำงานแข่งกับเวลา เพราะการจัดงานมักจะทำกันในวันเสาร์ และอาทิตย์ ทำให้เมรุลอยสามารถติดตั้งได้เดือนละ 4 ครั้ง มีระยะเวลาในการเดินทางและติดตั้งค่อนข้างจำกัดโดยเฉพาะพื้นที่ไกล ๆ จะต้องรีบติดตั้งให้เสร็จทันเวลางาน ทำให้เจ้าของเมรุคิดหา รูปแบบที่จะช่วยลดระยะเวลาในการทำงาน รวมถึงลดพื้นที่จัดเรียงบนรถบรรทุก เพราะถ้ายังเพิ่มขึ้นส่วนยิ่งทำให้ขนาดของรถบรรทุกไม่เพียงพอและน้ำหนักเกินมาตรฐานการบรรทุก และเป็นการเพิ่มต้นทุนหากต้องหารถบรรทุกเพิ่มอีก เช่น แต่เดิมเมรุลอยอยุธยาแบบ 9 ยอดจะต้องใช้รถบรรทุก 10 ล้อ 2 คัน ตอนนีสามารถสร้างเมรุลอย 9 ยอดโดยใช้รถบรรทุก 1 คันได้ เป็นการลดต้นทุนและลดภาระค่าใช้จ่ายของเจ้าภาพผู้จัดหา เกิดความรู้สึกถึงคุณค่าที่มากกว่าความรู้สึกด้านราคา จึงมีงานต่อเนื่องเป็นอีกทางหนึ่งในการช่วยสงวนไว้ซึ่งเมรุลอยอยุธยาให้คงอยู่ต่อไป ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ก็มีบ้าง ที่คนรุ่นก่อนเขาทำมาแล้วมันซ่อมบำรุงยาก อย่างเสาอย่างนี้เสารุ่นก่อนต้องเอาไม่มาซ้อนเป็นพานรองเราก็รักษาไม่ไหว...” (ID6)

“...น่าจะเป็นราชรถ ไม่สะดวกในการเคลื่อนย้าย ใช้เวลาในการตั้งนานแล้วคนงานเหนื่อยไม่ไหว ก็เลยเลิกที่จะใช้ ภาระงานเยอะ...” (ID10)

3.8 มีการเสริมโครงสร้างด้วยโลหะหรือเหล็ก

ด้วยความก้าวหน้าของเครื่องมือในการเลื่อยตัดหรือต่อ ทำให้มีการนำเหล็กมาใช้เป็นส่วนประกอบของโครงสร้างเพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับเมรุลอยอยุธยาด้วยประโยชน์หลายประการ เช่น ต้นทุนถูกกว่า การบิดเบี้ยวน้อยกว่า สามารถปรับระดับได้ด้วยคานแบบหมุน เป็นต้น แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เนื่องจากเหล็กเป็นโลหะจึงมีการนำความร้อนดี หากติดตั้งช่วงกลางวันเหล็กจะมีความร้อนสูง รวมถึงหากมีการรั่วของกระแสไฟ อาจเกิดอันตรายได้ แต่ด้วยประโยชน์ที่มีมากกว่าบางประการทำให้ยุคหลังเริ่มมีการนำเหล็กมาเป็นส่วนประกอบของโครงสร้างมากขึ้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ช่วงแรก ๆ ไม่น่าจะมีหลังจากรัชกาลที่ 5 ลงมา มีการตกแต่งประดับประดามากขึ้นทำเป็นทรงฝรั่งซึ่งเข้าเตี้ยเข้าลุ่มแบบไทยมันทำไม่ได้มันก็เริ่มมีตะปูเข้ามา มีการทำฉนวนลูกเป็นลูกไม้เป็นเรือนขนมปังขิงเข้ามา น่าจะมีสกีวในเรื่องของความสามารถไม่ใช่น้อยนะต้องมากกว่าเดิมอีก พอมาในยุคหลังจากเปลี่ยนการปกครองปัจจุบันที่มันเป็นการใช้วัสดุที่สามารถถอดประกอบทำไม่ได้อันนั้นเป็นงานโลหะเอามาผสมแล้วก่อนในขณะเดียวกันความเปื่อก็ต้องมากกว่าเดิมขึ้นไปอีกถึงแม้จะเป็นงานโลหะจะเชื่อมให้เข้าที่เข้าทางมันก็ไม่ได้งายอย่างไม้เตี้ยถ้าไม่เข้ายังบากได้แต่โลหะถ้าทำผิดคือมานั่งแก้มันเสียเวลา ที่ตอบตามที่ตัวเองมองเห็นภาพนะ ช่างอาจจะมีเทคนิคที่มันแพรวพราวมาก ๆ ...” (ID1)

“...เมรุโครงเหล็กทั้งหมดครับ มีแต่พื้นไม้ พื้นเหล็กมีความสะดวกสบาย มีความรวดเร็วในการทำงาน แล้วก็น้ำหนักในการขนส่งสะดวกสบายมากกว่า .....เกือบทุกส่วนเลยครับโครงสร้าง มีบันไดกับพื้นที่ใช้ไม้อยู่...” (ID8)

“...ไม่ใช่ละมันเปลี่ยนไปหมดเพราะที่บ้านไม่ได้วางฐานที่บ้านจะเป็นใส่เสาใส่ถึงจะพัฒนาไปอีกรูปแล้ว ตั้งกับพื้น เขาเรียกเส นะ มันก็มีเหตุผลที่ทำไมเราไปตั้งบนเขาแบบนั้นเริ่มเอียงตั้งไม่ได้”

ถ้าเราใช้ตีนช่างปรับระดับมันก็จะง่ายขึ้นแล้ว ถ้าเราทำแบบเก่าไปตั้งบนเขายอดจะเอียงทำไรก็ไม่ได้อ...” (ID11)

ภาพที่ 5-69 การใช้เหล็กเป็นโครงสร้างหลักเมรุลอยอยุธยาที่สร้างใหม่ ของเปี้ยกเมรุลอย (นายหนิติ ทรงลำเจียก ทายาทรุ่น 2 ของเปี้ยกเมรุลอย)

3.9 การประดับไฟ

ถึงแม้จะมีการเลิกใช้บางออกไปเช่น ฉัตร หัวเสา เป็นต้น แต่เพื่อให้เมรุลอยอยุธยา ยังคงความสวยงามมากขึ้นจึงมีการใช้การตกแต่งอย่างอื่นมาทดแทน เช่น การใช้พัดรูปสัตว์หิมพานต์ การประดับด้วยไฟที่สวยงามขึ้น เป็นต้น เพื่อลดพื้นที่การจัดเรียงบรรดบรรทุกและลดระยะเวลาในการติดตั้ง ง่ายต่อการเก็บรักษา แต่ยังคงไว้ซึ่งความสวยงามอยู่ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ก็มี ทำหลังแรกมาก็มีไฟแล้ว...” (ID5)

“...สิ่งประดับ ไปเจออะไรดี ๆ ก็เอามาใส่เพิ่มเติมให้มันสวยงามขึ้น...” (ID14)

ภาพที่ 5-70 การใช้รูปหงส์ปิดกระดาดทองอังกฤษบนไม้อัดทาสีบริเวณเมรุชั้นหนึ่งแทนการใช้เสาเมรุ เป็นการลดพื้นที่ในการบรรทุก ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพ็ชร)

ภาพที่ 5-71 การประดับไฟเมรุลอยอยุธยา ที่ปัจจุบันมีการนำหลอดสีขาวนวลมาใช้ผสมกับหลอดสีเหลืองส้มที่ใช้มาแต่เดิมเพื่อให้เกิดความสวยงามมากขึ้น ของจรัญเมรุลอย (นายหิรัญ กิจเพชร)

2. สถาปัตยกรรมของเมรุลอยอยุธยา

ผลการวิจัยด้านสถาปัตยกรรมของเมรุลอยอยุธยาเป็นการวิเคราะห์ถึงหลักการสร้างความคิดของช่างหรือปราชญ์เมรุลอยอยุธยา โดยอาศัยกระบวนการคิดออกมาในรูปของภูมิปัญญา ภาษาหรือความถูกต้องเหมาะสมขององค์ประกอบแต่ละส่วน อาจจะไม่ถูกต้องตามหลักสถาปัตยกรรมขั้นสูงเท่าใดนัก แต่ก็สามารถบ่งบอกได้ถึงความคิดและภูมิปัญญาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน ความร่วมมือของผู้มีความรู้ในชุมชนในการสร้างงานศิลปะท้องถิ่นที่บ่งบอกถึงขนบธรรมเนียมแต่โบราณผ่านงานศิลปะจนกลายเป็นวัฒนธรรมของชาติที่ยังคงปฏิบัติสืบทอดต่อมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน การเสนอผลการวิจัยในส่วนของสถาปัตยกรรมเมรุลอยอยุธยาประกอบด้วย

1. องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของเมรุลอยอยุธยา
2. ฝีมือช่างเมรุลอยอยุธยา
3. แนวคิดในการสร้างเมรุลอยอยุธยาในอดีตและแนวคิดการประยุกต์รูปทรงเมรุลอยในปัจจุบัน

ปัจจุบัน

4. ส่วนประกอบของเมรุลอยอยุธยาที่เลิกใช้และโอกาสในการนำกลับมาใช้ใหม่
ดังมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

1. องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของเมรุลอยอยุธยา

สถาปัตยกรรมเมรุลอยอยุธยา หมายถึง ผลงานศิลปะของเมรุลอยอยุธยา รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกเมรุลอยอยุธยา ที่มาจากการออกแบบของช่างเมรุลอย

อยุธยา ด้วยศาสตร์ทางด้านศิลปะ การจัดวางที่ว่าง ทศนศิลป์ และวิศวกรรมการก่อสร้าง เพื่อประโยชน์ในการใช้สอย แสดงออกถึงการสื่อความคิดและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมในยุคนั้น ดังนั้นผลการวิจัยในส่วนนี้จึงมุ่งเน้นเสนอถึงผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางศิลปะของเมรุลอยอยุธยา องค์ประกอบทั้งภายในภายนอกผ่านกระบวนการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ดัดแปลงและพัฒนาด้วยภูมิปัญญาทางความคิดของปราชญ์ชาวบ้าน ที่แสดงออกถึงการสื่อความคิด ค่านิยม และสัญลักษณ์ของชนบทรอบนิคมและวัฒนธรรมของสังคมในยุคนั้น ดังนี้

1.1 รูปทรงของเมรุลอยอยุธยา (โครงสร้างทางสถาปัตยกรรม)

แรกเริ่มการสร้างเมรุลอยอยุธยาแล้วกันว่าสร้างในลักษณะเป็นทรงบุษบก ทรงมณฑป หรือทรงโกศ แล้วแต่ช่างจะจินตนาการถึง แต่โดยภาพรวมแล้วลักษณะของเมรุลอยจะมีอยู่รูปทรง เดียวก็คือทรงบุษบก ตามผลการวิจัยที่ได้แสดงให้เห็นแล้วในส่วนของความเป็นมาของเมรุลอยอยุธยา ทรงบุษบกเรียกตามลักษณะของซุ้มยอด ซึ่งมีหลังคาซ้อนชั้นเป็นยอดแหลม มีบันแถลง หมายถึง หน้าบันขนาดเล็กที่ใช้ประดับเป็นกระจัง (หรือภาษาช่างเมรุเรียกกันว่าใบแถลง) ประดับโดยรอบซึ่ง ความหมายของบันแถลงนี้มีอยู่ว่า เป็นการจำลองอาคารหนึ่ง ๆ ด้วยการนำส่วนที่เรียกว่าหน้าบันมา ซ้อนชั้นกันขึ้นไป โดยมากซ้อนกันสามชั้น หมายความว่า การประดับด้วยบันแถลงนี้ เป็นการจำลอง อาคาร สะท้อนความหมายของเรือนฐานานุศักดิ์ หรือเรือนฐานันดรสูงได้เช่นกัน ด้วยเหตุว่าการ ประดับด้วยบันแถลงเป็นการแสดงออกถึงฐานันดรสูงทำให้ช่างเมรุลอยอยุธยาใช้กระจังบายศรีแทน การใช้บันแถลง ดังภาพที่ 5-72

		ขนมเปียกปูนผิงเพชรพลอย ติดอยู่ตรงที่ ไขว้สังวาล สะพายแล่งทับหน้าอก
สังวาล	คือ	สิ่งตกแต่งบนคอระฆังที่มีลักษณะคล้ายสร้อย เครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องเอวียงป่า (สะพายแล่ง)
พริ้งวง	คือ	ไม้กระดานหนารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่บนหัว รอดที่หน้าไม้มาต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีการทำ ลวดลายบนหน้าไม้ รับหลังคาทุกด้าน
แผงสานไม้ไผ่	คือ	การสานไม้ไผ่ชนิด 1-4 เส้น เพื่อให้เกิดเป็นลาย ขนมเปียกปูน ก่อนนำมาติดขอบด้วยไม้ยึดปลาย เส้นไม้ไผ่ให้แน่นหนา ทาสีขาว เพื่อใช้เป็นส่วน ตกแต่งของเมรุลอยอยุธยา เช่น หลังคา ชุ่มหน้า นาง แผงล่องถนน แผงปีกค้ำคาว เป็นต้น
พริ้งหัวเสา	คือ	ไม้กระดานหนารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่บนหัว รอด มีการทำลวดลายบนหน้าไม้ ใช้รัดเสาเมรุ ลอยอยุธยาทั้ง 4 ด้าน และรับหลังคาทุกด้าน
ไอ้ไอ้ก (หางหงส์)	คือ	เครื่องตกแต่งเมรุลอยอยุธยาที่ทำเป็นรูปคล้าย หางหงส์ ติดตั้งอยู่ตรงมุมพริ้งเข้ามุมเชื่อมต่อ กระจิงใบศรี ตามแบบสถาปัตยกรรมไทย
พริ้งล่าง	คือ	ไม้กระดานหนารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าติดปลายไม้รัด หัวเสา มีการทำลวดลายบนหน้าไม้ เพื่อรับ หลังคาทุกด้าน ด้านล่างติดลายลู่
ลู่ (กรวยเชิง)	คือ	ลวดลายที่ใช้ตกแต่งขอบในงานศิลปะทั้งหลาย ติดอยู่ใต้ พริ้งล่างเพื่อเพิ่มความสวยงามและบัง ตาไม่ให้เห็นโครงสร้างภายใน
คันทวย	คือ	ไม้ค้ำยันใต้เต้าที่ชายคา (ส่วนของพริ้งล่างและลู่) กับ ผนังเสาดั้งเท้าแขนของเมรุลอยอยุธยา มักแกะสลักเป็นรูปนาค อาจเรียกอีกอย่างว่า ทวยหรือค้ำยัน
เสาประธาน	คือ	เสาหลักของเมรุลอยอยุธยา ที่ตั้งเป็นคู่ ๆ แบ่ง พื้นที่ระหว่างเสาเป็นห้อง ๆ ตั้งขึ้นไปรับ โครงสร้างหลังคา เป็นเสาเหลี่ยมที่มีการทำ ลวดลายไทยอย่างสวยงาม
ชุ่มหน้านาง	คือ	สิ่งที่ทำขึ้นสำหรับเป็นเครื่องประดับส่วนบนของ เรือนยอดเมรุลอยอยุธยา อยู่ระหว่างเสาประธาน ด้านบนทั้งสี่ทิศ มีรูปคล้ายหน้าจั่ว

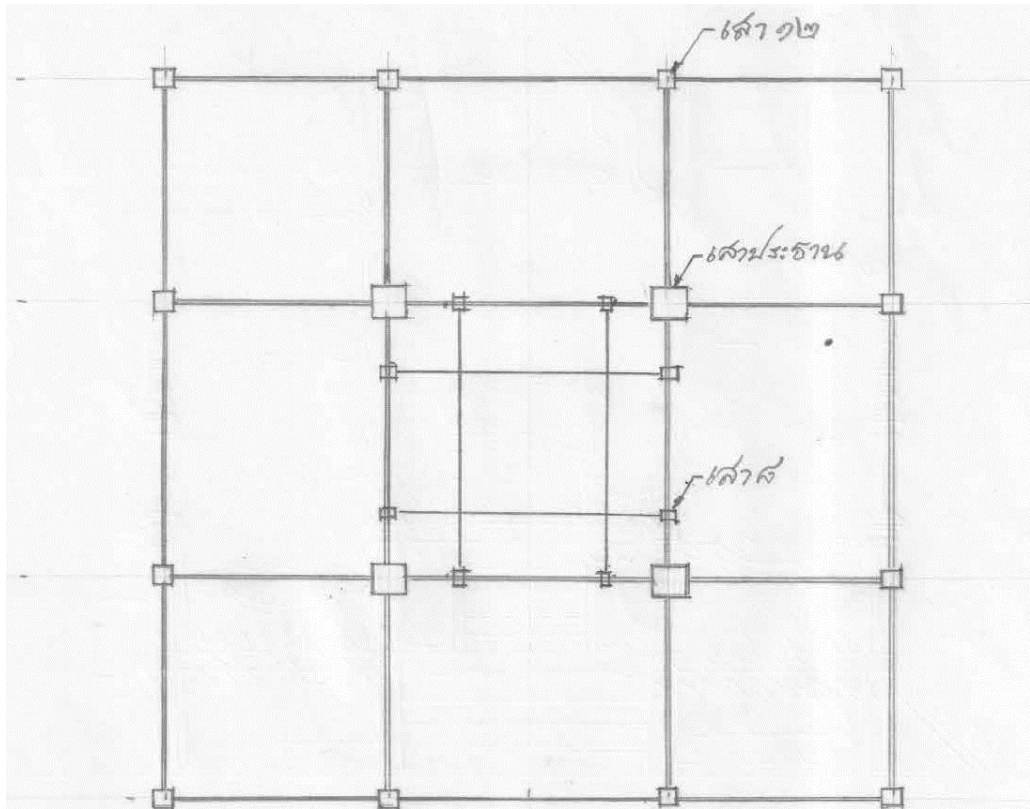
อกพรม	คือ	สิ่งตกแต่งที่อยู่บริเวณส่วนนอกของเมรุลอยอยุธยา (เสมือนว่าเมรุลอยอยุธยาคือส่วนของพระพรมประทับนั่ง)
น่องสิงห์	คือ	ลวดลายของส่วนที่งอกเป็นแฉกออกมาจากเสาประธาน บางครั้งเรียกว่าแข้งสิงห์
รัตเกล้า	คือ	เครื่องตกแต่งร้านหยวกเพื่อใช้รัดเสาหยวกทั้ง 6 ต้นให้สมดุลกัน
ร้านม้า 6 เสาแหงหยวก	คือ	แท่นวางศพที่มีการแหงหยวกประดับ โดยมีเสาหยวก 6 ต้น
กาบพรมศร	คือ	ลายไทยรูปคล้ายกาบกล้วยที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อประกอบหรือตกแต่งตามโคนเสาเมรุลอยอยุธยา โดยสลักด้วยไม้ มักผูกช่วง ปลายเป็นลายกระหนกสะบัดไหว
ฐานปูน	คือ	แท่นสำหรับวางศพ มีการตกแต่งด้วยลวดลายตามจินตนาการ เช่น เทวดา นางฟ้า หรือตัวละครในวรรณคดีไทย
พัดโบก	คือ	อุปกรณ์ตกแต่งเลียนแบบเครื่องสูงชนิดหนึ่งสำหรับโบกลมถวายพระมหากษัตริย์ ทำจากสังกะสี หรือไม้ ปิดลาย ลักษณะพลั่วไหวมีปลายแหลมงอ แสดงออกถึงการให้เกียรติของผู้ตาย และเพิ่มความสวยงามให้กับเมรุลอยอยุธยา โดยประดับไว้บนหัวเสาเล็ก (เสาหัวเทียน) ของเมรุลอยอยุธยา
พัดกลม	คือ	อุปกรณ์ตกแต่งเลียนแบบพัดยศชั้นพระครู ทำจากสังกะสี หรือไม้ ปิดลาย มีลักษณะกลมขอบเป็นลวดลายไทยแสดงออกถึงการให้เกียรติของผู้ตายที่เป็นสมณสงฆ์และเพิ่มความสวยงามให้กับเมรุลอยอยุธยา โดยประดับไว้บนหัวเสาเล็ก (เสาหัวเทียน) ของเมรุลอยอยุธยา
พัดจามร	คือ	อุปกรณ์ตกแต่งเลียนแบบพัดยศพระสงฆ์ระดับชั้นราชาคณะ ทำจากสังกะสี หรือไม้ ปิดลาย มีลักษณะคล้ายเม็ล็ดข้าวยอดเรียวยาวสูงเป็นลวดลายไทยแสดงออกถึงการให้เกียรติของผู้ตายที่เป็นพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์และเพิ่มความสวยงามให้กับเมรุลอยอยุธยา โดยประดับไว้บนหัวเสาเล็ก (เสาหัวเทียน) ของเมรุลอยอยุธยา

ฉัตร 5 ชั้น	คือ อุปกรณ์ตกแต่งเลียนแบบที่มีลักษณะคล้ายกับพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร เป็นฉัตรประจำพระอิสริยยศเจ้าฟ้า หรือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ทำจากสังกะสี และไม้ ปิดลาย เป็นลวดลายไทย แสดงออกถึงการให้เกียรติของผู้ตายที่เป็นพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ และเพิ่มความสวยงามให้กับเมรุลอยอวยุทธา โดยประดับไว้บริเวณเสา มุมทั้งสี่ทิศของเมรุลอยอวยุทธา
หัวเทียน	คือ การเพิ่มรายละเอียดและความสวยงามให้กับเตี๋ยหัวเสาหรือเสาพื้นของเมรุลอยอวยุทธา และใช้สำหรับเป็นที่ปักพัดและฉัตรให้สมดุลโดยทำเป็นร่องเสียบขนาดเท่ากับด้ามพัดและฉัตร เพื่อยึดแนวให้ตั้งตรง
เสาแปด	คือ เสาของเมรุลอยอวยุทธาส่วนพื้นที่ประกอบเป็นฐานล่างโดยอยู่ชั้นบนสุดระหว่างเสาประธานเพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับเมรุลอยอวยุทธาชั้นบนสุด ซึ่งใช้เป็นทิวฐานปูนและใช้เป็นที่ปักพัดเพื่อเพิ่มความสวยงาม มีอยู่ด้วยกัน 8 ต้น
เสาสิบสอง	คือ เสาของเมรุลอยอวยุทธาส่วนพื้นที่ประกอบเป็นฐานล่างโดยอยู่ชั้นล่างสุดเพิ่มความแข็งแรงให้กับเมรุลอยอวยุทธาชั้นล่างสุดและใช้เป็นที่ปักพัดและฉัตรเพื่อเพิ่มความสวยงาม มีอยู่ด้วยกัน 12 ต้น
แผงปีกค้ำคาว	คือ แผงไม้ไผ่สานทาสีขาวติดขอบไม้ระหว่างเสาที่มีการทำขอบไม้ด้านบนลักษณะคล้ายปีกค้ำคาว มีหน้าที่คล้ายกับลูกกรงบ้านเพื่อป้องกันการร่วงหล่น และเพิ่มความสวยงามให้กับเมรุลอยอวยุทธา
ค้ำคาวเล็ก	คือ แผงไม้ไผ่สานทาสีขาวติดขอบไม้ระหว่างเสาที่มีการทำขอบไม้มีหน้าที่คล้ายกับลูกกรงบ้านเพื่อป้องกันการร่วงหล่น และเพิ่มความสวยงามให้กับเมรุลอยอวยุทธา โดยอยู่ชั้นบนสุดของส่วนฐานในเมรุลอยอวยุทธา
ล่องถนน	คือ อุปกรณ์ตกแต่งทำด้วยแผงสานไม้ไผ่ทาสีติดขอบไม้เพื่อช่วยปกปิดโครงสร้างภายในระยะตั้งแต่พื้นบนจนถึงพื้นล่างถัดไป

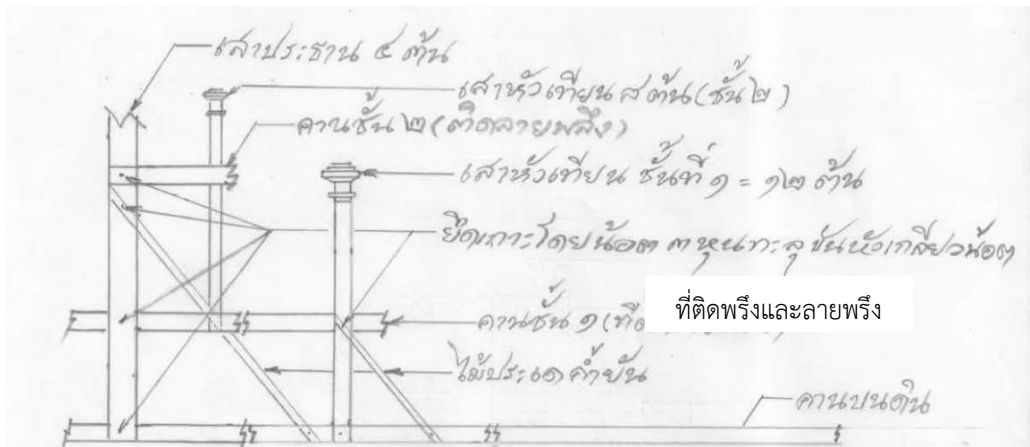
กระจัง	คือ	ชื่อลายไทยแบบหนึ่ง เขียนขึ้นโดยใช้รูปสามเหลี่ยมด้านเท่าเป็นโครงบังคับ ใช้ตกแต่งเสริมขอบส่วนต่าง ๆ มีหลายรูปแบบ
กระจังรวน	คือ	ส่วนของกระจังที่ใช้ยอดลงปลายยอด (ยอดเฉ) ยอดบัดไปทางซ้าย หรือขวาก็ได้ เป็นลายติดต่อซ้ายขวา
กระจังบายศรี	คือ	ส่วนของกระจังที่ปลายยอดตรงคล้ายกลีบบายศรี
แผงล่องถนน	คือ	ล่องถนนที่ทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นแผงทาบด้วยสีขาวยึดขอบด้วยไม้แล้วทาสี เพื่อยึดปลายไผ่สานไม่ให้ผิดรูป
บันได	คือ	สิ่งที่ทำเป็นขั้น ๆ ตามแนวนอน วางทอดลงมาสำหรับก้าวขึ้นลงที่สีดาน

1.2 ลักษณะโครงสร้างภายในของส่วนฐาน (โครงสร้างทางวิศวกรรม)

การวางโครงสร้างภายในของเมรุลอยอยุธยาในยุคแรกจะใช้โครงสร้างที่เป็นไม้ทั้งหมดมีเพียงส่วนยึดเกาะเพื่อความแข็งแรงที่จะใช้น้ำขนาดต่าง ๆ ขึ้นกับความหนาของการประกอบกัน ไม้โครงสร้างจะยึดกันด้วยการบาก การสับ เพื่อให้เข้าล็อกกัน โดยการสร้างจะเริ่มจากส่วนฐานไปสู่ยอด โดยการใช้ชิ้นส่วนที่ละชั้นที่มีการทำสัญลักษณ์ด้วยอักษรไทยและเลขสองหลัก การติดตั้งจะเริ่มจากการวางฐานที่มีการทำบากเพื่อวางสับไม้ จัดตำแหน่งให้สมส่วนด้วยการใช้ไม้วัดแนวทแยงตรงช่องกลางสุดก่อนจะขยับฐานให้ได้รูปตามส่วน หลังจากนั้นตั้งเสาเล็กที่ทำบากไว้ให้สับกับไม้ฐานบริเวณที่ไม้กากบาทกันยึดด้วยประเด ก่อนจะยึดเสาแต่ละต้นด้วยคานไม้ด้านในเสา ด้านนอกติดพริ้ง โดยชั้นที่หนึ่งจะใช้เสาทั้งหมด 12 ต้น ชั้นที่สองจะเป็นเสาประธาน 4 ต้น และมีเสาระหว่างเสาประธานอีก 8 ต้น เพื่อยึดโครงสร้างของชั้นสองให้แข็งแรงมากยิ่งขึ้น มีการหนุนฐานเมรุด้วยไม้เพื่อให้พื้นที่ของฐานเสมอกันทำไประหว่างที่มีการตั้งเสา เมื่อโครงสร้างภายในเสร็จจึงมีการใส่องค์ประกอบตกแต่งเข้าไปที่ละชั้นส่วน ไม้กระดานแต่ละชั้นให้เต็มด้วยไม้หน้า 6-8 โดยมากเมื่อตั้งเสาประธานเสร็จจะมีการสร้างส่วนยอดให้เสร็จก่อนที่จะมีการใส่องค์ประกอบตกแต่งในส่วนฐานเพื่อความสะดวกในการทำงาน ดังภาพที่ 5-73 และภาพที่ 5-74

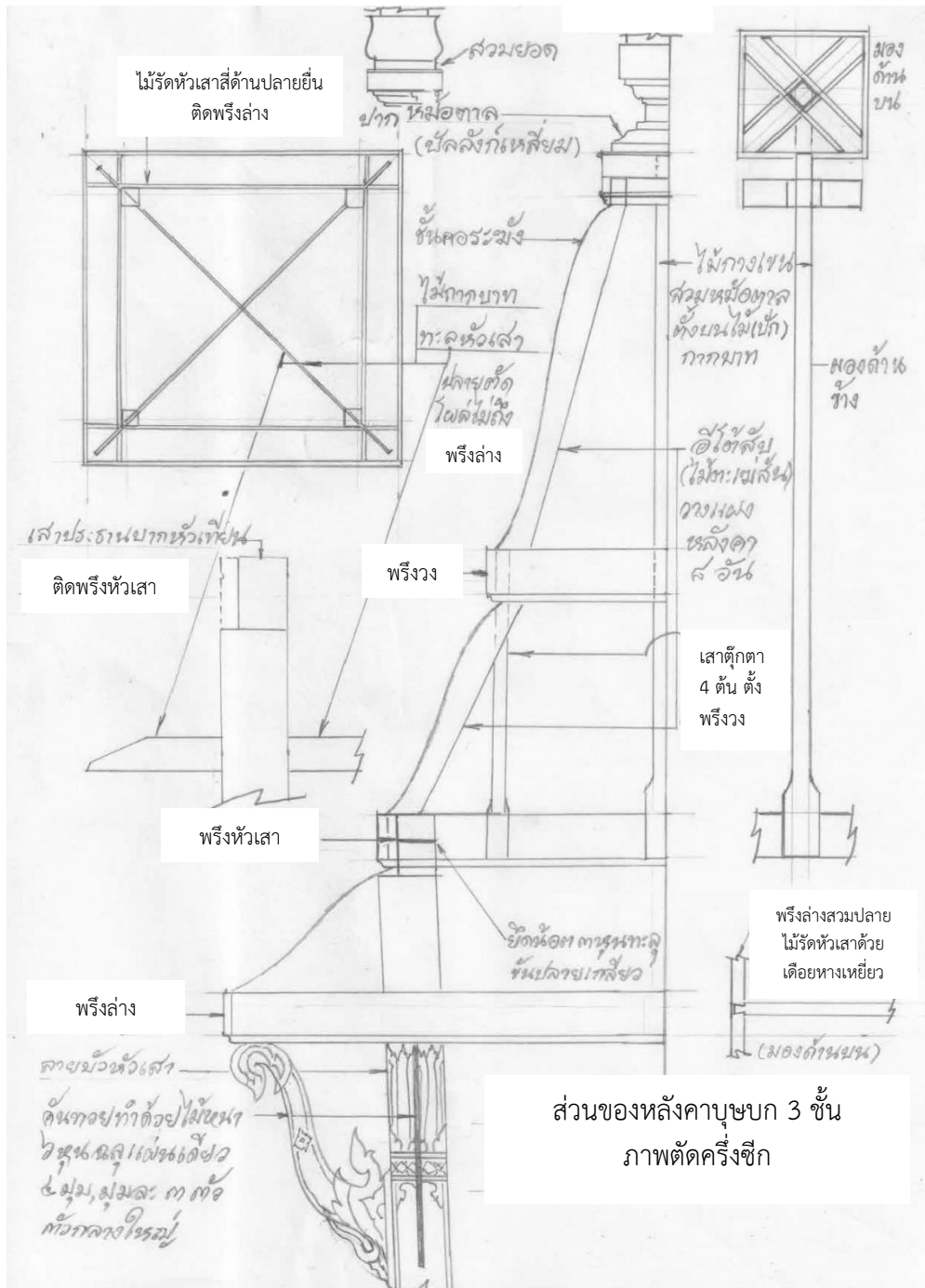
ภาพที่ 5-73 การวางคานบนดินและการตั้งเสาเมรุลอยอยุธยาในยุคแรก (วินัย กิจสุทธิ, 2562)

ภาพที่ 5-74 การติดตั้งและการยึดติดภายในโครงสร้างเมรุลอยอยุธยา (วินัย กิจสุทธิ, 2562)

1.3 ลักษณะโครงสร้างภายในของส่วนยอด (โครงสร้างทางวิศวกรรม)

เมื่อตั้งเสาประธานเสร็จจะมีการสร้างส่วนต่าง ๆ ของเรือนยอดก่อน โดยเริ่มจากชั้นล่างสุดของเรือนยอดที่เป็นโครงสร้างภายใน ไล่ตั้งแต่ไม้รัดเสาสี่ยอด ไล่ไปที่ละชั้นจนกระทั่งนำยอดขึ้นสวมบนหม้อตาลหลังจากนั้นจึงเริ่มปิดด้วยหลังคา กระจัง และไอ้ไอ้กไล่จากบนสู่ชั้นล่างสุดของตัวยอด การยึดโครงสร้างของเรือนยอดจะใช้การทำบาก การสับ แล้วยึดด้วยนอตเช่นเดียวกับฐานล่าง องค์กรประกอบตกแต่ง เช่น กระจัง ไอ้ไอ้ก จะมีการทำสลักด้วยตะปูยาวเสียบเข้าตามตำแหน่งหมายเลขที่ทำสัญลักษณ์ไว้ ปิดด้วยหลังคาไม้ไผ่สาน ไล่จากส่วนบนจนกระทั่งถึงชั้นล่างสุดของเรือนยอด จึงมีการใส่คันทวย ชุ่มหน่านาง ผ่าเพดานเพื่อปกปิดไม่ให้เห็นโครงสร้างเมื่อมองจากด้านล่าง ติดผ้ามาง ใส่นั่งสิ่ง แล้วจึงใส่ฐานปูนตั้งร้านหยวกแล้วจึงใส่องค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของฐานล่างซึ่งสามารถกระทำไปพร้อม ๆ กันได้ ดังภาพที่ 5-75

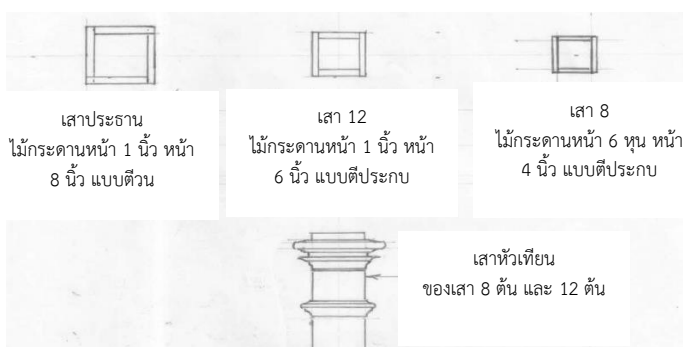
ภาพที่ 5-75 การติดตั้งและการยึดติดภายในโครงสร้างเมรุลอยอยุธยาส่วนยอด (วินัย กิจสุทธิ, 2562)

1.4 ลักษณะขององค์ประกอบในการตกแต่ง (ทัศนศิลป์และวิจิตรศิลป์)

ลักษณะการตกแต่งเมรุลอยอยุธยาแต่ดั้งเดิมจะมุ่งเน้นไปที่ความสวยงามสมส่วนโดยอาศัยความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของช่างในยุคหนึ่ง โดยอิงจากสิ่งปลูกสร้างที่เคยได้พบเห็น หนังสือลายไทย และจินตนาการ ผนวกกับพื้นฐานทางความรู้ตามระดับของการศึกษา ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ เกิดการประยุกต์ดัดแปลง สอดแทรกแนวคิดบางประการไว้อย่างน่าสนใจ เช่น การแสดงออกถึงการให้เกียรติผู้ตาย ฐานันดร ที่ถึงแม้จะเป็นชาวบ้าน ก็เป็นผู้มีเกียรติได้ เช่น การใช้พัด ฉัตร เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นก็จะไม่เทียบเสมอเจ้าเสมอนาย ยังคงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมที่ควรปฏิบัติ และไม่ขัดต่อกฎหมาย ศีลธรรมอันดีงาม องค์ประกอบของการตกแต่งที่สร้างขึ้นหรือทำขึ้นจะต้องผ่านกระบวนการคิด การพัฒนาปรับปรุงให้เหมาะสมต่อลักษณะงาน ผนวกกับความสวยงามในความเป็นไทย ผ่านการใช้ลายไทยรูปแบบต่าง ๆ อย่างอ่อนช้อย งดงาม มีพัฒนาการทางความงดงามให้เห็นอยู่เป็นระยะ ๆ ผ่านการประดิษฐ์คิดค้นผสมผสานกับประสบการณ์ของช่างในสมัยนั้น เช่น การเขียนลาย การขุดลาย การพันลาย การปิดทอง การลงรักปิดกระຈก เป็นต้น แสดงออกให้เห็นถึงความพยายามในการพัฒนา และการเปิดกว้างทางการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สำหรับรายละเอียดที่สำคัญของแต่ละองค์ประกอบมีดังนี้

เสา เสาเมรุลอยแต่ละแบบจะใช้ขนาดและความหนาของไม้แตกต่างกันไปตามการใช้ประโยชน์ มีการเล่นขอบเล่นสี ปิดลาย เพื่อให้ดูสวยงามเพราะเสาคือส่วนประกอบที่ไม่สามารถปิดบังได้ เป็นสิ่งที่ผู้พบเห็นสามารถเห็นได้เพราะจะมีส่วนที่ยื่นโผล่ออกมาจากส่วนที่เป็นโครงสร้างภายใน ส่วนของเสาประกอบด้วย เสาประธานใช้ไม้กระดานหนา 1 นิ้ว หน้า 8 นิ้ว แบบตีวน ส่วนเสา 12 ใช้ไม้กระดานหนา 1 นิ้ว หน้า 6 นิ้ว แบบตีประกบ และเสา 8 ใช้ไม้กระดานหนา 6 หุน หน้า 4 นิ้วตีประกบ ลักษณะหัวเสา 8 และ 12 ทำแบบเสาหัวเทียน ดังภาพที่ 5-76

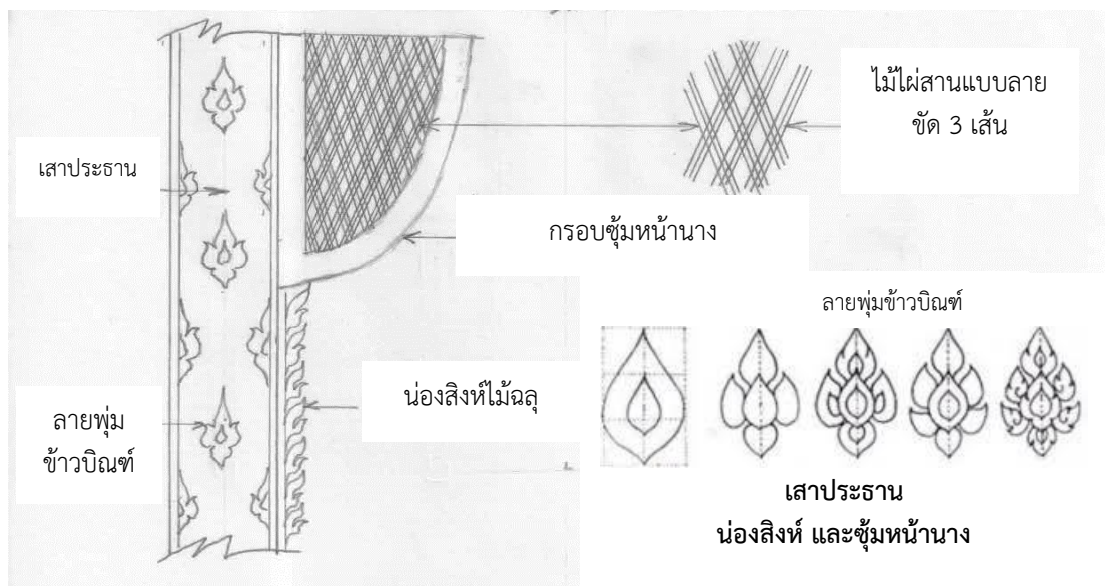

ภาพที่ 5-76 เสาประธาน เสา 12 เสา 8 และเสาหัวเทียน (วินัย กิจสุทธิ, 2562)

เสาประธาน น่องสิงห์ และซุ้มหน้านาง

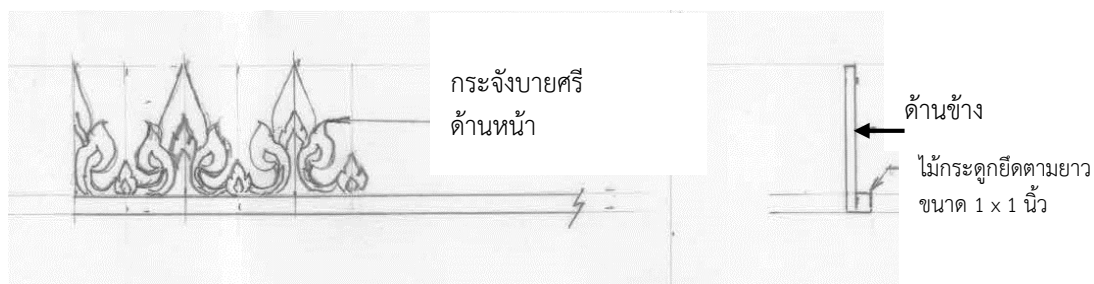
เสาประธานคือเสาหลักของเมรุลอยอยุธยาทรงบุษบก ประกอบไปด้วยเสาสี่ต้นมีการทำเป็นลวดลายแต่เดิมจะใช้ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ติดตั้งสี่ด้านของเสา ระหว่างเสาประธาน 1 คู่ต่อจากส่วน

ยอดจะเป็นชู้มน่านางที่ใช้งานไม้ไผ่สานตีด้วยกรอบไม้ ถัดจากชู้มน่านางจะใช้น่องสิงห์ที่ประกอบที่เสาดังนั้นเมรุลอยบุษบกหนึ่งหลังจะมีเสาสีตัน ชู้มน่านาง 4 อัน และน่องสิงห์ 8 อัน ดังภาพที่ 5-77

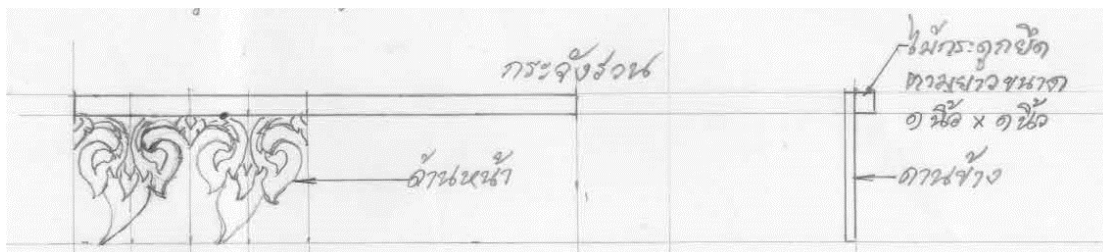
ภาพที่ 5-77 เสาประธาน น่องสิงห์ และชู้มน่านาง (วินัย กิจสุทธิ, 2562)

ยอด คือ ส่วนสูงสุดของเมรุลอยอยุธยาทำด้วยโครงไม้กรูดด้วยสังกะสีทำลวดลายกระจิงบายศรี ส่วนประกอบที่ติดบนลายพริ้งเพื่อความสวยงามให้กับเมรุลอยอยุธยา มีลักษณะเป็นยอดแหลมลวดลายไทย ดังภาพที่ 5-78

ภาพที่ 5-78 ลักษณะและลวดลายของกระจิงบายศรี (วินัย กิจสุทธิ, 2562)

กระจิงรวน เป็นกระจิงที่ส่วนยอดเอียงหรือเฉียงไปทางด้านซ้ายหรือขวาก็ได้ ถูกประดับไว้ที่ได้ลายพริ้งชั้นแรกของส่วนฐาน เพื่อเชื่อมรอยต่อระหว่างพริ้งกับร่องถุนให้ดูสวยงามและปกปิดรอยต่อ ลักษณะและลวดลายของกระจิงรวนดังภาพที่ 5-79

ภาพที่ 5-79 ลักษณะและลวดลายของกระฉังรวน (วินัย กิจสุทธิ, 2562)

พริ้ง เป็นส่วนประกอบตกแต่งที่สำคัญที่เชื่อมต่อระหว่างเสาเพื่อเป็นการยึดเสาแต่ละเสาให้ตรงได้สัดส่วนและเพื่อเพิ่มความสวยงามปิดบังไม้คาน ตรงหรือเสที่เป็นโครงสร้างภายใน มักถูกประดับคู่กับกระฉังบายศรี หางหงส์ กาบพรหมศร และกระฉังรวน ลายหน้ากระดานพริ้งจะใช้ลายกำมปูและลายลูกฟักวางสลับกันไป ลายหน้ากระดานพริ้งเป็นขอบเขตที่บ่งบอกจำนวนชั้นของฐานและจำนวนชั้นของยอด เช่น ถ้ามีพริ้งที่ฐานสองชั้นแสดงว่าเป็นเมรุแบบสองชั้น เป็นต้น ดังภาพที่ 5-80

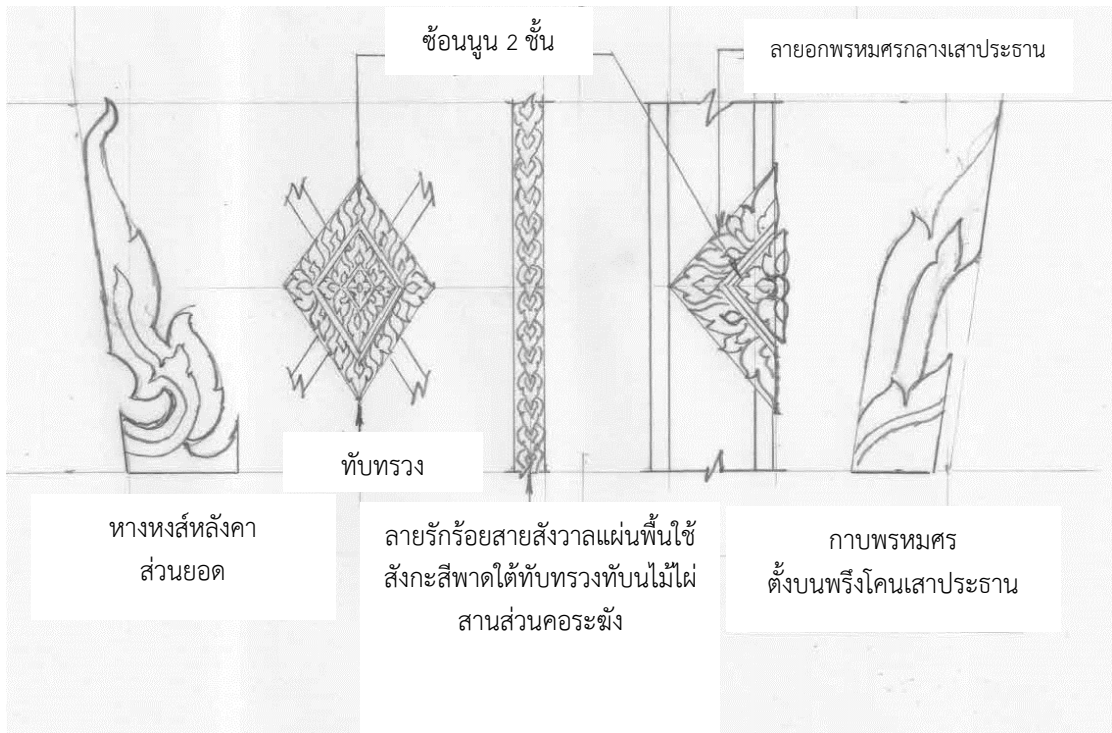
ภาพที่ 5-80 ลักษณะลายกระดานหน้าพริ้ง (วินัย กิจสุทธิ, 2562)

หางหงส์ (ไอ้ไอ้) ส่วนตกแต่งที่อยู่บนพริ้งบริเวณที่เข้ามุ่มกัน นอกจากช่วยเพิ่มความสวยงามแล้วยังเป็นการเพิ่มแรงยึดระหว่างพริ้งที่มาเข้ามุ่มกัน หางหงส์มักถูกนำมาใช้ในส่วนของเรือนยอดมากกว่า ลวดลายดังภาพที่ 5-81

ทับทรวง สังวาล ส่วนตกแต่งที่อยู่บนคอรระฆัง เพื่อเพิ่มความสวยงามให้กับแผงสานที่ทำเป็นคอรระฆัง ลวดลายดังภาพที่ 5-81

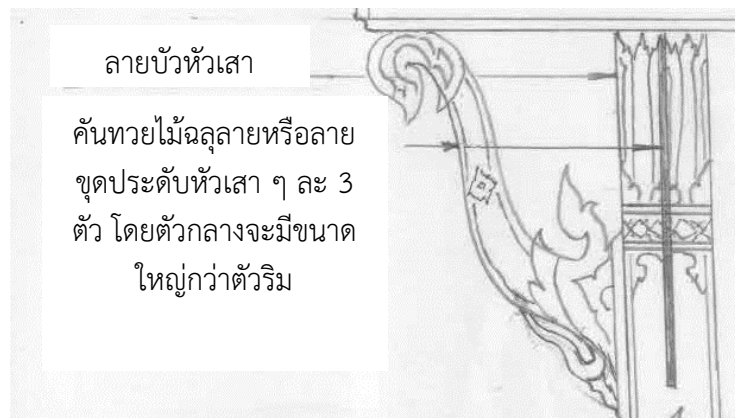
อกพรหม ส่วนประดับตกแต่งเพิ่มเติมบนลายเสาเพื่อเพิ่มมิติความสวยงามให้กับเมรุลอยอยุธยา ลวดลายดังภาพที่ 5-81

กาบพรหมศร หน้าทีคล้ายกับหางหงส์เพียงแต่กาบพรหมศรมักจะถูกประดับบริเวณมุมชั้นของส่วนฐาน ลวดลายดังภาพที่ 5-81

ภาพที่ 5-81 ลักษณะและลวดลายของหางหงส์ ทับทรวง สังวาล อกพรหม และกาบพรหมศร (วินัย กิจสุทธิ, 2562)

คันทวย ทำด้วยไม้หนาลูกลายหรือขุดลายประดับตามหัวเสา ๆ ละ 3 ตัว โดยตัวกลางจะมีขนาดใหญ่กว่าตัวริม ลวดลายดังภาพที่ 5-82

ภาพที่ 5-82 ลักษณะและลวดลายของคันทวย (วินัย กิจสุทธิ, 2562)

2. ฝีมือช่างเมรุลอยอยุธยา

อนุสัญญามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้กำหนดขอบเขตลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไว้ 5 สาขาได้แก่ 1) ประเพณีการแสดงออกที่เป็นมุขปาฐะ รวมถึงภาษาในฐานะพาหะ 2) ศิลปะการแสดง 3) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล 4) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และ 5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม สำหรับประเทศไทยได้มีการกำหนดสาขามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมประเทศไทยไว้ 7 สาขา ได้แก่ 1) ศิลปะการแสดง 2) งานช่างฝีมือดั้งเดิม 3) วรรณกรรมพื้นบ้าน 4) กีฬาภูมิปัญญาไทย 5) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล 6) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และ 7) ภาษา จะเห็นว่าเมรุลอยอยุธยาถือเป็นงานช่างฝีมือดั้งเดิมคือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้อย่างหนึ่ง ที่มีส่วนประกอบของงานช่างฝีมืออยู่หลายแขนงตามมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประเภทงานช่างฝีมือดั้งเดิมแบ่งได้เป็น 1) ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า 2) เครื่องจักรสาน 3) เครื่องรัก 4) เครื่องปั้นดินเผา 5) เครื่องโลหะ 6) เครื่องไม้ 7) เครื่องหนัง 8) เครื่องประดับ และ 9) งานศิลปกรรมพื้นบ้าน และ ผลิตภัณฑ์อย่างอื่น หมายถึง งานช่างฝีมือดั้งเดิมที่ไม่สามารถจัดอยู่ใน 9 ประเภทแรกได้ อาจเป็นงานช่างฝีมือที่ประดิษฐ์หรือผลิตขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่นหรือจากวัสดุเหลือใช้ เป็นต้น (กระทรวงวัฒนธรรม, 2560)

เมื่อพิจารณาประเภทของงานช่างฝีมือดั้งเดิมแล้วจากผลการวิจัยทำให้ทราบว่าเมรุลอยอยุธยามีคุณลักษณะทางช่างหลายแขนงที่สอดคล้องกับประเภทของช่างฝีมือดั้งเดิมทั้ง 10 ประเภท ดังตารางที่ 5-18

ตารางที่ 5-18 ฝีมือช่างเมรุลอยอยุธยาจำแนกตามประเภทฝีมือช่างดั้งเดิม

ประเภทของงานช่างฝีมือดั้งเดิม	รหัสผู้ตอบ																	สรุป
	ID1	ID2	ID3	ID4	ID5	ID6	ID7	ID8	ID9	ID10	ID11	ID12	ID13	ID14	ID15	ID16	ID17	
เครื่องจักรสาน		√	√		√				√	√	√	√			√			8
เครื่องรัก เช่น การประดับกระจกลี											√				√			2
เครื่องมือ	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	17
งานศิลปกรรมพื้นบ้าน เช่น งานเขียน งานแกะสลัก เป็นต้น	√	√	√	√	√		√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	16
ผลิตภัณฑ์อย่างอื่น เช่น งานหยวกสด ดอกไม้ประดับ เป็นต้น							√			√					√			3

จากตารางที่ 5-18 พบว่า ช่างฝีมือดั้งเดิมของเมรุลอยอยุธยาที่สำคัญมากที่สุดคือ เครื่องไม้ หมายถึง งานฝีมือช่างที่ทำจากไม้ หรือไม้แปรรูปเป็นท่อน เป็นแผ่น เพื่อใช้ในงานช่างประเภทเครื่อง สับ เครื่องเรือน เครื่องบูชา เครื่องตั้ง เครื่องประดับ เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องศาสตรา เครื่องดนตรี เครื่องเล่น และยานพาหนะ โดยอาศัยเทคนิควิธีการแกะสลัก ขุด เจาะ กลึง ถาก ขุด และขัด โดยกลุ่มตัวอย่างทุกคนเห็นว่าฝีมือช่างไม้คืองานหลักที่ผู้ทำเมรุลอยอยุธยา จะต้องไปถึงแม้ว่าจะเริ่มจากการซื้อต่อมาก็ตาม ด้วยการฝึกฝนพัฒนา เจ้าของเมรุลอยก็สามารถทำใหม่ ปรับปรุง ชิ้นส่วนต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง เพราะการสร้างสรรคชิ้นส่วนแต่ละส่วนของงานศิลปกรรมพื้นบ้านจะต้องมีใจรัก ซึ่งจะแตกต่างจากธุรกิจอย่างอื่น ๆ ที่สามารถจ้างทำโดยที่ตนเองไม่มีความรู้ความสามารถในด้านนั้นเลยก็ได้ องค์ความรู้ทางศิลปะเมรุลอยอยุธยาสามารถฝึกฝนพัฒนาได้ในกลุ่มผู้มีใจรักมีเชี่ยวชาญเพราะจะต้องคิดหาวิธีการในการพัฒนาความสวยงามให้มากขึ้นกว่าเดิมอยู่เสมอ หากยังไม่รู้ก็จะถามผู้รู้เพื่อขอคำแนะนำชี้แนะหรือลงมือปฏิบัติควบคู่ไปกับช่างที่มีความชำนาญจนท้ายที่สุดแล้วก็จะสามารถแก้ไข ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงเพื่อให้สามารถปฏิบัติต่อยได้ด้วยตนเองในระยะยาว และส่งผ่านงานศิลปะสู่รุ่นลูกรุ่นหลานต่อไป

ส่วนงานช่างฝีมือที่จะต้องมีความคุ้นเคยกันก็คือ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน หมายถึง งานที่มีการแสดงอารมณ์สะท้อนออกทางฝีมือการช่างให้เห็นประจักษ์เป็นรูปธรรมเพื่อตอบสนองต่อการยังชีพและความต้องการด้านคุณค่าความงาม เช่น งานเขียน งานปั้น งานแกะสลัก งานหล่อ เป็นต้น สำหรับงานฝีมือในงานเมรุลอยหลัก ได้แก่ งานเขียน และงานแกะสลัก ในยุคแรกของการทำเมรุลอยอยุธยา มักเป็นการรวมตัวกันของช่างที่มีความชำนาญหลากหลาย เพื่อช่วยกันคิด สร้างสรรค์ผลงานให้ออกมาสวยงาม ถึงแม้ว่าบางเจ้าจะขาดช่างศิลปกรรมพื้นบ้านแต่ก็จะขอความรู้จากช่างที่มีความชำนาญในด้านนั้นในชุมชน มีการเรียนรู้ ขอความรู้ นำมาต่อยอด พัฒนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน สร้างความเป็นเอกลักษณ์ที่มีแห่งเดียวในประเทศไทย จนเป็นที่รู้จักของคนไทยและต่างชาติ เช่น ประเทศเพื่อนบ้านอย่างประเทศพม่า ปัจจุบันก็นิยมว่าจ้างเมรุลอยอยุธยาไปติดตั้งให้กับพระที่ตนเองเคารพนับถือ เป็นต้น

ฝีมือช่างดั้งเดิมในลำดับต่อมาที่จะขาดไม่ได้เลยก็คือ เครื่องจักสาน หมายถึง ภาชนะ เครื่องใช้ประจำบ้านที่ทำจากวัสดุดิบในท้องถิ่น เช่น ไม้ หวาย กระจูด ลำเจียก โดยนำมาจักและสาน จึงเรียกว่าเครื่องจักสาน กลวิธีในการทำเครื่องจักสาน ได้แก่ การถัก ผูก มัด รัด ร้อย โดยใช้ดอกหวาย เพื่อให้เครื่องจักสานคงทนและคงรูปอยู่ได้ตามต้องการ ด้วยภูมิปัญญาการจักสานของคนอยุธยาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จนเกิดเป็นคำขวัญของอำเภอว่า “เสนาตะกร้าสาน หลวงพ่อปานคู่เมือง เรื่องรองเจียรระโน ใฝ่ใจแผ่นดินธรรม” แหล่งที่มีการสานตะกร้ามากที่สุดของอำเภอเสนาจนเป็นหน้าเป็นตาของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาคือ บ้านหัวเวียง ซึ่งเป็นแหล่งรวมเมรุลอยอยุธยาที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทยในปัจจุบัน ด้วยความรู้ความสามารถในการจักสานจึงได้นำงานจักสานไม้ไผ่มาประยุกต์เป็นส่วนประกอบของเมรุลอยอยุธยา โดยการวางโครง ตัดให้เป็นรูปทรงตามต้องการ เช่น การตัดรูปให้มีส่วนโค้งเพื่อใช้เป็นส่วนประกอบของหลังคา การตัดแต่งทรงให้เป็นส่วนประกอบของซุ้มหน้านาง แผงปีกค้างคาว และล่องถุน เป็นต้น สำหรับการใช้งานไม้ไผ่จะมีการทาสีเพื่อป้องกันการผุกร่อนและเพิ่มความสวยงาม โดยสีที่นิยมจะทา

เป็นสีขาวให้ดูสะอาดตา ส่งเสริมให้ลวดลายที่นำมาประกอบขององค์ประกอบอื่น ๆ มีความสวยงามมากขึ้น

นอกจากงานช่างฝีมือดั้งเดิมที่มีความสำคัญใน 3 ประเภทข้างต้นแล้ว ยังมีงานช่างฝีมืออีกสองประเภทที่ถึงแม้จะไม่ได้ถูกนำมาใช้กับเมรุลอยทุกเจ้า แต่ก็นับได้ว่าเป็นการประยุกต์เอาองค์ความรู้จากศิลปะด้านอื่นมาใช้กับเมรุลอยได้อย่างสวยงามประกอบไปด้วย เครื่องรัก หัตถกรรมที่ใช้รักเป็นวัสดุสำคัญในการสร้างผลงาน เช่น ปิดทองรดน้ำ ภาพกำมะลอ ประดับมุก ประดับกระจกสี ปั้นกระแหง และเงิน รักหรือยางรัก มีคุณลักษณะเป็นยางเหนียว สามารถเกาะจับพื้นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งทีประสงคจะทา หรือถมทับหรือเคลือบผิวได้ดี ทำให้เป็นผิวมันภายหลังรักแห้งสนิท มีคุณภาพคงทนต่อความร้อน ความชื้น กรดต่างอ่อน ๆ และยังเป็นวัสดุที่ใช้เชื่อมสีมุกหรือสีเข้าด้วยกัน ในเมรุลอยอยุธยาบางเจ้าจะมีการประดับร่องที่ขุดลายด้วยกระจกสี เพื่อเพิ่มการสะท้อนของแสงให้กับลวดลาย โดยการนำเอาความรู้จากการประดับกระจกสีของการทำโบสถ์มาใช้กับการลงรักปิดกระจกในงานไม้ของเมรุลอยอยุธยา เมื่อกระจกสีสีต่าง ๆ ถูกแสงจะสะท้อนความวาวออกมาทำให้ลวดลายทองดูสวยงามโดดเด่นขึ้นมา เพิ่มสีสันและความสวยงามให้กับเมรุลอยอยุธยามากขึ้น แต่ด้วยการเก็บรักษาและการซ่อมบำรุงมีความยุ่งยากและมีราคาสูงจึงถูกเลิกใช้ในปัจจุบัน และช่างฝีมือดั้งเดิมประเภทผลิตภัณฑ์อย่างอื่น หมายถึง งานช่างฝีมือดั้งเดิมที่ไม่สามารถจัดอยู่ใน 9 ประเภทแรกได้ อาจเป็นงานช่างฝีมือที่ประดิษฐ์หรือผลิตขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่นหรือจากวัสดุเหลือใช้ เป็นต้น เช่น การแทงหยวก ประดับเมรุลอยอยุธยา หรือการใช้วัสดุเหลือใช้ในท้องถิ่นมาประดับตกแต่งให้เมรุลอยมีความสวยงามมากยิ่งขึ้น เช่น การทำดอกไม้ประดิษฐ์ การปักดอกไม้ การแกะสลักผลไม้ เป็นต้น ซึ่งงานช่างฝีมือดั้งเดิมด้านนี้เป็นองค์ประกอบที่เพิ่มความสวยงามให้กับเมรุลอยอยุธยาและแสดงออกถึงฝีมือความประณีตงดงามในความเป็นไทย ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทยที่ไม่มีชาติอื่นชาติใดในโลกเหมือนเป็นการสร้างสรรค์และต่อยอดทางความคิดของคนในชุมชน เพิ่มการมีส่วนร่วมและความสามัคคีให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

3. แนวคิดในการสร้างเมรุลอยอยุธยาในอดีตและแนวคิดการประยุกต์รูปทรงเมรุลอยในปัจจุบัน

สำหรับแนวคิดในการสร้างเมรุลอยอยุธยาประกอบไปด้วยแนวคิดที่หลากหลายตามความรู้และประสบการณ์ของช่างในยุคสมัยนั้นซึ่งจะแตกต่างกันไป ตามความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์ของช่างแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม จากผลการวิจัยสามารถสรุปแนวคิดที่สำคัญที่ถูกนำมาใช้เป็นพื้นฐานของการสร้างสรรค์เมรุลอยอยุธยาตามจินตนาการของตน โดยแบ่งผลการวิจัยออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

3.1 แนวคิดในการสร้างเมรุลอยอยุธยาในอดีต

รูปทรงของเมรุลอยอยุธยาแต่ดั้งเดิมเป็นทรงบุษบก โดยเริ่มจากฐานสองชั้น และชั้นของส่วนยอดสามชั้น ดังนั้นผลการวิจัยในส่วนนี้จึงให้ขอบเขตอยู่เฉพาะส่วนของเมรุลอยอยุธยารูปทรงบุษบกเท่านั้นส่วนการประยุกต์โดยการเพิ่มขนาด จำนวนชั้น จำนวนยอด และรูปทรงแบบมูขนั้นเป็นช่วงของการพัฒนาความหลากหลายของเมรุลอยอยุธยาในยุคหลังซึ่งดำเนินเรื่อยมาจนกระทั่งถึง

ปัจจุบัน ซึ่งจะกล่าวไว้ในหัวข้อแนวคิดการประยุกต์รูปทรงเมรุลอยในปัจจุบัน สำหรับแนวคิดในการสร้างเมรุลอยอยุธยาในอดีตประกอบด้วย

แนวคิดหลัก

ประสบการณ์จากการได้พบเห็นสิ่งปลูกสร้างในสถานที่ต่าง ๆ เช่น สิ่งปลูกสร้างในวัด อาทิ มณฑป ธรรมมาศ โบสถ์ วิหาร เป็นต้น เหล่านี้คือสิ่งที่ผ่านตาคนไทยมานานแสนนาน นำมาประยุกต์ร่วมกับเมรุลอยต้นแบบที่หลวงปู่เทียมนสร้างไว้ ซึ่งท่านได้ใช้ประสบการณ์และความชำนาญที่เคยสร้างเมรุลอยชั่วคราวมาหลายต่อหลายครั้ง จนออกแบบเป็นเมรุลอยทรงบุษบกที่เป็นต้นกำเนิดของเมรุลอยอยุธยาแบบบุษบกในปัจจุบัน แต่ด้วยปัญหาการท่วมขังของน้ำทำให้ไม่เหลือหลักฐานและร่องรอยเก่าให้ศึกษา แต่มีผู้กล่าวว่าเมรุลอยหลังนั้นได้ถูกซื้อไปเพื่อไปทำเป็นกิจการส่วนตัว และมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนจนไม่เหลือร่องรอยเดิม หลังจากที่มีเมรุลอยหลังแรกเกิดขึ้นที่บ้านหัวเวียงไม่นานก็เริ่มมีผู้นำต้นแบบเมรุลอยมาสร้างเป็นของตนเอง เช่น นายสิน กิจกล้า นายเปลื้อง (ไม่ทราบนามสกุล) จะมีการซื้อขายถ่ายทอดและพัฒนาจากรุ่นสู่รุ่นจนกระทั่งเข้าสู่ยุคพาณิชย์ที่มีการพัฒนาขนาด รูปทรงที่หลากหลายมากขึ้นจนถึงปัจจุบัน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...พ่อแกก็คงคิดเองดูในหนังสือแบบสมัยก่อนตามวัดตามอะไรก็ศึกษาดู...พ่อเขาเป็นช่างอยู่แล้วไงเขาก็คงคิดไปเห็นที่ไหนมาก็คงจะเอามาสร้าง...” (ID3)

“...ก็ดูตัวอย่างมาจากเมรุวัดบันไดช้าง...ก็สมัยก่อนไปที่ไหนก็มองดูว่าลายไหนสวยลายหลักของเขาคือรูปพีทกล้ำมปู...” (ID5)

“...เขาไปเอาแบบมาจากบุษบกธรรมดา...” (ID6)

“...1. งานพระราชพิธี 2. เมรุที่วัด แต่บางจังหวัดก็มีเอกลักษณ์ของเขาอย่างทรงบุษบกนี้เป็นเอกลักษณ์ของอยุธยา...” (ID7)

“...ยอดธรรมมาศบุษบกของวัดทุกวัดจะมีอยู่แล้ว ศาลาทุกวัดจะมีทั่วประเทศ...” (ID10)

“...หลังแรกผมว่าปู่สิน อยู่ทางวัดบันไดช้าง...แบบบุษบกหลังเล็ก ๆ ...อย่างพวกรูปทรงที่ทำขึ้นมาจะคล้ายคลึงกันกับสิ่งปลูกสร้างที่อยู่ในวัด อย่างทรงบุษบกก็คือบุษบกใช้เป็นธรรมมาสน์เทศน์...” (ID13)

“...เขาก็ดูแบบ ลายไหนดีก็เอาเป็นครู อย่างหอรขัง หน้าจตุรमुख อันไหนดีก็เอามา...” (ID14)

“...เดินผ่านไปทางไหนก็จำเอา...” (ID15)

“...มีเหมือนที่พระใช้สวดธรรมมาศ...” (ID17)

แนวคิดเสริม

นอกเหนือจากแนวคิดหลักดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น บางท่านยังเชื่อว่าการสร้างเมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกนี้อาจมีแนวความคิดมาจากความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุ และแบบจากเมรุหลวงหรือพระเมรุมาศ ทั้งนี้เพราะรูปทรงและสิ่งที่เป็นองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง คล้ายคลึงกับรูปแบบของทั้งสองลักษณะ แนวคิดเหล่านี้อาจส่งผลต่อกระบวนการคิดของช่างในสมัยนั้น ผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการศึกษาค้นคว้าหรือพบเห็น รวบรวมเอามาเสริมเพิ่มเติมกับต้นแบบที่มีอยู่แล้วสร้างเป็นรูปแบบตามจินตนาการของตนเองที่มีอยู่ในขณะนั้น เมื่อเวลาผ่านไปมีการสั่งสมประสบการณ์และ

มีการเรียนรู้มากขึ้นจึงเกิดการพัฒนารูปแบบให้เข้ากับความคิดที่เป็นปัจจุบันมากขึ้น โดยการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ลด เพิ่ม องค์ประกอบบางอย่างให้มีความประณีต และงดงามมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เชื่อมโยงแน่นอน 100% เพราะชื่อก็บอกแล้วว่าเมรุมีคนให้ความหมายอยู่เกี่ยวข้องกับเขาพระสุเมรุแน่เพราะว่าคำว่าเมรุลอยมาจากคำว่าชโลสวรรณมาอยู่บนโลกมนุษย์ดังนั้นเมื่อมีผู้วายชนม์ขึ้นมามันไม่ใช่เหตุการณ์เศร้าโศกแต่เป็นการส่งข่าวกลับสู่สรวงสวรรค์มีการลำดับชั้นขึ้นมาพื้นมาถึงเดือนไฟหรือตวรรตเอาหมายถึงโลกมนุษย์ก็คือป่าหิมพานต์ พอช่วงนี้คือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ยอดคือพรหมโลก ดังนั้นผู้วายชนคืออยู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ส่งเขากลับสวรรค์...” (ID1)

“...1. งานพระราชพิธี 2. เมรุที่วัด แต่บางจังหวัดก็มีเอกลักษณ์ของเขาอย่างทรงบุษบกนี้เป็นเอกลักษณ์ของอยุธยา...” (ID7)

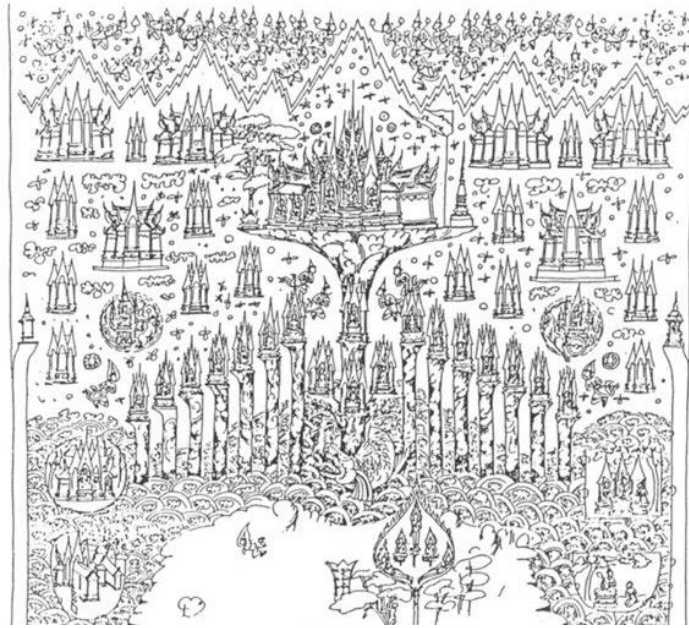
“...มี ก็จากเมรุหลวงนั่นแหละ...” (ID10)

“...แนวคิดเขาพระสุเมรุก็คงมีส่วน เมรุนี้มันเป็น เมรุ ของเผาศพ ส่วนเขาพระสุเมรุมันของสูง...” (ID14)

“...มันเหมือนเขาพระสุเมรุ อ่านหนังสือเอา มีหนังสือ...” (ID15)

ภาพที่ 5-83 พระเมรุมาศรัชกาลที่ 5 (มติชนออนไลน์, 2562)

ภาพที่ 5-84 เขาพระสุเมรุและป่าหิมพานต์จากไตรภูมิ (สน สีมাত্রัง, 2528)

ภาพที่ 5-85 ภาพเปรียบเทียบธรรมมาศกับเมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกยุคแรก

3.2 แนวคิดการประยุกต์รูปทรงเมรุลอยในปัจจุบัน

หลังจากเมรุลอยอยุธยายุคเริ่มแรกได้รับความนิยมมากขึ้น ก่อให้เกิดการพัฒนารูปแบบเพื่อดึงดูดใจด้วยการเพิ่มขนาด จำนวนยอด และการประยุกต์รูปทรง องค์ประกอบต่าง ๆ จากประสพการณ์ที่ได้ไปพบ เห็นด้วยตาตนเองหรือจากสื่อต่าง ๆ ทำให้มีการเพิ่มรูปแบบจากยอดเดียว ไปสู่ 5 และ 9 ยอด มีการประยุกต์รูปทรงแบบ मुख ของเมรุลอยเพชรบุรี มาใช้กับเมรุลอยอยุธยาแต่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแบบของช่างอยุธยา รวมถึงการผนวกประสานกับสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ในวัดวาอาราม ก่อนให้เกิดรูปทรงแบบ मुख ทั้งแบบเสา 4 เสา 8 และ เสา 12 แบบยอดเดียว 5 ยอด และ 9 ยอด โดยใช้ลวดลายตามแบบฉบับช่างอยุธยา นับว่าเป็นการผสมผสาน ดัดแปลงรูปทรงของเมรุลอยทั้งสองแห่งได้อย่างลงตัว โดยไม่ลืมที่จะให้เกียรติของเจ้าของรูปแบบผ่านการยอมรับจากการถูกสัมภาษณ์ ว่ามีการไปศึกษารูปแบบเอามาประยุกต์จริง แต่ด้วยความยุ่งยากของอุปกรณ์ตกแต่ง

ที่มีข้อจำกัดในเรื่องการบรรเทาทุกข์ และปัญหาจำนวนคนงานที่นับวันจะหายากขึ้นทุกที ทำให้รูปแบบมูขุที่เคยได้รับความนิยมจากช่างสมัยนั้น ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นแบบบุษบกตามแบบฉบับของเมรุลอยอยุธยาในปัจจุบัน และยังคงเหลือรูปแบบบุษบกผสมมูขุให้เห็นอยู่เพียงไม่กี่เจ้าเท่านั้น ส่วนการเพิ่มขนาดจาก 2 ชั้น มาเป็น 3-5 ชั้น และการเพิ่มจำนวนยอดก็ยังคงมีให้เห็นอยู่เพียงแต่รูปทรงจะแตกต่างกันออกไปตามจินตนาการของช่างแต่ละคน แนวคิดการประยุกต์รูปทรงเมรุลอยในปัจจุบันมีมูลเหตุหลักมาจากความต้องการในการพัฒนารูปแบบทางสถาปัตยกรรมให้มีความสวยงามโดดเด่นขึ้นเมื่อคนนึงพัฒนาคนอื่น ๆ ก็อยู่ไม่ได้ ก่อให้เกิดการแข่งขันกันในการพัฒนางานของตนเพื่อเพิ่มความหลากหลายและสร้างความดึงดูดใจจากผู้พบเห็น เกิดการว่าจ้างซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้วัฒนธรรมเมรุลอยอยุธยา ยังคงอยู่จนถึงทุกวันนี้ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...คิดว่าแนวคิดเดียวคือเรื่องของมุมมองทางด้านสถาปัตยกรรมเพราะช่างในหัวใจก็คือฉันก็ต้องทำให้สวยยิ่งขึ้น ทำให้มีการลดหลั่นเดิมแบบนี้มองไกล ๆ มันก็ยิ่งดูสวยดูสง่าดูแบบว่าถ้าเปรียบเทียบกับสมมุติเป็นเมรุหลักตั้งอยู่ตรงกลางได้เด่นมองไกล ๆ ทำไมมันดูแข็งที่อั้งแต่พอมียอดลดหลั่นลงมาปุ๊บมีการเล่นกับพื้นที่มีการเล่นกับช่องไฟมีการเล่นกับจังหวะการจัดวางของงานสถาปัตยกรรมมันดูงานสวยงามของฉันมันดูมีคุณภาพไม่ใช่ทำส่งไปแล้วก็เสร็จ...ช่างอาจจะไม่ได้ลึกซึ้งหมายถึงเรื่องคติแต่ลึกซึ้งในเรื่องของแนวทางทางด้านสถาปัตยกรรมมองว่าของในหลวงสวยงามน่าจะเอามาปรับใช้ได้แต่เมื่อมีการผ่อนปรนใช้ในระดับรมหารได้แล้วก็น่าจะเอารูปแบบมาใช้บ้างเพียงแต่ว่ารายละเอียดชัดเจนแต่ปลีกย่อยอาจจะไม่ใช่เต็มเหมือนของหลวงเท่านั้นเองน้อยคนจะมองถึงเรื่องคติแนวคิดความเชื่อที่มันสืบทอดมาจากยุคโบราณสมัยสุโขทัยใครจะไปนั่งจำเพียงแต่ให้รู้ว่ามันน่าจะเป็นอย่างนั้น...” (ID1)

“...เพื่อแข่งขันทางการตลาดและหมู่เมรุลอยด้วยกันทำยังไงให้โดดเด่นขึ้นก็คือรูปลักษณะให้ต่างจากเขาเพื่อเป็นทางเลือกให้กับคนที่สนใจ...” (ID2)

“...เปลี่ยนเป็นทรงจตุรมุขด้วยครับ ก็มันสวยดี เราก็ไปขอตัวอย่างที่เพชรบุรีจ้างช่างไป 2 คนแล้วเขาบอก...” (ID4)

“...เห็นมาจากเมรุเพชรบุรี พ.ศ. 2525 ก็เริ่มทำจตุรมุข...” (ID5)

“...เขาไปเห็นเมรุเพชรบุรีมา จตุรมุข เอามาผสมผสานอันนี้เชิงพาณิชย์ให้มันแปลกขึ้น... ต้องเข้าถึง คือเราไม่ได้แข่งกับเขาแต่แข่งกับเราเอง ต้องปรับปรุงให้จูงใจผู้ว่าจ้างให้มาเช่าเรา...” (ID7)

“...เราก็ใช้ประสบการณ์ บางทีก็ไปดูจากตรงนู่นตรงนี่บ้างครับ ตอนนั้นผมก็มีทีมงานอยู่ 4-5 เจ้า ที่เราพอจะสนิทกัน...คือมันเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของที่นี่ เราควรที่จะรักษามันไว้...” (ID8)

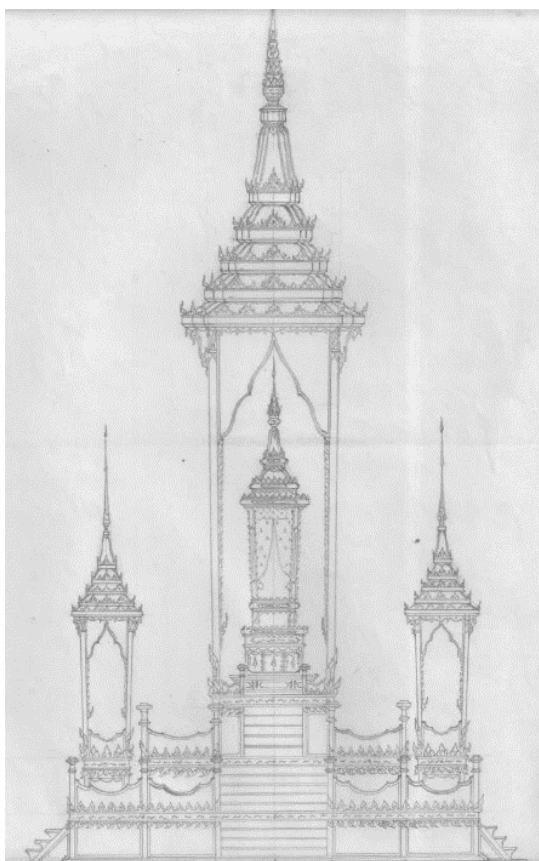
“...เหมือนหอรข้ม ต้องมี 4 ด้าน ถึงจะเป็นจตุรมุข แล้วใช้ไหวพริบตัวเองว่าเหมาะไหม... ตอนแรกเป็นเมรุบุษบกก่อนแล้วก็มาทำเป็นจตุรมุขใหม่หมดเลย 9 หลัง...” (ID9)

“...ดูมาแล้วเอามาทำเอง สักส่วนกะเองเอาให้เข้ากับเมรุดูรูปร่างมา...เปลี่ยนมาเป็น 4 มุข ทำยาก แล้วก็ยอดบุษบก...หลังจากทำ 5 ยอดก็มีครุอาบนี้อะหละ ที่ทำหลังแรก ให้เหนือกว่าเขามี 9 ยอด...” (ID10)

“...9 ยอด 4 ชั้น คือเราพัฒนาดัดแปลงมาตั้งแต่หลังเดิมก็พัฒนามาเรื่อย ๆ จนถึงหลังปัจจุบัน ...” (ID11)

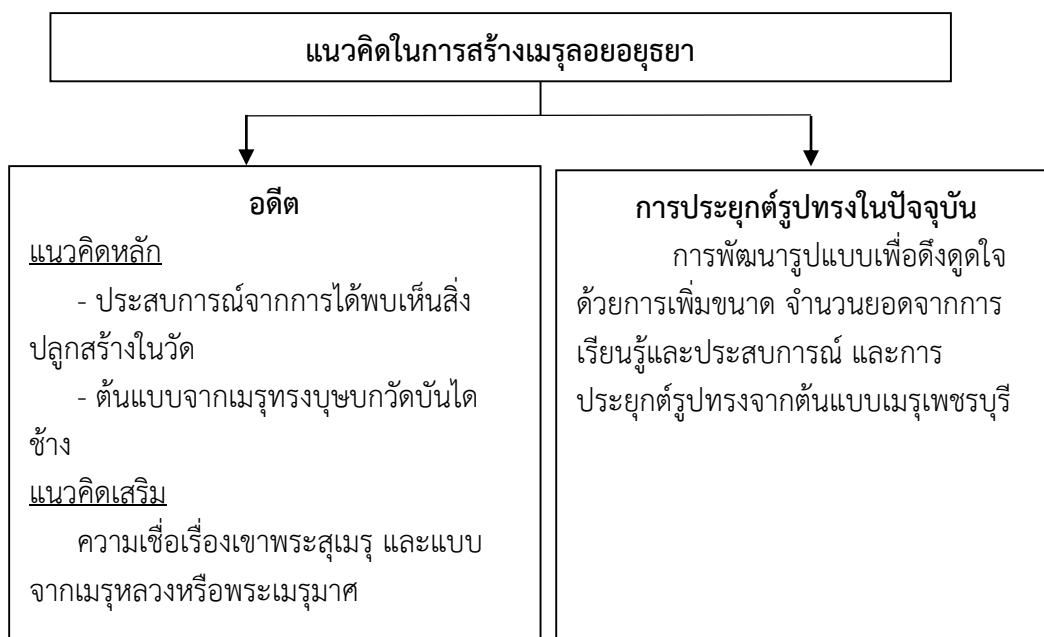
“...คือพัฒนาปรับปรุงจากสามชั้นยอดเดียวไปเป็น 5 ชั้น 9 ยอด แล้วเขาสร้างอีกหลังหนึ่ง คู่ไปด้วย ตัวหลังใหม่เป็นแบบเพชรบุรี เพราะว่าเราไปดูที่เพชรบุรี...” (ID12)

“...ทำเมรุครั้งแรก เขียนแบบเอง...ตอนนั้นจ้างช่างแอดลูกยายวาล เป็นช่างใหญ่...เขียนลายก็ครุวินัย...” (ID13)

ภาพที่ 5-86 แบบของเมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกของนายเมี้ยน แดงใหญ่ (เมรุลอยผู้ใหญ่มะเยน) แบบ 5 ยอด 3 ชั้น สร้างใหม่ (วินัย กิจสุทธิ, 2539)

จากผลการวิจัยสามารถสรุปแนวคิดในการสร้างเมรุลอยอยุธยาในอดีตและแนวคิดการประยุกต์รูปทรงเมรุลอยในปัจจุบันได้ดังภาพที่ 5-87

ภาพที่ 5-87 แนวคิดในการสร้างเมรุลอยอยุธยาในอดีตและแนวคิดการประยุกต์รูปทรงเมรุลอยในปัจจุบัน

4. ส่วนประกอบของเมรุลอยอยุธยาที่เลิกใช้ไปและโอกาสในการนำกลับมาใช้ใหม่

ส่วนประกอบของเมรุลอยตั้งแต่ยุคแรกหลายส่วนที่ยังคงใช้จนถึงปัจจุบันเพียงแต่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้บ้างแต่องค์ประกอบส่วนใหญ่ก็ยังคงถูกใช้มาจนถึงปัจจุบันถึงอย่างไรก็ตามผลการวิจัยก็ทำให้ทราบว่ามีส่วนประกอบหลายอย่างที่ถูกละทิ้งไปและไม่มีโอกาสที่จะนำกลับมาใช้ใหม่หรือมีโอกาสนำกลับมาใช้น้อยมาก เนื่องจากข้อจำกัดบางประการ เช่น ความไม่สะดวกในการขนย้าย ขาดคนทำ มีรูปแบบหรือเทคโนโลยีใหม่ที่ดีกว่า ดูแลรักษายาก มีวิธีการอื่นที่ง่าย สะดวกและเรียบร้อยกว่า เป็นต้น ดังนั้นเพื่อให้ทราบถึงส่วนที่ประกอบที่ถูกละทิ้งไปผู้วิจัยจึงตั้งคำถามในการสัมภาษณ์ให้ผู้ตอบใช้ความคิดและประสบการณ์ในการทบทวนถึงส่วนประกอบที่ยกเลิกใช้เหล่านั้นตามประสบการณ์ของผู้ตอบแต่ละคนซึ่งอาจจะมีไม่เท่ากันหรือไม่เหมือนกัน ดังนั้นข้อคำตอบของประเด็นคำถามนี้จึงมีคำตอบ 3 ลักษณะได้แก่ 1) ไม่ทราบ ไม่รู้ หรือคิดไม่ออก 2) ไม่มีโอกาสนำกลับมาใช้ และ 3) มีโอกาสนำกลับมาใช้ และส่วนประกอบที่ยกเลิกใช้ไปแล้วสามารถแบ่งได้เป็น 5 ส่วนประกอบได้แก่

4.1 เกรินบันไดพญานาค คือส่วนที่ทำหน้าที่เคลื่อนศพจากชั้นล่างสุดไปสู่ฐานวางศพที่อยู่ชั้นบนสุดทำงานด้วยระบบลอกและคน มักจะติดตั้งเสร็จไปพร้อมกับเมรุลอยอยุธยาแต่จะต้องรีบรื้อออกเมื่อมีการชักศพขึ้นสู่ฐานปูนแล้ว ด้วยจะต้องรื้อเก็บเพื่อไม่ให้ขวางทางขึ้นลงสำหรับคนที่จะขึ้นไปวางดอกไม้จันทน์ทำให้ส่วนของพิธีการจะต้องหยุดชั่วคราวเพื่อรอให้ช่างเมรุลอยเก็บอุปกรณ์เสร็จเกิดความไม่เรียบร้อยของงาน รวมถึงเพิ่มพื้นที่ในการบรรพทุก ทำให้ส่วนประกอบนี้ปัจจุบันไม่มีใช้แล้ว เกรินบันไดพญานาคนี้ทำงานโดยการชักลอกโดยคนที่อยู่ใต้ถุนเมรุ ซึ่งต้องอาศัยจังหวะการดึงที่ต้อง

สม่ำเสมอเพื่อให้แทนวางเคลื่อนไปบนคานได้อย่างสมดุลและราบรื่นหากเกิดความผิดพลาดหีบศพ อาจจะร่วงสู่พื้นได้ ด้วยข้อเสียหลาย ๆ ประการดังที่กล่าวทำให้เกริ่นบันไดพญานาคถูกเลิกใช้ไปในที่สุด

4.2 แผงไม้ไผ่สาน ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ใช้งานไม้ไผ่สานไปตัดรูปเพื่อปกปิดโครงสร้างภายในเช่น หลังคา คอระฆัง แผงปีกค้างคาว ล่องถุน ซุ้มหน้านาง เป็นต้น เนื่องจากปัจจุบันไม่มีคนที่สานแผงไม้ไผ่เป็น เพราะการสานไม้ไผ่จะใช้การขัดเส้นมากกว่าหนึ่งเส้นซึ่งต้องอาศัยฝีมือและความชำนาญเพราะการขัดสายให้สวยจะต้องให้ช่องทุกช่องเท่าเสมอกัน รวมถึงดูแลรักษายากเพราะเป็นไม้เนื้ออ่อน อาจเกิดความชำรุดเสียหายระหว่างการขนส่งหรือติดตั้งได้ง่าย ปัจจุบันคงเหลืองานแผงสานของส่วนยอดให้เห็นแค่ราชาเมรุลอย ของนายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยงเพียงหลังเดียวเท่านั้น เนื่องจากนายประสิทธิ์สานแผงไม้ไผ่เป็นแต่ปัจจุบันด้วยวัยชราทำให้ไม่สามารถทำต่อได้ จากการสอบถามพูดคุยพบว่าหากชุดนี้มีการชำรุดผุพังไปตามกาลเวลาแล้วก็จะใช้งานไม้อัดปิดสายแทนทั้งหมด

4.3 ถังเผาแบบยี่น (ถังน้ำมันเหล็กขนาด 200 ลิตร ต่อกัน 1.5-2 ใบ ด้านล่างมีตระแกรงรองกระดูก) ปัจจุบันไม่มีเจ้าใดใช้ถังเผาแล้ว โดยเปลี่ยนมาเป็นหีบเหล็กสี่เหลี่ยมผืนผ้าเผาแบบนอน โดยสามารถยกหีบศพเข้าไปด้านในหีบเล็กได้เลยโดยไม่ต้องสัมผัสศพ สาเหตุที่ยกเลิกการใช้ถังเผาแบบยี่นเพราะจะต้องมีการยกศพลงไปในถังซึ่งอาจตาต่อผู้พบเห็นถึงแม้ว่าจะมีการบังด้วยม่านก็ตามก็ไม่สามารถปิดได้มิดชิด รวมถึงการสัมผัสศพอาจเป็นชนวนของเชื้อโรคได้ รวมถึงกลิ่นเหม็นของศพซึ่งอาจจะรบกวนแขกผู้มาร่วมงาน รวมถึงทำให้ลักษณะงานดูไม่เรียบร้อย ด้วยเหตุนี้จึงยกเลิกการใช้ถังเผาแล้วมาใช้หีบศพแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้าทั้งแบบสำเร็จหรือแยกประกอบแทน โดยสามารถเผาทั้งหีบศพได้เลย

นอกจากส่วนประกอบสำคัญทั้งสามดังที่กล่าวมาแล้วซึ่งถือว่าเป็นส่วนประกอบที่เมรุลอยอยุธยาทุกหลังจะต้องมีในสมัยก่อน ก็ยังมีส่วนประกอบบางอย่างที่เมรุลอยอยุธยาบางหลังมีและถูกยกเลิกใช้ไปและไม่มีโอกาสที่จะนำกลับมาใช้ใหม่ ได้แก่

4.4 การปิดร่องลายด้วยกระจกสี การลงรักปิดกระจกสีมักพบเห็นได้ทั่วไปตามโบสถ์วิหารที่ใช้งานปูนเป็นส่วนประกอบของลวดลาย ด้วยในชุมชนมีผู้มีความรู้ทางด้านนี้ทำให้ถูกนำมาประยุกต์ให้เข้ากับงานไม้ของเมรุลอยอยุธยา โดยการปิดกระจกสีลงตามร่องของลวดลาย เมื่อสมัยที่มีการขนย้ายทางเรือความบอบช้ำจากแรงกระแทกมีน้อยทำให้กระจกที่ปิดตามร่องลายเสียหายน้อย แต่เมื่อรูปแบบการขนส่งเปลี่ยนแปลงมาเป็นรถบรรทุก ทำให้ได้รับความกระทบกระเทือนมากเกิดการกะเทาะของกระจก เสียหายและดูแลรักษายาก ต้นทุนในการซ่อมบำรุงรักษาสูง รวมถึงเสี่ยงต่ออันตราย เช่น การบาดของกระจกที่ติดเสาประธานในขณะที่ปีนขึ้นไปติดตั้งเครื่องยอด ด้วยข้อเสียเหล่านี้ทำให้การปิดกระจกถูกเลิกใช้ไปแต่จะมีเค้าโครงอยู่บ้างในส่วนประกอบที่เคยทำไว้เดิมในเมรุลอยแอบตั้ง ของนายสำเริง วงศ์อนันต์ ซึ่งเมื่อชำรุดเสียหายแล้วคงใช้งานไม้แปะลายแทนของเดิม

4.5 ราซรถที่ไปพร้อมกับเมรุลอย แต่เดิมเมรุลอยอยุธยาบางเจ้ามีการนำราซรถไปเอียงเพื่อใช้เคลื่อนย้ายศพจากศาลาเวียนรอบเมรุก่อนนำศพขึ้นสู่เกริ่นแล้วชักลากขึ้นไปยังฐานปูน แต่เนื่องจากมีวิธีการอื่นที่สามารถทำได้เช่น การหามศพ ทำให้ประโยชน์ของราซรถคงไว้แต่ความสวยงาม

พอเปลี่ยนการขนส่งมาเป็นทางรถก็เพิ่มเนื้อที่ในการจัดเรียง ทั้งนี้เพราะจะต้องใช้รถบรรทุกน้อยที่สุด เพื่อลดต้นทุนค่าขนส่ง ทำให้ราชรถถูกยกเลิกใช้ไป

สำหรับผลการวิจัยสามารถสรุปได้ในตารางที่ 5-19 โดยตารางได้แสดงให้เห็นถึง ID ของผู้ตอบไว้แล้ว

ตารางที่ 5-19 ส่วนประกอบของเมรุลอยอยุธยาที่เลิกใช้ไปและโอกาสในการนำกลับมาใช้ใหม่

ส่วนประกอบที่ยกเลิกใช้	โอกาสในการนำกลับมาใช้ใหม่			ID (ไม่มี)
	ไม่ทราบ	มี	ไม่มี	
- เกรินบันไดพญานาค	2	1(ID2)	14	3,4,5,6,7,9,10,11,12,13,14,15,16,17
- แผงไม้ไผ่สาน	4		13	1,3,4,6,7,8,9,11,13,14,15,16,17
- ถังเผาแบบยี่น (ถังน้ำมันเหล็ก ขนาด 200 ลิตร ต่อกัน 1.5-2 ใบ ด้านล่างมีตระแกรงรอง กระจุก)	6		11	3,4,5,6,7,8,9,11,13,15,17
- การปิดร่องลายด้วยกระจุกสี	15		2	14,17
- ราชรถที่ไปพร้อมกับเมรุลอย	15		2	3,10

3. กลุ่มผู้ใช้ ค่านิยม และความเชื่อทางศาสนา ที่มีส่วนสำคัญต่อการใช้เมรุลอยอยุธยา

ค่านิยม คือ กระแสความนิยมของบุคคล หรือกลุ่มคนในสังคมต่อการใช้เมรุลอยอยุธยา ซึ่งมีผลต่อความคิด และการกระทำของบุคคลเหล่านั้น ส่วนความเชื่อทางศาสนามักเกิดขึ้นจากความหวาดกลัวของมนุษย์ต่อสิ่งลึกลับในธรรมชาติ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางศาสนา และมีความเชื่อในศาสนาดั้งเดิม ศาสนาชาวบ้าน หรือ ผี เช่น พิธีเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเมือง การทำขวัญ การรักษาโรคด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ รวมไปถึงระบบความคิดเกี่ยวกับกำเนิดจักรวาล ความเชื่อเกี่ยวกับการสัก การทำนายทายทัก เป็นต้น (นฤมล หิญาชีระนันท์, 2541) จากแนวคิดดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่าค่านิยมและความเชื่อทางศาสนาก็คือความนิยมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในการเลือกใช้เมรุลอยอยุธยาเพื่อสนับสนุนพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาของตน เรื่องการส่งดวงวิญญาณขึ้นสวรรค์นั่นเอง ดังนั้นผลการวิจัยส่วนนี้จึงเป็นการวิจัยถึงลักษณะค่านิยมหรือความเชื่อบางประการที่มีส่วนสำคัญต่อการเลือกใช้เมรุลอยอยุธยาในพิธีศพของบุคคลต่าง ๆ โดยผลการวิจัยประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลใน 4 ด้าน ได้แก่

1. ลักษณะของงานศพที่มีการใช้เมรุลอยอยุธยาในอดีตและปัจจุบัน
2. วัตถุประสงค์ของการใช้เมรุลอยอยุธยาในอดีตและปัจจุบัน
3. ความเชื่อทางศาสนาที่มีส่วนสำคัญต่อการเลือกใช้เมรุลอยอยุธยา

4. ความนิยมใช้เมรุลอยในปัจจุบัน

สามารถอธิบายผลการวิจัยได้ตามลำดับดังนี้

1. ลักษณะของงานศพที่มีการใช้เมรุลอยอยุธยาในอดีตและปัจจุบัน

สามารถอธิบายถึงลักษณะของงานศพที่ใช้ได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่

1.1 ลักษณะของงานศพที่เหมาะสมต่อการใช้เมรุลอยอยุธยา

ลักษณะงานที่เหมาะสมต่อการใช้เมรุลอยอยุธยา จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า มีหลากหลายแนวคิด โดยได้นำเสนอลักษณะงานพร้อมตัวอย่างคำพูดของแต่ละแนวคิดไว้ดังนี้

1.1.1 พระภิกษุสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ และเจ้าอาวาสวัด ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...พระเจ้าอาวาสตั้ง ๆ ก็ต้องใช้เมรุลอย...” (ID17)

1.1.2 งานที่ได้รับพระราชทานเพลิงศพ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ก็งานเหมือนที่ได้รับพระราชทาน...” (ID5) และ “...งานพระราชทานเพลิงศพ ก็เหมาะสม...” (ID17)

1.1.3 บุพการี ผู้มีพระคุณ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...หนึ่งผู้ที่เป็นบุขนิยบุคคลที่คนยอมรับไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์หรือบุคคลทั่วไปและมีฐานะที่จะทำได้ สองบุพการีครูที่มีพระคุณ...” (ID2) และ “...ปู่ย่าตายายพ่อแม่ผู้มีพระคุณ...” (ID16)

1.1.4 ผู้ทำคุณประโยชน์เพื่อสังคม ผู้มีตำแหน่งหน้าที่ทางสังคม ผู้มีบารมี ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...คนที่ทำคุณประโยชน์ให้กับชุมชนสังคมไม่ว่าจะเป็นภิกษุหรือฆราวาสก็ได้...” (ID1)

1.2 ลักษณะของงานศพที่ใช้เมรุลอยอยุธยาในอดีต

จากผลการวิจัยทำให้ทราบว่าลักษณะของงานศพที่นิยมใช้เมรุลอยในอดีตประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่มีลักษณะดังนี้

1.2.1 ฆราวาสที่มีการเก็บศพไว้เผาชวงหน้าแล้ง (มีนาคม-เมษายน) ประกอบด้วย บิดา มารดา ครูอาจารย์ ขุนนาง คหบดี บุคคลที่มีชื่อเสียง บุคคลที่ทำคุณงามความดีต่อสังคม ผู้มีฐานะ เป็นต้น

เพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณหรือคุณงามความดี เมื่อถึงวาระสุดท้ายของบุคคลผู้มีพระคุณ บรรดาลูกหลาน ลูกศิษย์ จึงอยากจะแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทิตา ด้วยการจัดงานศพให้เหมาะสมเกียรติ แสดงออกซึ่งบารมีและคุณงามความดีเมื่อครั้งที่ผู้ตายยังมีชีวิตอยู่ เพื่อประกาศให้คนทั่วไปได้รับรู้และสร้างคุณค่าให้กับงานศพของบุคคลอันเป็นที่รัก ที่จะต้องทุ่มเททั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ในการจัดการ เป็นการสร้างความสามัคคีแก่หมู่ญาติ ด้วยเห็นถึงความสำคัญและตระหนักอยู่เสมอว่าการจัดงานด้วยการออกเมรุลอยถือว่าการสร้างวิมานครั้งสุดท้ายแก่ผู้ตายซึ่งเทียบไม่ได้กับสิ่งที่คุณผู้ตายกระทำต่อตนเมื่อครั้งยังมีชีวิต เป็นการจำลองสวรรค์วิมาน ให้กับผู้ตายเสมือนทิพย์วิมานสถานของคุณผู้ตาย ก่อให้เกิดปรีดีทั้งหมู่ญาติและผู้มาร่วมงาน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...งานศพของระดับขุนนางคือคนที่รับราชการเพียงแต่ว่าช่วงหลังมาถ้าเป็นระดับชั้นหม่อมราชวงศ์หม่อมเจ้าพระสนมเอกลงมา จะให้ไปใช้เมรุปูนที่วัดเทพศิรินทร์ รวมไปถึงพวกเศรษฐีมีเงินทั้งหลายหรือคนที่มีชื่อเสียงในชุมชนพวกนี้จะใช้เมรุลอย...” (ID1)

“...คหบดีคหบดีคือคนที่มีเงิน...” (ID2)

“...ศพคนมีเงินด้วยงไม่มีเงินก็ไม่ได้...โดยมากจะมีช่วงมีนาคนเมษายน...” (ID4)

“...ขรราวาสคือสมัยก่อนมันไม่มีเตาอบ คือมันต้องมีหม้อมีตาห้อย...ครั้งแรกเลยเขาเอาตั้งไว้ตามวัดตามวาพระสร้างกันเองที่วัดแต่ใครใช้ครั้งแรกนี้ไม่รู้น่าจะเป็นคนมีตัง คือตอนนั้นที่วัดเขาไม่มีพวกเตาอบคือบางคนเขาก็แบบไม่อยากจะใช้เมรุร่วมกับใครก็เลยสร้างเมรุ...” (ID6)

“...แรก ๆ ที่ใช้กับพระภิกษุสงฆ์ แล้วก็พวก คหบดี ผู้มีฐานะเจ้าตระกูลใหญ่ สมัยนั้น คหบดี ก็เป็นเหมือน หัวหน้าชุมชน...” (ID7)

“...พระ ขรราวาส ชาวบ้าน...” (ID9)

“...ไม่ใช่ไม่ใช่ เริ่มแรกเป็นพวกชาวบ้านราษฎรทั่วไป...” (ID10)

“...ส่วนใหญ่สมัยก่อนตอนที่เราไปตั้งเมรุช่วงแรกจะเป็นชาวบ้านทั่วไปที่ใช้...” (ID13)

“...แรก ๆ ใช้กับชาวบ้านพอมานหลัง ๆ ศพพระ ศพพระราชทานเพลิง มีเยอะ...” (ID15)

“...คนซะมากกว่าชาวบ้านจะเยอะ...” (ID17)

1.2.2 พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ระดับเจ้าอาวาสหรือชั้นพระครูขึ้นไป

สืบเนื่องจากความเคารพ บูชา พระภิกษุที่เปรียบเสมือนเป็นผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่น ที่ดำรงพรราชาอยู่ในเขตพัทธสีมาวัดที่ประชาชนไปทำบุญเนื่องในวันพระหรือวันสำคัญ เป็นที่ยึดเหนี่ยวคุณธรรมความดี ชัดเกล้าให้จิตใจผ่องใส เป็นสถานที่ที่ใช้ในการจัดงานทั้งงานมงคลหรืออวมงคล ทำให้ประชาชนผู้ซึ่งมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีศรัทธาต่อตัวแทนพระพุทธเจ้า ครั้นเมื่อพระผู้เป็นเจ้าวัดมรณภาพลง ชาวบ้านจึงร่วมแรงร่วมใจกันจัดงานศพให้อย่างสมเกียรติเพื่อเป็นเครื่องตอบแทนคุณงามความดี ในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ สัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่บ่งบอกถึงเกียรติศักดิ์ศรี ก็คือการใช้เมรุลอยเพื่อเป็นฌาปนสถานวิมานครั้งสุดท้าย ด้วยกำลังทรัพย์กำลังศรัทธาจึงมีการว่าจ้างเมรุลอยอยุธยาไปรวมถึงมีการประดับตกแต่งด้วยสิ่งประดับที่สวยงาม เช่น แหงหยกสด ดอกไม้ประดิษฐ์ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสัญลักษณ์ในการแสดงออกซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาในคุณงามความดีของตัวบุคคลที่เป็นเนื้อนาบุญสืบต่อพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ศพพระ...” (ID3)

“...พระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่จะมีสมณศักดิ์...” (ID7)

“...พระ ขรราวาส ชาวบ้าน...” (ID9)

1.3 ลักษณะของงานศพที่ใช้เมรุลอยอยุธยาในปัจจุบัน

ปัจจุบันลักษณะงานศพที่ใช้ไม่ได้แตกต่างไปจากเดิมมากนัก เพียงแต่อาจจะมีการประกอบและสัดส่วนที่แตกต่างกันบ้าง ทั้งนี้เนื่องจากการเพิ่มขนาดและปรับเปลี่ยนรูปทรงของเมรุลอยอยุธยาอาจส่งผลให้ราคาขายสูงขึ้น ดังนั้นการจัดงานจึงต้องเตรียมพร้อมเรื่องของงบประมาณไว้พอสมควร แต่ถึงอย่างไรก็ตามถึงแม้ปัจจุบันจะมีเมรุลอยอยุธยาดีกว่าในอดีต แต่ปริมาณงานก็ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง เป็นอีกทางหนึ่งที่เป็นการสานต่อวัฒนธรรมอันดีให้คงอยู่ ลักษณะงานศพที่ใช้ในปัจจุบันมีลักษณะดังนี้

1.3.1 พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ระดับเจ้าอาวาสหรือชั้นพระครูขึ้นไป ช่วงยุคแรกของเมรุลอยอยุธยา งานศพที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านทั่วไป ที่ต้องการจะใช้เมรุลักษณะพิเศษแทนการเผาแบบกองฟอนที่ไม่เรียบร้อยในขณะที่เผาจริง ทั้งนี้เพราะเมรุปูนแบบถาวรยังไม่แพร่หลายและมีแทบ

ทุกวัดอย่างเช่นปัจจุบัน แต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงไปของความเจริญในบ้านเมือง ทำให้เกือบทุกชุมชนมีเมรุปูนแบบถาวรเกิดขึ้นในวัดใกล้บ้าน ความนิยมใช้เมรุลอยในหมู่ชาวบ้านจึงถูกปรับเปลี่ยนไปสู่กลุ่มคนที่มีฐานะมากขึ้น และจะนิยมใช้กับพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากแรงศรัทธาของญาติโยมที่มีใจกุศล ที่ต้องการจัดงานศพให้กับเจ้าวัดที่ตนเองนับถืออย่างสมเกียรติทำให้เมรุลอยอยุธยาที่มีชื่อเสียงอยู่แล้วได้รับการว่าจ้างให้ไปติดตั้งทั่วประเทศไทย ลักษณะของสัดส่วนการใช้ภายหลังจึงนิยมใช้กับพระสงฆ์มากขึ้นเมื่อเทียบกับฆราวาส ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ส่วนมากจะใช้กับพระภิกษุ เกจิตั้งตั้งนะ...” (ID1)

“...ใส่หีบเหล็กกับศพพระเป็นศพแรก...” (ID5)

“...พระมากกว่า โดยมากศพเขาจะจัดหน้าแล้งหน้าไม่มีฝน...” (ID6)

“...ใช่ครับ แต่เดี๋ยวนี้ก็ใช้กับฆราวาสคนธรรมดาด้วย ใช้กับพระ 70% 30% ฆราวาส...”

(ID8)

“...แล้วก็เริ่มมาเป็น 5 ยอดก็เป็นเจ้าอาวาสคนใหญ่คนโต อาจจะเป็นช่วงแรก ๆ มันอยู่ที่กำลังเงิน ในการหามากกว่าเพราะว่าเจ้าอาวาสจะมีเงินมีคนมาทำบุญช่วยกันเยอะคนราษฎรหาได้ มันใหญ่โตเกินฐานะมาก...” (ID10)

“...พระจะประมาณ 60-70 เปอร์เซ็นต์ งานพระราชทานเพลิงศพเยอะ ส่วนมากเยอะ...”

(ID13)

“...โดยมากก็คนทั่วไป พระ...เป็นพระส่วนมาก...” (ID14)

“...แรก ๆ ใช้กับชาวบ้านพอมาหลัง ๆ ศพพระ ศพพระราชทานเพลิง มีเยอะ...” (ID15)

“...ส่วนใหญ่ก็จะเป็นพระ งานพระราชทานเพลิงศพครับ...” (ID1)

1.3.2 ฆราวาส ที่เป็นบุคคลที่เรารักและเคารพ โดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีฐานะทางสังคม เป็นงานพระราชทานเพลิงศพ ผู้มีเกียรติยศชื่อเสียง และผู้มีบทบาททางสังคม

สำหรับลักษณะงานศพที่ใช้เมรุลอยอยุธยาในกลุ่มนี้รูปแบบไม่ค่อยแตกต่างไปจากเดิมมากนัก แต่จะต่างกันตรงคุณลักษณะของผู้ตาย เนื่องจากเมื่อมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของเมรุลอยที่มีความยิ่งใหญ่ขึ้นทำให้เจ้าของเมรุลอยแบกรับต้นทุนสูงขึ้นราคาจึงขยับขึ้นไปตามสถานะเศรษฐกิจ ที่มูลค่าของเงินสูงขึ้นเมื่อเทียบกับแต่ก่อนที่แต่เดิมจ้างเพียงหลักร้อยหลักพันมาเป็นหลักหมื่นและหลักแสนถึงแม้สัดส่วนของการใช้เมรุลอยจะเริ่มนิยมใช้กับพระสงฆ์มากขึ้นก็ตาม แต่ในกลุ่มฆราวาสที่มีกำลังทรัพย์กำลังศรัทธา ก็ยังนิยมใช้เมรุลอยอยุธยาเพื่อจัดงานศพให้กับบุคคลอันเป็นที่รักอยู่ด้วยความคิดและความศรัทธาที่ไม่แตกต่างจากอดีต โดยเฉพาะงานศพที่ได้รับพระราชทานเพลิงศพ ซึ่งจะต้องจัดงานให้สมกับที่ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณนั้นจะได้รับความนิยมในการใช้เมรุลอยมากขึ้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ศพพระด้วยบางทีก็มีชาวบ้านด้วย ถ้าจะเป็นพระราชทานเพลิงได้ก็น่าจะเป็นข้าราชการอย่างคนที่เป็นกำนัน เพราะสมัยนี้นี่ก็น่าจะเป็นคนมีตังค์ เพราะถ้าไม่มีตังค์ก็คงจะเป็นกำนันไม่ได้...” (ID3)

“...สมัยนี้ก็พวกพ่อนายก็คือคนที่ใช้เมรุลอยก็ต้องมีค่าใช้จ่ายสูงก็พวกที่มีเกียรติมีชื่อเสียง ลูกมีตั้งอย่างบางคนก็คนตายสั่งไว้...ก็กลุ่มคนเหมือนเดิมกลุ่มของข้าราชการ เป็นพ่อแม่ของพวกคนมีเกียรติ...” (ID6)

“...ของผมครั้งต่อครั้ง พระราชทานเพลิงศพประมาณร้อยละ 80 ของคนทั่วไป...” (ID7)

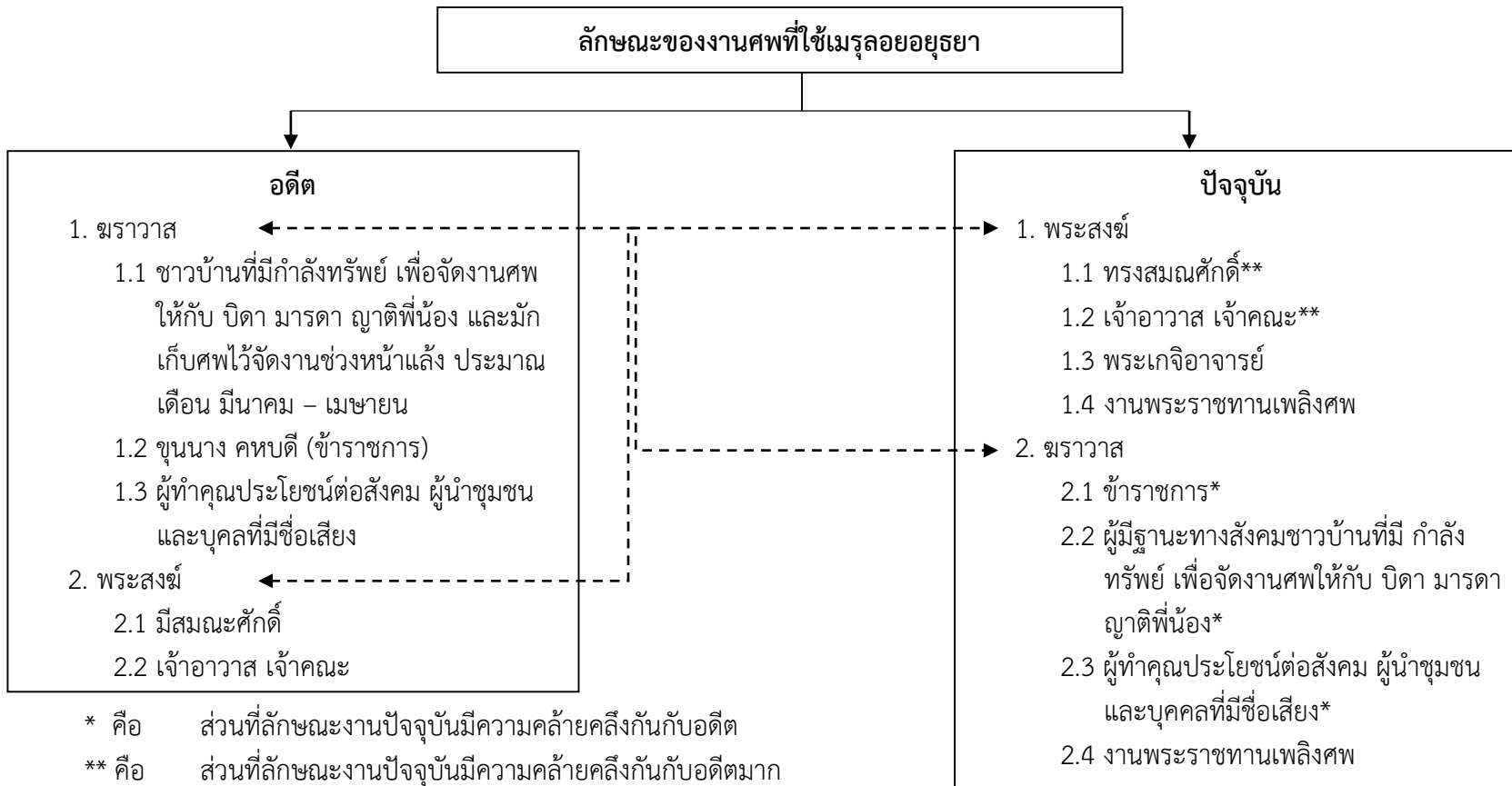
“...แล้วที่เป็นฆราวาส งานพระราชทานร้อยละ 70-80...” (ID8)

“...ด้วย ๆ ความมี 9 ยอดจริง ๆ ก็ไม่ใช่แค่ราษฎรธรรมดาต้องมีฐานะดีขึ้นและดีมาถึงจะหาได้ต้องมีบารมีมีคนงาน คนมีฐานะ บรรดาศักดิ์ คนใหญ่คนโตประเภทแบบนั้นราษฎรธรรมดาไม่ค่อยมีแล้ว ใช้เตาอบที่วัดธรรมดาแล้ว ไม่หาแล้วเมรุลอย...” (ID10)

“...โดยมากก็คนทั่วไป พระ...ชาวบ้านก็ต้องรวยจริง ๆ มันเริ่มแพงขึ้น...” (ID14)

“...งานศพแบบคนมีสตางค์...” (ID15)

สำหรับลักษณะของงานศพที่ใช้เมรุลอยอยุธยาในอดีตและปัจจุบันสามารถสรุปได้ดังภาพที่

ภาพที่ 5-88 สรุปลักษณะของงานศพที่ใช้เมรุลอยอยุธยาในอดีตและปัจจุบัน

2. วัตถุประสงค์ของการใช้เมรุลอยอยุธยาในอดีตและปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการใช้เมรุลอยเพื่อเป็นฌาปนสถานสำหรับการเผาศพในลักษณะชั่วคราวที่ติดตั้ง ถอดประกอบและรื้อถอนได้ สมัยแรกเริ่มเดิมทีเมรุลอยชั่วคราวมีรูปทรงที่มีหลายลักษณะตามแต่จินตนาการของช่างท้องถิ่น ที่จะประยุกต์เอาความรู้ ประสบการณ์มาสร้างสรรค์รูปทรงแล้วเมื่อเสร็จงานก็รื้อถอนออกนำมาเก็บรักษา หรืออาจจะเผาไปพร้อมกับศพเลยก็ได้ การนำมาเก็บรักษาหากขาดการดูแลสานต่อที่ดี ทำที่สุดก็ผุพังไปตามกาลเวลา การสร้างเมรุลอยชั่วคราวในสมัยก่อนสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมเกียรติให้กับผู้ตายที่เลี่ยงการใช้การเผาแบบกองฟอนหรือเชิงตะกอนเพราะอุจาดตาในขณะที่เผาเพราะญาติที่ยืนคอยดูการเผาจะเห็นศพในขณะที่เผาโดยเฉพาะหากโลงไม้ใหม่ไปไปหมดแล้ว ด้วยความเป็นช่างศิลป์ของคนอยุธยาจึงคิดหารูปแบบของเมรุชั่วคราวเพื่อเสริมความสวยงามและประยุกต์วิธีการเผาที่ไม่เป็นที่อุจาดตาแก่ผู้พบเห็น จนมาถึงยุคของเมรุลอยอยุธยาในปัจจุบัน ด้วยการสานต่ออย่างต่อเนื่องเมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกจึงยังคงพบเห็นอยู่จนกระทั่งถึงปัจจุบัน จุดประสงค์ของการใช้งานเมรุลอยอยุธยาจึงไม่แตกต่างจากการใช้เมรุลอยรูปทรงอื่น ๆ ในอดีต เพราะเป้าหมายสำคัญก็คือการเพิ่มคุณค่าให้กับงาน และเชิดชูคุณค่าของผู้ตาย ในทัศนะของผู้จัดงาน ซึ่งเขาซึ่งในบุญคุณและต้องการแสดงออกซึ่งความกตัญญูตเวทีตา ผลการวิจัยส่วนนี้จึงเป็นการย้ำชัดให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของการใช้เมรุลอยบางประการเพื่อเพิ่มเสริมความเข้าใจ โดยหมายรวมถึงทั้งอดีตและปัจจุบันทั้งนี้เพราะพื้นฐานทางการคิดคล้ายคลึงกัน ดังรายละเอียดและตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

2.1 เพื่อการแสดงออกถึงการยกย่องและเชิดชูเกียรติแก่ผู้ตายและวงศ์ตระกูล ดังตัวอย่าง คำพูดว่า “...แต่มองได้สองมุมคือไม่ยกย่องเชิดชูศพก็ยกย่องเชิดชูตระกูลตัวเองการเป็นหน้าเป็นตาไม่ได้อยู่ที่ผู้ตายอย่างเดียว...” (ID1) และ “...ผมว่าให้เกียรติคนตายด้วยครับ...” (ID8)

2.2 เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูตเวทีต่อผู้ตาย ซึ่งเป็นบุคคลอันเป็นที่รักของลูกหลาน วงศาคณาญาติ ลูกศิษย์ลูกหา ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...เวลาไปเห็นเขาเกิดศรัทธามั่นใจใจ มันบ่งบอกถึงความกตัญญูตเวที...” (ID7)

2.3 เป็นการแสดงออกถึงแสดงออกซึ่งความรักความผูกพันของผู้จัดงานที่มีต่อผู้ตาย ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ความรักความผูกพันของทายาทที่มีให้ผู้ตาย...” (ID2)

2.4 เป็นการให้ความสำคัญต่อคุณค่าของงาน และการแสดงออกทางฐานะของคนตายว่าเมื่อครั้งสมัยที่มีชีวิตอยู่นั้นได้สร้างทรัพย์สมบัติไว้ให้กับลูกหลานอย่างมากมาย ด้วยความวิริยะอุตสาหะ ความเพียรพยายาม และความอดทนอดกลั้น จนถึงวาระสุดท้ายจึงมีการจัดการงานศพให้ผู้ตายอย่างสมเกียรติ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...เป็นการยกระดับงานศพ...เหมือนเป็นการแสดงสถานะของครอบครัวศพ...” (ID8) เป็นต้น

3. ความเชื่อทางศาสนาที่มีส่วนสำคัญต่อการเลือกใช้เมรุลอยอยุธยา

ความเชื่อทางศาสนาที่มีส่วนสำคัญต่อการเลือกใช้เมรุลอยอยุธยา ประกอบด้วย

3.1 การส่งดวงวิญญาณขึ้นสวรรค์

เมื่อถึงวาระสุดท้ายของชีวิต มนุษย์ต้องพบกับจุดสิ้นสุดของวัฏจักรในการใช้ชีวิตเป็นมนุษย์ ร่างกายปราศจากลมหายใจสังขารถึงคราวดับขันธ์ พิธีการที่สำคัญที่จะต้องเกิดขึ้นหลังจากนั้น

ก็คือ การทำพิธีศพ ซึ่งถือเป็นความเชื่อที่สืบทอดต่อจากอดีตจนถึงปัจจุบันว่าเป็นหนทางในการส่งดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่ภพภูมิที่ดี และเพื่อเป็นเครื่องย้ำเตือนจิตใจของผู้ที่ยังคงเวียนว่ายอยู่ในโลกปัจจุบันถึงความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร ซึ่งอาจจะเป็นการช่วยส่งเสริมให้ผู้คนรอบข้างตระหนักถึงการสะสมบุญ โดยหมั่นสร้างคุณงามความดีในขณะที่ยังมีชีวิต เพื่อที่ชาติภพต่อไปจะได้มีโอกาสเกิดมาเป็นมนุษย์อีก การจัดพิธีศพเป็นการระลึกถึงผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย โดยสืบทอดกันมายาวนาน ถือเป็นช่วงเวลาสำคัญสุดท้ายก่อนร่างกายของผู้ล่วงลับจะสูญสลายไปสู่ภพภูมิใหม่ ดังนั้นการจัดงานศพจึงมักจะมีกระทำการที่เป็นบุญเป็นกุศล เพื่อให้ผู้ตายนำติดตัวไปด้วยตามความเชื่อ รวมถึงการจำลองวิมานสวรรค์ทั้งการจัดดอกไม้ การจัดตกแต่งหน้าที่ตั้งศพ รวมถึงการจัดให้มีการออกเมรุลอยอยุธยา ก็เป็นอุบายอีกอย่างหนึ่งเสมือนว่าผู้ตายได้อยู่บนสวรรค์อย่างสวยงาม ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เชื่อเรื่องนรกสวรรค์เขาพระสุเมรุ...” (ID1)

“...เรามีความเชื่อว่าจัดงานให้คนตายแล้วไปขึ้นสวรรค์ คิดว่าทำแล้วได้ดี มันจะสะท้อนกับมาหาเขา แยกที่ไปงานนี้จะเข้าไปสรรเสริญ คือคนมันสรรเสริญ คือผมเชื่อว่าทำดีต้องได้ดีหลาย ๆ คนก็ชื่นชม...” (ID7)

“...ชาวบ้านเขาคิดว่าได้ขึ้นเมรุเหมือนได้ขึ้นสวรรค์...” (ID13)

“...เมรุมันสูงเขาบอกว่าหลวงพ่อบนสวรรค์อะไรอย่างเนี่ย...” (ID14)

3.2 การเผาคนตายในพระพุทธศาสนา

พิธีกรรมเผาศพเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่มีความสำคัญตามความเชื่อของศาสนา พราหมณ์ฮินดูในอินเดีย ผสมเข้ากับพิธีกรรมตามความเชื่อของศาสนาผีที่ฝังลึกอยู่ในจิตวิญญาณของชุมชนมาอย่างยาวนาน ในกรณีของพิธีกรรมเผาศพในแผ่นดินไทยได้รับการผสมผสานระหว่างสามพื้นฐานความเชื่อ ได้แก่ ศาสนาผี พราหมณ์ฮินดู และความเชื่อท้องถิ่นจนปรากฏออกมาเป็นพิธีกรรมเผาศพดังที่เราเห็นในปัจจุบัน นอกจากนี้พิธีศพแบบฮินดูยังปรากฏในวรรณคดีพื้นบ้านของไทยอย่างเสภาขุนช้างขุนแผนภายหลังจากที่นางวันทองถูกเพชรฆาตประหารด้วยการฟันคอ บุตรชายของนางวันทองได้จัดการศพมารดาด้วยการมัดตราสังแล้วห่อศพด้วยผ้าขาว จากนั้นก็นำร่างไว้วิญญาณและศีรษะที่ขาดใส่โลงไม้ที่รองรับด้วยใบตอง เสร็จแล้วทำพิธีฝังดินซึ่งเป็นไปตามพิธีกรรมในการจัดการกับศพตามความเชื่อของผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผสมผสานกับเข้าพิธีกรรมฮินดูนั่นคือการนำศพฝังดินเพื่อรอเวลาให้ศพย่อยสลายจนเหลือแต่กระดูก จากนั้นจึงขุดแล้วนำมาเผาไฟ ในกรณีพิธีศพของนางวันทองในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนก็ดำเนินไปในลักษณะเดียวกัน คือมีการขุดร่างขึ้นมาล้างน้ำให้สะอาดจากนั้นก็มีพิธีเชิญศพไปวางบนเชิงตะกอนซึ่งมีเครื่องประดับประดาตามบรรดาศักดิ์ของผู้ตาย และญาติใกล้ชิดแล้วก็เผาศพจนเหลือเพียงเถ้าถ่าน แล้วญาติมิตรสหายก็นำอัฐิที่เหลือไปลอยในแม่น้ำซึ่งตรงตามประเพณีพิธีศพของศาสนาพราหมณ์ฮินดู จากความเชื่อในการจัดการงานศพด้วยการจัดตกแต่งสถานที่วางศพก่อนการเผาให้สวยงามตามบรรดาศักดิ์ของผู้ตายซึมซับจนกลายเป็นความคิดในเชิงสร้างสรรค์ตามแต่จินตนาการของช่างในการสร้างเมรุชั่วคราวตั้งแต่ครั้งอดีต ที่มีความประณีตสวยงามไปตามความคิดทางภูมิปัญญาท้องถิ่นเท่าที่จะมีได้ในขณะนั้น ด้วยความเชื่อทางด้านการเผาที่มีมาแต่ช้านาน ทำให้งานศพทุกงานในทางพระพุทธศาสนาจึงใช้การเผาศพต่างจากศาสนาอื่นที่จะใช้วิธีการฝัง และด้วยความต้องการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ถึงการแสดงการตอบแทนคุณให้กับผู้ตายจึง

เกิดศิลปะเมอร์ลอยอยู่ยงยาที่มีความสวยงามและคงความสวยงามให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ก็คือการเผาละครับ เพราะศาสนาอื่นเขาก็ไม่เผา...” (ID8)

4. ความนิยมใช้เมอร์ลอยในปัจจุบัน

ด้วยรูปแบบและสถานะทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ผสมผสานระหว่างยุคเฟื่องฟูและยุคถดถอย เกิดความผันผวนทางเศรษฐกิจ มนุษย์แสวงหาความอยู่รอด ทุกอาชีพล้วนแล้วแต่ต้องมีการพัฒนาจุดเด่นของตนเองเพื่อให้เป็นที่ถูกใจของกลุ่มเป้าหมาย เช่นเดียวกับการทำเมอร์ลอยอยู่ยงยาที่ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงไปของสถานะทางเศรษฐกิจและจะต้องหาหนทางในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด เมื่อพิจารณาจากปริมาณจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้ร่วมวิจัย พบว่ายังคงได้รับความนิยมอยู่เสมอเพียงแต่ราคาอาจจะลดหย่อนลงตามสถานะทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ในขณะที่เดียวกันเจ้าของเมอร์ก็จะต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ เช่น การปรับขนาดให้ลดลงเพื่อลดปริมาณรถบรรทุก เป็นการลดต้นทุนได้มากเพราะสัดส่วนของต้นทุนหลัก ๆ คือ ค่ารถบรรทุก และค่าแรง เมื่อลดขนาดลงปริมาณแรงงานที่ใช้ก็จะลดลงตามไปด้วยเป็นการลดต้นทุนเพื่อความอยู่รอด ถึงแม้จะปรับลดบางอย่างแต่ความสวยงามยังคงต้องเหมือนเดิมหรือสวยขึ้นกว่าเดิม เพราะความคิดพื้นฐานของเจ้าของเมอร์ทุกรายเน้นที่การพัฒนาความสวยงามให้ของตนเองโดดเด่นอยู่เสมอ รวมถึงการปรับปรุงทรงที่เคยนำแบบมาผสมให้กลับมาสู่ทรงบุษบกซึ่งเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของเมอร์ลอยอยู่ยงยา เป็นการสงวนอัตลักษณ์ที่มีที่เดียวในประเทศไทย สัมกับเป็นวัฒนธรรมชาติไทยที่ไม่มีชาติใดเหมือน เมื่อผู้พบเห็นเกิดความนิยมชมชอบก็จะทำให้ปริมาณงานไม่เปลี่ยนแปลงไปในทางลบ ถือเป็นอีกกำลังใจอย่างหนึ่งที่ทำให้ช่างเมอร์ลอยอยู่ยงยาทำงานให้ยืนยาว เป็นอีกหนทางหนึ่งของแหล่งรายได้สำหรับเลี้ยงชีพให้กับทั้งตนเอง ครอบครัว และแหล่งจ้างงานในชุมชนด้วย ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เรื่อยเรื่อยเหมือนเดิมสาเหตุคือเศรษฐกิจดูจากคนงานหายาก...” (ID2)

“...ก็มีเรื่อย ๆ เพราะงานสมัยนี้มีแต่เสาร์-อาทิตย์ ทั้งนั้น...” (ID5)

“...โดยมากศพเขาจะจัดหน้าแล้งหน้าไม่มีฝน สมัยก่อนงานเยอะกว่า เดียวนี้งานน้อยลงแต่ราคามันดี...” (ID6)

“...เมื่อก่อนงานเยอะ ตอนนี้น้ำมันยังมีอยู่ ไม่ลด...” (ID9)

“...เท่าเดิมเพราะปริมาณการสร้างเมอร์ก็มีเพิ่มขึ้นเพื่อรองรับปริมาณงาน...” (ID10)

“...สมัยก่อนงานก็มีเรื่อย ๆ ปัจจุบันก็มีเรื่อย ๆ ...” (ID13)

นอกจากนี้ด้วยรูปแบบการขนส่งที่สะดวกสบายมากขึ้น ถนนหนทางเข้าถึงทุกที่ทุกชุมชน ง่ายต่อการสัญจร การติดต่อสื่อสารมีความทันสมัยมากขึ้น ทำให้เจ้าภาพมีช่องทางในการเจรจาที่ทันสมัยและเข้าถึงมากขึ้น เป็นหนทางส่งเสริมให้ปริมาณงานมีเพิ่มขึ้นได้อีกทางหนึ่ง ผนวกกับการเดินทางที่ใช้เวลาไม่มาก เพราะการขนส่งด้วยรถบรรทุกสิบล้อ สามารถเดินทางไปได้ทั่วประเทศ ยิ่งพอเข้าสู่ยุคปัจจุบันมีการพัฒนาระบบคมนาคมให้ทันสมัย ยิ่งทำให้การเดินทางรวดเร็วขึ้นลดระยะเวลาในการขนส่งได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ตั้งแต่เปลี่ยนมาใช้รถงานเยอะ ๆ ทั่วประเทศ...” (ID3)

ค่านิยมที่เปลี่ยนไป เช่น ไม่นิยมเก็บศพไว้นาน เมื่อการติดต่อสื่อสารมีความทันสมัย ลักษณะของการเก็บศพเพื่อจัดในช่วงหน้าแล้งสำหรับศพฆราวาสจึงลดหายไปจะมีเพียงแต่ศพพระที่จะนิยมเก็บศพไว้เพื่อรอลูกศิษย์ ลูกหลาน ญาติมิตร เพื่อจัดงานอย่างยิ่งใหญ่ แต่ถ้าศพฆราวาสทั่วไปจะนิยมสวดแล้วเผาเลย ด้วยช่องทางในการติดต่อที่หลากหลาย การเดินทางที่สะดวก จึงสามารถติดต่อเมรุลอยอยุธยาไปติดตั้งได้ทันกับความต้องการ รวมถึงหลาย ๆ คนที่ไปร่วมงานแล้วพบเห็นเมรุลอยอยุธยาเกิดความปรารถนาที่อยากจะใช้เมรุลอยอยุธยาสำหรับจัดงานให้บุคคลอื่นเป็นที่รักในวาระสุดท้ายของชีวิต ก่อให้เกิดค่านิยมที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นการช่วยส่งเสริมให้มีการออกงานมากขึ้นด้วย ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ใช่ครับ สมัยนี้ก็ไม่เกิน 7 วัน 100 วัน แต่ข้ามปีนี่ยาก...”(ID1)

5. การประกอบ ติดตั้ง และการเผาศพของเมรุลอยอยุธยา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประกอบ ติดตั้ง และการเผาศพของเมรุลอยอยุธยา

ประกอบด้วยผลการวิเคราะห์ข้อมูล 4 ลักษณะ ได้แก่

1. ข้อมูลทั่วไปของการประกอบ ติดตั้ง เมรุลอยอยุธยา
2. คุณสมบัติของช่างทำเมรุลอยอยุธยาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
3. การบอกเล่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์
4. การเผาศพบนเมรุลอยอยุธยา

ดังจะได้อธิบายผลการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของการประกอบ ติดตั้ง เมรุลอยอยุธยา

1.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการประกอบ ติดตั้ง เมรุลอยอยุธยา ประกอบด้วย

ระยะเวลาในการติดตั้ง	ขึ้นกับขนาดและจำนวนยอด อดีต ใช้เวลา 1 วัน (เมรุลอยทรงบุษบกยอดเดียว ฐานสองชั้น) ปัจจุบันใช้เวลา 1-3 วัน ขึ้นกับขนาดและจำนวนยอดของเมรุลอย
จำนวนคนงาน	ขึ้นกับขนาดและจำนวนยอด อดีต ใช้คนงาน 6-8 คน (เมรุลอยทรงบุษบกยอดเดียว ฐานสองชั้น) ปัจจุบัน ใช้คนงาน 6-15 คน ขึ้นกับขนาดและจำนวนยอดของเมรุลอย
การเดินทาง	อดีต ใช้การขนส่งทางเรือ โดยมีเรือโยงลากและเรือต่อสำหรับบรรทุกของ หากไปบางจังหวัดที่ไกลและคลองไปไม่ถึงจะต้องมีการขนถ่ายจากเรือขึ้น รถตามท่าเรือที่ถนนเข้าถึง เช่น ท่าเรือวัดพินิจ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ปัจจุบัน ใช้รถสิบล้อ 1-2 คัน ไม่มีการขนส่งทางเรือ
ช่วงเวลาในการออกงาน	อดีต ส่วนมากช่วงหน้าแล้ง หลังการเก็บเกี่ยว (มีนาคม-เมษายน) ปัจจุบัน ออกงานตลอดปี
ช่วงเวลาในการซ่อมแซม	ช่วงว่างจากการออกงานเมรุลอยอยุธยาการติดตั้งโครงสร้างเริ่มจากฐานไปสู่ยอด การตกแต่งอุปกรณ์

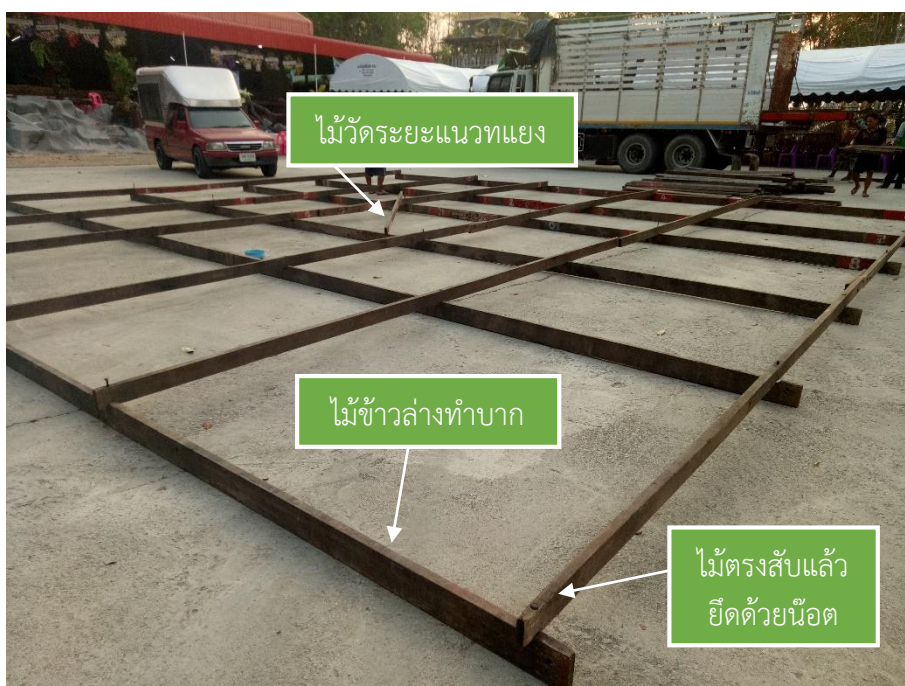
ระดับเริ่มจากยอดสู่ฐาน

1.2 การติดตั้ง เมรุลอยอยุธยา

เมรุลอยอยุธยาถือเป็นสิ่งปลูกสร้างแบบชั่วคราวที่สามารถถอด ประกอบ รื้อถอนได้ (Knock-down) การสร้างเมรุลอยอยุธยาจะเริ่มจากการวางฐาน ตั้งเสา แล้วจะใส่องค์ประกอบส่วนยอดจนเสร็จแล้วจึงมาใส่ส่วนประกอบต่าง ๆ บริเวณส่วนฐาน โถงเชือกเพื่อยึดเสริมความแข็งแรง เนื่องจากเมรุลอยอยุธยาหลังมีขนาดใหญ่และมีความสูงจึงต้องมีการโถงรั้งเพื่อต้านแรงลมเนื่องจากส่วนฐานไม่มีการฝังลงในดิน เพียงแคว้งแล้วตักยึดส่วนฐานด้วยเหล็กหนา สำหรับการติดตั้งเมรุลอยอยุธยาวิธีนี้

การวางฐาน

การวางฐานประกอบไปด้วยการบาก การสับไม้ ให้เข้าล็อกกันของไม้ส่วนฐานที่เรียกว่า ข้าว ก่อนจะมีการยึดหรือตอกด้วยน๊อต เหล็ก มีการจัดระยะให้เหมาะสม มีการวัดระดับความสมมาตรในแนวทแยงด้วยไม้จากจุดกึ่งกลางสุดของฐาน ปรับขยับให้ได้ตำแหน่งที่เหมาะสม แล้วจึงเริ่มตั้งเสาบริวารต่อไป ดังภาพที่ 5-89

ภาพที่ 5-89 การวางฐานเมรุลอยอยุธยา

การตั้งเสาบริวารหรือเสาเล็ก

หลังจากวางฐานล่างสุดแล้ว ก็จะมีการตั้งเสาบริวาร ใส่ไม้รัดหัวเสายึดกับเสาให้แน่นหนา มีการใส่ไม้ประตงเพื่อยึดเสาให้ตั้งตรงได้ระดับ จะไล่ใส่เสาตั้งแต่ชั้นที่ 1 จนเสาบริวารครบ ใส่ไม้รัดหัวเสา แล้วใส่พริ้ง แล้วปูไม้กระดานที่ชั้นล่างก่อน แล้วไล่ใส่ไม้รัดหัวเสา พริ้งยังชั้นต่อ ๆ ไป จนกระทั่งถึง

ชั้นบนสุดของส่วนฐาน มีการวางไม้ท่อนพื้นเพื่อปรับระดับให้เท่ากัน ในขณะที่มีการวางฐานจะมีการบอกเล่าเจ้าที่เจ้าทาง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้การดำเนินงานราบรื่น (รายละเอียดจะกล่าวถึงต่อไป) ดังภาพที่ 5-90

ภาพที่ 5-90 การตั้งเสาบริวาร (เสาเล็ก) ของเมรุลอยอยุธยา

ภาพที่ 5-91 การบอกเล่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในขณะที่วางฐานเมรุลอยอยุธยา

ภาพที่ 5-92 การวางไม้ตรงเสริมก่อนการปูไม้กระดานบนเมรุลอยอยุธยา

การปูพื้นกระดาน

เป็นการปูพื้นไม้กระดานหลังจากวางตรงเสริมความแข็งแรงแล้ว การปูกระดานจะเริ่มจากชั้นที่หนึ่งของฐานไปจนกระทั่งชั้นบนสุดของฐาน ในระหว่างที่ปูพื้นไม้กระดานก็จะมีการใส่บันไดขึ้นลงไปพร้อมกันด้วยเพื่อเป็นทางขึ้นสำหรับไปติดตั้งในชั้นต่อไป

ภาพที่ 5-93 การปูไม้กระดานบนเมรุลอยอยุธยา

ภาพที่ 5-94 การติดบันไดเมรุลอยอยุธยาเริ่มจากชั้นล่างสุดของฐานก่อน

ภาพที่ 5-95 เริ่มติดตั้งเสาบริวาร (เสาเล็ก) ที่ชั้นสอง ใส่ประตอ ไม้รัดเสา ทำแบบเดียวกับชั้นแรกแต่ไม่ต้องวางฐาน

ภาพที่ 5-96 การใส่ไม้ค้ำยันเพื่อเสริมความแข็งแรงให้แต่ละชั้น

การตั้งเสาใหญ่หรือเสาประธาน

หลังจากตั้งเสาบริวารและปูพื้นไปแต่ละชั้นจนถึงชั้นก่อนสุดท้าย จะมีการตั้งเสาประธาน ใส่ประเดียดเสา ใส่ไม้รัดเสา ใส่ฟุ้ง ปูพื้น หรืออาจจะวางฐานปูนก่อนเพื่อใช้เป็นแทนที่ส่งของหรือปูพื้น เต็มแล้วค่อยใส่ฐานปูนที่หลังก็ได้ เมื่อเสร็จจะมีการเตรียมของเพื่อใส่องค์ประกอบเครื่องยอดประธาน หรือยอดกลางต่อไป

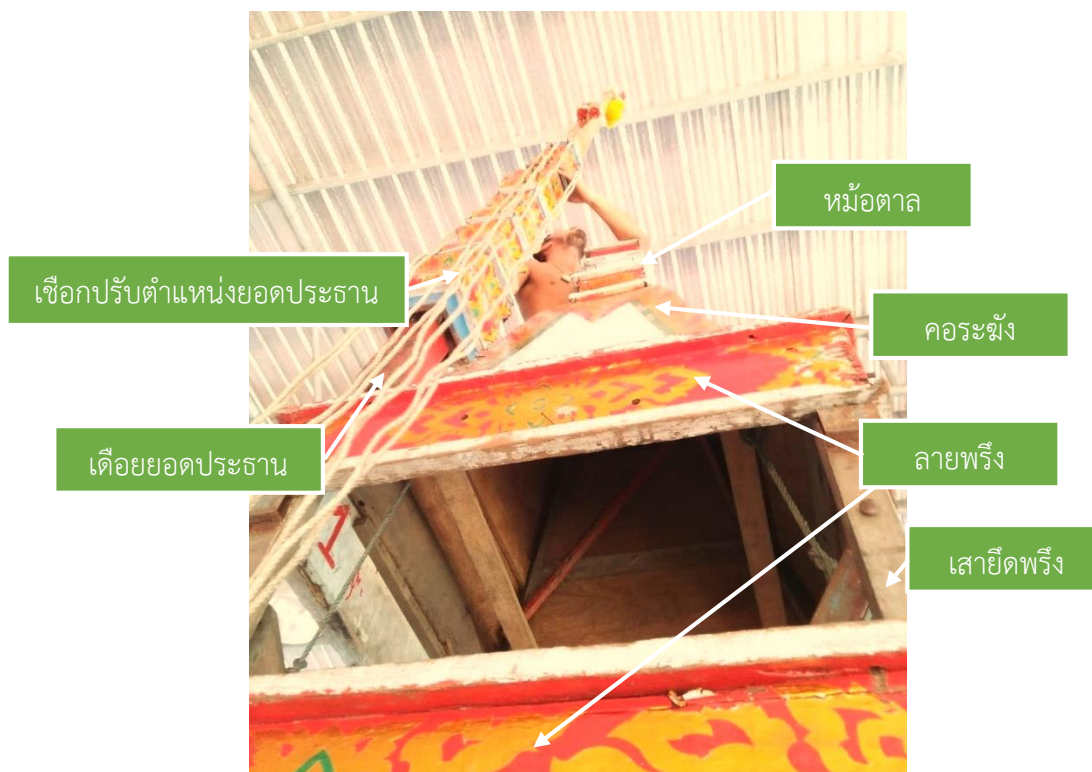
ภาพที่ 5-97 หลังจากขึ้นเสาประธานแล้วเตรียมเครื่องยอด (อุปกรณ์ของส่วยยอด) ก่อนจะขึ้นไป ประกอบบนยอด โดยจะใช้คนอย่างน้อย 4 คน ประจำเสาแต่ละต้นการประกอบส่วนยอด

เริ่มต้นด้วยการติดไม้รัดหัวเสาทั้งสี่ด้าน ติดพริ้ง ใส้ไม้กากบาทแนวทแยงระหว่างเสา ตั้งเสาสำหรับชั้นที่สอง รัดด้วยไม้หัวเสา ติดพริ้ง ทำแบบนี้จนถึงพริ้งชั้นที่สาม แล้วตั้งเสาสำหรับวางหม้อตาล ยึดด้วยน๊อต ตะปู หรือเชือกให้แน่น แล้วสวมยอดประธาน เมื่อเสร็จ จึงไล่ใส่กระจัง หางหงส์และหลังจากชั้นสูงสุดลงมาจนกระทั่งถึงพริ้งชั้นแรกของส่วนยอด ติดคันทวย ชุ่มหน้านาง น่องสิงห์ แล้วจึงมาใส่องค์ประกอบในส่วนฐาน การส่งสิ่งประดับต่าง ๆ ขึ้นสู่ยอดจะใช้เชือกผูกแล้วส่งของขึ้น และจะใช้ลูกเล็กช่วยดึงในกรณีส่งยอดประธาน เป็นต้น จะไม่มีการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยมาช่วยแต่อย่างใด เป็นภูมิปัญญาเก่าที่ทำกันมาตั้งแต่ชางยุคเก่า ที่ยังคงยึดแนวทางดังกล่าวจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 5-98 การขึ้นใส่องค์ประกอบส่วนยอด

ภาพที่ 5-99 การสวมยอดใหญ่ (ยอดประธาน)

ภาพที่ 5-100 โครงสร้างภายในยอด

การใส่องค์ประกอบส่วนฐาน

เป็นการใส่องค์ประกอบตกแต่งต่าง ๆ ให้สวยงาม เป็นการปิดโครงสร้างภายในด้วย ลวดลาย ประกอบไปด้วยการตกแต่งหลาย ๆ ส่วนด้วยกัน เช่น กระจัง แผงปีกค้างคาว แผงปีกนก ล่องถุน พัด ฉัตร เป็นต้น

ภาพที่ 5-101 การใส่องค์ประกอบตกแต่งส่วนฐานของเมรุลอยอยุธยา

การใส่หลอดไฟ

มักจะทำควบคู่ไปกับการใส่องค์ประกอบแต่ละส่วนไปเลย เช่น หลังจากสวมยอดเสร็จก็จะมี การใส่ไฟราวตามไป หลังจากใส่กระจังและหางหงส์ส่วนยอดเสร็จก็จะมี การใส่ไฟชั้นตามเลย เป็นต้น การใส่ไฟราวเพิ่งจะมาใช้หลังจากที่มีการคิดสร้างเมรุลอยอยุธยาไปสักระยะหนึ่งแล้ว ไม่ได้ใช้ตั้งแต่เริ่ม สร้าง (พิจารณาได้จากรูปถ่าย) ก่อนการใส่ไฟราวก็จะมี การตรวจเช็คก่อนทุกครั้งโดยเฉพาะที่สูงเพราะ การขึ้นไปเปลี่ยนทำได้ยากและอันตราย

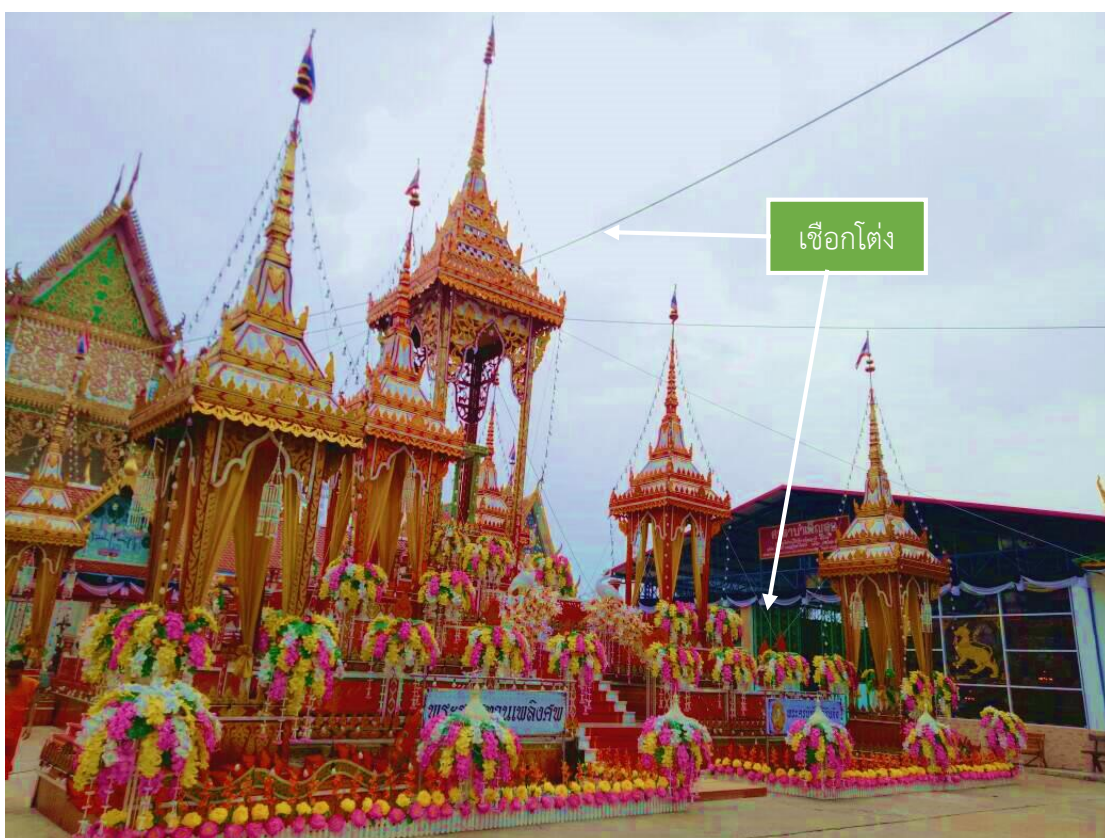
ภาพที่ 5-102 การตรวจเช็คสภาพหลอดไฟและสายไฟก่อนนำไปประดับของเมรุลอยอยุธยา

ภาพที่ 5-103 การติดหลอดไฟประดับของเมรุลอยอยุธยาในยุคปัจจุบัน

การโถ่งร้าง

เนื่องจากเมรุลอยมีลักษณะที่เป็นชั่วคราว ไม่ได้มีการฝังส่วนหนึ่งส่วนใดลงในพื้นดิน เพียงแต่ตั้งบนพื้นแล้วยึดด้วยเหล็กปักลงในดินแล้วผูกเชือกทำเพื่อไม่ให้ส่วนยอดเกิดการโอนเอนจึงมีการโถ่งเชือกเพื่อรั้งให้องค์เมรุลอยอยู่ในลักษณะสมดุล การโถ่งร้างเป็นภูมิปัญญาทางความคิดของช่างเมรุลอยที่ต้องการรักษาแรงต้านของเมรุลอยเมื่อประทะกับลม เชือกที่ใช้เป็นเชือกที่ต้องเหนียวเป็นพิเศษไม่ขาดง่าย การโถ่งเชือกจึงเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเมรุลอยอยุธยาแต่ดั้งเดิม ที่เรายังคงพบเห็นได้ในปัจจุบัน เนื่องจากขนาดและความสูงของเมรุมีความอลังการขึ้นกว่ายุคเริ่มแรกมากการโถ่งเชือกจึงจำเป็นมากขึ้น การโถ่งเชือกจะเริ่มผู้เชือกตั้งแต่ช่วงจะขึ้นเสาประธานเพราะต้องใช้ตั้งในขณะเสาขึ้น และใช้สำหรับผูกส่งของบางอย่างได้ และจะเริ่มโถ่งเมื่อเมรุลอยขึ้นองค์ประกอบส่วนยอดไปได้พอสมควรแล้ว

ภาพที่ 5-104 การโถ่งเชือกของเมรุลอยอยุธยาในยุคปัจจุบัน (เป็ยกเมรุลอย)

การประดับตกแต่งเพิ่มเติม

การประดับตกแต่งเพิ่มเติมเป็นการเพิ่มความสวยงามให้กับเมรุลอยที่จะเกิดจากความสามารถทางช่างแขนงอื่น ๆ ที่จะช่วยเสริมเติมแต่งให้เมรุลอยดูมีคุณค่า สวยงาม สมเกียรติของผู้วายชนม์ มักใช้ความประณีตศิลป์ วิจิตรศิลป์ ช่วยส่งเสริมเติมแต่งให้เมรุลอยอยุธยาดูจตุตงทิพยวิมานของผู้ตายในวาระ

สุดท้าย สิ่งประดับตกแต่งเพิ่มเติมคือส่วนประกอบนอกเหนือจากชิ้นส่วนต่าง ๆ ของเมรุลอย เช่น การประดับด้วยดอกไม้ประดิษฐ์ การแทงหยวกสด เครื่องร้อย เครื่องแขวน เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่ต้องใช้ฝีมือและความเป็นไทยผสมผสานให้เกิดชิ้นงานที่สวยงามเสริมส่งให้เมรุลอยอยุธยาโดดเด่นและมีความหมายมากขึ้น

ภาพที่ 5-105 การประดับตกแต่งเมรุลอยอยุธยาในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูพิสุทธิบุญสาร อดีตเจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2562

2. คุณสมบัติของช่างทำเมรุลอยอยุธยาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ผลการวิจัยในส่วนนี้สามารถสะท้อนถึงการต่อยอดหรือสานต่องานศิลปะพื้นบ้านเมรุลอยอยุธยา จะเห็นได้ว่าบุคคลที่เป็นเจ้าของเมรุลอยอยุธยาในปัจจุบันมักเริ่มจากการเป็นช่างทำเมรุลอยมาก่อน และด้วยคุณสมบัติที่พิเศษบางอย่างจึงทำให้เขาหันมาทำเมรุลอยเป็นของตนเอง ดังนั้น ผลการวิจัยส่วนนี้จะเป็นเครื่องสะท้อนถึงโอกาสการสานต่อในอนาคต นอกจากนี้เมื่อมีการพิจารณาผลการเปรียบเทียบคุณสมบัติระหว่างอดีตที่ผ่านมากับปัจจุบันจะทำให้ทราบถึงปัญหาของการสานต่อ

รวมถึงการขาดคุณสมบัติที่สำคัญบางประการไป สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นมูลเหตุสำคัญที่จะก่อให้เกิดการสูญหายของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาได้ทั้งสิ้น ผลการวิจัยส่วนนี้จึงแบ่งลักษณะการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

2.1 คุณสมบัติของช่างทำเมรุลอยอยุธยาในอดีต

การคัดเลือกคนที่จะมาเป็นช่างเมรุลอยอยุธยาในอดีต มีหลายปัจจัยที่ถูกนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกเนื่องจากสมัยนั้นแรงงานมีมาก เพราะความเจริญทางอุตสาหกรรมยังไม่ถึงอาชีพหลักของคนในชุมชนจึงเป็นอาชีพเกษตรกรรม ช่วงเวลาว่างจึงไปเป็นช่างเมรุลอยเพื่อหารายได้เสริม บางคนอยากไปเพราะความสนุกสนาน ได้ประสบการณ์ที่แปลกใหม่จากการได้ไปต่างพื้นที่ต่างจังหวัด ได้นั่งเรือผ่านสถานที่ต่าง ๆ ก็เกิดความสนุกสนานกับชีวิตบนเรือ มีมหรสพให้ได้ชมในยามว่างจากการทำงาน ต่างจากปัจจุบันที่การเดินทางสะดวกมีรถยนต์ยานพาหนะที่ทันสมัย มีโรงงานเกิดขึ้นมากมาย ทำให้คนหันไปทำงานประจำที่ได้รายได้แน่นอน และเลิกทำอาชีพเกษตรกรรมไป สำหรับเกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกคนมาเป็นช่างเมรุลอยมีหลายประการ ได้แก่

2.1.1 การชักชวนเครือญาติหรือพวกพ้องไปทำงานด้วย เนื่องจากค่าแรงงานในสมัยนั้นถูก หากต้องการจ้างคนงานในลักษณะของเงินเดือนไม่คุ้มค่า ดังนั้นการชักชวนเครือญาติหรือพวกพ้องมาทำเป็นอาชีพเสริมจึงทำได้ง่ายกว่า และจ่ายค่าแรงเป็นงานไป รวมถึงมีความสนิทสนมคุ้นเคยกันเป็นอย่างดีอยู่แล้ว ทำให้การทำงานรายวันขึ้น ดังตัวอย่างคำพูดดังนี้

“...เจอพวกก็ชวนกันไปเรื่อย เขาก็พอมีฝีมือเป็นช่างเป็นอะไรบ้าง พอรู้อะไรแบบนี้มันประกอบไม่ยากหรอก...แต่ก่อนมันไม่มีอะไรทำ ไม่ได้มีโรงงานสมัยนี้เนาะ ทุกคนก็เลยมุ่งมันที่จะทำกัน มันเหมือนอาชีพของชุมชนด้วยมันมีหลายเจ้าด้วย ตอนนั้นมันไม่มีโรงงาน...” (ID3)

“...ดูตามพวก เอามาลองก่อน คนนี้ดีเก็บไว้...” (ID14)

“...พวกชาวบ้านทั่วไป ญาติ ๆ พี่น้องคนที่อยากจะไป สมัยนั้นค่าแรงมันถูก...” (ID17)

2.1.2 ต้องเป็นคนที่มิไจรัก มีความชอบ มีความสนใจ กล่าวคือ ต้องรัก ชอบ หรือสนใจในงานช่างเมรุลอยอยุธยา รักในงานที่ทำ เพราะคุณลักษณะเหล่านี้จะช่วยทำให้การทำงานเกิดความสนุก มีความอดทนต่อการทำงาน มีการพัฒนาและไม่เบื่องาน และจะทำงานนี้ไปอย่างยาวนาน ไม่เสียเวลาในการสอน ถ่ายทอดความรู้ให้กับคนใหม่ ๆ บ่อย ๆ รวมถึงมีโอกาที่จะช่วยคิดหาวิธีการใหม่ ๆ ที่ทำให้การทำงานสะดวกและรวดเร็วมากขึ้นได้ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...มิไจรัก ต้องเป็นสับเหร้อด้วยทำน้ำมนต์ธรรณีสารได้...” (ID2)

“...มีความสนใจก่อน พอทำก็เลยชอบเลย ทำทุกวัน มันรักมันชอบ ก็ตั้งแต่เด็ก ๆ ก็ชอบลวดลายมันชอบ เครื่องตั้งสวยดีคิดแค่นั้นไม่ได้คิดว่ามันเศร้าเรื่องคนตาย...” (ID10)

“...สมัยก่อนบางทีไปคนเกินก็มี...” (ID15)

“...ต้องชอบก่อน...มิไจรัก...” (ID16)

2.1.3 ต้องมีความขยันและมีความอดทน คุณลักษณะข้อนี้ถือว่ามีความสำคัญ เพราะการทำงานใดก็ตามจะสำเร็จลุล่วงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความขยันควบคู่ไปกับความอดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ทั้งแดด ฝน งานหนัก แรงกดดัน เพราะลักษณะของงานช่างเมรุลอยอยุธยาเป็นงานที่มักจะต้องพบกับสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ อยู่เสมอ ดังอาศัยความอดทนพยายาม และความ

ความขยันของช่างถึงจะทำให้งานสำเร็จลุล่วงและทันกับเวลาที่กำหนด ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ต้องมีความอดทน...” (ID2) และ “...ก็เลือกคนที่ทำงานเก่ง ทำงานดี ขยัน ก็ทำกันไปเรื่อย ๆ สมัยก่อนเขาไม่ค่อยหนีไม่ค่อยทิ้งเพราะเราเลี้ยงลูกน้องไม่ได้เลี้ยงแบบลูกน้องกับเจ้านาย...” (ID5)

2.1.4 มีความรู้ และประสบการณ์ทางช่างเป็นพื้นฐานอยู่บ้าง คุณลักษณะข้อนี้จะช่วยส่งเสริมให้การทำงานรวดเร็วขึ้น เกิดการเรียนรู้งานได้เร็วขึ้น ลดระยะเวลาในการทำงานลง มีเวลาในการพักผ่อนมากขึ้น ปรากฏจากเรื่องความอ่อนล้าจากการพักผ่อนไม่เพียงพอที่จะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของงานได้ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ก็ต้องมีความรู้เรื่องไม้แกะสลักไม้บ้างอะไรบ้างแบบนี้แหละ มีความรู้เรื่องช่างก็พวกตีไม้ตอกตะปูไม้อะไรประมาณนี้แหละ...เป็นช่วงหน้าหนาวและก็หาง่าย ๆ ไม่ยากมาก...” (ID10)

2.2 คุณสมบัติของช่างทำเมรุลอยอยุธยาในปัจจุบัน

ด้วยลักษณะสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้ทำเมรุลอยประสบปัญหาการขาดช่างทำเมรุลอยที่มีคุณภาพ ไม่สามารถเลือกคนที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมมาทำงานด้านนี้ได้ เพราะแรงงานหลัก ๆ ที่มีคุณภาพไปทำงานโรงงานหมด รวมถึงปัญหาการระบาดของยาเสพติดทำให้เกิดอุปสรรคต่อการเดินทางและปัญหาการลักขโมย การเลือกช่างทำเมรุลอยในปัจจุบันจึงทำได้ ใครมาสมัครก็รับหมด เพราะหากขาดช่างทำเมรุการติดตั้งเมรุล่าช้าจะนำปัญหามามากขึ้น ด้วยเหตุเหล่านี้จึงเหมือนเป็นปัญหาคอขวดที่พัฒนาต่อ ยอดให้ถดถอย เพราะช่างรุ่นใหม่ ๆ มองที่เงินมากกว่าการพัฒนาศักยภาพของตนเอง และพัฒนาคุณภาพของงาน ขาดการรับรู้หน้าที่ ต้องคอยติดตามควบคุมอยู่ตลอดเวลา ไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ หากในอนาคตยังไม่สามารถแก้ปัญหานี้ได้ การสูญหายหรือการเลิกกิจการก็คงเกิดได้อย่างแน่นอน ดังจะได้เห็นจากในปัจจุบันที่หลายเจ้าต้องเลิกกิจการไปเพราะขาดคนสารถต่อและการบริหารจัดการคนที่ดี ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ต่างกันเยอะ สมัยก่อนโรงงานยังไม่มีและสมัยก่อนยังไม่มียาบ้าด้วย สมัยนี้มียาติดกันงอมแงม...ต่างกันเยอะ สมัยก่อนไม่มีโรงงาน ไม่มียา แต่สมัยนี้มี คนงานติดกันทุกคน ติดงอมแงม...ไม่ได้เลือก รู้จักก็เอาหมด...หายาก ๆ ...” (ID4)

“...ไม่ไหวไม่ได้เรื่องแต่ที่บ้านโดยมากไม่ค่อยขาดคนงาน...” (ID13)

“...ไปทำโรงงานกันหมด วัยรุ่นก็ไม่เอา เดี่ยวนี้ไม่มีเลือกแล้ว สมัยนี้เขาเปลี่ยนเป็นเหมา...” (ID14)

ภายหลังจากการติดตั้งเมรุลอยเสร็จแล้ว นอกเหนือจากการพักผ่อนของช่างเมรุแล้ว ก็จะต้องคอยดูแลความเรียบร้อยและเตรียมความพร้อมอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้งานติดขัดเกิดอุปสรรค ดังนั้นในขณะที่พักผ่อนก็ต้องคอยสอดส่องดูแลความเรียบร้อยอยู่เป็นระยะ ๆ จนกว่าจะมีการเผาศพแล้วเสร็จ ถึงจะรื้อถอนกลับ ดังนั้นในช่วงเวลาของการพักผ่อนคุณลักษณะของช่างดังที่ได้กล่าวมาจึงมีส่วนสำคัญต่อการทำงาน เช่น ความขยัน ช่างที่มีคุณสมบัติเหล่านี้ก็จะกระตือรือร้นที่จะช่วยสอดส่องดูแลความเรียบร้อย ในขณะที่ช่างที่ติดยา ก็จะนอนอย่างเดียวโดยไม่สนใจหน้าที่ของตนเอง เป็นต้น สำหรับกิจกรรมภายหลังจากการติดตั้งเมรุลอยเสร็จแล้ว มีดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ก็ไม่มีอะไรพักผ่อนรื้ออย่างเดียวเผาเสร็จก็รื้อ...” (ID3)

“...แล้วแต่กินนอนกันไป...” (ID4)

“...ก็นอนกัน พักผ่อน...” (ID5)

“...ส่วนใหญ่ประกอบล่วงหน้า 2 วัน แล้ววันงานก็ดูแลความเรียบร้อย...” (ID8)

“...มันก็นอนสิ พักผ่อนไปตามอัยาศัยอะไรก็แล้วแต่จนถึงเวลาจะเผา พอเผาแล้วก็รู้...ก็ไม่มีอะไรแล้วแคร์ยกศพขึ้นเมรุแค่นั้นเอง แล้วก็เผา...” (ID13)

“...เขาก็พักผ่อน และก็คอยดูแล คอยระวังเรื่องลมแล้ง...” (ID14)

3. การบอกเล่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เพื่อความเป็นสิริมงคลในการทำงาน ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันการออกเมรุลอยไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทุกครั้งจะต้องมีการบอกเล่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ เพื่อให้การทำงานราบรื่นไม่มีอุปสรรค ผู้บอกเล่ามักจะบอกกล่าวแต่สิ่งดี ๆ ทั้งที่ตนเองนับถือ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในบริเวณที่จัดงานนับถือ สำหรับผู้บอกเล่าอาจเป็นตัวเจ้าของเอง หุ่นส่วน หรือหัวหน้าช่างที่ไปทำงานที่สถานที่นั้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ลุงแถม (เจ้าของเมรุ) เป็นคนบอกเล่า...” (ID3)

“...บอกเอง...ช่วงที่ไม่ได้ไปก็ลูกน้องหัวหน้าช่าง...” (ID5)

“...ปกติก็จะเป็นหัวหน้าคนงานครับ...ต้องเป็นหัวหน้าคนงานที่รับผิดชอบ...” (ID8)

“...พ่อบอกเองสิคนอื่นบอกไม่ได้ แต่เดี๋ยวนี้เริ่มสอนให้ไอ้ชัย (ลูกชาย) บอกแล้วหลังอื่นก็มีนะให้ลูกน้องบอกความละเอียดมันจะไม่มี...” (ID9)

“...หัวหน้าเมรุจะเป็นคนทำ หรือคนที่ทองคำได้...” (ID10)

“...เราเป็นคนบอกเองทุกครั้ง แต่บางทีก็ถ้าเราติดธุระจำเป็นจริง ๆ ก็ให้ลูกน้องที่เป็นหัวหน้าไปคุมบอก...” (ID13)

“...บอกตอนวางฐานเมรุ หัวหน้าเมรุ ต้มเป็นคนบอกมีเหล้า ดอกไม้ รูปเทียน เงิน 12 บาท...” (ID16)

โดยช่วงเวลาในการบอกเล่าจะแตกต่างกันไปไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว บางเจ้าบอกเล่าในขณะที่เมรุลอยอยู่ชัวยไปถึง บางเจ้าอาจบอกในขณะที่กำลังมีการติดตั้งส่วนฐาน เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ก็วางฐานเสร็จแล้วก็ค่อยบอก...” (ID3)

“...บอกก่อนวางฐานเลย...” (ID4)

“...ก็วางฐานก่อน ก็บอกเจ้าที่เจ้าทาง...” (ID5)

“...ก็พอเริ่มวางฐานก็ตั้งเสาแล้ว แล้วก็บอกเล่าเจ้าที่เจ้าทาง...บอกตอนวางฐาน ทำทุกเจ้าแหละ เมรุทุกหลังต้องมีครุหมดแหละ...” (ID6)

“...บอกเจ้าที่เจ้าทาง พอเราวางของเราปุ๊บก็บอกเขา...” (ID7)

“...บอกตอนขึ้นเสาครับ เสากลาง...บอกครั้งเดียวตอนขึ้นเสาครับ...” (ID8)

“...ขนของลงเรือ แล้วลงวัดแล้วเขาก็ทำพิธีติดตั้งเครื่องครุ เครื่องครุเจ้าภาพ...ตอนขึ้นโครงพอเขาขนลงเริ่มตั้งก็ไหว้แล้วนะตั้งฐานนะ...” (ID9)

“...บอกก่อนตั้ง เคยไปไหว้ครูก่อนที่จะเป็นครุ แล้วเป็นครุแล้วถึงได้ไปบอกเล่า...” (ID10)

“...มันไม่แนบงที่ก็บอกก่อนบางที่ก็ขึ้นเสาใหญ่แล้วค่อยบอก...” (ID13)

“...ก็บอกเล่าก่อนจะวางฐาน ครั้งเดียวจบ...” (ID14)

“...บอกตอนวางฐานเมรุ หัวหน้าเมรุ ตีไม้เป็นคนบอกมีเหล่า ดอกไม้ รูปเทียน เงิน 12 บาท...” (ID16)

ในการบอกเล่านั้นไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ว่าจะต้องใช้บทสวดใดบทสวดหนึ่งเฉพาะ แต่จะมีการบอกเล่ากันเอง ตามสิ่งที่ตนเองนับถือ อาจจะใช้บทสวดในทางพระพุทธศาสนา หรืออาจจะเป็นคำบอกเล่าถึงสิ่งที่ดี ๆ ตามแต่จะนึกถึงในขณะนั้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ไม่มีก็แค่พูดบอก...” (ID4)

“...ไม่มีหรือคาถา ก็พูดว่าให้มีแต่สิ่งดี ๆ เกิดขึ้น...” (ID5)

“...ไม่มี ใครมีดีอะไรก็ว่าไป...” (ID9)

“...มี ๆ ดังเดิมที่เราบอกมาแต่ไม่รู้ เมรุตาไหว ทองคาถาอะไรสวดนะโมเฉยฉันก็เลย เอ้าแล้วไม่ขมาเขาริ่ปาวแล้วใครเขาสอน ไม่รู้ เอ้าแล้วเผาได้ไงแต่ที่บ้านกันนะโม 3 จบแล้วก็อาราเมโพธิ์สุขัง นี่คือบทขอขมาที่วัดที่เขาให้มาทุกวันนี้ก็ไหว้อย่างนี้ทุกครั้ง เขาบอกก็ทำต่อกันมาคนอื่นเขาไม่มีใครตอบเราได้สักคน...” (ID11)

“...ก็มีตามที่เรารู้แต่ที่ ดี ๆ นั้นแหละ...” (ID13)

การบอกเล่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มักจะเป็นกล่าวคำขอพร และขอขมาต่อเจ้าที่เจ้าทางที่ปกปักษ์รักษาบริเวณสถานที่แห่งนั้น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด แต่เดิมมักจะบอกครั้งเดียวตอนเริ่มต้นครอบคลุมนทั้งหมด จะไม่บอกซ้ำอีก ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ก็บอกเจ้าที่เจ้าทาง อะไรก็ว่าไป...” (ID3)

“...จะมีจริงไม่จริงเราไม่รู้นะ แต่เราบอกเจ้าที่เจ้าทางก่อน...บอกครั้งเดียว...” (ID4)

“...ก็บอกเจ้าที่เจ้าทาง...ครั้งเดียวแล้วจบเลย...” (ID5)

“...ที่เดียวเหมือนบอกเล่าเจ้าที่เจ้าทางอะไรด้วย...บอกตั้งแต่ตั้งเมรุก็คือจบ...” (ID10)

“...บอกเล่าเจ้าที่เจ้าทาง...” (ID16)

“...ก็บอกเล่าเจ้าที่เจ้าทาง บางทีก็บอกเองบางทีก็น้องชายบอก ก็บอกเล่าตามที่เรานึก...” (ID17)

ถึงแม้คำบอกเล่าของแต่ละคนจะแตกต่างกันออกไป แต่จุดประสงค์ในการบอกเล่านั้นคงไม่แตกต่างกัน ส่วนมากก็เพื่อขอพรให้การดำเนินงานและการจัดงานราบรื่นไม่มีอุปสรรคหรือภัยอันตรายทั้งกับเมรุลอยอยู่ธยา คนงาน การจัดงานและเจ้าภาพ รวมถึงเพื่อขออนุญาตใช้ประโยชน์จากพื้นที่ และขอโหสิกรรมหากมีการล่วงเกินทั้งกาย วาจา ใจ รวมถึงขอให้ผู้คนชื่นชอบ มีการติดต่อกันเพื่อจะได้มาจัดงานที่เดิมอีก เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...มีทุกงานละ ไปต่างจังหวัดที่ต่างถิ่นต้องบอกกล่าว ขอขมา...” (ID8)

“...ก็บอกเจ้าของที่ขอที่ขอทาง เราก็บอกให้ขอขมาอภัยขอที่ขอทาง...ก็ขอที่ทางนางไม้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ที่นั่น แต่วัดเขาก็เตือนให้ไปบอกที่ศาลนั้น ศาลนี้ เราก็เอาแค่ดอกไม้รูปเทียนอย่างเดียว...” (ID13)

“...ต้องครบ ต้องขอที่ขอทาง บอกเจ้าที่เจ้าทาง...” (ID14)

สำหรับเครื่องบูชาครูในการบอกล่า ประกอบไปด้วยของบูชาพื้นฐาน คือ ดอกไม้ 1 กำ รูป 9 หรือ 16 ดอก เทียน 1 เล่ม บุหรี่ 1 ซอง สุรา 1 ขวด และ เงิน 12 บาท ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เหมือนทั่ว ๆ ไป เงิน 12 บาท เหล้า บุหรี่ ดอกไม้ รูป เทียน...” (ID2)

“...มีเหล้าขวดหนึ่ง บุหรี่ 1 ซอง แล้วก็เงินอีก 12 บาท...” (ID3)

“...เหล้า บุหรี่ ดอกไม้ รูป เทียน เงิน 12 บาท...” (ID4)

“...เหล้า บุหรี่ ยาสูบ ดอกไม้ รูป เทียน บ้านเราไม่ใช่ตั้ง 12 บาท...” (ID5)

“...มีเหล้า บุหรี่ ดอกไม้ รูป เทียน หมากพลู...” (ID7)

“...ดอกไม้ รูป เทียน เหล้า บุหรี่เงิน 12 บาท...” (ID8)

“...ดอกไม้ รูป เทียน เหล้า บุหรี่ แต่ก่อน 6 บาท 5 บาท แต่เดี๋ยวนี้ 12 บาท...แต่เดิมนี่ใช้ชุดเดียว แต่ทีหลังนี้ใช้ 2 ชุด...” (ID9)

“...ก็ดอกไม้รูปเทียนบุหรี่เหล้า เงิน 12 บาท ไม่รู้ตำนานมาเหมือนกันคือเขาทำกันมาแบบนี้เราก็เลยทำตามที่เขาทำ 12 บาทตั้งแต่แรกอะไรแบบนี้...” (ID10)

“ก็เหล้าขาว ดอกไม้ รูป เทียน เงิน 12 บาท บุหรี่ตราไก่ ...” (ID11)

“...ผมก็มีเหล้า 1 ขวด บุหรี่ 1 ซอง ตั้ง 12 บาท ดอกไม้รูปเทียน ต้องเป็นเงิน 12 บาทก็ของครุมนั้นเป็นแบบนี้ละมังเขาเรียกซันท์ 5...เมื่องานที่แล้วไปที่อุททอง เขาก็มาถามว่าของไหว้เรามีอะไรบ้างเราก็บอกเขาอย่างเนี่ย เขาก็บอกโอ้เราก็ดูไม่เห็นมีหมูมีไก่เลย เราก็บอกไม่รู้ของมันมีแค่นี้เอง...” (ID13)

“...เหล้าขวดหนึ่ง เงิน 12 บาท สมัยก่อน 6 บาท...” (ID13)

“...บอกตอนวางฐานเมรุ หัวหน้าเมรุ ต้มเป็นคนบอกมีเหล้า ดอกไม้ รูป เทียน เงิน 12 บาท...” (ID16)

“...เหมือนเดิมครับ เงิน 12 บาท ดอกไม้ รูป เทียน เหล้า บุหรี่...” (ID17)

เจ้าของเมรุบางเจ้ามีศาลาอาคมอาจท่องบทสวดเพื่อทำน้มนต์ธรรณสารประพรมสิ่งของและอุปกรณ์เพื่อให้เกิดความเป็นมงคลก็ได้ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...เขาต้องมีบทสวดของเขาแต่ที่ต้องมีแน่แน่คือน้มนต์ธรรณสาร...คนที่ทำเป็นเมรุหรือหัวหน้าช่างก็ได้ที่ที่มีความรู้ตรงนี้...” (ID3)

ภาพที่ 5-106 การไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการออกเมรุลอยอยุธยา

4. การเผาศพบนเมรุลอยอยุธยา

การเผาศพสามารถทำได้บนเมรุลอยอยุธยาได้เลยโดยเทคนิคและวิธีการเผาที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ความสะดวกปลอดภัย และความเรียบร้อย เท่าที่จะกระทำได้ในยุคนั้น แต่พื้นฐานที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็คือขั้นตอนของวิธีการที่มักจะเริ่มจากการรื้อส่วนประกอบบางอย่างออกก่อน ที่เสี่ยงต่อการไหม้ไฟในขณะที่เผา และเพื่อเปิดช่องระบายอากาศให้ถ่ายเทดี มีการลดความร้อนจากไม้ที่อยู่ใกล้จุดเผาด้วยน้ำ จะตักสาดหรือฉีดก็แล้วแต่วิธีการของแต่ละคน ดังนั้นในผลการวิจัยส่วนนี้จึงเสนอถึงลักษณะสำคัญของการเผาศพบนเมรุลอยอยุธยาโดยจะชี้ให้เห็นถึงความคงอยู่และเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง ดังนี้

4.1 เชื้อเพลิงที่ใช้ ในอดีตมักจะใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงหลักในการเผาศพ โดยมีดอกไม้จันทร์เป็นเชื้อเพลิงช่วยในการติดไฟ ไม้ฟืนที่ใช้จะเป็นเศษไม้เนื้อแข็งหรือไม้ท่อนของต้นไม้ที่แห้งสนิทก็ได้ แต่ระยะต่อมาก็มีการนำถ่านมาใช้ รวมถึงการเร่งหรือไหม้ไฟด้วยน้ำมันก๊าด ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...สมัยก่อนเขาใช้ถ่าน ตอนแรกที่เป็นถ่านเอาถ่านเทเข้าไปในถัง...แล้วเผา น้ำมันก๊าดบางคนเขาก็ใช้บางคนก็ไม่ใช้ครับ ดอกไม้จันทร์ก็เป็นเชื้อไฟอยู่แล้ว พอเอาถ่านลงปุ๊บก็เอาดอกไม้จันทร์ลงไป...ใช้ถ่านมันก็ขึ้นอยู่กับศพ ศพแห้งก็ไม่เปลืองแต่ถ้าศพสดก็เปลือง ถ้าศพสดคนผมก็เผายากถ้าคนอ้วนผาง่าย ถ้าเผาถึงไวกว่าปัจจุบัน เพราะถังไฟมันหนีไม่ได้เลย...” (ID6)

“...สมัยก่อนก็ใช้ฟืนถ่าน เดิมเผาแบบเชิงตะกอนนี่แรก ๆ เลยค่อนข้างจะอุจาด เราก็เลยมาประยุกต์ใหม่...” (ID7)

“...น้ำมันโซล่าใช้เหมือนกันเลยช่วยหน่อยนึง มาใช้ตอนที่เปลี่ยนเป็นถัง 200 ลิตรนี่แหละ ใช้เทเข้าไปข้างในช่วยให้ไฟไหม้อะไรแบบนี้ไง หลัก ๆ ก็ตรงปากถังแค่นั้นแหละ ศพเดียว 5 ลิตรพอ...” (ID10)

“...สมัยก่อนใช้ฟืน เเผาแบบตะแกรงแล้ว...” (ID14)

4.2 แรกเริ่มเดิมทีก็กล่าวกันว่าเผาศพทั้งโลงบนเมรุลอยอยุธยาเลย โดยวิธีการเจาะรูด้านใต้โลงเพื่อเป็นช่องให้ฟืนไหม้ศพ แล้วจะหล่อเลี้ยงน้ำไม่ให้โลงไหม้ไฟไปก่อนตัวศพ ดังนั้นการเผาลักษณะนี้จึงต้องใช้โลงศพที่เป็นไม้เนื้อแข็งและทนทาน เช่น ไม้สัก ไม้มะค่า เป็นต้น และใช้แผ่นสังกะสีรองรับกระดูกและเศษขี้เถ้าที่จะหล่นลงมาจากโลง ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เมื่อก่อนเผาบนเมรุ ใช้ถ่านกับฟืน ลูกหีบไม้ ก็จะเจาะรู เอาไปใส่ ศพก็อยู่ในโลง ค่อย ๆ เอาไม้เขี่ยไปที่ละน้อย ๆ มันจะยุบ ไม้ก็เอาน้ำค่อย ๆ เลี้ยง ทั้งตัวเสาและหีบ เจาะรูใต้หีบ เอาศพออกมาก่อนแล้วค่อยเจาะรู กระดูกมันจะหล่นใส่สังกะสี ที่เตรียมไว้ข้างล่าง ใช้สังกะสีรองไฟ ไฟรุ่มแรก ๆ คือเราใช้ฟืนตาเผือกเนี่ยใช้ฟืน แล้วก็ตอนหลังก็มาเปลี่ยนเป็นถ่าน...แล้วโลงที่ใช้ต้องใช้ไม้สัก ถึงจะอยู่นานและทน เมื่อก่อนนี้ไม้สักเริ่มแพงขึ้นก็เปลี่ยนเป็นไม้มะค่าแต่ว่าก็ต้องเป็นแผ่นใหญ่เหมือนกันแล้วก็ต้องทนไฟเหมือนกัน...” (ID10)

“...เริ่มแรกมีตะแกรง เเผาบนตะแกรงแล้วน้ำเลี้ยงลูกหีบไว้ไม่ให้ไหม้...” (ID14)

4.3 การเผาในโลงมักจะเห็นศพแ่นขึ้นเมื่อโดนความร้อนทำให้ดูจืดจางแก่ผู้พบเห็น ภายหลังต่อมาจึงได้ใช้การเผาในถัง 200 ลิตร ต่อกัน 1.5-2 ใบ มีตะแกรงทำเป็นร่องให้กระดูกตกไปที่พื้นถัง ชั้นล่างสุดเป็นที่ใส่ฟืนเผาในลักษณะจากส่วนล่างขึ้นสู่ส่วนบน การเผาจะไม่ใส่โลงลงไปจะนำโลงไปเผาต่างหาก แต่จะยกเฉพาะตัวศพลงถังเผา การเผาศพแต่เดิมมักจะเป็นศพเก็บและไม่มีการรักษาคุณภาพของศพได้ดีเท่าที่ควร ศพจึงและจึงมีการมัดศพก่อนปล่อยลงถังเพื่อไม่ให้อวัยวะแ่นขึ้นขณะเผา ถือเป็นวิธีการทำศพของสัปเหร่อประจำเมรุลอยซึ่งอาจจะแตกต่างกันออกไป แต่ถ้าศพไม่เ่น่าและก็จะยกทั้งตัวศพลงไปเผาในลักษณะอื่น แต่ถ้าหากศพเ่น่าอืดก็จำเป็นต้องหกอวัยวะบางส่วนของศพให้สามารถลงถังเผาได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามการกระทำกับศพทั้งหมดนี้จะต้องใช้ผ้าสีทึบล้อมสี่เสาเพื่อปิดบังการทำงาน ไม่ให้ส่งผลกระทบต่อจิตใจของญาติผู้ตาย ลักษณะของถังเผาประกอบไปด้วยชั้นล่างสุดเป็นชั้นรองถ้ำและกระดูกไม่มีการเจาะพื้นถึง ถัดขึ้นมาเป็นชั้นตะแกรงใส่ฟืน ตามด้วยชั้นตะแกรงที่วางศพไม่มีการปิดฝาด้านบนของถัง มีการเทดอกไม้จันทน์ลงจากด้านบนเพื่อเป็นเชื้อเพลิงและใส่ฟืนจากชั้นตะแกรงฟืน ถังนี้จะทำหูแขวนกับ โครงเหล็กที่ตั้งอยู่ที่ชั้นบนสุด มีการเปิดช่องถุนและรื้อบันไดชั้นบนสุดออกเพื่อเป็นช่องให้เข้าไปใส่ฟืน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ใช้ถังน้ำมัน ถังน้ำมัน 200 ลิตร นำมาต่อเอา ศพนี้ยกตั้งแต่ถ้ำมันและก็ต้องเอานั่งพับเพียบ...” (ID3)

“...สมัยก่อนใช้ถังน้ำมัน 200 ลิตร ถังน้ำมันแขวนอยู่ศพอยู่ในนั้น ทำพิธีเผาเสร็จเรียบร้อยไม่ต้องห่วง...” (ID4)

“...เผาครั้งแรกก็ใช้ถังน้ำมัน 200 ลิตร 2 ถังต่อกัน ไม่มีหอรอก...ตอนนั้นมันลำบากกว่าตอนนี้เดี๋ยวนี้มันสบายเราก็ต้องจับศพอุ้มศพยกใส่ถัง...” (ID5)

“...สมัยก่อนก็ใส่ถังน้ำมันเผาถังน้ำมัน 200 ลิตร ต่อกัน ยกศพลงมาสัปเหร่อประจำเมรุเป็นคนยกสมัยก่อนลำบากกว่าสมัยนี้สมัยนี้ค่อนข้างสบายมือก็ไม่ต้องมาเปื้อน.....ยกศพออกจากโลงแล้วเอาศพเข้าไปในถัง 200 ลิตร เราจุดไฟตรงถัง ถังจะมีตะแกรงข้างล่างบางที่บางหลังเขาก็ยก

ลงไปเผาข้างล่าง สมัยก่อนต้องมีสับประหระอ่อง ๆ ทำเมรุจริง ๆ เพราะบางที่เราไปเจอศพเรา همین คือเราไม่รู้ว่าจะไปเจอศพสภาพไหนแต่สมัยนี้ใคร ๆ ก็เผาได้แล้ว...” (ID6)

“...สมัยนั้นก็ใช้ถังน้ำมัน 200 ลิตร มันจะต้องมีชั้นของมัน ชั้นถ่าน แล้วจะมีตะแกรงลง 2 ชั้นเลย ฟืนถ่านจะอยู่ด้านล่าง มองง่าย ๆ เหมือนเตาถ่านบ้านเรา...แล้วตอนที่ยกตัวศพลงไปเป็นช่วงที่ อ่ามहितมาก คือสมัยก่อนไม่มียาฉีด ไม่มีแช่แข็งศพจะละ บางเจ้าเขาเก็บดี ปกมิดชิดเลยน้ำเหลืองเต็ม โลงระบายไม่ออก เรารุ่น ๆ ใจ คือสับประหระคนเดียวทำไม่ได้ต้องมีผู้ช่วยไม่เหมือนสมัยนี้...” (ID7)

“...ปกติจะได้ เมื่อก่อนที่ไปนะถัง 200 ลิตร ต้องใช้ยื่นเอาก็กศพออกมาจากหีบ อ้อ เราก็กยกศพลงถัง 200 ลิตร แล้วพวกน้ำเหลืองก็ติด...” (ID9)

“...ก็คือเริ่มเผาในถัง 200 ลิตรนี่คือช่วงเผาต่อจาก ในโลง จะทำยังไง ให้เผาได้ง่ายและ สะดวก ก็คือมาทำแบบเดียวกันเลยมีชั้นเตาข้างล่าง ไม่มีฝาปิดนะ...ชำด้วยกัลลวกกลับไม่ทัน เจ้าภาพ เลิกแล้วอะไรแบบนี้ไม่มีไฟมองไม่เห็นก็เลยมาคิดพัฒนาเอาถัง 200 ลิตร เมื่อก่อนใช้ใบเดียวจบก็ต้อง ใช้พับกดหัวลงไปเจ้าภาพเขาก็เลยสงสาร มีการตำหนิมาเหมือนกัน ใช้เลียนแบบมา จากเตาอั้งโล่ เพราะว่ามันใช้ทำกับข้าวแล้วเราออกแบบมาจากตรงนั้นไง ยกตัวศพลงเหมือนกันต้องยกออกจากหีบ ...” (ID10)

“...ตอนที่เผาก็ใช้ถังน้ำมัน ถังรุ่นของฉันทันนี่ใช้ถัง 2 ลูก ดึงถังขึ้นมาแขวน ฐานหยวกกล้วย แล้วจับศพนั่งลงไป ใบครึ่งหัวมันโพล่ ไซเหล็กขัด แล้วใส่ถ่านลงไป เป็นแบบเตาอั้งโล่อะ...มัดไว้ ไม่มัด ศพก็ขึ้นมาสนะสิ ตอนแรกศพอยู่บนตะแกรงก่อน...ยกศพขึ้นมาวางบนตะแกรงแล้วก็มัด ติดตะแกรง เข้าใจกันรีเปล่าเนี่ยแล้วค่อยพลิกขึ้นมา พอยกศพพ้นปากโลงก็วางบนตะแกรงดึงลูกหีบออกแล้วยกอีก ที่พลิกตะแกรงเอาลงถัง ศพก็มัดได้ศพสมัยก่อนเน่าละเทะแล้ว ใช้เชือกมัด กันถึงนะเหล็กขัดตรงนี้ มันมีข้อเสียนะเรื่องการใช้ถังเผาเนี่ย เรารดน้ำมากกระดุกเหลือน้อยแล้วก็ไม่สวยดำบ้าง...ก็เจ้าสินเนี่ย แหละที่ทำให้ก้านอ้วน เจ้าภาพเขาบังคับให้เผาบนตะแกรงสังกะสีรองใต้นั้นก็เอาไฟใส่ใสมากก็ไม่ได้ ไฟแรงก็เผาจนหมด ทุเรศยิ่งกว่าเผายังอีกนะ...วิธีการเผามันก็เหมือน ๆ กันหมดอะแหละ...” (ID12)

“...ตอนที่เป็นลูกน้องเขา ตอนเผาใช้ถัง 200 ลิตร ใบครึ่งถึง 2 ใบ...กตศพลงไปจนกว่ามัน จะมิดเหยียบปากเขาก็เหยียบปากกัน...ผมว่าหัวคิดเก่ามันยังไม่ทันสมัยขึ้นมาหัวคิดเก่า ๆ ก็ยังอยู่ จนใคร มาดัดแปลงเป็นถังน้ำมัน...” (ID13)

“...ต่อมาถัง 200 ลิตร ต่อลูกครึ่ง...ลูกครึ่งต่อกันเวลาจะเผาก็จับนั่งลวดรัด มัดในหีบ...จับ มัดแล้วหย่อนลงในถัง มัดในโลง แล้วเอาโลงออก มีตาติยายเข็ม ลวดขาดตะปากตาตี ผีตะ (หัวเราะ) ถ้าติดเท้ายันลง ถึงต้องเอาผ้าล้อมไว้...” (ID14)

“...ใช้ถัง 200 ลิตรเผาต่อมาใช้หีบสี่เหลี่ยม...” (ID16)

“...สมัยก่อนใช้ถังน้ำมัน 200 ลิตรใบครึ่งครึ่ง หัวศพไม่ไหลครึ่ง...ข้างล่างก็มีตะแกรงเป็น เเผาแบบอื่น ก็ต้องหักแขนหักขาด้วย เพราะไม่จุ่มมันจะติด...” (ID17)

ในขณะที่มีการจัดการกับศพในทุกขั้นตอน เช่นการยกศพออกจากโลง การมัดศพ เป็นต้น จะต้องมีการใช้ผ้ามาสนิที่ที่เปื้อนยากล่อมเพื่อปิดไม่ให้แขกผู้ที่อยู่ด้านล่างเห็น จนก่อให้เกิดความบั่น ทอนต่อจิตใจ หลังจากการจัดการกับศพเรียบร้อยแล้วจึงเปิดผ้ามาออก การชิงมานจะชิงล้อมรอบเสา

ประธานทั้งสี่ต้น โดยใช้ช่างเมรุลอยช่วยจับไม้ให้หย่อนและปิดมิดชิดในลักษณะการทำงานแบบ
ชั่วคราวซึ่งจะใช้เวลาไม่มากนักเพราะช่างมีความชำนาญ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...แล้วตอนที่ยกศพลงมีผ้าบัง ผ้าสีแดง ก็เขาใช้กันมา...” (ID5)

“...ตอนที่ใช้ถึงใช้ผ้าแดงล้อม มันจะมีผ้าแดง 4 มุม ล้อม ล้อมแล้วสัปเหร่อก็จะยกศพลง...”
(ID6)

“...มีผ้าบังเป็นสีแดงบังอยู่ ที่ใช้เขาเรียกผ้าเพดาน เพราะพอเวลาจะเผาต้องเอาผ้าเพดาน
ลงเดี่ยวไหม้...” (ID7)

“...ยกศพออกนี่ มีมานปิด ชิงผ้าสีมอม ใช้ผ้าสีน้ำเงินเข้ม สีกรมท่า คือมันไม่เปื้อน ถ้าใช้สี
ขาวมันก็เปื้อน ก็แล้วแต่เป็นแดงเลือดหมูได้...” (ID10)

“...ใช้ผ้าสีอะไรก็ได้ สีขาวก็ได้แต่ส่วนมากเขาไม่ค่อยใช้กัน...ที่ปิดเพราะไม่ยอมให้คนเห็น
ว่า เอาศพลงอย่างไร...” (ID12)

“...เขาเอาผ้าแดงปิด คนข้างนอกไม่เห็น...” (ID13)

“...เอาผ้าล้อมไว้ ไม่อยากให้เห็น...” (ID14)

การทำงานของช่างเมรุลอยและสัปเหร่อเมรุลอยในขณะที่จัดการกับศพนั้นมักจะสัมผัสศพ
ด้วยมือเปล่า สมัยก่อนไม่มีการจัดการรักษาศพที่ตีศพจึงและ เน่าเหม็น ช่างจึงมีวิธีการการกำจัดกลิ่น
ศพที่ติดมือขณะยกตัวศพ ซึ่งค้นพบจากการลองผิดลองถูกของคนรุ่นเก่า โดยการใช้น้ำจากกาบกล้วย
มาถูมือเพื่อกำจัดกลิ่น บางคนใช้กาบกล้วยสด บางคนใช้กาบกล้วยที่เผาแล้วแต่ เพราะกาบกล้วยมี
อยู่ทั่วไปหาได้ง่าย บางงานมีการแทงหยวกสดก็นำกาบกล้วยอันนั้นมาใช้ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ก็ต้องติดแต่ที่ใช้กล้วยล้างเอา เอาต้นกล้วยเผาไฟแล้วก็มาขยี้ล้าง...” (ID3)

“...เขาบีบน้ำต้นกล้วยแล้วก็มาล้าง...” (ID4)

“...ส่วนมากเขาจะใช้หยวกกล้วยเผาไฟกัน พออุ่นก็ค่อยเอามาเช็ด...” (ID5)

“...พวกยางกล้วยครับ เพราะมันติดหยวกไงครับ พอทำศพเสร็จแล้วเราเอาหยวกกล้วยมา
เช็ดมันดีก็เลยใช้มา...” (ID7)

“...ล้างพวกน้ำเหลืองใช้หยวกกล้วยของต้นกล้วยที่เราเอามาแทงหยวก ร่องถึงกันไฟไหม้
เพราะน้ำเหลืองมันแพ้หยวกกล้วย...” (ID9)

“...ใช้กาบกล้วยมาขยี้ กล้วยตานีดับกลิ่นได้ด้วย กล้วยตานีเขาเอามาทำหยวก มันไม่
แตกมันไม่หักคือมันดับกลิ่นน้ำเหลืองได้ไ้เพราะว่าเวลาเราพอกสบู่มันก็ไม่หาย แต่ถ้าเอายางกล้วยทา
เนี่ยหาย ทายางมันสด ๆ เลย สัปเหร่อรุ่นเก่าเขาบอกมาแบบนี้ไง ตั้งแต่ ตาเพื่อน กับปู่เรา นอกจาก
เขาจะเป็นสัปเหร่อเขายังแทงหยวกกล้วยได้ด้วย อะไรอย่างนี้...” (ID10)

“...ก็เอาหยวกกล้วยไปเผาแล้วเอาน้ำมาล้างบ้างที่ก็มีกลิ่น...” (ID12)

“...ก็มีหลายวิธี เขาก็ใช้หยวกกล้วย เมื่อก่อนกล้วยเขาไม่ได้ฉีดยา...” (ID13)

“...ใช้หยวกกล้วยร่นไฟแล้วเอามาถู กลิ่นจะหมด อะไรก็สู้หยวกกล้วยไม่ได้ ทำตามคนเก่า
เขา...” (ID14)

“...ใช้หยวกกล้วยล้าง มันดูกลิ่น...” (ID17)

4.4 การเผาผลาญในปัจจุบัน จะใช้หีบสำเร็จรูปที่เป็นหีบเหล็กต่อเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่กว่าโรงศพ เพื่อให้สามารถยกทั้งหีบศพลงเผาแบบนอนโดยไม่มีการสัมผัสกับตัวศพอีก แต่อาจจะมีส่วนพิธีกรรมล้างหน้าศพที่จะต้องเปิดฝาโลงก่อนปิดแล้วครอบด้วยฝาหีบเหล็ก มีปล่องต่อยาวเพื่อให้ควันออกไปตามทิศทางลม ด้านล่างหีบทำเป็นร่องตรงแครงเพื่อให้กระดูกตกลงไปยังภาตสี่เหลี่ยมมีขอบที่ห้อยอยู่กับขาเหล็กที่วางหีบเหล็ก มีการเปิดช่องด้านข้างหน้าหนึ่งให้มีฝาเปิดปิดได้เพื่อเป็นช่องสำหรับใส่ฟืนเชื้อเพลิง ก่อนการยกศพลงหีบจะมีการรองพื้นถึงด้วยถ่านไม้เพื่อให้เป็นเชื้อเพลิงขณะเผาและเมื่อยกหีบลงในหีบเหล็กแล้วจะเทถ่านไม้จันทน์ลงไปเพื่อเป็นเชื้อเพลิงอีกทางแต่ข้อเสียของถ่านไม้จันทน์สมัยใหม่คือ จะทำให้ควันเยอะ หลังจากนั้นก็ปิดฝาล้าง ต่อปล่อง ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เปลี่ยนแค่จากยกตัวศพเป็นยกทั้งโรงศพ ใช้ถ่านเผาจนมาตั้งแต่แรกเลย เพิ่งจะมาเปลี่ยนเมื่อไม่นานนี้ ประมาณ 10 กว่าปีได้ ตอนสมัยเด็กตอนที่ไปเมรุอายุสิบกว่ายังยืนอยู่เลยน่าจะไม่เกิน 20 ปีคิดว่า เปลี่ยนมาเป็นถ่านแบบเอาหีบใส่ไม้น่าเกิน 20 ปี...” (ID3)

“...เขาเปลี่ยนจากถ่านเป็นหีบเหล็ก มันดีที่ว่าไม่ยุ่งยาก...” (ID4)

“...ตอนหลังถ่านนี้เป็นถ่านนอนแล้ว เป็นถ่านสำเร็จเลยครับ...สาเหตุที่เปลี่ยนมาเป็นหีบเหล็กเพราะเขาตีเวลาเผาพระไปมดแล้วก็หย่อนลงถึงดูทุเรศ...” (ID5)

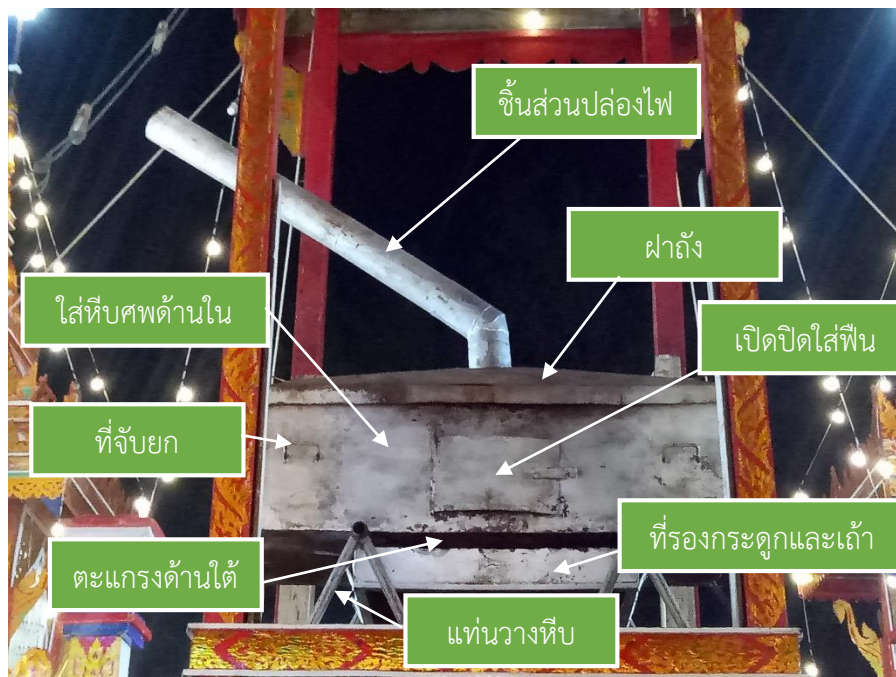
“...ก็เราเผาทั้งโลงเลย มาคิดกันไปคิดกันมาประกอบโลงเหล็กแล้วเผากันเลย...” (ID6)

“...ตอนนี้ก็ยังใช้หีบแบบนอนอยู่ แต่โอเคเดียวประยุกต์อยากใช้น้ำมัน...” (ID8)

“...เดี๋ยวนี้ก็ยกลงหีบ แล้วใส่ลูกหีบเหล็กตักน้ำแล้วสาดเข้าไปไม่ให้ไหม้มือเขา...” (ID9)

“...ไม่แต่ต้องศพเลยยกใส่หีบไปเหมือนเตาอบอะ...” (ID13)

“...ใช้ถ่าน 200 ลิตรเผาต่อมาใช้หีบสี่เหลี่ยม...” (ID16)

ภาพที่ 5-107 หีบเหล็กสำหรับเผาศพแบบยกทั้งโลงใส่เพื่อเผาได้เลยเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

4.5 พิธีการช่วงการเผาศพ

บุคคลที่มีหน้าที่สำคัญในการเผาศพ ได้แก่ สัปเหร่อประจำเมรุลอยอยู่อยุธยา โดยมีช่างเมรุลอยคนอื่น ๆ เป็นผู้ช่วย สัปเหร่อเมรุลอยอาจไม่จำเป็นต้องเป็นสัปเหร่อวัดมาก่อนก็ได้ทั้งนี้เพราะพิธีการหรือขั้นตอนในการเผาศพบนเมรุลอยไม่ยุ่งยาก หากเป็นประเพณีพื้นถิ่นก็มักจะให้สัปเหร่อท้องถิ่นเป็นผู้ทำแล้วเจ้าหน้าที่เมรุลอยเป็นผู้เผา ขั้นตอนก่อนการเผาศพจะมีการใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ น้ำมะพร้าวเป็นน้ำที่สะอาดกว่าน้ำธรรมดา การเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพเปรียบเหมือนการล้างสิ่งโสโครก ล้างอกุศลกรรมให้หมดสิ้น เชื่อกันว่าจะทำให้ผู้ตายเกิดความผ่องใสและสงบในจิตใจ รวมทั้งยังสามารถเดินทางไปยังภพหน้าได้อย่างปกติสุข ซึ่งความเชื่อดังกล่าวล้วนเป็นความเชื่อที่มีสืบทอดมาแต่ครั้งโบราณในปัจจุบันก็ยังมีให้เห็นอยู่ ดังนั้นสัปเหร่อเมรุลอยอาจจะมีคุณลักษณะแตกต่างจากสัปเหร่อวัดทั่วไปเพราะทำหน้าที่เพียงบางประการ แต่เป้าหมายก็ยังคงเหมือนกันคือ การเผาศพ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...คนที่ไม่ได้รับครอบครัวไว้ในการไว้ของสัปเหร่อก็ไม่ควรทำ...” (ID2)

“...ตาเปาะ ตายไปแล้ว คือสัปเหร่ออีกคนหนึ่งแต่ลุงแถมเป็นคนบอกเล่า...” (ID3)

“...สมัยก่อนสัปเหร่อประจำเมรุลอยต้องมี คือเรื่องที่หนักใจที่สุดคือเรื่องสัปเหร่อบางที่ก็ไปเจอกับผีเน่าผีโตนรถชนอะไรอย่างนี้...สัปเหร่อเขาก็จะหีบผีเป็นไงจับคอเสื้ออย่างงี้คือมันลื่นอะคือรูนเก่า ๆ เขาบอกว่ามึงจะทำแบบนี้ไม่ได้นะหีบแล้วมึงต้องหีบจริง ๆ ...” (ID6)

“...ก็มีสัปเหร่อประจำเมรุ เพราะช่างไปก็ทำไม่ได้ ต้องมีสัปเหร่อ...เป็นคนมีวิชามีคาถาไง ก็คือแบบเขาเรียนมาไงเขารู้เขาสัปเหร่อมาจากบรรพบุรุษ...” (ID10)

“...ยกหีบอย่างเดียว แต่เอาออกจากหีบสัปเหร่อเท่านั้น ใครทำได้ก็เอา...” (ID13)

“...สัปเหร่อ 1 ผู้ช่วย 2-3 คน แต่ไม่ได้ทำทุกคน ประมาณ 3 คน...” (ID14)

“...เฒ่า สัปเหร่อเป็นคนของเมรุ เพราะทางวัดเขาจะไม่มาอยู่กับเราหรอก...” (ID17)

ด้วยลักษณะของสัปเหร่อประจำเมรุลอยเป็นผู้ทำหน้าที่เผาที่ผ่านขั้นตอนหรือพิธีกรรมที่ทางเจ้าภาพทำมาสำเร็จแล้ว เราจึงเห็นว่าบางครั้งเจ้าของ หัวหน้าช่าง และช่างเมรุลอย ก็สามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...สมัยก่อนเขาใช้เจ้าหน้าที่เมรุเป็นสัปเหร่อ...บางทีก็ทำเอง...” (ID7)

“...แต่ผมก็เผาเองเกือบทุกงานนะ...” (ID8)

“...ปกติไม่เอาหรอก ก็ต้องสัปเหร่อ คนเผาผีสัปเหร่อมันจะหยาบไปหน่อย...” (ID9)

สำหรับสัปเหร่อเมรุลอยอยู่อาอาจเคยเป็นหรือไม่เคยเป็นสัปเหร่อประจำวัดก็ได้ เพียงแต่มีความกล้าที่จะเผาศพ และเป็นคนไม่กลัวผี ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...สัปเหร่อก็ต้องเป็นคนที่เคยเผาตามวัด ป่าช้า เชิงตะกอน...” (ID2) และ “...คนที่ทำเมรุอยู่ อาจจะได้เป็นสัปเหร่อวัดมาก่อนก็ได้...” (ID7)

ส่วนการบอกเล่านั้นแต่เดิมมักจะเป็นการขอขมากรรมต่อศพมากกว่า และมักจะมีอธิฐานจิตแต่สิ่งดี และอุทิศบุญให้กับศพเพื่อให้พบทางแห่งสวรรค์ในทางความเชื่อ แต่ปัจจุบันช่างเมรุลอยอยู่อาที่มีใจกล้าเผาศพมีน้อย จะให้ขอสุราจากเจ้าภาพโดยตรงก็เกรงจะหน้าเกลียดเลยสร้างกุศโลบายการไหว้ศพไหว้ถึงเผาเพื่อนำเหล่าที่ใช้คู่กับการไหว้ศพมาดื่มเพื่อย้อมใจให้เกิดความกล้าในการเผาศพหรือเผาผีนั่นเอง ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...บอกสีกเขาต้องไหว้หีบเหล็กของเขาบอกตากสียายกะลาเปิดทางป่าช้าบอกเล่าครูบาอาจารย์ ขอบเวลาเจองานก็จะเข้าไปคุยไปถาม...” (ID2)

“...ก็ไม่ได้บอกบอกตั้งแต่เริ่มต้นทีเดียวเลย...มันเพิ่งจะมาเริ่มเอง...” (ID3)

“...เดี๋ยวนี้บอกนะ สมัยก่อนไม่ต้องบอก...” (ID5)

“...แล้วแต่ประสบการณ์ใครบางคนเขาเรียนมาอะไรมาเขาก็บอกแต่เราก็บอกในใจแบบว่าทางใครทางมันเรามาทำมาหากิน...ถึงเผานี้เขามาอุตรามากกว่าปัจจุบันผมไม่ได้บอกนะก็บอกไหว้เจ้าที่เจ้าทางก็จริงที่สัปเหร่อทำก็จะมีถั่ว งา มีเหล้าขาวขวด ไส้กระทง 4 กระทง มาวางที่ถึงปูน เรื่องนี้น่าจะเป็นของเจ้าภาพเขาเพราะเจ้าภาพเขาก็ต้องไปขอที่ขอทางมาเผาญาติเขาหน้าที่ของเมรุคือบอกเล่าสถานที่ที่เราทำมาหากินมาตั้งสัปเหร่อรุ่นนั้นเขาก็กินเหล้าทั้งนั้นอะเมาบางที่เราก็กินแบบลุงเราหายไปไหนนี่พอเผาศพเสร็จก็นั่งไปนอนในโลง...” (ID6)

“...ช่วงเผาราก็ต้องขอขมาศพ...” (ID7)

“...แม้กระทั่งตอนเผามันรู้กันไหมขมาศพน้อยคนนะจะรู้...” (ID11)

“...สมัยก่อนไม่เคยเห็นก่อนเผาแล้วบอกเนียเพิ่งมาบอกรุ่นหลังไหว้หีบศพ ไม่รู้สิเราก็กินไม่รู้เขา ลูกน้องเขาทำมันไม่เกี่ยวกับเรา...ก็ต้องบอก ก็ต้องขอขมาอภัย บางทีไม่มีก็ไม่เป็นไรก็แค่บอกแล้ว

ก็มีดอกไม้รูปเทียน เหมือนกับชั้นยอดแบบนี้ต่างคนต่างยกมือไหว้กันเอา ชั้นยอด 4 คนต้องไหว้สี่เสา ...” (ID13)

“...ตอนเผาก็บอกอีก เป็นนโยบายหาเงินของสัปเหร่อ ชื้อที่ซื้อทาง...” (ID14)

การใช้บทสวดในช่วงพิธีการเผาศพ ขึ้นกับแต่ละบุคคล บางคนอาจจะได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้มา บางคนอาจจะไม่ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านนี้มา แต่เมื่อต้องมาสวมบทบาทเป็นสัปเหร่อเมรุลอยแล้ว ก็ต้องมีใจกล้าและไม่ลบหลู่ในสิ่งลี้ลับ โดยมากแล้วไม่มีการใช้บทสวดใด เพียงแต่เป็นการกล่าวหรืออธิษฐานจิตให้ตนเองประสบแต่ความดีงาม ไม่มีสิ่งอัปมงคลเข้าตัวเสียมากกว่า ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ไม่รู้เหมือนกัน สัปเหร่อเขาทำไว้แล้วเราก็ก๊แค่เผอย่างเดียว หน้าที่เราก็ก๊เผอย่างเดียว ...” (ID3)

“...ผมไม่ได้บอกเล่าครับ ผมพูดตรง ๆ ขมายกมือไหว้...” (ID7)

“...มี ๆ แล้วต้องมีคาถามีมีดตัด สายสิญจน์ มัดตราสังข์ ทุกเส้นจะต้องมีคนของเจ้าภาพมาทำ...” (ID13)

สิ่งของที่ใช้ในพิธีเผาศพการเผาศพของสัปเหร่อเมรุลอยอยุธยา อาจไม่มีพิธีรีตองเท่ากับการเผาในวัด ทั้งนี้เพราะพิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ถูกกระทำมาหมดแล้ว สัปเหร่อเมรุลอยเพียงแต่มีหน้าที่เผาศพเพื่อให้ได้แก่กระดูกที่สวยงามและไม่ปนตรงนี้ต่างหากคือสิ่งสำคัญ การเผาศพที่กระดูกจะต้องเป็นชั้นคือจะต้องไม่ไหมไฟให้แรงเกินไป เช่น การใช้ไค้ไค้ช่วย เป็นต้น แต่จะเป็นการเผาด้วยความร้อนพอเหมาะเท่านั้น สำหรับสิ่งของที่จะใช้เพื่อพิธีการศพ ส่วนมากจะใช้มะพร้าว เพื่อใช้ล้างหน้าศพเสียเป็นส่วนใหญ่ รวมถึงแต่เดิมจะมีการมัดศพเพื่อไม่ให้ผิรูปร่างต่อการเผาหรือง่ายต่อการหย่อนศพลงถึงเผา เราจึงเรียกหมายรวมว่าการมัดตราสังข์ เพราะการมัดตราสังข์เพื่อไม่ให้ศพพองขึ้นจนตันโลงแตกเมื่อตอนขึ้นอืด จึงต้องมีการมัดให้แน่น และจัดให้ศพนอนตะแคงในโลง ส่วนการปล่อยเชือกมัดออกมานอกโลงนั้น ก็เพื่อผูกผ้าโยงให้พระบังสุกุล บุญจะได้แล่นเข้าถึงตัวศพ นอกจากนี้ราชบัณฑิตยสถานยังว่า “...การตราสังข์นั้นก็เพราะกลัวผีจะมารังควาน จึงมัดเสียแน่นหนา ไม่ต้องการให้ผีเดินมาได้...” ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ใช่ครับ น้ำมะพร้าวที่จะใช้ล้างหน้าศพก็ต้องบอกเล่าด้วยข้าวตอกดอกไม้กระทงสี่มุมโลง...ข้าวตอกเหรียญอยู่ในกระทงที่เห็นเขาวางกัน...” (ID2)

“...ก็มีมะพร้าวนะ ไม่มีกระทง...” (ID3)

“...ก็ต้องมีพวกมัดตราสังข์ น้ำมะพร้าวล้างหน้า...” (ID6)

“...ต้องมัดตราสังข์ ลูกมะพร้าวล้างหน้าศพ...ศพพระไม่ค่อยมัดครับ พระถือว่าเป็นผู้ทรงศีล ...” (ID7)

“...ส่วนใหญ่คนแก่กับพระจะไม่มัดตราสังข์...” (ID8)

“...มีข้าวตอกดอกไม้ เป็นกระทง ๆ 3-4 กระทง วางตามมุม ใส่ตั้งเหรียญเท่าไรก็ได้ในกระทง รูปเทียนดอกไม้ เหล้าบุหรี...” (ID14)

4.6 เมื่อเผาศพเสร็จ

หลังจากที่มีการเผาศพเสร็จแล้ว ถ้ากระดูกทั้งหมดจะถูกรวบรวมวางบนแผ่นสังกะสี เพื่อรอให้เจ้าภาพมาทำพิธีบำเพ็ญกุศลตามพิธีกรรมทางศาสนา เช่น มีการปั้นกระดูกเป็นรูปคน ทอดผ้าบังสุกุล นิมนต์พระมาสวด ถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ เป็นต้น ถือว่าเสร็จสิ้นภาระหน้าที่ของเมรุลอยอยุธยาโดยสมบูรณ์ ต่อไปก็จะรื้อถอนกลับ ดั่งตัวอย่างคำพูดว่า “...เผาเสร็จ เข้าเก็บกระดูกจัดให้เขา ทำเป็นหุ่นคน ขึ้นอยู่กับกระดูก มีกล้วย มีอ้อย มะพร้าวเป็นหัว อ้อยเป็นแขนกระดูกขา กล้วยเป็นนิ้วมือ มีพระมาสวดบังสุกุลเป็นบังสุกุลตายต้องมีดอกมะลิมาโรยแล้วก็เก็บ ไม่มีลอยอังคารนะ...” (ID14)

บางครั้งหากเป็นการเผาศพพระเถรานุเถระก็มักจะเก็บเอากระดูกด้วยวิธีสามหาบ พิธีสามหาบคือพิธีเก็บกระดูกที่เมื่อเผาศพแล้วในวันรุ่งขึ้นจะมีพิธีเก็บอัฐิโดยเจ้าภาพนิมนต์พระ 3 รูปรับไทยธรรม ในการจัดไทยธรรมนั้นจัดสำหรับข้าวใส่สาแหรก หาบไปเดินรอบกองเถ้าที่เผาศพก่อนจึงถวายพระ ดั่งตัวอย่างคำพูดว่า “...มีครับ สามหาบโดยมากจะศพพระ สามหาบก็คือ ศพเอาไปเผาในป่า จะไปเก็บกระดูกก็ต้องหาบข้าวไป เอาไปถวายพระในป่า เขาก็จะกู่และขานรับกัน พวกกับข้าว เพื่อเอาไปถวายพระ เขาก็หาบรอบเมรุ ผู้หญิงที่หาบต้องสาวบริสุทธิ์ คนทั่วไปเขาไม่ค่อยเอากัน สุดแท้แต่เจ้าภาพ...” (ID14) และ “...ส่วนใหญ่ศพพระเนี่ยเวลาเขาเผา เขาทำ 3 หาบ ของมา ข้าวแกงมา มาถวายพระ ผู้หญิงที่มาหาบต้องเป็นผู้หญิง ใครก็ได้ ไม่ต้องพรหมจรรย์...” (ID15)

ตอนที่ 3 การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

การศึกษาระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันรวมถึงแนวทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอนาคต เป็นรูปแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) ที่เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติก่อนที่จะมีการนำผลสำเร็จจากการปฏิบัติมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เช่น ระหว่างบุคคลต่อบุคคล ระหว่างบุคคลต่อชุมชน เป็นต้น ดังนั้น เพื่อเป็นการค้นหากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา โดยอาศัยรูปแบบการถ่ายทอดความรู้แบบร่วมมือกัน (Collaborating) ของ Brundage and Mackeracher (1980) ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดที่ผู้ถ่ายทอดและผู้ที่ยอมรับร่วมกันแสวงหาความรู้และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ผู้ถ่ายทอดต้องทำตัวเป็นผู้ที่เรียนรู้คนหนึ่งเหมือนกับผู้เรียนรู้คนอื่น ๆ ผู้วิจัยจึงควรศึกษาถึงองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

1. คุณค่าของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา (Knowledge of the value of wisdom)
2. การสั่งสมความรู้เกี่ยวกับการทำเมรุลอยอยุธยาในอดีตและปัจจุบัน (Knowledge accumulation)
3. การถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของครอบครัวและชุมชนในอดีตและปัจจุบัน (Knowledge transfer process)
4. แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอนาคต

5. ปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาและแนวทางแก้ไข สำหรับผลการวิจัยสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1. คุณค่าของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

คุณค่าของภูมิปัญญา ได้แก่ ประโยชน์และความสำคัญของภูมิปัญญา ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้คนในชาติเกิดความรัก และความภาคภูมิใจที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไปในอนาคต เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ประเพณีไทย การมีน้ำใจ ศักยภาพในการประสานผลประโยชน์ เป็นต้น ดังนั้นคุณค่าของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา จึงเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่ทรงคุณค่าบ่งบอกถึงความเป็นมาของภูมิปัญญาชุมชน จากบรรพบุรุษที่เรียนรู้และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาในเชิงบวก โดยมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. ความเป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติอันทรงคุณค่า (Invaluable) เหมาะสมต่อการร่วมกันสืบสานหรือสงวนรักษาไว้ไม่ให้สูญหายไปจากประเทศไทย เป็นสถาปัตยกรรมไทยที่มองแล้วรู้ได้โดยทันทีว่านี่คือสมบัติและเอกลักษณ์ของชาติไทย ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...มองในลักษณะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ...” (ID1) และ “...คิดสิ 70 กว่า จังหวัดมามีที่นี้ที่เดียว มีเพชรบุรี แต่ที่นี้ก็เลิกทำกันไปบ้างแล้ว...” (ID4)

2. เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ (Ancestral wisdom) ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาคือความรู้ของชาวบ้าน (Local knowledge) ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เราซึ่งมีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน เช่น การสงวน คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้ เช่น ประเพณีออกศพ หัตถกรรมไม้ไผ่สาน และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การประยุกต์เอางานจักรสานมาใช้เป็นวัสดุตกแต่งในเมรุลอยอยุธยา การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การใช้ถังเผาศพแทนการเผาในหีบศพ และการใช้หีบเผาศพแบบนอนแทนการใช้ถังเผาศพแบบดั้งเดิม ดังนั้นภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน เพื่อการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...เป็นสมบัติของชาติเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษเขาคิดไว้ให้เป็นสิ่งที่บ่งบอกเรื่องราวความเป็นไทยความเป็นรากเหง้าอย่างหนึ่งของพื้นที่ที่ชัดเจนที่สืบทอดกันมา...” (ID2) และ “...ขอบคุณที่สนับสนุนมาก ๆ นะครับ ผมดีใจที่คนอื่นได้รู้เมรุหัวเวียงอยุธยาเป็นยังไง ชื่อเสียงที่ได้กระจาย...” (ID7)

3. เป็นมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมที่เสี่ยงต่อการสูญหาย (Risk of being lost) การสืบสานต่อจากคนรุ่นเก่าจนกระทั่งถึงปัจจุบันถึงแม้จะมีความต่อเนื่องแต่ก็มีมูลเหตุหลายประการที่ทำให้บางคนไม่สามารถทำต่อได้ ต้องหยุดหรือต้องขายกิจการต่อไป เพราะวัฒนธรรมเมรุลอยก็เหมือนกับวัฒนธรรมอย่างอื่นคือถ้าขาดคนสานต่อก็มีโอกาสสูญหายได้ ตัวอย่างเช่น การขายกิจการเพราะไม่มี

ทายาทสานต่อเพราะลักษณะงานเมรุลอยอยู่ชยต้องใช้ความรู้ทางช่างพอสมควรบางคนมีแต่ ลูกผู้หญิงก็เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน หรือบางคนมีลูกน้อยและไม่สนใจในงานศิลปะและวัฒนธรรม ท้องถิ่น ใจไม่รัก ก็ยากที่จะต่อยอดงานในลักษณะนี้ได้ เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...คิดว่าเป็นมรดกวัฒนธรรมที่เสี่ยงต่อการสูญหายมากแต่ตัวเมรุลอยอยู่ชยยังสามารถต่อยอดออกไปได้อีกเยอะ...” (ID1)

“...มองในภาพรวมมีสิทธิ์ที่จะสูญหาย ค่อนข้างจะแน่นอน เมรุถ้าหมดรุ่นนี้ก็อาจจะเหลือน้อยลง...” (ID7)

“...มันคงมีคนทำต่อนะ แต่วันข้างหน้าก็ไม่ว่างแน่ เห็นว่าขายกันเยอะ บางคนไม่มีคนทำต่อไปไม่ไหว...” (ID12)

“...มันเสี่ยงต่อการสูญหาย ไม่มีงาน ก็เลือกไม่ได้ ส่วนใหญ่จะขาย.....ผมว่าอนาคตเนี่ยเมรุจะไปไม่ไหว อาชีพมัน ค่าแรงก็แพงขึ้นมา หาช่างยาก ช่างเขียนลายช่างอะไรไม่ค่อยมี ก็เป็นห่วงเหมือนกัน ตอนนี้ก็ไปไม่ไหวแล้ว...” (ID15)

2. การสั่งสมความรู้เกี่ยวกับการทำเมรุลอยอยู่ชยในอดีตและปัจจุบัน

การสั่งสมความรู้ คือ ความสนใจใฝ่รู้ สั่งสมความรู้ความสามารถของตนในการปฏิบัติงานด้านเมรุลอยอยู่ชยด้วยการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ต่าง ๆ มาพัฒนาภูมิปัญญาเมรุลอยอยู่ชยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ประกอบด้วย

1. การสั่งสมความรู้เกี่ยวกับการทำเมรุลอยอยู่ชยในอดีต

จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับกลุ่มตัวอย่าง จึงสามารถสรุปวิธีการสั่งสมความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำเมรุลอยอยู่ชยในอดีตซึ่งสรุปได้หลายประเด็นดังนี้

1.1 การเรียนรู้จากคนรุ่นเก่าที่มีความรู้ความชำนาญในการทำเมรุลอยอยู่ชย

1.2 การศึกษาการเขียนลายไทยจากหนังสือลายไทย

1.3 จดจำลวดลายและสิ่งปลูกสร้างในวัดหรือสถานที่ต่าง ๆ มาประยุกต์เป็นลวดลาย

และส่วนประกอบที่ใช้ในการตกแต่งเมรุลอยอยู่ชย

1.4 สั่งสมประสบการณ์เพื่อนำมาทำเมรุลอยอยู่ชย

1.5 ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ เช่น พระสงฆ์ เพื่อน และช่างแขนงต่าง ๆ เช่น ช่างไม้ คนที่เขียนลายไทยได้ เป็นต้น

1.6 มีจินตนาการ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการประยุกต์ใช้ และการสร้างสรรค์

นวัตกรรม เช่น รูปทรงที่ผสมผสานสวยงามทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่วิศวกร หรือมีความรู้ในทางวิศวกรรม เป็นต้น

2. การสั่งสมความรู้เกี่ยวกับการทำเมรุลอยอยู่ชยในปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับกลุ่มตัวอย่าง จึงสามารถสรุปวิธีการสั่งสมความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำเมรุลอยอยู่ชยในปัจจุบันซึ่งสรุปได้หลายประเด็นดังนี้

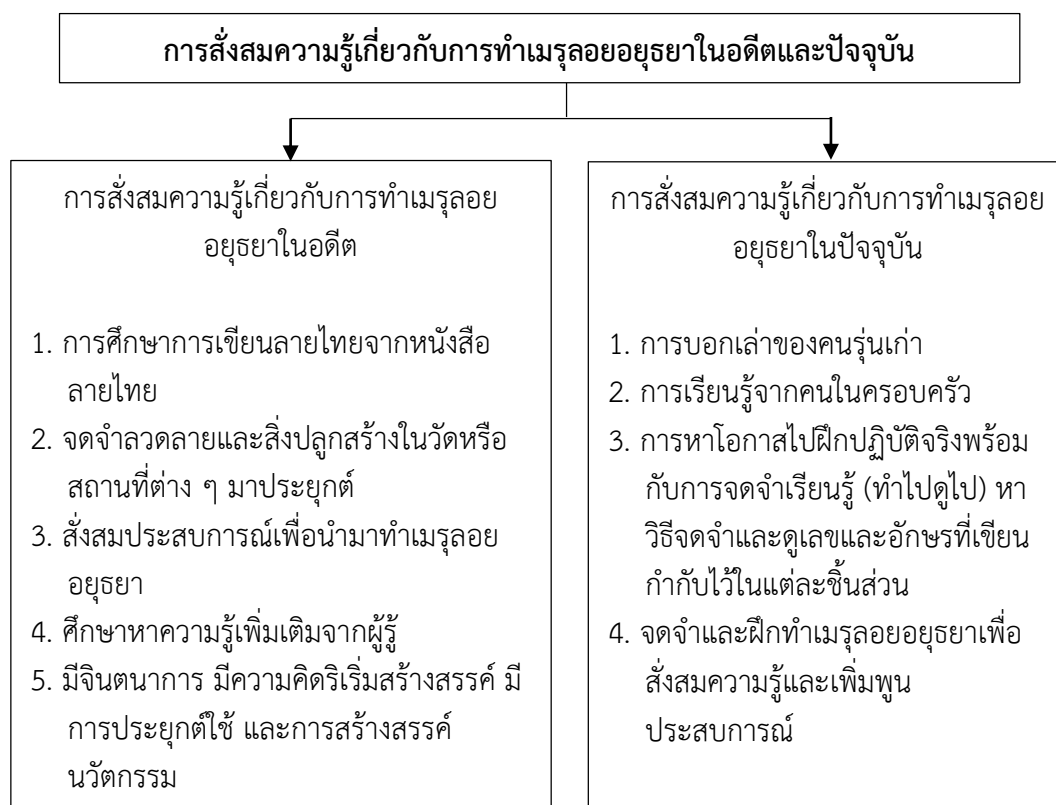
2.1 การบอกเล่าของคนรุ่นเก่า

2.2 การเรียนรู้จากคนในครอบครัว เช่น พ่อ พี่ ลุง อา น้า

2.3 การหาโอกาสไปฝึกปฏิบัติจริงพร้อมกับการจดจำเรียนรู้ (ทำไปดูไป) ทาวิธีจดจำ

และดูแล และอักษรที่เขียนกำกับไว้ในแต่ละชิ้นส่วน

2.4 จดจำและฝึกทำเมรุลอยอยุธยาเพื่อส่งเสริมความรู้และเพิ่มพูนประสบการณ์ ดังสรุปได้ดังภาพที่ 5-108

ภาพที่ 5-108 การส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการทำเมรุลอยอยุธยาในอดีตและปัจจุบัน

3. การถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของครอบครัวและชุมชนในอดีตและปัจจุบัน

การถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นเป็นการสืบทอดความรู้ภายในชุมชน การสืบทอดภายในครัวเรือน การฝึกจากผู้รู้ผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง และการฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง (ปฐม นิคมานนท์, 2538) เพื่อให้เห็นลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาอย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงได้อธิบายผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของครอบครัวและชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบันดังนี้

1. ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของครอบครัวและชุมชนในอดีตประกอบด้วย

1.1 แหล่งการเรียนรู้ โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ กลุ่มครอบครัว และกลุ่มชุมชน ดังนี้

1.1.1 กลุ่มครอบครัว การถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาผ่านกลุ่มครอบครัวจะอาศัยความใกล้ชิดสนิทสนม และมีทักษะประสบความสำเร็จได้ง่ายและรวดเร็ว ประกอบด้วย

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เป็นการศึกษาด้วยตนเองผ่านสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในขณะนั้น เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เคยดูตำราก็มีเคยก็จำ ๆ ไว้ลายนี้ใช้ทรงนั้น...” (ID5)

“...ไม่มีทรอกเครื่องมือยังไม่ทันสมัยถ้าใจรักก็เรียนกันเอง...” (ID6)

“...ก็เขียนเอง รุ่นก่อนนะเขียนเอง ก็นึกเอง มันจะมีหนังสือไปซื้อหนังสือที่สนามหลวง นะ.....ไม่มีทำเองหมดเลย ดูหนังสือด้วย อันไหนดีก็ทำถ้าไม่คิดจะทำทำไม...” (ID9)

“...เริ่มแรกเขียนลายง่าย ๆ สั้น ๆ เล็ก ๆ ไปก่อนทำอะไรนิด ๆ หน่อย ๆ ไปก่อน แล้วอยากลองทำอะไรที่มันยากขึ้นเราก้เลยลองไปซื้อหนังสือมาทำดู...” (ID10)

การสอนโดยคนในครอบครัวหรือญาติ เช่น พ่อสอนลูก ลูกสอนหลาน ๆ ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ชวนมาฝึกทำ พาไปงานด้วย สอนให้ลงมือปฏิบัติงานจริง เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ก็สอนกันเองครับ...” (ID5) และ “...ก็จะให้คาถา สอนสวดไหว้เมรุ...” (ID9)

1.1.2 กลุ่มชุมชน การถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาผ่านกลุ่มชุมชนมักจะอาศัยโอกาสในการร่วมพูดคุย ถ่ายทอดความรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ประกอบด้วย

วัด คือสถานที่ที่ชาวพุทธมักไปร่วมศาสนกิจอยู่เป็นประจำ ดังนั้นผู้ที่มีความสำคัญในการเป็นผู้ถ่ายทอดคือพระสงฆ์ที่อาจจะสอนโดยตรงหรือสอดแทรกไปกับปรีศนาธรรม ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ความรู้ลวดลายไทยหรือโครงสร้างต่าง ๆ เริ่มแรกเกิดจากพระ ดูจากลวดลายเสา โปสธ ศาลา มาถ่ายทอดให้คนในชุมชนรู้...” (ID2)

เพื่อนบ้าน มักเป็นกลุ่มคนที่ไปมาหาสู่กันเป็นปกติ บางคนที่มีความถนัดทางช่างไม้ก็จะถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์เพื่อให้ช่างเมรุลอยเอาไปประยุกต์ใช้ หรือชักจูงให้เข้ามามีส่วนร่วมในรูปของช่างสร้างเมรุลอยอยุธยา หรือให้ร่วมลงเป็นหุ้นส่วน หรือการว่าจ้างให้ช่วยงานอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...น่าจะเป็นช่างไม้ก่อสร้างบ้าน ก่อนที่จะมาถึงเมรุลอยอยุธยา น่าจะมาจากสองส่วนที่เป็นผู้สอนผู้ถ่ายทอดเรื่องการทำลวดลายช่างบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องของช่าง...” (ID2)

1.2 วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอดีต

ผลการวิจัยเพื่อศึกษาวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอดีตพบว่าเจ้าของและช่างเมรุลอยอยุธยาแต่ละคนจะมีวิธีการที่แตกต่างกันออกไปตามแต่สภาพการณ์ในขณะนั้น สามารถสรุปวิธีการได้ว่าช่างเมรุลอยอยุธยาจะให้การฝึกให้ทำไปพร้อม ๆ กัน โดยทำเป็นแบบอย่างให้ดู แล้วให้ลงมือปฏิบัติจริง ในมุมมองของช่างเมรุลอยมองว่า การจะฝึกคนให้เรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วจะต้องอาศัยการได้ลงมือทำจริง เพราะขณะที่ทำนั้นจะเกิดการเรียนรู้ไปโดยปริยาย เพราะผู้ปฏิบัติได้กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ผ่านการปฏิบัติการจริงคือ ผู้เรียนได้ฝึกในสภาพสิ่งแวดล้อมจริง ได้ฝึกคิดและลงมือทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง เป็นการใช้นวัตกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือกระทำหรือการปฏิบัติในสภาพจริง เช่น การฝึกให้ผู้เรียนจดจำจากตัวเลขและอักษรที่เขียนกำกับ เช่น 1x1 หมายถึง ตัวที่ 1 ชั้นที่ 1 และเมื่อการทำงานผิดพลาดหรือไม่ถูกต้องจะได้เกิดการแก้ไขโดยผู้สอนจะเป็นผู้คอยช่วยเหลือเพื่อให้เกิดความถูกต้องผู้เรียนก็จะเกิดการเรียนรู้และจดจำสิ่งผิดพลาดและการแก้ไขที่ถูกต้อง ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ก็เหมือนเราเรียนรู้การทำเมนูจากคนที่เขาตั้งมาก่อน เราก็จำไปเรื่อย ๆ ก็คือฝึกฝนไปเรื่อย ๆ แล้วก็จำได้เอง...ประมาณ 3 งานเพราะมันมีตัวเลขบอกมันเลยจำง่าย มันก็เหมือนกันนี้แหละ ก็ฝึกไปเรื่อย ๆ ไปตั้งเรื่อย ๆ มันก็จำกันได้หมดแหละ...ก็มันมีตัวเลขบอก ก็มีตัวเลขบอกซ้ายขวา เราก็ถามคนที่เขาตั้งเอา...” (ID3)

“...ก็ไม่ได้สอนมันอยากทำทำเอง เรียนรู้เอง ต้องมีความชอบ...หัวหน้า ทำไปด้วยกันเลย...” (ID4)

“...ก็สอนยากเหมือนกันนะ ไม่เข้าใจก็ทำไม่ได้ ก็มีบ้างออกแบบให้เขาดู สอนให้รู้ว่าทำยังไง...มันพูดยากมันก็เหมือนมีแต่เขาไม่สอน เขาทำเราก็ไปดูเขา...” (ID5)

“...การให้ลงมือทำให้คลุกคลีเรียนรู้...” (ID8)

“...ดูไปทำไป ลองทำก่อน...” (ID14)

“.....ไม่ได้สอน ดูเอาจำเอาแล้วก็ทำ ทำไม่ถูกเขาก็สอน แนะนำ.....”(ID14)

2 ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของครอบครัวและชุมชนในปัจจุบัน
ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของครอบครัวและชุมชนในปัจจุบัน มีลักษณะคล้ายกับอดีต ด้วยรูปแบบวิธีการถ่ายทอดที่คล้ายคลึงกัน แต่ด้วยการพัฒนาไปของสังคม อาจจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการถ่ายทอดไปบ้างเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย แต่ถึงอย่างไรก็ตามด้วยผู้ถ่ายทอดก็ยังคงเป็นคนแก่คนแก่วิธีการจึงไม่ได้ปรับเปลี่ยนไปมากนัก ประกอบกับปัญหาคนงานหายากทำให้ไม่สามารถเลือกผู้รับการถ่ายทอดได้มากนัก บางคนอาจมีปัญหาทางการคิด สติปัญญา ยาเสพติด ซึ่งเจ้าของหรือหัวหน้าก็ต้องคิดหาวิธีในการถ่ายทอดเพื่อให้จดจำไปตามคุณลักษณะของแต่ละคน ดังนั้นในผลการวิจัยส่วนนี้จึงศึกษาเฉพาะส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะสังคมโดยลักษณะทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาก็ยังคงไม่แตกต่างไปจากอดีตมากนัก ดังนี้

2.1 แหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบัน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ กลุ่มครอบครัว และกลุ่มชุมชน ดังนี้

2.1.1 กลุ่มครอบครัว ประกอบด้วย

การศึกษาด้วยตนเอง มักจะใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เช่น อินเทอร์เน็ต เพราะจะช่วยให้ได้รับข้อมูลที่รวดเร็ว และตรงตามความประสงค์ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...มันง่ายขึ้นกว่าเดิมเยอะครับในอินเทอร์เน็ตก็ดูรูปทรงลายมาประยุกต์...”(ID8)

การสอนหรือการส่งเสริมโดยคนในครอบครัวหรือญาติ ก็ยังคงลักษณะคล้ายเดิม แต่ความสนใจของคนรุ่นใหม่มีน้อยลง บางครั้งผู้ถ่ายทอดก็มักจะเกิดความท้อแท้ถึงอย่างไรก็ตามการสนับสนุนด้วยแรงจูงใจ เช่น กำลังใจ คำชื่นชม ก็ยังคงเป็นเหมือนน้ำหล่อเลี้ยงให้ผู้ถ่ายทอดมีแรงในการสานต่อ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ก็ได้นะหลานพวกนี้ ถ้าเป็นคนอื่นก็ได้นะแต่จะไม่ค่อยจริงจังมันไม่ค่อยเอา...” (ID9) และ “...ก็มีนะเขาก็คอยสนับสนุนให้เราทำต่อไปเขาไม่ได้แบบว่าเลิกทำได้แล้วแกมันสมัยไหนแล้วแต่เขาก็ไม่ได้พูดแบบนี้เขาก็ส่งเสริมให้เราทำมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบันนี้...” (ID10)

2.1.2 กลุ่มชุมชน ประกอบด้วย การส่งเสริมของคนในชุมชน โดยอาศัยการช่วย ประชาสัมพันธ์ และเป็นแหล่งป้อนแรงงานผ่านการชักจูง เช่น การช่วยประชาสัมพันธ์ให้คนรู้จักอย่างแพร่หลายที่บ้านหัวเวียงมีเมรุลอยสวยงามทุกเจ้า การส่งเสริมให้บุตรหลานมาทำงานเป็นช่างเมรุ

ลอย เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...กำนันผู้ใหญ่บ้านอะไรแบบนี้หรือ ปกติเขาก็จะเป็นผู้
 ประชาสัมพันธ์ ส่วนใหญ่เขาก็ทำแบบนี้กันอยู่แล้วนะ พอมีเมรุเขาก็สนใจ ชอบแนะนำบอกคนอื่น...
 ปัจจุบันคงเป็นอยู่ ผู้ใหญ่กับกำนันก็ยังมีประชาสัมพันธ์อยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเขาก็ยังเป็นฝ่าย
 ประชาสัมพันธ์ในเรื่องของเมรุลอยอยู่แล้วก็ยังทำอยู่ เพราะเป็นเจ้าของแบรนด์เองด้วย...” (ID10)

2.2 วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในปัจจุบัน

วิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในปัจจุบันไม่แตกต่างจากเดิมมาก
 นัก มักจะให้ฝึกปฏิบัติไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้และจดจำจากแบบอย่างที่ทำให้ดู มีการสอนในขณะที่
 ลงมือปฏิบัติงานในพื้นที่จริง ผู้เรียนรู้จะค่อย ๆ เรียนรู้ และจดจำจนกระทั่งทำได้ และเกิดความ
 ชำนาญและสามารถจะรู้ได้ถึงกระบวนการต่าง ๆ ฝึกปฏิบัติ และแก้ไขในทันทีเมื่อทำผิดพลาด ดัง
 ตัวอย่างคำพูดว่า “...อาศัยครูพี่กรักจำเอาครับ...” (ID8) และ “...สอนโดยการปฏิบัติจริงตัวต่อตัว...”
 (ID2)

การถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของครอบครัวและชุมชนในอดีตและปัจจุบันได้ดัง
 ตารางที่ 5-20

ตารางที่ 5-20 การถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของครอบครัวและชุมชนในอดีตและปัจจุบัน

ลักษณะการถ่ายทอด ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา	ในอดีต	ในปัจจุบัน
แหล่งการเรียนรู้		
กลุ่มครอบครัว (Family Group)	1.การศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง 2.การสอนโดยคนในครอบครัว หรือเครือญาติ	1.การศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง 2.การสอนโดยคนในครอบครัว หรือเครือญาติ
กลุ่มชุมชน (Community Group)	1.วัด 2.เพื่อนบ้าน	การส่งเสริมของคนในชุมชน โดยการประชาสัมพันธ์
วิธีการถ่ายทอด		
	1. ฝึกให้ทำไปพร้อมกัน (Do it at the same time) 2. ทำเป็นแบบอย่างให้ดู (Make an example) 3. ฝึกการจดจำสัญลักษณ์ (Remembering) 4. แก้ไขทันทีเมื่อผิดพลาด (Fix immediately)	

4. แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอนาคต

จากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้
 เห็นถึงภาพรวมของลักษณะการถ่ายทอดต่าง ๆ ดังนั้นเพื่อการสร้างแนวทางการสร้างผลสัมฤทธิ์
 ในการถ่ายทอดความรู้ด้านต่าง ๆ ของเมรุลอยอยุธยา จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัย
 จึงสรุปแนวทางและวิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาได้ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ประกอบไปด้วย 2 ลักษณะ ได้แก่

1.1 กลุ่มครอบครัว

แหล่งถ่ายทอดภูมิปัญญาในอนาคตที่เหมาะสมอย่างหนึ่งที่สามารถกระทำได้ในครอบครัวได้แก่ การส่งเสริมให้มีการเรียนรู้โดยใช้สื่อการสอนในรูปแบบ หนังสือ ตำรา โดยสอนให้กับบุตรหลาน ในลักษณะต่าง ๆ เช่น มัลติมีเดีย อินเทอร์เน็ต สารคดี เป็นต้น เหล่านี้จะเป็นช่องทางการถ่ายทอดที่ตัวอย่างหนึ่งที่จะเข้าถึงผู้เรียนได้โดยตรง มีแรงสนับสนุนจากคนในครอบครัว ทั้งครอบครัวของผู้ทำเมรุลอย หรือผู้สนใจทั่วไป ซึ่งจะช่วยให้เกิดพลังแห่งการสานต่อ เป็นการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างคำพูดว่า

“...เพราะตำรายังไม่เคยเห็นแต่เป็นช่างมีที่เพชรบุรีมีช่างที่เขาสอนทำแต่ว่ามันอยู่ในแวดวงที่อยู่ในช่วงจำกัดเพราะคนสนใจน้อย...” (ID1)

1.2 กลุ่มชุมชน ควรมีการส่งเสริมการสร้างแหล่งเรียนรู้สู่ชุมชน โดยเฉพาะชุมชนต้นแบบบ้านหัวเวียง เพื่อให้คนในชุมชนและบุคคลทั่วไป รวมถึงชุมชนอื่น ๆ ได้มีแหล่งสำหรับศึกษาค้นคว้าที่รวบรวมองค์ความรู้ไว้อย่างเป็นรูปธรรม มีการจัดแสดงอย่างเหมาะสม ชูเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนให้ประจักษ์แก่สายตาคนทั้งโลก การสร้างแหล่งเรียนรู้ในกลุ่มชุมชนประกอบด้วย

1.2.1 การสร้างศูนย์หรือแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับเมรุลอยอยุธยา เพราะปัจจุบันยังไม่มีศูนย์การเรียนรู้อยู่ในชุมชนเลยทั้ง ๆ ที่เป็นวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของชาติ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ไม่มีศูนย์การเรียนรู้ให้คนมาศึกษา...” (ID3)

“...ไม่มีศูนย์เรียนรู้เรื่องเมรุลอย...” (ID4)

“...ไม่มีมีศูนย์กลางเมรุลอยหรือศูนย์กลางถ่ายทอดความรู้เมรุลอยในบ้านหัวเวียง...” (ID7)

“...เท่าที่สัมผัสในชุมชนไม่มีศูนย์การเรียนรู้ ไม่เห็นมีศูนย์ฝึก...” (ID17)

1.2.2 ส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนของชุมชน มุ่งหวังเพื่อสอนความรู้พื้นฐานให้กับนักเรียนและผู้สนใจเพื่อให้เกิดความรักและความสนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน ทั้งนี้จะต้องเลือกกลุ่มผู้รับการถ่ายทอดให้เหมาะสมกับวิธีการปลูกฝังให้เด็กรู้ถึงคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงามเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริง ดังตัวอย่างคำพูดว่า

“...สอนกับเด็กโตเด็กเล็กควรที่จะเรียนรู้ถ้าสอนให้ทำคงยาก...” (ID2)

“...มันก็ดีถ้าเราอนุรักษ์ไว้ เวลาเราดูทีวีถ้าเขาไปเจออะไรที่ใกล้จะสูญหายเขาก็จะอนุรักษ์ไว้ พูดถึงก็น่าจะมีไว้เพราะในวันข้างหน้าถ้าไม่มีคนตั้งไม่มีคนทำถึงแม้จะมีคนจ้างรออยู่ มันก็ไม่น่าจะไปได้...” (ID3)

“...กลุ่มเด็ก ๆ นายเขาก็อาจจะพูดให้ซึมซับ...ถ้าเป็นไปได้โรงเรียนน่าจะหาคอร์สพิเศษให้เขาแนะเรื่องปลูกฝังภูมิปัญญา อยากให้เป็นวิชาหนึ่งของวิชาท้องถิ่นศึกษา ผมอยากมาก ๆ เลยเป็นห่วงว่ามันจะสูญหาย...” (ID7)

“...ไปสอนได้ เกี่ยวกับลายไปวาดไปแกะสลักเริ่มต้นบนกระดานให้เขาดูว่าเป็นวิชาการแบบนี้ ตอนครูสอนภาษาไทยครูสอนวาดในรายวิชาศิลปะ ก็บางทีก็วาดลายไทยบนกระดานให้เด็กดู...ก็อาจจะมาให้คุณเชิญวิทยากรไปแบบว่ามันเข้าไปสอนเข้าไปบอกวิธีการให้กับเขาได้รู้ว่าต้องเป็นแบบนี้”

ถ้าเราลองทำมันจะยากมันจะง่ายแล้วลองดูใหม่ในการเที่ยวถ้ามั่นใจมันก็ได้เสียหายถูกไหม เด็กเขาอาจจะเริ่มสนใจบ้างถ้าเราไปพูดให้เขาฟังว่าเออมันเป็นแบบนี้แบบนี้แล้วตายการแกะสลักมันอาจจะสวยเด็กน่าจะสนใจก็น่าจะเริ่มจะประมาณป. 5 ป. 6 อะไรแบบนี้ระดับประถมปลายให้เขาเริ่มรู้เรื่องพวกนี้เขาน่าจะมีความคิดที่ไวกว่า ป.4 ป. 3 ป. 2 อะไรประมาณนี้...” (ID10)

1.2.3 วัด ทั้งการสอนความรู้ในกลุ่มพระสงฆ์และการให้พระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอด ทั้งนี้เพราะ ชุมชนวัดคือแหล่งศูนย์รวมใจของคนในชุมชน การพาศุภตรหลานไปวัดจะเป็นการเอื้อโอกาสให้เด็กได้รับฟังความรู้ด้วยจิตที่มีสมาธิ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีขึ้น ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...วัด สอนให้กับกลุ่มพระ...ไม่ใช่แต่เด็กเยาวชนไม่รับแต่ถ้าเป็นเมื่อก่อนคนส่วนใหญ่จะไปเรียนรู้การทำเมรุกับที่วัดเพราะเห็นแต่มีกลุ่มเมรุลอยวัดนั้นวัดนี้ยังไม่เห็นเป็นชื่อชุมชน...ทุกอย่างออกมาจากวัดไม่ว่าจะเป็นการแหงนหอยกเมรุลอย...” (ID2)

2. ผู้มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาและคุณลักษณะที่เหมาะสม
มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 ผู้มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

ตามความคิดเห็นของกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยมองว่า ผู้ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอนาคต จะต้องประกอบไปด้วย ช่างทำเมรุลอยอยุธยา และ ช่างทำเมรุลอยอยุธยาที่มีประสบการณ์และเชี่ยวชาญ ทั้งนี้เพราะเป็นผู้ที่ทำงานจนมีความชำนาญ ในศิลปะบางสาขา อาจเรียกแทนว่าครูช่าง ซึ่งคุณลักษณะก็จะแตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสม เจ้าของเมรุลอยอยุธยาที่มีประสบการณ์ในการดูแลกิจการมาอย่างยาวนานและคลุกคลีอยู่กับงานด้านนี้ตลอดเวลา คนในครอบครัวที่จะช่วยส่งเสริมผลักดันให้เกิดการเรียนรู้ กำลังใจ ในการทำงานและสานต่อวัฒนธรรมอันดีงาม รวมถึงผู้ที่มีความชื่นชอบหรือเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะจะมีความรู้ในเชิงลึกที่จะสามารถถ่ายทอดได้อย่างลึกซึ้งตามหลักวิชาการ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ครูช่าง...” (ID1)

“...น่าจะเป็นหน่วยงานเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมด้วย...” (ID2)

“...ต้องเป็นครูช่างเพราะมีความรู้ในการทำ...” (ID3)

2.2 คุณลักษณะที่เหมาะสมของผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

คุณลักษณะที่เหมาะสมของผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ประกอบไปด้วย

2.2.1 เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับเมรุลอยอยุธยาเป็นอย่างดี ทั้งในแง่ของการปฏิบัติ ความรู้ทางช่าง ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น และจะต้องมีความรู้มากพอที่จะสอนและแนะนำวิธีการที่ถูกต้องได้ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ต้องตั้งเป็นนะอย่างน้อย ๆ ก็หลายปีนะเพราะว่าจะต้องศึกษาทุกอย่าง เชี่ยวชาญในการทำเมรุลอยมีความรู้ ก็ต้องรู้และก็ต้องสอนเป็น...” (ID3)

“...ก็ต้องรูปรูปร่าง เรื่องฝีมือ การขุดลาย ตอกลาย...” (ID8)

“...คนมีความรู้ เป็นช่างอยู่แล้ว เป็นช่างไม่มาคิดแปลงทำเอา...” (ID14)

2.2.2 มีความสามารถในการถ่ายทอดได้เป็นอย่างดี เพราะองค์ความรู้ต่าง ๆ จะสัมฤทธิ์ผลได้นั้นจะต้องมีการถ่ายทอดได้ และถ่ายทอดเป็น ผู้เรียนถึงจะรับรู้ได้ หากถ่ายทอดไม่ได้ ความรู้ต่าง ๆ ก็จะอยู่กับตนและไม่ยังประโยชน์ใดใดสู่สังคม ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ตำรายังไม่เคยเห็นแต่เป็นช่างมีที่เพชรบุรีมีช่างที่เขาสอนทำแต่ว่ามันอยู่ในแวดวงที่อยู่ในช่วงจำกัดเพราะคนสนใจน้อย...” (ID1)

“...ถ่ายทอดได้...” (ID2)

“...คำว่าครูก็ต้องถ่ายทอดวิชาได้อยู่แล้วสอนคนได้...” (ID8)

“...ต้องสอนเป็นด้วย...” (ID14)

2.2.3 มีประสบการณ์ในการทำเมรุลอยมาพอสมควร เพราะการสั่งสมประสบการณ์ ก็เป็นการสั่งสมความรู้ที่จะเก็บเป็นคลังความรู้ไว้สำหรับถ่ายทอดให้คนอื่น ๆ ได้รับรู้แถมเช่นเดียวกับเรา เมื่อคนอื่นรู้ลึกจริงก็เป็นการดีที่จะมีคนสานต่อจากเราโดยมีเราเป็นผู้คอยชี้แนะ ให้คำแนะนำถึงวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม รวมถึงมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันระหว่างความรู้เดิมกับแนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาของคนรุ่นใหม่ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...มีครูช่างคือครูที่มีประสบการณ์สูงและสามารถถ่ายทอดได้...” (ID1)

“...มีความเชี่ยวชาญประสบการณ์การทำงาน...” (ID2)

“...แก่หงวนแก่เขียนเองได้ จินตนาการ...” (ID5)

2.2.4 ต้องเป็นผู้ที่มีความเมตตาเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งการทำงานและการใช้ชีวิต ส่วนตัว เพราะความเมตตาจะเป็นพื้นฐานของความเต็มใจที่จะให้ความรู้ เมื่อเกิดเมตตาจะช่วยเอื้อให้เกิดสถานการณ์แห่งการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี เกิดความสบายใจทั้งกับผู้ให้และผู้รับ รวมถึงจะดำรงตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนนำไปเป็นแนวทางในการยึดถือปฏิบัติ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...มีความเมตตา มีความอดทนในการสอน...” (ID2)

2.2.5 มีวิสัยทัศน์กว้างไกลหรือเป็นผู้ที่มองการณ์ไกลและตระหนักดีว่าหากไม่มีการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ไปสู่บุคคลอื่นแล้ว สักวันวัฒนธรรมอันดีเหล่านี้อาจจะสูญหายได้ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...มีวิสัยทัศน์กว้าง...” (ID2)

2.2.6 มีความชื่นชอบในงานศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น หากมีความชื่นชอบในวัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่เป็นทุนเดิมแล้วจะเป็นโอกาสช่วยนำไปสู่โอกาสแห่งการถ่ายทอดความรู้ซึ่งจะง่ายขึ้นเพราะความเปิดกว้างทางการรับรู้ ความมีใจรัก เหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยู่ยาคงอยู่อย่างยั่งยืน ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ก็ควรที่จะเป็นคนรักศิลปะ รักวัฒนธรรม สนใจอดีต ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เรามีมานานและมาแต่เดิมต้องมีความสนใจด้วย ชอบไปบอกเด็ก ๆ ว่าเมรุสมัยก่อนเป็นแบบนี้ไม่ใช่แบบปัจจุบันน้อยอย่างนั้น อย่างนั้น ก็ผมชอบไปเล่าเรื่องประวัติเมรุให้เด็ก ๆ เขาฟังนะ ผมชอบ ลองดูว่าเด็กชอบมีแววจริง ๆ ...” (ID10)

2.3 คุณลักษณะที่เหมาะสมของผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยู่ยาคงอยู่

นอกจากคุณสมบัติของผู้ถ่ายทอดที่เหมาะสมแล้ว คุณลักษณะที่เหมาะสมของผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยู่ยาคงอยู่ที่เหมาะสมก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วและสัมฤทธิ์ผล ง่ายต่อการส่งเสริม สนับสนุน เป็นผู้สืบสานที่ดีช่วยสืบสานภูมิปัญญาที่ดั่งงามให้

คงอยู่คู่ประเทศไทย สำหรับคุณลักษณะที่เหมาะสมของผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ประกอบด้วย

2.3.1 ต้องเป็นผู้มีความสนใจเมรุลอยอยุธยา และมีใจรักในงานศิลปะและการทำเมรุลอยอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี หากผู้เรียนขาดความสนใจหรือไม่มีใจรักแล้ว การให้ความรู้ก็ไม่เกิดผลสัมฤทธิ์ เสียเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์เพราะท้ายที่สุดแล้วความรู้ที่เราถ่ายทอดไปนั้นก็ไม่สามารถนำไปพัฒนาหรือต่อยอดได้ ดังตัวอย่างคำพูดว่า

“...ใจรัก...” (ID2)

“...ต้องมีความชอบ...เด็กต้องชอบด้วย ต้องรักก่อน...” (ID4)

“...ก็เราสนใจ ใส่ใจ...” (ID5)

“...คือทุกคนอยากไปเมรุกันเพราะมันได้ไปเที่ยวแต่เราก็คิดว่าถ้าเราเอาไปจะเสียงานเราใหม่...มันก็ต้องเป็นคนใจรักมันก็ฝึกกันได้...” (ID6)

“...เขาก็ต้องสนใจแบบที่เราสนใจแหละไม่มีไม่มีเรื่องตำราแล้วไม่มี ดูด้วยตาอย่างเดียวลองวาดตามลายง่าย ๆ ดู พอทำไปเรื่อย ๆ มีประสบการณ์มากขึ้นก็เริ่มทำเป็นลายอื่นที่มันยากขึ้นที่มันดูสวยขึ้น และเริ่มมีหนังสือซื้อหนังสือลายมาดูและลองวาดตาม...เหมือนนะน่าจะเหมือนเราที่มีความสนใจและมีความตั้งใจอยากจะทำเมรุจริง ๆ แล้วที่เราเรียนมาผสมกันไปเป็นประสบการณ์จากบ้านไปเรียนมาก็เลยได้วิชามาประกอบรวมกันหน่อยให้มันสวยขึ้น นายกฤษฎเป็นคนที่เก่งเขา เรียนเรื่องลายมาด้วย มีความสนใจอยู่ในตัวด้วย...” (ID10)

“...ต้องมีใจ ต้องมีความสนใจ ต้องใจเย็น...” (ID17)

2.3.2 เป็นคนมีไหวพริบปัญญามีปฏิภาณไหวพริบ คุณสมบัติข้อนี้จะช่วยส่งเสริมให้การรับรู้เร็วขึ้น มีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี เช่นกรณีการประกอบติดตั้งเมรุลอยซึ่งเป็นงานที่เสี่ยงต่ออันตรายโดยเฉพาะในการขึ้นที่สูงที่ไม่มีระบบป้องกันแบบมาตรฐาน ดังนั้นเมื่อเกิดความขัดข้องหรือการติดขัดแล้วการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่ทันต่อเหตุการณ์จะช่วยบรรเทาความรุนแรงได้ ดังนั้นการคัดเลือกผู้ที่ย้ายอดมักจะดูจากผู้ที่มีไหวพริบและปฏิภาณไหวพริบดี รวมถึงคุณสมบัติข้อนี้จะเป็นมูลเหตุพื้นฐานที่ก่อให้เกิดความคิดในการพัฒนางานที่จะช่วยลดการใช้ปัจจัยต่าง ๆ ได้และยังคงไว้ซึ่งประสิทธิภาพในการทำงานได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ไม่มีเขาว์คนที่เขาก็กทำไม่ได้...” (ID5) และ “...คนทำเมรุมันต้องมีเขาว์ ดูแล้วจำ ทำตาม ผิดก็แก้...” (ID12)

2.3.3 มีความรู้พื้นฐานทางช่างหรือศิลปะอยู่บ้าง ความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องต่อการทำเมรุลอยอยุธยาจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และความเข้าใจให้รวดเร็วขึ้น เช่น การเข้าใจคำสั่งการ และสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องเป็นการเอื้อต่อประสิทธิภาพในการทำงานและการประยุกต์เอาความรู้ที่มีอยู่มาใช้ในงานได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ไม่ต้องเป็นช่างก็ได้ บางคนก็เป็น ต้องมาทำควบคู่กันไป ต้องมาจับคู่กับคนที่เป็น...” (ID3) และ “...ต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องช่างสำคัญที่สุด...” (ID17)

3. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอนาคต

วิธีการที่เหมาะสมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ได้ผลในอดีตและปัจจุบันก็น่าจะเป็นวิธีการที่ได้ผลในอนาคตด้วย ด้วยเหตุนี้วิธีการถ่ายทอดที่เหมาะสมก็คงไม่แตกต่างจากอดีตเพราะแสดงให้เห็น

แล้วว่าภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยายังคงสืบทอดมาให้เราได้ประจักษ์ ดังนั้นวิธีที่เหมาะสมที่สุดในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอนาคตก็คือ การฝึกปฏิบัติไปพร้อมกับการเรียนรู้จากช่าง (ทำไปเรียนรู้ไป) แบบตัวต่อตัว (face to face) โดยการแนะนำ สาธิตการทำ อบรมสั่งสอน ให้ลงมือทำจริง พร้อมทั้งให้แก้ไขเมื่อเกิดความผิดพลาด ส่งเสริมให้เกิดการจดจำด้วยสัญลักษณ์ เช่น สัญลักษณ์ที่ขึ้นส่วนต่าง ๆ การเรียกชื่อย่อขึ้นส่วนต่าง ๆ ให้จำง่ายขึ้น เช่น เสาคิดพริ้งยอด เรียก “ไอ้ต่อง” กระจังบายศรีส่วนยอด เรียก “กระจังยอด” เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...คือถ้าคนอยากจะทำเนี่ยก็ต้องมาฝึก มาฝึกแล้วก็มาตั้งไปด้วยทำไปด้วย ...” (ID2) และ “...วิธีการทำขั้นตอนก็ต้องสอนเขาครับ ก็จับคู่กันทำ...” (ID17)

5. ปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาและแนวทางแก้ไข

ปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาและแนวทางแก้ไข มีดังนี้

1. ปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

ปัจจุบันการทำเมรุลอยอยุธยามีปัญหาหลายด้านซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานและการสานต่อภูมิปัญญาอันดีนี้ไว้ และหากไม่รีบแก้ไขเชื่อว่าจะส่งกระทบในวงกว้างได้ในอนาคต เพราะปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้บางเจ้าต้องเลิกกิจการ หรือขายต่อกิจการให้กับคนในชุมชนอื่นไป สำหรับปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการสืบสานภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยามีหลายประการดังนี้

1.1 ขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปของสภาพเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้แรงงานในการทำเมรุลอยลดลงเนื่องจากเป็นงานที่ยากลำบากและเสี่ยงต่ออันตราย คนรุ่นใหม่หันไปทำงานในโรงงานกันหมดจึงหาแรงงานยาก ด้วยการขาดแคลนแรงงานทำให้ไม่สามารถเลือกคนงานมาทำได้ ปัญหาต่าง ๆ จึงตามมาเช่น ไม่ขยัน ไม่อดทน ทำงานสองสามงานแล้วก็เลิกหันไปเข้าโรงงาน ปัญหาหาเสาพืด เป็นต้น ดังนั้นปัญหาการขาดแรงงานทั้งจากภายในครอบครัวและจากชุมชนจึงเป็นอุปสรรคที่ใหญ่มากที่อาจจะทำให้ต้องเลิกกิจการได้ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เป็นไม่เป็นที่ต้องเอาไป ปัจจุบันนี้คนรุ่นใหม่ ๆ ก็ไปทำโรงงานกันหมด...คนงานนี้แหละหายาก คนรุ่นใหม่ไม่เอาเลย แล้วมันเป็นงานหนัก ต้องเป็นคนที่มีความอดทนจริง ๆ แต่ก่อนค่าแรงก็ไม่ใช่ว่าจะแพง เตี้ยวันนี้ค่าแรงแพงกว่าเยอะ หลายเท่าเลยยังไม่มีใครเอาเพราะมันเหนื่อย ขนขึ้นขนลงตั้งแล้วก็รื้อแล้วก็ขนขึ้นขนลงอีก ถ้ามีรถตัวเองไม่เป็นไรเราก็เอาครรถไว้ได้...” (ID3)

“...ปัจจุบันนี้เราเลือกไม่ได้แล้ว ไซ้ปัจจุบันมันเลือกไม่ได้แล้วก็คือเขาต้องดูงานต่องานว่าจะไปต่อไหมคือถ้าเราควบคุมได้ก็โอเคอย่าให้เสียเราก็แล้วกัน...” (ID6)

“...มีการแข่งขันเมรุกันมากขึ้น คนทำกันเยอะขึ้น ปัญหาลูกน้อง ลูกน้องนี้จะทำให้เมรุเราตกต่ำไป มีปัญหากับเจ้าภาพมั่งอะไรมั่ง เศรษฐกิจไม่ค่อยดี...” (ID15)

“...ตอนผู้ใหญ่เสียใหม่ ๆ ยังทำอยู่มีตาชมหัวหน้าคนงานในอดีตดูแลต่อมาระยะหนึ่งต่อมาตาชมหัวหน้าคนงานก็อยากจะทำเพราะคนงานรุ่นใหม่ดูแลควบคุมยาก...” (ID16)

1.2 คนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจ เมื่อขาดความสนใจ ขาดใจรัก จึงเลือกเรียนทางสายอื่นแทนที่จะเรียนทางด้านศิลปะเพื่อเอามาพัฒนางานของตนให้มีความสวยงามมากขึ้น รวมถึงไม่มีคนอยากมาทำช่างเมรุลอยอยุธยาเพราะเห็นว่าเป็นงานที่หนัก จึงเลือกสมัครเข้าโรงงานมากกว่าเพราะอย่างน้อยก็มีวุฒิการศึกษาภาคบังคับ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...คนรุ่นใหม่ไม่มีใครสนใจที่จะมาทำ ลูกชายก็ยังไม่เก่ง...” (ID3)

“...ไม่มีคนมาสมัคร อยากรสอนแต่ไม่มีใครมาเรียน...” (ID4)

“...ก่อนชายก็ปรึกษาลูกปรึกษาครอบครัวใจอยากเก็บไว้ให้ลูกหลานแต่ไม่มีใครรักที่จะทำ ต่อ ลูกก็ไม่ชอบ เสียตายแต่ไม่มีลูกชายเลยเป็นสมบัติที่ใช้เลี้ยงลูกจนเรียนจบ...” (ID16)

“...เด็กใหม่ ๆ ก็สอนนะ แต่เด็กสมัยนี้ไม่ค่อยสนใจกันหรอก...ปลูกฝังให้เด็กรุ่นใหม่ ๆ มาสนใจ สอนในโรงเรียนทำยาก คนมันไม่มาทางนี้ก็ยาก...” (ID17)

1.3 ขาดแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตและก็ยังไม่ได้ รับการส่งเสริมจนกระทั่งถึงปัจจุบัน แหล่งการเรียนรู้เป็นคลังของความรู้และหลักฐานที่สำคัญที่จะ ช่วยให้ผู้คนรุ่นหลังรับรู้ที่ไปที่มา คุณค่าและความสำคัญ เมื่อเมรุลอยอยุธยาเป็นมรดกไทยที่ทรงคุณค่าก็ ควรที่จะได้รับการส่งเสริมอย่างถูกวิธี หากปล่อยทิ้งขว้างเชื่อว่าสักวันคงสูญหายได้ในที่สุด เพราะถูก รุมเร้าด้วยปัญหาทั้งภายในและภายนอก ทั้งจุลภาคและมหภาค ซึ่งบางครั้งก็ควบคุมไม่ได้ เช่น การ เกิดโรคระบาดทำให้งานไม่มี แรงงานหันไปทำงานโรงงานกันหมด เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดดังนี้

“...ไม่มีศูนย์การเรียนรู้ให้คนมาศึกษา...” (ID3)

“...ไม่มีศูนย์เรียนรู้เรื่องเมรุลอย...” (ID4)

“...ไม่มีมีศูนย์กลางเมรุลอยหรือศูนย์กลางถ่ายทอดความรู้เมรุลอยในบ้านหัวเวียง...” (ID7)

“...เท่าที่สัมผัสในชุมชนไม่มีศูนย์การเรียนรู้ ไม่เห็นมีศูนย์ฝึก...” (ID17)

2. แนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

สำหรับแนวทางที่กลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยเสนอไว้ เป็นมุมมองที่เขามองว่าสามารถทำได้ในทัศนะ ของผู้ทำหรือผู้มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับเมรุลอยอยุธยา ที่อาจจะจะเป็นกระบอกเสียงให้กับภาครัฐ รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เห็นถึงความสำคัญในเชิงคุณค่าทางศิลปะมากกว่าจะมองแต่คุณค่าใน เชิงพาณิชย์แล้วเรียกเก็บภาษีแต่เพียงอย่างเดียว การให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าอย่างแท้จริงถือ เป็นการแสดงออกซึ่งความจริงใจในการช่วยแก้ไข้ปัญหา เป็นการส่งเสริมกำลังใจในการทำงานที่ดี มากกว่าการบั่นทอนด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่นอกจากจะทำให้ลดคุณค่าทางความคิดแล้วยังจะเป็นชนวน ให้เกิดการสูญหายได้ ดังตัวอย่างคำพูดว่า

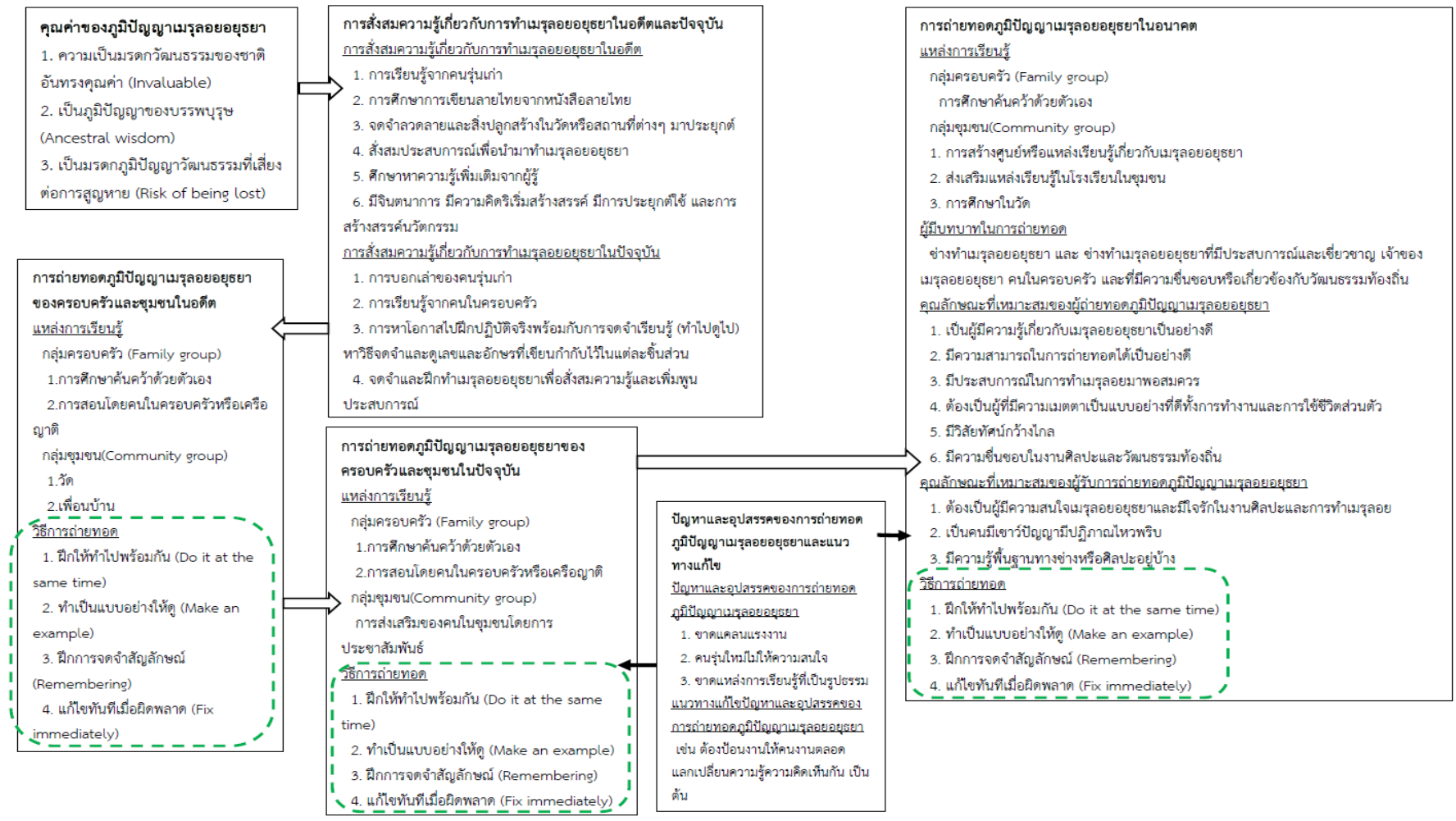
“...มันก็ต้องหาแรงงานจนได้อะ...” (ID2)

“...คือถ้าเรายึดหลักราคามันเล็กความจริงถ้าเราวมกันถ้าหลังไหนได้มันก็ดี ควรรวมกลุ่ม กันคือเรารู้ในจุดบอกว่าค่าใช้จ่ายใช้เท่าไรคือมาแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นกัน...” (ID6)

“...เราต้องป้อนงานให้คนงานตลอด ไม่งั้นเขาจะไปทำงานที่โรงงาน...” (ID7)

ตัวอย่างคำพูดทำให้เราทราบถึงมุมมองที่เขาคิดว่าเขาต้องทำเพื่อความอยู่รอดทั้งกับตนเอง ครอบครัว และวัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงการขาดการส่งเสริมจากภาครัฐและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หากไม่เร่งแก้ไข้หรือส่งเสริมที่ถูกต้องเชื่อว่าสักวันคงไม่เหลือให้เห็นแม้แต่ซาก ของภูมิปัญญาที่ดีงามเหล่านี้

จากผลการวิจัยกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา สามารถสรุปได้ดังภาพที่

ภาพที่ 5-109 กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

ตอนที่ 4 การพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ

การวิจัยส่วนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของยูเนสโก คือ 1) เพื่อปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ 2) เพื่อประกันว่าจะเคารพมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชนกลุ่มชนและปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้อง 3) เพื่อเพิ่มความตระหนักในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติถึงความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน และ 4) เพื่อให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือระหว่างประเทศ การสงวน หมายถึง มาตรการเพื่อให้มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ดำรงอยู่รอดต่อไป ซึ่งรวมไปถึงการจำแนก การบันทึกหลักฐาน การวิจัย ปกป้อง คุ้มครอง ส่งเสริม เชิดชู ถ่ายทอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผ่านทางการศึกษาในระบบและนอกระบบ รวมทั้งการฟื้นฟูมรดกดังกล่าวในด้านต่าง ๆ (UNESCO, 2003) โดยผลการวิจัยประกอบด้วย

- 4.1 คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา
- 4.2 ความสำคัญของการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา
- 4.3 วิธีการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 4.4 การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง
- 4.5 การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการเคารพ
- 4.6 การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านความตระหนัก
- 4.7 การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านแนวทางความร่วมมือและการขอ

ความช่วยเหลือ

- 4.8 บทบาทของภาครัฐในการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

สำหรับรายละเอียดของผลการวิจัยในแต่ละประเด็นสามารถอธิบายได้ตามลำดับดังนี้

1. คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

ก่อนที่จะศึกษาถึงการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ ในเบื้องต้นเราจะต้องรู้ถึงคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาเสียก่อน ทั้งนี้เพราะถ้าเรารู้ว่าเมรุลอยอยุธยามีคุณค่าอย่างไรเมื่อเราเข้าใจภาพรวมของคุณค่ามรดกทางภูมิปัญญาอย่างแจ่มชัดแล้ว เราจะมีวิธีการหรือแนวทางในการสงวนไว้ซึ่งสิ่งดีงามเหล่านั้นไว้ รวมถึงสามารถนำไปเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ทั้งในคนไทยด้วยกันเองและชาวต่างชาติ เพื่อให้เขาเหล่านั้นรู้สึกชื่นชม และมีความภาคภูมิใจเฉกเช่นเดียวกับความภูมิใจของคนคนในชุมชนที่เป็นต้นกำเนิดของวัฒนธรรมอันดีเหล่านั้น คุณค่าหมายถึง สิ่งที่เป็นประโยชน์ หรือมีมูลค่าในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังนั้นคุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ก็หมายถึง สิ่งที่เป็นประโยชน์ หรือมีมูลค่าที่มีต่อ บุคคล ชุมชน หรือประเทศชาติ ดังนั้นเพื่อให้

เห็นภาพของคุณค่าอย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงได้เสนอผลการวิจัยตามลำดับโดยเริ่มตั้งแต่คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อบุคคลหรือปัจเจกบุคคล คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อชุมชน และคุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อประเทศชาติ ดังนี้

1. คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อบุคคลหรือปัจเจกบุคคล

คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อบุคคลหรือปัจเจกบุคคลเป็นคุณค่าจากการรับรู้ถึงความชื่นชมและคำชื่นชมจากบุคคลที่พบเห็นที่ส่งผลต่อความรู้สึกของบุคคลหรือครอบครัวของบุคคลนั้นเป็นการสร้างแรงเสริมทางบวกต่ออาชีพและการสานต่อมรดกภูมิปัญญาให้คงอยู่ต่อไป ดังนี้

1.1 ความรู้สึกของผู้ที่ได้พบเห็นเมรุลอยอยุธยา

คำชื่นชม เป็นการแสดงออกถึงคุณค่าที่ผู้พบเห็นต้องการอยากจะสื่อสารให้กับคนอื่นรู้ การรับรู้ของผู้ฟังมักจะต้องพิจารณาบริบทอื่นควบคู่ด้วย เช่น สีหน้า แววตา น้ำเสียง เพื่อยืนยันถึงความจริงจังและจริงใจในการสื่อสาร จากการสัมภาษณ์ และพูดคุยทำให้ทราบว่าช่างเมรุลอยมักจะได้ยินคำชมอยู่เสมอ ๆ ทำให้ตนเองรู้สึกมีคุณค่า และเกิดความภาคภูมิใจ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...เขาก็ชมนะ ไม่มีใครติแต่คนชมว่าโอ้โหสวยอย่างนั้นสวยอย่างนี้...” (ID3) “...มันเหนื่อย ก็ดีมีคนมาชม...” (ID3) และ “...ชื่นชมปัจจุบันก็ยังเหมือนเดิมละ คือไปไหนเขาก็ต้องบอกเมรุลอยอยุธยาหัวเวียงนะ...” (ID6)

นอกจากคำชื่นชมที่มาจากคนอื่นแล้ว ตัวของช่างเมรุลอยเองก็มีความรู้สึกภาคภูมิใจในสิ่งที่เขามีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นผู้อยู่เบื้องหน้าหรือเบื้องหลังก็ตาม ความภาคภูมิใจ คือการเห็นถึงคุณค่าของสิ่งที่ตนเองคิด สร้าง ทำ จนออกมาเป็นเมรุลอยอยุธยาที่มีความสวยงาม วิจิตรตระการตา เป็นที่ประทับใจต่อผู้พบเห็นจนเกิดคำชื่นชม ทั้งบุคคลที่อยู่ในฝ่ายของเมรุลอยอยุธยา และคำชมที่มีต่อเจ้าภาพ เหล่านี้ล้วนส่งผลทางบวกต่อความรู้สึก ตอกย้ำให้เห็นถึงความมีคุณค่าและการยอมรับของคนทั่วไปได้เป็นอย่างดี ความรู้สึกของช่างเมรุลอยอยุธยาเมื่อได้พบเห็นพิจารณาได้จากตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...คนที่ไปติดตั้งเมรุลอยอยุธยา เขาภูมิใจในรูปทรงที่สวยงามครับ ดูจากการที่เขาชมเมรุลอยแล้วยิ้ม...รู้สึกชื่นใจกับเจ้าภาพ...” (ID2)

“...ก็ภูมิใจ ก็บอกว่าสวยดีไม่เห็นมีใครติเลย...” (ID5)

“...คนส่วนใหญ่เขาจะชม...” (ID6)

“...ไม่เคยโดนติ แต่โดนชม...” (ID9)

“...ความสวยงามไม่มีใครพูดเลยไง ไม่มีใครคิดว่าเมรุยังไม่สวยไม่มีเลย...” (ID10)

“...จะชื่นชมทุกที่เลย เพราะว่าเมรุเราไม่ได้จกใครทั้งหมดสวยหมดทุกหลัง พอเอาไปตั้งเพราะคนไม่เคยเจอ ภูมิใจ ถ้ามหลังไหนสวย สวยทุกหลัง ถ้าเราเลิกตั้งก็จะเก็บไว้ไม่ขาย...ส่วนใหญ่จะชม ไม่ว่าหลังไหนของอยุธยาที่เออะ...ฉันว่าจะทำไปจนตาย ไม่ขาย ไม่มีงานก็เก็บ เอาไว้ดู เป็นความภูมิใจ...” (ID13)

“...รู้สึกปลื้มใจ ดีใจ เราได้ทำผลงานสำเร็จ...เราก็ปลื้มใจ เขาให้เกียรติเรา บางคนเขาไม่เคยเห็น บางคนเรียกวิมานเลยนะ...” (ID14)

“...มีแต่คนชมว่าเมรุสวย...” (ID15)

1.2 ความภาคภูมิใจกับการรับเสด็จเชื้อพระวงศ์เมื่อครั้งเสด็จมาเป็นองค์ประธานในพิธีศพ หรือใช้เป็นพระเมรุมาศจำลองในส่วนภูมิภาค

เจ้าของและช่างผู้ทำเมรุลอยอยุธยาที่ได้รับโอกาสใช้เป็นเมรุลอยชั่วคราวรับเสด็จ จะรู้สึกปลาบปลื้มและภาคภูมิใจมาก และจะรู้สึกเป็นเกียรติของครอบครัว ที่พระองค์ทรงพระกรุณา นั้นแสดงให้เห็นว่าเมรุลอยอยุธยาจะต้องมีคุณค่ามากพอและเหมาะสมต่อเกียรติของผู้วายชนม์และงานพระราชทานเพลิงศพนั้น สิ่งเหล่านี้เป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับความรู้สึกของช่างเมรุลอย ที่พยายามพัฒนาปรับปรุงให้สวยงามอยู่อย่างต่อเนื่องเพื่อให้สมเกียรติและทรงคุณค่าเมื่อได้รับความไว้วางใจให้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีศพที่สำคัญ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...เมื่อก่อนไม่มีรถไม่มีอะไรตอนงานสมเด็จย่าออก 4 หลัง ตั้งห่าง ๆ กันทั้งนั้นเลยแถมเดินสายอย่างกับนักดนตรี วันนั้นแกรับเงินมาใส่ถุงปุ๋ยแบกมาไม่มีใครรู้...ก็เลยคิดจะมาทำให้ชื่อเสียงของพ่อยังคงอยู่ต่อไป...ก็ดีใจภูมิใจ ที่ว่าท่านเสด็จ เกร็งนะสิ ส่วนมากสำนักพระราชวังเขาจะต้องมาดูมาสำรวจก่อนขบวนขบวนไหนดีหรือบันไดเขาก็มาติดตั้งเองเขาก็มาทำมาดูแล คือเขาจะต้องมีการจัดสถานที่ก่อนสำนักพระราชวังมาดูความพร้อมก่อน ช่วงพิธีเขาจัดการเองหมด สำนักเขาอยู่หมด ตอนที่พระเทพเสด็จมาคือศพของแม่ยายตาเลิศ คนสมุทรปราการ คือคนที่ตายเนี่ยเขาบริจาคเงินประจำ...” (ID3) และ “...เคยไปรับพระเทพ 3 หนแล้ว ภูมิใจ แต่พออีกนานเขาก็พูดไม่ต้องเอาเมรุก็ได้ความจริงเมรุวัดฉันก็มาได้ แก่ก็ขมนะว่าเมรุอยุธยาเนี่ยสวยจริง ๆ เขากลับปลื้มเงินนั่งชมว่าสวยแต่ก็ไม่น่าหา...มีโสมเสด็จเมื่อ 2 ปีที่แล้วมั้งแต่ตอนนั้นเจียบไปแล้วไม่มีแล้ว...เคยใช้เป็นพระเมรุมาศจำลองเสด็จยากับพระพี่นาง 2 คน...” (ID13)

1.3 ความภาคภูมิใจในความสวยงาม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ลวดลาย และการประยุกต์ดัดแปลงเป็นความภูมิใจของช่างที่มองเห็นถึงคุณค่าความเพียรพยายามของคนรุ่นเก่าที่ส่งต่อมาจากกระทั่งถึงปัจจุบัน รวมถึงอยากจะสงวนรักษาไว้ให้ลูกหลาน เพื่อให้เขาสัมผัสถึงคุณค่าที่ตนเองเคยสัมผัสมา ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ภูมิใจในความคิดภูมิปัญญาที่รังสรรค์เมรุลอยมาถึงปัจจุบัน...” (ID2)

“...คือเมรุลอยถ้าคนได้มาแล้วไม่ทำก็ไม่ได้อนุรักษ์ของไว้...” (ID6)

“...ภูมิใจที่ในประเทศไทยมีเมรุทรงนี้เป็นหลักแรก ที่อื่นไม่มี อย่างที่ภาคอีสานเอาไปทำต่อแบบเลียนแบบมันก็ไม่เหมือนกับที่นี่ลวดลายมันก็ไม่เหมือนกันรากฐานอะไรแบบนี้มันก็ไม่ค่อยเหมือนกันเท่าไร ก็มีพื้นฐานมาตั้งแต่อดีตทำให้มันมั่นคงจนถึงปัจจุบันแบบนี้ ประสบการณ์ต่อยอดมานานกว่าที่อื่น...” (ID10)

“...ก็ภาคภูมิใจมากเพราะ เราไม่มีสมบัติ เราก็กินด้วยลำแข้งไม่ได้มีเงินเป็น 10 ล้านมาสร้างเอง เราก็กินไปใช้ไปสร้างไป คือเขาอยู่ไม่มีความหมายเลยนะเมรุอะ แต่พอไปตั้งบูมมันสง่างามมันถ้ายูบมันดูดีเราก็กปลื้มใจเออ ชีวิตเราก็มองนะ ชีวิตเราพอก็กินมาดีแล้วนี่คือความภูมิใจ ทำแล้วได้ดี เวลาเราทำเสร็จก็ปลื้มใจเวลาเขาได้เห็น โอ้โฮ เมรุสวยจัง...” (ID11)

“...ใช่ ๆ ๆ อยากเลยแหละ เวลาไปตั้งเมรุผมภูมิใจ เรามีเงินมีอะไรก็เพราะอาชีพเมรุนี้แหละ เราก็กินจนสุดความสามารถ แต่ก็ดีใจถ้าจะมีคนเอาอาชีพนี้ไปสานต่อ...ภูมิใจที่ตัวเราทำด้วยมันเหมือนเป็นวัฒนธรรมนะ เขียนลายไทย มันเอามาผสมผสานลายช่างกับลายเขียนมารวมกัน...” (ID15)

1.4 เป็นมรดกอันทรงคุณค่าสะท้อนความคิดและภูมิปัญญาของคนรุ่นเก่า

มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่เรามีโอกาสได้พบเห็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดและภูมิปัญญาของคนรุ่นเก่า ที่ในยุคนี้ความทันสมัยของเครื่องมือแทบจะไม่มีเลย การสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่ใช้ภูมิปัญญาของตนทั้งสิ้น ด้วยความเพียรพยายามและความมานะอดสาหะก่อให้เกิดสถาปัตยกรรมที่มากด้วยคุณค่า นำมาซึ่งความภาคภูมิใจให้กับทั้งคนรุ่นเก่าที่ส่งต่อมาจากกลายเป็นความภาคภูมิใจของคนยุคปัจจุบัน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ภูมิใจมาก ภูมิใจอะที่พอเราเป็นคนสู้ชีวิตแบกบุกเบิกมาเลยเริ่มจากการเปลี่ยนช่างไม้ก่อสร้างบ้านเป็นพื้นฐาน...” (ID3)

“...เขาต้องภูมิใจนะ มันคือรุ่นเก่าที่อายุมากขึ้นแล้วอยากให้มีคนสืบทอดและพัฒนาให้มันดีเจริญขึ้นสวยขึ้น น่าจะมีคนชอบไม่มีการสกัดกั้นอะไรแบบเนี้ยอยากให้เกิดรุ่นหลังได้รู้ เก่ง ทำได้แล้วพัฒนาให้มันดีขึ้นจริง ๆ ใช้งานได้แล้วก็สะดวกมากขึ้น...” (ID10)

“...ภูมิปัญญาก็มาจากรุ่นพ่อรุ่นลูก...” (ID17)

2. คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อชุมชน

สำหรับคุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อชุมชน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏชัดต่อสายตาคคนไทยทั่วประเทศ มองได้จากการเดินทางไปติดตั้งเมรุลอยอยุธยาทั่วทุกภาคของประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน จนกลายเป็นตราสัญลักษณ์ว่าเมรุลอยรูปทรงแบบนี้ต้องเป็นของอยุธยา การรับรู้ถึงคุณค่าทางภูมิปัญญาต้องใช้เวลาในการสั่งสมผ่านการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและจะต้องทันต่อการเปลี่ยนแปลงไปของสังคม ต้องมีการปรับตัวเพื่อให้อยู่รอด เพราะถ้าคนอยู่รอด มรดกภูมิปัญญาก็จะอยู่รอดตามไปด้วย สำหรับคุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อชุมชนมีอยู่ด้วยกันหลายประการดังนี้

2.1 กลุ่มผู้ทำเมรุลอยอยุธยาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยคือบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ด้วยความคงอยู่เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางภูมิปัญญาที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนมาอย่างต่อเนื่องจากผู้ที่เกี่ยวข้อง คุณค่า ช่างเมรุลอยพยายามคิดสร้างสรรค์ จากประสบการณ์และภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการสร้างสรรค์รูปแบบ สัดส่วนรูปทรง และการใช้วัสดุ ที่ลงตัวเข้ากันเป็นอย่างดี เป็นที่ชื่นชมชื่นชอบของผู้พบเห็น เกิดเป็นตราสัญลักษณ์ในใจที่ผู้พบเห็นจะทราบได้โดยทันทีว่าเมรุลอยแบบนี้มีที่เดียวในประเทศไทยคือ ที่หัวเวียง นำมาซึ่งความภาคภูมิใจต่อคนในชุมชน เพิ่มคุณค่าให้กับชุมชน เพราะเป็นที่รู้จักของคนทั่วประเทศ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...มันเป็นความชอบ ส่วนความภูมิใจมันจะเกิดก็ต่อเมื่อมันประจักษ์กับสายตาทุกคนเป็นที่ยอมรับของชุมชนประเทศชาติ...” (ID2)

“...เมื่อก่อนในอยุธยาก็มีที่นี้ที่เดียว...” (ID3)

“...ก็ภูมิใจ ก็มีที่นี้ที่เดียวที่หัวเวียง...” (ID5)

“...ภูมิใจสิ รู้จักทั่ว ต้องเป็นคนเอาใจใส่ด้วยนา ต้องเป็นคนตามใจเจ้าภาพ ไม่ขัดขึ้น ไปตามเวลาตรงเวลา...” (ID15)

2.2 เป็นแหล่งสร้างรายได้ที่มั่นคง และเป็นแหล่งอาชีพของของคนในชุมชน

อาชีพการทำเมรุลอยอยุธยา ถือเป็นอีกหนึ่งอาชีพที่ต้องใช้แรงงานคนพอสมควร ดังนั้นเมื่อมีการออกงานแต่ละครั้ง คนในชุมชนก็จะมีรายได้มาใช้จ่ายในครอบครัวของตน นอกเหนือจากรายได้จากการเป็นช่างเมรุลอยอยุธยาแล้วยังเพิ่มรายได้ให้ธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น รถบรรทุก เครื่องปั่นไฟ พลุ ตะไล ดอกไม้ไฟ ดอกไม้ประดับ เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ภูมิใจครับก่อนหน้านี้จักรยานสักคันก็ไม่มีตอนนี้อยากได้อะไรก็ได้...” (ID6)

“...มันมีส่วนกระจายรายได้อาชีพในชุมชนเพิ่มขึ้น...” (ID17)

“...ก็ภูมิใจนะที่เราเอาวิชาความรู้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ คิดว่าคนในชุมชนเขาภูมิใจนะ...” (ID17)

2.3 ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาคือความภาคภูมิใจของชุมชน และอยากรักษาไว้ให้

ลูกหลาน

การรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ถือเป็นเก็บรักษาสมบัติอันล้ำค่าให้กับชุมชน เพื่อส่งต่อและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง ให้ได้รับรู้ถึงความเพียรพยายามของคนรุ่นเก่าซึ่งถือเป็นสมบัติอันล้ำค่าที่มีอยู่แค่ชุมชนเดียวในประเทศไทย ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตนที่มีของดีที่ไม่มีที่ใดเหมือนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...อยากให้เขาได้รู้ประวัติความเป็นมา ว่ามันมีกี่แบบ ทำไมที่อื่นไม่มี ทำไมที่นี่ถึงมี อยากให้มีส่วนรับรู้แบบนี้ที่เรามาทำประวัติของเมรุของคนท้องที่บางคนยังไม่รู้จริงเลยแล้วมันเป็นหลักฐานสำคัญที่คนรุ่นเก๋ารุ่นใหม่ได้รู้ความแตกต่าง ชัดมากขึ้น...” (ID10)

3. คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อประเทศชาติ

คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อประเทศชาติ เป็นการนำความรู้ทางภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาไปเป็นแนวทางในการต่อยอดทางความคิด และการสร้างสรรค์งานศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง ปัจจุบันเมรุลอยอยุธยาถือเป็นต้นแบบของเมรุชั่วคราวที่ถูกนำไปใช้ในทุกภูมิภาคของประเทศไทย ถือเป็น การต่อยอดทางภูมิปัญญาที่เจ้าของภูมิปัญญายินดีที่จะถ่ายทอดให้อย่างเต็มใจ จากการสัมภาษณ์และพูดคุยกับกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยพบว่า ทั้ง 17 คนเห็นด้วยหากจะมีการนำความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาไปต่อยอดในท้องถิ่นของตน ด้วยเหตุผลคือ การนำความรู้ไปต่อยอดเป็นการสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับชุมชนอื่นของประเทศไทย ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...นำไปต่อยอดทำเป็นอาชีพในแต่ละจังหวัดก็ดีนะ ยิ่งคนที่เขามีความรู้มีความสามารถยิ่งดี...” (ID3)

“...พวกเราเปิดตรงนี้นานแล้วมันก็โอเคแล้วพอเขาทำราคาถูกกว่าเราก็ต้องยอมรับแรงงานเขาก็หาง่ายขนส่งก็ใกล้ฝีมือเขาอาจจะพัฒนาไปแต่ต้นกำเนิดก็คือเรา ความจริงก็ควรให้เกียรติเราบ้างเพราะพวกกลายอะไรก็มาจากเรา...” (ID6)

“...ถ้าวันหนึ่งเขาเข้ามาขอข้อมูลเราแล้วเอาไปทำเขาก็ยินดีนะครับ ยินดี ไม่กลัวว่าเขาจะเอาไปเป็นของเขาเลย สังคมสมัยก่อนก็ต้องแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันเราต้องแบ่งปันกัน...” (ID8)

“...ไต่อย่างนี้เราก็ไม่ว่าเพราะมันคืองานศิลปะคือเขาเอาไปก็ดีลูกหลานก็ได้เป็นต่อไป แต่เขาก็ไม่กระตือรือร้นเขาก็ขอมะพวกกลายแบบ กลายกระจัง กลายอะไรเขาก็ขอมะ เขาบอกพื้มีลายอยู่ก็

ขอ บอกไปสิไปบ้านจะเอาไร มีเยอะเอาไปเยอะมันขอเราเลยลายกระจิงพวกอะไรต่าง ๆ เนี่ยดูลาย
อะไรก็ดูเอาแต่คนมันเป็นลวดลาย...” (ID11)

“...ก็เห็นด้วยนะ ให้เขาทำได้ คนอื่นเคยมาขอแต่เขาก็กลับไปทำไม่ได้ บางทีเห็นลายชอบ
สวยเราก็ขอลายหน่อย เขาก็ให้...” (ID13)

แต่ถึงอย่างไรก็ตามการนำภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาไปเป็นต้นแบบก็ควรอ้างอิงให้เกียรติ
เพื่อให้คนทั่วไปทราบถึงความเป็นมา และช่วยประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาให้มีชื่อเสียง
มากยิ่งขึ้น รวมถึงอยากให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของเมรุลอยอยุธยาและไม่อยากให้อีกเอกลักษณ์
เหล่านั้นผิดเพี้ยนไปจากเดิมมากนัก ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...เอาไปทำได้แต่ต้องให้เกียรติที่มาว่าเอา
รูปแบบมาจากไหนเป็นการให้เกียรติกันให้ความเคารพกัน...” (ID2) และ “...เห็นด้วยแต่ต้องเอา
เอกลักษณ์ไปด้วยไม่ใช่เอาแต่แบบไปไม่ใช่ไปอยู่ที่อื่นแล้วเอาไปประยุกต์ให้มันผิดรูปแบบ...” (ID1)

จากผลการวิจัยด้านคุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ทำให้เห็นภาพรวมของคุณค่า
มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติของเผ่าพันธุ์
ท้องถิ่น แสดงถึงเกียรติและความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นและของคนในชาติ ทำให้เกิดความรัก
หวงแหน เห็นคุณค่า เป็นสิ่งก่อให้เกิดความรู้สึก ความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ เป็น
ความมั่นคงของชาติ และเป็นหลักฐานที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อการเผยแพร่การ
สืบทอดและนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต อันนำไปสู่การพัฒนาสังคมเศรษฐกิจที่ยั่งยืนต่อไป

2. ความสำคัญของการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยานับว่าเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะช่วยการ
รักษา ส่งเสริม และผลักดันให้ได้รับการขึ้นทะเบียนทั้งในระดับชาติและระดับสากลทั้งนี้เพราะเป็น
มรดกทางภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าต่อทั้งชุมชน สังคม และประเทศชาติ มีอัตลักษณ์ที่แสดงออกถึง
ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี ที่มีชนบ มีธรรมเนียม ที่สอดแทรกด้วยคติ แง่คิด และการปลูกฝังการ
มีส่วนร่วมในการสงวน รักษา สืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดีงาม มีคุณค่า มีความสำคัญต่อชุมชน และ
ประเทศชาติอย่างมากมายดังนี้

1. ความสำคัญของการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อชุมชน ประกอบด้วย

1.1 เป็นแหล่งสร้างอาชีพ/ รายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน

ถึงแม้จะมีจุดเริ่มมาจากการทำเป็นอาชีพเสริมนอกเหนือจากการทำนา จนกลายมาเป็น
อาชีพหลักให้กับครอบครัว และแรงงานในชุมชน เพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอด การ
พัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ที่มีรายได้จากทั้งการเป็นช่างเมรุลอย คำนำพา ค่าตอบแทนใน
การออกแบบรูปทรง ลวดลาย จนสามารถส่งเสียเลี้ยงดูบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาที่ดี เพื่อมาพัฒนา
คุณภาพชีวิตของครอบครัว ชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป ดังตัวอย่างคำพูดว่า

“...ตอนนั้นเราก้ทำเพื่อเลี้ยงชีพของเรา...คนงานของเราในสมัยก่อนคือคนต่างที่ทั้งนั้น ก็ใน
ตำบล แถวบ้านเรานี้ละ...” (ID5)

“...มันเป็นอาชีพ ปัจจัยหลักให้การดำรงชีวิต อาชีพอื่นการแข่งขันมันเยอะแต่อาชีพเมรุ
ลอยการแข่งขันมันน้อยครับ ผมคิดว่าคนรุ่นก่อนเขายังไม่คิดหροกรครับ เพียงแต่เป็นอาชีพเสริมที่จะ
มาเพิ่มรายได้...” (ID7)

“...เราทำหน้าที่ให้ดีที่สุด สร้างชื่อเสียง ให้เรา ชุมชนก็จะได้ดีตาม ของมีค่า เราต้องส่งเสริมให้มันมีค่า มันถือเป็น อาชีพที่ดี งานที่ดีของชุมชนนะ...” (ID17)

1.2 เป็นภูมิปัญญา เป็นงานฝีมือของคนรุ่นเก่าที่ต้องรักษาไว้ให้ลูกหลาน

การรักษาภูมิปัญญาของคนรุ่นเก่า จะช่วยให้คนรุ่นใหม่ทราบถึงวิถีชีวิต และความเพียรพยายามของคนรุ่นเก่าที่พยายามคิด สร้างสรรค์ เพื่อปูเส้นทางให้กับลูกหลานในอนาคตข้างหน้า เป็นการทำเพื่อคนที่อยู่ข้างหลัง และมุ่งหวังว่าคนรุ่นหลังจะรักษาและสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป ดังตัวอย่างคำพูดว่า

“...ก็มันเป็นมรดกตกทอดมาอะเนอะเราก็ต้องอนุรักษ์ไว้...” (ID3)

“...คิดที่จะทำต่อมาเรื่อย ๆ ไม่ได้อยากจะเลิกเพราะมันแข่งขันกันครับ ไม่มีใครยอมใคร ก็มีที่แรกที่แข่งก็แข่งกับวัดของเขาเลยไม่ได้แกะกะจิ้งก็ไม่ได้แกะ เราก็กมาแกะลายแกะกะจิ้ง...การแข่งขันมันมีส่วนในการพัฒนา...” (ID5)

“...เขาบอกสวยในรูป พอเห็นของจริงพูดไม่ออกเพราะมันสวย เพราะในรูปมันอีกอย่างของจริงอีกอย่าง...” (ID9)

1.3 สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนให้เป็นที่รู้จักของคนไทยทั้งชาติ เพราะหลงเหลือเป็นแหล่งใหญ่อยู่ที่เดียวในประเทศไทย

ด้วยเอกลักษณ์ที่มีความเฉพาะของชุมชน ไม่ว่าจะป็นรูปทรง ลวดลาย ลักษณะอื่น ๆ ทำให้ทราบได้ทันทีว่าต้องเป็นเมรุลอยของอยุธยา ซึ่งต้องอาศัยเวลาในการสร้างชื่อเสียงที่ยาวนานกว่าจะเป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไป เชื่อได้ว่ายังมีอีกหลายคนที่ยังไม่รู้จักเมรุลอยอยุธยา ดังนั้นการสงวนไว้ซึ่งภูมิปัญญาอันดีงามนี้ จะเป็นส่วนช่วยประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปได้รู้จักเพิ่มความมีตัวตนให้กับเมรุลอยอยุธยาได้มากขึ้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...สวย มีอยู่ตำบลเดียวจาก 77 จังหวัด...” (ID4)

“...ก็เพราะว่ามันไม่มี มีแค่ท้องถิ่นแค่นั้นเองที่อื่นเขาไม่มี...” (ID5)

“...เหมือนเป็นต้นกำเนิดแห่งเดียวของประเทศไทย ของหัวเวียงเป็นที่เดียวเป็นที่แรกของประเทศที่ไม่มีที่ไหนเหมือน...” (ID10)

“...แกคิดดูทั้งประเทศมีที่นี้ที่เดียว แกว่ามันเป็นไง มันต้องดี มันต้องสวย คนไทยต้องรักของไทย มันถึงจะรอด แกว่าไหม...” (ID12)

“...ที่อื่นมันไม่มีเหมือนหัวเวียงมันเป็นจุดศูนย์รวมของเมรุ สิ่งที่ยากให้มองก็คือที่นี่มันมีแต่ที่อื่นไม่มี...” (ID14)

“...มันมีที่นี้ที่เดียวละ ฉันทักนะ...” (ID16)

1.4 บ่งบอกถึงรากเหง้า ความเป็นมา บอกเล่าเรื่องราวและวิถีชีวิตตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ด้วยอัตลักษณ์ของเมรุลอยอยุธยา กลุ่มบ้านหัวเวียงสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต และวัฒนธรรมการใช้ชีวิตของคนไทยได้เป็นอย่างดี เช่น การนำงานสานแฝงไม้ไผ่มาประยุกต์เป็นส่วนประกอบในการตกแต่งเมรุลอยอยุธยา การใช้เมรุลอยอยุธยาในการเผาศพเพื่อความประณีตของการจัดงานศพให้กับบุคคลอันเป็นที่รัก เหล่านี้เป็นสาระสะท้อนถึงวิถีคิด การใช้ชีวิต ของคนในชุมชนในอดีตได้เป็นอย่างดี

และสืบทอดต่อกันมานับร้อยปีจนเราสามารถเห็นวิถีเหล่านั้นกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ต่อชุมชนเป็นการรักษาความเป็นรากเหง้าความเป็นมาของชุมชน...” (ID2) และ “...ของเรามันเก่าแก่เป็นร้อยปี...” (ID13)

1.5 บ่งบอกถึงการสืบทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน หากเราเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชนบ้านหัวเวียงหรือใกล้เคียงเราจะทราบถึงพลวัตของการเปลี่ยนแปลงมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เราจะเห็นถึงการประยุกต์ใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนคงอยู่คู่ชาติไทยไปตราบนานเท่านาน เหล่านี้คือความเสียสละที่ถึงแม้จะได้ผลตอบแทนเป็นรายได้ แต่หากขาดสนใจ ความมีใจรัก ความใส่ใจ วัฒนธรรมอันดีทั้งหลายคงถูกทิ้งขว้างไปดังตัวอย่างที่เราจะเห็นได้จากการสูญหายของวัฒนธรรมชุมชนของหลาย ๆ ท้องถิ่น ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ดีสิ ลูกหลานมันได้มีของให้ดู...” (ID12) และ “...อันนี้มันเป็นอาชีพของบรรพบุรุษก็ต้องสืบทอดกันไป...” (ID17)

2. ความสำคัญของการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อประเทศชาติ ประกอบด้วย

2.1 เป็นการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาไทยให้คงอยู่คู่ชาติไทยตราบนานนับพันปี

การร่วมกันสืบทอดมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา นอกจากจะกระทำเพื่อรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีของชุมชนแล้ว ยังช่วยรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศ เพราะการสานต่อคือบันไดไปสู่การประจักษ์แจ้งเห็นจริงของคนทั่วไป ซึ่งสักวันหนึ่งเขาจะเห็นคุณค่าของความเป็นสมบัติไทย ความเป็นมรดกไทย ความมีเอกลักษณ์ไทยของเมรุลอยอยุธยาได้ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ก็อยากให้อนุรักษ์ไว้...” (ID3) และ “...ถือว่าเมรุลอยเป็นมรดกของชาติ...” (ID4)

2.2 ความวิจิตรของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาคือมรดกและสมบัติของชาติ มีเอกลักษณ์เป็นหนึ่งเดียวในโลก

ต้องตั้งคำถามกับตัวเองว่า ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันเราเคยได้พบเห็นเมรุลอยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเหมือนกับเมรุลอยอยุธยาหรือไม่ หากเราได้คำตอบว่าไม่ แสดงว่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต้องมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นและควรค่าแก่การเป็นสมบัติของชาติ เป็นของมีคุณค่าและความสำคัญ อย่ยามองแต่เพียงมุมในเชิงธุรกิจแต่เพียงอย่างเดียว เพราะการนำมาสานต่อทุกอย่างต้องใช้ปัจจัยต่าง ๆ ที่จะต้องซื้อ หา จ้างวาน ซึ่งหากไม่มีการตอบแทนหรือรางวัล เชื่อได้ว่ามรดกเหล่านี้คงไม่สามารถสานต่อมาได้จนกระทั่งถึงปัจจุบัน เมรุลอยอยุธยามีวิธีการสานต่อไม่แตกต่างจากมรดกวัฒนธรรมอื่น ๆ ซึ่งมักจะต้องมีเงินมาเป็นสิ่งตอบแทนเพื่อนำมาใช้ในการสร้างสรรค์งาน และการพัฒนางานให้คงอยู่และเป็นสมบัติของชาติไทยอย่างยาวนาน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...มันเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่มีที่ไหนเหมือนและก็ไม่เหมือนใครด้วยในประเทศเราเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นและมีคุณค่าเทียบเท่ากับงานพระเมรุมาศ...” (ID1)

“...เป็นสมบัติของชาติเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษเขาคิดไว้ให้เป็นสิ่งที่บ่งบอกเรื่องราวความเป็นไทยความเป็นรากเหง้าอย่างหนึ่งของพื้นที่ที่ชัดเจนที่สืบทอดกันมา...ต่อชาติเป็นการรักษาเมรุลอยเก่าแก่ให้เป็นสมบัติคู่ประเทศชาติ...” (ID2)

“...ก็ถือว่าไม่ใช่เมรุต้องใหม่ทุกหลังแต่คิดดู ว่ามีพื้นที่เดียว...” (ID4)

“...ได้ มันเป็นมรดกของชาติ ของประเทศได้ เพราะถ้าที่อื่นสามารถมาเล่นแบบที่หัวเวียงได้ก็จะเป็น แถวอีสานที่เขาเลียนแบบได้ แล้วก็ต้นกำเนิดไม่เหมือนเดิม จะทำก็เหมือนกับเลียนแบบ แต่ก็ไม่เหมือนแต่พอทำได้ลายคล้ายคลึงกันแต่การปฏิบัติการติดตั้ง โครงสร้างต่างกันอาจจะไม่เหมือน แต่ถ้าจะให้เหมือนกันก็น่าจะมาเรียนที่นี้นะ...” (ID10)

2.3 มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่มีความเสี่ยงต่อการสูญหาย

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและการอยู่ในชุมชนมาอย่างยาวนาน ทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงไปทั้งในด้านบวกและลบ บางอย่างมีการพัฒนา แต่บางอย่างก็ยกเลิกไป รวมถึงการเลิกกิจการของเจ้าของเมรุหลาย ๆ เจ้า เพราะข้อจำกัดของลักษณะงานที่ต้องการบุคคลที่มีคุณลักษณะจำ เพราะนอกเหนือจากคุณสมบัติของผู้สานต่อของวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น การขาดทายาทผู้ชายไว้สานต่อ หรือถึงแม้จะมีทายาทผู้ชายแต่ก็ไม่มี ความสนใจที่จะสานต่อ รวมถึงปัญหาอีกหลายอย่างที่น่าจะยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น เช่น ปัญหาการขาดแรงงาน ปัญหาเสาพืด ปัญหาต้นทุน เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผลกระทบที่ส่งผลถึงความเสี่ยงของการสูญหายของมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาด้วยกันทั้งสิ้น ดังตัวอย่างคำพูดดังนี้

“...เสี่ยง มีของถ้าไม่มีคนตั้งก็ไม่ได้ คนรุ่นใหม่ไม่เอางานหนักทั้งนั้น พวกก่อสร้างงานมันก็หนักแบบนั้นมันไปเข้าเย็นกลับไปอยู่บ้าน แต่เมรุลอยอะมันตั้งไม่เป็นเวลา ส่วนมากจะไปทำกลางคืน กลางวันก็พัก...” (ID3)

“...มันมีสิทธิ์ที่จะสูญหาย...”(ID5)

“...ใช่คือไม่มีหลักฐาน ไม่มีคนสืบทอด มันอาจจะสูญหายไปในอนาคต...”(ID10)

“...มันเสี่ยงต่อการสูญหาย เพราะรุ่นหลังมันไม่ค่อยเอากัน...”(ID14)

2.4 มีคุณค่าทางศิลปะไทย

มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาเป็นการสร้างสรรค์ผลงานที่ใช้ลวดลายไทยบนชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่รังสรรค์เป็นรูปทรงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีการใช้ศิลปะแขนงต่าง ๆ ผสมผสานให้เกิดความลงตัว เช่น วิจิตรศิลป์ ทัศนศิลป์ จิตรกรรม เป็นต้น การผสมผสานคุณค่าแห่งศิลปะเข้าด้วยกัน แสดงออกให้เห็นถึงอัตลักษณ์ ที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและคุณค่าความสำคัญของมรดกท้องถิ่น ที่ยากจะหาที่ใดเหมือน ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...เป็นสิ่งที่บอกเล่าความเป็นมาของศิลปะของคนในยุค นั้นบ่งบอกความเป็นอยู่ของคนในยุคนี้ให้ลูกหลานได้รับรู้...” (ID2) และ “...เหมือนแสดง ศิลปวัฒนธรรมไทย อยากให้คนทั้งประเทศเห็นคุณค่าของเมรุลอยว่ามันเป็นเอกลักษณ์ไทยสมบัติ ไทย...” (ID17)

3. วิธีการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ผลการวิจัยจะแบ่งออกเป็นสองส่วนเพื่อชี้ให้เห็นถึงความต่างของวิธีการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่ผ่านมาในอดีตกับปัจจุบันซึ่งอาจจะมีส่วนคล้ายหรือส่วนแตกต่างกันอยู่บ้าง ตามลักษณะของความเปลี่ยนแปลงไปของสังคม ดังนี้

1. วิธีการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอดีต

วิธีการสงวนมรดกภูมิปัญญาในอดีตมักจะใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้แบบพื้นฐานของความคิดแบบชาวบ้านว่าดีว่าเหมาะ เพราะสังคมสมัยก่อนยังไม่มีเทคโนโลยีทางวัตถุเช่นเดียวกับปัจจุบัน สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 การถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นโดยนำลูกหลานมาฝึกทำเพื่อให้ซึมซับคุ้นชิน การถ่ายทอดความรู้ในลักษณะนี้จะเน้นวิธีการซึมซับความรู้ให้เกิดความชอบ ใจรัก โดยอาศัยการชวนมาทำ มาฝึก โดยผู้ใหญ่จะเป็นผู้ชักชวนบุตรหลาน ญาติมิตร รวมถึงเด็ก ๆ ในชุมชนมานั่งทำพร้อมกัน แล้วดูความรัก ความชอบ ถึงจะเลือกที่จะส่งเสริมให้เหมาะกับความต้องการของเด็ก บางครั้งจะใช้แนวทางกึ่งบังคับเพราะอยากให้บุตรหลานของตนสานต่องานที่ตนเองปูทางไว้ รวมถึงยินดีที่จะสอนให้กับผู้ที่สนใจ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...น่าจะเป็นการสืบทอดด้วยวิธีปฏิบัติคือลูกศิษย์ส่วนใหญ่จะเป็นคนใกล้ชิดตัวคนในครอบครัวเครือญาติถึงเอาเข้ามาเรียนรู้ดูว่ามีแววหรือเปล่าถ้ามีแววก้สอนต่อถ้าไม่มีแววก้ให้เขาเลือกเอง...” (ID1)

“...มีความใจรักและมุ่งมั่นในการถ่ายทอด...” (ID2)

“...เขาให้ลูกผู้ชายทำ พ่อเขาเป็นคนสู้ชีวิต ถ้าเขาไม่ตายก่อนก็คงจะทำมาจนถึงวันนี้...” (ID3)

“...ถ้ามีคนมาเรียนครูยินดีสอนไม่มีปัญหา...” (ID4)

1.2 ใช้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาสร้างเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัว

จะเห็นได้ว่าการจูงใจด้วยรางวัลเป็นเงินถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการสานต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นหลาย ๆ สาขา เช่น ลิเก โขนสด ลำตัด เป็นต้น เมรุลอยอยุธยาก็เช่นเดียวกัน เครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เกิดการสานต่อก็คือค่าจ้างที่เจ้าภาพจะเต็มใจจ่ายเพื่อจัดงานให้กับบุคคลอันเป็นที่รักในวาระสุดท้ายอย่างสมเกียรติ ในขณะที่เดียวกันก็นำเงินที่นั่นมาแบ่งส่วนเพื่อพัฒนาปรับปรุงให้เกิดความสวยงามอยู่เสมอ เพื่อจูงใจผู้ว่าจ้างให้สนใจเลือกเมรุลอยของตน สร้างรายได้ให้กับครอบครัวรวมถึงแรงงานในชุมชนด้วย ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ก็พอหากินได้...” (ID4) และ “...ก็ทำทุกวัน แบบนี้ เรามีงาน คนอื่นก็มีงานทำ ช่วยกันสานต่อ ให้หลาน ๆ ให้คนรุ่นหลัง...” (ID555)

1.3 พัฒนาความสวยงามเพื่อสร้างชื่อเสียงเวลาที่ออกไปติดตั้ง

ช่างเมรุลอยอยุธยาในอดีต มักจะแข่งขันกันในเรื่องของความสวยงามแบบไม่มีใครยอมใคร ด้วยภูมิปัญญา เพื่อรังสรรค์ความงามที่โดดเด่นกว่าคนอื่น ๆ อาศัยประสบการณ์ ความรู้ความสามารถในการสร้างชิ้นงานที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง จึงทำให้ผู้ว่าจ้างเกิดความประทับใจทุกครั้งเวลาออกไปติดตั้ง จนมีชื่อเสียงทั้งกับตนเองและชุมชน รวมถึงมีการวางตัวที่เหมาะสมไม่ทำให้เจ้าภาพรู้สึกในทางลบ มีการปฏิบัติตัวที่เหมาะสม ใช้วิธีการทำงานที่เหมาะสม เกิดความพึงพอใจ และมีการว่าจ้างงานอย่างต่อเนื่อง จนได้รายได้มาเลี้ยงครอบครัว ด้วยการทำงานที่ทุกคนรู้สึกสนุก มีใจรัก ในอดีตงานจึงออกมาสมบูรณ์จนสร้างชื่อเสียงต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันว่า บ้านหัวเวียงคือแหล่งเมรุลอยที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...เพราะว่าชื่อเสียงของพ่อก็พอมีดีกว่าเรามาตั้งต้นใหม่มานับ 1 ใหม่...” (ID3) และ “...เขาสร้างชื่อเสียงไว้เยอะแล้ว...” (ID13)

2. วิธีการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในปัจจุบัน

วิธีการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในปัจจุบัน อาจจะมีส่วนคล้ายคลึงกับอดีตอยู่บ้าง เพราะช่างเมรุได้รับการถ่ายทอดและปลูกฝังมาด้วยวิธีการเดิม แต่จะแตกต่างกันไปบ้างในเรื่องเทคนิคตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยวิธีการที่ใช้ในปัจจุบันส่วนใหญ่แล้วจะชักชวนให้คนมาทำต่อหรือให้ความรู้กับบุคคลทั่ว ๆ ไป และพาไปดูสถานที่จริง

ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป เป็นสังคมแห่งวัตถุนิยม คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจทำเมรุลอยอยุธยา ทำให้บางเจ้าต้องหยุดชะงักกิจการไป แต่ด้วยความห่วงหาอาลัยของคนรุ่นเก่าจึงอยากให้ลูกหลานอยากกลับมาทำอีกครั้ง เพื่อหวังว่าจะสานต่องานศิลป์ที่บรรพบุรุษเคยรุ่งเรืองมาในอดีต รวมถึงพยายามถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้สนใจเพื่อจะช่วยเหลือประชาสัมพันธ์เมรุลอยอยุธยาให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ฟังจะเอากลับมาทำ คือว่าพ่อแก่เป็นคนสร้างมาแก่เป็นคนบุกเบิกมา แก่รักของแก่ถ้าเราไม่เอาขึ้นมาทำมันก็จะหายไป...” (ID3) และ “...กระทรวงวัฒนธรรมเคยมาชวนให้ไปประชาสัมพันธ์ นายกฤษเนศบอกให้ไปช่วย ตอบคำถาม ครุยินดีไป ก็เอาภาพที่เราทำจริง ๆ ก็ให้เขาดู...ภูมิใจแล้วก็รักมากเลยแล้วใครที่สนใจอยากทำ อยากถามยินดีที่จะบอกที่จะตอบทุกคำถาม...ก็ไม่บ่อยนะแต่มีอาจารย์ที่มาถามเราหนังสือที่หลายปีแล้ว แล้วก็คนที่มาศึกษาดูงานที่นายกฤษเนศเขามาถามก็ไปตอบที่เทศบาลอะไรแบบนี้ มันก็นานเป็น 10 ปีก็จะมีคนมาถามอะไรแบบนี้...” (ID10)

จากเจตนารมณ์ตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของยูเนสโก ผู้วิจัยจึงได้ศึกษารูปแบบและวิธีการที่ช่างเมรุลอยอยุธยาและผู้ที่เกี่ยวข้องนำมาใช้เป็นแนวทางในการการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ทั้ง 4 ด้าน คือ การปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ การประกันว่าจะเคารพมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชนกลุ่มชนและปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้อง การเพิ่มความตระหนักในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับนานาชาติถึงความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน และการให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือระหว่างประเทศ ซึ่งจะอธิบายผลการวิจัยในแต่ละด้านดังนี้

4. การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง

ผลการวิจัยด้านนี้จะแสดงให้เห็นถึงลักษณะและวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและทางอ้อม สามารถผลการวิจัยได้หลายประเด็นดังนี้

1. วิธีการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

วิธีการที่ใช้เพื่อการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ประกอบไปด้วย

1.1 มักบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาให้คนรุ่นหลัง ๆ ฟัง

การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เป็นการพูดถึงการปกป้องคุ้มครองในเชิงบวกมักจะกล่าวถึงสิ่งที่ดีงามในแต่ละด้านของเมรุลอยอยุธยา เช่น ประวัติความเป็นมา ความวิจิตรสวยงามที่น่าทึ่ง บุญคุณต่อชีวิตเพราะเป็นแหล่งสร้างอาชีพ เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการแสดงออกถึงการวิธีการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่ตนเองรัก ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...บอกเล่าเกี่ยวกับเมรุลอยที่ได้เห็นให้ลูกหลานฟัง...การสอดแทรกการยกตัวอย่างให้พานั่งดูเวลาเขาสร้างเมรุลอย...” (ID2)

1.2 การแสดงออกเชิงเหตุและผลเพื่อปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

เป็นวิธีการที่ช่างเมรุลอยมักจะใช้เมื่อเจอกับสถานการณ์ที่ตนเองไม่รู้สึกลงถึงความถูกต้องเหมาะสม เช่น การต่อว่าหรือตำหนิเมรุลอยที่ตนเองสร้าง ซึ่งการแสดงออกจะกระทำใน 2 ลักษณะ คือ หากเป็นจริง จะยอมรับ และพร้อมที่นำมาปรับปรุงแก้ไข ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ใช่ถ้าจริงก็ต้องยอมรับก็ต้องขอโทษเขาไป...” (ID6) และ “...ก็จะพยายามปรับปรุงให้...”(ID8) แต่ถ้าหากไม่เป็นความจริงก็จะปกป้องด้วยการอธิบายเหตุผลที่แท้จริงให้เขาฟัง ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ตอบได้แทนปกป้องแทน...” (ID2)

“...เราก็ต้องปกป้องอธิบายให้เขาฟังว่ามันดียังไงสิ่งที่คุณคิดว่ามันไม่ถูกต้องมันต้องอย่างนี้ พี่ก็จะอธิบายจะไม่นิ่งจะไม่ฟังเฉย ๆ ...” (ID3)

“...ก็บอกเขาให้รู้ว่ามันเป็นแบบไหน...” (ID5)

“...ก็ไม่มีนะครับ แต่ถ้าเป็นผมก็ไม่ได้ใส่ใจ แต่ถ้าเขาเข้ามาคุยกับเราจะอธิบายทุกอย่างมันมีเหตุผลอยู่แล้ว...” (ID8)

“...แต่ว่าที่ไปเขาก็ชมเราตลอดไม่เคยพูดให้เราเสียหายเลยแต่ถ้าใครมาพูดไม่ดีเราก็จะอธิบายให้เขาเข้าใจ...” (ID17)

2. การรับรู้ถึงบทบาทของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

จากการสัมภาษณ์และพูดคุยกับกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยทั้ง 17 คน พบว่ามี 14 คน ตอบว่าที่ผ่านมามีหน่วยงานใดที่เข้ามามีบทบาทในการปกป้องคุ้มครองมรดกเมรุลอยอยุธยา คิดเป็นร้อยละ 82.35 ส่วนอีก 3 คนไม่ทราบว่ามีหรือไม่ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 17.65 ส่วนใหญ่จะตอบคำถามว่า “...ไม่มีหน่วยงานไหนเลย...”

3. การรับรู้ถึงนโยบายหรือกฎหมายที่แสดงออกถึงการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

จากการสัมภาษณ์และพูดคุยกับกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยทั้ง 17 คน พบว่ามี 13 คนตอบว่าที่ผ่านมามีนโยบายหรือกฎหมายที่แสดงออกถึงการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา คิดเป็นร้อยละ 76.47 ส่วนอีก 4 คนไม่ทราบว่ามีหรือไม่ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 23.53 ส่วนใหญ่จะตอบคำถามว่า “...ไม่มีหรอก...”

4. การเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายหรือกฎหมายที่แสดงออกถึงการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

จากการสัมภาษณ์ พูดคุยกับกลุ่มตัวอย่าง พบว่า บางคนมีการเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายหรือกฎหมายที่แสดงออกถึงการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เช่น “...ต้องมีสมาคมผู้ประกอบการเมรุลอยรวมตัวกันและกำหนดข้อบังคับเกี่ยวกับรูปแบบของสมาคมและมีหน่วยงานภาครัฐมาดูแล (กระทรวงวัฒนธรรมหรืออบจ.)...” (ID2)

5. การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการเคารพ

การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการเคารพ เป็นการศึกษถึงการประกันว่าจะเคารพมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชนกลุ่มชนและปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้ง

โดยทางตรงและทางอ้อม การเคารพ คือ แสดงอาการนับถือ เช่น ไม่ล่วงเกิน ไม่ล่วงละเมิดจากผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ซึ่งพิจารณาได้จากผลการวิจัยดังนี้

1. การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดงถึงการเคารพเชิงบุคคล

คือ แสดงอาการนับถือในมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของบุคคลหรือปัจเจกบุคคลในเชิงสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการประกันว่าจะเคารพมรดกภูมิปัญญาเมรุลอย เช่น การทำบุญไหว้ครูประจำปีของเจ้าของเมรุลอย และการแสดงออกซึ่งความเคารพจากคนในชุมชนที่มาร่วมพิธี โดยปกติเจ้าของเมรุลอยทุกเจ้าจะมีการทำบุญและไหว้ครูประจำปีซึ่งเป็นการแสดงออกซึ่งความเคารพและการขอบคุณแม่ย่านาง ครูบาอาจารย์เมรุลอยอยุธยาที่คอยปกป้องคุ้มครองให้การดำเนินงานราบรื่น และสนับสนุนให้มีการออกเมรุลอยอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงช่างเมรุทุกคนจะไม่แสดงอาการที่บ่งบอกถึงความไม่เคารพต่อเมรุลอยอยุธยาไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใดก็ตามเช่น จะไม่เดินข้ามยอดเมรุซึ่งถือเป็นส่วนสูงสุดของเมรุลอย จะไม่ถ่ายปัสสาวะในบริเวณเมรุถึงแม้จะลับตาคนก็ตาม เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...เมรุลอยสำคัญมันไม่ใช่ของต่ำมันเป็นของสูง...ห้วง ของดี ทำต่อ ก็มีรายได้ แถมเป็นของดี มีครู ไหว้ครูทุกปี คนเก่า ๆ เก่ง คิดทำได้...มาเลยลูก พ่อทำอยู่ตรงนี้ทุกวัน ไม่เคยหยุด ชอบคิด ชอบดัดแปลง ให้ลูก ๆ ให้แม่ย่านางเมรุลอย เขาดีใจ ที่สวย ๆ ...” (ID9)

ในบางพื้นที่ผู้คนที่มาร่วมงานจะมีการถอดรองเท้าก่อนขึ้นเมรุเพื่อแสดงออกถึงการเคารพต่อสถานที่ที่ตั้งศพของพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ที่ตนเองนับถือ และจะไม่ขึ้นไปบนเมรุลอยอยุธยาจนกว่าจะได้รับการอนุญาต ด้วยเห็นว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ห้ามลบหลู่ เพราะเป็นที่ตั้งศพของพระที่เขาเคารพและกราบไหว้บูชา ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...อย่างพวกชาวอีสานรองเท้าเขาก็จะไม่ใส่ขึ้นเมรุกันเลยคนเฒ่าคนแก่เขาก็จะยกมือไหว้กันคือเขามองพวกเราเป็นนายช่างคนแถวนี้เขาจะเรียกกันว่าไอ้เปี้ยกแต่พอไปที่อื่นเขาจะเรียกเรานายช่าง...เพราะความนับถือของเขาเขามองเมรุมาทำให้คนที่เขารักคือถ้าเป็นหลวงพ่อเขาเคารพหลวงพ่อยังไงเขาก็เคารพเมรุอย่างนั้น...” (ID6)

“...ก็มีคนอีสานจะถอดรองเท้าก่อนขึ้นเมรุ คนอีสานจะเป็นคนเคารพพระมาก...” (ID8)

“...ก็คนอีสานโดยมากเขาเหมือนจะถอดรองเท้า เหมือนเขาขึ้นบ้านอาจจะเป็นเพราะศพที่อยู่บนเมรุเป็นที่เคารพของเขา...” (ID17)

ภาพที่ 5-110 การประกอบพิธีทำบุญไว้ครูบาอาจารย์ และแม่ย่านางเมรุลอยอยุธยาของจรัญ
เมรุลอย เมื่อวันที่ 1 เดือนมกราคม พ.ศ. 2547

2. การยกย่องนับถือให้มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่มีความสำคัญต่อพิธีศพบุคคลอันเป็นที่รัก

ลักษณะการเคารพต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาด้านนี้มักจะเป็นการให้เกียรติว่าเมรุลอยประดิษฐ์สร้างสรรค์ที่เป็นสถานที่ที่เหมาะสมต่อการส่งดวงวิญญาณบุคคลที่มีเกียรติ เหมาะสมที่จะได้รับการจัดงานให้อย่างสมเกียรติสมฐานะ สัมกับคุณงามความดีที่ได้กระทำเมื่อครั้งยังมีชีวิต ประดุงการจำแลงสร้างสรรค์มาอยู่บนดิน เกิดความปลาบปลื้มดีใจ ที่ได้จัดงานให้กับบุคคลอันเป็นที่รักในวาระสุดท้ายของชีวิต ลักษณะทางความคิดของเจ้าภาพที่บ่งบอกถึงการยกย่องนับถือ ได้แก่

2.1 การใช้เมรุลอยอยุธยาเป็นสถานที่เผาศพเป็นการให้เกียรติผู้ตาย ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...เป็นการบ่งบอกเป็นเกียรติเป็นการแสดงเกียรติของผู้วายชนม์...” (ID17)

2.2 การใช้เมรุลอยอยุธยาเป็นสถานที่เผาศพเป็นการตอบแทนบุญคุณของผู้ตายในวาระสุดท้าย ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...คือการใช้เมรุลอยมันสื่อถึงความกตัญญูมากกว่าเมรุที่ใช้ที่วัดกันทั่วไป...” (ID13) และ “...มันเป็นของมีคุณค่า คนก็อยากใช้ให้คนที่มิพระคุณ ตอบแทนคุณ...” (ID16)

2.4 การใช้เมรุลอยอยุธยาเป็นสถานที่เผาศพเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับงานศพ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ก็เป็นหน้าเป็นตาเป็นของที่ดูสูงส่ง...” (ID3)

“...มองว่าดี สวย เหมาะสมที่จะใช้ในงานศพ...” (ID4)

“...ก็มีนะ ทำให้งานมันดูยิ่งใหญ่...” (ID5)

“...ถูกต้อง เหมาะสมมาก ๆ ที่สังเกตใครที่เอาเมรุลอยบ้านเราไปใช้ค่อนข้างจะคู่ควรมันเหมาะ...” (ID7)

2.5 การใช้เมรุลอยอยุธยาเป็นสถานที่เผาศพจะช่วยส่งผู้ตายให้ได้ขึ้นสวรรค์ ดังตัวอย่าง คำพูดว่า“...เขาจะส่งพ่อแม่เขาขึ้นสวรรค์ก็อยากทำให้สมเกียรติของเขาไม่ยากให้ขายหน้า...” (ID13)

3. การเสนอแนวทางในการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการการเคารพ จากการสัมภาษณ์ พุดคุย เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมต่อการแสดงออกซึ่งความเคารพ มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา พบว่ามีหลายเสียงที่มองว่าควรจัดทำเป็นหอเกียรติประวัติเพื่อ รวบรวมคุณค่าทั้งคุณค่าจากตัวบุคคล และคุณค่าในมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เพื่อส่งเสริม เกียรติและศักดิ์ศรีของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่า เหมาะสมที่จะได้รับยกย่องให้เป็นสมบัติของ แผ่นดินที่ห้ามลบหลู่ ดูหมิ่น จากทั้งคนไทยด้วยกันเองและชาวต่างชาติ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ถ้าจะทำคล้าย ๆ กับหอเกียรติประวัติ ที่มีเรื่องราวตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ยกย่องเมรุลอย บุคคลที่ทรงคุณค่า คิดว่าดี ถ้าเขาจะเอารูปเรา รูปเมรุเราไปติด แบบนี้จะภูมิใจ...ยกย่องมีคนยกย่อง มาถามว่า วิธีนี้ทำยังไง วิธีนี้ทำยังไง...” (ID15)

“...อยากให้เป็นหอประวัติหรือศูนย์การเรียนรู้ มีได้มันก็ดี ทำเป็นที่เที่ยว...” (ID16)

“...ถ้าชุมชนเรามีหอประวัติที่แสดงความเป็นมาเป็นเมรุของบุคคลให้เห็นคุณค่าของเมรุ ลอยคิดว่าดีนะ ต้องดูสถานที่ว่ามันมีหรือไม่มีอย่างวัดก็ดูสถานที่มันสะดวก...” (ID17)

เมื่อสอบถามเกี่ยวกับการจัดแสดงผลงานและหอเกียรติประวัติมรดกภูมิปัญญาเมรุลอย อยุธยาของชุมชนที่ผ่านมาพบว่า ผู้เข้าร่วมวิจัยจำนวน 15 คนตอบว่าไม่มีหรือไม่เคยมี คิดเป็นร้อยละ 88.24 และมี 2 คนที่ตอบว่าไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 11.76

6. การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านความตระหนัก

การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านความตระหนักเป็นการเพิ่มความตระหนัก ในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับนานาชาติถึงความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และ ให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน ความตระหนัก คือความเข้าใจหรือความประจักษ์แจ้งในมรดกภูมิปัญญา เมรุลอยอยุธยา ซึ่งพิจารณาได้จากผลการวิจัยดังนี้

1. ความตระหนักในระดับท้องถิ่นต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ประกอบด้วย

1.1 ความตระหนักในบุคคลหรือปัจเจกบุคคลต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

เป็นการพิจารณาความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องทางตรง ประกอบด้วย เจ้าของเมรุ ช่างเมรุ ลอย เป็นต้น ถึงความตระหนักในคุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เพื่อรักษามรดกภูมิปัญญาไว้ ให้คนรุ่นหลัง และเพิ่มช่องทางการสร้างอาชีพ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...คือการสืบทอด ให้ลูกหลานปัจจุบันรับรู้สืบทอด...” (ID2)

“...นี่ลำบาก มาถึงวันนี้ได้ ภูมิใจ ส่งลูกเรียน จนจบ มีงาน มีหน้ามีตา เราดีใจ ภูมิใจ เราทำ ดีพอ ไม่หวังราชการ เราทำดี ต้องได้ดี...” (ID9)

“...ข้าส่งลูกเรียน มีกิน ส่วนหนึ่งก็มาจากเมรุ ข้าภูมิใจมาก คนอื่น ๆ เขาก็คิดแบบข้า ขนาดคนในละแวกบ้านเขาก็ต้องคิด เพราะเขามีงานทำ จ้างเขาไปทำเมรุ...” (ID12)

“...เมรุลอยเนี่ยควรสืบสานไว้ให้ลูกหลานของเรา เพราะว่ามันสามารถเป็นที่พึ่งได้ ที่ตั้งตัว ขึ้นมาได้ก็เพราะทำอาชีพ สร้างรายได้ ทำเมรุมันเหลือซึกปีละ 20,000-30,000 เราเหลืออะ เพราะเรา ทำนา พอขายข้าวในนาได้เท่าไรก็เป็นของเราหมดนาเราไม่ต้องลงทุน...” (ID13)

“...ก็ดูอยู่เรื่อย มรดกเก่าแก่ ตกทอดกันมา เราสร้างมาก็อยากให้สืบทอดไป...” (ID14)

1.2 ความตระหนักของชุมชนต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

เป็นการพิจารณาความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องทางตรงและทางอ้อม ถึงความตระหนักในคุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่สร้างชื่อเสียงให้ชุมชนได้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ภูมิใจที่อยู่ในหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงศิลปะ...” (ID2)

“...เมรุลอยอยุธยาเป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติที่ดีสร้างชื่อเสียงให้จังหวัดเรา...อยากให้คุณไทยทั่วประเทศเขามองแบบเป็นมรดกที่ดีของอยุธยา...” (ID5)

1.3 ความตระหนักของประเทศชาติต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

เป็นความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่อยากหรือต้องการให้ผู้เกี่ยวข้องในระดับชาติได้ตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เห็นถึงคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ เป็นมรดก และสมบัติของชาติไทย ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...อย่างน้อยเราทำเพื่อการสืบทอดเพื่อประเทศชาติเป็นคุณค่าสมบัติของชาติ...” (ID2)

“...ถ้าจะเอาเรื่องเมรุลอยอยุธยาไปขึ้นเป็นมรดกของชาติเห็นด้วย ถ้าได้ก็จะดีมากเลย...”

(ID3)

“...อายุของการทำเมรุลอยจุดเริ่มต้นมาจนถึงปัจจุบันมันทรงคุณค่าพอที่จะเป็นมรดกของชาติ ผ่านมาหลายรุ่นอะครับหลายรุ่น...” (ID7)

“...มันเป็นเอกลักษณ์สืบทอดกันมาหลายปีมา...” (ID8)

นอกจากนี้ทุกองค์กรในประเทศไทยจะต้องมีความเข้าใจหรือมีความประจักษ์แจ้งในมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เพราะมีความเสี่ยงและความเป็นห่วงว่าจะสูญหายได้หากไม่รีบสร้างความตระหนักในคุณค่าของเมรุลอยอยุธยาให้เป็นที่ประจักษ์แจ้งแก่คนไทยทั้งชาติ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เสี่ยงสูญหายแน่นอนนอกจากกลับมาทำยอดเดียว...” (ID2)

“...ถ้าหากคนมาทำต่อไม่ได้ ก็เป็นห่วงกลัวจะสูญหายไป ไม่มีช่างทำไม่ได้เราต้องพึ่งเขา แล้วของพวกนี้ตั้งอยู่นานเก่านะ ดูอย่างหลังเนี่ยขึ้นจับ ถ้าเอามาซ่อมก็อีกเท่าไร หลังลายชุดนี้สวยงามไม่ได้เอากระดาษทองมาแปะ ใช้ไม้สำโรงชุบ...ก็เหมือนเมรุตาตัมก็ไม่มีคนตั้งพอเขาตายเมียก็ทำไม่ได้ก็ต้องขายไป...” (ID3)

“...ของมันดี แต่มันจะหาคนทำยาก อยากให้มันอยู่ต่อไป ตอนนี้อยู่สภาพก็แย่มากแต่มีคนลูกก็ไม่ค่อยเอา คงจะหมดไปตามตัวเอง แก่เกินจะทำแล้ว เฮ้อ...” (ID4)

“...ช่วยกันรักษา อย่าทิ้ง ช่วยกันส่งเสริม สนับสนุน อย่าให้หาย...” (ID5)

“...ที่ทำนี่ดีนะ จะได้เป็นมรดกให้ลูกหลาน จะได้ว่ารู้ว่าคนรุ่นก่อน ๆ เขาทำกันมาอย่างไร จะได้ไม่สูญหาย...” (ID6)

“...มันสูญหายอยู่แล้ว เพราะอาชีพตอนนี้มีเยอะแยะมากมายแล้วหารายได้ ได้หลายทาง...” (ID8)

“...กลัวมันสูญหายสิ บางคนบางเจ้าเขาก็เลิกทำ เพราะไม่ไหว บางเจ้ามีแต่ลูกสาวก็ทำไม่ได้...” (ID9)

“...ความเป็นจริงแล้วมันน่าจะไม่หายเพราะว่ามันมีคนตายมีคนอยากหาเมรุมีคนอยากใช้เมรุมีคนมีฐานะ แต่ว่าจะหายากขึ้นหน่อยคนที่ทำเมรุคนวาดลายมันมีน้อยลง...” (ID10)

“...มันคงมีคนทำต่อนะ แต่วันข้างหน้าก็ไม่รู้แน่ เห็นว่าขายกันเยอะ บางคนไม่มีคนทำต่อไปไม่ไหว...” (ID12)

3. การเสนอแนวทางการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านความตระหนัก

จากการสัมภาษณ์ พุดคุย เพื่อหาแนวทางการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านความตระหนัก พบว่ามีแนวทางการสร้างความเข้าใจและคุณค่าเชิงประจักษ์ต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา โดยการเพิ่มความตระหนักด้วยการสร้างคุณค่าให้เป็นรูปธรรมเชิงประจักษ์

การสร้างคุณค่าให้เป็นรูปธรรมเชิงประจักษ์ จะต้องมีสิ่งที่แสดงออกถึงความชัดเจนและจับต้องได้ เพื่อประกาศก้องให้คนทั่วประเทศหรือทั่วโลกรู้ว่าประเทศไทยมีภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่มีคุณค่าและบ่งบอกรากเหง้าของความเป็นไทยอยู่ในตัวเอง เช่น การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ การสัมภาษณ์พุดคุยพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นพ้องว่าภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาอย่างขาดความมีตัวตน ดังนั้นเพื่อเป็นการสร้างความมีตัวตนให้ประจักษ์จึงเหมาะสมที่จะขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติก่อนในเบื้องต้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เมรุลอยอยุธยาเป็นมรดกชาติ ช่วยชุมชนให้มีชื่อเสียง...” (ID4)

“...การเสนอเมรุลอยขึ้นเป็นวัฒนธรรมของประเทศ ผมเห็นด้วยมาก ๆ แต่ของเรามันค่อนข้างที่จะน้อยมันไม่ได้เผยแพร่แบบเป็นรูปธรรมมันเกี่ยวกับวิชาชีพ...” (ID7)

“...เมรุลอยอยุธยาเหมาะสม มีคุณค่าที่จะขึ้นทะเบียนเป็นมรดกของวัฒนธรรมของชาติ เพราะลักษณะที่มีเอกลักษณ์ของเมรุณะ ที่จะได้ให้คนทั้งประเทศได้รับรู้เรื่องของเมรุลอยอยุธยาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่ามีความคงทนแข็งแรงเปลี่ยนแปลงไปแบบใดอย่างไรอะไรประมาณนี้...” (ID10)

“...การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกวัฒนธรรมมันก็จะดีขึ้นแล้วคนก็จะรู้จักขึ้นมากเพิ่มขึ้นไปอีก...” (ID13)

“...เห็นด้วยให้การเสนอเมรุลอยอยุธยาให้เป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติ ทำให้มีความเจริญในหมู่ ในตำบลเป็นชื่อเสียงของตำบล...” (ID14)

“...ก็เหมาะสมจะขึ้นทะเบียนเป็นมรดกของชาติ ก็มีความสวยงามที่ไม่เหมือนใครรูปทรงแบบนี้ก็มีแบบเดียวในประเทศ...” (ID17)

7. การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านแนวทางการร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือระหว่างประเทศ ดังนั้นผลการวิจัยส่วนนี้จึงมุ่งศึกษาถึงการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านแนวทางการร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างความร่วมมือ รวมถึงการขอความช่วยเหลือทั้งในระดับท้องถิ่น จังหวัด ระดับชาติ หรือระดับสากลต่อไป โดยผลการวิจัยสามารถแบ่งได้เป็นหลายประเด็น ดังนี้

1. ปัญหาและอุปสรรคของการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอดีตและปัจจุบัน

ก่อนที่เราจะหาแนวทางการสร้างความร่วมมือและขอรับความช่วยเหลือใด ๆ ก็ตามสิ่งหนึ่งที่เราจะต้องรู้จักคือปัญหาและอุปสรรคที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เรากำลังเผชิญอยู่ รวมถึงต้องทราบถึงแนวความคิดเพื่อเสาะแสวงหาทางออกได้ตรงกับความต้องการในขณะนั้น ดังนั้นผลการวิจัยส่วนนี้จึงมุ่งศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคดังนี้

1.1 ปัญหาและอุปสรรคของการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอดีต

ความล้าสมัยของสภาพสังคมและเศรษฐกิจในยุคแรก ส่งผลให้มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอดีตประสบปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างปัจจัยพื้นฐานที่ยังไม่ดีเท่ากับสมัยนี้ ปัญหาหลัก ๆ จึงอยู่ที่เรื่องของคมนาคมขนส่งและการสื่อสาร รวมถึงการขาดแหล่งเรียนรู้ที่จะสามารถนำเอาความรู้ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนา รวมถึงการเข้าถึงแหล่งเมรุลอยอยุธยาที่เป็นไปได้ยาก ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ปัญหาหลักคือประชาชนเข้าไม่ถึงคนทั่วไปเข้าไม่ถึงขาดแหล่งเรียนรู้แหล่งข้อมูล บางคนไม่รู้ด้วยซ้ำว่าอยุธยาเมรุลอย...” (ID1) และ “...ปัญหาหลักคือการขนส่งและการสื่อสาร...” (ID2)

1.2 ปัญหาและอุปสรรคของการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในปัจจุบัน

ด้วยการเปลี่ยนแปลงไปของสังคมและเศรษฐกิจทำให้ปัญหาเดิมได้รับการพัฒนาขึ้น เช่น การพัฒนาถนนหนทาง การพัฒนาระบบการติดต่อสื่อสาร การพัฒนาเครื่องมือและเทคโนโลยี เหล่านี้ส่งผลให้ปัญหาที่เคยประสบได้รับการแก้ไขและปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น แต่ด้วยการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว จึงส่งผลกระทบต่อปัญหารูปแบบใหม่ที่เปลี่ยนไปจากเดิม โดยสรุปได้ดังนี้

1.2.1 ไม่มีคนสนใจ หรือคนสนใจเรื่องเมรุลอยอยุธยาน้อย

ปัญหานี้ถือเป็นปัญหาที่หากไม่ได้รับการแก้ไขย่อมส่งผลได้ในระยะยาว โดยเฉพาะทายาท ลูกหลาน และคนในชุมชน หากยังไม่ใส่ใจหรือไม่เห็นคุณค่าที่จะสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ไว้ เชื่อว่าสักวันอาจจะเกิดความเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาได้ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ใช่ เราทำคนเดียวไม่ได้ละ เด็กรุ่นใหม่มันไม่มี คือมาทำเพราะว่าไม่มีอะไรทำไม่ได้รู้สึกว่าจะขึ้นขอบหรืออะไรเท่าไร ไม่เหมือนเมื่อก่อนหรือกวัดหัวมีปัญหามันทุกหลังอะไม่เชื่อถามลูกชายดูได้...” (ID3)

“...คนรุ่นหลังมันไม่มีคนสนใจ...” (ID4)

“...ไม่มีส่วนช่วยในมุมมองของผมเขายังไม่เห็นคุณค่าของเมรุลอยอยุธยา...” (ID8)

“...ปัญหาส่วนใหญ่อาจจะเป็นเกี่ยวกับเรื่องสาย คนนอกอาจจะไม่ค่อยสนใจไม่ยอมรับรู้ ตั้งเมรุกับคน กับช่างเจ้าของเมรุที่จะรู้รายละเอียดเต็มที่มีแค่คนช่างนอกรอ อะไรก็ช่างไม่สนใจไม่รู้ไม่อย่ากรู้...อาจจะเป็นเพราะว่าเขาไม่สนใจกับสิ่งที่มันเป็นอับมงคลเกี่ยวกับเรื่องนี้เกี่ยวกับคนตาย ไม่สนใจเกี่ยวกับศิลปะ อวมงคลอะไรแบบนี้เกี่ยวกับเรื่องของคนตายนะ เป็นเรื่องที่ไม่ดีไม่อย่ากรู้เข้าใจ บางทีเมรุไปผ่านบ้านอะไรแบบนี้ก็มีนะ...” (ID10)

“...ใช่ครับ เราสนใจตั้งแต่เริ่มตอนพ่อทำเด็กสมัยนี้มันไม่ค่อยสนใจ...” (ID17)

1.2.2 ขาดคนงาน ขาดแรงงาน ขาดช่างทำเมรุลอยอยุธยา

ปัญหานี้ถือเป็นปัญหาที่ใหญ่และหนักมาเพราะการติดตั้งเมรุลอยจะต้องใช้คนจำนวนหนึ่งที่ต้องเพียงพอต่อการติดตั้งให้แล้วเสร็จทันเวลา สืบเนื่องจากปัญหาการขาดคนสนใจที่จะเรียนรู้สานต่อคนจึงสนใจมาทำเมรุลอยอยู่ยาลดลง และหันไปทำงานโรงงานซึ่งมีรายได้ที่แน่นอนกว่า และงานไม่หนักเท่ากับการทำเมรุลอย ทำให้เจ้าของบางคนถึงกับต้องเลิกกิจการไป เพราะไม่มีคนงานที่ทำต่อได้ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...คนงานนี้แหละสำคัญที่สุด คนขึ้นยอดจะหายากที่สุด...ในอดีตไม่มีปัญหาคนงานเมื่อก่อนคนงานมันเยอะ คือมันเริ่มมาด้วยดีตั้งแต่แรก ฟังจะมีระยะหลังที่มันไม่มีคน...” (ID3)

“...แต่สมัยนี้ก็ไปให้ความสำคัญกับโรงงานมากกว่า...คนงานหายาก บอกขายต่อแล้ว...” (ID4)

“...ปัญหาเรื่องใหญ่ก็ลูกน้องคนงานสมัยก่อนไม่มีปัญหาเรื่องคนงาน...” (ID5)

“...ก็แรงงานอย่างหนึ่ง บางทีก็ไม่ทำให้สวยไม่ปรับปรุง...” (ID5)

“...คือมันก็ยุ่งใจยากในเรื่องของราคาคือตอนนี้เมรุใช้ที่เริ่มทรุดโทรมเมรุเล็ก ๆ ยังอยู่รอดได้ลูกน้องก็เริ่มเล่นตัวกันคือเราอยากใช้ 15 คน แต่ได้ 10 คน มันก็ดีแล้ว...คือมันไม่หายหรอกแต่เราไม่ได้ไปคือที่เล็ก ๆ เพราะลูกน้องมากกว่า...” (ID6)

“...ปัญหาหลักคือเรื่องคนงาน...” (ID8)

“...คนที่ตั้งเมรุคนที่แกะสลักอะไรแบบนี้ ออกงานไม่ได้เพราะไม่มีคนไปตั้งเมรุเนี่ยแหละ...” (ID10)

“...ตอนนี้ น่าจะเป็นลูกน้องนั่นแหละ คนทำดี ๆ เราก็กหาไม่ค่อยได้...เลือกคนไม่ได้ เพราะเขาเข้าโรงงานกันหมด อาชีพเรามาไม่ได้มีทุกวัน...คนงานที่มาเพราะว่าได้เงิน ไปที่อื่นก็ไม่ได้แล้วโรงงานเขาไม่เอาแล้ว...” (ID13)

“...ตอนนี้หนักเรื่องคน...” (ID14)

“...ตอนผู้ใหญ่เสียใหม่ ๆ ยังทำอยู่มีตาชมหัวหน้าคนงานในอดีตดูแลต่อมาระยะหนึ่งต่อมาตาชมหัวหน้าคนงานก็อยากจะเลิกเพราะคนงานรุ่นใหม่ดูแลควบคุมยาก...” (ID16)

“...คนงานหายาก...” (ID17)

1.2.3 ขาดแหล่งเรียนรู้

ปัญหาการขาดแหล่งเรียนรู้ เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อ การเผยแพร่และ ประชาสัมพันธ์ กล่าวคือ ไม่มีสื่อความรู้ใด ๆ ที่เป็นแรงช่วยกระตุ้นให้คนหันมาสนใจ และเลือกใช้เมรุลอยเพื่อเพิ่มคุณค่าต่องานศพ เพราะไม่เห็นถึงความสำคัญของการร่วมกันรักษามรดกภูมิปัญญาไทย จึงมองว่าการใช้เมรุลอยเป็นเรื่องของความสิ้นเปลืองมากกว่าที่จะมองถึงคุณค่าของภูมิปัญญาที่ควรสงวนไว้เพื่อลูกหลานไทย ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ดีใจที่ยังมีคนสนใจเรื่องนี้อยู่ ยังขาดแหล่งเรียนรู้ให้กับคนที่สนใจเมรุลอยอยู่ยาลด...” (ID1) และ “...คุณก็ไปถามเจ้าของเมรุ คุณมีอะไรที่จะมาเข้าศูนย์ได้มั้ง อย่างน้อยก็อย่ารู้ละคุณมีอะไรละให้ไป เสกทั้งต้นก็ได้ไม่ว่า ๆ ที่แกะสลักอย่างดี อ้าวคุณมีไหม ละคุณมีก็เอามาแสดงไว้ให้ลูกหลานได้มาดูจะได้รู้ว่าปี พ.ศ. อะไร ดีไว้เลยเนี่ยทำสมัยคนนั้นคนนี้เป็นช่างกะบอกได้ก็น่าจะมีแต่ไม่ค่อยมีคนรับ หากคนรับผิดชอบไม่ได้ พวกเมรุจะไปรวมกันทำก็ได้...” (ID11)

1.2.4 ขาดผู้สืบทอด/ ทายาท

ปัญหานี้เป็นปัญหาที่เจ้าของเมรุหลายคนกำลังเผชิญอยู่ เพราะเจ้าของบางคนไม่มีบุตรชายก็เป็นอุปสรรคต่อการสานต่ออาชีพนี้ได้ เพราะอาชีพนี้ไม่เหมาะกับผู้หญิงเพราะเป็นงานที่ต้องเดินทางพักค้างแรมไกล ๆ และเป็นงานที่ต้องทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศและงานหนัก หรือบางคนมีบุตรชายแต่ไม่สนใจที่จะทำอาชีพนี้ต่อ ก็เป็นอุปสรรคต่อการสืบสานต่อ ปล่อยให้ว่างไม่มีการพัฒนาซ่อมแซม ไม่มีการขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติมสุดท้ายก็ต้องล้มเลิกกิจการไป ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...มีน้องชายตอนพ่อตายน้องชายก็บริหารต่อ แต่พ่อแม่ตายเขาก็เลิกทำ เรามีของอยู่เรานั่งมองทุกวัน เห็นเมรุบ้านหลังนั้นออกหลังนี้ออกแต่มามองของบ้านเราอยู่เฉย ๆ ปล่อยให้ฝุ่นจับ...” (ID3)

“...ไม่รับมา 3 ปีแล้ว ลูกมันก็ไม่เอา...” (ID4)

“...อย่างเครือญาติก็ไม่สนใจนะ...” (ID5)

“...มันก็น่าจะมี 50 50 มันก็จะเป็นส่วนแต่ส่วนน้อยใจ ที่มีลูกหลานต่อ อย่างบางคนลาออกจากงานมาทำต่อ แล้วมันมีอีกหลายเจ้าที่ต้องยกเลิกในการทำเพราะว่าไม่มีคนมาสานต่อ..... ไม่มีคนสืบทอดต่อ หมดคนทำไป คืออย่างเช่นมี 20 หลังก็เหลือแค่ 10 หลังที่มีคนสืบทอดต่ออีก 10 ก็ไม่มี ประมาณนี้...” (ID10)

“...อยากให้ลูกมาสานต่อ แต่เขาไม่เอาไม่ชอบ...” (ID13)

“...หนักสิ ฉันเป็นผู้หญิง คนอื่นเขามีลูกชาย เขาทำต่อได้ ฉันทำไม่ได้...” (ID16)

1.2.5 การแข่งขันเรื่องราคา

ด้วยปัญหาสภาพสังคมและภาวะเศรษฐกิจ ทำให้การใช้จ่ายฝังเคื่อง เจ้าของเมรุจึงพยายามลดราคาเพื่อความอยู่รอด ในขณะที่ต้นทุนค่าแรงงานสูงขึ้น ค่าขนส่งสูงขึ้น เมื่อการแข่งขันราคาสูงขึ้นทำให้เจ้าของเมรุลอยอยู่ระยะที่มีขนาดใหญ่กว่าไม่สามารถแบกรับต้นทุนที่สูงได้ หลายคนจึงปรับตัวเพื่อความอยู่รอดด้วยการลดขนาดลงเพื่อจะลดต้นทุนต่าง ๆ เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ถ้าเมรุราคาตรง ๆ มันก็ไม่เท่าไรหรอกเมรุตอนนี้ที่เราสู้เขาไม่ได้คือเรื่องราคา...ปัญหาของเมรุหัวเวียงคือไปตัดราคากันเอง...” (ID6) และ “...เรื่องราคาเขาไม่มีราคากลาง...” (ID7)

1.2.6 ปัญหายาเสพติด

ปัจจุบันมีการแพร่ระบาดของยาเสพติดอย่างหนัก ประกอบกับไม่สามารถเลือกคนงานได้ทำให้เจ้าของเมรุจำใจต้องเอาคนกลุ่มนี้ที่ไม่สามารถเข้าทำงานในโรงงานหรือบริษัทได้เข้ามาทำงาน เกิดความเสี่ยงต่อการทำงานรอบด้าน เช่น การตรวจค้น ค่าปรับ ค่าประกันตัว เป็นต้น ยกต่อการแก้ไขจนกว่าจะขจัดปัญหาเรื่องคนงานออกไปได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากและท้าทาย ดังตัวอย่างคำพูดว่า “... สมัยก่อนไม่ติด แต่สมัยก่อนมันคือยาขยัน ซื่อมาก็เอามาบดผสมกับน้ำใครกินก็ขยันแต่เดี๋ยวนี้เป็นยาบ้าไปแล้ว...” (ID4) และ “...ปัญหาหลักก็คือเรื่องยามันมีหมดเลย อาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เล่นกันจนเกินหรือเปล่า...” (ID15)

1.2.7 สภาวะทางเศรษฐกิจ/ การเป็ยวค่าเช่าเมรุลอยอยู่ระยะ

จากปัญหาสถานะเศรษฐกิจทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้นส่งผลถึงค่าแรงที่ต้องเพิ่มขึ้น ทำให้เจ้าของต้องแบกรับภาระต้นทุนสูงขึ้น หากคนใดไม่มีความสามารถในการปรับตัวอาจจะเนื่องมาจากสาเหตุใดก็ตาม ก็จะไม่สามารถดำเนินกิจการต่อไป นอกจากนี้บางคนประสบปัญหาการถูกเบียดค่าจ้างเพราะการฟ้องร้องไม่คุ้มค่ากับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่จะต้องเสียไป รวมถึงใช้เวลานานในการต่อสู้คดี ผลที่ตามมาคือเจ้าของเมื่อก็คือเจ้าของเมื่อก็คือเป็นผู้ยินยอมแบกรับภาระนั่นเอง เป็นการบั่นทอนขวัญและกำลังใจของผู้ที่มีความตั้งใจสืบสานต่อภูมิปัญญาเมรุลอยได้ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ปัญหาในปัจจุบันคือค่าครองชีพ เศรษฐกิจ...” (ID2) และ “...ก็น้อยนะที่มีปัญหาตกลงด้วยสัญญา มีรับรองแต่นานที่ตกลงด้วยวาจาแล้วเบียดก็โดนนะ อุปสรรคเรื่องกินเหมือนกันเขาไม่ค่อยรู้กับเรานะ ยิ่งคนรวยยิ่งไม่รู้เขาถือว่าเขาจ้างคุณต้องดูแลตัวเองบางที่ต้องพูดกับเขาว่าคุณบอกผมแล้วต้องกินข้าว 3 มื้อนี้คุณเลี้ยงให้กินกับพระมื่อเดียวที่เหลือเราช่วยตัวเอง ทุกวันนี้คนตั้ง 12-13 คนเนี่ย คนเหน้อย ๆ ก็กิน 2 กล่อง 120 บาท 10 คนเท่าไร 3 มื้อเท่าไร...” (ID11)

1.2.8 ความผันผวนของสภาพอากาศ และสิ่งแวดล้อม

บางครั้งสถานที่ที่ไปติดตั้งเมรุลอยอยุธยาก็เป็นพื้นที่เสี่ยงต่อความผันผวนของสภาพอากาศในขณะนั้น เช่นการเกิดพายุหมุนอย่างรุนแรงส่งผลให้เมรุลอยเกิดการหักพังต้องเสียค่าซ่อมเพิ่มเติม บางคนไม่มีแหล่งเงินทุนก็ไม่สามารถซ่อมได้ ด้วยสมัยนี้มีการจัดงานตลอดปี ทำให้บางช่วงที่เป็นฤดูฝนจะเสี่ยงต่อความเสียหายมากกว่าการจัดงานในช่วงฤดูหนาวหรือแล้ง ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...งานมันไม่ได้มีทั้งเดือนบางทีก็ไม่พอกิน มันเป็นช่วง ๆ ไร หน้าฝนจะไม่มี...” (ID3) และ “...ที่ห่วงมากก็คือเวลาไปตั้งแล้วกลัวลม กลัวไฟ สิ่งที่ไม่คาดคิดที่เกิดกับเมรุกับคน...” (ID14)

1.2.9 ปัญหาจากการเสียภาษีอากร

เนื่องจากภาครัฐมองว่าภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาคือธุรกิจ ทำให้เรียกเก็บภาษีจากผู้ดำเนินกิจการแทนที่จะหันมาช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ แทน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...เสียภาษี เพราะตะก่อนไม่เสีย เดี่ยวนี้เสีย...” (ID4)

“...มันก็มีหน่วยงานจังหวัดอีกชุดหนึ่งช่วย แต่ที่จริงก็ไม่ได้มาช่วยหรือเหมือนมาเก็บภาษีเรามากกว่า...” (ID6)

“...โดยมากก็จะมาทุกปี มาเรื่องภาษี...” (ID14)

2. แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาจากปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมากมายต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ผู้วิจัยจึงได้พูดคุยสอบถามแนวทางในการแก้ไขตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างพบว่า บางส่วนจะตอบว่าไม่รู้จะแก้อย่างไร บางส่วนตอบว่าก็ต้องแก้ให้ได้ แต่ไม่ได้เสนอแนวทางการแก้ไข ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ก็นั้นนะสิ มันก็ไม่รู้จะไปหาใคร ไม่รู้จะไปหาคนที่ไหนมาตั้ง ต้องหาคนใหม่ ๆ มาเรียนรู้เพราะว่าคนเก่า ๆ สังขารก็ไม่ไหวกันแล้ว...” (ID3) บางส่วนก็เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคซึ่งพอจะสรุปแนวทางได้ดังนี้

2.1 การรวมกลุ่มของผู้ทำเมรุลอยอยุธยา

การรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน คอยช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ ในลักษณะของสมาคม มีราคากลาง มีการติดต่อผ่านส่วนกลาง เป็นต้น แต่ในทางปฏิบัติอาจจะทำได้ยาก

เพราะมีข้อจำกัดหลายอย่างเช่น ใครจะเป็นคนจัดสรรงาน ใครจะเป็นแกนนำ รวมถึงปัญหาเรื่องผลประโยชน์ด้วย ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...อยากให้คนทำเมรุลอยมารวมตัว...” (ID4)

“...อยากให้มีราคากลาง เมรุบางเมรุถ้าไม่ได้ราคาที่เขาต้องการก็จะไม่ออก...” (ID6)

“...แล้วแต่สินน้ำใจครับแต่พอหลัง ๆ คนเริ่มมาหาเมรุลอยเรื่อย ๆ เคยคิดที่จะเอาบ้านมาเป็นสำนักงานเลยเคยคิด อยากให้เป็นมาตรฐานของราคา...” (ID7)

“...เรื่องราคาแก้ไขได้อยากทุกเจ้าก็ต้องการมีงาน เพื่อที่จะรายได้...ถ้าเรามือค้กรก็ไม่น่ากลัว แต่ถ้าไม่มีก็น่ากลัวราคาจะแข่งขันกัน...” (ID8)

2.2 ลดขนาดเมรุลอยให้เล็กลง (เพื่อให้ต้นทุนลดลง) ประกอบง่ายขึ้น และลดปริมาณแรงงานการติดตั้งลง

การปรับเปลี่ยนหรือปรับตัวถือเป็นสิ่งสำคัญของการดำเนินกิจการต่าง ๆ ในยุคนี้ เมรุลอยยุคยาก็เช่นเดียวกัน เพื่อความอยู่รอดจึงต้องมีการปรับลดขนาดให้เล็กลงเพื่อให้ราคาถูกลง และลดภาระต้นทุนต่าง ๆ ที่ตามมา แต่การลดขนาดจะไม่ลดจำนวนยอดลงเพื่อชดเชยความรู้สึกของเจ้าภาพที่อยากจะได้เมรุลอยแบบ 5 ยอด หรือ 9 ยอด รวมถึงจะมีการพัฒนาความสวยงามในด้านต่าง ๆ เพื่อทดแทนการลดขนาดลงเพื่อให้เจ้าภาพพึงพอใจ ภูมิใจ โดยเจ้าของเมรุจะชี้แจงรายละเอียดให้เจ้าภาพทราบทุกครั้งอย่างสุจริต ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...เรื่องคนงานต้องลดปริมาณลง...” (ID8) และ “...เราก็ยุบเมรุให้มันทำง่ายขึ้น อย่าง 6 คนถือน้ำน้อยยัง 4 คนขึ้น 4 เส้า คนนั่งส่งของขึ้น อีกคนเดินลำเลียงของ...” (ID11)

2.3 อยากให้ทุกคน และทุกภาคส่วนร่วมกันสงวน รักษา อนุรักษ์ ให้เป็นมรดกสืบทอดต่อไป

การสืบสานภูมิปัญญาวัฒนธรรมใด ๆ ก็ตาม หากทุกคนรู้คุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมอันดีเหล่านั้น ย่อมดีกว่าที่จะปล่อยให้เจ้าของทำคนเดียว ภูมิปัญญาเมรุลอยยุคยาคือวัฒนธรรมของชาติ จึงเป็นหน้าที่ของคนไทยทั้งชาติที่จะต้องมีส่วนช่วยผลักดัน ส่งเสริมสนับสนุน เพื่อให้คงอยู่คู่ชาติไทยไปตลอดกาล ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ก็อยากให้ทุกคนอนุรักษ์อยากให้มองเห็นว่าเป็นมรดกตกทอดจากคนรุ่นเก่า เพราะสมัยก่อนการคำนวณตัวเลขก็ยังไม่มีการใช้ภูมิปัญญาเอาลัคน์ ๆ จบแค่ ป. 4 พอเนี่ย...” (ID3) และ “...ให้ลึกเข้าไป มีก็บันทึกไว้สิ น่องบันทึก ๆ ไว้เยอะแล้วก็ทำรูปเล่ม ทำรูปแบบคือการสร้างเมรุมันต้องเขียนแบบได้สมัยก่อนเขาไม่ได้เขียนแบบเขาใช้สถาปนิก แต่ทุกวันนี้ทำต้องเขียนแบบไม่มันไม่ลงตัวทำเสร็จแล้วต้องเขียนแบบ นี้เขียนแบบอยู่ต้อง 4-5 วันถึงจะได้ลงตัวทำงานอย่าให้เสียเศษทำไรให้มันดี คือมันเป็นระดับเดียวกันได้ต้องเขียนแบบนานสมัยก่อนเขาไม่ได้เขียนแบบ...” (ID11)

2.4 ใช้การจ้างแรงงานแบบเหมา

วิธีการนี้คือการตั้งงบประมาณที่เจ้าของเมรุยอมรับที่อย่างเหมาะสมแล้วมอบหมายให้หัวหน้าช่างเมรุลอยรับเหมาไปหาคนมาติดตั้งเอง และบริหารจัดการลูกน้องของตนเอง ซึ่งต้องติดตั้งเสร็จทันเวลา หากไม่ทันเวลาจะต้องโดนปรับ แบบนี้เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ก็ต้องหาคนจ้าง

เหมาเขา...คือว่าบางทีหาแล้วไม่มาเบิกเงินไปก่อนแล้วไม่มา ถึงได้จ้างเหมา ดูแลกันเอาเอง เมรุเสร็จไม่เสร็จ ต่อว่าคนเดียว ต้องรับผิดชอบ...” (ID14)

2.5 การซื้อสื่อโซเชียลให้เป็นประโยชน์

ด้วยเทคโนโลยีทางการสื่อสาร เจ้าของเมรุलयควรเลือกใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม เพื่อเพิ่มการประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้ที่ถูกต้อง รวมถึงเป็นการลดระยะเวลาและค่าใช้จ่ายในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งถือเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการลดต้นทุนได้ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ติดต่องานทางโซเชียล...” (ID3)

“...ติดต่องานทางโทรศัพท์...” (ID5)

“...เราก็คงต้องทำไปเรื่อย ๆ อาจจะมีการเผยแพร่ไปเรื่อย ๆ ในโซเชียล...” (ID8)

“...ก็ไม่ค่อยมี เดี่ยวนี้มีโทรศัพท์เรื่องคนกลางก็ไม่ค่อยมีความหมายละ...” (ID14)

3. แนวทางการสร้างความร่วมมือเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุलयอยุธยา

ความร่วมมือ คือการทำงานช่วยเหลือซึ่งกัน ด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน ดังนั้นแนวทางการสร้างความร่วมมือเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุलयอยุธยาก็คือการทำงานช่วยเหลือซึ่งกัน ด้วยความเต็มใจเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุलयอยุธยาซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมอันดีงามของชาติไทย ผลการวิจัยในส่วนนี้แสดงให้เห็นถึงแนวทางในการสร้างความร่วมมือตั้งแต่ส่วนย่อย ได้แก่ บุคคลหรือปัจเจกบุคคล ไปจนกระทั่งถึงส่วนรวมซึ่งได้แก่ประเทศชาติและระหว่างประเทศ ดังนี้

3.1 แนวทางการสร้างความร่วมมือของบุคคลหรือปัจเจกบุคคลเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุलयอยุธยา

แนวทางการสร้างความร่วมมือในลักษณะนี้จะเริ่มจากตัวบุคคลผู้เป็นเจ้าของหรือมีส่วนต่อภูมิปัญญาวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นสิ่งที่สามารถปฏิบัติได้หรือเคยทำมาแล้วในอดีตจนถึงปัจจุบันและคาดว่าจะทำต่อไปในอนาคต แนวทางดังกล่าวประกอบด้วย

3.1.1 การให้ข้อมูลมรดกภูมิปัญญาเมรุलयอยุธยาที่มีอยู่ หรือให้เอกสารเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาเมรุलयอยุธยาที่มีอยู่ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ก็จะช่วยให้ความรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ พอที่เราจะรู้...” (ID3)

“...ถ้าเจ้าหน้าที่ของรัฐมาขอข้อมูลไปเพื่อจะไปทำให้เป็นมรดกของชาติก็ยินดี...” (ID4)

“...ก็ไม่เป็นไรยินดีให้ข้อมูล...” (ID5)

3.1.2 ช่วยรวบรวมข้อมูลมรดกภูมิปัญญาเมรุलयอยุธยาที่มีอยู่ให้เป็นระบบ และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้ว ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...จัดทำฐานข้อมูลรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านเมรุलयและจัดทำฐานข้อมูลเผยแพร่ทั้งรูปเล่มและเว็บไซต์ทางสถาบัน...ไม่ยากให้เป็นแต่ตำราแต่อยากให้เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเล่มหนึ่งที่คนไปอ่านเจอแล้วยังรู้ว่ายังมีงานแบบนี้อยู่...” (ID1)

“...ช่วยหาข้อมูลจากผู้รู้ภาพถ่ายหลากหลายของเมรุलयอยุธยาในอดีตเท่าที่จะพอหาได้ให้ความร่วมมือในการหาข้อมูล...” (ID2)

3.1.3 การช่วยเหลือเรื่องงานและการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้ทำเมรุลอยด้วยกัน
ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...คือคนมาหาเมรุเรา แต่เราโดนจองไว้แล้วเราก็ไปเอื้อให้พรรคพวกนี้คือการช่วยเหลือ
เกื้อกูลกัน...อย่างเจ้าไหนที่ไม่ได้ปรับปรุงแก้ไขเราเข้าไปคุย แต่ใจไม่รักก็ไปไม่ได้ มีหลายเจ้าที่ไปงาน
เดียวแล้วไปแล้วไปต่อไม่ได้เพราะใจไม่รัก...” (ID7)

“...การรวมกลุ่มแบบรูปธรรมไม่มี มีแค่พวกกันอย่างนี้ แต่รวมกันตั้งเป็นองค์กรไม่มี...อย่าง
เราที่มารวมกลุ่มกันก็เรื่องงานนี่ละ แบ่งงานให้กัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องลวดลาย คือตอนนี้ก็
อาศัยการเปลี่ยนแปลงลวดลาย...” (ID8)

“...การรวมตัว รวมกลุ่มมีได้มันก็ดี แต่ก็ยาก ทำเดี๋ยวจะอยู่นานกว่า ไว้เป็นพวกพ้องให้งาน
กันบ้างก็พอ...” (ID9)

3.2 แนวทางการสร้างความร่วมมือของท้องถิ่นหรือชุมชนเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญา
เมรุลอยอยุธยา

แนวทางการสร้างความร่วมมือในลักษณะนี้จะเริ่มจากชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีส่วนต่อภูมิ
ปัญญาวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นสิ่งที่สามารถปฏิบัติได้หรือเคยทำมาแล้วในอดีตจนถึง
ปัจจุบันและคาดว่าจะทำต่อไปในอนาคต แนวทางดังกล่าวประกอบด้วย

3.2.1 ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มผู้ทำเมรุลอยอยุธยาและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ดัง
ตัวอย่างคำพูดว่า “...อยากให้มีส่วนรวม อยากให้มีการรวมกลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อว่าเป็นศูนย์ที่
ให้คนอื่นเข้ามาศึกษา...” (ID3)

3.2.2 การประชาสัมพันธ์โดยคนในชุมชน ดังตัวอย่างคำพูดว่า “.....อย่างคนที่อยู่ใน
ชุมชนมีส่วนช่วยหางานให้ตั้งงานเข้ามา...” (ID5)

3.3 แนวทางการสร้างความร่วมมือระดับจังหวัดเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอย
อยุธยา

แนวทางการสร้างความร่วมมือในลักษณะนี้จะมีหน่วยงานระดับจังหวัดเป็นแกนนำการ
สงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา โดยอาจจะดำเนินการในลักษณะของการจัดตั้งองค์กรเพื่อการ
สงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ระดับจังหวัดก่อน ภาครัฐช่วยจัดตั้งองค์กร
ความรู้ให้เป็นในรูปแบบของรูปธรรมชัดเจนขึ้น...” (ID2) หรือการจัดให้มีการประชุมสัมมนาเพื่อ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเจ้าของเมรุลอยและผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังตัวอย่าง
คำพูดว่า “...ที่ผ่านมาไม่ทราบว่ามีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับเมรุลอย แต่ในอนาคตควรทำ ก่อนขึ้น
ทะเบียนและก้หลังขึ้นทะเบียน...” (ID2)

3.4 แนวทางการสร้างความร่วมมือระดับประเทศเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอย
อยุธยา

กลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยทุกคนมองว่าเป็นไปได้ยากที่จะสร้างความร่วมมือระดับประเทศ แต่
อยากให้เริ่มจากจุดเล็ก ๆ ก่อน เมื่อเราทำจุดเล็ก ๆ หรือท้องถิ่นจนเป็นที่สนใจแล้ว ระดับประเทศก็
จะเล็งเห็นถึงความสำคัญเอง ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ถ้าหน่วยงานรัฐจะมาช่วยอย่างจริงจังควรเริ่ม
ตั้งแต่ระดับชุมชนดีกว่า น่าจะเอาชุมชนให้ได้ก่อนเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ก่อน...” (ID6) และ “...เราเป็น

เด็กรุ่นใหม่ดีแล้วเสนอทางนี้ไป ผู้ที่อยู่ข้างบนเขาจะได้ลงมาดู รีบทำก่อนที่จะไม่มีคนให้ถาม ลุงแก่จะตอบไม่ไหวแล้ว จะอยู่อีกนานแค่ไหน...” (ID15)

4. แนวทางการช่วยเหลือเพื่อสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

ผลการวิจัยทำให้ทราบว่ากลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยส่วนใหญ่มองว่าเราควรเริ่มจากท้องถิ่นก่อน เพราะมองว่ามีโอกาสและสามารถทำได้ง่ายกว่าระดับอื่น ๆ ที่ใหญ่ขึ้น จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 70.59 ส่วนอีก 5 คน ไม่ออกความคิดเห็น คิดเป็นร้อยละ 29.41 ทั้งนี้เพราะหากการปกครองส่วนท้องถิ่นเล็งเห็นและช่วยผลักดันให้เกิดการช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ไปยังระดับที่สูงกว่า เช่น จังหวัด ก็น่าจะมีโอกาสที่จะได้รับความช่วยเหลือมากกว่าที่จะให้ผู้ทำเมรุลอยอยุธยาเสนอแนวทางการช่วยเหลือไปยังระดับที่ใหญ่เลย เช่น จังหวัด ประเทศหรือสากล ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...คือเรื่องอย่างนี้นั้นต้องเริ่มจากท้องถิ่น ต้องให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมตรงนี้เหมือนกับปัจจุบัน เรื่องนี้เป็นงานด้วย...ต้องให้ท้องถิ่น เราควรเริ่มที่ท้องถิ่นก่อนแล้วค่อยขยาย...” (ID7)

“...ถ้าเริ่มก็ต้องเริ่มที่ท้องถิ่น...” (ID8)

“...คิดว่าน่าจะได้นะถ้าเราทำขึ้นไป มาให้เขาเป็นพี่เลี้ยงที่ปรึกษาให้กับพวกเรา เริ่มจากเราขึ้นไปแล้วทำประวัติส่งไปให้เขาสนใจอยากรู้อยากเห็นเขาจึงตามมา...จะดีให้เขามาดูแบบนี้มันน่าจะยากกว่าถ้าเราทำเรื่องเสนอขึ้นไปมันจะง่ายกว่า...” (ID10)

“...ของเราก็ต้องทำให้เขาเห็นก่อนดี นายเขาก็มีเมรุอยู่แล้วนี่...” (ID13)

ดังนั้นผลการวิจัยส่วนนี้จึงเสนอถึงแนวทางการช่วยเหลือเพื่อสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในระดับท้องถิ่นเท่านั้น ดังนี้

ท้องถิ่นโดยมีการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนนำ เช่น เทศบาลตำบลหัวเวียง ควรมีส่วนสำคัญให้เกิดการช่วยเหลือเพื่อสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

4.1 การให้ความรู้ทางวิชาการ เช่น ความรู้เรื่องลวดลาย ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...หน่วยงานภาครัฐถ้าเข้ามาช่วยมาสนับสนุนก็ดี ก็อาจจะมาให้ความรู้มาช่วย...” (ID3)

4.2 ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มโดยมีเทศบาลตำบลหัวเวียงเป็นแกนนำ ดังตัวอย่างคำพูดว่า

“...รวมกลุ่มเพื่อรักษาเมรุลอยโดยตั้งข้อตกลงเกี่ยวกับการรักษาเอกลักษณ์รูปแบบ...” (ID2)

“...ถ้ารวมกลุ่มกันได้น่าจะดี...” (ID3)

“...รวมกลุ่มนี้มันดีเมรุแต่ละหลังนี้ไม่ค่อยคุยกันเลยคิดว่าการรวมกลุ่มมันดีกว่า...ก็เหมือนทำยังไงก็ได้ให้เจ้าของเมรุมาคุยกันรวมกลุ่มกันเพื่อจะให้มันคงอยู่ต่อไป...” (ID4)

“...รวมกันได้มันก็ดี ช่วยกัน อย่าอิจฉากัน ข้ามันแก่ ไปทำอะไรคงไม่ได้มาก พวกแก่แก่ต้องช่วยกัน...” (ID12)

“...หากมีการรวมกลุ่มกันได้จริง ควรแลกเปลี่ยนความรู้ ช่วยเหลือกันบ้าง ช่วยส่งเสริมกัน ผู้นำท้องถิ่น ข้าราชการ ควรเป็นแกนนำ...” (ID17)

4.3 มีการงดเว้นภาษี โดยให้มองในมุมของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ทรงคุณค่ามากกว่ามองว่าเป็นธุรกิจ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ไขก้อยากให้ทุกหลังไม่ต้องจ่ายเหมือนกันนะ...” (ID5) และ “...ถ้าเป็นมรดกก็ไม่น่าจะเสียภาษี...” (ID13)

4.4 ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา โดยการสร้างศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นรูปธรรม ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ตั้งศูนย์เพื่อการเรียนรู้ ถ้าอย่างนั้นก็ดีเลยครับ...ถ้าอย่างนั้นก็ตั้งอาศัยวัด แต่วัดบ้านเรานี้คนก็ไม่ค่อยเข้ามานี่คือปัญหา การคมนาคมและสื่อมีปัญหา...” (ID7)

“...แบบนี้ที่น่าจะดีขึ้นวัฒนธรรมหรือศิลปะของพื้นบ้าน คนจะรู้จักมากขึ้นกว่าเดิมเข้าใจมากขึ้นด้วยควรจะรักและหวงแหนมากขึ้นถ้ามีตำราเป็นเล่มให้เขาได้รู้ทางการว่าเออมันเป็นแบบนี้หลักฐานยืนยันว่ามันคือมรดกของโลกเราก็รักษาเอาไว้...” (ID10)

“...ก็ดีนะครับ ภูมิปัญญาชาวบ้านในกลุ่มหัวเวียง...” (ID17)

4.5 การจัดสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาเพื่อส่งเสริมการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีให้คงอยู่คู่ชุมชนตลอดไป ทั้งนี้การปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมุ่งมั่นและทุ่มเท และเป็นหลักในการจัดการแลกเปลี่ยนความรู้ อาจจะมีการเชิญวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางาน และช่วยส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจ รักและหวงแหนในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน ดังตัวอย่างคำพูดดังนี้

“...ต้องมีการเปิดอบรมในเชิงทฤษฎีเชิงปฏิบัติจากหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมภาคการศึกษาวัฒนธรรมจังหวัดวัฒนธรรมท้องถิ่นสำคัญสุดคือชุมชน...” (ID1)

“...ควรมีการจัดสัมมนาเอาทุกกลุ่มมาแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดประสบการณ์ในการสร้างเมรุเป็นเอกสารให้ลูกหลานได้ศึกษา อยากให้มันเป็นแบบนี้แหละ เพราะทุกวันนี้มันแบบตัวใครตัวมัน...” (ID3)

“...ยินดีครับที่จะให้ข้อมูล แต่ก็ยังขาดแค่คนเริ่ม...” (ID8)

“...ถ้าเกิดเขามีจัดสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องเมรุลอยมันต้องวางแผน จะอยู่ดี ๆ จับวางไม่ได้ก็เหมือนจับแมวใส่กระดิ่ง คือคุณต้องมีรูปแบบมาก่อนต้องทำวิจัยแบบนี้เห็นด้วยไม่เห็นด้วยอยู่ ๆ จะจับรวมกันมันไม่ได้เพราะมันก็ยังแยกเทศ...” (ID11)

8. บทบาทของภาครัฐในการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

บทบาทของภาครัฐ หมายถึง รัฐบาลในระดับต่าง ๆ จากระดับชาติไปจนถึง ระดับท้องถิ่น รัฐบาล หรือ ภาครัฐบาล (government sector) หมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่อภิบาลรัฐในทุกระดับในระบบเศรษฐกิจนั้น เพื่อการเสนอแนวทางการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในภาพรวมผู้วิจัยจึงได้สอบถามเพิ่มเติมถึงบทบาทภาครัฐโดยภาพรวมที่เหมาะสมต่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ภาครัฐจะต้องมีบทบาทที่สำคัญดังนี้

1. ภาครัฐจะต้องเป็นแกนนำในประชาสัมพันธ์เชิงรุก ช่วยสร้างความมีตัวตนผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อให้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาเป็นที่รู้จักในเชิงประจักษ์ เกิดความรัก ความหวงแหนในวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกันสืบสานให้คงอยู่สืบไป ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ปัจจุบันไม่มีนโยบายทางภาครัฐมา

ช่วยเหลือ แต่ถ้าเกิดเป็นไปได้อยากให้เขาเข้ามาช่วยโฆษณาช่วยเผยแพร่ให้คุณรู้จักเยอะ ๆ ...อย่างอื่นเราก็ไม่ได้มีอะไรจะให้ช่วยทำสักเท่าไร ทำให้คนรู้จักหน่อย...ของเรามันก็ระดับประเทศแล้วนะ ผมก็ไปมาหมดทุกภาคแล้ว...” (ID13)

2. ให้การสนับสนุนงบประมาณในด้านต่าง ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ เงินทุนอุดหนุนหรือเงินกู้เพื่อการปรับปรุงดอกเบี้ยศูนย์ เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...อยากให้หน่วยงานภาครัฐมาช่วยเรื่องคนงานบ้าง ช่วยซ่อมแซมบ้าง...” (ID4)

3. อำนวยความสะดวกเพื่อการจดลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เพื่อแสดงสิทธิ์ของความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมของชุมชน ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ไม่ล้มเพราะคนตายทุกวันแหละต้องหาจุดเด่นของเมรุลอยอยุธยาถ้ามีจุดเด่นมันก็เป็นลิขสิทธิ์ทันทีเพราะเป็นทรัพย์สินทางภูมิปัญญาของเรา...” (ID1)

4. สนับสนุนงบประมาณในการสร้างแหล่งเรียนรู้ ศูนย์การศึกษาค้นคว้า เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ผลิตตำรา เอกสารวิชาการ เป็นต้น โดยมองว่าอยากให้รีบก่อนที่จะไม่เหลือคนเก่า ๆ ให้ข้อมูลดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ก็ดีนะ เราก็ลูกน้อยด้วยนะพอหมดจากรุ่นนี้แล้วก็ไม่รู้จะมีใคร...” (ID3)

“...ผมว่าถ้ารีบทำตอนนี้มันก็ยังไม่ทันนะ...” (ID6)

“...ดีเลยครับ ดีมากครับถ้าทำได้นะครับ...” (ID7)

“...บ้านเราควรมีแหล่งเรียนรู้ความเป็นมาของเมรุลอย มันก็น่าจะดีนะครับเพราะเป็นเอกลักษณ์ของหัวเวียง...ผมว่าหน่วยงานราชการ อยู่ในเทศบาล ถ้าสร้างที่วัด แต่ต้องมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ...” (ID8)

“...ดี น่าจะดี คนน่าจะได้รู้ประวัติวัฒนธรรมดั้งเดิมมากขึ้นปัจจุบันคนรู้มาเยอะรู้เกี่ยวกับเมรุลอยปัจจุบัน ประวัติดั้งเดิมเป็นยังไง คนไม่ค่อยรู้เท่าไรไม่รู้ว่ามีเมรุลอยยังมีอยู่...” (ID10)

“...มีมันก็ดี มันของเก่าของดี คนเก่า ๆ ตายกันหมด จะไม่มีอะไรหลงเหลือ...” (ID12)

5. ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาอย่างจริงจัง เช่น ทุนวิจัยทุนการศึกษาทางศิลปกับทายาท เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดว่า “...ก็นักเรียนทายาท พวกนี้ล่ะครับที่เขา กำลังจะศึกษา ทำผลงานอะไรแบบนี้เหมาะกับการที่จะทำเรื่องนี้ที่สุดให้คนทั่วไปที่จะตั้งขึ้นมาเป็นที่ปรึกษาความรู้ อะไรแบบนี้ที่มันยากกว่าจากที่เราเป็นนักศึกษา มาเรียนรู้เรื่องนี้และมันเหมาะสมที่สุดที่จะทำประวัติของเมรุ ถ้าไปถึงระดับ ส่งขึ้นไปและเวลาทาง ราชการ เราเสนอขึ้นไป ถ้าส่งไปแล้วเขาเขาอาจจะอยากจะทำดูพวกเรานี้แหละ พวกเราหลังก็ได้คิดจะทำแบบนี้ คงต้องเป็นนักเรียน นักศึกษานี้แหละ...” (ID10)

6. ให้ทุนสนับสนุนการสร้างพิพิธภัณฑ์ หอเกียรติประวัติ การจัดแสดงนิทรรศการ สร้างแหล่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ก็ดีดูจากจังหวัดอื่นเขามีของดีหรืออะไรเขาก็จะอนุรักษ์ไว้เขายังทำเป็นพิพิธภัณฑ์ให้คนรุ่นหลังไว้ดู...มีการจัดนิทรรศการในชุมชนนอกเหนือจะเป็นการบอกให้คนอื่นรู้ถึงคุณค่าของเมรุลอยแล้วมันยังเป็นการยกย่องเชิดชูคนที่ทำด้วย...” (ID3)

“...ถ้ามีการจัดนิทรรศการการทำเมรุลอย เพื่อให้คนได้มาเดินชมดู ทำได้มันก็ดี...” (ID4)

“...การจัดนิทรรศการก็น่าจะดี...” (ID5)

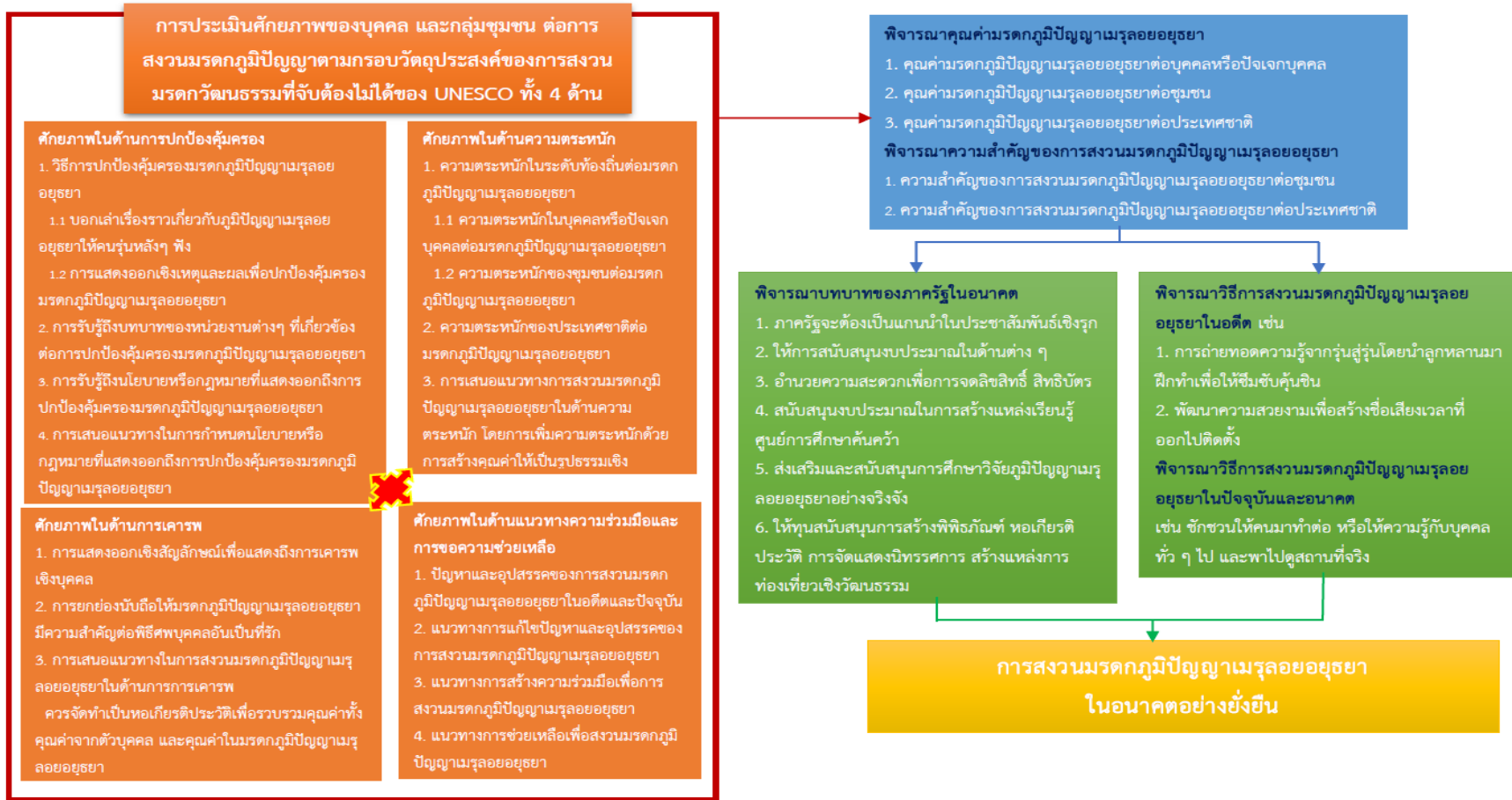
“...อยากให้มีสถานที่ที่เป็นพิพิธภัณฑ์เมรุลอยอันนี้ให้ดูที่ไหนที่หนึ่งในวัด ในบริเวณตำบลเนี่ย ถ้ามาจากภาครัฐส่งงบประมาณมาช่วย ก็ต้องมีคนท้องถิ่นที่ร่วมด้วย ผมเคยคิดกับนายกเทศาว่าจะสร้างเมรุทำด้วยปูนแต่เป็นเมรุเลียนแบบไม้ทั้งหมดตั้งไว้กลางลานวัด ใช้งานหรือไม่ใช้ก็แล้วแต่ เวลาคนนอกเทียบดูจะใช้งานหรือไม่ใช้ ก็ให้ไปดูจำลอง...” (ID10)

“...จริง ๆ เรายังนึก ๆ บอกนายกถ้ามีที่ให้เราไปจัดแสดงให้คนมาชม เราไม่ต้องมาอวดว่าของใครสวยกว่า...” (ID13)

“...การสร้างศูนย์เรียนรู้ที่เทศบาลดี ลูกหลานจะได้รู้ เด็ก ๆ ต้องมาดูบ้างคนที่สนใจ ในการสร้างก็ต้องมีงบ ก็จะต้องขอจากจังหวัดเพราะประเทศคงยาก...” (ID14)

“...ในวันข้างหน้า ควรจะมีศูนย์การเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์ วัฒนธรรม...” (ID15)

ดังนั้นเพื่อเป็นการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ผู้วิจัยจึงได้พัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เพื่อประกันว่าจะเคารพมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชนกลุ่มชนและปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มความตระหนักในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติถึงความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน และเพื่อให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือระหว่างประเทศ โดยสรุปได้ดังภาพที่ 5-111

ภาพที่ 5-111 รูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางการร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

เรื่องที่ผู้ร่วมวิจัยอยากจะฝากถึง หรือคาดหวังว่าเมื่อการวิจัยสำเร็จสมบูรณ์แล้วจะสามารถทำได้ พิจารณาได้จากตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“...ถ้าทำเสร็จแล้วก็ควรจะมีการต่อยอด เพื่อเผยแพร่ความรู้ให้กว้างขวางครับ...” (ID1)

“...อยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและมีกำลังในการดูแลรักษาให้ความสนับสนุนอย่างจริงจังคนที่ประกอบการเมอร์ลอยให้ช่วยปลูกฝังสืบทอดให้กับผู้สนใจหรือทายาทในครอบครัวให้รักษาอยากให้อัดเป็นตำราเอกสารไว้ตามห้องสมุดเป็นหนึ่งในสารานุกรมสักหนึ่งหมวดเป็นหมวดเมอร์ลอย...” (ID2)

“...ผมในฐานะที่รับมรดกเรื่องเมอร์ลอยมา อันดับแรกเลยน้อง ๆ ลงมาก็อยากให้ช่วยผลักดันให้ดีที่สุด อยากพวกผมนี้มันก็ได้แต่เอาไปเผยแพร่เท่านั้นเอง แต่ในเชิงวิชาการนี่ก็ต้องฝากไว้ให้ช่วยส่งเสริมในด้านวิชาการให้มันดีที่สุดให้เมอร์ลอยหัวเวียงนี้มีชื่อเสียงสมกับอดีตที่บรรพบุรุษสร้าง แต่ถ้าทำเป็นเชิงวิชาการสมบูรณ์แล้วผมอาจจะช่วยผลักดันในเรื่องความถูกต้องความผิด น้องเป็นคนที่เกิดและโตมาเห็น ถ้าเราคนที่อยู่ที่นี้ไม่ทำก็น่าจะยากที่รอให้คนอื่นมาทำ...” (ID7)

“...เมอร์ลอยอยุธยา มีที่นี้ที่เดียว มีความเป็นมาที่ยาวนาน อยากให้ศึกษาเก็บข้อมูลอย่างจริงจัง เพื่อให้ลูกหลานได้สืบทอดก่อนที่มันจะสูญหาย และไร้ค่า รีบทำให้เสร็จ ครุฑดูความสำเร็จนะ...” (ID10)

“...อยากให้เห็นคุณค่า ช่วยกันทำ ช่วยกันสานต่อ เราอยู่ได้ วัฒนธรรมก็อยู่ได้ อยากให้ช่วยส่งเสริมเลย ทุกคน ทุกฝ่าย ให้ลูกหลานได้รู้จัก ให้ภูมิใจในสิ่งที่บรรพบุรุษทำ ก่อนที่มันจะสายเกินไป...” (ID11)

“...อยากให้ช่วยกันสานต่อ ช่วยกันประชาสัมพันธ์ ให้มีชื่อเสียง ช่วยกันรักษาเอาไว้ จะได้คุยให้ลูกหลานฟังว่า ชุมชนเรามีของดี เมร์มีงานเราก็อยู่ได้ ของก็อยู่ได้ ถ้างานน้อย เราก็ไม่มีทุนซ่อมของก็คงเก่าลงทุกวัน ๆ ...” (ID14)

สามารถสรุปประเด็นของเสนอแนะได้ดังนี้

1. อยากให้มีการจัดทำเป็นสารานุกรม ตำรา ที่เป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์ เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาค้นคว้า และปลูกฝังให้เยาวชนร่วมกันสืบทอดมรดกภูมิปัญญาเมอร์ลอยให้คงอยู่สืบไป
2. ควรมีการเผยแพร่องค์ความรู้และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเมอร์ลอยอยุธยาให้รู้จักอย่างแพร่หลายมากขึ้น
3. อยากให้รัฐส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มอย่างจริงจัง โดยมีหน่วยงานของรัฐเป็นแกนนำ
4. ควรมีการศึกษาต่อยอดงานวิจัย เพื่อผลิตงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเมอร์ลอยอยุธยาให้มากขึ้น
5. สร้างแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาเมอร์ลอยอยุธยาให้กับคนรุ่นใหม่ ๆ
6. สร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เกิดขึ้นจริง
7. มีการจัดแสดงผลงาน นิทรรศการ แหล่งเรียนรู้เพื่อยกย่อง เชิดชู เมร์ลอยอยุธยาและบุคคลที่ทรงคุณค่า

8. มีการส่งเสริมให้ความรู้ทางวิชาการ เพื่อพัฒนา ต่อยอดเมรุลอยอยุธยา ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
ร่วมกันสืบทอดให้เมรุลอยอยุธยาคงอยู่สืบต่อไป

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา และเพื่อพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้าน การปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากในลักษณะเรื่องเล่าเชิงบรรยาย อาศัยกระบวนการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์เอกสาร ผู้วิจัยเข้าสนามจริงไปฝังตัวอยู่ในพื้นที่ตำบลหัวเวียง โดยคำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิ์ และบริบททางชุมชนสังคมของผู้เข้าร่วมวิจัย เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามแนวทางทฤษฎีฐานราก มีการกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีวิธีสุ่มตัวอย่างโดยไม่คำนึงถึงโอกาสของการถูกเลือกของแต่ละหน่วยของตัวอย่าง ด้วยการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง และแบบลูกบอลหิมะ จำนวนกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้จะใช้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 17 คน เพื่อแสดงความคิดเห็นอย่างน้อย 2 รอบ ตามกระบวนการเก็บข้อมูลของเทคนิคเดลฟาย สามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์จำนวนทั้งสิ้น 17 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชายจำนวน 15 คน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการทำเมรุลอยอยุธยาจะต้องมีความรู้ทางช่าง ต้องทำงานที่ใช้แรงงาน ปีนป่าย เสี่ยงอันตราย ต้องอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ผันผวน เช่น แดด ฝน ลม พายุ ช่างเมรุลอยจึงต้องอยู่ในเพศสภาพที่ต้องแข็งแรง และมีความอดทนสูง ประกอบกับการออกไปติดตั้งเมรุลอยอยุธยาส่วนใหญ่จะใช้สถานที่ของวัดหรือที่ส่วนบุคคลของเจ้าภาพ ต้องมีการพักค้างแรมในบริเวณที่จัดงาน เพื่อคอยตรวจสอบความเรียบร้อย จึงไม่เหมาะสำหรับเพศหญิงซึ่งมักจะอยู่บ้านเพื่อช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ มากกว่า การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการส่วนใหญ่ใช้เวลา 106-120 นาที ระยะเวลาเฉลี่ย 96 นาที 28 วินาที ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาที่เหมาะสม ส่วนการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์และกิจกรรมในขณะนั้น การสัมภาษณ์จะดำเนินไปจนกระทั่งข้อมูลมีความอิ่มตัว การสัมภาษณ์แต่ละบุคคลจึงมากกว่า 2 ครั้ง สถานภาพของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส มีช่วงอายุ 51-60 ปี และ 71-80 ปี มากที่สุด อายุของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์สูงสุดคือ 91 ปี และต่ำสุดคือ 34 ปี โดยมีอายุเฉลี่ย 65 ปี 3 เดือน 14 วัน กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 89-91 ปี มีจำนวน 3 คน ถือว่าเป็นช่างเมรุลอยอยุธยารุ่นเก่าแก่ที่สุดที่ยังเหลืออยู่ซึ่งอาจจะยกย่องได้ว่าบุคคลเหล่านี้คือ ประชาชนชาวบ้านที่เป็นคลังความรู้ที่ดีที่เราควรรับศึกษาก่อนจะไม่มีผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณค่าในอนาคต ภูมิสำเนาและที่อยู่ปัจจุบันของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และมีมัธยมศึกษาปีที่ 3 มากที่สุด ประชาชนชาวบ้านหลายท่านจบการศึกษาแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่ด้วยสติปัญญาและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และความเพียรพยายามจึงสามารถคิดงานและสานต่อให้มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยายังคงอยู่ตราบจนปัจจุบัน สำหรับจำนวนสมาชิกในครอบครัวของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ มีสมาชิก 5-6 คน มากที่สุด โดยส่วนใหญ่มีจำนวนบุตร 2 คน เมื่อพิจารณาเพศของบุตรพบว่า เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย การมีบุตรจำนวนน้อยและเป็นเพศหญิง

มากกว่าเพศชายถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อการสืบทอดและสานต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาตั้งที่ได้กล่าวเหตุผลแล้วในตอนต้น รวมถึงการขาดความสนใจ การไม่สนใจสานต่อภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาทำให้บางรายต้องหยุดทำหรือเลิกทำไป สำหรับผลงานหรือรางวัลที่ได้รับของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับรางวัล และไม่ได้คิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ แต่เป็นผู้สืบทอดมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่ปราชญ์ชาวบ้านรุ่นเก่าคิดค้นไว้ โดยอาจมีการพัฒนา ดัดแปลง หรือสร้างสรรค์องค์ประกอบบางอย่างให้เข้ากับยุคสมัย สภาพสังคม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ลักษณะงานของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเมรุลอยอยุธยา สำหรับประสบการณ์ในงานเมรุลอยอยุธยา ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ 41-50 ปี โดยปี พ.ศ. เริ่มต้นของประสบการณ์ในงานเมรุลอยอยุธยาอยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2500-2510 สำหรับการครอบครองเมรุลอยอยุธยาของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์กรณีเป็นเจ้าของกิจการ ส่วนใหญ่มี 1 หลัง เป็นแบบ 5 ชั้น 9 ยอด และ 3 ชั้น 9 ยอด โดยการได้มาซึ่งเมรุลอยอยุธยา เป็นการสืบทอดจากพ่อ-แม่ พี่-น้อง มากที่สุด

การศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

แรกเริ่มเดิมทีเมรุลอยเกิดจากแนวคิดในการสร้างสถานที่เผาศพให้สวยงามสมกับเกียรติกับผู้ตาย จึงได้คิดหาวิธีการหรือรูปแบบที่จะสามารถหาวัสดุในท้องถิ่นในชุมชนมาประยุกต์ใช้อย่างเรียบง่ายแต่ยังคงไว้ซึ่งวัตถุประสงค์หลักก็คือ การสร้างสถานที่สำหรับเผาศพบุคคลอันเป็นที่รักให้มีความสวยงามเหมาะสมกับเกียรติและคุณงามความดีของผู้วายชนม์เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ เป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อบ่งบอกถึงความกตัญญู ความสำนึกในบุญคุณ ด้วยการจัดการงานศพครั้งสุดท้ายให้สมเกียรติและมีความเชื่อว่าเป็นการเปิดทางให้กับผู้ตายได้ไปสู่สวรรค์ ด้วยความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่นจึงมีการรังสรรค์รูปแบบของสถานที่เผาศพที่แตกต่างกันออกไปตามภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วม และการประยุกต์งานศิลปะพื้นบ้านมาใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง มีการใช้งานฝีมือและงานประดิษฐ์มาผสมผสานขึ้นเป็นเรือนสำหรับตั้งศพและเผาศพที่สวยงามตามจินตนาการและประสบการณ์ที่ช่างมีอยู่ในขณะนั้น

จากการบันทึกจดหมายเหตุของเดอะ ลา ลูแบร์ ที่กล่าวถึงประเพณีนิยมของชาวสยามในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในด้านการศพในตอนหนึ่งว่า “การเผาศพของชาวสยามนั้นจะมีการเผาศพจะเคลื่อนศพไปยังท้องนาที่ใดที่หนึ่งมักจะอยู่ใกล้วัดที่ผู้ตายหรือบรรพชนได้สร้างไว้หรือใกล้วัดใดวัดหนึ่ง หากไม่มีวัดอยู่ในอาณาบริเวณนั้นจะมีการล้อมรั้วเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสทำด้วยไม้ไผ่ (ซึ่งคาดว่าคำพูดนี้คงจะหมายถึง “ราชวัตร” ราชวัตร คือ ร้วมณฑลพิธี มีทั้งหมดสี่มุม ปักด้วยฉัตร เดิม นั้นจะพบเห็นได้ในวัดวาอาราม มีลักษณะเป็นแผงไม้ไผ่สานเป็นแผงตาข่าย รอบเป็นรั้วทั้งสี่มุมมักจะใช้ในงานพิธีสำคัญต่าง ๆ แสดงถึงเขตที่มีความเป็นสิริมงคล) ที่สั่งทำได้ตามต้องการ ด้วยฝีมือทางสถาปัตยกรรมรูปร่างคล้ายกับซุ้มไม้เลื้อยและเรือนต้นไม้นานประดับประดาด้วยกระดาษสีหรือกระดาษทองที่ตัดเป็นรูปเรือน เครื่องใช้ไม้สอย สัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่า ตรงกลางวงล้อมนั้นเป็นที่ตั้งเชิงตะกอนก่อด้วยไม้เนื้อหอมล้วน ๆ เช่นไม้จันทร์ขาว ไม้จันทร์เหลือง ไม้กฤษณา เป็นต้น สุดแต่แต่ความมั่งคั่งและเกียรติของผู้ตาย เกียรติของการฌาปนกิจนั้นอยู่ที่การยกเชิงตะกอนให้สูงไม่ใช่แค่การวางกองฟืนให้สูงแต่ใช้การถมดินยกฐานเชิงตะกอนจึงค่อยวางฟืนต่อในภายหลัง ในการปลงพระศพพระอัครมเหสีที่เสด็จสวรรคตมาได้สัก 7 หรือ 8 ปีมาแล้วนั้นบานพระจิตกาธารจะสูงกว่าที่เคยเห็นมาในประเทศและจะต้องขอยืมเครื่องมือจากชาวยุโรปไปเชิญพระโกศชะโลงขึ้นสู่พระจิตกาธาร” จาก

การบันทึกหลักฐานนี้สะท้อนให้เห็นถึงความละเอียดละไมทางความคิดของชนบประเพณีหรือธรรมเนียมทางการศพ ความมีลำดับชั้น รวมถึงความสามารถทางช่างฝีมือที่มีมาแต่โบราณ และความพิถีพิถันในการจัดงานศพให้กับบุคคลที่ตนเองเคารพรักตามฐานะที่ตนพึงกระทำได้

ลักษณะการจัดสถานที่เผาศพในอดีตของชาวบ้านทั่วไปหรือประชาชนและผู้นำท้องถิ่นที่อยู่นอกเขตพระนคร มีวิวัฒนาการตามลำดับชั้นโดยเริ่มจากความเรียบง่ายไปจนกระทั่งถึงการพัฒนาความสวยงามที่คำนึงถึงศักดิ์นาของผู้ตาย เช่น การเผาศพของชาวบ้านทั่วไปอาจใช้วิธีการเผาบนกองฟอน แต่เมื่อมีศักดิ์นาขึ้นอาจใช้วิธีการเผาแบบเชิงตะกอน จิตกาธาน เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป การสร้างสรรค์สถานที่เผาศพจะเพิ่มความวิจิตรศิลป์ และทัศนศิลป์ ให้สวยงามยิ่งขึ้น ด้วยการสร้างฌาปนสถานในลักษณะของเมรุประรำ ที่มีการตกแต่งและประดับประดาอย่างสวยงาม เมรุประรำคือเมรุชั่วคราวที่หลังคาเป็นหลังคาตาดไม่มียอด กล่าวคือ สามัญชนทั่วไปจะไม่สามารถสร้างเมรุชั่วคราวในลักษณะยอดสูงเพื่อเทียบเท่าศักดิ์นาเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินได้ ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากความเชื่อเรื่องสมมติเทพที่เปรียบพระมหากษัตริย์ดังพระพุทธเจ้าโปรดไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ดังจะเห็นได้จากภาพวาดฝาผนังพระเมรุที่ใช้สำหรับการศพพระพุทธเจ้า สำหรับการสร้างฌาปนสถานชั่วคราวของแต่ละพื้นที่นั้นจะแตกต่างกันไปตามความเชื่อและค่านิยมทางศิลปะ เช่น จังหวัดอุบลราชธานีจะสร้างฌาปนสถานี่เรียกว่านภัสติลิ่งค์ตามความเชื่อของชาวล้านนา เป็นต้น

ภาพที่ 6-1 ภาพสะท้อนการเผาศพของชาวบ้านทั่วไปบนกองฟอน (อรุณ ประดับสินธุ์, 2561)

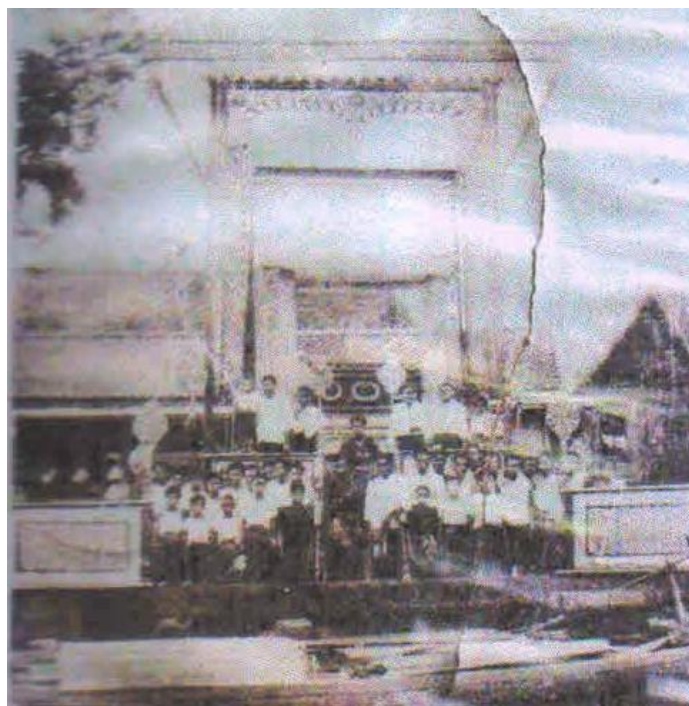
ภาพที่ 6-2 ความเชื่อของชาวล้านนา ตั้งแต่อดีตกาลจวบจนปัจจุบัน นิยมสร้างปราสาทนกกหัสติ
 ลิงค์ เพื่อบรรจุพระศพของกษัตริย์ เจ้านายฝ่ายเหนือ รวมถึงครุฑพระมหาเถระชั้น
 ผู้ใหญ่ที่มรณภาพเพื่อให้พิธีศพสง่างาม สมฐานะบารมี และเป็นการส่งดวงวิญญาณ
 ไปสู่ชาติสรวงสวรรค์ชั้นพรหมโลก (Supawan OK Nation Blog, 2558)

ภาพที่ 6-3 เมรุนกกหัสติลิงค์ อาชญาท่านธรรมบาล (ผุย ฆมมปาโล) หลักล้าเมืองอุบลราชธานี วัด
 มณีวนาราม วัดป่าน้อย พ.ศ. 2464 (นิตยสารทางอีสาน, 2562)

ภาพที่ 6-4 จิตรกรรมฝาผนังงานพระบรมศพพระพุทธเจ้า วางจิตกาธานในอาคารพระเมรุมาศทรง
บุษบก วัดชนะสงคราม (วาทีน ศานดี สันติ, 2559)

ภาพที่ 6-5 เมรุประจำเผาศพนายทอง กิจสุทธิ ณ วัดสุวรรณเจดีย์ ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (วินัย กิจสุทธิ, มปป.)

มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่เราสามารถพบเห็นอยู่ในทุกวันนี้จะมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่แตกต่างจากที่อื่น ๆ นับเป็นวิวัฒนาการอีกขั้นหนึ่งของเมรุชั่วคราวที่พัฒนาต่อยอดมาจากเมรุประจำ ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากการผ่อนปรนให้มีการใช้เมรุลอยแบบมียอดคล้ายของหลวงได้ในภูมิภาคต่าง ๆ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีการรับเอาธรรมเนียมและวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้หลายเรื่องด้วยกัน จากการผ่อนปรนนี้น่าจะเป็นที่มาของการสร้างเมรุลอยชั่วคราวที่ช่างฝีมือจะใช้จินตนาการและประสบการณ์ของตนเอง ถ่ายทอดความคิดออกมาในรูปแบบสถาปัตยกรรมเมรุลอยทรงบุษบกที่สืบทอดมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ต้นแบบเมรุลอยอยุธยาในปัจจุบันน่าจะมีจุดเริ่มต้นมาจากเมรุลอยชั่วคราวที่หลวงปู่เทียมนิพนธ์ที่ขณะนั้นจำพรรษาอยู่ที่วัดกษัตริย์ราช อำเภอมะนังศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในการสร้างเมรุลอยชั่วคราวไว้หลายแห่ง รวมถึงการสร้างเมรุลอยให้กับชาวบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วย จนกลายมาเป็นจุดเริ่มต้นของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่ถ่ายทอดและพัฒนาตามวิจิตรสวยงามแปลกเช่นในปัจจุบัน

ประวัติพอสังเขปจากคำบอกเล่าของกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่ยังหลงเหลืออยู่และพอจะจำความได้กล่าวว่าด้วยความสามารถในการสร้างเมรุลอยชั่วคราวของหลวงปู่เทียมนิพนธ์ ได้มีจิตศรัทธามาสร้างเมรุลอยชั่วคราวเพื่อใช้ในงานศพของหลวงพ่อดับ (เจ้าคุณสุวรรณวิมลศีล) ที่มรณภาพเมื่อปี พ.ศ. 2491 โดยรวมช่างที่มีฝีมือของชุมชนบ้านหัวเวียง นำโดยนายเปลื้อง สนธิ (ซึ่งว่ากันว่าเคยเป็นช่างร่วมสร้างเมรุลอยชั่วคราวให้กับโยมแม่ของหลวงพ่อดับ วัดประดู่โลกเชษฐ์ ก่อนปี พ.ศ. 2480 และภายหลังนายเปลื้อง สนธิ ได้นำเมรุหลังนั้นมาดูแลรักษาและให้เช่าในงานศพต่าง ๆ) แต่เดิมเจ้าคุณสุวรรณวิมลศีล ท่านพำนักอยู่ ณ วัดสุวรรณดาราราม ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา และเคยดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์ของพระหลายต่อหลายรูปรวมถึงหลวงปู่เทียมนิพนธ์ด้วย ภายหลังท่านมาใช้ชีวิตสันโดษและจำพรรษาอยู่ที่วัดบันไดช้าง ตำบลหัวเวียง อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในฐานะพระลูกวัด จนกระทั่งท่านมรณภาพลง เมื่อท่านมรณภาพลูกศิษย์ที่นำโดยหลวงปู่เทียมนิพนธ์จึงได้คิดสร้างเมรุลอยชั่วคราวอย่างสมเกียรติเพื่อใช้ในพิธีศพของท่าน ซึ่งถือว่าเมรุลอยชั่วคราวหลังที่สร้างให้กับหลวงพ่อดับนี้คือต้นแบบของการสร้างเมรุลอยอยุธยาในยุคต่อมา ลักษณะการสร้างเมรุลอยชั่วคราวในงานของหลวงพ่อดับเป็นการประยุกต์วัสดุท้องถิ่นมาใช้เพื่อความสวยงาม เช่น การใช้ไม้ไผ่สาน รวมถึงการประยุกต์รูปทรงบุษบกมาสร้างลักษณะของเรือนยอดที่มีความสูงส่ง สง่างาม มีการใช้ลวดลายอย่างง่ายเพื่อเพิ่มความเปี่ยมเอกลักษณ์ไทยให้กับเมรุลอย เช่น ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายพิกกำมปู เป็นต้น

หลังจากเสร็จสิ้นการศพหลวงพ่อดับแล้ว มีการรื้อถอนเมรุลอยชั่วคราวเก็บรักษาไว้ที่วัดบันไดช้างตามเดิม หากมีผู้ต้องการนำเมรุลอยไปใช้ก็สามารถทำได้แต่ต้องมีช่างมาขนย้ายและไปประกอบติดตั้งเอง ด้วยการเก็บรักษาเมรุลอยชั่วคราวหลังนี้ไว้ที่วัด ทำให้ขาดคนดูแลรักษาจึงทรุดโทรมไปตามกาลเวลา ทำให้ขณะนั้นนายชม สุพรรณมี ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีฝีมือช่างไม้ จึงได้ขอทางวัดนำเมรุลอยอยุธยาดังกล่าวมาปรับปรุงให้สวยงามและแข็งแรงมากขึ้นเพื่อนำมาให้คนทั่วไปเช่าไปใช้ในงานศพ โดยทำเป็นอาชีพเสริมในช่วงว่างจากการทำนาและจะรับงานช่วงหลังจากฤดูเก็บเกี่ยวแล้ว (หน้าแล้ง) จนถึงหน้าน้ำ ต่อมาไม่นานก็มีคนสนใจอยากมีอาชีพเสริม จึงเริ่มคิดสร้างเมรุเป็นของ

ตนเองขึ้นมา ซึ่งอาจจะทำในลักษณะหุ่นส่วนก่อนโดยรวมเอาคนที่มีความรู้ทางช่างฝีมือในหลายสาขา และมีความรู้จึกมักคุ้นกันเป็นอย่างดี อาจจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เป็นต้น

การทำเมรุलयรุ่นที่ 1 ประกอบด้วย นายเปลื้อง สนิธิ นายชม สุพรรณมี นายสิน กิจกล้า และนายเผือด กิจชนม์ (รุ่นแรกอายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี ถ้ายังมีชีวิตอยู่ แต่ปัจจุบันเสียชีวิตหมดแล้ว) ต่อมาเห็นว่าเป็นแหล่งงานเพิ่มรายได้ในช่วงว่างงานได้ดี จึงมีชาวบ้านกลุ่มบ้านทางช้าง อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ นายสงว วงศ์อนันต์ นายอนันต์ นัยสุทธิ์ และนายสมัคร ครอบแท้ (อายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี ถ้ายังมีชีวิตอยู่ แต่ปัจจุบันเสียชีวิตหมดแล้ว) นำเมรุलयบ้านหัวเวียงไปเป็นต้นแบบเพื่อสร้างเมรุलयให้เข้าในชุมชนของตน (บ้านหัวเวียงและบ้านทางช้างมีเขตติดต่อกัน) จนกระทั่งต่อมาก็มีการสร้างหรือมีการเปลี่ยนเจ้าของอยู่เป็นระยะทำให้มีเมรุलयอยุธยา รุ่นที่ 2 ของบ้านหัวเวียงขึ้น ผู้สร้างเมรุलयอยุธยาในกลุ่มนี้ ได้แก่ นายชิต (ไม่ทราบนามสกุล) นายไสว สนิธิ นายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง นายหงวน ทองสีจัต นายแถม ฤกษ์อุโฆษ นายแสวง อ่อนฉนวน (ผู้ดูแลให้ นายเล็ก ไม่ทราบนามสกุล) นายอาบ สุขชาสุณี นายสาคร อรรถจรูญ นายอ่อน ฤกษ์สมุทร นายอดุลย์ กิจชนม์ เป็นต้น (อายุไม่ต่ำกว่า 90 ปี ถ้ายังมีชีวิตอยู่ แต่ปัจจุบันเกือบทั้งหมดเสียชีวิตแล้วเหลือเพียง นายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง เจ้าของราชาเมรุलय นายอาบ สุขชาสุณี เจ้าของเมรุलयครูอาบ และนายสาคร อรรถจรูญ เจ้าของสาครเมรุलय) จนสืบทอดมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันซึ่งถือว่าเป็นรุ่นที่ 3 ของเมรุलयอยุธยา เมื่อรวมอายุจากจุดเริ่มต้นกระทั่งถึงปัจจุบันเมรุलयอยุธยามีอายุไม่ต่ำกว่า 80 ปี

หากจะแบ่งช่วงยุคให้กับภูมิปัญญาเมรุलयอยุธยา โดยประยุกต์ใช้เกณฑ์ต่าง ๆ มาผสมกัน เช่น การเพิ่มขนาด การประยุกต์ การเปลี่ยนแปลงการขนส่ง เป็นต้น แล้วจำแนกตามช่วงปี พบว่าสามารถแบ่งได้เป็น 3 ยุค ได้แก่ ช่วงยุคก่อนปี พ.ศ. 2475 ช่วงยุคปี พ.ศ. 2475-2520 และช่วงยุคหลังปี พ.ศ. 2520-ปัจจุบัน โดยสามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยในแต่ละช่วงยุคได้ดังนี้

ช่วงยุคก่อนปี พ.ศ. 2475

ยุคก่อนปี พ.ศ. 2475 ยังอยู่ในช่วงของการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุด การกระทำพิธีศพใดก็ตามจะต้องคำนึงถึงศักดิ์ฐานะที่จะต้องไม่ทำเสมอเจ้าหรือพระบรมวงศานุวงศ์ ดังนั้นการเผาศพของคนทั่วไปที่อยู่รอบนอกเมืองหลวง ก็จะกระทำในลักษณะของกองฟอน เขิงตะกอน หรือเมรุปะรำ ขึ้นกับฐานะครอบครัวและสังคม ดังนั้นการสร้างเมรุชั่วคราวในลักษณะของทรงที่เป็นยอดแหลมมักจะเห็นได้จากการออกพระศพของเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน หรือที่เราเรียกว่าพระเมรุมาศ พระสงฆ์หรือประชาชนทั่วไปยังไม่สามารถใช้ได้ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีการเปิดกว้างและมีความเสรีมากขึ้นแล้ว การจัดการงานศพจึงมีความละเมียดละไม เพราะการเผาแบบเดิมสร้างความอูจาดตาให้กับผู้พบเห็นจึงมีการสร้างเมรุชั่วคราวเพื่อให้สมเกียรติ สร้างคุณค่าของการตอบแทนคุณของผู้ตายให้มีความเหมาะสม แต่จะไม่กระทำการใดที่เป็นการเทียบเท่าพระบรมราชวงศ์ เหตุปัจจัยเหล่านี้จึงน่าจะเป็นมูลเหตุให้เกิดเมรุलयอยุธยาในอดีตที่สืบทอดมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ด้วยเทคโนโลยีภาพถ่ายในสมัยนั้นยังไม่เข้าถึงชุมชนท้องถิ่น จึงขาดหลักฐานเพื่อสนับสนุนความถูกต้องของยุคนี้ การสรุปจึงเป็นเพียงการวิเคราะห์จากข้อมูลจากเอกสารและคำบอกเล่าเท่านั้น

ยุคปี พ.ศ. 2475-2520

เป็นช่วงยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบบประชาธิปไตย ภายหลังจากปฏิรูปการปกครองและการปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 พระองค์ได้มีกระแสความคิดที่จะให้ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยมีรัฐสภาเป็นสถาบันหลักที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองมากขึ้น มีการผ่อนปรนธรรมเนียมปฏิบัติหลายอย่างรวมถึงลักษณะการจัดพิธีการศพด้วย

ด้วยจังหวัดพระนครศรีอยุธยาถือเป็นจังหวัดที่เพียบพร้อมไปด้วยช่างฝีมือหลายศาสตร์หลายแขนง ด้วยความรู้พื้นฐานทางช่างในสาขาต่าง ๆ ก่อให้เกิดแนวคิดการสร้างเมรุลอยทรงบุษบกที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของคนอยุธยา บางแห่งบางที่ไม่มีผู้สืบทอดสานต่อก็สูญหายไปตามกาลเวลา บางที่มีการสืบทอดสานต่อ มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นก็ยังคงมีให้เห็นอยู่เด่นในปัจจุบัน เฉากเช่นเดียวกับเมรุลอยอยุธยาที่บ้านหัวเวียง ที่ปัจจุบันยังคงเอกลักษณ์หนึ่งเดียวของประเทศไทยของเมรุลอยรูปทรงบุษบกที่ผ่านกระบวนการทางความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น จากปราชญ์ชาวบ้านที่ร่วมกันถ่ายทอดความรู้ที่ทรงคุณค่าให้กับผู้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยอาศัยรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล แต่ยังคงเป็นภูมิปัญญาที่เปี่ยมล้นไปด้วยความสามารถที่หลากหลาย โดยสรุปได้ดังนี้

1. เมรุลอยเป็นทรงบุษบกแบบฐาน 2 ชั้น ยอดเดียว บางครั้งเรียกทรงธรรมมาศ เพราะมีลักษณะคล้ายกับธรรมมาศแสดงธรรม แต่ต่างกันที่สัดส่วนที่ประกอบขึ้นเป็นตัวเรือน ก่อนที่จะมีการพัฒนารูปแบบไปสู่เมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกแบบฐาน 3 ชั้น ยอดเดียว มีการประดับและปิดโครงสร้างด้วยล่องถุน หลังคาใช้งานแฝงไม้ไผ่สานดัดตามรูปทรงที่ต้องการแล้วตีขอบทาสีขอบด้วยสีแดงและทาสีไผ่สานด้วยสีขาว รวมถึง มีราชวัตร ฉัตร ธง ประดับตกแต่ง มีเรือนหยวกอยู่ชั้นบนสุดเพื่อวางศพที่เรียกว่า รานม้าหรือฐานปูน สามารถรื้อถอนประกอบได้ (Knock-down) ลายที่ใช้เป็นลายเขียนเส้น ไม่มีการฝังชิ้นส่วนใดลงไปใต้ดินยกเว้นส่วนที่ใช้ต่อกยึด เช่น เหล็กเส้น เป็นต้น ด้วยภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านที่ถึงแม้จะจบการศึกษาไม่สูง แต่สามารถคิดขนาด สัดส่วน ที่แข็งแรงได้มาตรฐานและคนสามารถขึ้นไปวางดอกไม้จันทน์ และเผาศพบนเมรุลอยได้อย่างปลอดภัย

2. การปกปิดส่วนของโครงสร้างภายในจะใช้งานแฝงสานเป็นหลัก โดยนำมาทาสีขาว เพื่อให้สวยงามและป้องกันเชื้อราที่จะเกิดกับเนื้อไม้ การสานแฝงมักใช้วิธีการขัดสามเส้น เพื่อสร้างลวดลาย ช่องไฟที่เหมาะสม ถือเป็นกรรมผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ด้วยการประยุกต์ดัดแปลงให้เป็นส่วนตกแต่งได้อย่างลงตัว มีวิธีการถนอมไม้เพื่อให้มีอายุการใช้งานที่ยาวนาน มีการคิดสร้างสรรค์การสานแบบชดถลายเพื่อให้ดูสวยงามยิ่งขึ้น เป็นต้น

3. ใช้เรือเป็นยานพาหนะ ประกอบด้วย เรือโยงและเรือต่อ โดยเรือต่อ คือเรือที่มีการต่อเองหรือจ้างต่อใช้ประโยชน์เพื่อเป็นที่บรรจุทุกอุปกรณ์ส่วนต่าง ๆ ของเมรุลอยอยุธยา ส่วนเรือโยงเป็นเรือที่มีกำลังเพียงพอจะลากเรือต่อไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ได้ ด้วยความล้าสมัยของการคมนาคมในสมัยนั้น ทำให้พื้นที่ชุมชนบ้านหัวเวียงไม่มีถนนเข้าถึง มีแต่การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ดังนั้นหากต้องการไปติดตั้งเมรุลอยอยุธยาในที่ไกล ๆ จะต้องคำนึงถึงเส้นทางเดินเรือที่เหมาะสมทั้งความกว้างของคลอง ความลึกของคลอง การเปิดปิดประตูระบายน้ำ รวมถึงพื้นที่ปลายทางจะต้องมีคลองไปถึง หาก

ไม่มีคลองจะต้องมีการขนถ่ายจากเรือขึ้นรถอีกทอดหนึ่ง เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน ทั้งด้านระยะเวลา และความสะดวกสบายในการขนส่ง เป็นต้น

4. มักใช้กับศพที่มีการเก็บไว้เผาชვენหน้าแล้งหลังจากที่มีการเก็บเกี่ยวแล้ว เนื่องจากเป็นชვენหน้าว่างจากการปลูกข้าว เพราะอาชีพการทำเมรุลอยในยุคนี้มักจะทำกันเป็นอาชีพเสริม จนกระทั่งเริ่มเปลี่ยนมาเป็นอาชีพหลักให้กับหลาย ๆ ครอบครัวในปัจจุบัน เมรุลอยอยุธยาในยุคนี้จะใช้สำหรับเผาศพทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ที่แสดงออกถึงการตอบแทนคุณของผู้มีพระคุณ หรือผู้ทำคุณประโยชน์ให้กับชุมชน สังคม และครอบครัว รอบถึงเป็นการแสดงออกถึงประเพณีศพที่บ่งบอกถึงความมั่งคั่ง ความมีหน้ามีตาทางสังคม มีบทบาทหน้าที่ มีคุณงามความดี เป็นการรวมตัวกันของญาติที่อยู่ไกล หรือเพื่อรวบรวมเงินจากการขายข้าวเก็บเกี่ยวมาจัดงานให้สมหน้าสมตา และมักจะจัดให้มีการสมโภชน์ด้วยมรสพและการเล่น เช่น ลิเก ภาพยนตร์ พลุ ตะไล ดอกไม้เพลิง โขนสด ลำตัด เป็นต้น

5. การทำลายของเมรุลอยอยุธยาเริ่มต้นจากการใช้สีเขียนลวดลาย เนื่องจากยังไม่มีความรู้ในเรื่องเทคนิคการทำลวดลายมากนัก มักจะเขียนสีลงบนไม้หรือสังกะสีที่มีการทาสีพื้นเป็นสีเหลืองแล้วใช้สีแดงเขียนเป็นลวดลาย หรือใช้วิธีพันสีออกเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายพีกกล้วย เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นกับภูมิปัญญาของช่างในสมัยนั้น เพราะส่วนใหญ่แล้วผู้ทำเมรุลอยอยุธยา มักจะมีความรู้เรื่องช่างไม้ที่โดดเด่นมากกว่าการเขียนลวดลายเป็น ลวดลายที่นำมาใช้ก็เกิดมาจากการสังเกตสิ่งที่อยู่รอบตัวแล้วเอามาปรับใช้ในลักษณะที่ไม่สลับซับซ้อนมากนัก

6. นอกเหนือจากการใช้สีเขียนเป็นลวดลายซึ่งมีลักษณะเป็น 2 มิติแล้ว บางเจ้ามีการพัฒนาลวดลายให้มีมิติมากขึ้นด้วยการใช้ลายชุดทาสี และการเซาะร่องลายแล้วลงสีตามร่องเพื่อให้ลวดลายมีมิติมากขึ้นเพิ่มความสวยงามให้กับส่วนประกอบของเมรุลอยอยุธยา ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาความคิดของปราชญ์ชาวบ้านในด้านมิติของลวดลายไปอีกระดับหนึ่ง โดยอาศัยช่างที่มีประสบการณ์ในการแกะลายประตูหน้าต่างโบสถ์ วิหาร เป็นต้น ให้มาช่วยสร้างสรรค์และพัฒนาผลงานให้สวยงามยิ่งขึ้น

7. โทนสีที่ใช้จะอิงจากสีของธงชาติและแม่สีเป็นหลัก ได้แก่ เหลือง แดง น้ำเงิน ขาว การใช้โทนสีเหล่านี้เชื่อว่าช่างคงจะจินตนาการไปถึงความเป็นเอกลักษณ์ชาติไทย และน่าจะช่วยส่งเสริมให้เมรุลอยอยุธยามีความสวยงาม เนื่องจากเป็นโทนสีแม่สี ที่อยู่กลาง ๆ ไม่โตกเศร้าหรือรื่นเริงจนเกินไป

8. การปิดกระดาดชองน่าจะเกิดจากการเลือกนำมาใช้แทนสีเหลืองซึ่งไม่มีความเงาเมื่อสะท้อนกับแสงแดด ช่างเมรุลอยอยุธยาจึงนำกระดาดชองซึ่งมีลายนูนเป็นลายดอกพิกุลอยู่บนกระดาดชองมาช่วยเพิ่มมิติให้กับลวดลายประกอบกับมีราคาถูกและทนทานกว่าการปิดด้วยทองคำเปลว การใช้กระดาดชองให้นำแผ่นกระดาดชองมาแช่น้ำก่อน แล้วลอกเอาเฉพาะส่วนที่เป็นแผ่นทองไปปิดลงบนไม้ที่ทากาวลาเท็กซ์ แกะหรือเซาะร่องลายตามแบบที่วางไว้ เมื่อแห้งสนิทจะมีการเคลือบเงาด้วยแฉล็ค 2-3 ครั้งเพื่อป้องกันการขูดลอกเมื่อมีการเคลื่อนย้าย

9. บางเจ้าใช้กระจกประดับร่องของลวดลาย โดยอาศัยช่างที่มีความรู้ความสามารถในการทำโบสถ์ สำหรับสีของกระจกก็มีหลายสีขึ้นกับการกำหนดคุณสมบัติของเจ้าของเมรุ บางคนเลือกใช้สีอ่อน สีแก่ บางคนเลือกมองที่ราคาถูกกว่า สุดท้ายความต้องการ การประดับน่าจะมาจากความต้องการให้ลวดลายมีการการสะท้อนแสงเมื่อออกแดดทำให้เมรุลอยอยุธยาเกิดความระยิบระยับ

แต่ข้อเสียก็มีมากเช่นกัน เช่น การกะเทาะออกเนื่องจากการเคลื่อนย้าย ทำให้ต้องซ่อมแซมบ่อยเป็นภาระค่าใช้จ่าย ต้นทุนจะสูงกว่าการใช้สีทา ภายหลังจากใช้กระจกประดับร่องลายจึงถูกยกเลิกไป

10. มีการใช้รั้วราวชั่วคราวหรือรั้วมณฑลพิธี มีทั้งหมดสี่มุม ปักด้วยฉัตร ชง เดิมนั้นมีลักษณะเป็นแผงไม้ไผ่สานเป็นแผง ตาข่าย ล้อมเป็นรั้วทั้งสี่มุม มักจะใช้ในงานพิธีสำคัญ แสดงถึงเขตที่มีความเป็นสิริมงคล ส่วนฉัตร พัดโบก พัดกลม พัดจามร จะใช้เพื่อเพิ่มความสวยงามและเป็นเครื่องประดับเกียรติให้กับผู้ตาย นอกจากนี้ยังมีการใช้ราวรถเพื่อนำศพออกจากศาลาการเปรียญมาเวียนรอบเมรุ ตามธรรมเนียมปฏิบัติแต่ดั้งเดิมแทนการใช้คนแบก เพื่อยกระดับความหรูหราให้กับงานศพ แต่ภายหลังจากยกเลิกใช้ไปทั้งนี้เพราะขนย้ายลำบาก พอชำระธุระทอดไหมก็เลยไม่นำกลับมาใช้อีก

11. มีการใช้เกรินบันไดพญานาค เพื่อเชิญศพขึ้นสู่ฐานวางศพที่ภาษาช่างเมรุลอยอยุธยาจะเรียกว่าฐานปูนเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยสวยงามแทนการใช้คนยกศพขึ้นไปวาง มีหลักฐานว่าเกรินมีการใช้ในปี พ.ศ. 2511 ในงานศพของบิดานายอาบ สุขชาสุณี ที่วัดสุวรรณเจดีย์ ตำบลหัวเวียง อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่สมัยนั้นเกรินยังไม่มีลวดลายแค่ทาสีพื้นเป็นสีขาว มูลเหตุการใช้ น่าจะได้แบบอย่างของเมรุหลวงและนำมาประยุกต์ให้เข้ากับสัดส่วนของเมรุลอยอยุธยาหากแต่จะไม่ทำเทียมเจ้าเทียมนาย ภายหลังจากยกเลิกไปเหตุผลเพราะไม่สะดวกต่อการขนย้ายและการทำงาน

12. ราคาจ้างแรงงานคนละ 25 บาท ราคารับงานในจังหวัดประมาณ 700-800 บาท แรงงานส่วนใหญ่เกิดจากการชักจูงของเพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง คนงานที่ไปมักจะมีความสุขจากการเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ และได้เที่ยวชมมหรสพที่เจ้าภาพจัดหามา โดยมีค่าแรงเป็นรางวัลตอบแทน ช่างจึงทำประจำอยู่กับเมรุลอยอยุธยานานต่อเนื่องหลายปี เพราะเกิดความเคยชิน สนุกกับงานและมีใจรัก แรงงานที่ใช้แต่ละงานประมาณ 5-8 คน เป็นแรงงานผู้ชายทั้งหมดไม่มีแรงงานผู้หญิงเนื่องจากข้อจำกัดหลายประการ

ยุคหลังปี พ.ศ. 2520 ถึงปัจจุบัน

เป็นยุคเชื่อมรอยต่อระหว่างเมรุลอยอยุธยาทรงบุษบกสามชั้นยอดเดียวที่ทำกันในลักษณะของหุ่นส่วนไปสู่การทำแบบเดี่ยว หรือลดจำนวนหุ่นลง มีการทำเมรุลอยแพร์หลายมากขึ้นทั้งนี้เพราะในช่วงดังกล่าวเมรุลอยอยุธยาได้รับความนิยม ตลอดจนมีถนนหนทางเข้าถึงและเริ่มมีการใช้การขนส่งทางรถบรรทุก มีการพัฒนาด้านรูปแบบ รูปทรง โครงสร้าง มีการเพิ่ม ลวด อุปกรณ์บางอย่างให้มีความสวยงามเหมาะสม มีการเพิ่มขนาด จำนวนชั้น และจำนวนยอด ยกเลิกการใช้เรือต่อเพื่อการขนส่งจนปัจจุบันไม่มีหลงเหลือให้เห็นแม้แต่ลำเดียว มีการออกงานตลอดทั้งปี สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

1. เริ่มมีการสร้างเชิงพานิชย์อย่างแพร่หลายมากขึ้น มีการขายหุ่น แยกหุ่นเพื่อไปทำเมรุลอยอยุธยาเป็นของตนเอง หลังจากปี พ.ศ. 2520 จะเห็นการพัฒนาของเมรุลอยในด้านต่าง ๆ อย่างมากมาย เช่น การเพิ่มขนาดและจำนวนชั้นของฐาน มีการเพิ่มจำนวนยอดจากยอดเดียวเป็นห้ายอดและเก้ายอด มีการสร้างใหม่ให้มีขนาดเล็กลงเพื่อเพิ่มทางเลือกให้กับเจ้าภาพ เป็นการลดต้นทุนเพื่อตั้งราคาเช่าให้ถูกลงตามสภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป มีการยกเลิกเกรินบันไดพญานาค ราวรถ เป็นต้น

2. งานศพที่นิยมใช้เมรุลอยในยุคนี้คล้ายคลึงกับยุคแรกแต่จะแพร่หลายมากขึ้นทั้งนี้เพราะความสะดวกรวดเร็วของการขนส่ง รวมถึงความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในการการติดต่อสื่อสารที่

ทันสมัยรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย ทำให้เมรุลอยอยุธยาสามารถออกติดตั้งได้ตลอดทั้งปีไม่เฉพาะหน้าแล้งเท่านั้น เกิดการเปลี่ยนแปลงจากอาชีพเสริมสู่อาชีพหลักอย่างเต็มรูปแบบ งานพระราชทานเพลิงศพนิยมใช้เมรุลอยอยุธยาเพิ่มมากขึ้น สำหรับงานศพที่นิยมใช้เมรุลอยอยุธยาในยุคนี้ ได้แก่ ศพพระ คหบดี ผู้มีฐานะทางสังคม

3. ในช่วงปลายยุคที่ 2 กลุ่มผู้ทำเมรุลอยอยุธยาเริ่มมีการประยุกต์รูปทรงให้มีความหลากหลายสวยงามเพิ่มทางเลือกให้มากขึ้น โดยการไปศึกษาดูรูปแบบจากเมรุเพชรบุรีนำมาประยุกต์ให้เข้ากับรูปทรงของเมรุลอยอยุธยาแต่ก็ยังคงเอกลักษณ์ของตนเองทั้งลวดลาย และการใช้งานไม้ มีการประยุกต์รูปแบบ मुख มาผสมกับทรงบุษบกโดยบางเจ้าทำที่หลังกลางหรือหลังใหญ่ (เรือนประธาน) บางเจ้าเริ่มทำที่หลังมุม หรือบางเจ้าปรับทั้งหลังกลางและหลังมุม (เรือนบริวาร)

4. การเพิ่มปริมาณยอดจากยอดเดียว เป็น 5 ยอด และ 9 ยอด เพื่อให้เมรุลอยอยุธยามีความยิ่งใหญ่อลังการมากขึ้น มีการแข่งขันกันพัฒนาเพื่อให้เมรุลอยของตัวเองมีความสวยงามโดดเด่น ถูกตาต้องใจเจ้าภาพและผู้พบเห็นมากที่สุด ส่งผลให้ปริมาณงานเพิ่มขึ้น

5. มีการใช้งานของไม้อัดแทนการใช้แผงสาน เนื่องจากไม่มีคนสาน ประกอบกับไม้อัดสามารถทำลวดลาย ทาสีได้หลากหลายมากกว่า และการดูแลรักษาง่ายกว่า และลดความเสียหายระหว่างการบรรทุกที่ถึงแม้จะมีถนนแต่ก็ยังไม่ราบเรียบเท่าไรนัก ดังนั้นอุปกรณ์ที่อยู่ในรถบรรทุกจึงได้รับแรงกระแทกบางครั้งเกิดความเสียหายแตกหัก ยุคนี้ไม้อัดมีการจำหน่ายอย่างแพร่หลายและมีความหนาให้เลือกใช้ตามความต้องการ ข้อเสียของไม้อัดอยู่ที่การถ่ายเทอากาศไม่ดีเนื่องจากไม่มีรูระบาย พองน้ำง่าย เจ้าของเมรุบางเจ้าจึงใช้วิธีการปล่อยลมอัดให้เป็นลวดลายที่มีรูระบายอากาศ และหาวิธีการป้องกันน้ำไม่ให้สัมผัสหรือซึมเข้าไม้อัด เช่น การทาสีหลาย ๆ รอบ เป็นต้น

สอดคล้องกับการศึกษาของประพัฒน์ วรทรัพย์ (2544) ซึ่งศึกษาศิลปกรรมไทยในเมรุลอยอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อจำแนกประเภทและรูปแบบของศิลปกรรมไทยในเมรุลอยอยุธยา และเพื่อวิเคราะห์รูปแบบของศิลปกรรมไทยในเมรุลอยอยุธยา ผลการศึกษาพบว่าเมรุลอยอยุธยาได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมจากแหล่งต่าง ๆ มาเป็นรูปแบบเมรุลอยของตนเอง แต่มีการประยุกต์ให้เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยระยะแรกเป็นเพียงเมรุหลังเล็กใช้เผาศพตามวัดที่ไม่มีเมรุปูน จนพัฒนามาเป็นเมรุลอย 5 ยอดและ 9 ยอดเฉกเช่นปัจจุบัน เมรุลอยอยุธยาเป็นสถาปัตยกรรมไทยประเพณีลักษณะชั่วคราวหรือสถาปัตยกรรมเฉพาะกิจที่สร้างเพื่อใช้งานชั่วคราวตามระยะเวลาที่จำเป็นต้องใช้ ไม่มีรากฐานยึดลงไปในดิน โดยช่างอยุธยาได้คิดค้นรูปแบบที่มีวิธีการถอดประกอบขึ้นส่วนให้สะดวก มีขั้นตอนในการสร้างและติดตั้งเมรุลอยที่เป็นสูตรสำเร็จเช่นเดียวกับงานสถาปัตยกรรมไม้อย่างเรือนไทย การคิดคำนวณโครงสร้างของเมรุลอยที่เหมาะสมทำให้ทนทานต่อการรับน้ำหนัก การทรงตัว การปิดตัวเมื่อรับน้ำหนักและแรงลมได้ ซึ่งถ้าหากไม่มีการคิดคำนวณอย่างเหมาะสมอาจทำให้พังทลายได้ง่ายกว่าโครงสร้างถาวรที่ไม่ต้องถอดประกอบ การประกอบขึ้นส่วนของช่างเมรุลอยอยุธยา เป็นการประกอบจากชิ้นส่วนสำเร็จรูปที่สร้างเตรียมไว้ก่อน แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการสร้างสถาปัตยกรรมไม้โดยอาศัยเทคนิคแรงดึงของไม้และวิธีการประกบโครงสร้างด้วยไม้ทแยงยึดโครงสร้างให้มั่นคง แข็งแรงเห็นได้ชัดที่โครงสร้างของฐานเมรุลอยและโครงสร้างของเรือนยอด ระหว่างเสาต้องยึดด้วยการใช้ไม้ทแยงหรือที่ช่างเมรุลอยเรียกว่าไม้ประเด เป็นต้น การประกอบเมรุลอยแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของช่างเมรุลอยอยุธยาอย่างแท้จริง ทั้งนี้สังเกตจากความฉลาดใน

การออกแบบให้เมอร์ลอยสามารถประยุกต์ใช้ได้หลายรูปแบบบนฐานเดียวกันซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมอร์ลอยช่างอยุธยา

และสอดคล้องกับการศึกษาของพระอภิศการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑฺโฒ (ใจกว้าง) (2555) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ: กรณีศึกษากันหมื่นตำบลนาปรังอำเภอบึงจังหวัดพะเยาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาค้นคว้าความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพในพระพุทธศาสนาศึกษารูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและเพื่อวิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดพิธีกรรมงานศพของบ้านหมื่น ผลการศึกษาพบว่าพิธีศพในครั้งพุทธกาลจะจัดแบบเรียบง่าย ขั้นตอนในการจัดพิธีศพมีน้อยเน้นการสักการะศพด้วยของหอมมีการทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับและมีการละเล่นตามความเหมาะสม โดยมากเก็บศพไว้ไม่เกิน 7 วันก่อนที่จะมีการเผาศพ มีเพียงพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จัดอย่างมีแบบแผนส่วนพิธีศพชาวบ้านทั่วไปไม่ปรากฏรูปแบบชัดเจน ส่วนของการจัดพิธีศพของชาวพุทธในล้านนานั้นแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือการจัดศพเจ้านายชั้นสูงพระสงฆ์และสามัญชนโดยงานศพเจ้านายและพระสงฆ์มีการเตรียมการระยยะยาวและจัดพิธีอย่างยิ่งใหญ่เพราะถือเป็นงานสำคัญแต่พิธีศพของชาวบ้านเป็นไปอย่างเรียบง่ายและเร่งด่วนสำหรับพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่ามีทั้งรูปแบบพิธีกรรมที่คงเดิมและรูปแบบพิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปกล่าวคือรูปแบบและพิธีกรรมก่อนตายยังถือปฏิบัติอยู่แต่สำหรับพิธีกรรมหลังการตายที่เป็นส่วนของชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเช่นการอาบน้ำศพการหาลอยการประดิษฐ์ดอกไม้ประดับโลงศพการใช้ปราสาทใส่ศพการสร้างเรือนทานมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมรวมถึงรูปแบบการประกอบพิธีกรรมด้านอื่น ๆ เช่นการเสี่ยงทายไขขั้นตอนการใส่พินเป็นชั้น ๆ ตามเดือนที่เผาศพการกองไฟหน้าป่าช้าการสู่ขวัญหมู่พิธีกรรมขั้นตอนบางอย่างก็เลิกไปไม่ถือปฏิบัติและรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาปฏิบัติแทน เป็นต้น

การเผาศพของเมอร์ลอยอยุธยา

การเผาศพสามารถทำได้บนเมอร์ลอยอยุธยาได้เลยโดยเทคนิคและวิธีการเผาที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ความสะดวกปลอดภัย และความเรียบร้อย เท่าที่จะกระทำได้ในยุคนั้น ขั้นตอนของวิธีการที่มักจะเริ่มจากการรื้อส่วนประกอบบางอย่างที่เสี่ยงต่อการไหม้ไฟในขณะที่เผาออก และเพื่อเปิดช่องระบายอากาศให้ถ่ายเทดี มีการลดความร้อนจากไม้ที่อยู่ใกล้จุดเผาด้วยน้ำ จะตักสาดหรือฉีดก็แล้วแต่วิธีการของแต่ละคน เชื้อเพลิงที่ใช้ ในอดีตมักจะใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงหลักในการเผาศพ โดยมีดอกไม้จันทร์เป็นเชื้อเพลิงช่วยในการติดไฟ ไม้ฟืนที่ใช้จะเป็นเศษไม้เนื้อแข็งหรือไม้ท่อนของต้นไม้ที่แห้งสนิทก็ได้ แต่ระยะต่อมาก็มีการนำถ่านมาใช้ รวมถึงการเร่งหรือไหม้ไฟด้วยน้ำมันก๊าด แต่เดิมการเผาศพมักทั้งโลงบนเมอร์ลอยอยุธยาเลย โดยวิธีการเจาะรูด้านใต้โลงเพื่อเป็นช่องให้ฟืนไหม้ศพ แล้วจะหล่อเลี้ยงน้ำไม่ให้โลงไหม้ไฟไปก่อนตัวศพ ดังนั้นการเผาลักษณะนี้จึงต้องใช้โลงศพที่เป็นไม้เนื้อแข็งและทนทาน เช่น ไม้สัก ไม้มะค่า เป็นต้น และใช้แผ่นสังกะสีรองรับกระดูกและเศษขี้เถ้าที่จะหล่นลงมาจากโลง แต่การเผาในโลงมักจะเห็นศพแอนขึ้นเมื่อโดนความร้อนทำให้ดูจืดตาแก่ผู้พบเห็น

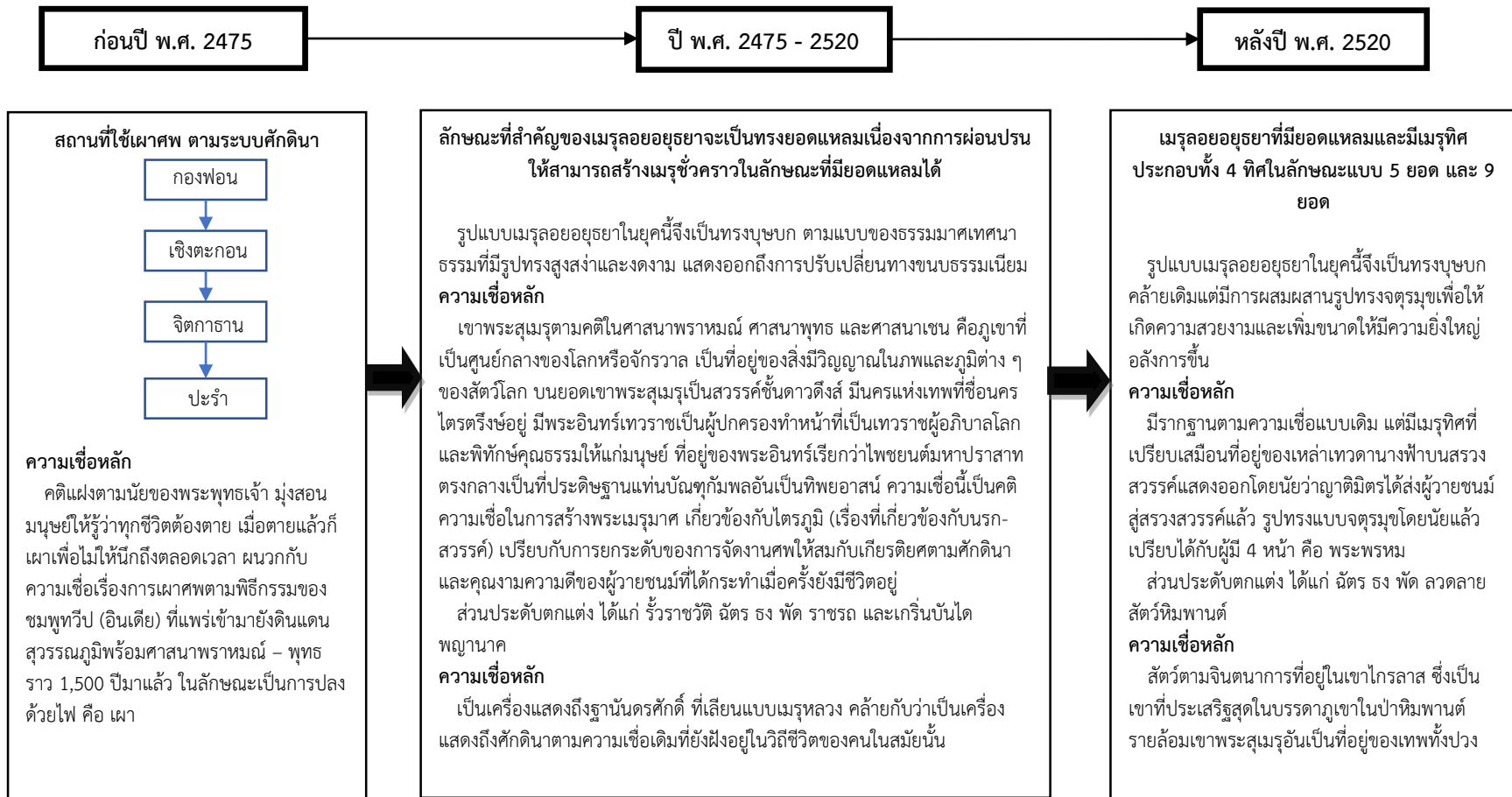
ภายหลังต่อมาจึงได้ใช้การเผาในถัง 200 ลิตร ต่อกัน 1.5-2 ใบ มีตระแกรงทำเป็นร่องให้กระดูกตกไปที่พื้นถัง ชั้นล่างสุดเป็นที่ใส่ฟืนเผาในลักษณะจากส่วนล่างขึ้นสู่ส่วนบน การเผาจะยกเฉพาะตัวศพลงถังเผา ลักษณะของถังเผาประกอบด้วยชั้นล่างสุดเป็นชั้นรองถ้ำและกระดูกไม่มีการ

เจาะพื้นถึง ถัดขึ้นมาเป็นชั้นตะแกรงใส่ฟืน ตามด้วยชั้นตะแกรงที่วางศพไม่มีการปิดผาด้านบนของถัง มีการเทดอกไม้จันทน์ลงจากด้านบนเพื่อเป็นเชื้อเพลิง และใส่ฟืนจากชั้นตะแกรงฟืน ถังนี้จะทำหูแขวนกับ โครงเหล็กที่ตั้งอยู่ที่ชั้นบนสุด มีการเปิดช่องถ่านและรื้อบันไดชั้นบนสุดออกเพื่อเป็นช่องให้เข้าไปใส่ฟืน ในขณะที่มีการจัดการกับศพในทุกขั้นตอน เช่น การยกศพออกจากโลง การมัดศพ เป็นต้น จะต้องมีการใช้ผ้ามาวนสี่ทบที่เบื่อนยากล่อมเพื่อปิดไม่ให้แขกผู้ที่อยู่ด้านล่างเห็น จนก่อให้เกิดความบั่นทอนต่อจิตใจ หลังจากการจัดการกับศพเรียบร้อยแล้วจึงเปิดผ้ามาวนออก การซึ่งมานจะซึ่งล้อมรอบเสาประธานทั้งสี่ต้น โดยใช้ช่างเมรุคอยช่วยจับไม้ให้หย่อนและปิดมิดชิดในลักษณะการทำงานแบบชั่วคราวซึ่งจะใช้เวลาไม่มากนักเพราะช่างมีความชำนาญ การจัดการกับศพนั้นมักจะมีผู้สัมผัสศพด้วยมือเปล่า สมัยก่อนไม่มีการรักษาศพที่ตีศพจึงละ เน่าเหม็น ช่างจึงมีวิธีการการกำจัดกลิ่นศพที่ติดมือขณะยกตัวศพ ค้นพบจากการลองผิดลองถูกของครูรุ่นเก่า โดยการใช้น้ำจากกาบกล้วยมาถูมือเพื่อกำจัดกลิ่น บางคนใช้กาบกล้วยสด บางคนใช้กาบกล้วยที่เผา กาบกล้วยมีอยู่ทั่วไปหาได้ง่าย บางงานมีการแหงหยวกสดก็นำกาบกล้วยอันนั้นมาใช้

สำหรับการเผาศพในปัจจุบัน จะใช้หีบสำเร็จรูปที่เป็นหีบเหล็กต่อเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่กว่าโลงศพ เพื่อให้สามารถยกทั้งหีบศพลงเผาแบบนอนโดยไม่มีการสัมผัสกับตัวศพอีก แต่อาจจะมีส่วนพิธีกรรมล้างหน้าศพที่จะต้องเปิดฝาโลงก่อนปิดแล้วครอบด้วยฝาหีบเหล็ก มีปล่องต่อยาวเพื่อให้ควันออกไปตามทิศทางลม ด้านล่างหีบทำเป็นร่องตะแกรงเพื่อให้กระดูกตกลงไปยังถาดสี่เหลี่ยมมีขอบที่ห้อยอยู่กับขาเหล็กที่วางหีบเหล็ก มีการเปิดช่องด้านข้างหน้าหนึ่งให้มีฝาเปิดปิดได้เพื่อเป็นช่องสำหรับใส่ฟืนเชื้อเพลิง ก่อนการยกศพลงหีบจะมีการรองพื้นถังด้วยถ่านไม้เพื่อให้เป็นเชื้อเพลิงขณะเผาและเมื่อยกหีบลงในหีบเหล็กแล้วจะเทดอกไม้จันทน์ลงไปเพื่อเป็นเชื้อเพลิงอีกทางแต่ข้อเสียของดอกไม้จันทน์สมัยใหม่คือ จะทำให้ควันเยอะ หลังจากนั้นก็ปิดฝาลัง ต่อปล่อง

สอดคล้องกับการศึกษาของประพัฒน์ วรทรัพย์ (2544) ซึ่งศึกษาศิลปกรรมไทยในเมรุลอยอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อจำแนกประเภทและรูปแบบของศิลปกรรมไทยในเมรุลอยอยุธยา และเพื่อวิเคราะห์รูปแบบของศิลปกรรมไทยในเมรุลอยอยุธยา ผลการศึกษาพบว่าภูมิปัญญาของช่างเมรุลอยตำบลหัวเวียงยังปรากฏอยู่ในรูปแบบของเตาเผาศพที่ใช้บนเมรุลอย ซึ่งจากการใช้ถังน้ำมันขนาด 200 ลิตร จนมาเป็นหีบเหล็กที่สามารถเผาศพบนเมรุลอยได้สำเร็จและใช้งานได้ในปัจจุบัน การพัฒนาเตาเผาศพแสดงให้เห็นถึงการเป็นนักคิด นักแก้ปัญหาด้วยวิธีการทดลองทางวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญา

สำหรับการแบ่งช่วงยุคตามแนวคิดธรรมและความเชื่อสามารถสรุปได้ดังภาพที่ 5-117 ซึ่งได้แสดงลักษณะความโดดเด่นของการใช้เมรุเผาศพชั่วคราวในแต่ละช่วงยุค ตามแนวความเชื่อของคนในท้องถิ่นผ่านการรับรู้และแนวปฏิบัติหรือประเพณีนิยมที่กระทำสืบต่อกันมา ซึ่งอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจของบุคคลในแต่ละยุคสมัย

ภาพที่ 6-6 การแบ่งช่วงยุคของเมรุลอยอยู่ยาวตามหลักความเชื่อ

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันรวมถึงหารแนวทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอนาคต สามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

คุณค่าของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เอง และนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึกที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย โดยมีปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งหมายถึงบุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือท้องถิ่น และนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม คุณค่าของภูมิปัญญา ได้แก่ ประโยชน์และความสำคัญของภูมิปัญญา ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้คนในชาติเกิดความรัก และความภาคภูมิใจที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไปในอนาคต เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ประเพณีไทย การมีน้ำใจ ศักยภาพในการประสานผลประโยชน์ เป็นต้น ดังนั้นคุณค่าของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา จึงเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ ที่บ่งบอกถึงรากเหง้าและความเป็นมาของภูมิปัญญาชุมชน จากบรรพบุรุษที่เรียนรู้และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาในเชิงบวกโดยมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. ความเป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติอันทรงคุณค่า (Invaluable) เหมาะสมต่อการร่วมกันสืบสานหรือสงวนรักษาไว้ไม่ให้สูญหายไปจากประเทศไทย เป็นสถาปัตยกรรมไทยที่มองแล้วรู้สึกได้โดยทันทีว่าเป็นสมบัติและเอกลักษณ์ของชาติไทย

2. เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ (Ancestral wisdom) ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาคือความรู้ของชาวบ้าน เป็นความชาญฉลาดของบรรพบุรุษของปราชญ์ท้องถิ่น ที่ได้สร้างสรรค์และสานต่อผ่านกระบวนการถ่ายทอดที่หลากหลายรูปแบบ ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน เช่น การสงวน การประยุกต์ การสร้างใหม่ เป็นต้น ภูมิปัญญาคือความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม บอกถึงรากเหง้าท้องถิ่นและการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม สะท้อนถึงความสามัคคี และการอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

3. เป็นมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมที่เสี่ยงต่อการสูญหาย (Risk of being lost) มีมูลเหตุหลายประการที่ทำให้บางคนไม่สามารถทำต่อได้ ต้องหยุดหรือต้องขายกิจการต่อ ด้วยวัฒนธรรมเมรุลอยอยุธยาก็คล้ายกับวัฒนธรรมอื่น กล่าวคือถ้าขาดการสานต่อก็มีโอกาสที่จะสูญหายได้ เช่น บางคนต้องขายกิจการเพราะไม่มีทายาทสานต่อ บางคนมีลูกน้อยหรือลูกหลานไม่สนใจในภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เป็นต้น

สอดคล้องกับ นันทสาร สีสลับ (2541) ที่กล่าวว่าคุณค่าของภูมิปัญญาไทย ได้แก่ ประโยชน์ และความสำคัญของภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษไทยได้สร้างสรรค์และสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง จากอดีตสู่ปัจจุบันทำให้คนในชาติเกิดความรักและความภาคภูมิใจที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไปในอนาคต เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ประเพณีไทย การมีน้ำใจ ศักยภาพในการประสานผลประโยชน์ เป็นต้น ภูมิปัญญาไทยจึงมีคุณค่าและความสำคัญ คือ 1) ภูมิปัญญาไทยช่วย

สร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น 2) สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย 3) สามารถปรับ
 ประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม 4) สร้างความสมดุลระหว่างคน
 ในสังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน และ 5) เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัย

การส่งสมความรู้เกี่ยวกับการทำเมรุลอยอยุธยาของผู้ถ่ายทอดความรู้

การส่งสมความรู้ คือ การแสดงความสนใจในการติดตามเพื่อพัฒนาความรู้เดิม และเสาะ
 แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ในสาขาอาชีพของตนหรือที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถนำความรู้ วิทยาการหรือ
 เทคโนโลยี มาปรับใช้กับการถ่ายทอดองค์ความรู้ พัฒนาตนเองให้มีความรู้และความเชี่ยวชาญในงาน
 มากขึ้น ทั้งในเชิงลึกและเชิงกว้างอย่างต่อเนื่อง (Nonaka & Takeuchi, 1995)

จากผลการวิจัยสามารถสรุปและอภิปรายผลวิธีการส่งสมความรู้เกี่ยวกับการทำเมรุลอย
 อยุธยาของผู้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาได้ดังนี้

1. การเรียนรู้จากคนรุ่นเก่าที่มีความรู้ความชำนาญในการทำเมรุลอยอยุธยา เนื่องจากการ
 ปลุกสร้างบ้านเรือนของคนอยุธยาจะใกล้กันมาก ทำให้การเดินทางไปมาหาสู่ทำได้ง่าย รวมถึงการขอ
 ความรู้และคำปรึกษาจากคนรุ่นเก่า ที่มีความเมตตาและรักใคร่กลมเกลียวกันดุจญาติมิตร จึงพร้อมที่
 จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่กัน เกิดการส่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อการถ่ายทอดให้รุ่นต่อ ๆ ไป

2. การศึกษาการเขียนลายไทยจากหนังสือลายไทย ที่สามารถหาซื้อได้ในขณะนั้น แต่ยังไม่
 แพร่หลายเท่าที่ควรจะมีขายอยู่เฉพาะบางแห่งในเมืองใหญ่ ๆ เช่น ร้านขายหนังสือบริเวณท้อง
 สนามหลวงในสมัยนั้น

3. การจดจำลวดลายของปลุกสร้างในวัดหรือสถานที่ต่าง ๆ ที่ตนเองเคยรู้จักมักคุ้น เพื่อ
 นำมาใช้เป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

4. การส่งสมความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติมเพื่อนำมาทำเมรุลอยอยุธยา โดยการศึกษา
 หาความรู้จากผู้รู้ทั้งในและนอกท้องถิ่นของตนเอง เช่น ผู้รู้ พระสงฆ์ เพื่อนบ้าน และช่างต่างถิ่น
 เป็นต้น

5. มีพื้นฐานของการสร้างสรรค์ผ่านจินตนาการ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการ
 ประยุกต์ใช้ และการสรรค์สร้างนวัตกรรม เช่น การทำเกรินบันไดพญานาค การประกอบเครื่องยอด
 บนที่สูงด้วยการทำงานของคนที่ไม่ใช้เครื่องจักร เป็นต้น

6. การลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ถูกผิด และการแก้ไขปัญหาจนเกิดความ
 ชำนาญ ความเชี่ยวชาญ และมีความพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้ทางภูมิปัญญาเมรุลอยให้กับผู้อื่นได้

การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

การถ่ายทอดความรู้ เป็นขั้นตอนหนึ่งของการจัดการความรู้ (knowledge
 management) หมายถึง การแบ่งปันความรู้ทั้งภายในครอบครัว ชุมชน ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลต่อ
 บุคคล บุคคลต่อชุมชน หรือแม้กระทั่งระหว่างชุมชนต่อชุมชน เป็นต้น (Quinn, Anderson, &
 Finkelstein, 1996) โดยสิ่งที่ต้องตระหนักและคำนึงถึงในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอย
 อยุธยาประกอบด้วย

1. ใครคือผู้รับการถ่ายทอด หรือผู้ฟัง เช่น บุตรหลาน ช่าง นักเรียน นักศึกษา เป็นต้น

2. เรื่องประเด็นหรือเนื้อหา ที่จะถ่ายทอดตรงกับความต้องการของผู้ฟังหรือไม่ เขา
 สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้โดยตรงหรือไม่ โดยมากแล้วผู้ถ่ายทอดมักจะพิจารณาจากการใช้ชีวิตของ

ลูกหลานก่อน ว่ามีใจรัก หรือความชอบในภูมิปัญญาเมรุลอยหรือไม่ ถ้าเห็นแววว่ามีความสนใจอยู่บ้าง ก็จะเริ่มชักจูงมาทำสิ่งง่าย ๆ ก่อนที่จะเริ่มสอนในเรื่องที่ยากและซับซ้อนขึ้นไป

3. วิธีการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการถ่ายทอด เช่น การบรรยาย การอภิปราย การฝึกปฏิบัติ กรณีตัวอย่าง เป็นต้น วิธีการที่ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาใช้ในการถ่ายทอดความรู้จะเน้นที่การฝึกปฏิบัติและทำให้ดูเป็นแบบอย่าง (สาธิต) และมีการอธิบายไปควบคู่กันถึงวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง

4. สื่อ อุปกรณ์ สถานที่ มักจะใช้สถานที่ทำงานเป็นสถานที่หลักของการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เพื่อให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับการทำงานจริง และเมื่อเกิดปัญหาจะได้มีผู้คอยช่วยเหลือพร้อมทั้งแนะนำแนวทางในการแก้ไขในขณะลงมือปฏิบัติจริง

5. การประเมินผล เป็นการบอกถึงระดับความสำเร็จของการถ่ายทอด การประเมินผลเป็นการพัฒนาตัวของผู้สอน อาจใช้วิธีการประเมินอย่างง่าย เช่น การสังเกต ในขณะที่สอน การใช้คำถาม ใช้วิธีการทดสอบ เป็นต้น การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาผู้ถ่ายทอดมักจะใช้วิธีการสังเกตผู้เรียนพร้อมทั้งมีการตั้งคำถามเป็นระยะเพื่อทดสอบความรู้ความเข้าใจว่าถูกต้องตรงตามที่ผู้ถ่ายทอดต้องการให้รู้หรือไม่แต่จะเกิดขึ้นในลักษณะที่ไม่เป็นทางการทั้งรูปแบบ การพูดคุย รวมถึงสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เป็นต้น

6. การติดตามผล เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความสำเร็จหรืออุปสรรคปัญหาของการดำเนินงานเป็นอย่างดี และสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการติดตามมาพัฒนาการทำงานในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การพูดคุย สอบถาม การนำความรู้ไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาจะมีการติดตามผลอยู่ตลอด เพราะลักษณะของการถ่ายทอดมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ การเรียนรู้จะเป็นลักษณะเครือข่ายสร้างบรรยากาศในการสอบถาม ติดตามผลได้เป็นอย่างดี

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของครอบครัวและชุมชน ประกอบด้วย

1. แหล่งการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ กลุ่มครอบครัว เช่น การถ่ายทอดจากพ่อสู่ลูก การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เป็นต้น และกลุ่มชุมชน เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ถ่ายทอดโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ การแลกเปลี่ยนพูดคุยกับเพื่อนบ้าน การส่งเสริมของคนในชุมชน โดยอาศัยการช่วยประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

สอดคล้องกับ สารภี วรรณตรง (2547) ที่ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งประกอบไปด้วยผู้มีบทบาทที่สำคัญคือ 1) ครอบครัว เป็นการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก พี่น้อง เครือญาติใกล้ชิด ถ่ายทอดแก่กันและกันเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไว้ ความรู้หลายอย่างไม่มีการเผยแพร่ให้ผู้อื่นเพราะถือเป็น “มรดก” ของวงศ์ตระกูล 2) วัดและชุมชน ทั้งนี้เพราะวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนหรือศูนย์การศึกษาของระบบ เป็นที่นัดหมายสำหรับการจัดกิจกรรมทางศาสนา พิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการจัดงานตามประเพณี การทำบุญเนื่องในโอกาสสำคัญ ชุมชนจึงมีความใกล้ชิดกับวัด วัดจึงเป็นศูนย์ของชุมชน 3) ครู เจ้าสำนัก เป็นการถ่ายทอดโดยบุคคลที่เป็นผู้รู้ผู้ชำนาญให้แก่บุคคลอื่น ลูกศิษย์อาจเป็นลูกหลานหรือผู้สนใจ ผู้ถ่ายทอดเองก็ได้รับการถ่ายทอดจากครูของตนมาในลักษณะเดียวกัน ทำให้เกิดความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี

4) เครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เป็นการรวมกลุ่มเพื่อจัดการทรัพยากรผลผลิตและทุนของตนเอง การเรียนรู้โดยองค์กร ชุมชนท้องถิ่นและเครือข่ายเป็นรูปแบบการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดรูปแบบหนึ่ง

และสอดคล้องกับ นัทธี พงษ์คนตรี (2544) โดยสรุปลักษณะสำคัญของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าประกอบด้วย 1) การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้านที่แทบทุกครัวเรือนทำกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่นา 2) การสืบทอดภายในครัวเรือน ในการถ่ายนั้นจะเริ่มจากการถ่ายทอดผู้ที่ใกล้ชิดก่อน เช่น ลูก ภรรยา เครือญาติ โดยวิธีขยายความคิดและค่อย ๆ ให้สัมผัสกับความจริงด้วยการค่อยทำที่ละเล็กละน้อย เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญ ที่มีลักษณะเฉพาะ 3) การฝึกฝนจากผู้รู้ผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอด 4) ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ และ 5) การจัดเวทีชุมชน เพื่อทำการประชุม เสาวนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งการระดมสมองในการวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกัน

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ช่างเมรุลอยอยุธยาจะใช้การฝึกให้ทำไปพร้อม ๆ กันโดยทำเป็นแบบอย่างให้ดู แล้วให้ลงมือปฏิบัติจริง คือ ผู้เรียนได้ฝึกในสภาพสิ่งแวดล้อมจริง ได้ฝึกคิดและลงมือทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง และเมื่อการทำงานผิดพลาดหรือไม่ถูกต้องจะได้เกิดการแก้ไขโดยผู้สอนจะเป็นผู้คอยช่วยเหลือเพื่อให้เกิดความถูกต้องผู้เรียนก็จะเกิดการเรียนรู้และจดจำสิ่งผิดพลาดและการแก้ไขที่ถูกต้อง

3. แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา จะต้องสร้างแหล่งถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เหมาะสม เช่น สื่อการสอนในรูปแบบ หนังสือ ตำรา ในลักษณะต่าง ๆ เช่น มัลติมีเดีย อินเทอร์เน็ต สารคดี เป็นต้น ควรมีการส่งเสริมการสร้างแหล่งเรียนรู้สู่ชุมชน โดยเฉพาะชุมชนต้นแบบ “เมรุลอยอยุธยา บ้านหัวเวียง” เพื่อให้คนในชุมชนและบุคคลทั่วไปมีแหล่งสำหรับศึกษาค้นคว้าที่รวบรวมองค์ความรู้ไว้อย่างเป็นรูปธรรม มีการจัดแสดงอย่างเหมาะสม ชูเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนให้ประจักษ์แก่สายตาคนทั้งโลก เช่น การสร้างศูนย์หรือแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับเมรุลอย การส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนในชุมชน การสอนความรู้ในกลุ่มพระสงฆ์และการให้พระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอด

4. ผู้มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ผู้ที่ควรมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ได้แก่ ช่างทำเมรุลอยอยุธยาที่มีประสบการณ์และเชี่ยวชาญ เจ้าของเมรุลอยอยุธยา คนในครอบครัวที่จะช่วยส่งเสริมผลักดันให้เกิดการเรียนรู้ รวมถึงผู้ที่มีความชื่นชอบหรือเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะจะมีความรู้ในเชิงลึกที่จะสามารถถ่ายทอดได้อย่างลึกซึ้งตามหลักวิชาการ

สอดคล้องกับ ปารีชาติ วลัยเสถียร (2549) ที่กล่าวถึงผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้าน คือผู้นำ ผู้รู้ชาวบ้าน ผู้มีสติปัญญา มีความสามารถ มีประสบการณ์ หรือมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิต รวมทั้งเป็นผู้ที่พยายามหาทางเลือกใหม่ให้กับชีวิต มุ่งสู่การพึ่งตนเองโดยตั้งต้นจากทุนรอบ ๆ ตัวที่มีอยู่ เช่น ที่ดินทำกินของตน ความอบอุ่นจากการอยู่กับครอบครัว จากรากเหง้าที่เป็นที่เกิดของตน โดยพยายามเรียนรู้ ฟื้นฟูความรู้ที่ตนเคยมี และเสาะหาความรู้ที่เคยมีอยู่ในชุมชนที่ตนอยู่ว่าจะสามารถนำความรู้เดิมมาทำให้

สามารถเลี้ยงตัวมีกินมีใช้ได้ โดยมุ่งมั่น ไม่ย่อท้อ แม้จะใช้เวลานานสัก แต่จะให้คุณค่ากับชีวิตที่จะอยู่อย่างพึ่งตนเองได้และอย่างมีศักดิ์ศรี

5. คุณลักษณะที่เหมาะสมของผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ผู้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาจะต้องเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับเมรุลอยอยุธยาเป็นอย่างดีและรอบด้าน เช่น ความรู้ทางช่าง ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น และมากพอที่จะสอนและแนะนำวิธีการที่ถูกต้อง รวมถึงจะต้องมีความสามารถในการถ่ายทอดได้เป็นอย่างดี จะต้องถ่ายทอดได้ และถ่ายทอดเป็น มีประสบการณ์ในการทำเมรุลอยมาพอสมควร เพราะการสั่งสมประสบการณ์คือการสั่งสมคลังความรู้ได้เป็นอย่างดีและมากพอที่จะเผื่อแผ่ให้คนอื่น นอกจากนี้ผู้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา จะต้องเป็นผู้ที่มีความเมตตาและเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งการทำงานและการใช้ชีวิตส่วนตัว รวมถึงจะต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลหรือเป็นผู้ที่มองการณ์ไกลและตระหนักอยู่เสมอว่าหากไม่มีการถ่ายทอดความรู้ที่ดีแล้วสักวันภูมิปัญญาเหล่านี้อาจจะสูญหายได้ และท้ายที่สุดจะต้องเป็นผู้มีความชื่นชอบในงานศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น หากมีความชื่นชอบในวัฒนธรรมเพราะความมีใจรักจะเป็นสะพานเชื่อมและส่งเสริมให้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาคงอยู่คู่ประเทศชาติอย่างยั่งยืน)

6. คุณลักษณะที่เหมาะสมของผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาจะต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจเมรุลอยอยุธยาและมีใจรักในงานศิลปะและการทำงานเมรุลอยอยุธยา เป็นคนมีไหวพริบภูมิปัญญาปฏิบัติจะช่วยให้ช่วยส่งเสริมให้การรับรู้เร็วขึ้น มีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี ด้วยการประกอบติดตั้งเมรุลอยเป็นงานที่เสี่ยงต่ออันตรายโดยเฉพาะในการขึ้นที่สูงที่ไม่มีระบบป้องกันแบบมาตรฐาน ดังนั้นเมื่อเกิดความขัดข้องหรือการติดขัดขึ้นต้องอาศัยการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่ทันต่อเหตุการณ์เพื่อบรรเทาความรุนแรงไว้ เป็นต้น ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาจะต้องมีความรู้พื้นฐานทางช่างหรือศิลปะอยู่บ้าง ซึ่งจะช่วยให้ส่งเสริมการเรียนรู้และความเข้าใจให้รวดเร็วขึ้น เข้าใจคำสั่งการและสามารถปฏิบัติได้ถูกต้อง เป็นการเอื้อต่อประสิทธิภาพในการทำงานและการประยุกต์เอาความรู้ที่มีอยู่มาใช้ในงานได้เป็นอย่างดี

ปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

ปัจจุบันการทำเมรุลอยอยุธยามีปัญหาหลายด้านซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานและการสานต่อภูมิปัญญาทั้งสิ้น สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ปัญหาการขาดคนสืบทอดต่อ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปของสภาพเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้รุ่นใหม่หันไปทำงานในโรงงานที่ได้ค่าตอบแทนแน่นอนกว่า แรงงานจึงหายาก ด้วยเหตุนี้จึงไม่สามารถเลือกคนงานมาทำได้ เกิดปัญหาตามมา เช่น ไม่ขยัน ไม่อดทน ทำงานสองงานแล้วก็เลิกหันไปเข้าโรงงาน ตัดยาเสพติด เป็นต้น

2. คนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจ เมื่อขาดความสนใจ ขาดใจรัก เหตุเพราะเห็นว่าเป็นงานที่หนัก มักเลือกเรียนสายอื่นที่ตอนมองเห็นว่าสบายกว่าเพื่อนำมาสมัครเข้าโรงงานเพราะมีรายได้ที่มั่นคงกว่า

3. ขาดแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตและก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขจนกระทั่งถึงปัจจุบัน แหล่งการเรียนรู้เป็นคลังของความรู้และหลักฐานที่สำคัญที่จะช่วยให้คนรุ่นหลังรับรู้ที่มาก็ไป คุณค่าและความสำคัญ เมื่อเมรุลอยอยุธยาเป็นมรดกไทยที่ทรงคุณค่าก็ควรที่จะได้รับการส่งเสริมที่ถูกต้อง หากปล่อยทิ้งขว้างเชื่อว่าสักวันคงสูญหายได้ในที่สุด เพราะถูกรุมเร้าด้วย

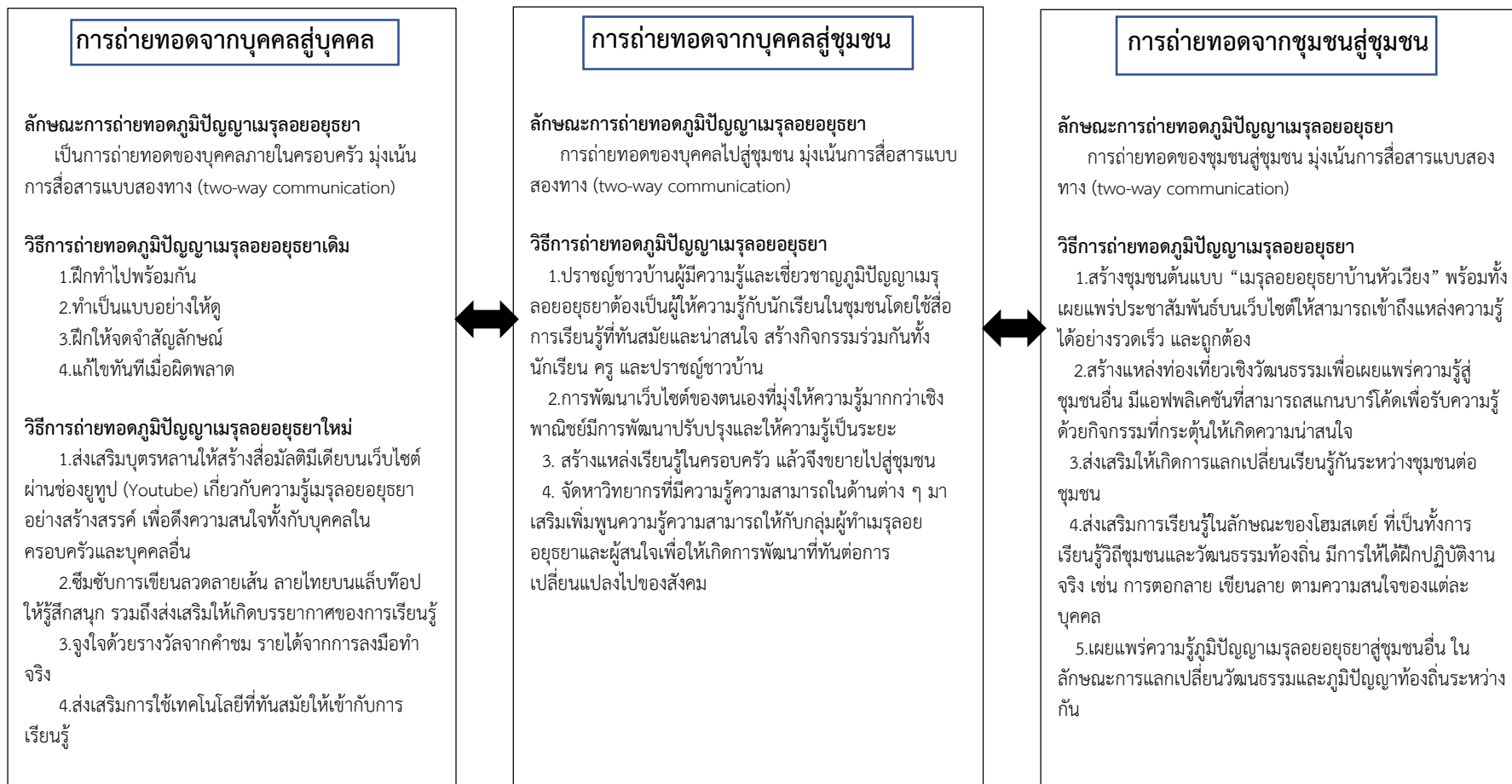
ปัญหาภายในและภายนอกซึ่งบางครั้งก็ควบคุมไม่ได้ เช่น การเกิดโรคระบาดทำให้งานไม่มี แรงงาน หันไปทำงานโรงงานกันหมด เป็นต้น

แนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

สำหรับแนวทางจากการวิจัยครั้งนี้เป็นความต้องการที่อยากเสนอให้ภาครัฐรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเล็งเห็นถึงความสำคัญในเชิงคุณค่าทางศิลปะมากกว่าจะมองแต่คุณค่าในเชิงพาณิชย์แล้วเรียกเก็บภาษีแต่เพียงอย่างเดียว การให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าอย่างแท้จริงถือเป็นการแสดงออกซึ่งความจริงใจในการช่วยแก้ไขปัญหามา เป็นการส่งเสริมกำลังใจในการทำงานที่มากกว่าการบั่นทอนด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่นอกจากจะทำให้ลดคุณค่าทางความคิดแล้วยังจะเป็นชนวนให้เกิดการสูญหายได้

สอดคล้องกับ United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (2003) ที่เห็นถึงความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนำมาซึ่งรายได้และงานที่เหมาะสมให้แก่ผู้กลุ่มคนในวงกว้างที่อาจจะยากจนและอ่อนแอ เพราะภูมิปัญญาคือแหล่งรวบรวมงานช่างฝีมือ สร้างแหล่งรายได้ที่ช่วยเติมเต็มช่องว่างของระบบเศรษฐกิจ นอกจากการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและกลุ่มคนแล้วยังเป็นแหล่งรายได้ให้กับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย เช่น ระบบการขนส่ง รวมถึงส่งผลต่อการพัฒนาระบบอื่น ๆ ที่เป็นพื้นฐานจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ ให้มีความทันสมัยด้วย เช่น การพัฒนาระบบการขนส่งให้มีความรวดเร็วขึ้น ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะได้รับเกียรติเนื่องจากเป็นสิ่งบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชุมชน ศิลปะการแสดง งานเทศกาล และการแสดงออกอื่น ๆ ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้วย

เพื่อให้กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอนาคตตามแนวทางของ Quinn, Anderson, and Finkelstein (1996) เกิดผลสัมฤทธิ์ในอนาคตอย่างเหมาะสม จึงควรใช้รูปแบบของการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาใน 3 ลักษณะ คือ 1) การถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาจากบุคคลสู่บุคคล 2) การถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาจากบุคคลสู่ชุมชน และ 3) การถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาจากชุมชนสู่ชุมชน ด้วยรูปแบบและวิธีการที่มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์แห่งการถ่ายทอด ดึงดูดความสนใจของคนรุ่นใหม่ รวมถึงผู้ที่สนใจ เผยแพร่ความรู้ให้กว้างขวางและเข้าถึงได้ สร้างแหล่งเรียนรู้ในลักษณะมัลติมีเดีย สร้างความเข้มแข็งและความสามัคคีในลักษณะชุมชนต้นแบบเมรุลอยอยุธยาบ้านหัวเวียง เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าหาข้อมูล เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติมในบริบทต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อมรดกชาติ รักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ไทย ส่งเสริมบรรยากาศแห่งการเรียนรู้และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ดังสรุปได้ตามภาพที่ 6-7

ภาพที่ 6-7 กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาตามแนวทางของ Quinn, Anderson, and Finkelstein (1996)

การพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ

การสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดก วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของยูเนสโกมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เพื่อประกันว่าจะเคารพมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชน กลุ่มคน และปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มความตระหนักในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ถึงความสำคัญของ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน และเพื่อให้ความร่วมมือและความ ช่วยเหลือระหว่างประเทศซึ่งถือเป็นเป้าหมายใหญ่ในระดับสากล และนำมาเป็นแนวทางสำหรับการ กำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ และหวังว่าจะเป็นแหล่งความรู้จากการวิจัยเพื่อประกอบการขึ้น ทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ทั้งนี้เพราะจะเป็นหนทางหนึ่งในการปกป้องคุ้มครอง และเป็นหลักฐานสำคัญของประเทศในการประกาศความเป็นเจ้าของในขณะที่ยังไม่มีมาตรการทาง กฎหมายที่จะคุ้มครอง รวมทั้งประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทาง วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ จึงนับเป็นโอกาสอันดียิ่งในการเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติภูมิของประเทศไทยให้ ปรากฏในเวทีโลก

เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับ ต้องไม่ได้ของยูเนสโกดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาความพร้อมของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของชุมชน บ้านหัวเวียงในการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความ ตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ เพื่อนำมากำหนดรูปแบบการสงวน รักษามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาอย่างยั่งยืน มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งสามารถสรุปและ อภิปรายผลได้ดังนี้

คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

ก่อนที่จะศึกษาถึงการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านต่าง ๆ เบื้องต้นเรา จะต้องรู้ถึงคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในภาพรวมก่อน จึงจะสามารถหาวิธีการหรือ แนวทางในการสงวนไว้ซึ่งสิ่งดังกล่าวเหล่านั้น เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายทั้งใน คนไทยและชาวต่างชาติ เพื่อให้เขาเหล่านั้นรู้สึกชื่นชมและมีความภาคภูมิใจเช่นเดียวกับความ ภูมิใจของคนคนในชุมชนที่เป็นต้นกำเนิดของวัฒนธรรมอันดีเหล่านั้น คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอย อยุธยามีดังนี้

1. คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อบุคคลหรือปัจเจกบุคคล

คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อบุคคลหรือปัจเจกบุคคลเป็นคุณค่าจากการรับรู้ถึง ความชื่นชอบและคำชื่นชมจากบุคคลที่พบเห็นที่ส่งผลต่อความรู้สึกของบุคคลหรือครอบครัวของ บุคคลนั้น เป็นการสร้างแรงเสริมทางบวกต่ออาชีพและการสานต่อมรดกภูมิปัญญาให้คงอยู่ต่อไป จนกระทั่งถึงรุ่นลูกหลาน เช่น ความรู้สึกชื่นชอบหรือการชื่นชมของผู้ที่ได้พบเห็นเมรุลอยอยุธยา ความรู้สึกภาคภูมิใจหรือการเห็นถึงคุณค่าของสิ่งที่ตนเองคิด สร้าง ทำ จนออกมาเป็นเมรุลอยอยุธยา ที่มีความสวยงาม วิจิตรตระการตา เป็นที่ประทับใจต่อผู้พบเห็น ความภาคภูมิใจที่ได้รับเสด็จชื่อพระ วงศ์เมื่อครั้งเสด็จมาเป็นองค์ประธานในพิธีศพ หรือใช้เป็นพระเมรุมาศจำลองในส่วนภูมิภาค ความ ภาคภูมิใจในความสวยงาม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ลวดลาย และการประยุกต์ดัดแปลงเป็นความ

ภูมิใจของช่างที่มองเห็นถึงคุณค่าความเพียรพยายามของคนรุ่นเก่าที่ส่งต่อมาจากกระทั่งถึงปัจจุบัน รวมถึงอยากจะสงวนรักษาไว้ให้ลูกหลาน รวมถึงความเป็นมรดกอันทรงคุณค่าสะท้อนความคิดและภูมิปัญญาของคนรุ่นเก่าเป็นหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดและภูมิปัญญาของคนรุ่นเก่า ที่ในยุคนี้ ความทันสมัยของเครื่องมือแทบจะไม่มีเลย ใช้ภูมิปัญญาของตนทั้งสิ้น ด้วยความเพียรพยายามและความมานะอดสาหะก่อให้เกิดสถาปัตยกรรมที่มากด้วยคุณค่า นำมาซึ่งความภาคภูมิใจให้กับทั้งคนรุ่นเก่าที่ส่งต่อมาจากกลายเป็นความภาคภูมิใจของคนยุคปัจจุบัน เป็นต้น

2. คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อชุมชน

สำหรับคุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อชุมชน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏชัดต่อสายตาคนไทยทั่วประเทศ เกิดเป็นตราสัญลักษณ์ (Brand Royalty) ว่าเมรุลอยรูปทรงแบบนี้คือเมรุลอยอยุธยา ซึ่งการรับรู้ถึงคุณค่าทางภูมิปัญญาเหล่านี้ต้องใช้เวลาในการสั่งสมและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทันต่อการเปลี่ยนแปลงไปของสังคม มีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด เพราะถ้าคนอยู่รอดมรดกภูมิปัญญา ก็จะอยู่รอดตามไปด้วย เช่น บ้านหัวเวียงมีกลุ่มผู้ทำเมรุลอยอยุธยาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เป็นผลมาจากความคงอยู่ คุณค่าทางภูมิปัญญาที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เป็นความภาคภูมิใจของชุมชน เพิ่มคุณค่าให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จักของคนทั่วทั้งประเทศ รวมถึงมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยายังเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่มั่นคง ให้กับคนในชุมชน รวมถึงธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น รถบรรทุก เครื่องปั้นไฟ พลุ ตะไล ดอกไม้ไฟ ดอกไม้ประดับ เป็นต้น นอกจากนี้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาคือความภาคภูมิใจของชุมชน และอยากรักษาไว้ให้ลูกหลาน เป็นสมบัติอันล้ำค่าที่อยากส่งต่อและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง ให้ได้รับรู้ถึงความเพียรพยายามของคนรุ่นเก่า

3. คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อประเทศชาติ

คุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อประเทศชาติ เป็นการนำความรู้ทางภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาไปเป็นแนวทางในการต่อยอดทางความคิด และการสร้างสรรค์งานศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง ปัจจุบันเมรุลอยอยุธยาถือเป็นต้นแบบของเมรุชั่วคราวที่ถูกนำไปใช้ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ถือเป็น การต่อยอดทางภูมิปัญญาที่เจ้าของภูมิปัญญายินดีที่จะถ่ายทอดให้อย่างเต็มใจ การนำภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาไปเป็นต้นแบบควรอ้างอิงให้เกียรติ เพื่อให้คนทั่วไปทราบถึงความ เป็นมา และช่วยประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาให้มีชื่อเสียงมากยิ่งขึ้น และควรคงความเป็นเอกลักษณ์ของเมรุลอยอยุธยาไว้เพื่อไม่ให้เอกลักษณ์เหล่านั้นผิดเพี้ยนไปจากเดิม

ความสำคัญของการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยานับว่าเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะช่วยการ รักษา ส่งเสริม และผลักดันให้ได้รับการขึ้นทะเบียนทั้งในระดับชาติและระดับสากล ทั้งนี้เพราะเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าต่อทั้งชุมชน สังคม และประเทศชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะที่แสดงออกถึงศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี ที่มีชนบ มีธรรมเนียม สอดแทรกด้วยคติ แง่คิด และการปลูกฝัง การมีส่วนร่วมในการสงวน รักษา สืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดงาม สร้างคุณค่าความสำคัญต่อชุมชน และประเทศชาติอย่างมากมาดั่งนี้

1. ความสำคัญของการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อชุมชน

เป็นแหล่งสร้างอาชีพและรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน เป็นภูมิปัญญาเป็นงานฝีมือของคนรุ่นเก่าที่ต้องรักษาไว้ให้ลูกหลานเพราะสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนให้เป็นที่รู้จักของคนไทยทั้งชาติ รวมถึงบ่งบอกถึงรากเหง้า ความเป็นมา บอกเล่าเรื่องราวและวิถีชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บ่งบอกถึงการสืบทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

2. ความสำคัญของการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อประเทศชาติ

เป็นการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาไทยให้คงอยู่คู่ชาติไทยตราบนานริรันตร์ การร่วมกันสืบทอดมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา นอกจากจะกระทำเพื่อรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีของชุมชนแล้วยังช่วยรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศ เพราะการสานต่อคือบันไดไปสู่การประจักษ์แจ้งเห็นจริงในคุณค่าของความเป็นสมบัติไทย ความเป็นมรดกไทย ความมีเอกลักษณ์ไทยของเมรุลอยอยุธยา นอกจากนี้มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยามีความเสี่ยงต่อการสูญหาย ด้วยความเปลี่ยนแปลงไปทั้งในด้านบวกและลบ บางอย่างมีการพัฒนา แต่บางอย่างก็ยกเลิกไป รวมถึงการเลิกกิจการของเจ้าของเมรุหลาย ๆ เจ้า เพราะข้อจำกัดของลักษณะงานที่ต้องการบุคคลที่มีคุณลักษณะจำเพาะ เช่น การขาดทายาทผู้ชายไว้สานต่อ หรือถึงแม้จะมีทายาทผู้ชายแต่ก็ไม่มี ความสนใจที่จะสานต่อ รวมถึงปัญหาอีกหลายอย่างที่นับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น เช่น ปัญหาการขาดแรงงาน ปัญหาขาดทุน ปัญหาต้นทุน เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผลกระทบที่ส่งผลถึงความเสี่ยงของการสูญหายของมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาด้วยกันทั้งสิ้น และควมมีคุณค่าทางศิลปะไทยจากการสร้างสรรค์ผลงานที่ใช้ลวดลายไทยบนส่วนประกอบที่รังสรรค์เป็นรูปทรงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีการใช้ศิลปะไทยหลายแขนงมาผสมผสานให้เกิดความลงตัว เช่น วิจิตรศิลป์ ทัศนศิลป์ จิตรกรรม เป็นต้น แสดงออกซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ ที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและคุณค่าความสำคัญของมรดกท้องถิ่น ที่ยากจะหาที่ใดเหมือน

วิธีการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วิธีการสงวนมรดกภูมิปัญญาในอดีตมักจะใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้แบบพื้นฐานของความคิดแบบชาวบ้านว่าดี ว่าเหมาะสม เพราะสังคมสมัยก่อนยังไม่มี ความเจริญทางวัตถุเช่นเดียวกับปัจจุบัน วิธีการที่ใช้จึงมักเป็นการนำลูกหลานมาฝึกทำเพื่อให้ซึมซับคุ้นชิน ให้เกิดความชอบ ความรัก โดยการชวนมาทำ มาฝึก แล้วดูความรัก ความชอบ ถึงจะเลือกที่จะส่งเสริมให้เหมาะกับความต้องการของเด็ก บางครั้งจะใช้แนวทางกึ่งบังคับเพราะอยากให้บุตรหลานของตนสานต่องานที่ตนเองปูทางไว้ การปลูกฝังให้คนรุ่นหลังเห็นถึงความสำคัญการใช้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาสร้างเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัว รวมถึงมีการพัฒนาความสวยงามอยู่เสมอเพื่อสร้างชื่อเสียงเวลาที่ออกไปติดตั้ง

ส่วนวิธีการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในปัจจุบันนั้นอาจจะมีส่วนคล้ายคลึงกับอดีตอยู่บ้างเพราะช่างเมรุได้รับการถ่ายทอดและปลูกฝังมาด้วยวิธีการเดิม แต่จะแตกต่างกันไปบ้างในเรื่องเทคนิคตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป วิธีการที่ใช้ก็มักจะมีชกชวนให้คนมาทำต่อ หรือให้ความรู้กับบุคคลทั่ว ๆ ไป และพาไปดูสถานที่จริง แต่ด้วยด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นสังคมแห่งวัตถุนิยม คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจทำเมรุลอยอยุธยา ทำให้บางเจ้าต้องหยุดชะงักกิจการไป สัมมองถึงความหวังของคนรุ่นเก่าที่หวังว่าจะมีผู้สานต่องานศิลป์ที่บรรพบุรุษคิดสร้างไว้

การสงวนรักษาของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หมายถึง มาตรการเพื่อให้มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ อันได้แก่ การปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเป็นเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นผลจากสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มคน และในบางกรณี ปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน ให้ดำรงอยู่รอดต่อไป ซึ่งรวมไปถึงการจำแนก การบันทึกหลักฐาน การวิจัย ปกป้อง คุ้มครอง ส่งเสริม เชิดชู ถ่ายทอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผ่านทางการศึกษาในระบบและนอกระบบ รวมทั้งการฟื้นฟูมรดกในด้านต่าง ๆ โดย องค์ประกอบของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2003) ประกอบด้วย 1) ความเป็นวัฒนธรรม และการอยู่อาศัยอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน เป็นวิถีทางชนบทที่มีการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยชุมชนนั้น ๆ และธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับเมืองในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม 2) สิ่งที่เกิดจากการแบ่งปันประสบการณ์ทางมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ติดตัวมากับบุคคลต่าง ๆ ที่อพยพย้ายถิ่นมาจากสถานที่ต่าง ๆ หรือเกิดการดัดแปลงจากกลุ่มบุคคลที่อพยพและตั้งถิ่นฐานในแต่ละพื้นที่ 3) การเป็นตัวแทนทางมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ไม่ให้กล่าวถึงเฉพาะค่านิยมทางวัฒนธรรมเท่านั้นแต่ให้รวมถึงองค์ความรู้ของแต่ละวัฒนธรรม สิ่งที่เป็นพิเศษซึ่งเป็นพื้นฐานความเป็นชุมชนด้วย 4) พื้นฐานความเป็นชุมชน สำหรับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้สามารถเป็นมรดกได้เมื่อมีการเห็นคุณค่าของชุมชน เช่น ความเป็นสังคม กลุ่ม หรือความเป็นปัจเจกชน ต่อการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ประกอบกับการโอนถ่ายซึ่งทักษะและความรู้ระหว่างชุมชน สำหรับความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้อนุสัญญาด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขององค์การยูเนสโกนั้น ประกอบด้วย เป็นการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ทั้งระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับโลก เป็นการพัฒนาการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของแต่ละรัฐภาคีให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเป็นการยืนยันบทบาทของรัฐภาคีในเวทีโลกต่อการดำเนินงานเรื่องการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ วัตถุประสงค์ของอนุสัญญาดังกล่าวด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ประกอบด้วย 1) เพื่อปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ 2) เพื่อประกันว่าจะเคารพมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชน กลุ่มคน และปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้อง 3) เพื่อเพิ่มความตระหนักในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ถึงความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน และ 4) เพื่อให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือระหว่างประเทศ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิธีการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุ ลอยอยุธยาของชุมชนบ้านหัวเวียง โดยสามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง

วัตถุประสงค์หลักในการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง เพื่อปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาให้คนรุ่นหลัง ๆ ฟัง เป็นการพูดถึงการปกป้องคุ้มครองในเชิงบวกมักจะกล่าวถึงสิ่งที่ดีงามในแต่ละด้านของเมรุลอยอยุธยา เช่น ประวัติความเป็นมา ความวิจิตรสวยงาม บุญคุณต่อชีวิตเพราะเป็นแหล่งสร้างอาชีพ เป็นต้น เพื่อแสดงออกถึงการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่ตนเองรัก

2. การแสดงออกเชิงเหตุและผลเพื่อปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา มักจะใช้เมื่อเจอกับสถานการณ์ที่ตนเองรู้สึกไม่ถูกต้องเหมาะสม เช่น การต่อว่าหรือตำหนิเมรุลอยที่ตนเองสร้าง ซึ่งการแสดงออกทางการตอบโต้จะมี 2 ลักษณะ คือ หากเป็นจริง จะยอมรับ และพร้อมที่นำมาปรับปรุงแก้ไข แต่ถ้าไม่เป็นความจริงก็จะปกป้องด้วยการอธิบายเหตุผลที่แท้จริงให้เขาฟัง

การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการเคารพ

การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการเคารพ เป็นการศึกษถึงการประกันว่าจะเคารพมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชนกลุ่มชนและปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดงถึงการเคารพเชิงบุคคล คือ การแสดงอาการนับถือในมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาของบุคคลหรือปัจเจกบุคคลในเชิงสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการประกันว่าจะเคารพมรดกภูมิปัญญาเมรุลอย เช่น การทำบุญไหว้ครูประจำปีของเจ้าของเมรุลอย และการแสดงออกซึ่งความเคารพจากคนในชุมชนที่มาร่วมพิธี โดยปกติเจ้าของเมรุลอยทุกเจ้าจะมีการทำบุญและไหว้ครูประจำปีซึ่งเป็นการแสดงออกซึ่งความเคารพและการขอบคุณแม่ย่านาง ครูบา อาจารย์เมรุลอยอยุธยา (สิ่งที่มองไม่เห็นตัวตน) ที่คอยปกป้องคุ้มครองให้การดำเนินงานราบรื่น และสนับสนุนให้มีการออกเมรุลอยอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงช่างเมรุทุกคนจะไม่แสดงอาการที่บ่งบอกถึงความไม่เคารพต่อเมรุลอยอยุธยาไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใดก็ตามเช่น จะไม่เดินข้ามยอดเมรุซึ่งถือเป็นส่วนสูงสุดของเมรุลอย จะไม่ถ่ายปัสสาวะในบริเวณเมรุถึงแม้จะลับตาคนก็ตาม เป็นต้น ในบางพื้นที่ผู้คนที่มาร่วมงานจะมีการถอดรองเท้าก่อนขึ้นเมรุเพื่อแสดงออกถึงการเคารพต่อสถานที่ที่ตั้งศพของพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ที่ตนเองนับถือ และจะไม่ขึ้นไปบนเมรุลอยอยุธยาจนกว่าจะได้รับการอนุญาตด้วยเห็นว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ห้ามลบหลู่ เพราะเป็นที่ตั้งศพของพระที่เขาเคารพและกราบไหว้บูชา

2. การยกย่องนับถือให้มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่มีความสำคัญต่อพิธีศพบุคคลอันเป็นที่รัก ลักษณะการเคารพต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในลักษณะนี้มักจะซึมซับอยู่ในความศรัทธาและเชื่อว่าการใช้เมรุลอยอยุธยาเป็นสถานที่เผาศพเปรียบเสมือนการสร้างสวรรค์ให้กับผู้ตาย เป็นสถานที่ที่เหมาะสมต่อการส่งดวงวิญญาณบุคคลที่มีเกียรติ เหมาะสมที่จะได้รับการจัดงานให้เหมาะสมเกียรติสมฐานะ สัมกับคุณงามความดีที่ได้กระทำเมื่อครั้งยังมีชีวิต นำมาซึ่งความปลาบปลื้มใจ ที่ได้จัดงานให้กับบุคคลอันเป็นที่รักในวาระสุดท้ายของชีวิต บนความเชื่อที่ว่า “การใช้เมรุลอยอยุธยาเป็นสถานที่เผาศพเป็นการให้เกียรติผู้ตาย” “การใช้เมรุลอยอยุธยาเป็นสถานที่เผาศพเป็นการตอบแทนบุญคุณของผู้ตายในวาระสุดท้าย” “การใช้เมรุลอยอยุธยาเป็นสถานที่เผาศพเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับงานศพ” และ “การใช้เมรุลอยอยุธยาเป็นสถานที่เผาศพจะช่วยส่งผู้ตายให้ได้ขึ้นสวรรค์”

3. แนวทางในการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการเคารพ ความต้องการอยากให้มีการจัดทำเป็นหอเกียรติประวัติเพื่อรวบรวมคุณค่าทั้งคุณค่าจากตัวบุคคล และคุณค่าในมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เพื่อส่งเสริมเกียรติและศักดิ์ศรีของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่า เหมาะสมที่จะได้รับยกย่องให้เป็นสมบัติของแผ่นดินที่ห้ามลบหลู่ ดูหมิ่น จากทั้งคนไทยด้วยกันเองและชาวต่างชาติ

การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านความตระหนัก

การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านความตระหนักเป็นการเพิ่มความตระหนักในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับนานาชาติถึงความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน ความตระหนัก คือความเข้าใจหรือความประจักษ์แจ้งในมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ความตระหนักในระดับท้องถิ่นต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ประกอบด้วย ความตระหนักในบุคคลหรือปัจเจกบุคคลต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เป็นการพิจารณาความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องทางตรง ประกอบด้วย เจ้าของเมรุ ช่างเมรุลอย เป็นต้น ถึงความตระหนักในคุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาถึงความต้องการรักษามรดกภูมิปัญญาไว้ให้คนรุ่นหลัง และเพิ่มช่องทางการสร้างอาชีพ ความตระหนักของชุมชนต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เป็นการพิจารณาความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องทางตรงและทางอ้อม ถึงความตระหนักในคุณค่ามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่ต้องการสร้างชื่อเสียงให้ชุมชนเพื่อจะได้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง และความตระหนักของประเทศชาติต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เป็นความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการให้ผู้เกี่ยวข้องในระดับชาติได้ตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เห็นถึงคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ เป็นมรดก และสมบัติของชาติไทย

2. แนวทางการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านความตระหนัก สร้างความเข้าใจและคุณค่าเชิงประจักษ์ต่อมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาโดยการเพิ่มความตระหนัก ควรมีการสร้างคุณค่าให้กับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้เป็นรูปธรรมเชิงประจักษ์ การสร้างคุณค่าให้เป็นรูปธรรมเชิงประจักษ์ จะต้องมีส่วนที่แสดงออกถึงความชัดเจนและจับต้องได้ เพื่อประกาศก้องให้คนทั่วประเทศหรือทั่วโลกรู้ว่าประเทศไทยมีภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่มีคุณค่าและบ่งบอกรากเหง้าของความเป็นไทยอยู่ในตัวเอง เช่น การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ

วัตถุประสงค์ข้อที่สี่ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือระหว่างประเทศ การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือคือการหาแนวทางในการสร้างความร่วมมือรวมถึงการขอความช่วยเหลือทั้งในระดับท้องถิ่น จังหวัด ระดับชาติ หรือระดับสากล สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ปัญหาและอุปสรรคของการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในอดีตและปัจจุบัน ก่อนที่เราจะหาแนวทางการสร้างความร่วมมือและขอรับความช่วยเหลือเราจะต้องรู้ปัญหาและอุปสรรคที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เรากำลังเผชิญอยู่ในอดีตที่ผ่านมามรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมเมรุลอยมักประสบปัญหาจากความล้าสมัยของสภาพสังคมและเศรษฐกิจด้านความล้าสมัยของโครงสร้างปัจจัยพื้นฐานของการคมนาคมขนส่งและการสื่อสาร รวมถึงการขาดแหล่งเรียนรู้ที่จะสามารถนำเอาความรู้ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาและเข้าถึงแหล่งมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ก็ถึงแม้ปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงไปของสังคมและเศรษฐกิจที่ทำให้ปัญหาเดิมได้รับการพัฒนาขึ้น เช่น การพัฒนาถนนหนทาง การพัฒนาระบบการติดต่อสื่อสาร การพัฒนาเครื่องมือและ

เทคโนโลยี แต่ภูมิปัญญาเมรุลอยอยู่ยาก็ยังประสบปัญหาอีกหลายด้าน เช่น 1) ไม่มีคนสนใจหรือคนสนใจเรื่องเมรุลอยอยู่ยามีน้อย ปัญหาที่ถือเป็นปัญหาที่หากไม่ได้รับการแก้ไข ย่อมส่งผลได้ในระยะยาว โดยเฉพาะทายาท ลูกหลาน และคนในชุมชน หากยังไม่ใส่ใจหรือไม่เห็นคุณค่าที่จะสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ไว้ เชื่อว่าสักวันนี้อาจจะเกิดความเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาได้ 2) การขาดคนงาน ขาดแรงงาน ขาดช่างทำเมรุลอยอยู่ยาก็ถือเป็นปัญหาที่ใหญ่และหนักมาเพราะการติดตั้งเมรุลอยจะต้องใช้คนจำนวนหนึ่งที่ต้องเพียงพอต่อการติดตั้งให้แล้วเสร็จทันเวลา สืบเนื่องจากปัญหาการขาดคนสนใจที่จะเรียนรู้สานต่อคนจึงสนใจมาทำเมรุลอยอยู่ยาลดลง และหันไปทำงานโรงงานซึ่งมีรายได้ที่แน่นอนกว่า และงานไม่หนักเท่ากับการเป็นช่างเมรุลอย ทำให้เจ้าของบางคนถึงกับต้องเลิกกิจการไป เพราะไม่มีคนงานที่ทำต่อได้ 3) ขาดแหล่งเรียนรู้ จากการขาดแหล่งเรียนรู้ และการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ไม่มีสื่อความรู้ใด ๆ ที่เป็นแรงช่วยกระตุ้นให้คนหันมาสนใจ และเลือกใช้เมรุลอยเพื่อเพิ่มคุณค่าต่องานศพ เพราะไม่เห็นถึงความสำคัญของการร่วมกันรักษามรดกภูมิปัญญาไทย จึงมองว่าการใช้เมรุลอยเป็นเรื่องของความสิ้นเปลืองมากกว่าที่จะมองถึงคุณค่าของภูมิปัญญาที่ควรสงวนไว้เพื่อลูกหลานไทย 4) ขาดผู้สืบทอด ทายาท ปัญหาที่เป็นปัญหาที่เจ้าของเมรุลอยหลายคนกำลังเผชิญอยู่ เพราะเจ้าของบางคนไม่มีบุตรชายก็เป็นอุปสรรคต่อการสานต่ออาชีพนี้ได้ เพราะอาชีพนี้ไม่เหมาะกับผู้หญิงเพราะเป็นงานที่ต้องเดินทางพักค้างแรมและเป็นงานที่ต้องทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศและงานหนัก หรือบางคนมีบุตรชายแต่ไม่สนใจที่จะทำอาชีพนี้ต่อ ก็เป็นอุปสรรคต่อการสืบสานต่อ ป่วยทั้งข้างไม่มีการพัฒนาซ่อมแซม ไม่มีการขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติมสุดท้ายก็ต้องล้มเลิกกิจการไป 5) การแข่งขันเรื่องราคา ด้วยปัญหาสภาพสังคมและภาวะเศรษฐกิจ ทำให้การใช้จ่ายฝืดเคือง เจ้าของเมรุจึงพยายามลดราคาเพื่อความอยู่รอด ในขณะที่ต้นทุนค่าแรงงานสูงขึ้น ค่าขนส่งสูงขึ้น เมื่อการแข่งขันราคาสูงขึ้นทำให้เจ้าของเมรุลอยอยู่ยาก็มีขนาดใหญ่กว่าไม่สามารถแบกรับต้นทุนที่สูงได้ หลายคนจึงปรับตัวเพื่อความอยู่รอดด้วยการลดขนาดลงเพื่อจะลดต้นทุนต่าง ๆ เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ 6) ปัญหาหาเสฟติดจากการแพร่ระบาดของยาเสพติดอย่างหนัก ประกอบกับไม่สามารถเลือกคนงานได้ทำให้เจ้าของเมรุจำใจต้องเอาคนกลุ่มนี้ที่ไม่สามารถเข้าทำงานในโรงงานหรือบริษัทไหนได้มาทำงาน เกิดความเสี่ยงต่อการทำงานรอบด้าน เช่น การตรวจค้น ค่าปรับ ค่าประกันตัว เป็นต้น 7) สภาวะทางเศรษฐกิจ การเบียดค่าจ้าง จากปัญหาสภาวะเศรษฐกิจทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้นส่งผลถึงค่าแรงที่ต้องเพิ่มขึ้น ทำให้เจ้าของต้องแบกรับภาระต้นทุนสูงขึ้น รวมถึงบางคนประสบปัญหาการถูกเบียดค่าจ้างเพราะการฟ้องร้องไม่คุ้มคากับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่จะต้องเสียไป รวมถึงใช้เวลานานในการต่อสู้คดี ผลที่ตามาก็คือเจ้าของเมรุก็จะเป็นผู้ยินยอมแบกรับภาระนั่นเอง บันทอนขวัญและกำลังใจของผู้ที่มีความตั้งใจสืบสานต่อภูมิปัญญาเมรุลอยอยู่ยาก็ 8) ความผันผวนของสภาพอากาศ และสิ่งแวดล้อม บางครั้งสถานที่ที่ไปติดตั้งเมรุลอยอยู่ยาก็เป็นพื้นที่เสี่ยงต่อความผันผวนของสภาพอากาศในขณะนั้น เช่นการเกิดพายุหมุนอย่างรุนแรงส่งผลให้เมรุลอยเกิดการหักพังต้องเสียค่าซ่อมเพิ่มเติม บางคนไม่มีแหล่งเงินทุนก็ไม่สามารถซ่อมได้และ 9) ปัญหาจากการเสียภาษีอากรจากการที่ภาครัฐมองว่าภูมิปัญญาเมรุลอยอยู่ยาคือธุรกิจ ทำให้เรียกเก็บภาษีจากผู้ดำเนิน กิจการแทนที่จะหันมาช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

2. แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา
ตัวอย่างแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ 1) การรวมกลุ่มของผู้ทำเมรุลอยอยุธยาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน คอยช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ ในลักษณะของสมาคม มีราคากลาง มีการติดต่อผ่านส่วนกลาง เป็นต้น แต่ในทางปฏิบัติอาจจะทำได้ยาก เพราะมีข้อจำกัดหลายอย่าง เช่น ใครจะเป็นคนจัดสรรงาน ใครจะเป็นแกนนำ รวมถึงปัญหาเรื่องผลประโยชน์ด้วย 2) การลดขนาดเมรุลอยให้เล็กลง (เพื่อให้ต้นทุนลดลง) ประกอบง่ายขึ้น และลดปริมาณแรงงานการติดตั้ง 3) ใช้การจ้างแรงงานแบบเหมา 4) มีการใช้สื่อโซเชียลให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม เพื่อเพิ่มการประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้ที่ถูกต้อง รวมถึงเป็นการลดระยะเวลาและค่าใช้จ่ายในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งถือเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการลดต้นทุนได้ ถึงอย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาต่าง ๆ จะไม่สามารถดำเนินได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลหากทุกคน และทุกภาคส่วนไม่ร่วมกันสงวนรักษาให้เป็นมรดกสืบทอดต่อไป การสืบสานภูมิปัญญาวัฒนธรรมใด ๆ ก็ตาม หากทุกคนรู้คุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมอันดีเหล่านั้น ย่อมดีกว่าที่จะปล่อยให้เจ้าของทำคนเดียว ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาคือวัฒนธรรมของชาติ จึงเป็นหน้าที่ของคนไทยทั้งชาติที่จะต้องมีส่วนช่วยผลักดัน ส่งเสริม สนับสนุน เพื่อให้คงอยู่คู่ชาติไทยไปตลอดกาล

3. แนวทางการสร้างความร่วมมือเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา
ความร่วมมือ คือการทำงานช่วยเหลือซึ่งกัน ด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน ดังนั้นแนวทางการสร้างความร่วมมือเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ก็คือการทำงานช่วยเหลือซึ่งกัน ด้วยความเต็มใจเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมอันดีงามของชาติไทย ได้แก่ 1) แนวทางการสร้างความร่วมมือของบุคคลหรือปัจเจกบุคคลเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา โดยเริ่มจากตัวบุคคลผู้เป็นเจ้าของหรือมีส่วนต่อภูมิปัญญาวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นสิ่งที่สามารถปฏิบัติได้หรือเคยทำมาแล้วในอดีตจนถึงปัจจุบันและคาดว่าจะทำต่อไปในอนาคต เช่น การให้ข้อมูลมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่มีอยู่ หรือให้เอกสารเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่มีอยู่ ช่วยรวบรวมข้อมูลมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่มีอยู่ให้เป็นระบบ และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลผ่านการวิเคราะห์แล้ว การช่วยเหลือเรื่องงานและการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้ทำเมรุลอยด้วยกัน 2) แนวทางการสร้างความร่วมมือของท้องถิ่นหรือชุมชนเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา โดยเริ่มจากชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีส่วนต่อภูมิปัญญาวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นสิ่งที่สามารถปฏิบัติได้หรือเคยทำมาแล้วในอดีตจนถึงปัจจุบันและคาดว่าจะทำต่อไปในอนาคต เช่น ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มผู้ทำเมรุลอยอยุธยาและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การประชาสัมพันธ์โดยคนในชุมชน 3) แนวทางการสร้างความร่วมมือระดับจังหวัดเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ควรหน่วยงานระดับจังหวัดเป็นแกนนำการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา โดยอาจจะดำเนินการในลักษณะของการจัดตั้งองค์กรเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา หรือการจัดให้มีการประชุมสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเจ้าของเมรุลอยและผู้ที่เกี่ยวข้อง และ 4) แนวทางการสร้างความร่วมมือระดับประเทศเพื่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ที่ถึงแม้จะเป็นไปได้ยากที่จะสร้างความร่วมมือระดับประเทศ เราควรเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ก่อน เมื่อเราทำจุดเล็ก ๆ จนเป็นที่สนใจแล้วระดับประเทศก็จะเล็งเห็นถึงความสำคัญเอง

4. แนวทางการช่วยเหลือเพื่อสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

ควรเริ่มจากท้องถิ่นก่อน เพราะมองว่ามีโอกาสและสามารถทำได้ง่ายกว่าระดับอื่น ๆ แล้วให้การปกครองส่วนท้องถิ่นช่วยผลักดันให้เกิดการช่วยเหลือในระดับที่สูงกว่า เช่น จังหวัด ประเทศ เป็นต้น แนวทางการช่วยเหลือเพื่อสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในระดับท้องถิ่นโดยมีการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนนำ เช่น เทศบาลตำบลหัวเวียง ควรมีส่วนสำคัญให้เกิดการช่วยเหลือเพื่อสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านต่าง ๆ เช่น การให้ความรู้ทางวิชาการ เช่น ความรู้เรื่องลวดลาย ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ เป็นต้น ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มโดยมีเทศบาลตำบลหัวเวียงเป็นแกนนำ มีการงดเว้นภาษี โดยให้มองในมุมมองของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ทรงคุณค่ามากกว่ามองว่าเป็นธุรกิจ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา โดยการสร้างศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นรูปธรรม และการจัดสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาเพื่อส่งเสริมการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีให้คงอยู่คู่ชุมชนตลอดไป ทั้งนี้การปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมุ่งมั่นและทุ่มเท และเป็นหลักในการจัดการแลกเปลี่ยนความรู้ อาจจะมีการเชิญวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางาน และช่วยส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจ รักและหวงแหนในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน

บทบาทของภาครัฐในการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

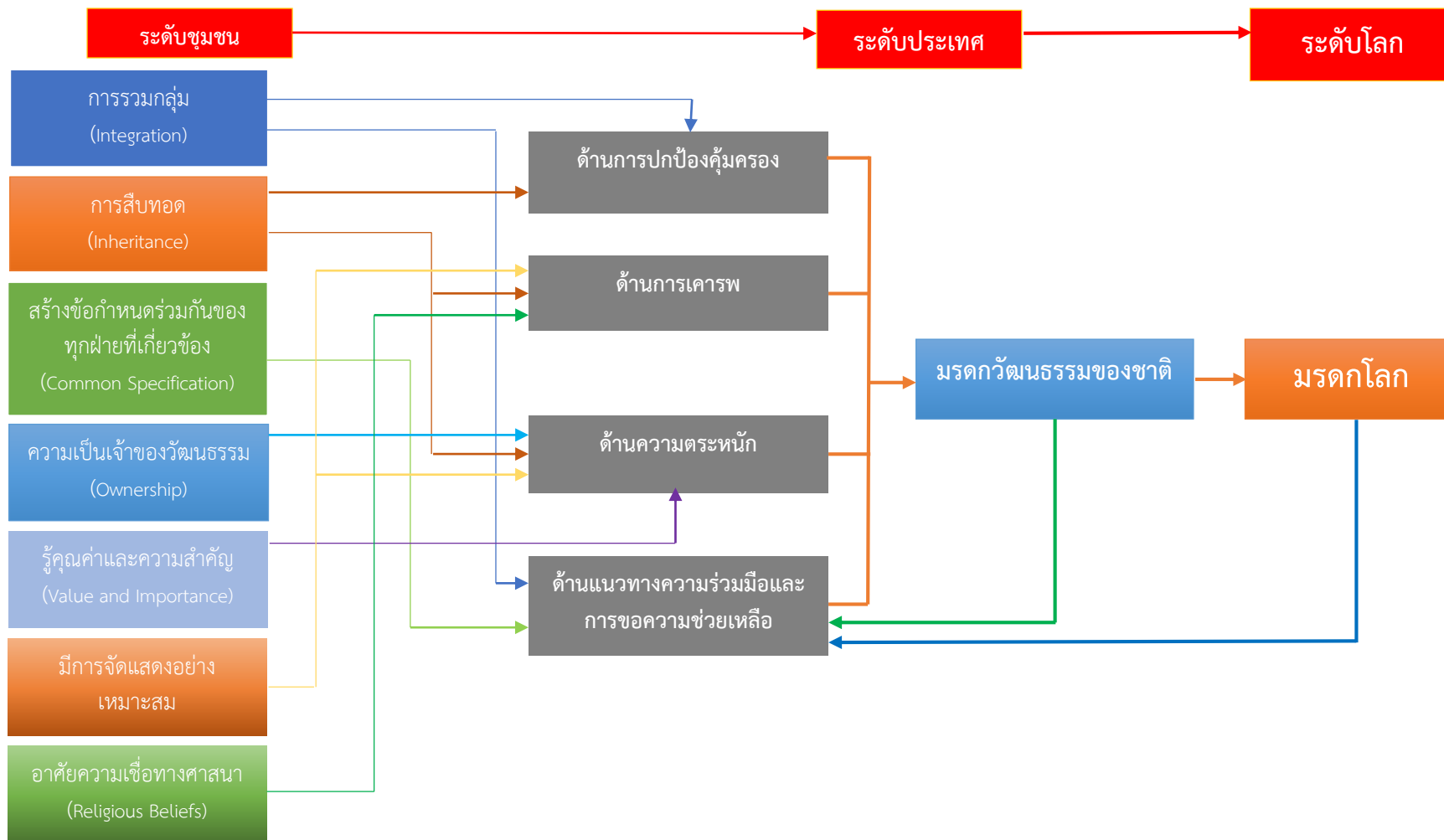
รัฐบาล หรือ ภาครัฐบาล (Government Sector) หมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่อภิบาลรัฐในทุกระดับใน ระบบเศรษฐกิจนั้น เพื่อสร้างแนวทางการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาภาครัฐจะต้องมีบทบาทที่สำคัญดังนี้

1. ภาครัฐจะต้องเป็นแกนนำในประชาสัมพันธ์เชิงรุก ช่วยสร้างความมีตัวตนผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อให้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาเป็นที่รู้จักในเชิงประจักษ์ เกิดความรัก ความหวงแหนในวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกันสืบสานให้คงอยู่สืบไป
2. ให้การสนับสนุนงบประมาณในด้านต่าง ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ เงินทุนอุดหนุนหรือเงินกู้เพื่อการปรับปรุงดอกเบี้ยศูนย์ เป็นต้น
3. อำนวยความสะดวกเพื่อการจดลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เพื่อแสดงสิทธิ์ของความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมของชุมชน
4. สนับสนุนงบประมาณในการสร้างแหล่งเรียนรู้ ศูนย์การศึกษาค้นคว้า เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ผลิตตำรา เอกสารวิชาการ เป็นต้น
5. ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาอย่างจริงจัง เช่น ทุนวิจัยทุนการศึกษาทางศิลปศึกษาทายาท เป็นต้น
6. ให้ทุนสนับสนุนการสร้างพิพิธภัณฑ์ หอเกียรติประวัติ การจัดแสดงนิทรรศการ สร้างแหล่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น

จากการสรุปและอภิปรายผลแนวทางการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา พบว่าสอดคล้องกับแนวทางการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของ United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (2003) ว่าการจัดทำทะเบียนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ควรมีกำหนดนโยบายที่มุ่งส่งเสริมบทบาทของมรดกวัฒนธรรมที่จับ

ต้องไม่ได้ ควรจัดตั้งองค์กรเพื่อสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ควรสนับสนุนให้เกิด การศึกษา วิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมรดกวัฒนธรรมที่เสี่ยงต่อการสูญหาย และควรใช้มาตรการที่ เหมาะสมทางกฎหมาย เทคนิค การบริหาร และการเงินเพื่อสนับสนุนการสร้างสรรค์ เพิ่มศักยภาพ บุคคล การถ่ายทอด การจัดแสดงผลงาน การประกันการเข้าถึง การเคารพต่อจารีตธรรมเนียมในการ เข้าถึง และการบันทึกข้อมูล เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้อง ไม่ได้ในระดับนานาชาติ ที่ว่าเมื่อประเทศใดเข้าเป็นรัฐภาคี ก็สามารถเสนอรายการที่เป็นตัวแทนมรดก ทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ ที่ต้องได้รับการสงวนรักษาอย่างเร่งด่วน และแผนงาน โครงการและกิจกรรมเพื่อสงวนรักษา

รูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาตามแนวทางการสงวนรักษามรดก วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของ UNESCO ควรให้ความสำคัญทั้งระดับชุมชน ระดับประเทศชาติ และ ระดับโลก โดยเริ่มจากระดับย่อยไปจนกระทั่งถึงระดับใหญ่ ในระดับชุมชนนั้นจะต้องเพิ่มคุณค่าและ ความสำคัญให้กับปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการสงวนรักษา ได้แก่ การส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อ แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างคนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่า เพื่อ พัฒนาต่อยอดมรดกภูมิปัญญาให้คงอยู่แบบยั่งยืน ส่งเสริมบรรยากาศของการถ่ายทอดและสนับสนุน ให้การถ่ายทอดได้รับการพัฒนาในทุกมิติ ค้นหาจุดแข็งกำจัดจุดอ่อนและอุปสรรคที่จะขัดขวาง ผลสัมฤทธิ์แห่งการสืบสานมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา คนไทยทุกคนต้องตระหนักถึงความเป็น เจ้าของวัฒนธรรม ร่วมกันจรรโลงให้เกิดการรับรู้แพร่หลายทั้งระดับชาติและระดับสากล ให้ความ ร่วมมือและช่วยเหลือเมื่อมีโอกาสรวมถึงเป็นกระบอกเสียงเพื่อขอความร่วมมือในระดับที่ใหญ่ขึ้น คน ไทยทุกคนจะต้องรู้คุณค่าร่วมแรงร่วมใจกันสร้างและส่งเสริมให้เกิดคุณค่าเชิงประจักษ์ มีการจัดแสดง เกียรติประวัติเพื่อเพิ่มความภาคภูมิใจให้กับบุคคลและชุมชน มีการรวบรวมของเก่าโบราณที่บ่งบอก ถึงรากเหง้าและสะท้อนวิถีชีวิตในรูปแบบการจัดนิทรรศการ ส่งเสริมให้เกิดความรักและหวงแหนใน ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา นอกจากนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องเชื่อมโยงหลักความเชื่อทาง ศาสนาเพื่อส่งเสริมให้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาได้รับการยอมรับ เกิดการจ้างงานและสร้างรายได้เป็น รางวัลจูงใจให้กับชุมชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม เพื่อขจัดปัญหาการขาดช่างทำเมรุลอยอยุธยาและผู้ สืบสาน ประชาสัมพันธ์เชิงรุกให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายเพื่อเพิ่มความสนใจให้กับบุคคลในระดับ ต่าง ๆ สร้างบรรยากาศของความรู้ตามความถนัดและความสนใจ การประสานคุณค่าและความสำคัญ ของชุมชนจะช่วยให้การสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาทั้งในแง่ของการปกป้องคุ้มครอง การ เคารพ ความตระหนักแนวทางการร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ มีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพ ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติ และท้ายที่สุดการศึกษาค้นคว้าวิจัยใน บริบทต่าง ๆ เพิ่มเติม จะช่วยเพิ่มคุณค่าของการขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในอนาคตต่อไป สรุปได้ เป็นโมเดล (I² COVER Model) ดังภาพที่ 6-8

ภาพที่ 6-8 รูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา (I² COVER Model)

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับบุคคลหรือปัจเจกบุคคล

บุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมควรใส่ใจศึกษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองด้วยการศึกษารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในด้านการปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ และกระบวนการการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้เกิดความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติ ตลอดจนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปถ่ายทอดให้เยาวชนรุ่นใหม่ บุตร หลาน เพื่อนฝูง ให้หันมาสนใจและใส่ใจภูมิปัญญาไทยที่เกิดจากความยากลำบากของบรรพบุรุษ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนหรือท้องถิ่น

การปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะของผู้นำชุมชนและเป็นแกนนำของคนในชุมชนควรให้ความสำคัญต่อภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาและหันมาช่วยเหลืออย่างจริงจัง ให้การสนับสนุนทุกรูปแบบเพื่อรักษาภูมิปัญญาเมรุลอยไว้ไม่ให้สูญหาย โดยสามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปเป็นแนวทางในการสงวนไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีให้คงอยู่คู่ชุมชน เป็นชื่อเสียงของชุมชน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของชุมชน และรู้สึกเป็นเจ้าของภูมิปัญญาร่วมกัน เพิ่มโอกาสของการสืบสานถ่ายทอดและประชาสัมพันธ์ให้เกิดการรับรู้เชิงประจักษ์กับคนทั่วโลก รวมถึงส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ระหว่างกัน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับจังหวัด

การปกครองส่วนจังหวัดในฐานะแกนนำของจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด รวมถึงสถานศึกษา และสถาบันอุดมศึกษา ที่มีบุคลากรที่ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ความสามารถจะต้องร่วมแรงร่วมใจกันเผยแพร่ความรู้ผ่านช่องทางการถ่ายทอดความรู้ในทุกรูปแบบ เช่น สื่อการสอน สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ เอกสารการสอน ตำรา เป็นต้น ในทุกโอกาสที่สามารถทำได้ ช่วยกันผลักดันให้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกวัฒนธรรมของประเทศ โดยสามารถนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ไปจัดทำข้อมูลเสนอต่อคณะกรรมการพิจารณาให้ครบตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้เพื่อสร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัด อำเภอ และชุมชน นำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนทั้งจังหวัด สร้างแรงบันดาลใจในการถ่ายทอดความรู้หรือผลักดันให้มีการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านอื่นเพิ่มเติม

4. ข้อเสนอแนะสำหรับประเทศและนานาชาติ

การวิจัยครั้งนี้จะเป็นหลักฐานชิ้นหนึ่งที่เป็นกระบอกเสียงของชุมชน บ่งบอกถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่ควรค่าต่อการรักษาและโอบน้อมใจให้หน่วยงานระดับชาติ หรือนานาชาติหันมาสนใจและให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น งบประมาณในการสร้างหอเกียรติประวัติ พิพิธภัณฑ์ หรือศูนย์การเรียนรู้ เพื่อเพิ่มแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สานต่อให้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาคงอยู่คู่ชาติไทย เป็นสมบัติของชาติ เป็นมรดกไทย ที่ควรค่าแก่การสงวนไว้ให้ลูกหลานตราบนานเท่านาน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

1. การวิจัยนี้ ศึกษาเฉพาะภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ควรมีการศึกษาภูมิปัญญาเมรุลอยแหล่งอื่นเพิ่มเติม เช่น ภูมิปัญญาเมรุลอยสุพรรณบุรี ภูมิปัญญาเมรุลอยสระบุรี เป็นต้น เพื่อศึกษา

ความเกี่ยวเนื่องและความสัมพันธ์อันจะช่วยให้การวิจัยเกิดการพัฒนามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2. ควรศึกษาตัวแปรหรือปัจจัย ที่อาจส่งผลต่อการสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของ
ไทย: เมรุลอยอยุธยา เช่น ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบรรจุภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาให้เป็นรายวิชาหนึ่งใน
แขนงวิชาการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยวิธีการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

3. ควรมีการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นอื่นเพิ่มเติม เช่น ภูมิปัญญาเครื่องตั้งสักการะศพของ
ชาวอยุธยา ภูมิปัญญาตะกร้าสาน ภูมิปัญญาการเจียรระไนพลอย การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน
อย่างการแสดงพลุเครื่องบินและเรือรบ เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กมลรัตน์ ชวนสบาย. (2560). *เมรุลอยสกุลงาช่างเพชรบุรี: รูปแบบศิลปกรรม แนวคิดและคติการสร้าง*.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2558). *คู่มือการเสนอขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรมพิมพ์ องค์กรทหทารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.
- กรมศิลปากร. (2534). *อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ: บริษัทศรีเมืองการ
พิมพ์ จำกัด.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2560). *มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม*. เข้าถึงได้จาก
<http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/register>.
- _____ (2559). *การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย พ.ศ. 2475*. เข้าถึงได้จาก
https://www.m-culture.go.th/young/ewt_news.php?nid=176&filename=index
โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, นภนาท อนุพงศ์พัฒน์, ชาติชาย มุกสง, ราตรี ปิ่นแก้ว, นงลักษณ์
ตรงศีลสัตย์,
- วรัญญา เพ็ชรคง, มธุรส ศิริสถิตกุล และประชาธิป กะทา. (2550). *วัฒนธรรม ความตาย กับวาระ
สุดท้ายของชีวิต คู่มือเรียนรู้มิติสังคมของการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย*. นนทบุรี: สำนักวิจัย
สังคมและสุขภาพ.
- จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (2562). *ข้อมูลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. เข้าถึงได้จาก
<https://ww2.ayutthaya.go.th/content/map>
- _____. (2562). *แผนพัฒนาจังหวัด 5 ปี (พ.ศ. 2561 – 2565) ฉบับทบทวน (รอบปี พ.ศ. 2563)*.
พระนครศรีอยุธยา: สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
- จิรดา แพร่ใบศรี. (2560). *การพัฒนาแบบจำลองเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญา : กรณีศึกษาการยกยอด
ปราสาทของชาวไทย-มอญวัดสนามเหนือ จังหวัดนนทบุรี. วารสารมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์, 8(พิเศษ), 134-152.*
- ชมรมประวัติศาสตร์สยาม. (2557). *เมรุปูนวัดสระเกศ*. เข้าถึงได้จาก [https://web.facebook.com/
siamhistory/posts/](https://web.facebook.com/siamhistory/posts/)
- ชัยชนะ จิตบุญ. (2536). *การศึกษาประเพณีงานศพของชาวไทยท้องถิ่นจังหวัดตรัง*. ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชาย โปธิสิตา. (2556). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชำเลื่อง วุฒิจันทร์, ธงชัย สุมนจักร, สุบรรณ สิทธิศักดิ์, อำนวย สุขุমানนท์ และไสว มาลาทอง.
(2523). *ศาสนพิธีฉบับกรมการศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2526). *คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศลสำหรับพุทธศาสนิกชน*. กรุงเทพฯ: ชูติมาการพิมพ์.

- เทศบาลตำบลหัวเวียง. (2556). ข้อมูลทั่วไปของเทศบาลตำบลหัวเวียง. เข้าถึงได้จาก <https://www.huawiang.go.th/condition1.php>
- นันทิ พงษ์ดนตรี. (2544). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนคาทอลิกสังกัดสังฆมณฑลจันทบุรี. ม.ป.ท.
- นันทสาร สีสลับ. (2541). สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 23 (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=23&chap=1&page=t23-1-infodetail05.html>
- นิคม มูลสิคะคามะ และ กฤษณา พันธุ์วานิช. (2559). วัฒนธรรมบทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์. สืบค้นจาก https://www.m-culture.go.th/young/ewt_news.php?nid=165&filename=index
- นฤมล หิฎฐิระนันท์. (2541). รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ชุดโครงการประเมินสถานภาพไทยศึกษา ความเชื่อและพิธีกรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- บุญมี แท่นแก้ว. (2547). ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ประชิด สุกณะพัฒน์. (2548). ศาสนาพิธี. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- ประพัฒน์ วรทรัพย์. (2544). ศิลปกรรมไทยในเมรุลอยอยุธยา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2549). กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- ปฐม นิคมานนท์. (2538). การค้นคว้าความรู้และระบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์
- พระครูวิสุทธิสิทธิคุณ. (2553). พระมหาสัมฤทธิ์ กัปปการนุรักษ์ "เมรุลอยนางลอย". หนังสือพิมพ์คมชัดลึก (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.komchadluek.net/detail/.html>
- พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง). (2555). ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ : กรณีศึกษา บ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอบาง จังหวัดพะเยา. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภูธร ภูมธนะ. (2547). โบราณคดีพิศวง” ที่ไม่น่าเชื่อ และ “ไม่ควรเจอ” ที่พระนครศรีอยุธยา. วารสารศิลปวัฒนธรรม ฉบับกุมภาพันธ์ 2547.
- ยง เสฐียรโกเศศ. (2553). ประเพณีเนื่องในการตาย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วิกิพีเดีย. (2561). แหล่งมรดกโลก. เข้าถึงได้จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/แหล่งมรดกโลก>
- วิกิพีเดีย. (2562). การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475. เข้าถึงได้จาก https://th.wikipedia.org/wiki/การปฏิวัติสยาม_พ.ศ._2475
- วิจารณ์ พานิช. (2548). การจัดการความรู้กับการบริหารราชการไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- วิเชียร วงศ์วิเศษ. (2502). พิธีกรรมทางศาสนา. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

- วีรศักดิ์ กลิ่นถาวร. (2538). *การใช้มรดกหัตถ์สิ่งของที่ปรากฏในจังหวัดร้อยเอ็ด*. ปรินญาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย, ไทยคดีศึกษา-เน้นมนุษยศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศุภรา กันตะพัฒนา. (2550). ประเพณีศพไทย ทำไมต้อง “เผา”. *นิตยสารชีวิต*, 9(215), 98-100.
- เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล. (2554). *ศิลปะอสังการงานศพไทย*. กรุงเทพฯ: เศรษฐศิลป์.
- สนิท เต็มเมืองชัย, มนต์ชัย เทียนทอง และสุพจน์ นิตย์สุวัฒน์. (2551). *รูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือกันโดยใช้ปัญหาเป็นหลักผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์*. การประชุมระดับชาติด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2548). *พระนครศรีอยุธยา: มรดกโลกล้ำค่าภูมิปัญญา เลื่องลือ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2548). *คู่มือเทคนิคและวิธีการบริหารจัดการสมัยใหม่ตามแนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี: การบริหารความรู้*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541). *แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2556). *ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์คุ้มครองแหล่งมรดกโลก*. เข้าถึงได้จาก <http://heritage.onep.go.th/Thai-World-Heritage/TWH/?p=3423>
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2556). *ความรู้ด้านการอนุรักษ์คุ้มครองแหล่งมรดกโลก สำหรับเยาวชน*. กรุงเทพฯ: โมนोगราฟ สตูดิโอ จำกัด.
- สมรักษ์ ชัยสิงห์กานนท์, สรินยา คำเมือง และอริดา สุนทรโรทก. (2250). *วัฒนธรรม ความตาย กับความหลากหลายทางชาติพันธุ์*. นนทบุรี: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.
- สามารถ จันทร์สุรย์. (2534). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป.
- สารณี วรรณตรง. (2547). แหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. (มกราคม-มิถุนายน), 10(1), 103-107.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. (2560). *มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ: บทเรียนจากเพื่อนบ้าน (Heritage of the Nations: lessons learned from the neighboring countries)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- แสนประเสริฐ ปานเนียม. (2554). *เมรุเมืองเพชร พิธีกรรมความตายสร้างสรรค์*. มติชนรายวัน ฉบับประจำวันพุธที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554. เข้าถึงได้จาก <http://www.sujitwongthes.com/2011/02/>
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2551). *พระเมรุ ทำไม? มาจากไหน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- สุดารา สุจฉายา. (2551). ประวัติศาสตร์-‘อยุธยา’ และ ‘หลักฐานใหม่’ ในสมัยโลกาภิวัตน์. *นิตยสารสารคดี*, 24(284), 98-118.

- อำไพ มัชฌมาน. (2548). ประเพณีศัพทมูลภาพสะท้อนความศรัทธา. *นิตยสารศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น* ราชบุรี, 7(7), 30-37.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). *ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย โครงการกิตติมเกียรติ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- Bearden, I., & LaForge. (2005). *Marketing: Principles and Perspectives*. New York: McGraw-Hill International Enterprises.
- Bloom, et al. (1956). *The Function of Executive*. London: Oxford University Press.
- Brundage, D. H. & Mackeracher, D. (1980). *Adult Learning Principles and their Application to Program Planning*. Toronto: The Ontario Institute for Studies in Education.
- Charmaz, K. (2014). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: Sage.
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. CA: Sage.
- Edmonds, W. A., & Thomas, D. K. (2005). *An Applied Guide to Research Designs Quantitative, Qualitative, and Mixed Methods*. Singapore: SAGE Publication Asia-Pacific Pte.Ltd.
- Edmonds, W. A., & Kennedy, T. D. (2017). *An Applied Reference Guide to Research Designs Quantitative, Qualitative, and Mix Methods*. Beverly Hills: Sage.
- Gate, B. (1999). *Business @ speed of thought*. London: Penguin Books. Hibbard, Justin. 1997 (October, 20). Knowing what we know. [Online]. Availabel URL: <http://insitepro.com>.
- Glaser, B., & Strauss, A. (1999). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine.
- Hill, P. J. (1982). *Dictionary of Education*. London: Routiedge & Keagan Payl.
- Hough, J. B., & Duncan, K. (1970). *Teaching Description and Analysis*. Addison-Westlu.
- Linstone, H. A., & Turoff, M. (1975). *The Delphi Methos: Techniques and Applications*. Massachusetts: Addison Wesley.
- Locke, K. (2001). *Grounded Theory in Management Research* (2nd ed.). London: Sage.
- Moore, K. D. (1992). *Classroom Teaching Skills*. New York: McGrawHill.
- Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge Creating Company*. New York: Oxford University Press.
- Quinn, J. B., Anderson, P., & Finkelstein, S. (1996). Managing Professional Intellect: Making the Most of the Best. *Harvard Business Review*, 74(2), 71-80.

- Ruggles, R. L. (1997). *Tools for Knowledge Management: An Introduction*. In Knowledge management tools, 1-8. Boston: Butterworth-Heinemann.
- Schwandt, T. A. (2001). *Dictionary of Qualitative Inquiry* (2nd ed.). CA: Sage Thousand Oaks.
- Sharma, S. (2004). *Creating Knowledge Based Organizations*. Boston: Idea Group Publishing.
- Stern, P. N. (1994). *Eroding Grounded theory*. In J. Morse (Ed.), *Critical Issues in Qualitative Research Methods*. CA: Sage Thousand Oaks.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. (1998). *Basic of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (2nd ed.). CA: Sage Thousand Oaks.
- Teah, H. Y., Pee, L. & Kananhalli, G. A. (2006). *Development and Application of a General Knowledge Management Maturity Model*. The Proceeding of Tenth Pacific Asia Conference on Information System (PACIS 2006). pp. 401-146.
- Trapp, H. (1999). *Benefits of and intranet3based knowledge management system Measuring the Effects*. Available 2003, October 12 from: <http://www.Avinco.De/competence/publikationen/diplomarbeit-hologer-trapp.pdf>
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2003). *The present translation has been prepared under the responsibility of the International Information and Networking Centre for Intangible Cultural Heritage in the Asia-Pacific Region* (online). October 12 from: <https://en.unesco.org/>

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

- ก-1 รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก
- ก-2 รายชื่อกลุ่มตัวอย่างเพื่อทดลองใช้เครื่องมือวิจัย (Try Out)
- ก-3 รายชื่อผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมวิจัย
- ก-4 แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกเรื่อง “การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา”

ก-1 รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก

1. ดร.ปิยะทิพย์ ประคุดจพรม	สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางวิทยาการปัญญา วิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา
2. ดร.สิริกานต์ จันทเปรมจิตต์	สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางวิทยาการปัญญา วิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา
3. ดร.จกกล เสงสุวรรณ	ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
4. นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์	วัฒนธรรมจังหวัด (ผู้อำนวยการระดับสูง) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
5. นายธเนศ สนิธิ	นายกเทศมนตรีตำบลหัวเวียง และ ผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างเมรุลอยอยุธยาจำนวน 5 หลัง

ก-2 รายชื่อกลุ่มตัวอย่างเพื่อทดลองใช้เครื่องมือวิจัย (Try Out)

1. นายธงชัย กิจเพชร	ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา
2. นายไพรัตน์ พวงลำเจียก	ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา
3. นายอัสตาง แก่นเชื้อชัย	ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาเมรุลอยสุพรรณบุรี
4. นางสาวเกศิณี วงษ์มาก	นักวิชาการวัฒนธรรม วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
5. นางสาวเกษรา ศรีวิเชียร	หัวหน้าสำนักงานสถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ก-3 รายชื่อผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมวิจัย

ลำดับที่	ชื่อ - นามสกุล	ความเชี่ยวชาญ
1	นายปีทพงศ์ ชื่นบุญ	นักวิชาการ ผู้สนใจในภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา
2	นายปกป้อง แฉล้มภักดี	ข้าราชการครู ผู้เคยว่าจ้างและชื่นชอบเมรุลอยอยุธยา
3	นายอาบ สุขชาสุณี	เจ้าของเมรุลอยครุอาบ สร้างเมรุลอย 9 ยอด หลังแรก
4	นางทิพย์วรรณ เหมาะสมาน	เจ้าของเมรุลอยลุงแถม สืบสานต่อจากบิดา
5	นายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง	เจ้าของราชาเมรุลอย เชี่ยวชาญการสานแผงไม้ไผ่สาน
6	นายเมี้ยน แดงใหญ่	เจ้าของเมรุลอยผู้ใหญ่เมี้ยน มุ่งมั่นสืบสานภูมิปัญญาเมรุลอย
7	นายวิชัย บุญพยัคฆ์	เจ้าของเมรุลอยลุงชัยรุ่น 1 และครูดนตรีไทย
8	นายวินัย กิจสุทธิ	อดีตเจ้าของเมรุลอย ผู้สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น
9	นายสมวงศ์ สนธิ	อดีตเจ้าของเมรุลอย ชำนาญด้านการทำยอดเมรุลอยอยุธยา
10	นายสาคร อรรถจรูญ	เจ้าของสาครเมรุลอย ชำนาญด้านการสร้างและออกแบบ
11	นายสำเร็จ วงศ์อนันต์	เจ้าของเมรุลอยแอบตั้ง และชำนาญด้านการทำไฟ
12	นายสุพล สนธิ	เจ้าของเมรุลอยลุงไสว (เมรุลอยกำนันอ้วน) กำนันตำบลหัวเวียง
13	นายหิรัญ กิจเพชร	เจ้าของจรัญเมรุลอย ชำนาญด้านการสร้างและออกแบบ
14	นางอุบล ควรแท้	อดีตเจ้าของเมรุลอยผู้ใหญ่สุเทพ ขายเมรุลอยอยุธยาต่อเพราะความจำเป็น
15	นายนิธิ พวงลำเจียก	เจ้าของเปี้ยกเมรุลอยรุ่น 2 สืบสานภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาต่อจากพ่อ
16	นายยงยุทธ พวงลำเจียก	เจ้าของเปี้ยกเมรุลอยรุ่น 1 ชำนาญเรื่องการสร้าง
17	นายนพดล จันทร์สุข	เจ้าของเมรุลอยลุงชัยรุ่น 2 สืบสานภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

ก-4 แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกเรื่อง การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย:
เมรุลอยอยุธยา

แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก
เรื่อง การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

-
1. ชื่อ-สกุล ผู้สัมภาษณ์: _____
  2. วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์: _____ เวลา: _____
เวลาสิ้นสุดการสัมภาษณ์ _____ รวมทั้งสิ้น _____ นาที
  3. สถานที่สัมภาษณ์: _____
  4. สถานภาพของผู้ถูกสัมภาษณ์: _____
  5. เพศ: _____
  6. อายุ: _____ ปี (ปี พ.ศ.เกิด _____)
  7. ภูมิลำเนาของผู้ถูกสัมภาษณ์: _____
  8. ที่อยู่ปัจจุบัน: _____
  9. ระดับการศึกษาสูงสุด: _____
  10. จำนวนสมาชิกในครอบครัว: _____ คน จำนวนบุตร: _____ คน
  11. ผลงาน/ รางวัล (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
    - ( ) ไม่เคยได้รับรางวัล
    - ( ) บุคคลดีเด่น ด้าน _____
    - ( ) ผลงาน / สิ่งประดิษฐ์ ที่เคยได้รับรางวัล _____
    - ( ) เข็มเชิดชูเกียรติ ระบุ _____
    - ( ) อื่นๆ ระบุ _____
  12. ผลงาน/ สิ่งประดิษฐ์/ นวัตกรรม เกี่ยวกับเมรุลอยอยุธยาที่คิดค้นขึ้นเอง (อาจจะไม่ได้รับรางวัลก็ตาม) ประกอบด้วย
    - (1) _____
    - (2) _____
    - (3) _____
    - (4) _____
    - (5) _____

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ (ต่อ)

13. ลักษณะการทำงานปัจจุบัน

- ( ) เจ้าของเมอร์ลอยอยุธยา
 ( ) ลูกจ้างเมอร์ลอยอยุธยา โดยทำหน้าที่ _____
 ( ) ทำงานสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม หน้าที่ _____
 ( ) ทำงานสังกัดกรมการศาสนา หน้าที่ _____
 ( ) ทำงานสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย หน้าที่ _____
 ( ) ทำงานสังกัดกรมศิลปากร หน้าที่ _____
 ( ) อื่น ๆ ระบุ _____

14. ประสบการณ์เกี่ยวกับเมอร์ลอยอยุธยา

- ( ) เคยว่าจ้างเมอร์ลอย
 ( ) เคยมีโอกาสไปร่วมงานที่มีการออกเมอร์ลอยอยุธยา _____ ครั้ง
 ครั้งแรกเมื่อปี _____ และครั้งล่าสุดเมื่อ _____
 ( ) เคยเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดงาน _____ ครั้ง เมื่อ _____
 สถานที่จัดงาน _____
 โดยทำหน้าที่ _____
 ( ) เป็นผู้ปฏิบัติงานเมอร์ลอยอยุธยา โดยมีประสบการณ์การทำงาน _____ ปี (โดยประมาณ)
 ตำแหน่งงานตอนเริ่มต้น _____
 ตำแหน่งงานในปัจจุบัน _____

15. แหล่งที่มาของเมอร์ลอย (กรณีเป็นเจ้าของกิจการ)

- 15.1 มีเมอร์ลอยอยู่ทั้งสิ้น _____ ชุด ประกอบด้วย
 เป็นเมอร์ลอย _____ ชั้น _____ ยอด จำนวน _____ ชุด
 เป็นเมอร์ลอย _____ ชั้น _____ ยอด จำนวน _____ ชุด
- 15.2 แหล่งที่มา ( ) สืบทอดจากบรรพบุรุษคือ _____ ตั้งแต่ปี _____
 บรรพบุรุษสร้างมาตั้งแต่ปี _____
 โดย ( ) เป็นเจ้าของคนเดียว ( ) หุ้นส่วน
 ( ) ซื้อต่อมาจาก _____ ตั้งแต่ปี _____
 โดย ( ) เป็นเจ้าของคนเดียว ( ) หุ้นส่วน
 ( ) สร้างขึ้นเอง ตั้งแต่ปี _____
 โดย ( ) เป็นเจ้าของคนเดียว ( ) หุ้นส่วน

ส่วนที่ 2 การศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

2.1 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับปฐมบทของเมรุลอยอยุธยา

1) การสร้างเมรุลอยอยุธยามีจุดเริ่มต้นหรือความเป็นมาเริ่มต้นอย่างไร

---

2) เอกลักษณ์ที่โดดเด่นของเมรุลอยอยุธยาในสมัยเริ่มต้นคืออะไร

---

3) ปัจจุบันเอกลักษณ์ที่พูดถึงนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีอะไรบ้างที่เปลี่ยนแปลง

---

4) ถ้าจะให้แบ่งช่วงสมัยของเมรุลอยอยุธยาพอจะแบ่งได้เป็นกี่ช่วง มีเกณฑ์การแบ่งอย่างไร

---

5) ช่วยยกตัวอย่างภูมิปัญญาที่โดดเด่นของเมรุลอยอยุธยาตั้งแต่สมัยอดีตที่สืบต่อมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

2.2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเมรุลอยอยุธยา

1) รูปแบบสถาปัตยกรรมของเมรุลอยอยุธยาช่วงเริ่มต้นเป็นอย่างไร ได้แนวคิดมาจากอะไร

---

2) ปัจจุบันรูปทรงของเมรุลอยอยุธยาแบ่งได้เป็นกี่แบบ แต่ละรูปทรงเรียกว่าอะไร ได้แนวคิดมาจากอะไรหรือครับ

---

3) เริ่มต้นรูปทรงเมอร์ลอยอยุธยาเป็นแบบใด แล้วมาปรับเปลี่ยนเป็นรูปทรงอื่นๆ ช่วงไหน

---

4) ช่วยเล่าถึงสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปของรูปแบบสถาปัตยกรรมเมอร์ลอยอยุธยาในปัจจุบันเมื่อเทียบกับอดีต และทำไมถึงต้องเปลี่ยนแปลง

---

5) มีโครงสร้างอะไรบ้างที่ยกเลิกใช้ไปแล้ว มีแนวโน้มที่จะถูกนำกลับมาใช้ใหม่หรือไม่

---

6) ช่างทำเมอร์ลอยอยุธยาต้องการช่างฝีมือด้านไหนบ้าง

2.3 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับกลุ่มผู้ใช้ ค่านิยม และความเชื่อทางศาสนา ที่มีส่วนสำคัญต่อการใช้เมอร์ลอยอยุธยา

1) ตอนเริ่มต้นสร้างครั้งแรก ใช้กับงานใคร ทำไมจึงคิดสร้างเมอร์ลอยหลังแรกขึ้นมา

---

2) ต่อมานิยมนำมาใช้กับงานลักษณะใด แล้วปัจจุบันใช้กับงานลักษณะใด

---

3) สมัยนี้งานเยอะขึ้นกว่าเมื่อก่อนไหม แล้วงานส่วนใหญ่ใช้กับใคร คิดว่าเป็นเพราะอะไร

---

4) ความเชื่อทางศาสนามีส่วนสำคัญต่อการคิดสร้างเมรุลอยอยุธยาอย่างไร ทราบหรือไม่ว่าการสร้างเมรุลอยอยุธยาเปรียบได้กับสถานที่ใดในพระพุทธศาสนา

---

5) ว่ากันว่าเมรุลอย เหมือนเขาพระสุเมรุ ท่านคิดแบบนั้นหรือไม่ ส่วนไหนของเมรุลอยอยุธยาบ้างที่เหมือนหรือคล้ายกับเขาพระสุเมรุ

---

6) คิดว่างานศพลักษณะใดที่สมควรใช้เมรุลอยอยุธยา

2.4 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับการประกอบ ติดตั้ง และการเผาศพของเมรุลอยอยุธยา

1) เมรุลอยอยุธยาใช้เวลาติดตั้งนานเท่าใด แต่ละขนาดใช้เวลาติดตั้งแตกต่างกันหรือไม่

---

2) ออกงานตลอดปีไหม แล้วมีพักซ่อมแซมช่วงไหนบ้าง

---

3) ช่วยอธิบายถึงขั้นตอนการติดตั้งเมรุลอยจนแล้วเสร็จ

---

4) การติดตั้งเมรุลอยอยุธยาสมัยก่อนใครเป็นคนติดตั้ง เลือกอย่างไร แล้วปัจจุบันเป็นอย่างไร

---

5) มีการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์อะไรบ้าง เริ่มทำแบบนี้มาตั้งแต่เมื่อไร มีอุปกรณ์และขั้นตอนอย่างไร ใช้บทสวดอะไร ทำพิธีช่วงไหน ใครเป็นคนบอกเล่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์

---

6) เมื่อติดตั้งเมรุลอยอยุธยาเสร็จ ก่อนที่จะถึงช่วงพิธีการเผาจริง ช่างเมรุลอยอยุธยาต้องทำอะไรบ้าง

---

7) ช่วยเล่าถึงขั้นตอนการเผาศพในปัจจุบัน ใช้อุปกรณ์อะไรบ้าง ใครเป็นคนเผาศพ มีพิธีบทธสวดอะไร อดีตทำแบบเดียวกันหรือไม่

ส่วนที่ 3 การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

1) สมัยก่อนความรู้เกี่ยวกับลวดลายไทย หรือการสร้างโครงสร้างต่างๆ ของเมรุลอย ใครเป็นผู้สอน

---

2) ท่านเรียนรู้วิธีการทำเมรุลอยอยุธยามาจากใคร เรียนรู้อย่างไรครับ เทคนิคและวิธีการที่ท่านใช้ในการจดจำคืออะไร

---

3) ท่านมีวิธีสอนความรู้เกี่ยวกับเมรุลอยอยุธยาให้กับคนรุ่นต่อๆ มาอย่างไร

---

4) ปัจจุบันเขาสอนการทำเมรุลอยอยุธยาอย่างไร ช่วยอธิบายตั้งแต่การทำลวดลาย การเตรียม เช่น ทาสี ปิดลาย จนกระทั่งไปติดตั้ง

---

5) มีตำราเรียน หรือศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเมรุลอยอยุธยาอะไรบ้าง

---

6) หากจะฝึกคนรุ่นใหม่ๆ ให้ทำเมรุลอยยุธยา พิจารณาจากอะไร ใครมีบทบาทสำคัญในการสอน

---

7) การสอนความรู้เกี่ยวกับเมรุลอยยุธยาควรเริ่มจากที่ใด ใครควรเป็นคนสอน

---

8) เมรุลอยยุธยามีครูช่างหรือไม่ แล้วครูช่างต้องมีคุณสมบัติอย่างไร

---

9) ความรู้หรือคุณค่าอะไรคือสิ่งที่อยากสอนให้คนไทยทั้งประเทศรับรู้เกี่ยวกับเมรุลอยยุธยา

ส่วนที่ 4 การพัฒนารูปแบบการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยยุธยาในด้าน การปกป้องคุ้มครอง การเคารพ ความตระหนัก และแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ

4.1 ปะเด็นคำถามเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครอง

1) ทำไมถึงต้องสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยยุธยาไว้ให้ลูกหลาน

---

2) คนรุ่นก่อนๆ เขามีวิธีการอย่างไรในการรักษามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยยุธยาให้กับคนรุ่นหลังได้จนถึงทุกวันนี้

---

3) ท่านมีส่วนต่อการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยยุธยาให้เป็นมรดกสืบทอดไปยังลูกหลานอย่างไรบ้าง

---

4) คนในชุมชนสมัยอดีตมีส่วนสำคัญต่อการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาเมรุลอย
อยุธยาอย่างไร แตกต่างจากปัจจุบันหรือไม่ เพราะอะไร

---

5) จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีหน่วยงานใดบ้างที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการช่วยปกป้อง
คุ้มครองมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนหรือ
ประเทศไทย

---

6) หากมีคนพูดถึงภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาในแง่ลบ หรือพูดในสิ่งที่คุณคิดว่าไม่ถูกต้อง
หรือไม่ให้เกียรติต่อภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา ท่านจะอย่างไร

---

7) หากมีผู้นำความรู้ด้านการทำเมรุลอยอยุธยาไปต่อยอดเพื่อสร้างอาชีพภายในชุมชนของ
ตนเองท่านเห็นด้วยหรือไม่ เพราะอะไร

4.2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับการเคารพ

1) หากมีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาอย่างจริงจัง เพื่อสร้าง
หลักฐานเชิงประจักษ์ถึงความเป็นมรดกวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ท่านเห็นด้วยหรือไม่ เพราะอะไร

---

2) หากมีการเสนอเมรุลอยอยุธยาให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ท่านเห็นด้วยหรือไม่
เพราะอะไร

---

3) การสงวนรักษาไว้ซึ่งมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยามีส่วนสำคัญต่อชุมชน และ
ประเทศไทยอย่างไร

---

4) ที่ผ่านมามีกฎหมายหรือนโยบายใดบ้างที่ช่วยสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

---

5) หากต้องการให้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาถูกคัดเลือกให้เป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติ ควรมีการกำหนดนโยบายด้านใดบ้าง

---

6) ท่านจะช่วยสนับสนุนให้ภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้อย่างไร

---

7) ที่ผ่านมามีการจัดแสดงผลงานและเกียรติประวัติ เพื่อถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาหรือไม่

4.3 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับความตระหนัก

1) ท่านคิดว่าภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยามีความสำคัญต่อประเทศชาติอย่างไร

---

2) สิ่งที่ท่านอยากให้คนไทยทั้งชาติมองเห็นคุณค่าหรือความสำคัญของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาคืออะไร

---

3) ท่านภูมิใจอะไรในเมรุลอยอยุธยา

---

4) ท่านคิดว่าช่วงที่ทำเมรุลอยยุธยาในอดีตเขาภูมิใจในเมรุลอยยุธยาอย่างไร แตกต่างจากปัจจุบันหรือไม่

---

5) คนทั่วไปเขารู้สึกว่าเมรุลอยยุธยามีส่วนสำคัญต่อการจัดพิธีศพให้กับบุคคลที่ทรงคุณค่าหรือไม่ เพราะอะไร

---

6) ความรู้สึกของคนในชุมชนในอดีตที่มีต่อเมรุลอยยุธยาเป็นอย่างไร แตกต่างจากปัจจุบันหรือไม่ อย่างไร

---

7) ในอดีตเมื่อมีการติดตั้งเมรุลอยยุธยาในที่ต่างๆ บุคคลที่ได้พบเห็นมีความรู้สึกอย่างไร แตกต่างจากปัจจุบันหรือไม่ เพราะอะไร

---

8) ช่วยยกตัวอย่างความรู้ในเมรุลอยยุธยาที่ท่านภาคภูมิใจและอยากรักษาไว้ให้ลูกหลาน ให้ฟังหน่อยได้ไหมครับ

4.4 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางความร่วมมือและการขอความช่วยเหลือ

1) อะไรคืออุปสรรคและปัญหาที่สำคัญในการทำเมรุลอยยุธยาในอดีต แตกต่างจากปัจจุบันอย่างไร

---

2) แนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าวคืออะไร

---

3) ที่ผ่านมามีท่านหรือชุมชนของท่านเคยได้รับความช่วยเหลือเพื่อสงวนรักษาไว้ซึ่งมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาอย่างไรบ้าง จากใคร

---

4) สิ่งที่ท่านคิดว่าควรได้รับความร่วมมือหรือความช่วยเหลือทั้งในระดับชาติหรือนานาชาติ เพื่อรักษามรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา มีอะไรบ้าง เพราะอะไร

---

5) ควรมีการจัดสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาหรือไม่ และควรดำเนินการในระดับใด และลักษณะใด

---

6) หน่วยงานภาครัฐควรมีบทบาทอย่างไรในการสงวนมรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา

---

7) หากมีการรวมกลุ่มกันของคนทำเมรุลอยอยุธยา ท่านเห็นด้วยหรือไม่ เพราะอะไร

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ท่านอยากฝากความคิดเห็นอะไรเพิ่มเติมเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาหาความรู้มรดกภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติหรือไม่ครับ

ภาคผนวก ข

- ข-1 แบบรายงานผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยวิทยาการวิจัยและ
วิทยาการปัญญา มหาวิทยาลัยบูรพา
- ข-2 ตัวอย่างใบยินยอมเข้าร่วมการวิจัย
- ข-3 ตัวอย่างหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย วิทยาลัยวิทยาการ
วิจัยและ วิทยาการปัญญา มหาวิทยาลัยบูรพา
- ข-4 ภาพตัวอย่างการสัมภาษณ์

ข-1 แบบรายงานผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยวิทยาการวิจัยและ
วิทยาการปัญญา มหาวิทยาลัยบูรพา

ที่ ๐๓๒/๒๕๖๒

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
วิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา
มหาวิทยาลัยบูรพา

๑. ชื่อเรื่องคุณูปนิพนธ์

ชื่อเรื่อง: การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา

TITLE: CONSERVATION OF THAI CULTURAL HERITAGE: MERU LOI AYUTTHAYA

๒. ชื่อนิสิต: นายสถิร กิจเพชร

หลักสูตร ปรัชญาคุณูปนิพนธ์ (Ph.D.) สาขาวิชา การวิจัยและสถิติทางวิทยาการปัญญา
รหัส ๕๕๘๓๐๐๓๕

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา
มหาวิทยาลัยบูรพา ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า คำโครงการคุณูปนิพนธ์ดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรม
การวิจัยในมนุษย์ โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ สวัสดิภาพ
และไม่ก่อให้เกิดภัยอันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของคำโครงการคุณูปนิพนธ์ที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสาร
รับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

ออกให้ ณ วันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๒

ลงนาม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทราวดี มากมี)

คณบดีวิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา
มหาวิทยาลัยบูรพา

ข-2 ตัวอย่างใบยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

**เอกสารแสดงความยินยอม
ของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย (Consent Form)
(สำหรับผู้มีอายุตั้งแต่ ๑๘ ปี ขึ้นไป)**

หัวข้อวิทยานิพนธ์/คุณิพนธ์ เรื่อง การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา

วันที่..... เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

ก่อนที่จะลงนามในเอกสารแสดงความยินยอมของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ ข้าพเจ้าได้รับการอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย วิธีการวิจัย และรายละเอียดต่าง ๆ ตามที่ระบุในเอกสารข้อมูลสำหรับผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ให้ไว้แก่ข้าพเจ้า และข้าพเจ้าเข้าใจคำอธิบายดังกล่าวครบถ้วนเป็นอย่างดีแล้ว และผู้วิจัยรับรองว่าจะตอบคำถามต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าสงสัยเกี่ยวกับการวิจัยนี้ด้วยความเต็มใจ และไม่ปิดบัง ซ่อนเร้นจนข้าพเจ้าพอใจ

ข้าพเจ้าเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ด้วยความสมัครใจ และมีสิทธิที่จะบอกเลิกการเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ การบอกเลิกการเข้าร่วมการวิจัยนั้นไม่มีผลกระทบต่ออาชีพหรือตำแหน่งที่ข้าพเจ้าจะพึงได้รับต่อไป

ผู้วิจัยรับรองว่าจะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ จะเปิดเผยได้เฉพาะในส่วน ที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลของข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องได้รับอนุญาตจากข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าได้อ่านข้อความข้างต้นแล้วมีความเข้าใจดีทุกประการ และได้ลงนามในเอกสารแสดงความยินยอมนี้ด้วยความเต็มใจ

กรณีที่ข้าพเจ้าไม่สามารถอ่านหรือเขียนหนังสือได้ ผู้วิจัยได้อ่านข้อความในเอกสารแสดงความยินยอมให้แก่ข้าพเจ้าฟังจนเข้าใจดีแล้ว ข้าพเจ้าจึงลงนามหรือประทับลายนิ้วหัวแม่มือของข้าพเจ้าในเอกสารแสดงความยินยอมนี้ด้วยความเต็มใจ

ลงนาม .....ผู้ยินยอม

(.....)

ลงนาม .....พยาน

(.....)

หมายเหตุ กรณีที่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยให้ความยินยอมด้วยการประทับลายนิ้วหัวแม่มือ ขอให้พยานลงลายมือชื่อรับรองด้วย

ข-3 ตัวอย่างหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย วิทยาลัยวิทยาการวิจัย
และ วิทยาการปัญญา มหาวิทยาลัยบูรพา

ที่ อว ๘๑๒๔/ว ๑๗๐

วิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา
มหาวิทยาลัยบูรพา
ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี ๒๐๑๓๓๓

๓ ตุลาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง

สิ่งที่ส่งมาด้วย เค้าโครงย่อคุษฎีนิพนธ์ และแบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายสถียร กิจเพชร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๘๑๐๐๓๕ นิสิตหลักสูตรปริญญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและสถิติทางวิทยาการปัญญา ได้รับอนุมัติให้ทำคุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา" ซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทราวดี มากมี อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ในกรณีนี้ ผู้วิจัยมีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากท่าน เพื่อขอข้อมูลดังนี้

๑. ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
๒. ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา
๓. ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเมรุลอยอยุธยา
๔. ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการพัฒนารูปแบบการสงวนรักษาเมรุลอยอยุธยา และข้อเสนอแนะ

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา วิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทราวดี มากมี)

คณบดีวิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา

วิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา

โทร. ๐ ๓๘๑๐ ๒๒๒๒ ต่อ ๒๐๗๗, ๒๐๗๘

โทร/ โทรสาร ๐ ๓๘๓๐๙ ๓๔๘๔

<http://www.rmcs.buu.ac.th>

ข-4 ภาพตัวอย่างการสัมภาษณ์

ภาคผนวก ค
แบบบันทึกที่ใช้ในการวิจัย

ค-1 การให้รหัสผู้เข้าร่วมวิจัย

ค-2 แบบบันทึกการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมวิจัย

ค-3 แบบบันทึกการถอดความและการให้รหัสเริ่มต้น

ค-4 แบบบันทึกการจำแนกหมวดหมู่แนวคิดย่อยและหมวดหมู่มโนทัศน์

ค-5 แบบบันทึกการเลือกรหัสเป็นแกน

ค-1 การให้รหัสผู้เข้าร่วมวิจัย

รหัสผู้เข้าร่วมวิจัย (ผู้เชี่ยวชาญ)	ความหมาย
ID1	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 1
ID2	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 2
ID3	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 3
ID4	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 4
ID5	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 5
ID6	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 6
ID7	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 7
ID8	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 8
ID9	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 9
ID10	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 10
ID11	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 11
ID12	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 12
ID13	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 13
ID14	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 14
ID15	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 15
ID16	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 16
ID17	ผู้เข้าร่วมวิจัยคนที่ 17

ค-2 แบบสังเกตการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมวิจัย

แบบสังเกตการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมวิจัย

“การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา”

รหัสผู้เข้าร่วมวิจัย.....การสัมภาษณ์ครั้งที่.....วันที่...../...../.....
เวลา.....น. สถานที่.....

ส่วนที่ 1 แบบสังเกตการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมวิจัยเชิงเหตุการณ์

---

1) ด้านความคิด ความรู้สึก ของผู้เข้าร่วมวิจัยขณะที่ถูกสัมภาษณ์

.....
.....
.....

2) ด้านบรรยากาศและเหตุการณ์ในขณะสัมภาษณ์

.....
.....
.....

3) ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการสัมภาษณ์

.....
.....
.....

4) แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

.....
.....
.....

ส่วนที่ 2 แบบสังเกตการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมวิจัยเชิงพฤติกรรม

สิ่งที่สังเกตได้ระหว่างการสัมภาษณ์เชิงลึก

สิ่งที่สังเกตได้	ผลการสังเกต
1) ลักษณะภายนอก	
2) ลักษณะสีหน้า	
3) ลักษณะแววตา	
4) ลักษณะน้ำเสียง	
5) ความมั่นใจในการให้ข้อมูล	
6) อารมณ์ในการแสดงความรู้สึก	
7) ภาพรวมของการแสดงออก	

ค-3 แบบบันทึกการถอดความและการให้รหัสเริ่มต้น

แบบบันทึกการถอดความและการให้รหัสเริ่มต้น (ตามแนวคิดของ Charmaz, 2014)

เรื่อง การสวณมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา

รหัสผู้เข้าร่วมวิจัย..... เก็บข้อมูลครั้งที่.....

วันที่.....เวลา..... น. วิธีการ.....

บันทึกการถอดเทปครั้งนี้ ตั้งแต่หน้า.....ถึงหน้า..... รวมทั้งสิ้น.....หน้า

ตั้งแต่บรรทัดที่.....ถึงบรรทัดที่..... รวมทั้งสิ้น.....บรรทัด

ลักษณะสัมพันธภาพ (ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัย).....

.....

.....

สภาพของสถานที่และสถานการณ์การเก็บข้อมูล.....

.....

.....

ขอสังเกตอื่น ๆ.....

.....

.....

ข้อความสัมภาษณ์	รหัสเบื้องต้น

ค-5 แบบบันทึกการเลือกรหัสเป็นแกน

แบบบันทึกการเลือกรหัสเป็นแกน (ตามแนวคิดของ Charmaz, 2014)

เรื่อง การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา

รหัสผู้เข้าร่วมวิจัย.....

เก็บข้อมูลครั้งที่.....

วันที่.....เวลา..... น.

วิธีการ.....

หมวดหมู่ย่อยและหมวดหมู่โน้ตที่ค้นที่พบย่อย	รหัสเป็นแกน

หมายเหตุ :

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ง
ตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูล

- ง-1 ตัวอย่างบันทึกการถอดความและการให้รหัสเริ่มต้น
- ง-2 ตัวอย่างการบันทึกการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมวิจัย
- ง-3 ตัวอย่างบันทึกการแยกหมวดหมู่แนวคิดย่อยและหมวดหมู่มโนทัศน์

ง-1 ตัวอย่างบันทึกการถอดความและการให้รหัสเริ่มต้น

ตัวอย่างการบันทึกการถอดความและการให้รหัสเริ่มต้น (ตามแนวคิดของ Charmaz, 2014)
เรื่อง การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา

รหัสผู้เข้าร่วมวิจัย.....ID5..... เก็บข้อมูลครั้งที่.....1.....
วันที่.....9 ธันวาคม 2563.....เวลา.....09.00-10.50..... น. วิธีการ...สัมภาษณ์เชิงลึก.....
บันทึกการถอดเทปครั้งนี้ ตั้งแต่หน้า.....1.....ถึงหน้า.....14..... รวมทั้งสิ้น.....14.....หน้า
ตั้งแต่บรรทัดที่.....9.....ถึงบรรทัดที่.....418.....รวมทั้งสิ้น.....399.....บรรทัด
ลักษณะสัมพันธ์ภาพ (ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัย).....อยู่ในชุมชนเดียวกัน.....
สภาพของสถานที่และสถานการณ์การเก็บข้อมูล.....บ้านแบะที่ทำการราชาเมรุลอย.....
มีความคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี...มีความพร้อมในการตอบ..และยินดีที่จะให้ข้อมูล.....
ขอสังเกตอื่น ๆ.....ไม่มี.....

ข้อความสัมภาษณ์	รหัสเบื้องต้น
เริ่มทำเมรุมาตั้งแต่อายุเท่าไรครับลุงแป้ว	
พ.ศ. 2506	พ.ศ. 2506
ตอนนั้นเป็นเมรุกี่ชั้นครับ	
2 ชั้น ยอดเดียว	2 ชั้น ยอดเดียว
ลุงแป้วทำเองหรือครับหรือว่าซื้อต่อครับ	
ไม่ได้ซื้อทำเอง	ทำเอง
สมัยก่อนลุงแป้วเป็นช่างไม้หรืออะไรไหมครับ	
ไม่ได้เป็นอะไรเลย	ไม่เป็นช่าง
ทำไมถึงคิดทำขึ้นมาครับ	
ก็รวมหุ่นกันไถ่กันคุยกันกับลุงชั้น	รวมหุ่น
สมัยก่อนเครื่องตั้งก็จ้างไปตั้งหรือครับ	
ก็จ้างทั้งนั้นแหละ	-
ตอนเริ่มเมรุบ้านเราตอนนั้นเป็นเมรุใครครับ	
เมรุวัดบันไดช้าง	เมรุลอยวัดบันไดช้าง
ใช่ คือเป็นเมรุของวัดแต่มีลุงสายเป็นคนดูแล	ลุงสายดูแล
ตอนนั้นเป็นเมรุแบบไหนหรือครับ	
2 ชั้น ยอดเดียว	2 ชั้น ยอดเดียว

ง-1 ตัวอย่างบันทึกการถอดความและการไต่ถามเริ่มต้น (ต่อ)

ข้อความสัมภาษณ์	รหัสเบื้องต้น
<p>ตอนที่คิดเริ่มทำเมรุครั้งแรกตอนนั้นที่หุ้มนี่ใครบ้างครับ มีลุงแป้ว แก่หงวนแล้วก็ลุงแถมแล้วก็ตาไหว มีกัน 4 คนหรือครับ ใช่ๆ เป็นทรงแบบมณฑปทรงบุษบกอย่างนี้หรือครับ ใช่ ที่หลังคาเป็นไม้ไผ่สานตอกสาน ตอนครั้งแรกที่ใช้เขาใช้กับโยมทั่วไปถูกไหมงานแรกนี้ใช้กับใครครับ จำไม่ได้หรอกแต่โดยมากจะใช้กับฆราวาส ต้องเป็นคนมีฐานะหรือครับ อ้อ ต้องคนรวย ส่วนใหญ่เขาออกงานกันช่วงเดือนอะไรหรือครับ สมัยก่อนก็เดือน 4-5 มีนา-เมษา ทำเฉพาะช่วง 2 เดือนนั้นหรือครับ สมัยก่อนมันไม่เหมือนเดี๋ยวนี้ สมัยก่อนไม่มีหรือ เสาร์-อาทิตย์ แล้วหลังจากมีนา-เมษา ทำอะไรกันหรือครับ ก็ทำนา แสดงว่าตอนนั้นก็ทำนาเป็นหลักเมรุเป็นอาชีพเสริมใช้ไหมครับ ใช่ สมัยก่อนขนส่งกันอย่างไรหรือครับ ก็ขนส่งกันทางเรือ ลุงแป้วมีเรือเองไหมครับ มีตอนนั้นก็เรือต่อ ซื้อมาจากไหนหรือครับเรือต่อ</p>	<p>ลุงแป้ว แก่หงวน ลุงแถม ก็ตาไหว หุ้มนั้น ไม้ไผ่สาน ใช้กับฆราวาส คนมีฐานะ ออกงานเดือนมี.ค.-เม.ย. ทำนาเป็นหลัก เมรุลอยเป็นอาชีพเสริม ใช้เรือขนส่ง มีเรือต่อ ซื้อเรือต่อมา</p>

ง-2 ตัวอย่างการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมวิจัย

RMCS - มหาวิทยาลัยบูรพา

แบบสัมภาษณ์หน้าที่ 20

ส่วนที่ 1 แบบสังเกตการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมวิจัยเชิงเหตุการณ์

1) ด้านความคิด ความรู้สึก ของผู้เข้าร่วมวิจัยขณะที่ถูกสัมภาษณ์

- ให้อาหาร/เครื่องดื่ม ให้ใจมด
- มีตารางนัดสัมภาษณ์
- รู้สึกดี ที่ผู้พูดให้ความสนใจ (การให้ข้อมูล) สามารถเข้าใจประเด็นที่ได้อีก
- สนใจในเนื้อหา (เป็นรางวัลได้อีก)

2) ด้านบรรยากาศและเหตุการณ์ในขณะสัมภาษณ์

- เป็นกันเอง - นื่องศา: ดี (ชื่อ/สาขา) เป็นคนๆ (แล้วทำ)
- ใจดี ใจให้อาหารที่ครัว (ถ้าผู้พูดสัมภาษณ์ให้เรื่อง)
- ใจดี เป็นกันเอง

3) ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการสัมภาษณ์

บางทีเสียงรบกวน: ที่ห้องหอพักก็เสียง → นำโดยผู้สัมภาษณ์

4) แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ง-2 ตัวอย่างการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมวิจัย (ต่อ)

RMCS - มหาวิทยาลัยบูรพา

แบบสัมภาษณ์หน้าที่ 21

ส่วนที่ 2 แบบสังเกตการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมวิจัยเชิงพฤติกรรม

สิ่งที่สังเกตได้ระหว่างการสัมภาษณ์เชิงลึก

สิ่งที่สังเกตได้	ผลการสังเกต
1) ลักษณะภายนอก	- ผู้ชาย ค่อนข้างอ้วน หน้า 2 ตี นวดสีนง ผู้ว่าฯ ๒๐๑๕ หน้า 2 ฝั่ง - ผู้บริหาร ปิ่นแก้ว ๑๐๖ การพบหน้า (ได้ ๕ ข้อ การตรวจสาย)
2) ลักษณะสีหน้า	ปกติ ยิ้มแย้ม
3) ลักษณะแววตา	- มุ่งมั่น หัวใจ - กุมีใจในหน้าที่ ๑๐๖ สักวันจะพา (โดยสายสีแดง)
4) ลักษณะน้ำเสียง	- เสียงดัง หัวใจ - หัวใจ - ปิ่นแก้ว ๑๐๖
5) ความมั่นใจในการให้ข้อมูล	- ได้เรื่องจิววูลไตดี - บุกรุกป่าในน้ำต่ง ๑๕๖ - เชื้อมโหว่ ๑๐๖
6) อารมณ์ในการแสดงความรู้สึก	- มีอารมณ์ร่วม หัวใจ ๑๐๖ ๑๐๖ ๑๐๖ ๑๐๖ - หัวใจ ๑๐๖ ๑๐๖ ๑๐๖ ๑๐๖
7) ภาพรวมของการแสดงออก	- ดี - หัวใจ ๑๐๖ ๑๐๖ -

ง-3 ตัวอย่างบันทึกการแยกหมวดหมู่แนวคิดย่อยและหมวดหมู่มโนทัศน์
แบบบันทึกการจำแนกหมวดหมู่แนวคิดย่อยและหมวดหมู่มโนทัศน์
(ตามแนวคิดของ Charmaz, 2014)
เรื่อง การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา

รหัสผู้เข้าร่วมวิจัย.....ID5..... เก็บข้อมูลครั้งที่.....1.....
วันที่.....9 ธันวาคม 2563.....เวลา.....09.00-10.50..... น. วิธีการ.....สัมภาษณ์เชิงลึก.....

รหัสเบื้องต้น	หมวดหมู่ย่อย (Subcategories)	หมวดหมู่มโนทัศน์ (Categories of Concept)
พ.ศ. 2506	ปีที่เริ่มทำ	หมวดหมู่ใช้ปีเป็นเกณฑ์
2 ชั้น	ลักษณะชั้นของฐานเมรุลอย	หมวดหมู่ส่วนฐานของเมรุลอยแรกเริ่ม
ยอดเดียว	จำนวนยอด	หมวดหมู่เรือนยอดของเมรุลอยแรกเริ่ม
ทำเอง	แหล่งที่มาของเมรุลอย	หมวดหมู่การดำเนินงาน
ไม่เป็นช่าง	ประเภทช่าง	หมวดหมู่ฝีมืองานช่าง
รวมหุ้น	การร่วมทุน	หมวดหมู่รูปแบบการดำเนินงาน
เมรุลอยวัดบันไดช้าง	เมรุหลังแรก	หมวดหมู่เมรุลอยอยุธยาหลังแรก
ลุงสายดู่แล	เมรุของวัด	หมวดหมู่เจ้าของเมรุลอยอยุธยาหลังแรก
2 ชั้น	ลักษณะชั้นของฐานเมรุลอย	หมวดหมู่ส่วนฐานของเมรุลอย
ยอดเดียว	จำนวนยอด	หมวดหมู่เรือนยอดของเมรุลอย
ลุงแป้ว	หุ้นส่วน	หมวดหมู่เจ้าของแบบหุ้นส่วน
แก่หงวน	หุ้นส่วน	หมวดหมู่เจ้าของแบบหุ้นส่วน
ลุงแถม	หุ้นส่วน	หมวดหมู่เจ้าของแบบหุ้นส่วน
ก็ตาไหว	หุ้นส่วน	หมวดหมู่เจ้าของแบบหุ้นส่วน
หุ้นกัน	หุ้นส่วน	หมวดหมู่เจ้าของแบบหุ้นส่วน
ไม้ไผ่สาน	วัสดุที่ใช้ในการตกแต่ง	หมวดหมู่วัสดุที่ใช้ทำส่วนปกปิด
ใช้กับฆราวาส	งานศพที่ใช้เมรุลอย	หมวดหมู่ลักษณะงานศพ
คนมีฐานะ	เจ้าภาพ	หมวดหมู่ผู้ว่าจ้างแรกเริ่ม
ออกงานเดือนมี.ค.-เม.ย.	ช่วงออกงาน	หมวดหมู่การออกงานแรกเริ่ม
ทำนาเป็นหลัก	อาชีพหลัก	หมวดหมู่รูปแบบอาชีพแรกเริ่ม
เมรุลอยเป็นอาชีพเสริม	อาชีพเสริม	หมวดหมู่รูปแบบอาชีพแรกเริ่ม
ใช้เรือขนส่ง	ยานพาหนะ	หมวดหมู่รูปแบบการขนส่งแรกเริ่ม
มีเรือต่อ	ยานพาหนะ	หมวดหมู่ลักษณะเรือขนส่งแรกเริ่ม
ซื้อเรือต่อมา	ยานพาหนะ	หมวดหมู่ที่มาของยานพาหนะแรกเริ่ม

ง-3 ตัวอย่างบันทึกการแยกหมวดหมู่แนวคิดย่อยและหมวดหมู่โมทัศน์ (ต่อ)

ตัวอย่างบันทึกการเลือกรหัสเป็นแกน (ตามแนวคิดของ Charmaz, 2014)
เรื่อง การสงวนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย: เมรุลอยอยุธยา

รหัสผู้เข้าร่วมวิจัย.....ID5.....

เก็บข้อมูลครั้งที่.....1.....

วันที่.....9 ธันวาคม 2563.....เวลา.....09.00-10.50..... น. วิธีการ.....สัมภาษณ์เชิงลึก.....

หมวดหมู่ย่อยและหมวดหมู่โมทัศน์ที่พบย่อย	รหัสเป็นแกน
<p>หมวดหมู่ใช้ปีเป็นเกณฑ์</p> <p>หมวดหมู่การทำงาน หมวดหมู่รูปแบบการดำเนินงาน หมวดหมู่เจ้าของเมรุลอยอยุธยาหลังแรก หมวดหมู่เจ้าของแบบหินส่วน</p> <p>หมวดหมู่วัสดุที่ใช้ทำส่วนปกปิด หมวดหมู่ผู้ว่าจ้างแรกเริ่ม</p> <p>หมวดหมู่การออกงานแรกเริ่ม หมวดหมู่รูปแบบอาชีพแรกเริ่ม</p> <p>หมวดหมู่รูปแบบการขนส่งแรกเริ่ม หมวดหมู่ลักษณะเรือขนส่งแรกเริ่ม</p> <p>หมวดหมู่ที่มาของยานพาหนะแรกเริ่ม</p>	<p>ปฐมบทของเมรุลอยอยุธยา</p>
<p>หมวดหมู่ส่วนฐานของเมรุลอยแรกเริ่ม</p> <p>หมวดหมู่เรือนยอดของเมรุลอยแรกเริ่ม</p>	<p>สถาปัตยกรรมเมรุลอยอยุธยา</p>
<p>หมวดหมู่ฝีมืองานช่าง</p>	<p>ประเภทของงานช่างฝีมือดั้งเดิม</p>
<p>หมวดหมู่ลักษณะงานศพ</p>	<p>กลุ่มผู้ใช้</p>

หมายเหตุ:

.....

.....